

Nr 258.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående omorganisation av och lönereglering för överintendentsämbetet samt angående länsarkitekter m. m.; given Stockholms slott den 16 april 1917.

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att

dels godkänna den av chefen för finansdepartementet föreslagna nya staten för överintendentsämbetet under förändrat namn av byggnadsstyrelsen, att tillämpas från och med år 1918;

dels förklara,

att för åtnjutande av avlöningsförmånerna enligt nämnda stat skola gälla de av samma departementschef tillstyrkta villkor och bestämmelser;

att en var, som med eller efter den nya lönestatens ikraftträdande tillträder ordinarie befattning i byggnadsstyrelsen, skall vara pliktig att underkasta sig ovanberörda villkor och bestämmelser; samt

att de förutvarande innehavare av ordinarie befattningar i överintendentsämbetet, vilka icke före den 1 november 1917 anmäla, att de vilja övergå till den nya avlöningsstaten samt underkasta sig de för avlöningens åtnjutande stadgade villkor och bestämmelser, och som icke lagligen kunna därtill förbindas, skola varda bibehållna vid dem enligt dittills gällande ordinarie stat tillkommande avlöningsförmåner ävensom, i den mån ej annat föranledes av bestämmelserna i lagen angående civila tjänst-innehavares rätt till pension, vid den rätt till pension, som dittills tillkommit dem;

dels å riksstaten för år 1918 uppföra det ordinarie anslaget till överintendentsämbetet, nu 50,600 kronor, med ett till 158,400 kronor förhöjt belopp och under ändrad benämning av »till byggnadsstyrelsen»;

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 1 saml. 219 häft. (Nr 258.)

dels för utförandet av mätningar och andra undersökningar av i kulturhistoriskt avseende märkliga byggnader i allmänhet bevilja å ordinarie stat för år 1918 såsom reservationsanslag ett belopp av 3,000 kronor;

dels å extra stat för år 1918 anvisa, för bestridande av de med uppläggandet av en byggnadsstatistik förenade särskilda kostnaderna, såsom reservationsanslag ett belopp av 15,000 kronor;

dels, likaledes å extra stat för år 1918, bevilja, för anställande av länsarkitekter i enlighet med de närmare bestämmelser, som av Kungl. Maj:t meddelas, ett förslagsanslag, högst 24,000 kronor;

dels ock å riksstaten för år 1918 uppföra det ordinarie reservationsanslaget till byggnader och reparationer med oförändrat belopp, 370,000 kronor.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Conrad Carleson.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 16 april
1917.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern SWARTZ,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena LINDMAN,
Statsråden: VON SYDOW,
STENBERG,
FALK,
HAMMARSTRÖM,
MÄRTEN ERICSSON,
ÅKERMAN,
CARLESON,
HANS ERICSON,
DAHLBERG.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Carleson anhöll, efter gemensam beredning med cheferna för civil- och ecklesiastikdepartementen, att för Kungl. Maj:t få anmäla frågan om omorganisation och löneroglering av överintendentsämbetet samt anförde därvid:

Enligt nådigt bemyndigande den 24 oktober 1913 tillkallade dåvarande chefen för finansdepartementet den 29 i samma månad ledamoten av riksdagens första kammare, numera statsministern Carl Swartz, förste intendenten i överintendentsämbetet, f. d. professorn Isak Gustaf Clason, ledamoten av riksdagens första kammare, redaktören Anders Pers samt ledamöterna av riksdagens andra kammare lantbrukaren Axel Lundblad och redaktören August Nilsson för att såsom sakkunniga inom nämnda departement efter verkställd utredning avgiva förslag till omorganisation av överintendentsämbetet jämte löneroglering för befatt-

Sakkunniga
för omorgani-
sation och
löneroglering
av överinten-
dentsämbetet.

ningshavare i ämbetsverket. Att i egenskap av ordförande närmast leda arbetet utsågs herr Swartz.

Med skrivelse den 1 november 1915 hava de sakkunniga överlämnat resultatet av sitt arbete i form av ett betänkande angående omorganisation och lönereglering av överintendentsämbetet m. m. I denna skrivelse framhålla de sakkunniga, bland annat, att de på grund av nådig föreskrift om samarbete i vissa avseenden mellan dem och fornminnesvårdskommittén hållit sammanträden gemensamt med nämnda kommitté. Vid en del andra sammanträden hade, på de sakkunnigas anmodan, närvarit representanter — vanligen vederbörande chefer — för tillsammans ett tiotal myndigheter, som i större utsträckning syssla med byggnadsfrågor. Vad särskilt överintendentsämbetet beträffade, hade de sakkunniga ingående överlagt med såväl ämbetsverkets chef som dess ledamöter och även andra dess tjänstemän. Såsom en följd härav kunde betraktas den påfallande överensställningen mellan det förslag, ämbetet framställt i yttrande den 7 april 1914 i förevarande ämne, vilket yttrande avgivits på de sakkunnigas begäran, och vad de sakkunniga i det nu föreliggande betänkandet föresloge.

Vid verkställandet av den utredning, som läge till grund för de sakkunnigas förslag, hade de sakkunniga haft att taga hänsyn till en del uttalanden, som gjorts, och önskemål, som framställts, angående statens byggnadsverksamhet i allmänhet och överintendentsämbetets verksamhet i synnerhet. Särskilt hade de sakkunniga haft att uppmärksamma vissa uttalanden från riksdagens sida, vari framhållits önskvärdheten av en utredning av frågan om statens byggnadsverksamhet i hela dess vidd. Med anledning härav — och även på grund av det inbördes sammanhanget mellan denna fråga och frågan om överintendentsämbetets omorganisation — hade de sakkunniga ansett sig böra göra den på dem enligt deras uppdrag ankommande utredningen något vidlyftigare än som ovillkorligen betingats av det förslag, deras arbete skulle utmynna i, nämligen förslag till omorganisation och lönereglering av *överintendentsämbetet*.

Vid avfattandet av redogörelsen för den av de sakkunniga verkställda utredningen hade de sakkunniga lagt vikten mindre vid ett återgivande av de, vanligen i instruktioner och dylikt intagna, positiva bestämmelser, som reglera statens byggnadsverksamhet, än vid att åstadkomma en framställning av denna verksamhet, sådan den framträder i den praktiska utövningen därav. De upplysningar, som härför och i övrigt varit erforderliga, hade dels meddelats av vederbörande vid de ovannämnda sammanträdena med representanter för olika byggande myn-

digheter och dels under arbetets gång på annat lämpligt sätt införskaffats. Ifrågavarande uppgifter hade därför, delvis skriftligen och delvis muntligen, lämnats vid skilda tillfällen under tiden för de sakkunnigas uppdrag. Med anledning härav och då det ej låtit sig göra att med hänsyn till förhållandena den dag betänkandet avgåves revidera hela det ganska omfattande material, varpå de sakkunnigas framställning grundats, kunde de sakkunnigas utredning innehålla en och annan föråldrad uppgift. Detta funne de sakkunniga dock ej hava någon betydelse för de resultat, vartill de under sitt arbete kommit.

Innan jag närmare redogör för de sakkunnigas olika förslag och den ytterligare utredning i förevarande ämnen, som åvägabragts, anhåller jag att få meddela en kortfattad översikt av de sakkunnigas betänkande i dess helhet.

De sakkunnigas betänkande berör, såsom av deras ovannämnda skrivelse torde framgå, ej endast frågan om omorganisation och löne-reglering av det nuvarande överintendentsämbetet utan upptager även en del frågor, som beröra statens husbyggnadsväsen i dess helhet.

Den av de sakkunniga förebragta utredningen innefattar sålunda till en början ej endast framställning av överintendentsämbetet, i dess historiska utveckling och sådant det för närvarande ter sig till arbetsuppgifter och organisation, samt av ämbetets motsvarigheter i vissa främmande länder utan även en översikt av den husbyggnadsverksamhet, som utövas av andra statsorgan än överintendentsämbetet. I sammanhang härmed hava de sakkunniga såsom bilagor vid sitt betänkande fogat dels en förteckning över statens husbyggnader och dels en sammanställning av statens kostnader för husbyggnadsarbeten under tioårsperioden 1903—1912, fördelade å de särskilda byggande myndigheterna. Nämnda förteckning upptager över 10,000 specificerade byggnader och torde vara det första försöket att åstadkomma ett något så när fullständigt inventarium över statens hus.

Av de större mera självständiga frågor, som de sakkunniga behandlat, märkes först den sedan ett årtionde aktuella frågan om en förbättrad *kulturhistorisk byggnadsvård*. Den omfattning, vari staten för närvarande befattar sig med byggnadsminnesmärkena såsom sådana, är tämligen inskränkt; det är, bortsett från ruinerna, egentligen endast kyrkor, vid vilkas vård de kulturhistoriska synpunkterna komma till sin rätt, i den mån omständigheterna det medgiva. Därvid är det överintendentsämbetet och vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien (jämte riksantikvarien), vilka övervaka, att nämnda synpunkter varda iakttagna.

Översikt av
de sakkunni-
gas betänk-
ande.

De sakkunniga, som framhålla vikten av att en rationell vård kommer våra byggnadsminnesmärken till del, föreslå åtgärder dels till utsträckande av ifrågavarande byggnadsvård till nya föremål och dels till förbättrande av själva beskaffenheten av samma vård. I det förra avseendet föreslå de sakkunniga, att samtliga staten tillhörande byggnader av något kulturhistoriskt värde skola bli föremål för omvårdnad i förevarande avseende — i vad mån kommuner och enskilda tillhöriga byggnader kunna bli föremål för liknande omvårdnad kommer att bero av den nu pågående revisionen av den allmänna fornminneslagstiftningen — samt att ärenden angående ändring av stadsplaner, som omfatta i kulturhistoriskt avseende värdefulla städer eller stadsdelar (t. ex. Visby, staden inom broarna i Stockholm), skola behandlas så, att de kulturhistoriska synpunkterna därvid vederbörligen beaktas. I sammanhang med den sålunda ifrågasatta utsträckningen av den kulturhistoriska byggnadsvården till alla statens byggnader, som därav äro förtjänta, föreslå de sakkunniga, att de statsbyggnader, som, oavsett deras historiska värde, hava särskilt konstnärligt värde, skola komma i åtnjutande av liknande omvårdnad. För förbättrandet av själva beskaffenheten av den kulturhistoriska byggnadsvården föreslå de sakkunniga, att statsmyndigheternas befattning med förevarande angelägenheter, vilken för närvarande huvudsakligen består i att granska redan upprättade förslag till byggnadsåtgärder och därför av olika skäl ofta ej kan medföra önskelig verkan, skulle förläggas till frågornas första stadier och härigenom kunna leda åtgärderna redan från början i rätt riktning; vidare att en effektiv kontroll skulle utövas över byggnadsminnesmärkena och särskilt över arbeten å desamma; samt att systematiska vetenskapliga undersökningar av historiska byggnader måtte föranstaltas antingen i sammanhang med ifrågasatta arbeten å byggnaderna eller ock enbart i forskningssyfte och för att uppnå resultat av mera allmänt intresse för restaureringskonsten. För nämnda undersökningars bedrivande ifrågasätta de sakkunniga, att ett särskilt årligt anslag skulle ställas till vederbörandes förfogande. Såsom ett medel att uppnå en förbättrad historisk byggnadsvård framkasta de sakkunniga även tanken på att stadga särskilda fordringar för dem, som utföra arbeten å byggnadsminnen. Härutinnan hava emellertid de sakkunniga ej framställt något förslag utan endast påkallat uppmärksamhet för saken. Beträffande de organ, varigenom byggnadsminnesvården, i vad den ankommer på staten, skulle utövas, föreslå de sakkunniga, att överintendentsämbetet och riksantikvarien skulle utöva statens ifrågavarande funktioner, dock under ett intimare och i fastare former än hittills ordnat samarbete. Med hänsyn till den

fördjupning av byggnadsminnesvården, som skulle följa av de sakkunnigas förslag, komma båda myndigheterna, icke minst överintendentsämbetet, att få vidkännas avsevärd ökning i sitt arbete. Samarbetet dem emellan bliver då givetvis av i motsvarande mån större betydelse. Formerna för detta samarbete hava av de sakkunniga utarbetats i samråd med fornminnesvårdskommittén. Såsom ledande princip har därvid fasthållits, att riksantikvariern skulle bevaka särskilt de allmänt kulturhistoriska intressena och överintendentsämbetet tillgodose särskilt de praktiskt-arkitektoniska synpunkterna. För mottagandet av det avsevärt ökade arbete, som för den kulturhistoriska byggnadsvården skulle falla å överintendentsämbetet, föreslå de sakkunniga inrättandet inom ämbetet av en särskild byrå, den nedan omförmälda kulturhistoriska byrån.

Den centrala delen av betänkandet, åtminstone i vad det ej behandlar själva den egentliga huvudfrågan d. v. s. omorganisationen och löne-regleringen av överintendentsämbetet, berör frågan om *statens byggnadsverksamhet i allmänhet*. De sakkunniga erinra härvid *dels* om de tid efter annan från riksdagens sida framställda anmärkningarna mot samma verksamhet, nämligen om bristande sparsamhet, som skulle yttra sig huvudsakligen i för stora eftergifter för estetiska och dylika krav, och om bristande planmässighet, vilket sistnämnda missförhållande skulle yttra sig i samtidigt tillgodoseende genom olika byggnadsföretag å en och samma ort av lokalbehov, som skulle kunna tillgodoses genom ett byggnadsföretag, i ojäm och ur statsfinansiell och samhällsekonomisk synpunkt ofta olämplig fördelning av statens byggnadsverksamhet, däri att iakttagelser och rön, som gjorts vid ett statsbygge, ofta ej tillgodogöras vid ett senare bygge m. m., *dels ock* om de från samma håll anfallda medlen emot missförhållandena, bestående huvudsakligen av en centralisering av byggnadsverksamheten.

Vad anmärkningen om bristande sparsamhet vid statsbyggena beträffar hava de sakkunniga ansett denna fråga egentligen ligga utom deras uppdrag och därför endast helt lätt rört därvid. De hava dock låtit utarbeta och såsom bilaga vid betänkandet fogat en jämförande statistisk sammanställning av införskaffade uppgifter om byggnadskostnaderna i Sverige och en del andra länder för vissa slag av byggnader, där en nära till hands liggande jämförelsegrund funnits, t. ex. skolor, sjukhus, fängelser. Härav synes framgå, att byggnadskostnaderna i Sverige ej kunna anses höga i förhållande till kostnaderna utomlands, snarare tvärtom.

Vidare må nu framhållas, att de sakkunniga i detta sammanhang

hävdadt kravet på monumentalitet hos offentliga byggnader å mera bemärkta platser, dock under framhållande, att monumentaliteten ligger mindre i ornamental utsmyckning och dylikt än i byggnadsmassorna och deras gruppering.

Vidkommande anmärkningarna om bristande planmässighet i statens byggnadsverksamhet medgiva de sakkunniga, att dessa haft fog för sig, men påpeka tillika, att bättre förhållanden inträtt under de senare åren.

I fråga om medlen mot de nuvarande missförhållandena vid statens husbyggnadsverksamhet upptaga de sakkunniga först frågan om centralisering av *all* statens ifrågavarande verksamhet. Härvid komma de sakkunniga till den uppfattningen, att en sådan centralisering ej är tillräddig. Däremot uttala de sig för en partiell centralisering så att den byggnadsverksamhet, som utövas av post- och telegrafverken samt riksbanken — eller just de myndigheter, som föranlett anmärkningarna mot den bristande planmässigheten vid statens byggnadsverksamhet — i huvudsak förläggas till överintendentensämbetet samt att under ämbetets omedelbara inseende ställas vissa fastigheter, som nu ej stå under teknisk myndighets vård, nämligen beskickningsfastigheterna i utlandet, Nya elementarskolans i Stockholm hus och riksdagshuset. Att för närvarande ställa flera så att säga enstaka förvaltade statsfastigheter under ämbetet ifrågasätta ej de sakkunniga, men de hava vid utarbetandet av förslaget till omorganisation av ämbetet sökt göra organisationen i vad den har avseende å ämbetets verksamhet såsom förvaltare av statsfastigheter så elastisk, att ämbetet när som helst kan övertaga flere eller färre av ifrågavarande byggnader.

Såsom de egentliga och över hela området av statens husbyggnadsverksamhet nående medlen mot de nuvarande missförhållandena vid berörda verksamhet föreslå emellertid de sakkunniga dels förberedande utredning av de särskilda byggnadsfrågorna, dels granskning av uppgjorda ritningar och förslag, dels ock kontroll av byggnadsarbetenas utförande, allt grundligare och allsidigare än under nuvarande förhållanden kan ske och, i vissa principiella avseenden, lagt i händerna på *en* myndighet — självfallet överintendentensämbetet — så att å ett enda centralt ställe skulle kunna vid varje tidpunkt lätt erhållas en samlad överblick av statens byggnadsverksamhet, så väl av den redan fullbordade och pågående som av den under den närmaste tiden förestående, något som under nuvarande förhållanden icke kan åstadkommas utan ingående och tidsödande undersökningar hos ett stort antal verk och myndigheter. En ofrånkomlig förutsättning för att överintendentensämbetet skall kunna på ett lyckligt sätt fullgöra ifrågavarande nya

åliggande hava de sakkunniga ansett vara, att ämbetet städse har tillgång till exakta uppgifter i erforderliga avseenden angående statens husbyggnadsverksamhet i hela dess omfattning, d. v. s. att inom överintendentsämbetet föres en fortlöpande och ändamålsenligt inrättad byggnadsstatistik.

Denna byggnadsstatistik är en kärnpunkt i de sakkunnigas förslag; den innebär, kan man säga, centraliseringen av statens husbyggnadsverksamhet, i den mån centralisering därav lämpligen kan ske. Huru statistiken i detalj skulle vara inrättad föreslå ej de sakkunniga utan förklara överintendentsämbetet lämpligare att härutinnan utarbета förslag; dock meddela de sakkunniga, för att angiva huru de i huvuddrag tänkt sig statistiken anordnad, en schematisk sammanfattning av det innehåll, en sådan statistik bör hava. Att statistiken emellertid måste bliva ganska vidlyftig även om densamma ej skulle omfatta statens samtliga husbyggnader, därom torde man ej kunna undgå att bliva övertygad vid en än så flyktig blick på ovannämnda av de sakkunniga meddelade förteckning över staten tillhöriga husbyggnader.

Vidare skulle enligt de sakkunnigas förslag dels i sammanhang med byggnadsstatistiken genom insamlande av ritningar till byggnadsföretag, varmed staten tagit befattning, inom överintendentsämbetet bildas ett centralt statsarkiv för ritningar, dels ock, till fromma särskilt för statens byggnadsverksamhet men även för byggnadsverksamheten i allmänhet i landet, av ämbetet utövas en upplysningsverksamhet genom publicerande av meddelanden om iakttagelser och rön av allmänna intresse, som gjorts vid utförandet av byggnadsföretag eller eljest, och vidare hos ämbetet inrättas en provsamling av byggnadsmaterialier av aktuellt intresse.

De nu nämnda åtgärderna skulle otvivelaktigt i och för sig vara av nytta för den offentliga byggnadsverksamheten. Men det största gagnet av dem skulle, såsom ovan antytts, vara att sätta överintendentsämbetet medel i händerna att så utföra den på ämbetet lagda förberedande utredningen, granskningen och kontrollen av byggnadsföretag för statens räkning, att denna ämbetets verksamhet bleve av åsyftad effekt för statens husbyggnadsväsen. Vad särskilt ämbetets granskningskall beträffar må nämnas, att de sakkunniga betonat den konstnärliga sidan därav; de sakkunniga hava nämligen uppmärksammat, att till mera bemärkta platser förlagda offentliga byggnader stundom ej erhållit det utseende, som ur synpunkten av den allmänna smakens odlande varit önskligt.

Slutligen hava de sakkunniga, innan de ingått på frågan om överintendentsämbetets omorganisation, berört vissa andra *smärre spörsmål*,

som röra ämbetets verksamhetsområde. Sålunda föreslå de sakkunniga, att befattningen med statens tomtförsäljningar, vari nu enhetlighet fullständigt saknas, skall överlämnas till ämbetet, att ämbetet skall omhändervä de titt och ofta förekommande förhyrningarna av lokaler för statsändamål (för ämbetsverk, kommittéer m. m.), att ämbetet i vissa fall skall handhava förvaltningen av möbler och inventarier, som inköpts för statsmedel, särskilt för förekommande av det nu allt för vanliga förfarandet vid tillfälligt behov av möbler (t. ex. för kommittéer), att, när behovet uppstår, möbler och dylikt nyanskaffas och, när behovet upphör, realiserar utan hänsyn till att senare uppstående behov väl skulle kunna tillgodoses med de anskaffade möblerna, att överintendentsämbetet skulle avgiva årsberättelse över sin verksamhet, m. m.

Beträffande härefter frågan om *överintendentsämbetets organisation* hava de sakkunniga framlagt förslag om fullständigt ny organisation av ämbetsverket. Den nuvarande organisationen, vilken i huvudsak ägt bestånd från år 1880, uppdelar ämbetet i två avdelningar, en teknisk och en administrativ, av vilka den sistnämnda emellertid har uppgifter av rent teknisk natur i lika mått som av rent administrativ natur. Ämbetets nuvarande å stat anställda personal utgöres av överintendenten, två förste intendenten, den ene chef för den tekniska och den andre för den administrativa avdelningen, två intendenten för vården av kronans under ämbetet ställda byggnader, den ene för byggnaderna i Stockholm och den andre för byggnaderna i landsorten, en kassör och bokhållare, vilka tre sistnämnda tjänstemän äro anställda vid den administrativa avdelningen, samt slutligen två vaktmästare. Enligt vad i betänkandet uppvisas har sedan den nuvarande organisationen inrättades dels antalet av de på ämbetet ankommande ärendena fyrdubblats och dels ärendena blivit av mera arbetskrävande beskaffenhet. Ämbetet har därför nödgats att hos sig anställa en del biträden, dock endast under lösa former — ett arrangement, som givetvis ej kunnat vara för ämbetets verksamhet lyckligt. Nu när åtskilliga nya uppgifter läggas å ämbetet finna de sakkunniga det därför nödvändigt att utrusta ämbetet med en helt ny organisation.

Den nuvarande organisationen av överintendentsämbetet är, såsom de sakkunniga framhålla, behäftad med åtskilliga olägenheter. Sålunda har ämbetet, som i sin egenskap av centralmyndigheten på husbyggnadsväsendets område kontinuerligt har befattning med byggnadsarbeten ej blott i Stockholm utan även i landsorten, icke något tekniskt lokalt organ att tillgå för bevakandet av landsortsangelägenheterna; såsom ämbetets ombud i orterna fungera nämligen länsstyrelserna. Denna

olägenhet vilja de sakkunniga avhjälpa genom att till länsstyrelsernas förfogande ställa byggnadstekniska biträden, länsarkitekter, vartill jag strax återkommer. Vidare framhålla de sakkunniga, bland annat, såsom principiella olägenheter vid den nuvarande organisationen, att ämbetets tjänstemän ej kunna hinna, såsom vederbör, följa med byggnadskonstens allt hastigare utveckling och att de allt för ofta ej hava tillfälle att på ort och ställe taga kännedom om de lokala förhållanden, som inverka på de under ämbetets handläggning bragta byggnadsfrågorna. Sistnämnda olägenheter vilja de sakkunniga avhjälpa genom att i den nya organisationen inrymma för ämbetets uppgifter tillräckliga arbetskrafter.

Ett karaktäristiskt drag för överintendentensämbetet är, att verket består av, utom den fast anställda och regelbundet tjänstgörande personalen d. v. s. det egentliga ämbetsverket, en liten kår, för närvarande ett trettiotal, av vid ämbetet fästade, fritt praktiserande arkitekter, »arkitekterna utom stat», som alltså icke kunna tjänstgöra regelbundet vid ämbetet utan anlitas för särskilda uppdrag, såsom upprättande av ritningar för något ifrågasatt statsbygge, granskning av utav annan myndighet eller kommun uppgjorda ritningar, varöver ämbetet skall avgiva utlåtande, uppgörande av förslag till stadsplaner eller granskning av dylika förslag m. m. I den nya organisationen hava de sakkunniga bibehållit detta grunddrag; de hava nämligen funnit anordningen med arkitekter utom stat vara en synnerligen lycklig lösning av frågan, huruvida staten för sin byggnadsverksamhet skall anlita rena tjänstemän eller fritt praktiserande arkitekter, en fråga som i åtskilliga främmande länder varit och är synnerligen brännande men som hos oss — uppenbarligen just på grund av ifrågavarande egendomlighet i den centrala husbyggnadstekniska myndighetens organisation — ej blivit av vidare aktualitet. Genom bibehållandet av ifrågavarande grunddrag i organisationen åsyftas nu att åt statens husbyggnadsverksamhet giva, å ena sidan, den enhetlighet och fasta ordning, som dess inordnande under ett administrativt ämbetsverk måste medföra, och, å andra sidan, den frihet, som det konstnärliga momentet i arkitekturen ovillkorligen kräver för att kunna komma till sin rätt.

Vid organiserandet av det egentliga överintendentensämbetet, d. v. s. den del av ämbetsverket, som utgöres av dess fast anställda och regelbundet tjänstgörande personal, hava de sakkunniga, som naturligt är, utgått från den specifika beskaffenheten av ämbetets verksamhetsområde. Redan under nuvarande förhållanden och än mer efter den utvidgning av ämbetets åligganden, som de sakkunniga ifrågasatt, äro ämbetets göromål att hänföra till fem huvudgrupper, som äro var för sig så

arbetskrävande och till sitt väsen så olika, att de ej kunna undgå, att vid omorganisationen av ämbetet taga sig uttryck i form av särskilda avdelningar av ämbetsverket. Berörda huvudgrupper av ärendena äro *dels* de egentliga byggnadsärendena: utförande av förberedande utredningar för byggnadsföretag, uppgörande och granskning av ritningar och kostnadsförslag samt verkställande av byggnadsföretag m. m., *dels* ärendena rörande underhållet och vården av kronans under ämbetet ställda byggnader, *dels* kyrkobyggnadsärendena och övriga ärenden rörande kulturhistoriskt märkliga byggnader, *dels* stadsplaneärendena och *dels* de ämbetet tillhörande administrativa och kamerala ärendena. Med hänsyn härtill hava de sakkunniga i sitt organisationsförslag uppdelat överintendentensämbetet på fem särskilda byråer, en för varje av ovan nämnda huvudgebit av ämbetets verksamhetsområde. Byråerna, av vilka således fyra skulle vara tekniska och en administrativ, benämna de sakkunniga resp. byggnadsbyrån, intendentsbyrån, kulturhistoriska byrån, stadsplanebyrån och administrativa byrån.

I sammanhang med den nya organisationen av överintendentensämbetet föreslå de sakkunniga, att ämbetsverkets namn förändras till *byggnadsstyrelsen*.

I fråga om ämbetsverkets fasta personal föreslå de sakkunniga, att verkets styrelse skall utgöras av chefen, vars benämning såsom följd av ändringen av verkets namn föreslås förändrad till generaldirektör, samt av fem byråchefer, av vilka de fyra, som äro chefer för de tekniska byråerna, skulle benämnas byggnadsråd.

Vidare föreslås, att ämbetsverket skulle hava följande biträdande personal, nämligen å byggnadsbyrån, som skulle uppdelas å två avdelningar: utrednings- och byggnadsavdelningarna, två avdelningsföreståndare, benämnda intendent, två byggnadstekniska biträden, kallade assistenter, ett statistiskt biträde och ett skrivbiträde; å intendentsbyrån en arkitekt, benämnd intendent, närmast för vården av byggnaderna i landsorten, en byggnadsingenjör, likaledes benämnd intendent, och en assistent, de två sistnämnda närmast för att biträda byråchefen vid vården av byggnaderna i Stockholm; å kulturhistoriska byrån endast en biträdande tjänsteman, benämnd intendent, samt ett rit- och kopieringsbiträde; å stadsplanebyrån likaledes en biträdande tjänsteman, kallad assistent; samt å administrativa byrån en notarie och två kvinnliga skrivbiträden. Den nuvarande kassören och bokhållaren, som rätteligen är att hänföra till sistnämnda byrå, skulle uppföras på övergångsstat. Slutligen skulle de två vaktmästarna bibehållas.

Beträffande *avlönningarna* vid de olika tjänsterna hava de sakkun-

niga följt de vid senaste lönerogleringarna i allmänhet tillämpade normerna, därvid intendenterna räknats som tjänstemän av andra och assistenterna som tjänstemän av första graden.

Som förut sagts skulle den centrala statsmyndigheten på husbyggnadsområdet, d. v. s. byggnadsstyrelsen, för behandlingen av landsorten rörande ärenden hava att tillgå lokala organ, *länsarkitekterna*. Frågan om anställande av länsarkitekter är gammal: den väcktes av överintendentsämbetet redan år 1865. I föreliggande förslag är länsarkitektinstitutionens innebörd emellertid ej densamma som i tidigare förslag utan något utvidgad. Förr tänktes länsarkitekterna egentligen endast såsom ett slags lokala ombud för överintendentsämbetet. Nu skulle de till sitt omedelbara ändamål vara byggnadstekniska biträden åt länsstyrelserna och således tillhandagå dessa ej endast vid handläggning av ärenden, som beröra byggnadsstyrelsen, utan även vid övriga på länsstyrelserna ankommande angelägenheter av husbyggnadsteknisk innebörd. Och här hava dessa funktionärer en minst lika viktig uppgift som den att biträda byggnadsstyrelsen i dess verksamhet. Det må här endast erinras om länsstyrelsernas alltmer maktpåliggande uppgifter i avseende å fastställandet av byggnadsordningar och av tomtindelningar, meddelandet av byggnadsbestämmelser m. m. De sakkunniga föreslå, att till en början elva länsarkitekter skulle anställas, var och en med sitt särskilda distrikt. Länsarkitekterna skulle gottgöras med arvoden av omkring 2,000 kronor om året.

Såsom av det ovan sagda torde framgå, är det föreliggande omorganisationsförslaget synnerligen genomgripande och innebär en högst avsevärd utvidgning av det nuvarande överintendentsämbetet. Det oaktat skulle kostnaderna för omorganisationen ställa sig förhållandevis låga. Den effektiva anslagsökningen för *ämbetsverket* är av de sakkunniga beräknad till endast omkring 63,000 kronor. Den årliga kostnad, som genomförandet av de sakkunnigas förslag i övrigt skulle medföra, kan beräknas till omkring 27,000 kronor.

Ifrågavarande betänkande är avgivet utan någon reservation.

Jämlikt Eders Kungl. Maj:ts beslut den 31 december 1915 har utlåtande i anledning av betänkandet inforrats dels från överintendentsämbetet och dels från följande myndigheter, vilka skulle hava att yttra sig särskilt över vad i betänkandet anförts i vissa angivna deras verksamhet mera intimt berörande avseenden, nämligen riksmarskalksambetet, fängvårdsstyrelsen, arméförvaltningen, marinförvaltningen, lotsstyrelsen, generalpoststyrelsen, medicinalstyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, statskontoret, vitterhets-, historie- och antikvitets-

Över betänkandet hörda myndigheter m. fl.

akademien och riksantikvarien, stuteriöverstyrelsen, domänstyrelsen, centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i samtliga länen och läroverkskollegiet vid Nya elementarskolan i Stockholm. Enligt samma nådiga beslut föreskrev Eders Kungl. Maj:t tillika, att fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret samt svenska teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst skulle beredas tillfälle att yttra sig över ifrågavarande betänkande.

Sedermera hava jämväl nämnda förenings avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst samt södra Sveriges byggnadstekniska samfund beretts tillfälle att inkomma med yttrande i ämnet.

Samtliga de sålunda infordrade utlåtandena och yttrandena hava numera inkommit till finansdepartementet. För innehållet av desamma anhåller jag att få redogöra i det följande i vederbörligt sakligt sammanhang.

Inuan jag emellertid ingår härpå och då så gott som alla de frågor, de sakkunniga beröra, intimt sammanhänga med frågan om omorganisationen och löneregleringen av överintendentsämbetet, anser jag mig böra framlägga de skäl, som förmått mig att nu draga sistnämnda fråga under Eders Kungl. Maj:ts prövning.

Skäl för omorganisation och lönereglerng av överintendentsämbetet.

Redan vid ett föregående tillfälle, nämligen då min företrädare i statsrådsämbetet den 14 maj 1914 nödgades för Eders Kungl. Maj:t första gången framlägga frågan om förstärkning av överintendentsämbetets egentliga arbetskrafter, har redogjorts för de skäl av mer allmän giltighet, som påfordra en omorganisation och lönereglerng av överintendentsämbetet. Dessa hade framlagts av ämbetet i en skrivelse den 5 maj 1914. Efter att hava framhållit, bland annat, hurusom ämbetets arbetsbörda under tiden sedan nu gällande organisation och lönereglerng för ämbetsverket fastställdes högst avsevärt vuxit samt att denna organisation blivit långt efter utvecklingen av ämbetets arbetsområde, anför ämbetet, jämte annat, som ej har intresse för nu föreliggande fråga, följande.

I dåvarande lönereglerngskommitténs den 16 oktober 1877 avgivna betänkande och förslag angående lönereglerng m. m. för överintendentsämbetet, från vilket betänkande den nu gällande organisationen härleddes sig, funnes intagna en del uppgifter om antalet ärenden, som år 1876, d. v. s. vid tiden för berörda reglerng av ämbetsverket, inkommit till detsamma, ävensom om dessa ärendens fördelning å olika grupper. Uppgifter i så vitt möjligt enahanda avseenden för år 1912 vore samlade med anledning av det pågående arbetet för den nu förestående reglerngen av ämbetet. En sammanställning av dessa på ämbetets diarier grundade uppgifter finge följande utseende:

	År 1876	År 1912	
Kungl. brev angående fastställelse å ritningar och kostnadsförslag	68	224	
D:o angående beslutade ombyggnader och reparationer, disposition av lägenheter i kronans hus m. m.	40	134	
Kungl. remisser angående ändring i fastställda byggnadsplaner, disposition av lägenheter i kronans hus m. m.	20	95	
För granskning överlämnade ritningar och kostnadsförslag angående			
nya kyrkor	12	15	
reparation och restauration av kyrkor.....	9	224	
nya husbyggnader	26	31	
reparationer, om- och tillbyggnader av hus	37	28	
tornbyggnader, orgelfasader, altare, altarpnydnader, vapenhus och läktare m. m.	22	94	
värme- eller vattenlednings anbringande m. m.	4	36	
husfasader	2	—	
lagförslag, materialundersökning m. m.	—	62	
stadsplaner	12	187	677
Ämbetsverks och myndigheters skrivelser med			
begäran om erhållande av ritningar och kostnadsförslag angående			
nya kyrkor	7	—	
nya husbyggnader	2	—	
tornbyggnader, orgelfasader, kyrkoreparationer m. m.	7	1	1
hemställan om vidtagande av reparationer, inredningar, besiktningar, värderingar m. m.		55	167
infortrade förklaringar, yttranden och handlingar.....		73	7
anmälanden.....		13	23
Intendenters och arkitekters memorial			
angående granskning av ritningar och kostnadsförslag till			
nya kyrkor	2	4	
nya husbyggnader	9	97	
om- och tillbyggnader samt inredning av hus	8	372	
restaurering av kyrkor	2	58	
stadsplaner m. m.	13	51	582
med nya eller omarbetade ritningar och kostnadsförslag till			
nya kyrkor	13	2	
nya husbyggnader	7	2	
tornbyggnader, orgelfasader, altare, altarpnydnader, vapenhus och läktare m. m.	18	43	
husinredningar, värmelednings anbringande m. m.	5	6	
med generalförslag, renritningar och kopior	6	49	56
med infortrade utlåtanden, inspektionsberättelser m. m.		18	20
med anmälanden och hemställanden.....		7	3
Konungens befallningshavandes skrivelser med			
årsredogörelser angående kronans hus i länen	23	72	
årsbesiktninginstrument och reparationsförslag	23	98	
priskuranter, markegångstaxor m. m.	41	26	
rekvisitioner å priskurantblanketter, medelsförskott m. m.	7	18	
hemställanden om inköp av inventarier, om disposition av lägenheter i kronans hus m. m.	9	42	
Kamrerarens eller kassörens skrivelser rörande diverse	7	14	
D:o skrivelser med infortrade yttranden, med uppgifter om kassaställningen, med årsräkenskapen m. m.	6	30	
Ansökningar om antagande till extra ordinarie arkitekt och om tjänstledighet m. m.	4	19	
D:o om anstånd med leveranser m. m.	13	1	
Anbud å varjehanda arbetens verkställande	19	98	
Räkningar	36	533	
Kvittenser	26	15	
Anordningar	15	—	
Diverse	5	13	
Tillsammans	751	2,968	

De sålunda angivna siffrorna för de båda åren syntes i allmänhet motsvara varandra; det syntes dock böra framhållas, att 'förklaringar, yttranden och handlingar' i mycket stor utsträckning numera infordrades direkt av ämbetets tekniska avdelning utan att diarieföras, vilket förklarade den låga siffran under denna rubrik för år 1912.

Av förestående sammanställning framginge, att ärendenas antal under tiden sedan nu gällande reglering utarbetades ungefär fyrdubblats. Och att denna ökning ej vore att anse såsom tillfällig syntes ådagaläggas av följande jämväl från ämbetets diaries hämtade uppgifter om hela antalet av de för vart och ett av åren 1870—1913 till ämbetet inkomna ärenden.

Å r	Antal ärenden	Å r	Antal ärenden	Å r	Antal ärenden	Å r	Antal ärenden
1870	649	1881	830	1892	1,047	1903	1,618
1871	633	1882	1,022	1893	1,072	1904	1,648
1872	667	1883	1,074	1894	1,028	1905	1,534
1873	663	1884	1,101	1895	981	1906	1,716
1874	696	1885	861	1896	1,163	1907	1,940
1875	703	1886	1,018	1897	1,226	1908	2,273
1876	751	1887	814	1898	1,327	1909	2,853
1877	948	1888	1,016	1899	1,350	1910	2,392
1878	775	1889	969	1900	1,370	1911	2,534
1879	762	1890	1,132	1901	1,444	1912	2,968
1880	822	1891	995	1902	1,641	1913	3,710

Den stegring av ärendenas antal — fortsätter ämbetet i sin ifrågasvarande skrivelse — som enligt det ovan sagda ägt rum, angåve emellertid ej ensamt för sig den verkliga ökningen av ämbetets arbetsböda. Ty ökningen vore ej endast kvantitativ utan även i avsevärd grad kvalitativ. Ärendena, särskilt de av teknisk natur, hade nämligen med den raska utveckling, som byggnadskonsten i vidsträcktaste mening under de senare decennierna undergått, blivit av betydligt mera invecklad och krävande beskaffenhet och fordrade på grund härav men även till följd av de efter hand stegrade anspråken på beskaffenheten av utredningar och dylikt i allmänhet en långt mera ingående och tidsödande beredning än tillförne.

För mötande av denna starka ökning av arbetsbödan, som, vad ärendenas antal beträffade, enligt den ovan intagna senare tabellen till

ungefär två tredjedelar infallit under tiden efter det 1902 års löne-regleringskommitté tillsattes, hade, mången gång till men för ärendenas behandling inom ämbetet, det medgäves villigt, men av nära till hands liggande skäl, några mera omfattande åtgärder icke vidtagits. Vissa smärre sådana vore däremot att anteckna. Sålunda hade ämbetet blivit i tillfälle att för underlättandet av de löpande göromålen anställa några fasta biträden, dock med förhållandevis låg avlöning, ävensom beretts ökade medel för ersättning åt ämbetets arkitekter utom stat, vilkas arbete i denna egenskap givetvis ökats med tillväxten av ämbetets arbetsböda. Den ytterligare ökning av arbetsbödan, som år 1913 hade att uppvisa, gjorde emellertid, helst intet tydde på, att med denna ökning kulmen för någon tid skulle vara uppnådd, än mindre att ökningen skulle vara endast tillfällig, det oundgängligen nödvändigt att, därest ämbetets verksamhet skulle kunna under den närmaste tiden uppehållas på ett även i betraktande av de rådande förhållandena någorlunda tillfredsställande sätt, omedelbart vidtaga i möjligaste mån effektiva åtgärder för att tillföra ämbetet ökad arbetskraft, varvid ämbetets båda nuvarande avdelningar, såväl den tekniska som den administrativa, syntes bära tillgodoses.

De ärenden, som handlades av överintendentensämbetet, tillhörde fem särskilda genom de senare årtiondenas utveckling alltmer från varandra avgränsade huvudgrupper, nämligen *dels* de egentliga byggnadsärendena (uppgörande och granskning av ritningar och kostnadsförslag samt verkställande av byggnadsföretag m. m.), *dels* stadsplaneärendena (granskning av förslag till stadsplaner och bestämmelser för bebyggandet av städer och stadsliknande samhällen m. m.), *dels* kyrkobyggnadsärendena (granskning av förslag till nybyggnad av kyrka eller förändring av befintlig kyrka m. m.), *dels* ärendena rörande underhållet och vården av kronans under ämbetets inseende ställda byggnader, *dels* slutligen de ämbetet tillhörande administrativa och kamerala ärendena. De tre första gruppernas ärenden tillhörde den tekniska och de två sistnämnda gruppernas den administrativa avdelningen.

Inom den tekniska avdelningen utgjorde sedan gammalt de egentliga byggnadsärendena den centrala delen av avdelningens arbetsböda. Vid sidan av dessa hade under senare tid de båda andra avdelningen tillhörande ärendesgrupperna — stadsplane- och kyrkobyggnadsärendena — genom ökning i mängd och betydelse vuxit ut till jämbördig ställning och krävde numera på grund härav ävensom i ej ringare grad med hänsyn till de för handläggningen av dessa ärenden oundgängligen nödvändiga speciella kvalifikationerna vardera sin särskilda företrädare inom

ämbetsverket. Handläggningen av ett stadsplane- eller kyrkobyggnadsärende hade nämligen ej ens tillnärmelsevis inneburit detsamma vid den gällande organisationens uppgörande som det nu gjorde. Under den mellanliggande tiden hade stadsplanekonsten utbildats till en mycket uppmärksam och fördjupad gren av arkitekturen, å vars tillämpning allt större anspråk ställdes i mån som insikten om stadsplanens oerhörda ekonomiska och sociala betydelse vunnit allmänhet numera, efter det de moderna principerna för restaurering av gamla byggnadsverk av historiskt värde trängt igenom, ett djupgående kulturhistoriskt vetande, som ej borde få saknas hos den granskande statsmyndigheten, så mycket mindre som det i regel icke förfunnes hos de arkitekter eller andra personer, som i första hand uppgjorde förslag till kyrkobyggnader och restaureringar av kyrkor.

Stadsplane- och kyrkobyggnadsärendena, som enligt den ovan först meddelade tabellen år 1876 uppgått till ett antal av ungefär 25 respektive 90 stycken, hade under perioden 1905—1912 tillväxt sålunda:

	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
Stadsplaneärendena	55	55	55	62	93	98	104	120
Kyrkobyggnadsärendena	181	183	211	198	229	251	307	311

Den i ögonen fallande ökningen från och med år 1908 av stadsplaneärendenas antal vore en följd av stadsplanelagens antagande år 1907.

Såsom ovan antytts, hade vardera av sistnämnda två grupper ärenden kommit att intaga ett sådant rum i ämbetets arbetsbörda, att det knappast kunde anses möjligt för en person att längre på ett utvecklingen motsvarande sätt jämte byggnadsärendena sköta de till någondera gruppen än mindre de till båda grupperna hörande ärendena. Det vore därför en ofrånkomlig nödvändighet, att ämbetet omedelbart beredes tillfälle att uppdelade de på föredraganden å tekniska avdelningen fallande göromålen.

Förste intendenten å administrativa avdelningen — anför ämbetet vidare — som tillika vore ämbetsverkets sekreterare, hade i sådan egen-skap skyldighet att ombesörja uppsättningen och expedierandet av samtliga från verket utgående skrivelser. För fullgörande av detta åliggande vore han nödsakad att i allmänhet övertvara föredragningarna även av de till den tekniska avdelningen hörande ärendena. I mån som ämbetsverkets arbetsbörda ökades, å snart sagt vilken punkt det än skedde, i

samma grad bleve givetvis också förste intendenten å administrativa avdelningen ytterligare betungad. Ifrågavarande tjänstemans arbetsbörsa hade då, trots den lindring som beretts honom därigenom, att överintendenten själv nödsakats i stor utsträckning övertaga den omedelbara handläggning av de till avdelningen hörande ärendena av teknisk natur, så vuxit att, om lämpligt biträde ej med det snaraste sattes vid hans sida, omedelbar fara för ämbetsverkets behöriga funktion föreläge.

Denna överintendentsämbetets framställning ledde till, att anslag för förstärkning av ämbetets arbetskrafter beviljades (riksdagens skrivelse den 26 augusti 1914, nr 7), vilket anslag i huvudsak användes för anställande av en extra föredragande av stadsplaneärenden inom ämbetet och en extra notarie till förste intendentens å den administrativa avdelningen biträde.

Den av överintendentsämbetet i dess skrivelse den 5 maj 1914 meddelade tablåen över hela antalet av de under de särskilda åren till ämbetet inkomna ärendena slutar, såsom naturligt är, med år 1913, vilket år antalet till ämbetet inkomna ärenden uppgick till 3,710. Motsvarande siffror för de följande åren äro, enligt vad jag inhämtat från ämbetet, år 1914 3,569, år 1915 3,354 och år 1916 3,364. Dessa sistnämnda siffror jäva till synes överintendentsämbetets i nämnda skrivelse uttalade förmodan, att med den ökning av ämbetets arbetsbörsa, som år 1913 hade att uppvisa, kulmen för någon tid ej skulle vara uppnådd och att än mindre ökningen skulle vara endast tillfällig. Emellertid torde man av det förhållandet, att en nedgång i ärendenas antal under de sista åren faktiskt ägt rum, ej vara berättigad till den slutsatsen, att en minskning i ämbetets belastning är att emotse. Tvärtom torde, såsom jag strax skall uppvisa, ifrågavarande företeelse få anses innebära ett varsel om ökad belastning för ämbetet redan under den närmaste framtiden och följaktligen kraftigt tala för, att frågan om omorganisationen av överintendentsämbetet ej längre undanskjutes utan i tid bringas till en tillfredsställande lösning. Enligt vad jag dels inhämtat från ämbetet och dels i övrigt har mig bekant beror nämligen minskningen av ärendenas antal från och med år 1914 på de nuvarande av kristiden skapade extra ordinära förhållandena. Dessa hava för ämbetets vidkommande yttrat sig i en avmattning i statens byggnadsverksamhet. En del redan beslutade byggnadsarbeten hava av statsfinansiella skäl, på grund av byggnadsmarknadens instabilitet eller till följd av andra av kristiden föranledda förhållanden fördröjts, och byggnadsföretag, vartill erforderliga utredningar förelegat helt eller i det närmaste färdiga och vilka, om ordinära förhållanden rått, otvivelaktigt skulle blivit föremål för

statsmakternas beslut, hava nu av samma orsaker ställts på framtiden. Jag tillåter mig i detta sammanhang erinra om, att riksdagen de senaste åren beviljat anslag till, bland andra, följande byggnadsföretag, vilkas utförande ännu ej påbörjats, nämligen nybyggnader för patentverket och materialprovningsanstalten, båda i Stockholm, för seminarierna i Lund, Luleå och Strängnäs samt för Drottning Sofias stiftelse i Lund ävensom ombyggnad för lantmäterikontoret i Karlstad. Vidare ber jag få meddela, att för närvarande äro på Eders Kungl. Maj:ts prövning beroende inom överintendentsämbetet uppgjorda förslag till nybyggnad eller om- och tillbyggnad för lantmäteristyrelsen och kartverket i Stockholm, lantmäterikontoren i Växjö och Härnösand, länsresidensen i Visby, Karlstad och Härnösand, landsstatshuset i Malmö, Västerås och Gävle slott samt seminarierna i Göteborg och Piteå. Slutligen må nämnas, att ämbetet utarbetat förslag till följande byggnadsföretag, vilka på grund av kristiden eller eljest ännu icke underställts Eders Kungl. Maj:ts prövning, nämligen här i Stockholm: nybyggnader för statens historiska museum, musikaliska akademien, farmaceutiska institutet, myntverket och kanslihuset samt om- och påbyggnad av egendomen kvarteret Grönlandet norra för beredande av lokaler åt medicinalstyrelsen, tandläkarinstitutet m. fl. ävensom i landsorten: nybyggnader för seminarierna i Linköping, Karlstad och Haparanda, ny-, om och tillbyggnader för erhållande av förbättrade lokaler åt länsstyrelserna i Nyköping, Linköping, Karlskrona och Göteborg, ny- eller ombyggnad för lantmäterikontoren i Jönköping, Linköping, Kristianstad, Göteborg, Gävle, Östersund och Umeå samt nybyggnader för landsarkiv i Linköping, Härnösand och Östersund. Från överintendentsämbetets sida har därjämte framhållits, att inom kort nybyggnader torde behövas för beredande av tidsenliga lokaler åt etnografiska museet, gymnastiska centralinstitutet och riks-försäkringsanstalten m. fl.

Emellertid torde man väl få antaga, att det ej skall dröja allt för länge, innan förhållandena mer eller mindre fullständigt återgå till de normala. Då så skett och följaktligen den statliga husbyggnadsverksamheten ej längre blir utsatt för de nuvarande störningarna däri, kommer samma verksamhet högst sannolikt att stå inför uppgiften att tillgodose ej endast det normala byggnadsbehovet utan även vad som under de senaste åren i förevarande avseende försumrats. Förtänksamheten torde därför bjuda, att man bereder sig på en under de närmaste åren väsentligt ökad husbyggnadsverksamhet för statens räkning. Den frågan framställer sig då spontant i vad mån statens nuvarande organ — ej endast överintendentsämbetet — för husbyggnads-

verksamheten äro skickade att möta de sålunda stegrade anspråken å dem. Vad överintendentsämbetet beträffar har från ämbetsverkets sida med skärpa framhållits, att dess nuvarande organisation på intet villkor kan bestå provet av den i och med byggnadsverksamhetens återupptagande i full utsträckning väntade påfrestningen å ämbetet. Och jag för min del kan ej annat än dela denna ämbetets uppfattning. Vad de övriga statsmyndigheter beträffar, som syssla med husbyggnadsverksamhet, äro de i förevarande sammanhang av intresse endast för så vitt de öva något inflytande på överintendentsämbetets verksamhet. I detta avseende tillåter jag mig erinra om att, såsom jag redan förut antytt och sedermera ämnar närmare redogöra för, riksdagen vid upprepade tillfällen framställt anmärkningar mot statens husbyggnadsväsen och tydligen låtit förstå, att riksdagen ivrigt åstundar ett snabbt och tillfredsställande ordnande av denna angelägenhet samt såsom medel härför hänvisat på en centralisering till överintendentsämbetet av statens husbyggnadsverksamhet.

Med hänsyn till de förhållanden jag sålunda berört finner jag såväl att omorganisation av överintendentsämbetet är oundgängligen nödvändig som att omorganisationen särskilt under för handen varande förhållanden bör utan uppskov genomföras.

Härefter anhåller jag att få redogöra för de sakkunnigas olika förslag och de yttranden, som med anledning av desamma avgivits. Därvid ämnar jag i regel följa den ordning, de sakkunniga i sin framställning valt, och skall jag vid varje särskild fråga för egen del göra det uttalande, vartill jag finner omständigheterna föranleda.

Vissa på organisationen av överintendentsämbetet inverkande frågor.

Såsom jag redan nämnt innefattar de sakkunnigas förslag ej endast förslag till ny organisation och lönereglering av överintendentsämbetet. Det berör även en del spörsmål av olika betydelse, vilkas lösning måste mer eller mindre inverka på den nya organisationen av ämbetet. Det är följaktligen nödvändigt att taga ställning till dessa frågor, innan man ingår på det, åtminstone formellt sett, egentliga föremålet för min förevarande framställning.

Den kulturhistoriska byggnadsvården.

Konst-
akademien.

Det första ämne, de sakkunniga upptagit till behandling och framställt förslag uti, är frågan om den kulturhistoriska byggnadsvården. Därvid utgå de sakkunniga från en av akademien för de fria konsterna den 21 mars 1902 avlåten underdånig skrivelse — som ännu ej lett till något resultat — varuti akademien gör framställning om skärpning av gällande bestämmelser och förordningar rörande restaurering och underhåll av gamla byggnadsverk av någon betydelse i landet, i syfte att deras ursprungliga, ofta från flera perioder stammande karaktär måtte så vitt möjligt och i alla händelser på ett långt mera genomgående sätt än hittills skett bibehållas. Akademien fäster i denna skrivelse uppmärksamheten på den då sig alltmer kringgripande restaureringsmanien, framlägger sina betänkligheter mot ett ostört fortgående på den inslagna vägen och framhåller några synpunkter i fråga om avhjälpande av de rådande missförhållandena. I sådant avseende lämnar akademien först en kort redogörelse för den svenska lagstiftningen i hithörande frågor, som huvudsakligen återfunnes i kungl. förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande den 29 november 1867, överintendentensämbetets instruktion, kungl. kungörelsen angående de för kyrkobyggnadsföretag erforderliga handlingar m. m. den 12 juni 1885, vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens stadgar, instruktionen för riksantikvarien och sistnämnda akademis tjänstemän samt vissa paragrafer i kyrkolagen. Trots vad som sålunda funnes stadgat — i avseende å vars närmare innehåll jag tillåter mig hänvisa till de sakkunnigas betänkande — hade emellertid, framhåller konstakademien, de gamla minnesmärkena icke varit tillräckligt skyddade för följderna av en överdriven och ofta pietetslös restaurering. Huru sådana frågor icke sällan behandlas av vederbörande i de olika landsdelarna, framginge bland annat av en angiven underdånig framställning av överintendentensämbetet, ur vilken akademien tillåte sig att framdraga några belysande exempel:

Enligt gällande föreskrifter hade församling, som önskade i större eller mindre omfattning restaurera eller förändra sin kyrka, att för nådig prövning och stadfästelse till Kungl. Maj:t överlämna för ändamålet uppgjort ritningsförslag. Sedan Kungl. Maj:t härefter genom nådig remiss infordrat överintendentensämbetets yttrande över detsamma, syntes, hade ämbetet anfört, oftast vara händelsen, att ämbetet av anförda skäl antingen låte upprätta nya ritningar eller ock underkastade de underställda ritningarna en efter omständigheterna väsentligare eller ringare omarbetning, varpå Kungl. Maj:t nära nog utan undantag plögade gilla det ifrågavarande ritningsförslaget, sådant detsamma blivit av ämbetet nyritat eller i vissa delar förändrat. Nu inträffade emellertid icke så sällan, att vederbörande församling, utan avvaktan på Kungl. Maj:ts beslut i ärendet, redan påbörjade det tillärnade restaureringsarbetet

efter de av församlingen uppgjorda ritningarna eller åtminstone för arbetets utförande efter samma ritningar vidtogs förberedande åtgärder till den utsträckning, att någon förändring i arbetsplanen icke utan avsevärda kostnader eller andra svårigheter sedermera läte sig genomföra. En följd härav bleve den, att, då i sinom tid de av överintendentensämbetet omarbetade och av Kungl. Maj:t stadfästade ritningarna blivt församlingen tillställda till underdänig efterrättelse vid arbetets verkställande, församlingen nödgades att, under återopande av nyss angivna förhållanden, hos Kungl. Maj:t anhålla att få till större eller mindre del följa det ursprungliga ritningsförslaget, därvid ett avslag oftast befunnnes för församlingen medföra olägenheter av den betydande art, att Kungl. Maj:t funne sig böra, på sätt som skett, om än med uttalande av sitt misshag över vad sålunda blivt åtgjort, likväl låta därvid bero. --

Dessa nu antydda förhållanden bleve enligt konstakademiens förmenande så mycket beklagligare, som det ofta hände, att vederbörande anlidade oförfarna personer ej mindre för upprättande av de för stadfästelse avsedda huvudritningarna än även för verkställandet av själva arbetet.

Efter att härefter hava redogjort för i utlandet vidtagna åtgärder för den kulturhistoriska byggnadsvårdens höjande övergår konstakademien till att yttra sig angående de åtgärder, som för ändamålet borde vidtagas i vårt land; och sammanfattar akademien vad i dess skrivelse anförts i följande önskemål, nämligen

först och främst att en fullständig *systematisk* förteckning upprättades över landets alla gamla minnesmärken av intresse eller värde ur av akademien angivna synpunkter och att desamma därmed förklarades vara inregistrerade såsom »historiska monument» och vederbörligen skyddade; samt att, då det mestadels vore landets kyrkor, som vore i fara, cirkulär utarbetades och på lämpligt sätt spredes över land och rike innefattande anvisningar och råd i enlighet med av akademien anförda synpunkter att beakta vid uppgörande av eventuella ändrings- eller reparationsförslag;

att vidmakthållandet av gamla byggnader måtte med yttersta försiktighet och pietet successivt fortgå, på det att mera genomgripande reparationer eller eventuellt restaureringar icke behövde ifrågakomma;

att vid grannlaga eller mera komplicerade fall sakkunniga kommissioner måtte, på sätt akademien närmare utvecklat, tillsättas;

att förändringar eller om- och tillbyggnader av våra minnesmärken måtte, så vitt möjligt, undvikas och ej företagas i andra fall, än där tungt vägande skäl föreläge;

att, då förändringar i vissa fall befunnits oundgängligen nödvändiga, de måtte företagas i minsta tänkbara utsträckning och så, att tillsatserna utfördes i harmoni med, men utan att därför slaviskt behöva ansluta sig till den eller de i byggnaden härskande »historiska stilarna»; samt slutligen

att åtgärder vidtoges för upprättande, där så icke redan skett, av fullständiga uppmätningar, ritningar och beskrivningar av alla ifrågavarande minnesmärken, på det att så vitt möjligt fullständiga dokument måtte föreligga rörande deras utseende och historia.

Vitterhets-
akademien.

Över denna konstakademiens framställning hava vitterhetsakademien och riksantikvarien yttrat sig, i avseende varå jag liksom beträffande enskildheterna av konstakademiens framställning hänvisar till de sakkunnigas redogörelse i ämnet. Jag vill i detta sammanhang endast framhålla, att vitterhetsakademien och riksantikvarien, ehuru de ej biträda de av konstakademien formulerade förslagen, dock synas i sina framställningar i det stora hela bestyrka den allmänna uppfattning av förevarande fråga, som fått ett uttryck i konstakademiens skrivelse. Det huvudsakligaste positiva bidraget till frågans lösning, som framkommit i förevarande yttranden, är ett förslag, att undervisning om den kulturhistoriska byggnadsvården skulle meddelas blivande arkitekter och övriga konstnärer.

Med anledning av konstakademiens ifrågavarande förslag har, som jag nyss antydde, ännu intet avgörande träffats.

Sakkunniga.

Vad de sakkunniga för egen del anfört i förevarande ämne är av huvudsakligen följande innehåll:

Under det årtionde, som förflutit, sedan förberörda framställningar avgåvos, har uppfattningen om de riktiga principerna för restaurering av gamla byggnadsverk väsentligen stadgats, på samma gång som det allmänna intresset för byggnadsmonumentvården liksom för fornminnesvården i allmänhet ytterligare stegrats. Flera av de ovan uttalade önskemålen hava realiserats. Så har t. ex. svensk arkitekturhistoria och restaureringskonst sedan år 1912 upptagits såsom särskilt undervisningsämne på arkitektavdelningarna vid såväl tekniska högskolan som konsthögskolan. Ett bestämt uttryck för det ökade allmänna intresset för fornvården är att finna däruti, att Kungl. Maj:t genom beslut den 21 november 1913 tillsatt en särskild kommitté med uppdrag, bland annat, att avgiva förslag till omorganisation av fornminnesvården i riket. Denna kommitté torde det alltså tillkomma att i sinom tid utarbета förslag till de lagbestämmelser, som må erfordras för reglerande av byggnadsmonumentvården i allmänhet. Däremot syntes vid det förhållandet att denna vård för närvarande väsentligen åligger överintendentsämbetet, det hava fallit inom ramen för de sakkunnigas uppdrag att avgiva förslag angående det lämpligaste sättet att organisera det framtida utövändet och övervakandet av sagda vård. De huvudprinciper, vilka ligga till grund för det förslag, som av de sakkunniga i detta avseende framlagts, hava fastställts under anbefallt samarbete med nyssnämnda kommitté. Förslaget utarbetande har givetvis i viss mån försvårats därav, att de allmänna bestämmelserna för byggnadsmonumentvården ej ännu föreligga, och frågan kan därför ej heller anses slutgiltigt löst i hela sin omfattning genom det förslag, som de sakkunniga framlagt. Då emellertid arbetet utförts med strängt aktgivande

på de principiella betingelser för ett rätt ordnande av byggnadsmonumentvården, vilka klart framhållits i de förut omförmälda dokumenten, samt då man tryggt torde kunna utgå från såväl att den på statens vederbörande organ ankommande byggnadsmonumentvården för framtiden kommer att omfatta åtminstone samtliga *staten* tillhörande i konst- och kulturhistoriskt avseende märkliga byggnader, som ock att beträffande dessa byggnaders vård i nu ifrågakvarande avseende icke torde behöva eller böra från statens sida iakttagas samma inskränkningar som i allmängiltiga stadganden angående vården av sådana byggnader bliva oundvikliga med hänsyn till enskild äganderätt m. m., hava de sakkunniga funnit sig kunna redan nu framlägga förslag till en statlig organisation av byggnadsmonumentvården av sådan kvalitativ beskaffenhet och elasticitet, att densamma lätt bör kunna anpassa sig efter de krav, som en blivande ny fornminnesvårdslagstiftning må kunna ställa därå.

Den speciellt kulturhistoriska byggnadsvård, som för närvarande utövas av staten, avser utom ruiner och dylika byggnader av övervägande antikvariskt intresse egentligen endast kyrkobyggnader och är anförtrodd åt överintendentsämbetet och vitterhets-, historie- och antikvitetssakademien samt riksantikvariern. Beträffande dessa myndigheters verksamhet i ifrågakvarande avseende och samarbetet dem emellan hava de sakkunniga förebragt utredning, som återfinnes å olika ställen av deras betänkande, bland andra under rubrikerna »organen för statens husbyggnadsverksamhet» och »redogörelse för sättet för vissa ärendens handläggning inom överintendentsämbetet». Av nämnda avdelningar av betänkandet må i detta sammanhang återgivas följande delar:

Vitterhets-, historie- och antikvitetssakademiens samt *riksantikvariens* befattning med byggnadsfrågor avser uteslutande äldre byggnadsverk, av vilka de äldre kyrkorna utgöra det ojämförligt största antalet. Med förekommande byggnadsfrågor angående dessa taga ifrågakvarande myndigheter emellertid i regel ej direkt befattning, utan deras verksamhet är inskränkt till att avgiva yttrande angående de kulturhistoriska intressenas tillvaratagande vid inträffande restaureringar samt vid kyrkors övergång till ödekyrkor; och har till följd härav akademien och riksantikvariern på grund av kungl. remisser tagit befattning med flertalet under senare åren verkställda kyrkoreparationer. Därutöver hava dock akademien och riksantikvariern i en del smärre fall tagit mera omedelbar befattning med byggnads- och konserveringsfrågor, åsyftande att framtaga och för framtiden rädda kulturhistoriskt viktiga detaljer i vissa kyrkor. Vidare äga akademien och riksantikvariern att direkt handhava byggnadsärenden angående dels de få staten tillhöriga under ifrågakvarande myndigheters inseende och vård ställda husbyggnaderna (Risinge, Dädesjö, Råda och Trönö ödekyrkor, s. k. Tjarkokeriet och kvarntornet i Visby samt Kungsstugan i Åhus), dels de icke moderna ruinerna i landet och andra därmed likartade byggnadsminnesmärken, varöver det enligt fornminnesförordningen

tillkommer akademien och riksantikvarien att utöva tillsyn och vård, *de/s ock* i särskilda fall vissa till ruiner ej hänförliga byggnader av synnerligt antikvariskt och kulturhistoriskt intresse. — Beredningen av hithörande frågor jämte övervakandet, när sådant förekommit, av arbetenas utförande har verkställts av två av de hos akademien anställda antikvarierna, vilka ägnat sig åt medeltiden och av vilka den ene särskilt ägnat sig åt byggnadsfrågor. På senare tid har i några enstaka fall anlitats på platsen dagligen närvarande kontrollant.

Kyrkobyggnadsärendena, som egentligen äro en art av granskningsärendena men i anseende till sin säregna beskaffenhet och den avsevärda del, de utgöra av ämbetets arbetsböda, lämpligen böra behandlas för sig, inkomma vanligen till överintendentsämbetet med remiss från Kungl. Maj:t men insändas också ej så sällan till ämbetet direkt av vederbörande församling eller patronus. Innan dessa ärenden inkomma till överintendentsämbetet, skola de författningsenligt hava undergått en rätt omständlig formell behandling, för vars huvuddrag här torde böra redogöras. Den normala gången av ett kyrkobyggnadsärende är sålunda följande. En församling har efter kanske fleråriga förberedelser antagit ett s. k. restaureringsförslag, ofta upprättat av någon inom orten arbetande byggmästare. Enligt kungl. förordningen den 31 juli 1776 får sådant förslag icke bringas till verkställighet, innan ritningar och kostnadsförslag därtill blivit, efter överintendentsämbetets granskning, av Kungl. Maj:t stadfästade. Enligt kungl. kungörelsen den 12 juni 1885 skola för vinnande av sådan stadfästelse ansökning jämte övriga handlingar inlämnas till Kungl. Maj:ts befallningshavande, som, efter att hava tillsett, att samtliga föreskrivna handlingar och uppgifter finnas bilagda, överlämnar ansökningen till vederbörande domkapitel. Domkapitlet har att granska byggnadsförslaget ur rent kyrklig synpunkt och överlämnar handlingarna med eget yttrande till Kungl. Maj:t i eklestiastikdepartementet. Därifrån remitteras ärendet till överintendentsämbetet, som har att utföra den verkliga realgranskningen av byggnadsförslaget. Inom ämbetet beredes och föredrages ärendet av förste intendenten å tekniska avdelningen, vilken därvid i förstnämnda avseende biträdes vid registrering, förmedlandet av trafiken mellan föredraganden och de granskande arkitekterna, uppsättandet av skrivelser till olika vederbörande för införskaffande av felande handlingar, för komplettering av kartor m. m., av den av de yngre arkitekterna, som för tillfället provtjänstgör, »aspiranten», vid granskning och mindre omarbetning m. m. av det fasta biträde, som alltsedan 1908 ställts till ifrågavarande förste intendentens förfogande, samt slutligen vid granskning och större omarbetningar av ämbetets arkitekter utom stat. Föredraganden biträdes sålunda numera vid den förberedande granskningen av ett kyrkobyggnadsärende av nämnda fast anställda biträde, »assistenten», som genom sin utbildning och sina studier särskilt är lämpad att bearbeta till dylika ärenden hörande frågor även av kulturhistorisk art. Dennes första åtgärd är att uppsätta en s. k. granskningsblankett, på vilken, om ärendets natur gör det möjligt, en detaljerad, systematiskt ordnad uppställning av samtliga föreslagna åtgärder jämte dessas kostnader göres. I å granskningsblanketten därför avsedd kolonn gör han sedermera de anmärkningar, frågor och framställningar, vartill granskningen av ärendet giver anledning, varjämte han, i fall så behöves, går i författning om anskaffande av felande handlingar och ritningar, inforrdar upplysningar, fotografier m. m. från orten. Sålunda förberett överlämnas ärendet till föredraganden, som då jämförelsevis lätt kan överskåda detsamma och se, huruvida det är av den natur,

att det utan vidare kan godkännas eller bör ytterligare bearbetas på ämbetsrummet, eller om mera ingående undersökningar eller vidlyftigare omarbetning, eventuellt efter resa till orten, måste utföras. I förra fallet slutföres ärendets beredning efter föredragandens anvisningar av det förut nämnda fasta biträdet, i det senare överlämnas ärendet till granskning, eventuellt omarbetning, åt någon av ämbetets arkitekter utom stat, som vid mottagandet av ett uppdrag vanligtvis även meddelas besked, om sådant med hänsyn till uppdragets beskaffenhet lämpligen kan givas, om den tid, då uppdraget förväntas vara fullgjort. Ett dylikt överlämnande sker dock först efter ärendets föredragning inför överintendenten, som således slutligt bestämmer valet av granskare.

Vid kyrkobyggnadsärendens handläggning visar det sig ofta vara för vederbörande granskare nödvändigt att genom *besök på orten* skaffa sig en mera ingående och grundlig kännedom om den ifrågavarande kyrkobyggnaden och dess egendomarligheter samt rörande de speciella krav och önskemål, som vederbörande församling avsett att tillgodose genom det beslutade arbetet. Ehuru ämbetets nu gällande instruktion egentligen icke förutsätter andra reseförordnanden för ämbetets tjänstemän än för inspektion av pågående eller avslutat arbete, har dock ämbetet av ovannämnda anledning ansett sig böra i åtskilliga fall beordra vederbörande granskare att på ort och ställe studera förhållandena. Därvid har ämbetet sökt att i möjligaste mån så ordna resorna, att flera närbelägna orter, vilkas ärenden ligga under behandling i ämbetet, bliva besökta under samma resa, varjämte ofta med densamma förenats inspektion av de kyrkor i trakten, vid vilka under senare tid förekommit arbeten. För att lätt kunna upprätta förslag till sådana kombinerade resor har ämbetet upplagt en särskild karta, å vilken alla landets kyrkor finnas angivna tillika med de viktigare kommunikationsvägarna. Vid de särskilda kyrkonamnen markeras enligt ett särskilt lätt överskådligt system varje gång en kyrka fått ett byggnads- eller reparationsförslag stadfäst samt varje gång den blivit inspekterad. Kartan hålles ständigt å jour med förändrade förhållanden. Vid upprättande av ett reseförordnande kan genom en blick på denna karta genast konstateras, vilka för inspektion lämpliga orter med fördel kunna för en viss resa kombineras. Erfarenheten, särskilt under de senare åren, då dylika resor oftare kommit i fråga, läser hava givit vid handen, att dessa resor i hög grad underlätta kyrkobyggnadsfrågornas riktiga bedömande och förekomma onödiga slitningar med församlingarna, vilka annars lätt uppstå på grund av missförstånd å ömse sidor.

Sedan den granskande arkitekten slutfört sitt uppdrag, sammanfattar han sin granskning i ett tjänstememorial, eventuellt åtföljt av omarbetade ritningar. Memorialet diarieföres och registreras samt överlämnas till förste intendenten för den tekniska avdelningen, vilken föredrager ärendet inför överintendenten. Skulle därvid inträffa, att betydliga förändringar i det ursprungliga förslaget anses önskvärda, är ämbetet enligt sin instruktion, § 12, skyldigt att lämna församlingen tillfälle att yttra sig över de påyrkade förändringarna och de därtill hörande ritningarna och kostnadsförslagen. Detta sker under den formen, att ämbetet genom skrivelse till vederbörande domkapitel anhåller, att detta måtte infordra församlingens yttrande över de av ämbetet föreslagna ändringarna. Sedan församlingen vederbörligen behandlat frågan, vilket tager en icke obetydlig tid, sändes ärendet jämte församlingens yttrande till domkapitlet, som därefter självt yttrar sig i frågan från kyrklig synpunkt och återsänder ärendet till ämbetet. Visar det sig därvid, att enighet mellan församlingen och ämbetet blivit uppnådd, blir ärendet inom äm-

betet vid föredragning slutbehandlat. I motsatt fall kan det föranleda ytterligare remiss till den granskande arkitekten för modifikationer och därefter återsändande till domkapitel och församling på sätt nyss omtalats, innan ärendet kan av ämbetet slutligt avgöras.

Då ärendet återkommit till ecklesiastikdepartementet, remitteras det, så framt det rör en äldre, kulturhistoriskt intressant kyrka, till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, som har att granska detsamma speciellt ur antikvarisk synpunkt. Denna granskning, för vilken stundom särskilda tjänsteresor företagas av akademiens tjänstemän, har på de senare åren vanligen utmynnadt i ett instämmande i överintendentsämbetets yttrande eventuellt med något tillägg rörande speciella antikvariska önskemål. Men stundom har naturligtvis från överintendentsämbetets avvikande åsikter av akademien gjorts gällande, vilket återigen haft till följd, att ärendet av Kungl. Maj:t måst återremitteras till överintendentsämbetet, eventuellt även till församlingen. För att undvika den tidsutdräkt och de svårigheter, som naturligtvis följa av ett sådant behandlingssätt av ärendet, har det på senare tid ofta förekommit, att föredraganden eller vederbörande granskare inom ämbetet på förhand satt sig i förbindelse med den av akademiens tjänstemän, som plägar handlägga dylika ärenden, samt sökt uppnå enighet med denne, detta särskilt i sådana fall, där man kunnat förmoda, att olika uppfattningar skulle kunna göra sig gällande.

Sedan såväl ämbetet som akademien avgivit slutliga yttranden, avgöres ärendet av Kungl. Maj:t, vars beslut meddelas genom nådigt brev till ämbetet samt påskrift på ritningarna. De till ärendet hörande ritningarna och beskrivningarna expedieras med det kungl. brevet till ämbetet, som har att delgiva vederbörande Kungl. Maj:ts beslut, vilket sker genom avsändande till domkapitlet av avskrift av brev jämte ritningar och beskrivningar. Domkapitlet överlämnar handlingarna till församlingen. Därmed är den ganska invecklade och tidsödande proceduren för ett kyrkobyggnadsärendes författningsenliga behandling avslutad.

Innan de stadfästade originalritningarna avsändas från ämbetet, iakttages, att noggranna kopior av desamma införlivas med ämbetets arkiv. Dessa kopior utföras av ett vid tekniska avdelningen anställt kvinnligt ritbiträde. Samtidigt göres även anteckning å den förut omtalade kyrkkartan om det kungl. brevet.

På grund av instruktionens § 16 äger ämbetet att utöva kontroll över, att fastställda ritningar efterföljas vid byggnadsarbetenas utförande. För sådan kontrolls utövande beträffande kyrkobyggnader plägar ämbetet årligen förordna några av sina arkitekter utom stat att förrätta inspektion över utförda kyrkobyggnadsarbeten. Dessa *inspektioner* ordnas dels i kombination med andra tjänsteresor, såsom ovan nämnts, dels såsom självständiga, mera omfattande resor, vid vilka några tiotal kyrkor inom ett landskap inspekteras. Den inspekterande arkitekten medför därvid kopior av fastställda ritningar samt särskilda inspektionsblanketter, å vilka finnas sammanfattade uppgifter rörande av Kungl. Maj:t stadfästade arbeten och bestämmelser. Å varje sådan blankett gör inspektören anteckning om inspektionens resultat, varjämte en sammanfattande berättelse över resan författas för att jämte blanketterna överlämnas till ämbetet efter resans fullbordande. På grund av dessa inspektionsrapporter får ämbetet stundom anledning att tillskriva församlingarna för att infordra förklaring rörande iakttagna felaktigheter vid arbetenas utförande. Ibland föranleder dylik inspektion ämbetet t. o. m. att enligt instruktionens § 17

anmäla vederbörande hos justitiekanslern för anställande av åtal på grund av begångna felaktigheter. Enligt uppgift har erfarenheten visat, att dylika inspektionsresor utgöra ett verksamt medel dels att befordra författningarnas allmänna efterlevnad och dels att inom de besökta orterna åstadkomma en större förståelse för betydelsen av myndigheternas granskning av byggnadsförslagen och att befordra samförståndet mellan församlingarna och ämbetet.

Såsom nyss nämndes avser den speciellt kulturhistoriska byggnadsvård, som för närvarande utövas av staten, egentligen endast *ruiner* och *kyrkobyggnader*. Emellertid finnes — anför de sakkunniga — i landet ett stort antal i kulturhistoriskt avseende märkliga levande *profanbyggnader*, såväl offentliga, d. v. s. staten, kommun eller annan menighet tillhörande, som enskilda. Av dessa byggnader, med vilka akademien och riksantikvarien i allmänhet icke hava någon befattning, är ett mindre antal föremål för överintendentsämbetets behandling, men den omsorg, som hittills från ämbetets sida ägnats dylika byggnadsärenden, kan icke sägas hava särskilt avsett att tillgodose dessa byggnaders egenskap av kultur- och konsthistoriska monument utan huvudsakligen utgått från teknisk-ekonomiska samt administrativa synpunkter. Sålunda befinna sig bland de kronans i civilt ändamål anslagna byggnader i såväl huvudstaden som landsorten, vilka ställts under ämbetets vård, åtskilliga av stort konst- och kulturhistoriskt värde, såsom t. ex. ett flertal av ämbetsbyggnaderna på Riddarholmen (däribland det Wrangelska palatset), Arvfurstens palats, gamla riksbankshuset m. fl. byggnader i Stockholm samt Vadstena, Kalmar, Örebro och Uppsala slott, flera landshövdinge-residens, Ornässtugan och flera andra byggnader i landsorten. Samtliga dessa byggnader äro liksom övriga under ämbetets inseende stående byggnader ställda under ämbetets administrativa avdelning, vilken egentligen saknar organ för någon kulturhistorisk vård av byggnaderna. Vid handhavandet av vården om dessa byggnader har dock ämbetet i görligaste mån sökt tillse, att deras kulturhistoriska värde beaktas vid förekommande arbeten, för vilket ändamål tre av ämbetets arkitekter utom stat varit anställda såsom assistenter åt intendenterna för kronans under ämbetets vård ställda byggnader med uppgift att biträda vid tillsynen av arbetena å dessa byggnader. Någon systematisk och fullt tillfredsställande kulturhistorisk vård har därmed dock icke kunnat fördesamma åstadkommas. Av staten tillhöriga kulturhistoriskt intressanta byggnader, vilka stå under annan myndighet än ämbetet, blir vidare ett antal då och då föremål för behandling i ämbetet på grund av kungl. remiss rörande föreslagna ändrings- eller underhållsarbeten, vartill statsanslag begäres. Sålunda bliva numera de årliga inom riksmarskalks-

ämbetet uppgjorda generalförslagen till underhållsarbeten å de kungliga slotten överlämnade till ämbetets granskning, varjämte vissa arbetens utförande inom dessa byggnader blivit ämbetet anbefallda, t. ex. inledande av värmeledningar på Stockholms och Drottningholms slott. Dessa göromåls överlämnande åt ämbetet torde dock hava skett ej endast för kulturhistoriska intressens tillvaratagande utan även för vinnande av en teknisk-ekonomisk kontroll.

Utöver vad nu nämnts torde icke från statens sida någon ordnad kulturhistorisk vård av profana byggnadsminnesmärken förekomma. Och dock finnas även andra än nyssberörda statens byggnader av mången gång högt kulturhistoriskt värde, såsom vissa armén, flottan, domänstyrelsen m. fl. myndigheter underställda byggnader, t. ex. Fredrikshov, positionsartilleriets kasern, den gamla kasernen på Skeppsholmen, alla i Stockholm, gamla fästningsbyggnader såsom Carlstens fästning i Marstrand och citadellet i Malmö, vissa av varvsbyggnaderna i Karlskrona, vissa åbyggnader å de under domänstyrelsen ställda kungsgårdarna, de gamla hospitalsbyggnaderna i Vadstena, det s. k. Kronhuset i Göteborg, äldre kronomagasin m. fl. Emellertid måste väl de konst- och kulturhistoriska intressena böra tillmätas minst lika stor betydelse vid handhavande av vården om profana byggnadsminnen som i fråga om kyrkliga: bland de förra befinna sig nämligen ett stort antal byggnader, som otvivelaktigt äga ett konst- och kulturhistoriskt värde fullt jämförligt med, stundom t. o. m. överträffande det, som finnes hos flertalet kyrkor. Den förut omförmälda fornminnesvårdskommittén lärer också komma att avgiva förslag till allmängiltiga, samtliga arter av byggnadsminnen omfattande bestämmelser i ämnet. För ordnande av en tillfredsställande kulturhistorisk vård av de *staten* tillhörande byggnadsminnena, i avseende å vilka man, såsom förut antytts, är obunden av en hel del hänsyn, som beträffande övriga sådana minnen måste iakttagas, torde man emellertid ej behöva avvakta resultatet av nämnda kommittés arbeten, utan torde detta lämpligen böra ske redan i sammanhang med den nu förevarande granskningen av statens byggnadsväsende i övrigt.

Till statens ifrågavarande byggnader, vid vilkas vård, med nyss omförmälda undantag, särskild hänsyn till de kulturhistoriska intressena hittills icke tagits, har sålunda syntts de sakkunniga, att den speciella byggnadsminnesvården i dess mest ingående form omedelbart bör utsträckas. För att en tillfredsställande sådan vård skall kunna ernås och samtidigt de ändamål tillgodoses, vilka dessa i regel ännu i fullt bruk varande byggnader tjäna och för vilkas behöriga omvårdnad ändringsåtgärder

tid efter annan påkallas, måste givetvis samverkan äga rum mellan, å ena sidan, det eller de speciella statsorgan, som må komma att inrättas för den kulturhistoriska byggnadsvården, samt, å andra sidan — om och i den mån det direkta inseedet över byggnaderna icke må bliva överlämnat åt samma organ — de myndigheter, som hava detta inseedet om hand. Ifrågavarande samverkan torde lämpligen kunna anordnas på det sätt att, i enlighet med vad av överintendentensämbetet i skrivelsen den 7 april 1914 (sid. 4) föreslagits, samtliga i statens ägo befintliga byggnader, som anses vara av kulturhistoriskt värde, genom beslut av Kungl. Maj:t efter hörande av vederbörande, i främsta rummet statens organ för den praktiska byggnadsminnesvården, sammanföras — genom upptagande i officiell förteckning eller under annan form — till en i vårdnadsavseende särskild grupp av statsbyggnader, beträffande vilka enligt meddelad allmän bestämmelse skulle gälla bland annat, att sådan byggnad icke finge försäljas, rivas, flyttas, förändras eller repareras, innan förslag därtill blivit — utöver den prövning, som för de särskilda byggnaderna i övrigt må vara stadgad — av Kungl. Maj:t gillat efter föregående granskning av nämnda speciella statsorgan. Genom en dylik anordning, vars genomförande icke torde behöva möta några större svårigheter, skulle — förutsatt givetvis, att vederbörande byggnadsminnesvårdande organ bliver ändamålsenligt inrättat och funktionerar väl — en tillfredsställande garanti skapas för att åtminstone vid alla i statens ägo befintliga historiskt intressanta byggnaders behandling de kulturhistoriska intressena finge göra sig gällande i den mån omständigheterna i övrigt kunna göra det möjligt.

Vad nu sagts har avseende endast å *historiska* byggnader. I detta sammanhang torde emellertid uppmärksamheten böra ägnas jämväl åt en annan med nyssnämnda nära besläktad synpunkt vid vården av statens byggnader, nämligen synpunkten av deras rent *konstnärliga* eller speciellt *arkitektoniska* värde. Vad de äldre byggnaderna beträffar torde ifrågavarande båda synpunkter i regel sammanfalla, då de flesta dylika byggnader anses vara av ej endast historiskt utan även av mer eller mindre konstnärligt värde. Vidkommande de moderna byggnaderna däremot särfalla synpunkterna. Dessa byggnader sakna givetvis »historiskt» intresse, men många av dem äro otvivelaktigt av högt konstnärligt och arkitektoniskt värde. Då det synes vara i många fall av lika vikt att skydda vården av sistberörda slag som att skydda kulturhistoriska värden, har det tyckts de sakkunniga lämpligt att i vårdnadsavseende likställa de båda ifrågavarande slagen av byggnader och alltså låta ovanberörda

förteckning, om sådan kommer till stånd, upptaga samtliga staten tillhörande byggnader av konstnärligt eller historiskt värde.

Härigenom skulle såväl de historiska som de konstnärliga intressena komma till sin rätt vad kronans byggnader angår. I vilken grad genom statens medverkan så kan komma att ske beträffande de icke staten tillhöriga profana byggnadsminnesmärkena är, såsom förut antytts, däremot en fråga, som ej i detta sammanhang kan upptagas. Dock torde det hava sitt intresse att här erinra om, att den av Kungl. Maj:t den 5 juli 1907 tillsatta kommittén med uppdrag att verkställa revision av byggnadsstadgan för rikets städer i sitt den 20 mars 1909 avgivna betänkande med förslag till »byggnadsstadga för riket» intagit en bestämmelse (§ 65) av följande lydelse: »Byggnadsnämnden äge förbjuda byggnadsföretag, genom vilket intrycket av en byggnad av historisk eller konstnärlig betydelse förvanskas, vare sig byggnadsföretaget avser ändring av sådan byggnad eller uppförande eller förändring av annan byggnad i densammas närhet. Sådant förbud må dock icke meddelas förr än sakkunnigs yttrande i ärendet inhämtats, och skall beslutet underställas Konungens prövning.» Vid dylik prövning komme Kungl. Maj:t givetvis att höra vederbörande byggnadsvårdande statsorgan. För det fall att nämnda bestämmelse får laglig giltighet, skulle alltså, vad särskilt statens historiska byggnadsvård angår, densamma komma att, oberoende av fornminnesvården i övrigt, i visst avseende sträckas utom området för statens ägande byggnadsminnen.

Jämväl å ett annat område av byggnadsväsendet synes statens kulturminnesvårdande verksamhet utan dröjsmål böra utsträckas, nämligen till sådana *stadsplaner*, som beröra ur konst- och kulturhistorisk synpunkt värdefulla städer eller stadspartier, t. ex. Visby, staden inom broarna i Stockholm, m. fl. Att de kulturhistoriska synpunkterna vid omgestaltning av de äldre städernas planer av överintendentsämbetet, i mån som tillgängliga arbetskrafter och förhållandena i övrigt det medgiva, beaktas under granskningen av föreliggande stadsplaneärenden, torde få anses givet; men då det i många fall otvivelaktigt är av t. o. m. större betydelse, att den kulturhistoriska vården behörigen tillgodoses å detta område än beträffande enstaka intressanta byggnader, synes det ligga i öppen dag, att stadsplaner av ifrågasatt slag i förekommande fall, d. v. s. då ändring av sådan plan ifrågasättes, böra bliva föremål för den mest djupgående och fackmässiga kulturhistoriska omvårdnad, som från statens sida för tiden kan åstadkommas.

Bör sålunda redan nu en icke oväsentlig utvidgning till det *yttre omfånget* av statens kulturhistoriska byggnadsvård äga rum, är, om bästa

möjliga resultat skall kunna uppnås, av behovet ej mindre påkallat, att samma vård får, i olika avseenden, växa ut jämväl på *djupet*, och detta beträffande såväl dess kyrkliga som dess profana föremål.

När för närvarande förslag uppgöres till någon åtgärd beträffande en byggnad, som är underkastad kontroll av statens speciella byggnadsminnesvårdande organ — det vill under nuvarande förhållanden säga någon kyrklig byggnad — sker detta i regel utan samarbete med nämnda organ enbart på föranstaltande av byggnadens innehavare och med anlitande av någon, vanligen å orten arbetande, yrkesman, som därvid i de flesta fall, med åsidosättande av de kulturhistoriska synpunkterna, vilka han ofta ej ens har förmåga att bedöma, endast har åtgärdens praktiska ändamål för ögonen. När förslaget så kommer in till överintendentsämbetet för granskning, skärskådas det bland annat ur kulturhistorisk synpunkt, vilket i regel leder till mer eller mindre genomgripande omarbetningar av förslaget med ty åtföljande tidsödande förhandlingar och ofta oangenäma konflikter med sökanden (i regel vederbörande församling), varförutom, då givetvis största möjliga hänsyn måste visas gentemot det förslag, som den av byggnaden närmast intresserade parten en gång bestämt sig för och ofta hårdnackat vidhåller, granskningens resultat stundom bliver sämre än det på grund av enbart de föreliggande sakliga omständigheterna egentligen behövde bliva. Blevde däremot redan *från början* ett förslag av förevarande art handlagt av kompetenta personer och byggt på fackmässig och noggrann undersökning av byggnaden i fråga — en fordran, som givetvis är av grundläggande betydelse för en god och effektiv byggnadsminnesvård — skulle nämnda olägenheter av det nuvarande systemet lättare kunna undvikas. För sådana ändamål vore lämpligt att, i den omfattning detta låter sig göra, omedelbart när fråga uppkommer om åtgärd beträffande någon i kulturhistoriskt avseende märklig byggnad och innan någon vederbörande intagit ståndpunkt till frågan, *samverkan* med statens byggnadsminnesvårdande organ anordnades, så att detta bleve i tillfälle att från början leda frågan i rätt riktning och genom sina funktionärer lämna vederbörande de råd och det biträde i övrigt, som må erfordras. Gången av t. ex. ett kyrkobyggnadsärende skulle sålunda i huvudsak bliva följande: Då i en församling fråga uppstått om vidtagande av någon åtgärd för kyrkans förändring eller dylikt, skulle aumälan därom göras till statens speciella byggnadsminnesvårdande organ, *innan* något definitivt beslut i frågan fattats av kyrkoråd eller kyrkostämma. Dylik aumälan skulle då, därest ej den ifrågasatta åtgärden vore av allt för underordnad betydelse, ifrån nämnda organs sida föranleda besök på ort

och ställe av någon eller några av dess funktionärer, som, efter grundlig undersökning av kyrkan, i samråd med kyrkoråd eller delegerade skulle tillse, vad i varje fall borde göras och huru församlingens önskemål skulle kunna tillgodoses utan att kulturhistoriska och konstnärliga intressen trädde för nära. De skulle således — naturligen kostnadsfritt — upprätta ett *program* för byggnadsarbetet. Läte församlingen sedermera kompetent arkitekt utarbeta förslag med ledning av ett på dylikt sätt åstadkommet program, borde den största sannolikhet finnas för att förslaget, efter en förhållandevis hastigt verkställd granskning, kunde vinna gillande. De nu så tidsödande och för församlingarna många gånger så oangenäma omarbetningarna av förslagen samt de därmed följande tidsödande remisserna av ärendet mellan de olika vederbörande skulle på så vis inskränkas till det minsta möjliga. — I fråga om profana byggnadsminnen skulle ärendenas handläggning bliva i tillämpliga delar lika.

På grund av den från statens sida utövade kulturhistoriska byggnadsvårdens nuvarande beskaffenhet händer ej så sällan, att ett restaureringsförslag eller dylikt, som i sin av Kungl. Maj:ts slutligen godkända form kan betecknas såsom efter förhållandena ganska tillfredsställande, vid utförandet av en eller annan orsak — missförstånd, vårdslöshet, ofta okunnighet, någon gång t. o. m. tredska — mer eller mindre förvanskas. Med de nu för övervakandet av förslagens realiserande till buds stående möjligheterna upptäckas sådana förvanskningar i regel först efter, mången gång långt efter arbetenas fullbordande och kunna därför allt för ofta ej med framgång beivras. Enda fullt verksamma sättet att råda bot härför torde vara en effektiv *kontroll* från statens byggnadsminnesvårdande organs sida. Denna kontroll synes lämpligen böra utövas genom inspektioner på platsen, när helst behov därav finnes föreligga; och böra inspektionerna alltså, efter omständigheterna, kunna företagas såväl under pågående byggnadsarbete för att tillse, att fastställda bestämmelser noga följas och olämpliga åtgärder undvikas, samt för meddelande av sakkunniga råd och upplysningar av värde för arbetets fortsättning som ock vid andra lägliga tillfällen för inhämtande av kännedom om ifrågavarande byggnaders tillstånd och det sätt, varpå de underhållas. En noggrann insikt i sistnämnda avseende är nämligen nödvändig för att kunna förekomma, att byggnaderna genom försumlighet eller vanvård från vederbörandes sida råka i sådant skick, att de vid en senare tidpunkt måhända ej alls eller endast genom mycket dyrbara åtgärder kunna åter försättas i gott stånd.

Utöver nämnda kontroll hava de sakkunniga angivit, huru en ytter-

ligare garanti skulle kunna skapas för att restaureringsarbeten bliva utförda på tillfredsställande sätt, nämligen genom att i analogi med byggnadsstadgans bestämmelser om »ansvarig byggmästare» föreskriva att åtminstone kyrkobyggnadsarbeten av viss beskaffenhet icke finge utföras av andra än personer, som efter ådagalagd lämplighet i nämnda avseende i behörig ordning, exempelvis genom vederbörande byggnadsminnesvårdande statsmyndighet, auktoriserats för utövande av sådan verksamhet, »kyrkobyggmästare». Härutinnan hava emellertid de sakkunniga ej framställt något bestämt förslag. Med hänsyn härtill och då denna fråga egentligen ej kan öva inverkan på organisationen av statens byggnadsminnesvårdande verksamhet, anser jag mig icke böra upptaga densamma i detta sammanhang.

För det riktiga bedömandet av vissa ärenden rörande historiska byggnader visar det sig stundom nödvändigt — anföra de sakkunniga vidare — att vidtaga ganska vidlyftiga arkitektoniska och arkeologiska undersökningsarbeten, såväl genom omfattande precisionsmätningar som genom grävningar, putsavknackningar m. m. Detta visade sig vara fallet t. ex. beträffande Vreta klosters märkliga kyrka, rörande vars riktiga behandling vid restaurering under flera års tid ganska resultatlösa strider utkämpades, ända tills på framställning från överintendentens ämbetet anslag lämnades för en fullständig undersökning av kyrkan. Denna undersökning resulterade i klarläggning av kyrkans utvecklingshistoria och lämnade i övrigt sådana upplysningar, att ett för alla parter tillfredsställande och på säker grund fotat restaureringsförslag kunde upprättas och av Kungl. Maj:ts godkännas, till vilket förslags genomförande riksdagen sedermera beviljade anslag. Utom detta praktiska resultat vunnos genom undersökningen i fråga värdefulla bidrag till kännedomen om vår äldre arkitekturhistoria samt en mycket fullständig serie uppmättningsritningar och fotografier. Det är naturligtvis önskvärt, att likartade *systematiska undersökningar* kunna komma till utförande även beträffande andra byggnader, och det synes därför, som om statens organ för den kulturhistoriska byggnadsvården borde hava till uppgift att planlägga och utföra dylika arbeten i så stor utsträckning, som förhållandena, enkannerligen de ekonomiska, medgiva. Det torde nämligen få anses som en given plikt för den institution, som handhaver den praktiska vården av historiska byggnader, att i största utsträckning även utföra byggnadshistoriska undersökningar å desamma och vetenskapligt bearbeta dessa. Ty just vid det praktiska handhavandet av byggnadsvården erbjuda sig de gynnsammaste tillfällena till iakttagelser och undersökningar av största intresse för de konst- och kulturhistoriska

vetenskaperna, tillfällen som kanske icke mera återkomma och vilkas försummande således medför oersättliga förluster för kunskapen om vårt lands byggnadshistoria. Dylika mera omfattande undersöknings- och mätningsarbeten hava hittills utförts för medel, som särskilt anslagits för varje fall; och beträffande mycket omfattande sådana arbeten torde lämpligen även för framtiden böra förbliva så. Vidkommande mera ordinära och följaktligen oftare återkommande arbeten torde det däremot väl kunna ifrågasättas, att ett särskilt anslag funnes för ändamålet tillgängligt. Ett fast *anslag* skulle givetvis ur flere synpunkter erbjuda stora fördelar. Därigenom komme säkerligen till den kulturhistoriska vetenskapens fromma åtskilliga undersökningar till stånd, vilka, om de vore beroende av en förhållandevis så vidlyftig procedur som den, vilken en riksdagsfråga måste underkastas, sannolikt ej skulle komma till utförande. I varje fall skulle förefintligheten av anslaget möjliggöra igångsättandet omedelbart av undersökningar, så fort behov därav yppade sig, varigenom ofta mycken tid skulle vinnas för en frågas utredande och mången gång även kostnadsbesparing; under nämnda förutsättning vore nämligen möjligheterna betydligt större att utnyttja förekommande tillfällen att företaga erforderliga undersökningar i sammanhang med pågående reparationsarbeten, därvid särskilda utgifter för byggnadsställningar, avknackning av puts m. m. ej behövde ifrågakomma. Ett årligt anslag, som, innan tillräcklig erfarenhet om det erforderliga beloppets storlek vunnits, borde hållas inom en lämpligt begränsad ram, t. ex. 3,000 kronor, för utförande — vare sig i sammanhang med förestående restaureringsåtgärder eller ock fristående i enbart forsknings-syfte — av mätningar och i övrigt behövliga undersökningar av i kulturhistoriskt avseende märkliga byggnader skulle utan tvivel medföra ett i förhållande till den därmed förenade statsutgiften synnerligt stort gagn för byggnadsminnesvården i riket. För ernående av den fördel, som otvivelaktigt ligger däri, att dylika undersökningar, varav olika behov föreligga de olika åren, kunna utan omgång företagas å de därför lämpligaste tidpunkterna, synes anslaget böra beviljas såsom reservationsanslag och ställas till omedelbar disposition av statens speciella byggnadsminnesvårdande organ.

De nuvarande *organen för statens byggnadsminnesvårdande verksamhet* äro, som förut nämnts, överintendentsämbetet samt vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och riksantikvarien. Av dessa har överintendentsämbetet, alltsedan 1776 års förordning rörande publika byggnader utfärdades, utövat uppsikt och vård om såväl landets kyrkobyggnader som en del av statens profana byggnader, en uppsikt,

varmed avsågs att garantera dessa byggnader den från det allmännas synpunkt lämpligaste och bästa vården. Att denna vård vid tidpunkten för den nämnda förordningens utfärdande uppfattades på annat sätt, än en senare tid uppfattar densamma, är ju givet. Sålunda ingick icke något speciellt hänsynstagande till kulturhistoriska synpunkter i vare sig 1700-talets eller det begynnande 1800-talets byggnadsvård. Kulturhistoriska synpunkter anlades då lika litet på byggnadsområdet som på andra områden. Dessa synpunkter hava först senare arbetat sig fram, så småningom och under växlande former. Den under en viss tid florerande s. k. stilrena restaureringen var ett uttryck för vissa kulturhistoriska synpunkter, likaväl som den senare mot denna restaureringsart uppträdande skarpa reaktionen. De utgöra olika faser av en allmän utveckling, som torde kunna sägas numera hava resulterat däruti, att de kulturhistoriska synpunkterna så genomträngt det allmänna medvetandet både inom och utom fackmännens krets, att en byggnadsvård, som icke tager de största hänsyn till de kulturhistoriska fordringarna, icke kan ur det allmännas synpunkt kallas lämplig och god. Innebörden av överintendentsämbetets byggnadsvårdande uppgift har sålunda under tidens lopp till sitt väsende undergått en förändring och utvidgning, som dock icke fått motsvarande uttryck i ämbetets organisation. Denna förutsätter nämligen icke hos ämbetet sådana arbetskrafter, som äro lämpade att tillgodose de nya krav ur kulturhistorisk synpunkt, som nutidens förändrade fordringar på en god byggnadsvård ställa på denna vårds handhavare. Detta torde emellertid hava sin grund däruti, att man ansett sig kunna tillgodose detta krav på annat sätt, genom att söka vid vissa byggnadsärendens behandling tillföra kulturhistorisk sakkunskap från en annan institution: vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Till denna hava nämligen under de senaste decennierna av Kungl. Maj:ts remitterats allt flere ärenden rörande äldre kyrkor, så att det numera torde vara regel, att ärenden rörande historiskt intressanta äldre kyrkor överlämnas till akademiens granskning. Dessa ärenden hava då av akademien underkastats granskning ur kulturhistorisk synpunkt, en granskning, som naturligtvis även den vid olika tider utgått från olika ståndpunkter. För beredande av dylika ärenden hava anlitats vissa av akademiens tjänstemän, som samtidigt varit verksamma vid statens historiska museum. Härigenom har mycket gott vunnits, och mången åtgärd, som ur kulturhistorisk synpunkt skulle varit ödesdiger, har genom akademiens granskning blivit förhindrad. Särskilt under brytningsperioden mellan den gamla stilrenhetsrestaureringen och reaktionen där emot torde akademiens granskningsverksamhet hava haft stor betydelse.

Om detta system att tillföra byggnadsvården kulturhistorisk sakkunskap från annan myndighet alltså haft goda sidor, så hava dock även åtskilliga olägenheter därav allt tydligare framträtt. Sålunda kan — med bortseende från en del smärre rent förvaltningstekniska olägenheter, såsom en viss långsamhet och omgång vid ärendenas handläggning, förekomsten i viss grad av dubbelarbete m. m. — *mot den nuvarande organisationen av statens historiska byggnadsvård särskilt en anmärkning av principiell betydelse framställas, nämligen mot den rådande dualismen beträffande ändamål och medel för den kulturhistoriska byggnadsvården.* Den för en riktig uppfattning om ifrågavarande byggnadsvårds huvudsakliga ändamål, d. v. s. byggnadernas bibehållande i möjligast oförändrade skick såsom fornminnen, erforderliga sakkunskapen är ju i princip förlagd till akademien och riksantikvarien, under det att den arkitektoniska kunskap, som tarvas för bedömandet av de för berörda ändamåls vinnande nödiga åtgärderna — såväl de av positiv innebörd som de i praktiken avgjort långt betydelsefullare, mera krävande och oftare förekommande av negativ innebörd, d. v. s. modifieringar av tillämnade åtgärder för något, vanligen till grund för hela byggnadsfrågan liggande, i och för sig fullt legitimt byggnadsbehov — uteslutande är att söka hos överintendentsämbetet. En sådan organisation lägger givetvis stora hinder i vägen för åstadkommande av en fullt tillfredsställande byggnadsmonumentvård. Ty på ifrågavarande områden är väl i särskilt hög grad en klar och levande insikt om ändamålet med och verkan av förekommande åtgärder ett oundgängligt villkor för uppnående av lyckligt och verkligt organiskt resultat. Ett förslag i en restaureringsfråga måste uppenbarligen, för att kunna bliva gott, framspringa ur en omedelbar och redan från början helst så att säga inom en och samma hjärna men i alla händelser synnerligen intimt skeende samverkan till en högre enhet mellan insikten om det ändamål, som bör eftersträvas, och kunskapen om medlen att nå detsamma. Att detta endast med utomordentlig svårighet kan ske, då de olika synpunkterna, såsom enligt den nuvarande organisationen av byggnadsminnesvården är fallet, skola tillgodoses av olika myndigheter, torde vara ganska klart. Även med den goda vilja till samarbete, som nu av allt att döma förefinnes mellan akademien och ämbetet, lägga redan enkla praktiska förhållanden stora svårigheter i vägen för ett sådant. Myndigheterna hava olika arbetslokaler, tjänstemännens mycket olikartade arbetsuppgifter göra det t. o. m. svårt att utan stor tidsutdräkt och väntan ordna gemensamma tjänsteresor o. s. v. Det förhållandet, att byggnadsmonumentvården, oaktat nu berörda brist i dess organisation, hittills blivit förhållandevis så väl tillgodosedd, som

verkligen kan sägas hava varit fallet, torde i icke oväsentlig mån bero därpå, att överintendentsämbetet särskilt under de senare åren, då anspråken på den historiska byggnadsvården i hög grad skärpts, haft till sitt förfogande arkitekter med utpräglat intresse för de kulturhistoriska synpunkterna och, i vissa fall, gedigen kulturhistorisk bildning. Att så varit fallet torde emellertid få anses såsom en lycklig tillfällighet, och nämnda förhållande kan säkerligen ej utan vidare påräknas fortvara, därest ej särskilda anordningar vidtagas för att vid ämbetet binda krafter av ifrågavarande beskaffenhet.

Av det ovan sagda framgår, att statens byggnadsminnesvårdande verksamhet och organen därför för det närvarande äro behäftade med åtskilliga brister. Vid om- eller nydanandet av organ för samma verksamhet har man således att söka i möjligaste mån avlägsna dessa brister. Därvid torde givetvis den ojämförligt största svårigheten i organisatoriskt hänseende möta i ovananmärkta frånvaro av centralisation i avseende å byggnadsminnesvården, under det att bristerna beträffande själva den byggnadsminnesvårdande verksamhetens nuvarande omfång och kvalitativa beskaffenhet äro förhållandevis lätt undanröjda: härför torde, om organet för verksamheten är i och för sig lämpligt inrättat, egentligen endast erfordras att utrusta detsamma med tillräckliga och lämpliga arbetskrafter.

Det har från vissa håll ifrågasatts, att för uppnåendet av en fullt tillfredsställande byggnadsminnesvård från statens sida skulle inrättas ett alldeles *nytt organ*, en ny fullt fristående myndighet med erforderliga såväl kulturhistoriska som arkitektoniska kvalifikationer. Ehuru visserligen åtskilligt torde kunna ingiva sympatier för en sådan tanke, synas, utom de svårigheter av olika slag, som alltid äro förknippade med inrättandet av nya ämbetsverk, vägande skäl, åtminstone för närvarande, kunna anföras mot en dylik anordning. Med den förhållandevis inskränkta uppgift och verksamhet en särskild, enbart byggnadsminnesvårdande myndighet skulle erhålla vore det säkerligen icke möjligt att *inom* densamma alltid hålla vare sig den kulturhistoriska eller den arkitektoniska sakkunskapen å den för tiden högsta, vid en byggnadsminnesvård av önskvärd beskaffenhet oeftergivliga ståndpunkten; och bleve det nödigt att i någon väsentligare grad tillföra den ifrågasatta myndigheten sakkunskap och erfarenhet i nämnda avseenden *utifrån*, d. v. s. från de befintliga fackmyndigheterna å berörda områden i allmänhet: vitterhetsakademien och riksantikvarien resp. överintendentsämbetet, vore ju det egentliga målet med inrättandet av en *särskild* myndighet för ifrågavarande ändamål alldeles förfelat. Det synes därför vara ändamålsenligt att *omdana de nuvarande statsorganen*, som hava byggnadsmonument-

vården om hand, så, att de kunna motsvara de större anspråk, som för framtiden måste ställas å samma vård.

Därvid måste strävandet inriktas på att undvika den ovan omfördälda principiella bristen i den nuvarande organisationen: att de vid så gott som varje byggnadsminnesvårdande åtgärd samverkande kulturhistoriska och arkitektoniska insikterna äro i det hela förlagda till olika myndigheter, vilka i sin nuvarande form icke äro så inrättade, att ett verkligt fruktbarande samarbete alltid utan svårighet kan anordnas.

Det ligger då nära till hands att tänka sig den ifrågavarande olägenheten avhjälpd därigenom, att antingen vitterhets-, historie- och antikvitetssakademien och riksantikvarien förses med tekniskt-konstnärligt eller överintendentsämbetet med kulturhistoriskt speciellt utbildade och erfarna arbetskrafter, så att byggnadsfrågor av förevarande slag kunna på *ett enda håll* få en tillfredsställande, allsidig och helgjuten behandling. På det senare sättet har också överintendentsämbetet i sin skrivelse av den 7 april 1914 i huvudsak tänkt sig saken ordnad. Enligt dess förslag skulle i överintendentsämbetet anställas tvenne kulturhistoriskt utbildade tjänstemän, vilka hade att helt ansvara för de kulturhistoriska intressenas tillgodoseende vid behandlingen av de historiska byggnadsmonumenten. Emellertid hava de sakkunniga under de gemensamma överläggningarna med fornminnesvårdskommittén vunnit enighet med kommittén om den ståndpunkten, att en tillfredsställande garanti för en effektiv byggnadsminnesvård kan skapas genom ett i *lämpliga former ordnat intimt samarbete* mellan de tvenne redan bestående myndigheterna.

Den härför nödvändiga omdaningen av statens organ för byggnadsminnesvården synes böra gå ut på att utrusta *överintendentsämbetet* med sådana arkitektoniska krafter, som genom särskild utbildning i arkitekturhistorisk vetenskap och i restaureringsteknik äro särskilt lämpade dels att utöva den rent praktiska byggnadsmonumentvården, dels att genom sina arkitekturhistoriska insikter förstå och tillgodose de kulturhistoriska synpunkter, som under ett samarbete med den kulturhistoriska specialmyndigheten av denna måste komma att läggas på utövandet av ifrågavarande vård. Om överintendentsämbetet förses med på sådant sätt kvalificerade, arkitektoniska krafter, skapas givetvis helt andra förutsättningar för ett lyckligt resultat av det eftersträfvade samarbetet med den kulturhistoriska myndigheten än som skulle kunna vara fallet, om därtill från ämbetets sida, såsom alltför ofta hittills, måste användas personer utan specialutbildning på byggnadsvårdens område. I övrigt förefaller det vara det från praktisk synpunkt naturligaste, att den *prak-*

tiska byggnadsminnesvårdens tyngdpunkt förlägges till den byggnadstekniska myndigheten. Detta överensstämmer med de tendenser, som utvecklingen på området tydligt ådagalagt, och ter sig otvivelaktigt enklast och närmast till hands liggande för den allmänhet, som har att befatta sig med angelägenheter av ifrågavarande art, vilka vanligen stå i intimt samband med frågan om vidtagande av någon rent byggnadsteknisk åtgärd för tillgodoseende av ett eller annat praktiskt syfte.

Ett undantag från denna regel torde emellertid böra göras, nämligen beträffande de *döda* byggnaderna: ruinerna, ödekyrkorna m. m. Dessa, som äro att anse såsom uteslutande fornminnen och beträffande vilka förekommande byggnadstekniska åtgärder endast avse deras bibehållande i oförändrat skick såsom sådana och därför måste inskränkas i möjligaste mån, torde som hittills lämpligen böra ställas under omedelbart inseende av den speciella fornminnesvårdande myndigheten, som i fall av behov från överintendentensämbetet kan erhålla nödiga byggnadstekniska råd och upplysningar.

En sådan omdaning av överintendentensämbetet, som nyss nämnts, skulle tillföra detsamma en i och för dess egenskap av statens egentliga organ för den praktiska byggnadsminnesvården mycket viktig kulturhistorisk sakkunskap. Denna kan emellertid tänkas lätt erhålla en alltför ensidigt *byggnadshistorisk* läggning. För motverkande härav torde den hos vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och riksantikvarien förefintliga vittomfattande *allmänna kulturhistoriska* sakkunskapen icke kunna undvaras. Just på denna punkt är det, som samarbetet mellan myndigheterna erfordras för vinnande av fullt tillfredsställande garantier för en god byggnadsminnesvård. Samarbetet bör dock, till vinnande av bästa möjliga resultat och till minskande av den nuvarande omgången, ske mera intimt och under lättare former än vad nu är fallet, vilket ändamål utan svårighet torde kunna nås, om sistnämnda myndighet, såsom fornminnesvårdskommittén lär komma att föreslå, omorganiseras i syfte att från akademien till ett ombildat riksantikvarieämbete överflytta de löpande ärendena.

Innan de sakkunniga emellertid närmare ingått på frågan om formerna för samarbetet mellan överintendentens- och riksantikvarieämbetena samt byggnadsminnesvårdsärendenas administrativa behandling i övrigt, hava de meddelat en redogörelse för uppkommen fråga om förenkling i sistnämnda avseende och förslag, som i detta ämne framställts.

Härmed hava de sakkunniga åsyftat en befallning till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien samt överintendentensämbetet att avgiva underdånigt utlåtande i syfte att befria Kungl. Maj:t från handläggning

av vissa kyrkobyggnadsärenden samt det utlåtande, som med anledning därav avgivits. Berörda befallning delgavs myndigheterna genom skrivelse av ecklesiastikdepartementet den 29 januari 1904. Med förmälan, att det vid behandling av vissa till Kungl. Maj:ts prövning hänskjutna frågor om fastställelse å ritningar till ändring av kyrkobyggnader och till delar av kyrkors inredning synts, som skulle dessa frågor kunnat utan olägenhet avgöras av överintendentensämbetet utan att underställas Kungl. Maj:ts prövning, vilket särskilt varit händelsen i sådana fall, där någon betydande meningsskiljaktighet ej förefunnits mellan dem, som yttrat sig i ärendet, meddelades sålunda akademien och ämbetet, att, då det av vissa skäl vore önskligt, att Kungl. Maj:t befriades från handläggning av sådana hithörande frågor, som icke vore av den natur, att de nödvändigt påkallade nådigt beslut, Kungl. Maj:t funnit gott anbefalla akademien och ämbetet att avgiva gemensamt underdånigt utlåtande, om och vilka åtgärder kunde anses lämpligen böra vidtagas i nämnda syfte.

*Vitterhets-
akademien
samt överin-
tendentsäm-
betet.*

Med anledning härav avgåvo vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien samt överintendentensämbetet den 28 december 1912 gemensamt utlåtande och förslag.

Det åsyftade ändamålet att befria Kungl. Maj:t från handläggande av en del ärenden angående ritnings- och ändringsförslag m. m. för kyrkobyggnader — anföra myndigheterna efter att hava redogjort för gällande bestämmelser i ämnet — syntes kunna vinnas genom en förenkling av den jämförelsevis invecklade och tidsödande procedur, som enligt gällande stadganden numera erfordrades för en kyrkobyggnads- eller reparationsfrågas avgörande. Såsom ägnade att förverkliga detta syfte hade akademien och ämbetet ansett följande åtgärder.

Samtliga befintliga kyrkobyggnader, som icke vore att hänföra till ruiner, uppdelades i tre grupper, för enkelhetens skull benämnda A, B och C. Gruppen A omfattade alla kyrkor, som helt eller delvis vore av sådan beskaffenhet, att de kunde anses såsom särskilt värdefulla ur konst- och kulturhistorisk synpunkt. Gruppen B omfattade alla övriga kyrkor, som helt eller delvis vore äldre än 50 år. Gruppen C slutligen omfattade de kyrkor, som till alla sina delar vore yngre än 50 år. Såsom norm för beräkning av en kyrkas ålder i och för sistnämnda grupp antoges dels det år, då ritning till kyrkan eller del därav först vunnit nådig stadfästelse, dels det år, under vilket det till prövning föreliggande ärendet företogs till slutligt avgörande.

Över kyrkor, som ansåges böra tillhöra gruppen A, upprättades av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och överintendentensämbetet en förteckning, som underställdes Kungl. Maj:ts prövning och stadfästelse. Denna förteckning kunde och borde efter hand kompletteras genom underdånig anmälan från akademien och ämbetet.

Ett förslag till dylik förteckning hade även av myndigheterna uppgjorts, om-

fattande över 700 kyrkor jämte tillhörande klockstaplar, fristående torn, kyrkogårdsportaler och äldre kyrkogårdsmurar.

Gruppen A skulle sålunda — fortsätta myndigheterna — komma att omfatta alla sådana kyrkor, vilka på grund av sin egenskap av konst- och kulturhistoriskt värdefulla monument krävde en alldeles särskilt omsorgsfull vård, för vars åstadkommande de starkaste garantier borde förefinnas. För rivning, förändring, reparation, inredning och dylikt av sådan kyrka syntes som hittills böra erfordras Kungl. Maj:ts nådiga tillstånd, givet efter hörande av såväl vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien som överintendentsämbetet.

För meddelande av tillstånd till dylika åtgärders vidtagande å kyrkobyggnader tillhörande grupperna B och C däremot syntes i allmänhet icke Kungl. Maj:ts åtgärd behöva påkallas. Överintendentsämbetet syntes kunna bemyndigas att beträffande grupperna B och C slutligt avgöra ärenden rörande tillstånd till åsyftade åtgärders vidtagande, dock att ämbetet skulle vara skyldigt att beträffande ärende, som rörde en till gruppen B hörande kyrka, därom omedelbart underrätta riksantikvarien och inhämta dennes yttrande. Skulle riksantikvarien och ämbetet vara av olika mening rörande ett dylikt ärendes avgörande, underställdes detsamma Kungl. Maj:ts prövning.

Alla ärenden rörande förändring m. m. av en kyrka tillhörande gruppen C skulle däremot avgöras av ämbetet ensamt, ty då dessa byggnaders ålder icke överstege 50 år, kunde antikvariska och kulturhistoriska intressen icke beröras av i dessa byggnader vidtagna åtgärder. Samtliga kyrkobyggnadsfrågor krävde däremot den prövning ur praktisk och konstnärlig synpunkt, som ämbetets granskning vore avsedd att utöva.

Ärenden rörande ruiner av kyrkliga byggnader behandlades av akademien på sätt i förordningen den 29 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande föreskrees.

Förslag till fullständigt nya kyrkobyggnader syntes fortfarande liksom hittills böra underställas Kungl. Maj:ts prövning efter överintendentsämbetets hörande, under det ritningar till inredningsföremål för nya kyrkor syntes kunna slutgiltigt granskas av överintendentsämbetet ensamt.

Genom sålunda framställda förslag till behandling av kyrkobyggnadsärenden skulle i fråga om en ganska avsevärd del av de ärenden, som nu krävde Kungl. Maj:ts handläggande och beslut, Kungl. Maj:t bliva befriad från all sådan prövning.

En ytterligare minskning i det arbete, dessa ärendens handläggning hittills orsakat Kungl. Maj:t, skulle kunna åstadkommas genom utfärdande av sådan föreskrift, att alla ansökningar om stadfästelse å nybyggnads-, ändrings-, reparations- eller inredningsförslag beträffande kyrkor, av vad slag de än vore, skulle insändas direkt till överintendentsämbetet, som därefter vore skyldigt att, innan dylikt ärende av ämbetet företogs till slutligt avgörande eller underställdes Kungl. Maj:ts prövning, inhämta vederbörliga yttranden rörande detsamma såväl i varje fall från domkapitel och Kungl. Maj:ts befallningshavande som även från vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien eller riksantikvarien, då det gällde respektive A- eller B-kyrkor. Genom dylik bestämmelse utfärdande skulle även sådana ärenden, som fortfarande ansåges böra påkalla Kungl. Maj:ts beslut, i väsentligt mindre grad än hittills belasta Kungl. Maj:ts kansli, i det att de icke skulle till detsamma insändas, förrän de genomgått all förberedande behandling. Rörande beslutens expedition

syntes böras bestämmas, att desamma av överintendentsämbetet direkt tillställdes vederbörande församling, under det att avskrift därav av ämbetet meddelades övriga i ärendet hörda myndigheter.

De sålunda föreslagna åtgärderna hade till huvudändamål att åstadkomma vissa förenklingar i den rent administrativa behandlingen av vissa kyrkobyggnadsärenden men ansåges icke av akademien och ämbetet såsom innebärande ett slutgiltigt ordnande av kyrkobyggnadsärendenas behandling utan vore avsedda att sedermera ersättas av andra, visserligen likartade, bestämmelser, utgörande delar av mera omfattande lagstiftningsförslag (nya författningar om vad som bör iakttagas vid offentliga byggnaders uppförande och om fornminnesvärden). Dock ansåge akademien och ämbetet, att de föreslagna förändringarna borde snarast möjligt genomföras, då de vore väl ägnade att tills vidare åstadkomma sådan förenkling av kyrkobyggnadsärendenas behandling, som av Kungl. Maj:t i skrivelsen av den 29 januari 1904 åsyftats.

Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och överintendentsämbetet finge därför i underdånighet hemställa, att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt låta vidtaga de förändringar i nu gällande bestämmelser, som erfordrades för att bringa dessa i överensstämmelse med myndigheternas ifrågavarande förslag.

Sakkunniga.

Beträffande grunderna för den *administrativa behandlingen av ärendena angående byggnadsmonumentvärden*, särskilt med hänsyn till samarbetet mellan överintendents- och riksantikvarieämbetena, hava de sakkunniga, efter gemensamma överläggningar med fornminnesvårdskommittén, med sagda kommitté enats om den ståndpunkt, som i följande sammanfattning intagits i protokoll vid gemensamt sammanträde den 6 maj 1914 med kommittén och de sakkunniga:

1. Alla byggnader av så stor kulturhistorisk betydelse, att värden av desamma kan anses beteckna ett statsintresse, och vilka icke äro att anse såsom ruiner, böra registreras.

I vad mån registrering må kunna ske av andra byggnader än kyrkor och sådana profana byggnader, som tillhöra staten, kommer att bero av särskilda lagbestämmelser, varom kommittén har för avsikt att framlägga förslag.

Förslag till registrering upprättas av den forn- och kulturminnesvårdande centralmyndigheten — närmast tänkt under form av ett med nödiga arbetskrafter utrustat riksantikvarieämbete — och fastställas av Kungl. Maj:t.

2. Alla frågor angående registrerade byggnader avgöras av Kungl. Maj:t, sedan desamma blivit av överintendentsämbetet och riksantikvarieämbetet behörigen beredda. Överintendentsämbetet har därvid särskilt att ansvara för tillgodoseendet av de praktiskt-arkitektoniska synpunkterna, medan riksantikvarieämbetets ansvar avser bevakandet av de kulturhistoriska intressena.

Beredningen av nämnda ärenden sker, i regel, inom de båda ämbetsverken vart för sig, dock under iakttagande därav, att vid beredning inom vardera ämbetsverket intimast möjliga samarbete äger rum med vederbörande inom det andra ämbetsverket.

Såsom regel bör alltså gälla, att de båda ämbetsverken avgiva särskilda utlåtanden till Kungl. Maj:t.

Skulle emellertid i särskilt fall överintendenten eller riksantikvarien finna sådant nödigt, äger han påkalla ärendets slutliga beredning i gemensam session emellan ämbetsverken; och skola i dylikt fall ämbetsverken i ärendet avgiva gemensamt utlåtande.

3. Ärende angående registrerad byggnad skall ingivas till överintendentsämbetet, som, innan ämbetet underkastar ärendet saklig bearbetning, har att delgiva detsamma åt riksantikvarieämbetet.

Varje åtgärd, som härefter av någondera myndigheten vidtages för ärendets beredning, bör, i den mån utredningen av ärendet därigenom kan gagnas, efter omständigheterna vidtagas i samförstånd med den andra myndigheten eller åtminstone meddelas denna, så att å ena sidan fullständigaste och allsidigaste utredning med vederbörligt beaktande redan å ärendets tidigaste stadier av alla behöriga synpunkter åstadkommes men å andra sidan dubbelarbete undvikas.

Sedan ärendet undergått slutlig beredning, expedieras detsamma till Kungl. Maj:t av överintendentsämbetet, som sålunda har att till Kungl. Maj:t översända, i de fall, då ärendet varit föremål för behandling i gemensam session, ämbetsverkens gemensamma utlåtande samt i andra fall, jämte sitt eget yttrande, även riksantikvarieämbetets i ärendet avgivna utlåtande.

I enlighet med de sålunda angivna riktlinjerna skulle — anföras de sakkunniga — på staten ankommande skydd och vård av i kulturhistoriskt avseende märkliga byggnadsverk, i huvudsak så som hittills, utövas av överintendentsämbetet och riksantikvarien, därvid riksantikvariens uppgift skulle vara bevakandet av de rent kulturhistoriska intressena och överintendentsämbetets särskilt att tillgodose de praktisktarkitektoniska synpunkterna. Över alla byggnadsverk av så stor kulturhistorisk betydelse, att vården av desamma kan anses beteckna ett statsintresse, skulle upprättas ett register. Riksantikvarien skulle ensam hava rätt att föreslå, vilka byggnader böra upptagas å detta register, varefter Kungl. Maj:t skulle besluta angående den ifrågasatta registreringen. Därförinnan lär emellertid Kungl. Maj:t, därest registreringsåtgärden

rör en profanbyggnad, komma att höra den myndighet, under vilkens vård och inseende byggnaden närmast står.

Ärendena angående de registrerade byggnaderna skulle handläggas, i princip, av vardera myndigheten, överintendentsämbetet och riksantikvari-
 en, för sig. Dock skulle redan från ett sådant ärendes första början ett intimt samarbete äga rum mellan de båda myndigheterna. Detta torde kunna antagas i huvudsak komma att tillgå ungefär så: när ett ärende angående åtgärd med registrerad byggnad inkommit till överintendentsämbetet, till vilken myndighet ärenden av förevarande slag skulle ingivas, överlämnas detsamma omedelbart till riksantikvari-
 en, som efter tagen kännedom därom återställer det till överintendentsämbetet. Varje åtgärd, som härefter av någondera myndigheten vidtages för ären-
 dets beredning, kommer, i mån som utredningen i ärendet därigenom kan gagnas, efter omständigheterna att vidtagas i samförstånd med den andra myndigheten eller åtminstone att meddelas denna, så att å ena sidan fullständigaste och allsidigaste utredning med vederbörligt beaktande redan å ärendets tidigaste stadier av alla behöriga synpunkter åstadkommes men å andra sidan dubbelarbete undviks. Om sålunda t. ex. ett inkommet ärende anses vara av den vikt att, innan annan åtgärd därmed vidtages, sakkunnig bedömning å orten är nödig, avgöres först, om representant såväl för överintendentsämbetet som för riksantikvari-
 en bör utskickas, i vilket fall ordsbesöket, om så låter sig göra, företages samtidigt av de båda representanterna, som därvid till stort gagn för ärendets vidare behandling kunna å platsen samråda med varandra, eller huruvida representant för den ena myndigheten tillika kan ägna behörigt beaktande åt de synpunkter, som den andra myndigheten särskilt har att iakttaga, i vilket fall den senare myndigheten lämnar ordsbesökaren till äventyrs nödiga förhållningsorder. — Sådant samarbete mellan myndigheterna, som nu antytts, torde i allmänhet bliva tillfyllest, men för att möjliggöra direkt meningsutbyte under de mest ansvarsmedförande former mellan de beslutande inom de båda myndigheterna, skulle vardera myndigheten hava rätt att påfordra och den andra i så fall skyldighet att medgiva visst ärendes slutliga behandling i gemensam session.

Besluten i ifrågavarande ärenden — såväl överintendentsämbetets som riksantikvariens — skulle expedieras från överintendentsämbetet och i varje fall underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Vidare yttrande i förevarande ämne hava de sakkunniga funnit påkallat endast i ett par punkter.

Sålunda — yttra de — torde uppmärksamheten böra fästas därå, att den förut ifrågasatta förteckningen över *staten* tillhöriga

profana byggnader av historiskt eller konstnärligt värde och nyssnämnda på riksantikvariens ankommande register över byggnadsminnesmärken i *allmänhet* av synnerligt kulturhistoriskt intresse ej äro identiska. Förteckningen skulle utgöra ett led vid *ordnandet av förvaltningen av statens husbyggnader*, och dess tillkomst är därför beroende på åtgöranden av enbart administrativ natur; den torde således kunna och böra upprättas omedelbart efter det överintendentsämbetet satts i tillfälle att mera systematiskt och ingående ägna sig åt de uppgifter, som skulle tillkomma ämbetet i dess egenskap av statens praktiskt byggnadsminnesvårdande organ. Registret däremot sammanhänger med frågan om *ordnandet av fornminnesvården i allmänhet* och är därför beroende av lagstiftningsåtgärder, vadan registrets upprättande torde kunna förväntas infalla avsevärt senare än förteckningens. Ändamålet med förteckningen skulle vara tvåfaldigt, nämligen att utgöra en garanti för att vid vården av statens byggnader dels de kulturhistoriska och dels de rent konstnärliga och arkitektoniska synpunkterna tillgodosåges. Innan registret kommit till stånd, skulle förteckningen givetvis vara av betydelse i båda dessa avseenden. Men sedan så skett, bleve förteckningen enligt sakens natur överflödig i det förra avseendet; den vore alltså därutinnan närmast att anse såsom en förberedande åtgärd, varigenom den kulturhistoriska byggnadsvården utan dröjsmål utsträcktes så långt, som nu rådande lagstiftning medgiver. I det senare avseendet komme förteckningen däremot att fortfarande bibehålla sin betydelse och bestå vid sidan av registret.

Beträffande frågan om *Kungl. Maj:ts befriande från handläggning av vissa kyrkobyggnadsärenden* företer de sakkunnigas och fornminnesvårdskommitténs ifrågavarande förslag, å ena, och vitterhets-, historio- och antikvitetsakademiens samt överintendentsämbetets förut återgivna gemensamma förslag i ämnet, å andra sidan — vilket sistnämnda förslag är i de avseendena mera omfattande, att det rör även kyrkor, som sakna kulturhistorisk betydelse, ävensom nybyggnad av kyrka — vissa skiljaktigheter. De sakkunniga hava sålunda icke upptagit myndigheternas förslag om kyrkornas klassificering för ifrågakomna ändamål: dels är det nämligen synnerligen vanskligt att med den ännu ofullständiga kännedom, man äger om flertalet kyrkobyggnader, verkställa en uppdelning av dem efter deras kulturhistoriska värde, dels skulle den första klassen, »klassen A», bliva så omfattande såväl i kvantitativt som än mer i kvalitativt avseende, att det med klassificeringen åsyftade ändamålet i viss mån förfelades, och dels, slutligen, är åldern såsom indelningsgrund mindre lämplig, då det väl kan tänkas, att en byggnad,

som med hänsyn till sin ålder skulle hänföras till sista klassen, »klassen C», på grund av andra mindre tillfälliga egenskaper rätteligen borde tillhöra »klassen A», varförutom en klassificering efter ålder enligt sakens natur årligen måste revideras, ett förhållande, som givetvis lätt kunde vålla olägenheter vid ärendenas handläggning.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle vidare Kungl. Maj:ts befattningsmedel med kyrkobyggnadsärenden ej till omfånget minskas. Detta sammanhänger givetvis med, att de sakkunniga ej kunnat biträda den föreslagna klassificeringen av kyrkorna, vilken ju just skulle vara ett medel att avskilja en del av ifrågavarande ärenden från de övriga, som fortfarande skulle vara föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Den enda säkra grunden för ett sådant avskiljande synes emellertid vara uppdelning av kyrkorna i olika grupper efter deras kulturhistoriska värde. En dylik uppdelning, fotad på ingående prövning av de särskilda kyrkobyggnadernas historiska värde, skulle i och med ovanberörda registers inrättande efter hand komma till stånd och — föreställa sig de sakkunniga — väl lämpa sig såsom grundval för Kungl. Maj:ts otvivelaktigt önskvärda befriande från handläggningen av en del av kyrkobyggnadsärendena, så nämligen att, i stort, endast de ärenden, som röra i registret upptagna kyrkor, fortfarande skulle prövas av Kungl. Maj:t. Det kommer emellertid säkerligen att dröja någon tid, tills frågan om registret blivit avgjord. Dessförinnan torde det dock ej lämpligen låta sig göra att undantaga någon grupp av förevarande ärenden från Kungl. Maj:ts prövning. Ehuru således Kungl. Maj:t ej omedelbart skulle helt befrias från befattningsmedel med vissa kyrkobyggnadsärenden, synes likväl det allmänna önskemål, som torde hava legat till grund för den i förberörda skrivelse den 29 januari 1904 anbefallda utredningen för Kungl. Maj:ts befriande i viss utsträckning från handläggning av ärenden av ifrågavarande slag, nämligen att åstadkomma lättnad i Kungl. Maj:ts arbetsbörda, redan genom de sakkunnigas förslag i avsevärd grad uppnås. Kyrkobyggnadsärendena skulle nämligen enligt detsamma och med de högre kvalifikationer, statens organ för byggnadsminnesvården för framtiden skulle erhålla, inkomma till Kungl. Maj:t i sådant skick, att desamma kunde, utan att någon utredning där behövde av Kungl. Maj:ts kansli föranstaltas, omedelbart anmälas inför Kungl. Maj:t, vars beslut i regeln torde bliva ett stadfästade av ämbetsverkens förslag.

Vad beträffar de förhållandevis mycket sällan förekommande ärendena angående byggande av *ny kyrka* och därmed sammanhängande tekniska angelägenheter, vilka ärenden väl icke beröra byggnadsminnesvården men i allmänt administrativt avseende samhöra med övriga kyrkobygg-

nadsärenden, synes med hänsyn just till nämnda förhållande skäl ej föreligga att med avseende å dessa ärendens behandling avvika från den för kyrkobyggnadsärenden i övrigt gällande ordning. Dessa ärenden böra emellertid i anseende till deras vikt alltid underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Vad förut sagts om organen för statens byggnadsminnesvård gäller, oavsett om föremålet för densamma är en statens byggnad eller icke. Såsom torde framgå av det i ämnet anförda och även naturligt är, skulle emellertid statens byggnadsminnesvård i främsta rummet och grundligast inriktas på statens egna byggnader av kulturhistoriskt värde. Detta förhållande torde icke kunna undgå att direkt återverka på organen för nämnda byggnadsvård därhän, att åtminstone de mera värdefulla av berörda byggnader särskilt tillgodosåges i ifrågavarande avseende. Överintendentsämbetet, som i sin skrivelse den 7 april 1914 härutinnan framställt förslag, anför i ämnet följande.

»För att tillförsäkra vissa mera komplicerade och särskilt dyrbara byggnader en mera kontinuerlig och i detalj gående vård har ämbetet tänkt sig en särskild anordning, som skulle tillämpas särskilt vid de gamla slotten, såväl de kungliga slotten: Stockholms slott, Drottningholms slott, Ulriksdal med Haga, Rosersberg, Strömsholm och Gripsholm, vilka stå under riksmarskalksämbetets vård, som vissa av dem, som nu mera äro ställda under överintendentsämbetets inseende, såsom Vadstena, Kalmar, Uppsala, Leckö m. fl. slott samt även vid vissa andra mera betydande byggnader. För var och en av dessa byggnader skulle för en viss tid förordnas en särskild arkitekt, som mot en viss årlig ersättning hade att öva ständig tillsyn över byggnadens vård och underhåll samt uppgöra alla nödiga smärre byggnadsförslag och leda dessas utförande. Vid uppgörande av förslag till och ledande av utförandet av större arbeten skulle särskilt arvode utgå till arkitekten av de för byggnadsarbetet särskilt anslagna medlen på samma sätt, som brukligt är vid andra arkitekturarbeten. Denne arkitekt skulle inför ämbetet och — under förutsättning att de kungliga slotten såsom hittills förbliva ställda under riksmarskalksämbetets närmaste vård — inför riksmarskalksämbetet vara närmast ansvarig för att byggnaden bleve på ett lämpligt sätt vårdad. Genom en dylik anordning skulle vinnas möjligheter för en mycket mera kontinuerlig och intim vård av dessa byggnader. Gradvis skeende förbättringar kunde planläggas och dessa ofta nog känsliga anläggningar tillförsäkras den kärleksfulla omvårdnad, som är så ytterligt eftersträvansvärd och verkningsfull, men som endast kan åstadkommas av en person, som får tillfälle att under en längre tid och utan pressande brådska studera sig in i en byggnad.

De arkitekter, som förordnas att hava närmaste vården av byggnader, som stå ställda direkt under ämbetets inseende, kunna lämpligen anses såsom efterträdare till de trenne assistenter, som hittills funnits anställda för att biträda intendenterna för kronans byggnader vid tillsynen av arbetena å under dem ställda byggnader. Till deras avlöning har årligen en summa av 4,500. kronor tagits av anslaget till byggnader och reparationer. Denna summa torde hädanefter böra avses till avlöning

av de ovannämnda »slottsarkitekterna», vilkas årsarvode torde kunna sättas åtskilligt lägre än assistenternas under förutsättning, att särskild reseersättning tillerkännes dem samt att för upprättande av större arbetsförslag och för ledande av dessas utförande särskilt arvode utgår såsom ovan föreslagits. Under sådana förhållanden torde de fasta arvoden kunna sättas till 500—1,000 kronor beroende på de ifrågavarande byggnadernas art. Avlöningarna till de arkitekter, som skola stå för de under riksmarskalksämberet ställda kungl. slotten, torde böra bestridas av riksmarskalksämberet.»

Till det av överintendentsämberet sålunda framställda förslaget om särskilda vårdare för de viktigaste i statens ägo befintliga byggnadsmonumenten ansluta sig de sakkunniga i princip. Beträffande anordningens enskildheter, såsom vilka byggnader må finnas förtjänta av ifrågavarande speciella vård och den ersättning, som för de särskilda byggnaderna bör utgå till vederbörande vårdare, hava däremot de sakkunniga ansett sig ej kunna göra något uttalande. Vidtagandet av nödiga åtgärder härutinnan har nämligen synts de sakkunniga böra överlämnas åt vederbörande centrala byggnadsvårdande organ att därvid förfara efter omständigheterna liksom vid övriga angelägenheter, som direkt beröra vården av byggnaderna i fråga.

De sakkunniga *hemställa i avseende å den på staten ankommande praktiska kulturhistoriska byggnadsvården:*

beträffande dess yttre omfång:

att samma vård må omedelbart utsträckas till samtliga staten tillhörande eller under statsmyndighets omedelbara inseende stående byggnadsverk — således ej endast husbyggnader — av avsevärt kulturhistoriskt värde;

att för detta ändamål berörda byggnader upptagas i nedan omförmälda förteckning över byggnader av kulturhistoriskt, konstnärligt eller arkitektoniskt värde; samt

att hädanefter i ärenden angående ändring av stadsplan, som berör i kulturhistoriskt avseende märkligt samhälle eller del därav, i vederbörlig ordning avgivet yttrande av statens byggnadsminnesvårdande organ må för de kulturhistoriska synpunkternas beaktande införskaffas, innan ärendet av Kungl. Maj:t avgöres;

beträffande den kvalitativa beskaffenheten av ifrågavarande byggnadsvård:

att föreskrift meddelas, att, då någon åtgärd med byggnad, som är föremål för sagda vård, för ett eller annat ändamål synes erforderlig, anmälan härom skall för att vid åtgärdens vidtagande redan från början tillförsäkra de kulturhistoriska synpunkterna beaktande, innan beslut angående åtgärden fattas, göras hos statens byggnadsminnesvårdande

organ, som, om program för de åtgöranden, som må kunna förekomma för det åsyftade ändamålets vinnande, erfordras, har att i samråd med vederbörande uppgöra sådant;

att statens vederbörande organ åläggas och sättes i tillfälle att utöva en ingående och effektiv kontroll över förevarande slags byggnader och särskilt över utförandet av arbeten å desamma;

att, vidkommande särskilt kyrkor och andra byggnader av kyrklig karaktär, det måtte tagas i övervägande, huruvida icke bestämmelser böra meddelas för åstadkommande av garanti för kompetent och samvetsgrant utförande av dem berörande arbeten, särskilt i syfte att verkställandet av åtminstone såsom viktigare ansedda sådana arbeten må, såvida det ej sker under statsmyndighets omedelbara inseende, ombesörjas endast av personer, som i berörda avseende blivit i vederbörlig ordning auktoriserade, och under sådan persons ansvar, att fastställda ritningar och i övrigt behörigen givna föreskrifter vid arbetets verkställande följas; samt

att, för utförandet av mätningar och andra undersökningar av i kulturhistoriskt avseende märkliga byggnader i allmänhet, ett ordinarie reservationsanslag å 3,000 kronor ställes till förfogande av statens praktiskt byggnadsminnesvårdande organ;

beträffande statens organ för ifrågavarande byggnadsvård:

att, med nedannämnda undantag, överintendentsämbetet bliver det egentliga centrala organet för statens *praktiska* byggnadsminnesvård och för detta ändamål utrustas med särskilda å ifrågavarande område sakkunniga arbetskrafter;

att emellertid den på överintendentsämbetet ankommande byggnadsminnesvården i erforderlig omfattning utövas i samråd med riksantikvarien eller ett blivande riksantikvarieämbete;

att samarbetet i nämnda avseende mellan överintendentsämbetet och riksantikvarien resp. riksantikvarieämbetet ordnas på sätt i det ovan omnämnda vid gemensamt sammanträde den 6 maj 1914 med fornminnesvårdskommittén och de sakkunniga hållna protokoll angives;

att omvårdnaden beträffande de döda byggnaderna förläggas helt till riksantikvarien resp. riksantikvarieämbetet; samt

att den omedelbara och fortlöpande vården av sådan statens byggnad, som prövas vara av särskilt högt kulturhistoriskt värde och vars vård därför och av andra skäl, såsom betydande storlek, invecklat byggnads sätt, m. m., kan anses särskilt krävande, må, mot lämplig ersättning, på stadigvarande sätt uppdragas åt fullt kompetent och för uppdraget intresserad person.

I detta sammanhang *hemställa* de sakkunniga vidare, att vårderna av de staten tillhörande eller under statsmyndighets omedelbara inseende stående byggnadsverk, som äro av avsevärt *konstnärligt eller arkitektoniskt värde*, må så ordnas, att betryggande garanti vinnes för, att därvid alltid tages vederbörlig hänsyn till ifrågavarande byggnaders berörda egenskap; samt

att för detta ändamål ävensom för att enligt vad förut sagts tillförsäkra dylika byggnadsverk av avsevärt kulturhistoriskt värde den vård, varom ovan talats, officiell förteckning upprättas över samtliga ifrågavarande byggnadsverk och föreskrift meddelas, att å förteckningen upptaget byggnadsverk icke får försäljas, rivas, flyttas, förändras eller repareras med mindre, efter yttrande av överintendentensämbetet, i fråga om de kulturhistoriskt värdefulla byggnadsverken avgivet i samråd med riksantikvarien resp. riksantikvarieämbetet, Kungl. Maj:t därtill givit sitt tillstånd.

De av de sakkunniga sålunda framställda förslagen i avseende å den kulturhistoriska byggnadsvården kompletteras av de sakkunnigas förslag till ny organisation av överintendentensämbetet, vilken upptager en särskild byrå för ämbetets verksamhet på nu ifrågavarande område. Härtill återkommer jag emellertid sedermera.

Över de sakkunnigas nu återgivna yttrande och förslag hava utlåtanden avgivits av riksmarskalksämbetet, fångvårdsstyrelsen, armé- och marinförvaltningarna, lots-, post-, telegraf-, järnvägs-, vattenfalls-, medicinal- och stuteriöverstyrelserna, centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien samt riksantikvarien ävensom överintendentensämbetet.

*Fångvårds-
styrelsen.*

Fångvårdsstyrelsen har överlämnat ett yttrande av sin arkitekt, däri denne framhållit, att upptagandet av en fångvården tillhörande byggnad å den av de sakkunniga ifrågasatta förteckningen över i kulturhistoriskt avseende märkliga byggnader, d. v. s. byggnadens förklarande såsom historiskt minnesmärke, skulle verka alldeles oberäkneligt hinderande och besvärande för vidtagande av åtgärder för byggnadens underhåll och detta i sådan grad, att arkitekten ansåge bäst, att vederbörande fångvårdsanstalt flyttades från sådan byggnad och byggnaden överlämnades till annan myndighet. För egen del synes fångvårdsstyrelsen ej hava funnit de sakkunnigas förslag så hinderligt. Styrelsen anför:

»Styrelsen har intet att erinra mot vad de sakkunniga hemställt i avseende å den på staten ankommande praktiska kulturhistoriska byggnadsvården. Då de sakkunniga i detta sammanhang hemställt om upprättande av en officiell förteckning över samtliga byggnadsverk av avsevärt kulturhistoriskt värde, finner sig styrelsen böra meddela att, sedan Eders Kungl. Maj:t den 10 december 1915 förordnat, att de så kallade historiska byggnaderna å Malmö gamla slotts område, vilka dittills varit nyttjade till fångförvar, skulle ställas under överintendentensämbetets inseeende, fångvården av sådana äldre byggnader disponerar allenast Svartsjö slott, upplåtet till därvarande tvångsarbetsanstalt, och Landskrona citadell med torn och vallgravar och ett gammalt kronomagasin, samtliga byggnader använda för tvångsarbetsanstalten och kronohäktet i Landskrona.»

Arméförvaltningen anför:

»De sakkunnigas förslag i avseende å den på staten ankommande praktiska, kulturhistoriska byggnadsvården synes arméförvaltningen böra vinna beaktande jämväl beträffande de militära byggnader, som anses böra falla under sådan vård, ty kommer en särskild kulturhistorisk byrå att, såsom de sakkunniga föreslagit, upprättas inom överintendentensämbetet, är det ock givet, att den största sakkunskapen och förståelsen för vården av byggnader av konstnärligt eller kulturhistoriskt värde kommer att där vara till finnandes.»

Arméförvaltningen.

Marinförvaltningen förklarar sig i princip icke hava något att erinra mot de sakkunnigas förslag i fråga om den kulturhistoriska byggnadsvården.

Marinförvaltningen.

»Vad marinen tillhörande byggnadsverk beträffar — anför ämbetsverket vidare — torde dock sådant verk böra upptagas i den för ändamålet ifrågasatta förteckningen endast efter förslag från marinförvaltningen eller sedan detta ämbetsverk förklarat sig icke hava något att däremot erinra. Att byggnadsverk upptagits å förteckningen bör icke utgöra hinder för vederbörande marinmyndighet att å sådant byggnadsverk utan tillstånd från annan myndighet verkställa smärre reparationer, som kräva skyndsam behandling. Ej heller bör den kulturhistoriska byggnadsvården sträcka sig därhän, att byggnadsverkets karaktär eller ändamål därmed äventyras.»

Lotsstyrelsen yttrar:

»Beträffande den hemställen, som av de särskilt tillkallade sakkunniga gjorts i avseende å den på staten ankommande praktiska kulturhistoriska byggnadsvården, har lotsstyrelsen intet att erinra. Under påpekande av att under lotsstyrelsens förvaltning hörande byggnader endast i några enstaka undantagsfall torde vara av kulturhistoriskt intresse, varjämte blott ett fåtal byggnader torde äga konstnärligt och arkitektoniskt värde, vill styrelsen dock, för den händelse några av dessa byggnader skulle komma att stå under annan myndighets kontroll, framhålla nödvändigheten av att avgörandet av frågor beträffande sådana byggnader måtte så ordnas, att tidsutdräkt i möjligaste mån undvikas.»

Lotsstyrelsen.

Generalpoststyrelsen liksom telegrafstyrelsen hava förklarat sig icke hava någon erinran att framställa emot de sakkunnigas förslag beträffande den kulturhistoriska byggnadsvården.

Generalpost- och telegrafstyrelserna.

Järnvägsstyrelsen.

Järnvägsstyrelsens utlåtande i ämnet är av följande lydelse:

»Rörande den kulturhistoriska byggnadsvården synes intet principiellt vara att invända mot, att den blivande kungl. byggnadsstyrelsens verksamhet i detta avseende även utsträcker till statens järnvägar tillhöriga märkligare byggnader. Emellertid synes urvalet härvidlag böra ske med största omsorg, så att endast byggnader av verklig kulturhistorisk betydighet medtagas, på det att den för statens järnvägars utveckling så nödvändiga rörelsefriheten ej över hövan måtte inskränkas.

Det torde ej heller, fränsett möjligen stationshuset vid Stockholms centralstation, för närvarande finnas några byggnader av sådan beskaffenhet, att de böra medtagas i den av sakkunnige föreslagna förteckningen, medan detta åter synes kunna bliva förhållandet exempelvis med de blivande stora stationshusanläggningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Att för dessa och andra blivande byggnader av särskilt konstnärligt eller arkitektoniskt värde förslag till vissa ändringar av desamma upprättas i samråd med byggnadsstyrelsen, synes också vara lämpligt. Järnvägsstyrelsen förutsätter dock härvid att detta samarbete med byggnadsstyrelsen endast må avse väsentliga ändringsarbeten. Inom järnvägsstyrelsen torde genom dess arkitektavdelning förefinnas förut-sättningar att kunna bedöma, huruvida ett ändringsarbete är av beskaffenhet att böra i angivna syfte underställas byggnadsstyrelsens granskning.

Vad under denna punkt förekommit föranleder alltså icke annan erinran från järnvägsstyrelsens sida än att endast förslag om väsentliga ändringsarbeten rörande dylika statens järnvägar tillhöriga byggnader av avsevärt konstnärligt eller arkitektoniskt värde böra underställas den blivande byggnadsstyrelsens granskning.»

Vattenfallsstyrelsen.

Vattenfallsstyrelsen anför:

»Beträffande först den kulturhistoriska byggnadsvården hava sakkunniga förordat, att samtliga i statens ägo befintliga byggnader, som anses vara av kulturhistoriskt värde, däri inbegripet icke endast husbyggnader, genom beslut av Eders Kungl. Maj:t efter vederbörandes hörande sammanfördes — förslagsvis genom upp-tagande i en officiell förteckning — till en i vårdnadshänseende särskild grupp av byggnader. De sakkunniga hava vidare hemställt, att sådan byggnad icke finge försäljas, rivas, flyttas, förändras eller repareras utan Eders Kungl. Maj:ts tillstånd efter yttrande av överintendentensämbetet. I vad mån vattenfallsstyrelsens byggnadsverksamhet skulle beröras av dessa bestämmelser, framgår ej fullt tydligt, men då t. ex. större järnvägsstationsanläggningar hava tänkts hänförda till ifrågavarande grupp, skulle i överensstämmelse därmed även kraftstationsbyggnader (maskinhus, ställverkshus, tubintagsbyggnad, dammar m. m.) underställas ämbetets kontroll. Man får väl taga för givet, att vattenfallsstyrelsen under alla omständigheter dock skulle äga att utan Eders Kungl. Maj:ts tillstånd vidtaga smärre omändringar, som icke berörde ytterfasaderna, ävensom vanliga underhållsarbeten och smärre reparationer. De använda ordalagen medgiva dock icke rörelsefrihet ens i dessa stycken. Vattenfallsstyrelsen kan emellertid för sin del icke finna, att även med en sådan begränsning den föreslagna granskningen och kontrollen från ämbetets sida beträffande byggnader under styrelsens förvaltning är av omständigheterna betingad.»

Medicinalstyrelsen yttrar i sitt utlåtande följande:

Medicinalstyrelsen.

»Vad först vidkommer frågan om den kulturhistoriska byggnadsvården så berör denna fråga icke i någon större grad medicinalstyrelsens ämbetsverksamhet, då det endast är för en under medicinalstyrelsens förvaltning stående sjukvårdsanstalt, som någon byggnad av kulturhistoriskt värde tagits i anspråk, nämligen Vadstena hospital och asyl, vars kvinnoavdelning delvis är inrymd i Vadstena gamla nunnekloster.

Medicinalstyrelsen vill dock härvid framhålla, att handhavandet av sjukvård inom dylika gamla kulturhistoriskt intressanta byggnader alltid måste vara förenad med stora olägenheter. För att i någon mån motsvara de fordringar, en modern, rationell sjukvård ställer på desamma, måste nämligen dessa byggnader, som ursprungligen icke äro avsedda för sjukvårdsändamål, underkastas en del omändringar och moderniseringar, särskilt förses med elektrisk belysning, sanitära och värmeledningsanordningar m. m., vilket allt givetvis stöter på stora svårigheter, då största möjliga hänsyn alltid måste tagas därtill, att byggnadernas kulturhistoriska värde icke skadas.

Detta har också visat sig vara fallet vid Vadstena hospital och asyl. Visserligen har under tidernas lopp en del för sjukvården nödiga förändringar vidtagits inom klosterbyggnaderna, därvid städse den största varsamhet iakttagits och särskilda kulturhistoriska minnen noggrant bevarats, därom de anordningar, som vidtagits till skyddande av åtskilliga under reparationsarbeten inom klostrets forna refektorium anträffade, sannolikt från klostertiden härrörande väggmålningar bära vittne; och det torde till stor del få tillskrivas den omständigheten, att byggnaderna använts för sjukvårdsändamål, vilket nödvändiggjort en omsorgsfull vård, att de befinna sig i det goda skick, som de nu göra. Men stora brister ur sjukvårdssynpunkt vidlåda likväl dessa byggnader, brister, vilka byggnadernas karaktär av kulturhistoriskt minnesmärke gör synnerligen svåra att avhjälpa. Särskilt är bristen på värmeledning kännbar och, då inledande av sådan är ett oeftergivligt villkor för sjukvårdens behöriga uppehållande, har medicinalstyrelsen hos Eders Kungl. Maj:t gjort framställning härom och Eders Kungl. Maj:t med anledning av dessa framställningar för 1909 och 1910 års riksdagar framlagt nådiga propositioner i sådant syfte, vilka dock av riksdagen avslagits, vid den senare av dessa riksdagar just med anledning av uttalade farhågor, att klosterbyggnaderna skulle taga skada av de föreslagna arbetena. Då det sålunda icke syntes kunna påräknas att erhålla en modern uppvärmning inom dessa byggnader, utan vilken sjukvården därstädes icke kan uppehållas, har medicinalstyrelsen i underdånig skrivelse den 19 maj 1911 gjort framställning om vidtagande av åtgärder till klosterbyggnadernas ersättande med nya sjukhusbyggnader.

Skulle de utav de sakkunniga föreslagna bestämmelserna om den kulturhistoriska byggnadsvården bliva lagstadgade, komma de redan nu förefintliga svårigheterna för handhavandet av sjukvård inom byggnader av ifrågavarande slag att än ytterligare ökas, så att sjukvård därstädes torde alldeles omöjliggöras, och vill medicinalstyrelsen därför på det kraftigaste betona nödvändigheten av att, om förslaget kommer att av statsmakterna antagas, dylika byggnader icke användas för sjukvårdsändamål.»

Stuteriöverstyrelsen.

Stuteriöverstyrelsen framhåller beträffande den kulturhistoriska byggnadsvården att, enligt vad styrelsen kunde bedöma, några byggnader av kulturhistoriskt värde icke förefunnes bland de byggnader, som stode under styrelsens vård, samt förklarar sig av sådan anledning icke hava något att i förevarande avseende anföra.

Centralanstalten för jordbruksförsök.

Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet har icke något att erinra med anledning av de sakkunnigas förslag.

Riksmarskalksämbetet.

Riksmarskalksämbetet, som givetvis är en av de myndigheter, som skulle närmast beröras av förevarande förslag, anför, efter att hava redogjort för förslaget innehåll, i ämnet följande:

»Då riksmarskalksämbetet nu går att för egen del yttra sig rörande de sålunda föreslagna åtgärderna till ordnande och utvecklande av den kulturhistoriska byggnadsvården, tillåter sig ämbetet att till en början uttala, att ämbetet i huvudsak, dock med här nedan angivna förbehåll, ansluter sig till sakkunniges särskilda förslag, vilka riksmarskalksämbetet i det stora hela finner synnerligen välbetänkta och praktiska och vilka, särskilt genom den med de föreslagna åtgärderna åsyftade större kontinuiteten i vården av de under ämbetets överinseende ställda kungl. slott och byggnader, böra vara ägnade att för dessa medföra all önskvärd förkovran och säkraste skydd för framtiden.

Även för riksmarskalksämbetet självt och de under ämbetet hörande olika ståthållarämbetena å slotten torde de framställda förslagens genomförande innebära ett värdefullt stöd och hjälp vid utövandet av de ämbetena åliggande funktioner beträffande vård och underhåll av ifrågavarande dyrbara och kulturhistoriskt värdefulla byggnadsverk.

Beträffande det av överintendentensämbetet framställda förslaget om anställande för vart och ett av de under riksmarskalksämbetets överinseende ställda slotten av en särskild arkitekt, finner riksmarskalksämbetet — som anser förslaget om åstadkommande av en sakkunnig och kontinuerlig tillsyn å dessa staten tillhöriga, dyrbara byggnader synnerligen beaktansvärt och dess realiserande ur flera synpunkter önskvärt — sig likväl böra göra den erinran, att det synes ämbetet vida bättre om en arkitekt utsåges för samtliga ifrågavarande byggnader. Riksmarskalksämbetet tillåter sig göra denna erinran icke endast ur den synpunkt, att det för ämbetet givetvis skulle vara fördelaktigare att hava med en arkitekt att göra än med ett flertal, utan jämväl av det skäl, att ämbetet på sådant sätt skulle hava lättare att åstadkomma önskvärd enhetlighet och kontinuitet.

Vad angår ersättningen till de ifrågasatta arkitekterna måste riksmarskalksämbetet emellertid framhålla, att de till de olika kungl. slotten av statsmedel anvisade årliga underhållsanslagen icke, med de belopp, varmed de för närvarande utgå, lära medgiva utbetalningar av dylika avlöningar, utöver det jämförelsevis ringa belopp, som för sådant ändamål hittills använts. Såsom i de sakkunnigas betänkande omnämnts, finnes för närvarande endast vid ett kungl. slott, nämligen Drottningholms slott, en avlönad slottsarkitekt anställd. Vare sig ifrågavarande befattningar komma att tillsättas av Eders Kungl. Maj:t på förslag av överintendentensämbetet, eller möjligen av överintendentensämbetet ensamt eller i samråd med riksmarskalks-

ämbetet, synes lämpligare och med de ifrågasatta befattningarnas natur mera överensstämmande, att avlöningarna utgå av till överintendentensämbetets förfogande ställda medel.

Beträffande vidare sakkunnigas ovanbemälda hemställan, att statens vederbörande organ borde äläggas och sättas i tillfälle att utöva en ingående och effektiv kontroll över förevarande slags byggnader och särskilt över utförandet av arbeten å desamma, samt att den omedelbara och fortlöpande värden av sådan statens byggnad, som prövas vara av särskilt högt kulturhistoriskt värde och vars vård därför och av andra skäl kunde anses särskilt krävande, borde, mot lämplig ersättning, på stadigvarande sätt uppdragas åt fullt kompetent och för uppdraget intresserad person, tillåter sig riksmarskalksämbetet till en början att i underdanighet erinra om, huru ifrågavarande kontroll och vård för närvarande, enligt gällande bestämmelser, utövas.

Jämlikt nådigt beslut den 11 november 1817 överlämnades överinseendet i allt vad som rörde byggnader och reparationer vid de kungl. lustslotten till riksmarskalksämbetet med biträde av en ståthållare; och skulle denna överstyrelse, under förbehåll av nådigt bifall, utse de personer, som skulle uppgöra kostnadsförslag och besörja verkställigheten, varjämte överstyrelsen skulle äga rätt att begära överintendentensämbetets biträde, när så erfordrades.

Enligt nådigt brev den 15 december 1818 uppdrogs vidare åt riksmarskalksämbetet befattningen med de vid Stockholms slott och viss del av Oxenstiernska huset förefallande nybyggnader och reparationer, vilka skulle, sedan de blivit vederbörligen anbefalda, genom ståthållarens på Stockholms slott försorg och under hans inseende verkställas efter av Konungen gillade ritningar och kostnadsförslag; även hovstallbyggnaden ställdes i avseende på årliga underhållsskyldigheten under riksmarskalksämbetets överinseende. Tillika förklarades, att värden av de kungl. lustslotten komme, på sätt redan förut förordnats, att tillhöra i främsta rummet riksmarskalksämbetet och därefter de för varje slott tillförordnade ståthållarna. Uti nådigt brev den 19 november 1844 förklarades, att den av överintendentensämbetet dittills havda befattningen med Stockholms slott samt hovstallet och vissa till hovhållningens disposition ställda hus och byggnader i huvudstaden skulle från och med ingången av år 1845 upphöra och, jämte befattningen med Stockholms slott och hovstallet, övertagas av riksmarskalksämbetet.

Då den omedelbara värden av såväl Stockholms slott och övriga för hovhållningen upplåtna hus i huvudstaden som även lustslotten alltså, enligt ännu gällande bestämmelser, handhaves av vederbörande ståthållare, som årligen med sakkunnigt biträde föranstaltar om besiktning av byggnaderna för utrönande av eventuella brister eller av byggnadsarbete, varav eljest behov kan förefinnas, och då därjämte åtskilliga av de under de olika lustslotten hörande byggnader och lägenheter äro uthyrda eller utarrenderade för viss längre eller kortare tid genom kontrakt, vari meddelats särskilda bestämmelser om underhåll och vård av uthyrda eller utarrenderade byggnader av i många fall kulturhistoriskt värde eller intresse, har riksmarskalksämbetet, som visserligen håller före, att möjlighet till utövande av den av sakkunnige ifrågasatta ingående kontroll och vård av ifrågavarande kungl. slott och byggnader bör beredas statens vederbörande organ, likväl ansett sig — under förutsättning att nyssnämnda kungl. slott och byggnader fortfarande såsom hittills förbliva ställda under riksmarskalksämbetets och vederbörande ståthållarämbetens

närmaste vård — här böra framhålla nödvändigheten därav, att, vid ett eventuellt meddelande av nådigt uppdrag för statens vederbörande organ att självt eller genom de föreslagna s. k. slottsarkitekterna taga en ingående och fortlöpande befattning med sagda slott och byggnader, jämväl noggranna och detaljerade bestämmelser i nåder meddelas därom, att statens vederbörande organ, vid uppgörandet av förslag eller planer beträffande förekommande underhållsåtgärder och andra arbeten å slott eller byggnader, vid varje steg för utövande av kontroll över byggnader eller arbetens utförande ävensom vid själva den fortlöpande vården av byggnadsverken ifråga, icke underlåter att städse ställa sig i intimaste förbindelse och samarbete med de för samma slott och byggnader närmast ansvariga myndigheterna, eller de olika ståthållarämbetena å de kungl. slotten.

Såsom ett särskilt skäl för meddelande av detaljerade bestämmelser i detta hänseende anser riksmarskalksämberet sig böra framhålla den omständigheten, att flera av de under riksmarskalksämberet ställda slotten äro upplåtna till och bebodda av medlemmar av den kungl. familjen, vadan särskilt beträffande sådana slott riksmarskalksämberet eller dess organ, vederbörande ståthållarämbete, torde böra vara den myndighet, som beslutar om tidpunkten och sättet för utövanDET av erforderlig kontroll eller vård. Erforderliga besiktningar eller undersökningar torde till exempel i regel böra förläggas till tider, då de olika slotten tillfälligtvis icke äro bebodda m. m.»

Vitterhetsakademien.

Den statsmyndighet, som jämte överintendentensämberet, i egenskap av fackmyndighet på området, har det tyngst vägande ordet i nu förevarande angelägenhet, är enligt sakens natur vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Akademien har också synbarligen vid avgivandet av sitt utlåtande ägnat stort intresse åt frågans lösning. Innan akademien själv gått att yttra sig, har akademien föranställt om en utredning i ämnet genom före detta riksantikvarien O. Montelius, riksantikvarien B. Salin och tillförordnade sekretären hos akademien antikvarien O. Janse. Dessa anföra i avgivet yttrande, efter att hava omnämmt den mellan de sakkunniga och fornminnesvårdskommittén träffade överenskommelsen (sid. 44) angående samarbetet mellan överintendentensämberet och riksantikvarien vid byggnadsminnesvården, följande:

»Då detta är själva kärnpunkten för uppnåendet av ett gott resultat av den kommande kulturminnesvården synes oss lämpligt, att akademien i sin skrivelse särdeles betonar att detta samarbete, där de praktiska uppgifternas lösning åligger överintendentensämberet och de kulturhistoriska riksantikvarien respektive riksantikvarieämberet, strängt upprätthålles, vad beträffar frågor rörande registrerade byggnader, samt att detta samarbete måtte börja omedelbart efter sådant inlämnande hos ämberet och i varje fall bliva av möjligast intima art såsom även av de sakkunniga framhållits. Ett sådant betonande synes oss vara desto nödvändigare som det förefaller oss uppenbart, att vid utformandet av den kulturhistoriska byråns funktioner konsekvenserna från den mellan de sakkunniga och fornminneskommittén gjorda överenskommelsen så småningom förbleknat under det att reminiscenserna

från tidigare inom ämbetet utarbetade förslag angående den kulturhistoriska byggnadsvården allt tydligare framträtt. I sitt första uttalande om ämbetets funktion med avseende på kulturhistoriskt värdefulla byggnader framhålla de sakkunniga att 'emellertid den på överintendentensämbetet ankommande byggnadsminnesvården i erforderlig omfattning utövas i samråd med riksantikvarien eller ett blivande riksantikvarieämbete; att samarbetet i nämnda avseende mellan överintendentensämbetet och riksantikvarien respektive riksantikvarieämbetet ordnas på sätt i det vid gemensamt sammanträde den 6 maj 1914 med fornminnesvårdskommittén och oss hållna protokoll angiver'. När den kulturhistoriska byrån först kommer på tal heter det, att 'till byrån skulle nämligen i huvudsak förläggas den systematiska och ingripande praktiska byggnadsminnesvård, som avses i de ovan framställda förslagen rörande den på staten ankommande kulturhistoriska byggnadsvården', men något längre ned anföres, att 'slutligen skulle denna byrå i rent forskningssyfte och således utan att alltid behöva vara därtill föranledd av under ämbetets handläggning bragta frågor verkställa undersökningar av i kulturhistoriskt avseende märkliga byggnader i allmänhet samt författa och efter omständigheterna publicera berättelser däröver'. Om det än kan anses vara ganska önskvärt att den kulturhistoriska byråns tjänstemän äro så kvalificerade att de kunna utföra ett dylikt arbete, synes oss likväl överenskommelsens bestämmelser onekligen åsidosättas, i händelse man anser, att det bör tillkomma byrån att såsom tjänsteuppgift och utan föregående avtal med kulturminnesvårdande myndighet utöva en dylik verksamhet. När det vidare längre fram heter: 'Med den byggnadsminnesvård vi enligt våra i ämnet framställda förslag velat förlägga till överintendentensämbetet, skulle uppenbarligen på denna byrå och således närmast på dess chef ankomma tillvaratagandet av stora ofta omistliga ideella värden', så kunna vi undertecknade (Montelius, Salin och Janse) svårligen förstå, huru enligt nämnda överenskommelse tillvaratagandet av sagda intressens ideella värden kan ankomma på det praktiska byggnadsvårdande ämbetets organ. Detta organ skall vara behjälpligt vid dessa värdenas räddande, men åtgärders vidtagande måste ankomma på den ansvariga kulturhistoriska myndigheten.

Vidare vilja vi fästa akademiens uppmärksamhet på ett par moment i redogörelsen för den kulturhistoriska byråns verksamhet, vilka moment lyda sålunda:

att upprätta för nådig fastställelse avsedd förteckning över sådana staten tillhöriga byggnader, som hava ett avsevärt konstnärligt eller kulturhistoriskt värde;

att granska alla ärenden rörande å denna förteckning upptagna byggnader samt att i övrigt med avseende å dessa byggnader i tillämpliga delar utöva samma verksamhet, som ovan föreskrivits beträffande kyrkor.

Dessa båda moment avse ett av de sakkunniga framställt förslag att ämbetet, så fort det börjar funktionera efter den nya organisationens genomförande, skulle upprätta förteckning på staten tillhöriga profana byggnader av ett så stort kulturhistoriskt eller konstnärligt värde att de böra så fort som möjligt komma under särskild vård — men skulle denna förteckning, vad de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna beträffar, äga gällande kraft endast till dess den av det eventuella riksantikvarieämbetet föreslagna registreringen av dylika byggnader blivit av Kungl. Maj:ts stadfäst, men skulle ämbetet intill dess denna registrering bleve färdig vara skyldigt samråda med det eventuella riksantikvarieämbetet —. Oss synes som om de sakkunniga ej fullt tydligt klargjort huru värden av dessa byggnader skulle handhavas intill dess det av ett eventuellt riksantikvarieämbete föreslagna registret

vunnit nådig stadfästelse, varför vi få föreslå akademien att hemställa om föreskrift, att riksantikvarien respektive riksantikvarieämbetet skall äga samma befogenhet gent emot dessa byggnader, som gent emot de registrerade.

Vad beträffar stadsplaneärenden yttra de sakkunnige bland annat, att »det synes ligga i öppen dag, att stadsplaner av ifrågavarande slag (stadsplaner, som beröra ur konst- och kulturhistorisk synpunkt värdefulla städer och stadspartier) i förekommande fall, d. v. s. då ändring av sådan plan ifrågasättes, böra bliva föremål för den mest djupgående och fackmässiga kulturhistoriska omvårdnad, som från statens sida för tiden kan åstadkommas».

Härav torde framgå, att de sakkunniga för sin del önska att de kulturhistoriska synpunkterna måtte bliva i hög grad beaktade, men så vitt vi kunna finna, hava de ej gjort någon hemställan om på vad sätt det kulturhistoriska inflytandet skulle kunna göra sig gällande, varför vi få föreslå akademien att uttala, det akademien för sin del finner det vara nödvändigt, att ett samarbete vad beträffar ifrågavarande stadsplaner föreskrives mellan överintendentensämbetet och det eventuella riksantikvarieämbetet på samma sätt som vid registrerade byggnader.

De sakkunnigas förslag att anställa speciellt kunniga och intresserade arkitekter att handhava närmaste uppsikten i byggnadsvårdande avseende vid särdeles märkliga och intressanta byggnader, såsom kungl. slott och dylikt, få vi, under förutsättning att dessa byggnader i övrigt ej komma att intaga någon undantagsställning beträffande den behandling, som för kulturhistoriskt värdefulla byggnader kan komma att bliva föreskriven, föreslå akademien att särskilt tillstyrka.

Hela betänkandet, vad ämbetets handhavande av kulturhistoriska byggnader beträffar, måste naturligtvis ses mot den bakgrund, som bildas av de sakkunnigas och fornminnesvårdskommitténs överenskommelse; formellt angår denna överenskommelse endast sådana frågor beträffande registrerade byggnader, som skola av Kungl. Maj:t avgöras, ty det gemensamma protokollets uttryck, att 'alla frågor angående registrerade byggnader avgöras av Kungl. Maj:t', kan endast innefatta sådana frågor, som angå förändring, nedrivning eller försäljning, men ej t. ex. beslut om nybyggnaders uppmätning eller dylikt. Ehuru vi hålla för givet, att även de sakkunnige ansett, att alla frågor av senast berörda art angående dessa byggnader skola behandlas gemensamt, hava vi velat fästa akademiens uppmärksamhet på förhållandet och hemställa, det akademien vill göra ett uttalande, att vid utarbetandet av instruktioner för respektive ämbeten därvid särskilt beaktas, att samarbetet ej inskränkes till sådana frågor som Kungl. Maj:t avgör utan utsträckas till samtliga frågor rörande dessa byggnader. Eljest skulle konsekvensen av ett moment i redogörelsen för den kulturhistoriska byråns verksamhet bliva, att kulturhistoriska undersökningar skulle till och med utan riksantikvarieämbetets vetskap kunna företagas, vilket ju måste anses såväl reallt som formellt alldeles oriktigt. Detta moment lyder nämligen:

'att ordna och leda arkitektoniska och arkeologiska undersökningar, där sådana befinnas nödvändiga för bedömandet av ett ärende rörande kyrka eller annan kulturhistoriskt värdefull byggnad eller för komplettering av arkivet eller eljest'.

Vidare föreslå vi att akademien i sin skrivelse framhäver att i alla sådana fall, där samarbete förutsattes emellan ett eventuellt riksantikvarieämbete och det

omorganiserade överintendentensämbetet, riksantikvarien träder i riksantikvarieämbetets ställe intill dess detta eller motsvarande myndighet blivit inrättad.

Vi kunna ej underlåta att omnämna en mindre viktig detalj, som likväl synes oss böra rättas vid nu förestående reglering av ämbetets uppgifter. Förhållandet är att Ornässtugan med alla dess inventarier stå under ämbetets vård. Att byggnaden gör det, synes oss riktigt under nuvarande förhållanden, men vården av inventarierna är väl närmast en museal uppgift, som väl närmast bör anförtros åt ett museum eller riksantikvarien såsom chef för statens historiska museum.

Slutligen få vi föreslå akademien att i övrigt tillstyrka vad av de sakkunniga föreslås med avseende på den kulturhistoriska minnesvården.»

För egen del anför vitterhetsakademien:

»Akademien, som för sin del instämmer i de åsikter, som uttalats i nämnda utredning, grundar sitt uttalande dels på denna, dels på vad vid ärendets behandling inom akademien yttrades.

Då erfarenheten i andra länder redan visat, att det ej varit fullt lyckligt anförtro byggnadsminnesvården enbart åt arkitektoniskt utbildade krafter, finner akademien den mellan de sakkunnige och den av Eders Kungl. Maj:t tillsatta fornminnesvårdskommittén gjorda överenskommelsen synnerligen lämplig, nämligen att de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna vårdas av överintendentensämbetet och riksantikvarien eller respektive riksantikvarieämbetet gemensamt, varvid samarbetet börjar på tidigast möjliga stadium och varvid överintendentensämbetet representerar den praktiska vården och riksantikvarien respektive riksantikvarieämbetet den kulturhistoriska.

Genom detta samarbete torde i de allra flesta fall enighet kunna vinnas de båda vårdande myndigheterna emellan. Enligt de sakkunnigas förslag skall Kungl. Maj:t avgöra hithörande frågor, men blir genom detta samarbete den på Eders Kungl. Maj:ts kansli ankommande arbetsbördan likväl sannolikt lättad, på ett lika effektivt sätt som om tidigare förslag i detta hänseende hade blivit antagna. Att vid den byrå, som skall behandla kulturhistoriskt värdefulla byggnader, finnes anställda arbetskrafter med en viss kulturhistorisk bildning synes akademien fördelaktigt, om därmed avses att underlätta för den praktiska myndigheten förståendet av den kulturhistoriska myndighetens önskemål, och något annat kan med fasthållande av den grundläggande överenskommelsen mellan de sakkunnige och fornminnesvårdskommittén angående nämnda byggnadsvård ej förutsättas.

Av de sakkunniga har föreslagits att staten tillhöriga kulturhistoriskt värdefulla byggnader skulle förtecknas, intill dess det av ett blivande riksantikvarieämbete föreslagna registret på dylika byggnader hunnit bliva av Eders Kungl. Maj:t fastställt, samt att dessa skulle vårdas av statens byggnadsvårdande organ, men då det ej synes vara fullt tydligt utsagt, hur denna byggnadsvård skulle tillgå, anser akademien att det för tryggheten av de kulturhistoriska synpunkternas tillvaratagande vore önskvärt, att riksantikvarien samarbetade med överintendentensämbetet beträffande de förtecknade staten tillhöriga kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna enligt samma grunder, som av de sakkunniga och fornminnesvårdskommittén föreslagits mellan överintendentensämbetet och det eventuella riksantikvarieämbetet beträffande registrerade byggnader, och att detta samarbete fortfar, intill dess Eders Kungl. Maj:t fastställt byggnadsregistret.

Då det är av vikt såsom även av de sakkunniga framhålles, att den kulturhistoriska myndigheten får utöva inflytande på alla kulturhistoriska frågor, som behandlas av överintendentensämbetet, följer också härmed, att den bör få deltaga i behandlingen av sådana stadsplaneärenden, vilka röra äldre städer, som ännu bevara något av en ålderdomlig prägel, men då detta ej synes vara tydligt utsagt, anser akademien att vederbörande böra åläggas detta.

Vidare finner akademien, att de sakkunnigas förslag om tillsättande av speciellt kunniga och intresserade arkitekter för den närmaste arkitektoniska vården av några av våra kulturhistoriskt viktigaste byggnader, såsom kungl. slottet i Stockholm, Drottningholm m. fl. under den förutsättning, som i bilagda skrivelse framhålles, vara synnerligen lämpligt.

Slutligen vill akademien framhålla önskvärdheten av, att Ornässtugans inventarier ställas under museal vård, då närmast under riksantikvariern.

På grund av dels vad ovan blivit sagt dels vad den bifogade utredande skrivelsen innehåller får akademien i underdånighet föreslå, att vid utfärdandet av instruktioner för respektive institutioner måtte iakttagas:

att vid alla tillfällen, där överintendentensämbetet har att handlägga frågor av kulturhistorisk innebörd, ett intimt samarbete föreskrives mellan överintendentensämbetet och statens kulturhistoriska myndighet,

att detta samarbete börjar på möjligast tidiga stadium av varje dylikt ärendes behandling,

att riksantikvariern vid dessa tillfällen representerar statens kulturminnesvårdande organ, intill dess ett eventuellt riksantikvarieämbete eller annat organ för detta ändamål blivit upprättat;

och får akademien vidare i underdånighet tillstyrka

att ovan omtalade förteckning av staten tillhöriga i kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt värdefulla byggnader upprättas på det sätt och för den tid, som av de sakkunniga föreslagits,

att speciellt sakkunniga och intresserade arkitekter tillsättas såsom närmaste vårdare av vissa särdeles märkliga byggnader;

samt får akademien i underdånighet dels föreslå

att Ornässtugans inventarier ställas under riksantikvarierns vård, dels anmäla att akademien i övrigt tillstyrker vad av de sakkunniga föreslås med avseende på den kulturhistoriska byggnadsvården.»

Överintendentsämbetet.

Överintendentensämbetet, som avgivit infortrat utlåtande såväl över det av de sakkunniga avgivna betänkandet som med anledning av vad övriga däröver hörda myndigheter anfört, erinrar, vad den kulturhistoriska byggnadsvården beträffar, att de sakkunniga frångått ämbetets i dess ovannämnda skrivelse den 7 april 1914 framställda förslag å två punkter, nämligen dels angående organisationen av ämbetet i vad det skulle utdanas till ett speciellt statsorgan för byggnadsminnesvården och dels angående de medel, varav gottgörelsen till »slottsarkitekterna» skulle utgå — ämbetet hade föreslagit, att dess anslag till vikariatsersättning m. m. skulle i sådant avseende tagas i anspråk, under det de

sakkunniga ansett, att de till de särskilda byggnadernas underhåll anslagna medlen skulle anlitas, vartill jag i annat sammanhang återkommer — samt förklarar sig numera biträda de sakkunnigas förslag och anför i övrigt följande:

»Överintendentsämbetet har redan framhållit, att verket icke vill motsätta sig organiserandet av den kulturhistoriska byrån enligt den princip som de sakkunniga och fornminnesvårdskommittén enats om, nämligen att strängt åtskilja det praktiska byggnadstekniska ansvaret från det fornminnesvårdande vid underhållet av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, och förlägga det förra på 'byggnadsstyrelsen', det senare på ett nydanat riksantikvarieämbete. Det är dock icke utan stor tvekan angående de praktiska följderna av ett konsekvent tillämpande av denna princip vid handläggandet av ämbetsärenden, som ämbetet anslutit sig till de sakkunnigas förslag. Akademiens utlåtande och i all synnerhet det bilagda, av dess delegerade avgivna yttrande giva en föreställning om den rigoröst genomförda splittning av de båda intressena, som förutsättes böra och kunna äga rum vid handläggandet av frågor rörande konservering av äldre byggnader, där det speciellt vid utförandet av konserveringsarbetena på varje punkt torde vara synnerligen svårt att objektivt avgöra, var det rent arkitektoniska slutar och det kulturhistoriska tager vid, och det *praktiska* handhavandet av byggnadsminnesvärden skulle ju skötas av 'byggnadsstyrelsen' genom dess tjänstemän. Sedan det av ämbetet föreslagna omedelbara samarbetet mellan arkitekt och arkeolog inom ämbetet borttagits, torde ur kulturhistorisk synpunkt det allra viktigaste villkoret för ernäendet av ett gott resultat vara, att de arkitekter, som komma att närmast handhava och kontrollera konserveringsarbetena, äro arkeologiskt icke blott intresserade utan ock skolade. Denna fråga liksom alla de av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien i underdånighet gjorda framställningarna inverkar emellertid icke på 'byggnadsstyrelsens' organisation eller lönestat, utan torde först böra tagas i nådigt övervägande vid utfärdandet av instruktioner för en 'byggnadsstyrelse' och ett riksantikvarieämbete.

Riksmarskalksämbetet har i sitt underdåniga utlåtande förordat den av de sakkunniga föreslagna anordningen med 'slottsarkitekter'. Riksmarskalksämbetet framhåller härvid önskvärdheten av att för samtliga under dess vård stående kungl. lustslott måtte utses *en* arkitekt. Överintendentsämbetet finner goda skäl tala för en dylik anordning, men anser icke nödigt att i detta sammanhang taga denna fråga under närmare omprövning, då dess lösning på ena eller andra sättet icke torde hava något inflytande på 'byggnadsstyrelsens' omorganisation eller lönestat.

Riksmarskalksämbetet framhåller vidare, att de för närvarande anvisade årliga anslagen till de ifrågavarande slottens underhåll icke medgiva utbetalande av arvoden till slottsarkitekt eller slottsarkitekter, utan att dylikt arvode borde utgå av till överintendentsämbetets förfogande ställda medel.

Överintendentsämbetet har ovan angivit sin anslutning till de sakkunnigas förslag, att slottsarkitekternas avlöning bör utgå av det ordinarie statsanslaget till byggnader och reparationer. Enligt denna princip borde alltså de slottsarkitekter, som handhava slott stående under överintendentsämbetets vård (Vadstena, Kalmar, Leckö, Uppsala m. fl.) ersättas med medel av förenämnda till överintendentsämbetets förfogande stående statsanslag, under det att arvodet till de slottsarkitekter, som biträdde riksmarskalksämbetet med vården om de kungl. lustslotten, borde utgå

av de till dessa byggnaders underhåll anslagna statsmedel. Intill dess nödig ökning av detta sistnämnda anslag beviljats, torde alltså böra med anställning av dylik slottsarkitekt få anstå.

Riksmarskalksämbetets framställningar i övrigt torde böra beaktas vid utförande av nådig instruktion för en 'byggnadsstyrelse'.

Vad av övriga myndigheter yttrats angående den kulturhistoriska byggnadsvården och av järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen anförts särskilt vidkommande den föreslagna *förteckningen* över staten tillhörande byggnader av konstnärligt eller arkitektoniskt värde och därmed sammanhängande föreslagna inskränkningar för den myndighet, som förvaltar dylik byggnad, i rättigheten att utan Eders Kungl. Maj:ts medgivande vidtaga ändringar å densamma, torde från ämbetets sida icke giva anledning till annat yttrande än, att om någon av dessa myndigheters byggnader har det värdet, att den måste upptagas i *förteckningen*, bör icke något undantag från de allmänna bestämmelserna rörande vården av dylika byggnader äga rum särskilt för dem.»

Departements-
chefen.

Av vad de sakkunniga anført angående den kulturhistoriska byggnadsvården framgår att de, såsom ock naturligt är, betraktat denna fråga i främsta rummet från synpunkten av den inverkan, densamma bör hava å överintendentensämbetets organisation och arbetsuppgifter. Med hänsyn till ändamålet med min förevarande framställning är det givet, att jag för min del i än högre grad nu måste å frågan anlägga samma synpunkt. I detta sammanhang kommer jag därför icke att framställa några formliga förslag, dock med ett undantag, vartill jag sedermera återkommer, utan jag ämnar endast angiva min uppfattning i frågan, sedd från nämnda synpunkt, och därvid göra de uttalanden, vartill jag finner de hörda myndigheternas yttranden böra från min sida föranleda. Och härvid vill jag förutskicka, att då åtskilligt av vad såväl de sakkunniga anført som myndigheterna yttrat ej berör själva de bärande principerna i den föreslagna lösningen av frågan utan endast smärre detaljer, vilkas ordnande icke kan nämnvärt inverka på vare sig överintendentensämbetets organisation eller verkets arbetsbörda, jag anser mig ej böra nu uppehålla mig vid sådana ämnen. Härtill lär jag, därest omorganisationen av överintendentensämbetet varder av statsmakterna beslutad, få tillfälle att i sinom tid återkomma, då instruktioner och dylika föreskrifter skola med anledning av omorganisationen utfärdas.

De sakkunniga hava först upptagit spörsmålet om tidpunkten för inrättandet av en speciell statsorganisation för den kulturhistoriska byggnadsvården. Därvid hava de sakkunniga framhållit samhörigheten mellan fornminnesvården i allmänhet och byggnadsminnesvården, vilken senare i väsentliga avseenden kan betraktas såsom en gren av den förra, samt

det skäligen i att därför organisera den på staten ankommande praktiska kulturhistoriska byggnadsvården i sammanhang med den förestående omorganisationen av fornminnesvården i hela dess vidd. Då emellertid å ena sidan det kunde antagas komma att dröja, innan nämnda organisationsfråga bleve bragt till slutlig lösning, och å andra sidan de sakkunniga funnit åtgärder för byggnadsminnesvårdens höjande såväl nödiga som brådskande samt, vad särskilt de talrika byggnadsminnen beträffar, som staten själv besitter, möjliga att genomföra utan stödet av en ändrad fornminneslagstiftning, hava de sakkunniga uttalat sig för att man vid den omorganisation av överintendentensämbetet, som av andra orsaker vore nödvändig, och vid den därmed intimt sammanhängande omläggningen av statens byggnadsväsen i allmänhet icke borde försumma att också omedelbart tillgodose ovannämnda viktiga del av statens byggnadsvård genom inrättande inom ämbetet av ett lämpligt statsorgan för den praktiska byggnadsminnesvårdens utövande, helst denna uppgift i stor utsträckning redan nu vilade på överintendentensämbetet, ett förhållande, som ju även av fornminneskommittén förutsatts skola fortfara. Jag för min del delar de sakkunnigas uppfattning i förevarande avseende. Och jag finner dessutom den föreslagna tidpunkten för skapandet av ifrågavarande organ för den kulturhistoriska byggnadsvården vara att föredraga framför den tidpunkt, då fornminnesvården kommer att omorganiseras, på grund av ytterligare ett skäl, som de sakkunniga ej särskilt nämnt. Om nämligen den byggnadsminnesvård, som kan åvägabringas utan stöd av en ny fornminneslagstiftning — d. v. s. den som har till föremål statens egna historiska byggnader samt kyrkorna — än måste medgivas vara mycket omfattande, så torde dock den byggnadsminnesvård, som man slutligen syftar till och vilken förutsätter en ny fornminneslag, som skulle utöka dess föremål med bland annat de i enskild besittning varande historiska byggnaderna, bliva av väsentligt större omfattning. Blev nu statens organ för den kulturhistoriska byggnadsvården ej utdanade förr än samtidigt med det att byggnadsminnesvården i dess slutliga omfång låge klar att upptagas till praktisk utövning, finge sagda organ i och med sin tillkomst på en gång emottaga hela tyngden av den fullt utvecklade vårdnadsuppgiften, vilket särskilt på ett område som det nu ifrågavarande oundgängligen skulle medföra vissa olägenheter, såsom för stor brådska vid installationsarbetet, svårighet att finna de lämpliga arbetsformerna m. m. Om däremot ifrågavarande statsorgan inrättas å den tidigare tidpunkten och således dem medgives förmånen att börja sin verksamhet med en byggnadsminnesvård av ringare omfattning, torde

ovannämnda olägenheter i det stora hela kunna undvikas och vederbörande statsinstitution till obestriddig fördel för dess viktiga ändamål få tillfälle att organiskt växa i sina uppgifter.

Vad härefter beträffar själva sakfrågan delar jag även därutinnan den uppfattning, som kommit till uttryck i de sakkunnigas betänkande. Och vad i de avgivna utlåtandena anförts synes mig i det stora hela ej vara av beskaffenhet att böra föranleda till några modifikationer i denna uppfattning. Anledning till något uttalande i förevarande sammanhang giver mig ej betänkandet i och för sig men däremot vissa erinringar, som framställts i de hörda myndigheternas utlåtanden.

En del av nämnda myndigheter synas hava benägenhet att söka minska den inverkan de föreslagna bestämmelserna om den kulturhistoriska byggnadsvården skulle hava å förvaltningen av dem underlydande byggnader däriigenom, att de förklarar, att bland deras byggnader icke finnes någon eller endast ett ringa fåtal, som kunde anses vara av så stort historiskt eller konstnärligt värde, att de borde upptagas i den föreslagna förteckningen över byggnader av särskilt sådant värde, eller att byggnadernas upptagande i sagda förteckning borde göras beroende av myndigheternas medgivande, eller att myndigheternas förfoganderätt över de i förteckningen upptagna byggnaderna ej borde inskränkas i så hög grad, som de sakkunniga föreslagit, utan myndigheterna berättigas att utan kulturminnesvårdande myndighets hörande vidtaga av dem nödiga befunda underhålls- och dylika åtgärder åtminstone av ej allt för stor omfattning, eller att åtgärderna för den kulturhistoriska byggnadsvården ej finge bliva så ingripande, att byggnadernas karaktär och ändamål till följd därav ändrades, eller slutligen att, om uppfyllandet av byggnadsminnesvårdens krav i allt för hög grad hindrade någon byggnads nyttjande för det ändamål, vartill den vore anslagen, byggnaden borde ersättas med annan lämpligare sådan. Då den ifrågasatta byggnadsminnesvården naturligtvis icke kan undgå att mer eller mindre ingripa och verka tyngande åtminstone i formerna för de särskilda myndigheternas förvaltning av de under deras inseende ställda fastigheterna, ligger det nära till hands, att myndigheterna, som i främsta rummet betrakta frågan om fastigheternas vård ur synpunkten av de intressen, de äro satta att företräda, skola pyrka undvikande i möjligaste mån av intrång i vad dessa intressen anses kräva. Redan med hänsyn härtill torde dessa myndigheter icke kunna tillerkännas det avgörande ordet vare sig när det gäller att bestämma, vilka byggnader skola bevaras såsom historiska minnesmärken, eller vid bedömandet eller vidtagandet av på deras bestånd såsom sådana inverkan åtgärder. De sakkunniga hava

också föreslagit, att Kungl. Maj:t skulle slutligen besluta i dylika angelägenheter, givetvis efter hörande av såväl de kulturminnesvårdande myndigheterna som de övriga myndigheter, vilka hade intresse av byggnaderna och vilka då kunde göra sina speciella synpunkter gällande. Nästan varje åtgärd, som vidtages beträffande en byggnad av ifrågasvarande slag, måste nämligen vara resultatet av ett vägande mot varandra av de krav, som å ena sidan de kulturhistoriska synpunkterna och å andra sidan det praktiska ändamål, byggnaden skall tjäna, ställa å densamma. Befinnas båda intressena kunna tillgodoses vid sidan av varandra — och annat torde väl endast i undantagsfall behöva förekomma — måste givetvis de rent praktiska synpunkterna få i erforderlig grad giva rum för de ideella. Om åter intressena befinnas icke kunna bestå vid sidan av varandra, måste ett avgörande träffas, vilketdera skall vika för det andra, det kulturhistoriska eller det praktiska. Detta är emellertid en sak, som får avgöras i varje särskilt fall med hänsyn till föreliggande omständigheter. En dylik ännu olöst intressekonflikt omförmäles i det av medicinalstyrelsen avgivna utlåtandet, nämligen beträffande det gamla nunneklostret i Vadstena, varuti därvarande hospital delvis är inrymt. Eders Kungl. Maj:t hade, såsom styrelsen erinrar, särskilda gånger föreslagit riksdagen att bevilja medel till vissa för klosterbyggnadernas praktiska utnyttjande synnerligen nödiga åtgärder, men riksdagen hade avslagit framställningarna, därvid uppenbarligen, åtminstone den senare gången, hänsynen till byggnadernas egenskap av historiska minnen varit av avgörande betydelse.

Vad särskilt beträffar de av vissa av de hörda myndigheterna framställda farhågorna att de ifrågasatta formerna för den kulturhistoriska byggnadsvården skulle verka allt för betungande, i synnerhet då det gällde underhållsåtgärder av mindre omfattning, får jag utöver det förut sagda framhålla, att man givetvis måste förutsätta, att de bestämmelser, som komma att i ämnet givas, även komma att tillämpas med lojalitet och vederbörlig urskillning. Även om bestämmelser meddelas i enlighet med vad de sakkunniga därutinnan föreslagit, böra givetvis smärre eller synnerligen brådskande vårdnadsåtgärder ombesörjas omedelbart av den byggnaden nyttjande myndigheten utan att hela det för den kulturhistoriska byggnadsvården stadgade förfarandet behöver igångsättas.

Nyssberörda erinringar mot de sakkunnigas förslag avse förhållandet mellan å ena sidan de byggnadsminnesvårdande statsorganen och å andra sidan de övriga statsorgan, som hava befattning med staten tillhöriga byggnader. Den anmärkning mot förslagen, som torde äga den största innebörden, avser emellertid förhållandet mellan de

byggnadsminnesvårdande statsorganen inbördes, d. v. s. mellan överintendents- och riksantikvarieämbetena. De sakkunnigas förslag härutinnan är baserat på den mellan dem och fornminneskommittén träffade överenskommelsen, enligt vilken vid samarbetet mellan myndigheterna överintendentsämbetet har »särskilt att ansvara för tillgodoseendet av de praktiskt-arkitektoniska synpunkterna, medan riksantikvarieämbetets ansvar avser bevakandet av de kulturhistoriska intressena». I förut återgivna utlåtande synas emellertid vitterhetsakademien och riksantikvarien hava inlagt en annan innebörd i överenskommelsen än vad de sakkunniga för sin del gjort. De sakkunniga vilja nämligen tillerkänna överintendentsämbetet en viss självständighet i dess verksamhet för den kulturhistoriska byggnadsvården, under det att akademien synes vilja fränkänna överintendentsämbetet all självständig verksamhet på området. Det är ju givet, att det föreslagna samarbetet mellan de båda myndigheterna kan tänkas ordnat på olika sätt. Den av akademien uttalade uppfattningen torde emellertid näppeligen finna tillräckligt stöd i överenskommelsens ordalag, då denna säger, att överintendentsämbetet *särskilt*, således ej uteslutande, har att ansvara för tillgodoseendet av de praktiskt-arkitektoniska synpunkterna. Akademiens mening förefaller mig för övrigt innebära ett avsteg från utvecklingen hittills. Fornminnesvården *i allmänhet* har visserligen varit förlagd till akademien och riksantikvarien, men vad särskilt *byggnadsminnesvården* beträffar har dess tyngdpunkt otvivelaktigt legat hos överintendentsämbetet, även om ämbetet därvid erhållit synnerligen värdefullt biträde från vitterhetsakademien och riksantikvarien. Och mot ämbetets sätt att lösa sina uppgifter i förevarande avseende torde i betraktande av de inskränkta resurser, som stått till förfogande för byggnadsminnesvårdande ändamål, någon berättigad anmärkning icke kunna framställas.

Att nu söka slutligen fastslå gränserna för det nödvändiga samarbetet mellan ifrågavarande institutioner synes mig varken lämpligt eller ens möjligt. För att verkligen giva det åsyftade goda resultatet måste samarbetet givetvis ordnas så, att det icke verkar tyngande eller hindrande på någondera av de båda institutionerna, vilka därför måste tänkas få en viss självständig rörelsefrihet i förhållandet till varandra. Huvudsaken är, att den av alla förordade *principen* om samarbete bliver fastslagen. De närmare detaljerna vid samarbetet torde lämpligast böra få efter hand regleras på grundvalen av gjorda erfarenheter. Huru utvecklingen i detta avseende kommer att gestalta sig, torde icke hava någon väsentligare betydelse för den fråga, som utgör det egentliga föremålet för min förevarande framställning, nämligen organisationen av överintendentsämbetet.

I fråga om riksantikvarie- och överintendentsämbetenas inbördes ställning — sådan jag utgående från de sakkunnigas förslag tänker mig densamma — beträffande byggnadsminnesvården synes mig emellertid i detta sammanhang böra frambållas den grundväsentliga likhet, densamma företer med överintendentsämbetets och övriga husbyggande statsmyndigheters inbördes ställning på det rent byggnadstekniska området i allmänhet, sådan denna ställning genom den senare tidens utveckling i viss mån redan blivit och enligt de sakkunnigas förslag skulle än vidare utvecklas. Enligt förslag av de sakkunniga, vartill jag sedermera återkommer, skulle som regel de särskilda byggande myndigheterna fortfarande självständigt handhava sina byggnadsangelägenheter, men dock därvid uppehålla en viss gemenskap med överintendentsämbetet såsom den centrala myndigheten på husbyggnadsområdet. Det skulle nämligen tillkomma ämbetet att utöva en utredande, granskande och kontrollerande verksamhet i viss omfattning beträffande statens husbyggnadsverksamhet i allmänhet, likväl utan att ingripa allt för störande på de andra myndigheternas verksamhet. I likhet härmed skulle, beträffande byggnadsminnesvården, riksantikvarien såsom den centrala fornminnesvårdande myndigheten äga att när helst han funne lämpligt göra sina synpunkter gällande, för vilket ändamål mellan honom och överintendentsämbetet skulle etableras samarbete, dock vida mera direkt och intimt än som å det mer omfattande och mångskiftande byggnadstekniska området kan och bör åstadkommas mellan överintendentsämbetet och andra byggande verk — allt emellertid utan uppgivande av överintendentsämbetets självständiga ställning till byggnadsminnesvården. Med andra ord: liksom överintendentsämbetet såsom otvivelaktigt besittande den största kompetensen i avseende å husbyggnadskonsten i dess helhet betraktad bör under en eller annan form få öva inflytande jämväl vid uppförandet av t. ex. kraftstationsanläggningar och fyrbyggnader, så måste ock riksantikvarien såsom den främsta officiella auktoriteten å det kulturhistoriska området i dess helhet betraktat få öva vederbörligt inflytande på byggnadsmonumentvården; men liksom vattenfallsstyrelsen respektive lotsstyrelsen i avseende å den speciella gren av byggnadskonsten, som har till föremål uppförandet av kraftstationsanläggningar respektive fyrbyggnader, måste tillerkännas största kompetensen och följaktligen även självständighet vid handläggningen av dylika byggnadsfrågor, så måste ock beträffande den speciella gren av fornminnesvården, som har byggnadsmonumenten till föremål, överintendentsämbetet (givetvis under förutsättning av lämplig omorganisation) tilltros största möjligheten att tillvarata de statliga intressena i avseende å samma monument och följaktligen lämnas därför nödig frihet.

Beträffande de i vitterhetsakademiens yttrande framställda mera speciella önskemålen finner jag dem beaktansvärda men ej av sådan beskaffenhet, att de böra i detta sammanhang upptagas till skärskådande.

Nyss yttrade jag, att jag, med ett undantag, i detta sammanhang icke komme att framställa några formliga förslag. Med berörda undantag åsyftade jag den av de sakkunniga väckta frågan om anvisande av ett ordinarie reservationsanslag å 3,000 kronor, att ställas till överintendentsämbetets förfogande för utförande av mätningar och andra undersökningar av i kulturhistoriskt avseende märkliga byggnader i allmänhet. Beträffande ändamålet med berörda anslag tillåter jag mig hänvisa till vad de sakkunniga därutinnan anfört (sid. 36). För min del instämmer jag i deras mening om den nytta, ett sådant anslag bör kunna medföra, och finner beloppet därav ej kunna sättas lägre än det ifrågasatta, 3,000 kronor, därest det åsyftade gagnet skall kunna uppnås. Jag biträder alltså de sakkunnigas förslag i förevarande avseende.

Statens byggnadsverksamhet.

Av stor betydelse för frågan om överintendentsämbetets omorganisation äro även de förslag, de sakkunniga framställt i avseende å statens byggnadsverksamhet i allmänhet.

Innan jag närmare ingår på dessa förslag torde det emellertid vara på sin plats att återgiva en av de sakkunniga meddelad, av vissa av de över förslagen hörda myndigheterna åberopad allmän översikt angående organen för statens husbyggnadsverksamhet. De sakkunniga skriva sålunda i sitt betänkande:

»Den av staten utövade husbyggnadsverksamheten, såväl i vad den avser egentlig nybyggnad och därmed jämförliga arbeten som vanliga reparations- och underhållsåtgärder, handhaves av ett flertal olika statsorgan, såsom framgår av de såsom bil. 1 och 2 härvid fogade tabläerna, vilka för övrigt torde giva en orienterande översikt av omfattningen och i viss mån även arten av ifrågavarande verksamhet i vad den tillkommer de särskilda statsmyndigheterna. Av de med byggnadsfrågor av förevarande slag sysselsatta ämbetsverken intager givetvis *överintendentsämbetet* det främsta rummet. Visserligen äro detta ämbetsverks i dess instruktion närmare fastslagna skyldigheter i avseende å särskilda eller vissa slag av statens byggnadsarbeten skäligen begränsade. Det är nämligen egentligen endast de till utförande fastställda underhållsåtgärderna beträffande kronans under ämbetets omedelbara inseeende stående, till antal och beskaffenhet i alla händelser dock mycket avsevärda hus och byggnader, vilka utan vidare tillkomma ämbetet, under det att med nybyggnader och över huvud taget med utförandet av andra byggnadsarbeten än de nyss nämnda överintendentsämbetet icke har något att skaffa utan av Kungl. Maj:tt erhållet uppdrag för varje särskilt fall. Men med ämbetsverkets instruktionsenliga allmänna skyldigheter att följa byggnadsväsendets utveckling såväl inom som

utom landet, att avgiva utlåtanden och själv taga initiativ i byggnadsfrågor, att efter befallning uppgöra ritnings- och kostnadsförslag till byggnadsarbeten för kronans räkning samt att i viss utsträckning granska ritningar till offentliga byggnader och öva kontroll över sådana byggnaders utförande, och med den omfattning, vari ämbetsverket av Kungl. Maj:t anlitas för utförande av byggnadsarbeten, har det samma, såsom avsikten ock torde hava varit, kommit att alltför bibehålla den ställning av ledande fackmyndighet å det husbyggnadstekniska området, som, innan andra statsmyndigheter börjat i någon vidare omfattning syssla med byggnadsfrågor, självfallet tillkom detta ämbetsverk. Och på grund av denna dess ställning har efter hand tillagts detsamma nya uppgifter, såsom av nedan gjorda sammanställning av överintendentsämbetets nuvarande åligganden torde framgå.

Övriga civila ämbetsverks sysslande med husbyggnadsföretag är i främsta rummet att hänföra till en beskaffenhet hos vissa verks speciella ämbetsåligganden att i större eller mindre grad vara vid utövningen bundna vid vissa särskilda slag av byggnader. Och styrkan av sambandet mellan den egentliga ämbetsutövningen och själva utförandet av dessa byggnader är å sin sida för dessa ämbetsverks vidkommande ett avgörande särmerke för två olika huvudtyper av byggande verk, sinsemellan skarpt åtskilda dessutom genom graden av självständighet vid administrationen av deras byggnadsärenden. Till den *ena typen* höra vissa ämbetsverk, vilkas speciella verksamhet är av teknisk natur och där utförandet av på dem ankommande husbyggnadsarbeten i allmänhet måste ske i intimt sammanhang med utförandet av andra ämbetsverkets åligganden av teknisk art. Hit äro att räkna järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen och lotsstyrelsen samt i vissa avseenden måhända även domänstyrelsen. De husbyggnader, dessa verk ombestyrja, äro i regel ej att betrakta såsom administrativ, mängen gång ej ens såsom teknisk enhet för sig utan snarare såsom en integrerande mer eller mindre viktig del av vad med en mera omfattande, men dock enhetlig verksamhet av i det hela annan än husbyggnadsteknisk art åsyftas. Så äro de av järnvägsstyrelsen uppförda husbyggnaderna: stations-, magasins-, växel- m. fl. hus att anse såsom adertinenser till själva järnvägsanläggningen. Och givetvis äro de av vattenfalls- och lotsstyrelserna uppförda husen, såsom tillkomna antingen endast för att innesluta och skydda den huvudsakliga anläggningen: generatorer, transformatorer och dylika maskinella anordningar, respektive fyrarnas lysapparater m. m., eller ock för att bereda bostäder åt den för anläggningarnas skötsel erforderliga personalen eller utgöra för anläggningarna nödiga förrådslokaler o. d., att betrakta på enahanda sätt. Den administrativa behandlingen av byggnadsärenden angående dessa hus är därför också densamma, som gäller i fråga om den beträffande tekniska verksamheten i övrigt. Vederbörande ämbetsverk hava sålunda, inom de gränser, som utstakas av medeltillgången, synnerligen stor frihet att själva slutgiltigt bestämma uti ifrågavarande avseenden och behöva således icke underställa ritningar och kostnadsförslag Kungl. Maj:ts prövning, vadan, jämlikt överintendentsämbetets instruktion, det ej heller tillkommer ämbetet att granska samma ritningar, såvitt ej vederbörande ämbetsverk för särskilt fall därom gör framställning. Till den *andra typen* av byggande civila ämbetsverk höra sådana verk, vilkas speciella verksamhet väl är mer eller mindre bunden vid byggnader eller byggnadskomplexer av vissa särskilda slag — i allmänhet torde dessa kunna betraktas såsom enhet såväl i administrativt som tekniskt avseende — men i och för sig dock icke vid själva utförandet av dessa byggnader. Hit höra fångvärdstyrelsen samt medicinalstyrelsen. Dessa ämbetsverk

äga, i motsats till verken av den förra typen, i allmänhet icke att själva slutligen bestämma om utförande av nybyggnads- och dit hänförliga arbeten — beträffande underhållsåtgärder hava i regeln (det enda egentliga undantaget utgöres av överintendentsämbetet) samtliga byggande verk en tämligen självständig ställning — utan äro beroende av Kungl. Maj:ts medgivande för varje särskilt fall. Att ifrågavarande ämbetsverk det oaktat fått sig ålagda såväl de förberedande utredande åtgärderna som verkställighetsåtgärderna i avseende å de för deras förvaltning erforderliga byggnaderna, torde hava sin grund däri, att så gott som å varje stadium av dessa byggnaders tillkomst den noggrannaste hänsyn måste tagas till de alldeles speciella krav, som förestavas av byggnadernas blivande användning, och att därför befattningen med uppförandet av dessa byggnader såsom föremål för speciella grenar av arkitekturen ansetts lämpligen böra förläggas dit, där den största erfarenheten och sakkännedomen i fråga om berörda krav vore till finnandes. För övrigt saknas ej heller den allmänna arkitektoniska sakkunskapen vid dessa byggnaders tillkomst, då nämligen överintendentsämbetet, jämlikt sin instruktion, har att granska ritningar och förslag därtill.

Vidare förefinnes en *tredje grupp* av byggande civila myndigheter, vilkas befattning med förevarande frågor torde kunna hänföras till historiska grunder eller eljest till något särskilt lämplighetsskäl, i vilket sistnämnda avseende må framhållas, att de inkomstgivande verken i regel få själva mera omedelbart handlägga sina byggnadsangelägenheter. Den administrativa formen för dessa angelägenheters skötande torde i allmänhet vara densamma, som gäller för de byggande verken av den ovan angivna senare typen. Dock hava en del hit hörande inrättningar, som omhänderhava och i större eller mindre utsträckning bestrida sina utgifter med anlåtande av donations- eller andra »egna» medel, t. ex. Serafimerlasarettet, Chalmers tekniska läroanstalt, lantbruksakademien, och därför egentligen äro att betrakta såsom ett slags mellanting mellan statsinstitution och stiftelse, på grund av berörda förhållande större frihet vid handläggningen av sina byggnadsärenden. Som exempel på till denna tredje grupp hänförliga myndigheter må, utom nyssberörda, nämnas: riksmarskalksämbetet, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, generaltullstyrelsen och i vissa avseenden domänstyrelsen.

Beträffande den av staten för *militära ändamål* utövade byggnadsverksamheten är denna liksom den militära förvaltningen i övrigt i centralisationssyfte förlagd till armé- respektive marinförvaltningarna och dessa myndigheter underlydande organ.

Tillfälliga organ för utförande av husbyggnader för statens räkning hava även, ehuru i förhållandevis ringa utsträckning, i vissa fall och av särskilda anledningar kommit till användning. Därvid har givetvis fråga endast varit om nybyggnad och särskilda föreskrifter efter omständigheterna meddelats för byggnadsuppdragens fullgörande. Såsom exempel på sådana tillfälliga byggnadsorgan kunna nämnas kasernbyggnadsnämnden och den kommitté, som fått i uppdrag att ombestyra tekniska högskolans nybyggnad. Sistnämnda uppdrag, som egentligen bort tillkomma överintendentsämbetet — detta har nämligen överinseendet över högskolans nuvarande byggnader och torde väl även få inseendet över de nya byggnaderna — lärer hava överlämnats till särskild kommitté på grund av överhoppning av göromälen hos ämbetet.»

Vad härefter angår de förslag, de sakkunniga framställt i avseende å statens husbyggnadsverksamhet i dess helhet betraktad, hava de sak-

kunniga till utgångspunkt vid behandlingen av detta ämne tagit de anmärkningar, som framstälts, och de uttalanden i övrigt, som gjorts vid skilda tillfällen från riksdagens sida i förevarande avseende.

Sålunda uttalade 1907 års statsrevisorer i sin berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning önskvärdheten av att i en byggnad, som telegrafverket då ämnade uppföra i Östersund, tillräckliga lokaler anordnades ej allenast för telegraf och telefon utan även för postverkets behov. Postverket förhörde nämligen lokaler i staden.

1907 års
stats-
revisorer.

Riksdagen anslöt sig till revisorernas berörda uttalande men gav tillika i skrivelse den 8 maj 1908 detta sitt uttalande i ämnet en större omfattning, i det riksdagen framhöll, att även vid andra byggnadsföretag än dem, som avsåge anordnandet av lokaler för telegraf och telefon samt post, hänsyn borde tagas till, huruvida icke inom samma byggnad kunde, förutom för den ursprungligen avsedda statsinstitutionen, beredas utrymme för en eller flera andra allmänna inrättningar, som vore i behov att tillgodoses i berörda avseende. Riksdagen föreställde sig nämligen, att avsevärd besparing ofta skulle kunna vinnas för statsverket, om vid uppförande av byggnader för det allmännas räkning uppmärksamheten alltid vore fästad på, huruvida samtidigt andra byggnadsbehov skulle kunna på lämpligt sätt bliva avhulpna. Och ansåg riksdagen detta ämne vara av den betydelse, att riksdagen ville i detsamma en gång för alla uttala sin åsikt och fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på vikten därav, att vid fråga om uppförande av byggnader för statsverkets räkning toges under övervägande, huruvida icke genom ett och samma byggnadsföretag flera offentliga institutioners behov av nya lokaler skulle kunna tillgodoses.

1908 års
riksdag.

Ämnet upptogs härefter av 1910 års statsrevisorer. I sin berättelse angående statsverket anförde dessa revisorer, att de på grund dels av iakttagelser under den resa, revisorerna företagit, och dels av vad för övrigt under revisionsarbetet inhämtats kommit till den uppfattningen, att ovanberörda av 1908 års riksdag så bestämt uttalade önskemål icke blivit i tillfredsställande mån av vederbörande beaktat.

1910 års
stats-
revisorer.

Revisorerna hade sålunda trott sig finna, dels att man icke alltid behörigen övervägt möjligheten att genom ett och samma byggnadsföretag tillgodose olika offentliga institutioners behov av lokaler, dels att de institutioner, för vilkas medel respektive byggnader uppförts,

emellanåt i alltför stor utsträckning tillgodosett sina egna intressen med åsidosättande i viss mån av rimliga anspråk från de institutioners sida, vilka av dem skulle hyra lokaler, och dels att stundom tvister om hyresbeloppens storlek eller andra smärre meningsskiljaktigheter äventyrade beståndet av ingångna hyresavtal.

Såsom exempel på berörda förhållanden åberopade revisorerna vissa angivna enligt revisorernas mening icke tillfredsställande skötta byggnadsärenden, vari det gällt anskaffande av lokaler för riksbankens, telegrafverkets, postverkets och, i ett särskilt fall, ett lantmäterikontors räkning.

På grund av vad sålunda blivit anfört hade revisorerna ånyo velat framhålla vikten av att större planmässighet infördes i statens byggnadsverksamhet. Sålunda borde, då fråga om byggnadsföretag för det allmännas räkning uppstode, till en början undersökas, huruvida icke byggnadsbehovet kunde tillgodoses genom anlåtande av utrymme i redan befintliga, kronan tillhörande byggnader samt, sedan nybyggnad befunnits oundviklig, tillses, huruvida annat byggnadsföretag på samma plats kunde för statens räkning vara under närmaste tid erforderligt. Utredning i dessa avseenden kunde möjligen vad huvudstaden anginge verkställas av överintendentsämbetet och vad landet i övrigt beträffade av respektive länsstyrelser, vilka samtliga myndigheter för sådant ändamål borde åläggas att föra fullständiga liggare över såväl statens tomt- och byggnadsfastigheter som de lokaler, vilka av statsinstitutioner vore förhyrda å de särskilda orterna.

Hade beslut fattats om byggnads uppförande för två eller flera institutioners gemensamma räkning, borde visserligen arbetets anordnande och övervakande omhänderhavas av *en* myndighet, men den eller de myndigheter, som skulle hava del i byggnaden, beredas tillfälle att övervaka, att deras intressen bleve behörigen tillgodosedda. För avgörande av härvid tilläventyrs uppkommande meningsskiljaktigheter syntes reglementerade former böra vara uppställda, liksom även för slitande av tvistigheter, som under byggnads begagnande kunde uppstå emellan olika i frågan intresserade myndigheter.

Revisorerna hade ingalunda förbisett, att särskilt i det fall, då myndigheter lydde under olika statsdepartement eller då en av myndigheterna vore omedelbart underordnad riksdagen, planmässigheten och det intima samarbetet försvårades. Men vore man ense om frågans vikt, syntes dessa svårigheter ej vara omöjliga att övervinna.

Med anledning av vad revisorerna anfört avgav, bland andra myndigheter, överintendentsämbetet den 10 januari 1911 utlåtande, däruti

ämbetet uttalade, att ämbetet funne de av revisorerna framhållna önskemålen synnerligen beaktansvärda, och vidare anförde:

»Ämbetet förutsätter nämligen, att revisorerna med sin framställning om uppförande av gemensamma byggnader för olika statsändamål icke velat fastslå detta som en bestämd regel, utan endast åsyftat sådana fall, då dylik gemensam byggnad ur olika synpunkter kan visa sig lämplig. Ämbetet får här i korthet utveckla, hur ämbetet tänkt sig, att dessa önskemål möjligen skulle kunna förverkligas.

Vad revisorerna påpekat, beträffande behovet av större planmässighet i statens byggnadsverksamhet, torde väl närmast få anses gälla denna byggnadsverksamhet i städer och stadslignande samhällen med närmaste omgivning. För att beträffande denna byggnadsverksamhet kunna uppfylla det av revisorerna uppställda önskemålet fordras, angående dessa städer och stadslignande samhällen, fullständiga uppgifter rörande:

1:o) statens ägande mark inom och närmast kring samhället;

2:o) statens byggnader samt uppgift, om dessa äro helt eller blott delvis tagna i anspråk;

3:o) för statens verk förhyrda lokaler och dessas läge och ungefärliga storlek.

För att göra dessa uppgifter lätt överskådliga, bör för varje samhälle upprättas en karta upptagande samhället med närmaste omgivning, utförd i måttligt format. Å denna karta skulle förhållandena inom samhället i här berörda hänseende åskådliggöras.

Till varje sådan karta skall höra en liggare eller på annat, lätt tillgängligt sätt ordnade dokument, innehållande:

1:o) planer och nödiga sektioner samt fotografier till var och en av statens byggnader (dessa ritningar kunna vara i liten skala);

2:o) uppgift angående lokalfördelningen inom dessa byggnader samt angående den myndighet, under vilken varje byggnad sorterar;

3:o) uppgift, vilka lokaler, som eventuellt uthyrts eller upplåtits till annan än statsinstitution och i så fall till vem, angående tidpunkten, då hyresavtalet utgår samt angående hyresbeloppets storlek;

4:o) uppgift, huruvida i byggnaden inrymd statsinstitution beslutits skola förflyttas ur nuvarande lokaler och i så fall när och vart;

5:o) uppgift för sådan statsinstitution, som förhyr lokaler, angående dessa lokalers storlek, hyresbelopp samt tidpunkt, då hyresavtalet utgår.

Dylika uppgifter böra, såsom revisorerna föreslagit, finnas samlade, vad Stockholm beträffar, hos överintendentsämbetet, och vad landet i övrigt beträffar, hos resp. länsstyrelser, men anser ämbetet, att länsstyrelserna böra avgiva duplett-exemplar av sina uppgifter till överintendentsämbetet, så att det måtte hos en central myndighet finnas möjlighet att i här ifrågavarande avseende vinna nödiga uppgifter och ernå sådan kontroll, som av Eders Kungl. Maj:t kan komma att åläggas.

Utnyttjande av det sålunda befintliga uppgiftsmaterialet har ämbetet tänkt sig så ordnat, att ämbetet dels vid varje nädigst anbefalld prövning av föreslagen ny- eller ombyggnad av kronans byggnad skulle tillse, att vederbörlig hänsyn tagits till här ifrågavarande önskemål, dels vid förfrågan från sådan statens myndighet, som ämnar åt sig utföra ny- eller ombyggnad, skulle lämna de uppgifter och an-

visningar, som i bemälda hänseende kunde vara att iakttaga vid byggnadsföretagets planering.

Den största svårigheten vid tillämpningen av de föreslagna åtgärderna torde ligga däruti, att långt ifrån alla för statens medel utförda byggnadsföretag komma under ämbetets granskning, i vilket hänseende ju dock en förändring kan tänkas införas.

Skulle Eders Kungl. Maj:t finna det här av ämbetet föreslagna sättet att, åtminstone i görligaste mån, uppfylla det av revisorerna framställda önskemålet vara lämpligt, torde närmare bestämmelser och anvisningar rörande den föreslagna ordningen böra utarbetas och fastställas.

Beträffande de övriga delarna av revisorernas uttalade önskemål, nämligen angående utarbetande av reglementerade former för avgörande av de meningsskiljaktigheter, som möjligen kunna uppstå mellan olika institutioner, om nybyggnad beslutats skola uppföras gemensam för två eller flera institutioner, anser ämbetet detta synnerligen önskvärt och torde utarbetande av dylika bestämmelser böra anbefallas.»

1911 års
riksdag.

Vad revisorerna i förevarande ärende anfört fann *riksdagen*, enligt skrivelse den 31 maj 1911, synnerligen beaktansvärt. Med den stora omfattning, som statens byggnadsverksamhet under de senare åren tagit och jämväl för framtiden kunde förväntas komma att erhålla, syntes det nämligen vara en tvingande nödvändighet att ej endast genom största möjliga sparsamhet vid de särskilda byggnadsföretagens utförande utan även genom en planmässig behandling av frågan, om i vad mån flera olika institutioners behov av lokaler skulle kunna med ett och samma byggnadsföretag tillgodoses, kostnaderna för byggnadsverksamheten bleve i möjligaste grad nedbringade. Att dessa synpunkter dock icke, trots 1908 års riksdags skrivelse i ämnet, i nödig utsträckning dittills iakttagits, därom syntes de av revisorerna anförda exempel och vad riksdagen i övrigt i detta hänseende hade sig bekant lämna vittnesbörd. Då riksdagen emellertid, såsom ovan antytts, hyste den uppfattningen, att åtgärder till rådande av bot på de överklagade missförhållandena vore av behovet oundgängligen påkallade, samt riksdagen funnit såväl de särskilda synpunkter, som enligt revisorernas åsikt borde vid övervägande av denna fråga tagas i beaktande, som ock de av överintendentensämbetet föreslagna åtgärder för genomförande av den åstundade planmässigheten vara väl ägnade att bidra till en god lösning av frågan, hade riksdagen ansett sig böra hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning i ämnet i den av revisorerna och överintendentensämbetet angivna riktning. Riksdagen finge alltså anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning angående de åtgärder, som kunde vara erforderliga till vinnande av större planmässighet i statens byggnads-

verksamhet, vid vilken utredning de av riksdagens revisorer och överintendentsämbetet i förevarande ärende angivna synpunkter borde komma under omprövning, samt därefter meddela de föreskrifter i ämnet, som av omständigheterna kunde anses påkallade.

Jämväl 1912 års statsrevisorer ägnade uppmärksamhet åt frågan om statens byggnadsverksamhet. Anledningen härtill gävo de av revisorerna under årets resor gjorda iakttagelser. Som några erfarenheter i berörda avseende angävo revisorerna i sin berättelse om statsverket vissa byggnadsföretag för postverket och telegrafverket, beträffande vilka revisorerna ansågo sig kunna framställa anmärkningar i olika avseenden, såsom mot byggnads förläggning, mot tomts form, mot anordning av lokaler, ja, mot en hel byggnads anordning, vidare mot försening på grund av tidsutdräkt med färdigställande av definitiva byggnadsritningar, mot byggnads utrustning med torn och åtskillig annan modern arkitektonisk utsmyckning, som antogs draga med sig ganska betydande kostnader, m. m.

1912 års
statsrevisorer.

Sälunda anförda sakförhållanden ävensom åtskilligt annat, som revisorerna i detta ämne under sitt granskningsarbete iakttagit, bestyrkte — anförda revisorerna i sin berättelse — först och främst tillvaron av den bristande planmässighet i anordnandet av statens byggnadsverksamhet, som gav anledning till anmärkningen av 1910 års statsrevisorer. Men även i andra avseenden kunde vägande anmärkningar göras mot statens nuvarande byggnadsverksamhet.

Till en början ville revisorerna i sådant hänseende framhålla, att en allmän tendens syntes yppa sig att åsidosätta sparsamhetens grundsatser, så snart det gällde en statens byggnad. För de förmenta estetiska synpunkterna finge understundom ej blott kostnadsfrågan utan även hänsynen till de praktiska anordningarna träda tillbaka. Tornbyggnader utan varje praktisk uppgift, brutna tak, som lämnade stora vindsutrymmen utan användning och nedsatte hållbarheten i takbeklädnaden, dyrbara fasader med granitinfattningar och ornamenteringsarbeten mötte man på byggnader, som på intet sätt krävde monumental utsmyckning. Trapphallar och rumsutrymmen tilltoges understundom över hövan. Följden av dessa tendensers fria utveckling hade också blivit, att statens byggnader numera droge kostnader, som måste väcka de allvarligaste bekymmer och som borde vara ägnade att framkalla en ingående prövning av hithörande spörsmål.

Men även i andra avseenden syntes ändringar vara av behovet påkallade. Utan att revisorerna tilltrorde sig att uttala ett bestämt

omdöme om lämpligaste åtgärderna att råda bot på den planlöshet och de övriga olägenheter, som vidlådde statens byggnadsverksamhet, sådan den under senare tid bedrivits, hade revisorerna velat ifrågasätta, huruvida icke en utväg vore, att i allmänhet statens byggnadsverksamhet ställdes under en gemensam och fackmässig ledning. Med den nu rådande splittringen mellan olika myndigheter vid byggnadsverksamhetens bedrivande kunde det ej undvikas, att misstag, som gjorts av en byggnadsmyndighet, upprepades av en annan, att erfarenheter, som vunnits av den ena, ginge förlorade för den andra. Därest en central myndighet finnes, hos vilken ansvaret för statens byggnadsverksamhet vilade, ville det synas, som om man skulle kunna hysa förhoppning, att den önskade planmässigheten kunde genomföras, på samma gång som vunna erfarenheter skulle kunna på ett vida bättre sätt tillgodogöras för framtiden.

Även en annan fördel skulle vinnas, därest en sådan central ledning av statens byggnadsverksamhet komme till stånd. Så länge den nuvarande planlösheten bestode, kunde det ej förekommas, att statens byggnadsverksamhet mycket ojämnt fördelades på olika tidsperioder. Ej sällan inträffade det, att statens byggnadsverksamhet komme att bli livligast under en ekonomisk högkonjunktur, då arbetstillgången vore god inom de områden, som behärskades av den enskilda företagsamheten, medan under tider av arbetslöshet och tryckta ekonomiska konjunkturer även de arbetstillfällena, som staten erbjöde, förminskades. Genom byggnadsverksamhetens centraliserande skulle densamma kunna regleras även med hänsyn till nu påpekade förhållanden, vilket såväl ur statsfinansiell som ur andra synpunkter vore av stor betydelse.

Med hänsyn dels till vad ovan anförts, dels ock därtill, att statens byggnadsverksamhet även i andra avseenden syntes kunna göras till föremål för befogade erinringar, hade revisorerna velat uttala önskvärdheten av, att den då igångsatta utredningen — enligt vad revisorerna inhämtat hade riksdagens skrivelse den 31 maj 1911 av Kungl. Maj:t den 22 därpåföljde juni remitterats till överintendentsämbetet med uppdrag att verkställa den i skrivelsen omförmälda utredning samt därefter till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, vartill samma utredning kunde föranleda — vidgades till att omfatta frågan om statens byggnadsverksamhet i hela dess vidd samt att utredningen måtte bedrivas med den skyndsamhet, som frågans stora ekonomiska och praktiska betydelse påkallade. Ävenledes ville revisorerna ifrågasätta, huruvida icke lämpligt vore, att omedelbart vederbörande verk och myndigheter, som ärnade inkomma med framställningar om nybyggnader, erinrades om nödvändigheten av att omsorgsfullt planlägga desamma samt att därvid iaktoges

all den sparsamhet och enkelhet, som, utan åsidosättande av praktiska synpunkter och verkliga behov, kunde äga rum.

Över vad revisorerna sålunda anfört infordrades yttrande från *överintendents-
ämvetet*, som den 14 januari 1913 avgav sådant, därvid ämvetet, efter att hava meddelat vissa upplysningar beträffande inom ämvetet pågående utredningsarbeten i förevarande och vissa andra därmed mer eller mindre intimt samhörande ämnen, anförde, bland annat, att utgångspunkten för de sålunda förelagna utredningarna emellertid varit, att ämvetet skulle komma att handlägga frågor rörande statens byggnadsverksamhet i ungefär samma omfattning som hittills, eller *att* hava vård om de statens byggnader, vilka Kungl. Maj:t täckts ställa under ämvetets inseende, *att*, enligt särskild nådig befallning, omhänderhava utförandet av vissa nybyggnader eller ombyggnader, *att*, likaledes på nådig befallning, uppgöra förslag till och verkställa utredningar vidkommande vissa byggnader, för vilkas uppförande medel skulle av riksdagen äskas, och *att* ur byggnadsteknisk, ekonomisk och estetisk synpunkt granska till ämvetet för dylikt ändamål remitterade byggnadsförslag. Ämvetet hade vid sådan granskning hittills ansett sig sakna befogenhet att ingå i prövning vare sig av det till grund för byggnadsförslaget liggande programmet, som ju finge antagas vara uppgjort med speciell fackkunskap av personer eller ämbetsverk, fullt kompetenta att bedöma föreliggande frågor, eller av förslagets eventuella kombinerande med annat möjligen förefintligt lokalbehov för statens räkning.

I ett inom överintendentsämvetet utarbetat förslag till omorganisation av ämbetsverket hade ämvetet tänkt sig, att i spetsen för den avdelning inom ämvetet, som skulle hava bestyret med ärenden rörande statens byggnader, skulle ställas en särskild föredragande, förste intendent eller byggnadsråd. Avdelningens arbeten skulle fördelas på två byråer, den ena handläggande ärenden rörande under ämvetets vård ställda byggnader och den andra ärenden i fråga om nybyggnader med ombesörjande därvid av såväl förberedande utredningar som byggnadernas utförande. Om statens byggnadsfrågor icke skulle såsom hittills utredas och granskas fristående var och en för sig, utan inordnas såsom led i mera generella planer för större områden av statens byggnadsverksamhet, syntes det bliva nödvändigt, att dessa utredningar, såvitt möjligt, koncentrerades på ett ställe. Skulle detta arbete, såsom naturligast vore, förläggas till överintendentsämvetet, syntes inom ovannämnda avdelning för statens byggnadsärenden böra inrättas en särskild byrå för utredningar och granskningar och en för byggnaders utförande.

Med all rätt hade framhållits angelägenheten av att icke blott få en fullständig översikt utav statens byggnadsverksamhet för varje år utan ock över statens ägande tomter och hus i samtliga städer och stadsliknande samhällen, ävensom att på ett ställe funnes tillgänglig en i möjligaste mån fullständig förteckning över statens aktuella behov av nya lokaler, med ett ord, en fullständig statistik över statens stadsegendomar och hus och rörande dess byggnadsverksamhet. En dylik statistik skulle vara av lika mycken praktisk och ekonomisk betydelse vid byggnadsfrågors slutliga avgörande hos Kungl. Maj:t och riksdagen som ock vid deras förberedande handläggning hos ämvetet eller andra med husbyggnad sysslade statsinstitutioner; allenast med stöd av en dylik statistik syntes någon bestående planmässighet i statens här omhandlade verksamhet kunna ernås.

Kungl. Maj:t hade också funnit en snar utredning av statens byggnadsfrågor

Över-
intendents-
ämvetet.

ur ovannämnda synpunkter vara av sådan vikt, att Kungl. Maj:t den 29 juni 1912 bemyndigat chefen för finansdepartementet att, då överintendentsämbetets arbetskrifter icke vore tillräckliga för utförande inom erforderlig tid av en så tidskrävande uppgift vid sidan av ämbetets övriga åligganden, åt tre sakkunniga uppdraga att, i samråd med ämbetet och efter en statistisk utredning i ovan angivna avseenden, till Kungl. Maj:t inkomma med en allmän plan för statens byggnadsverksamhet, till en början för Stockholm.

Beträffande insamlandet av det för berörda utrednings utvidgande nödiga statistiska materialet från landets städer och stadsliknande samhällen i övrigt syntes detsamma, på sätt ämbetet i sitt utlåtande av den 10 januari 1911, i anledning av då föreliggande statsrevisionsberättelse, framhållit, lämpligast böra införskaffas genom Kungl. Maj:ts befallningshavande i länen eller möjligen på annat mera praktiskt befunnet sätt. Något absolut hinder att utan avvaktan — såsom ämbetet för sin del hållit före vara att föredraga — på lösningen av förberörda med den förevarande samhörande frågor, träffa anstalter för ett sådant insamlande, funne ämbetet emellertid icke föreligga.

Bearbetningen av det sålunda insamlade materialet och utarbetandet av på detsamma grundade årliga översikter av statens här avsedda byggnadsverksamhet, ävensom upprättandet av, så långt sig göra läte, förslag till en enhetlig plan för byggnadsverksamheten, ämnad att kunna lända till efterrättelse någon tid framåt, syntes böra överlätas åt överintendentsämbetet och, på sätt ovan antytts, åt en särskild utrednings- och granskningsbyrå inom ämbetet, vilken byrå givetvis i sinom tid borde få övertaga de bestyr, som nu vore rörande Stockholm uppdragna åt förbemaälda sakkunniga.

Revisorerna hade vidare — fortsätter överintendentsämbetet efter att hava antytt vissa detaljer i dess berörda organisationsförslag m. m. — starkt betonat önskvärdheten av att i allmänhet statens byggnadsverksamhet ställdes under en gemensam och fackmässig ledning. »Med den nu rådande splittringen», hade revisorerna sagt, »mellan olika myndigheter vid byggnadsverksamhetens bedrivande kan det ej undvikas, att misstag, som gjorts av en byggnadsmyndighet, upprepas av en annan och att erfarenheter, som vunnits av den ena, gå förlorade för den andra. Därest en central myndighet funnes, hos vilken ansvaret för statens byggnadsverksamhet vilade, vill det synas, som om man skulle kunna hysa förhoppning, att den önskade planmässigheten kunde genomföras, på samma gång som vunna erfarenheter skulle kunna på ett vida bättre sätt tillgodogöras för framtiden», allt påståenden, mot vilka fackmannen i princip icke kunde hava något att invända.

Att sammanföra *all* statens byggnadsverksamhet under en gemensam ledning syntes dock för närvarande näppeligen vara möjligt. Det syntes i detta sammanhang böra uppmärksammas, att de byggnader, som företrädesvis ådragit sig revisorernas uppmärksamhet, tillhörde post- och telegrafverken samt riksbanken, eller just de myndigheter eller institutioner, vilka, ehuru icke organiserade för att utföra byggnadsarbeten, dock utövade en rätt stor byggnadsverksamhet.

Det funnes två andra ämbetsverk, vilka, på grund av den specifika art av byggnader, de behövde uppföra, inom sig instituerat särskilda arkitektkontor, nämligen fångvårdsstyrelsen och medicinalstyrelsen. Revisorernas anmärkningar syntes knappast beröra dessa båda ämbetsverks byggnader lika litet som de stora grupper

av byggnader, vilka utfördes av järnvägsstyrelsen samt av armé- och marinförvaltningarna, vilka jämväl organiserat särskilda byggnadskontor!

(Obestriddigen måste större planmässighet vinnas, ju mera ordnandet av statens byggnadsverksamhet samlades till ett ämbetsverk. Emellertid syntes det, åtminstone för närvarande, icke föreligga tillräckliga skäl för att draga in under en gemensam ledning den byggnadsverksamhet, vilken handhades av ovannämnda, med särskilda arkitektkontor utrustade ämbetsverk. Däremot borde, enligt ämbetets åsikt, från statens samtliga myndigheter och institutioner till centralmyndigheten för byggnadsväsendet ingivas nödiga statistiska uppgifter såväl för den årliga översikten av statens byggnadsverksamhet som för uppgörandet av generalplan för densammans ordnande, ävensom uppgifter rörande byggnadskostnader och erfarenheter beträffande nya förfaringssätt och materialier, vilka senare uppgifter genom publikation från centralmyndigheten borde komma alla, icke blott statens, byggnadsfunktioner till nytta och ledning.

Överintendentsämbetet hade nu tänkt sig, att till ämbetets i dess omorganisationsplan upptagna avdelning för statens byggnadsärenden skulle förläggas ledningen av all statens byggnadsverksamhet med undantag av fängvårdsstyrelsens, arméns och flottans, statens järnvägars samt medicinalstyrelsens. Under förutsättning, att även inom vattenfallsstyrelsen ett särskilt arkitektkontor upprättades, syntes icke heller dess husbyggnader behöva utbrytas från styrelsens övriga byggnadsarbeten, och syntes lämpligen, oberoende av ämbetets omorganisationsförslag, nödiga medel böra anslås för publicerande av förberörda tekniska meddelanden och av årsberättelse rörande ämbetets verksamhet i dess helhet. Rörande åter granskningen av de utav sagda byggande verk uppgjorda eller till deras bedömande hänskjutna förslag syntes det kunna ifrågasättas, om icke för enhetlighetens skull härvidlag borde förfaras så, som för närvarande skedde beträffande medicinalstyrelsen och i vissa delar även fängvårdsstyrelsen, eller att respektive ritningar borde underställas ämbetets granskning.

Revisorerna hade slutligen förmått, att de tyckt sig förmärka, att »en allmän tendens synes yppa sig att åsidosätta sparsamhetens grundsatser så snart det gäller en statens byggnad», och ansåge sig hava funnit, att »för de förmenta estetiska synpunkterna få understundom ej blott kostnadsfrågan utan även hänsynen till de praktiska anordningarna träda tillbaka». Alldeles oavsett att revisorerna här vidrörde den svärdiskutabla smakfrågan, tedde sig från arkitektsynpunkt »tendensen» inom byggnadsvärlden för närvarande helt och hållet motsatt. För den med de estetiska rörelserna inom byggnadsfacket mera förtrogne visade sig lyckligtvis numera riktningen, på samma sätt som vid nästlidna århundrades början, särdeles bestämt luta åt en sund sparsamhet med allt vad rör onödiga dekorativa anordningar och detaljer. Att detta revisorernas yttrande nu framkommit, syntes giva vid handen, att även den utanför byggnadsvärlden stående, då han ställdes inför alster av en äldre uppfattning, till vilken de av revisorerna exemplifierade byggnaderna otvivelaktigt måste räknas, reagerade mot det för helt kort tid sedan ännu icke blott av arkitekter utan ock av allmänheten fordrade övermåttat av ornamentala detaljer. Härtill ansåge sig överintendentsämbetet dock böra foga en erinran dels om att ofta nog den spenderade yttre och inre ansen spelade en relativt liten roll i byggnadskostnaden i jämförelse med ett dåligt tillgodogörande av eller onödigt stort pretenderande med utrymmen eller en dålig organisation av byggnadsföretaget, dels därom att, då det gällde en statens byggnad av någon mera framstående be-

tydelse i ett samhälle, ämbetet hölle före, att något borde offras för ernående av en viss grad av monumentalitet. Ämbetet, som sålunda med tillfredsställelse konstaterade de spirande tendenserna till enkelhet och sparsamhet inom byggnadskonsten, hade dock vid sitt granskningsarbete icke alltid ansett sig böra alltför hårdhänt eller egenmäktigt bestämma konstnärernas smakriktningar utan någon gång velat lämna rum för även äldre, för tillfället mindre moderna uppfattningar rörande det rätta och sköna, och ämbetet ansåge sig härutinnan hava stöd i beslut av föregående riksdagar; vid beviljande av anslag till nybyggnader för statens räkning hade väl i flesta fall ritningar till de avsedda byggnaderna förelagts riksdagen.

Även om alltså, enligt överintendentensämbetets förmenande, en tendens till enkelhet och sparsamhet inom byggnadskonsten här i landet för närvarande arbetade sig fram, syntes dock en sådan erinran, som revisorerna ifrågasatt till de verk och myndigheter, vilka hade för avsikt att inkomma med framställningar om nybyggnader, att omsorgsfullt planlägga desamma och därvid iakttaga nödig sparsamhet och enkelhet, icke sakna sitt berättigande.

1913 års
riksdag.

I skrivelse den 16 maj 1913 förklarade riksdagen sig hava med tillfredsställelse mottagit den av överintendentensämbetet lämnade uppgiften om de tendenser till större enkelhet och sparsamhet i avseende å den ornamentala utsmyckningen av statens byggnader, som numera började att göra sig gällande.

Emellertid finge riksdagen, i anslutning till revisorernas därom uttalade uppfattning, anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes erinra vederbörande verk och myndigheter, som ärnade inkomma med framställningar angående nybyggnader, om nödvändigheten av att omsorgsfullt planlägga desamma samt att därvid iakttaga all den sparsamhet och enkelhet, som, utan åsidosättande av praktiska synpunkter och verkliga behov, kunde äga rum.

Sakkunniga.

För egen del anföra de sakkunniga följande:

De från riksdagens sida framställda anmärkningarna mot statens byggnadsverksamhet bottnade givetvis i den fortgående stegringen av utgifterna för samma verksamhet och strävan att i möjligaste mån begränsa dessa utgifter. Bortsett från de så att säga mera fristående anmärkningarna mot någon viss byggnads förläggning eller anordnande, vore det två huvudsakliga anmärkningar, som i nämnda syfte gjorts, nämligen mot bristande planmässighet vid statens byggnadsverksamhet och mot bristande sparsamhet vid de särskilda statsbyggnadernas uppförande. Bristen i planmässighet skulle sålunda förnämligast yttra sig dels däri, att byggnadsbehov för särskilda statsändamål tillfredsställdes vart för sig utau hänsyn till, huruvida flera dylika behov skulle kunna till byggnadskostnadernas nedbringande genom ett och samma byggnadsföretag avhjälpas, dels däri, att statens byggnadsverksamhet utövades

skäligen ojämnt och ofta så, att den icke blott icke komme att infalla å tider, som från statsfinansiella och samhällsekonomiska synpunkter vore lämpligast, utan tvärtom å tider, som vore mindre lämpliga ur nämnda synpunkter, dels slutligen däri, att erfarenheter och rön, som gjorts vid ett av staten utfört byggnadsföretag, mången gång icke komme att tillgodogöras vid sedermera utförda statsbyggen. Såsom medel att råda bot för de anmärkta förhållandena hade dels anbefallts att, då fråga vore om uppförande av byggnader för statsverkets räkning, under övervägande skulle tagas, huruvida icke genom ett och samma byggnadsföretag flera offentliga institutioners behov av nya lokaler skulle kunna tillgodoses, för vilket ändamål ävensom för undanröjande av ovan sist anmärkta olägenhet m. m. särskild statistik över statsverkets lokalbehov m. m. skulle föras, dels ock ifrågasatts, att statens hela byggnadsverksamhet skulle förläggas under *en* central myndighets ledning. Beträffande den bristande sparsamheten vid statsbyggnadernas utförande skulle densamma yttra sig bland annat däri, att byggnaderna försåges med obehövliga och kostsamma ornamentala utsmyckningar samt att hallar, trappuppgångar och även andra utrymmen tilltoges onödigt rymliga.

Av de sålunda överklagade förhållandena vid statens byggnadsverksamhet — bristande planmässighet och onödig byggnadslyx — sammanhänge givetvis det förra intimt med byggnadsverksamhetens organisation. Det senare däremot syntes i det hela kunna betraktas såsom en från denna tämligen fristående fråga och hade därför icke givit de sakkunniga anledning att särskilt uppehålla sig vid detta ämne. Emellertid hava de sakkunniga i detta sammanhang meddelat, att de, som likväl under utredningsarbetet dryftat ämnet, kommit till den uppfattningen, att statens byggnader, i jämförelse med av enskilda uppförda byggnader, icke kunna betecknas såsom särskilt kostsamma, varjämte de sakkunniga uttalat sin anslutning till överintendentsämbetets i förenämnda skrivelse den 14 januari 1913 gjorda uttalande, att då det gäller en statens byggnad av någon mera framstående betydelse i ett samhälle något bör offras för ernående av en viss grad av monumentalitet, därvid de sakkunniga emellertid framhållit, att en byggnads monumentalitet i regel beror mindre på ornamental utsmyckning än på byggnadsmassorna och deras gruppering o. d. Dessutom hava de sakkunniga beträffande kostnaderna för offentliga byggnader här i landet i jämförelse med vissa främmande länder hänvisat till en såsom bilaga vid deras betänkande fogad, på deras föranstaltande med ledning av utav dem införskaffade och i övrigt tillgängliga uppgifter utarbetad

översikt, varav synes framgå, att vårt land i avseende å byggnadskostnadernas storlek ej kan sägas intaga någon särställning, åtminstone ej vad de offentliga byggnadernas kostsamhet angår.

Beträffande vad som anförts mot planmässigheten i statens byggnadsverksamhet — anföra de sakkunniga vidare — hade anmärkningen mot bristande samarbete mellan statsmyndigheterna i fall, då genom ett och samma byggnadsföretag flera institutioners lokalbehov skulle kunna tillgodoses, så gott som uteslutande föranletts av förhållanden vid byggen för postverkets, telegrafverkets eller riksbankens räkning. Numera syntes emellertid samarbetet emellan dessa myndigheter i förevarande avseende vunnit sådan stadga, att skäl till anmärkning däremot ej vidare torde föreligga. Och syntes detta, enligt vad de sakkunniga inhämtat, jämväl gälla i fråga om de av 1910 års statsrevisorer uppmärksammade missförhållandena, att de institutioner, för vilkas medel respektive byggnader uppförts, emellanåt i allt för stor utsträckning tillgodosett sina egna intressen med åsidosättande i viss mån av rimliga anspråk från de institutioners sida, vilka av dem skulle hyra lokaler, och att stundom tvister om hyresbeloppens storlek eller andra smärre meningsskiljaktigheter äventyrade beståndet av ingångna hyresavtal. Ehuru således de egentliga anledningarna till de i nu förevarande avseende framställda anmärkningarna syntes kunna anses undanröjda och andra å ort, där lokalbehov för skilda statsändamål kunde förefinnas, belägna statsinstitutioner än de ovan nämnda (t. ex. fängvårdsanstalter, byggnader för militära behov, hospital) i allmänhet icke syntes vara ägnade att inrymmas under samma tak som annan institution, vore dock otvivelaktigt grundsatsen om olika lokalbehovs tillgodoseende genom ett och samma byggnadsföretag (t. ex. gemensam byggnad för flera centrala ämbetsverk) värd allt beaktande och borde givetvis få öva vederbörligt inflytande vid organisationen av statens byggnadsverksamhet. Detsamma vore också förhållandet beträffande de övriga mot planmässigheten vid nämnda byggnadsverksamhet framställda anmärkningarna, nämligen densammans ojämna eller måhända snarare olämpliga fördelning å olika tidsperioder och det otillfredsställande tillgodogörandet av vid statsbyggen vunna erfarenheter.

I detta sammanhang ansåge sig de sakkunniga emellertid böra framhålla, att icke ens för post- och telegrafverkens samt riksbankens vidkommande principen om sambyggnad borde göras allt för allmän-giltig utan även i detta fall lämpas efter förhållandena. Å mindre orter med ej synnerligen livlig rörelse syntes väl i regel någon invändning ej kunna göras mot gemensamma byggnader för de tre institutionerna.

Men å större orter med livligare rörelse tillstötte faktorer, som otvivelaktigt med fog verkade särskiljande i förevarande avseende. Å sådana orter syntes åtminstone i regeln ifrågavarande institutioners verksamhet vara av den omfattning, att för vardera tarvades utrymme, motsvarande en byggnad av ej allt för anspråkslösa mått, och vidare syntes fordringarna å visst läge framträda med mera bestämdhet. Samtliga institutionerna fordrade visserligen centralt läge, men i olika avseenden: telegrafverket, som vid sina byggnadsangelägenheter hade att taga särskild hänsyn till det kabelsystem, som sammanlöpte i stationsbyggnaden, i geografiskt avseende, postverket, som måste stå i nära förbindelse med särskilt järnvägarna, i kommunikationsavseende och riksbanken i kommersiellt avseende. Till följd av de olika synpunkter, som sålunda under olika betingelser kunde göra sig gällande vid förläggandet av telegraf- resp. postanstalter eller avdelningskontor för riksbanken, skulle väl kunna hända, att å ort, som hastigt undergått betydligare utveckling, sedan lokaler där anskaffats för ifrågavarande institutioner, förändring av deras läge bleve önskvärd. Härav skulle visserligen kunna förorsakas ombyggnad, innan förutvarande byggnad kunde anses ur byggnadsteknisk synpunkt förbrukad, men några större kostnader för statsverket av ifrågavarande anledning syntes knappast vara att befara, då, enligt vad de sakkunniga inhämtat, som regel lokaler för institutionerna i början förhyrdes och egna byggnader för dem ej uppfördes, förr än man ansåge sig kunna någorlunda bedöma ortens blivande utveckling.

Det mest genomgripande medlet att avhjälpa ifrågavarande brister vid statens husbyggnadsverksamhet syntes otvivelaktigt vara det av 1912 års statsrevisorer ifrågasatta att förlägga i allmänhet hela denna statens verksamhet under en enda central myndighets ledning, vilken myndighet väl då skulle bliva just överintendentsämbetet såsom den speciella fackmyndigheten å husbyggnadsväsendets område med dess under gemensam ledning stående, områdets samtliga grenar representerande arbetskrafter. Mot en sådan tanke hade emellertid överintendentsämbetet, såsom av dess förut återgivna uttalanden i ämnet framginge, ställt sig avisande. Och de sakkunniga för sin del kunde icke annat än principiellt ställa sig på samma ståndpunkt. Enligt vad av en såsom bilaga vid de sakkunnigas betänkande fogad »sammanfattning av till de sakkunniga inkomna uppgifter rörande genom statsmyndigheter eller för statsmedel under åren 1903—1912 utförda husbyggnader» syntes, intoge överintendentsämbetet i avseende å själva byggnadsverksamhetens omfattning ingalunda den mest framskjutna ställningen bland de byggande

ämbetsverken. Skulle nu överintendentsämbetet, som visserligen å den tid, då dess ännu bestående organisation utarbetades, och med hänsyn till omfattningen av den verksamhet, varför denna organisation avsetts, varit att anse såsom ett relativt litet ämbetsverk men numera efter den anmärkningsvärt raska tillväxt av ämbetsverkets arbetsböda, som under de sista decennierna ägt rum, med hastiga steg började närma sig gränsen för den lämpliga storleken av en centralförvaltningsenhet, få övertaga i stort sett all statens husbyggnadsverksamhet, skulle ämbetets åligganden i ett slag erhålla en sådan omfattning, att det säkerligen bleve förenat med mycket stora svårigheter att vid fullgörandet därav förena erforderlig snabbhet med åsyftad effektiv enhetlig ledning. Dessutom skulle genom en sådan åtgärd överintendentsämbetets nuvarande karaktär undergå en ingalunda önskvärd förändring, i det ämbetsverket väl knappast kunde undgå att förvandlas till ett statens byggnadskontor och att för fullgörandet av sina ovedersägligen mycket krävande och alltid aktuella åligganden i denna funktion nödgas mer eller mindre eftersätta sin visserligen för landet ej mindre viktiga men statens förhandenvarande lokalbehov i allmänhet ej direkt berörande verksamhet i övrigt, t. ex. för den kulturhistoriska byggnadsvården, för stadsplaneväsendet m. m. Förefunnes sålunda för överintendentsämbetets del icke orsak att till ämbetet förlägga statens byggnadsverksamhet i allmänhet, syntes vad de övriga med byggnadsverksamhet i mer avsevärd omfattning selsatta ämbetsverken anginge skäl därtill ej heller förefinnas. De byggnader, dessa ämbetsverk hade att ombesörja, vore nämligen i allmänhet till sin utdanning så intimt beroende av de speciella av ämbetsverken företrädde ändamål de skulle tjäna, att, enligt vad dessa ämbetsverk med styrka frambållit, deras skiljande från den omedelbara befattningen med byggnadernas uppförande i hög grad skulle försvåra ämbetsverkens såväl under de förberedande åtgärderna som under själva byggnadsarbetet nödvändiga sakkunniga inflytande på byggnadernas utformning. Dessa myndigheters byggnadsverksamhet syntes för övrigt få anses vara så kontinuerlig och omfattande samt, med endast få undantag, så ändamålsenligt organiserad, att på det hela taget någon vägande anmärkning mot denna verksamhet i och för sig ej syntes rättvisligen kunna framställas. Till grund för en ändring av nuvarande ordning för ifrågasatt byggnadsverksamhet återstode därför endast den anmärkta allmänna planlösheten i statens byggnadsverksamhet. Men då den till rättelse härav ifrågasatta centraliseringen av all statens byggnadsverksamhet otvivelaktigt skulle medföra mycket avsevärda olägenheter i andra avseenden, syntes annat medel för den anmärkta bristens undanröjande böra anlitas.

Om också, som de sakkunniga sålunda hölle före, det ej kunde anses tillrådligt att ställa *all* statens byggnadsverksamhet under en gemensam ledning, syntes dock böra tagas under övervägande, i vad mån det vore lämpligt att från vissa särskilda statsmyndigheter, som utövade sådan verksamhet, överflytta densamma till överintendentensämbetet.

Vad då först de myndigheter beträffade, vilkas byggnadsverksamhet kunde betecknas såsom mera kontinuerlig och omfattande, vore att uppmärksamma ovanberörda undantag från regeln om dessa myndigheters ändamålsenliga organisation för samma verksamhet. Undantagen åsyftade post- och telegrafverken samt riksbanken, eller just de institutioner, som utgjorde åtminstone den påtagliga anledningen till de förut återgivna, från riksdagens sida framställda anmärkningarna mot statens byggnadsväsen. Dessa institutioner saknade nämligen helt och hållet fast organisation av sin byggnadsverksamhet. I avseende å denna syntes därför med skäl kunna ifrågasättas, huruvida det ej vore lämpligt att överflytta densamma till överintendentensämbetet. Härom hade de sakkunniga rådgjort med de nämnda verkens styrelser. Dessa, särskilt styrelserna för postverket och riksbanken, hade därvid bestämt uttalat sig emot en sådan åtgärd under framhållande av, att samarbetet mellan verken vid anskaffandet av nya lokaler numera vore så tillfredsställande ordnat, som med deras olikartade uppgifter vore förenligt, varjämte verken förklarat sig icke åstunda någon ändring i nuvarande sätt för deras byggnadsfrågors behandling. Emellertid syntes ifrågavarande institutioners byggnadsverksamhet få anses vara alltför omfattande för att, som nu vore fallet, sakna ansvarigt tekniskt statsorgan. Ändring i den bestående ordningen för behandlingen av post- och telegrafverkens samt riksbankens byggnadsangelägenheter syntes de sakkunniga därför av behovet. Av de två utvägar, som härvid vore tänkbara — att utrusta verken med egna byggnadstekniska organ eller att förlägga deras byggnadsverksamhet till överintendentensämbetet såsom den centrala husbyggnadstekniska myndigheten — syntes de sakkunniga endast den senare innebära en fullt tillfredsställande lösning av förevarande fråga. Dock syntes en modifikation härvid lämpligen böra vidtagas i riktning mot den av verken intagna ståndpunkten. De anmärkingar, som framkommit mot nu förevarande gren av statens byggnadsverksamhet, hade avsett nybyggnads- och därmed jämförliga företag; det vore givetvis också just vid dylika företag, som svårigheterna att sammanjämka verkens skilda intressen yppade sig. Handhavandet av sådana byggnadsangelägenheter måste även anses såsom tämligen främmande för verkens egentliga ämbetsverksamhet. De löpande underhållsåtgärderna däremot

syntes vara tämligen jämförliga med de varjehanda angelägenheter av allmän beskaffenhet, som alla ämbetsverk i större eller mindre utsträckning hade att befatta sig med, och, särskilt vad telegrafverket beträffade, väl kunna ombesörjas av nu ifrågavarande institutioners egna funktionärer. De sakkunniga ville därför föreslå, att utförandet av nybyggnads- och ombyggnadsföretag för post- och telegrafverkens samt riksbankens räkning ävensom av sådana större reparationer å dessa institutioners byggnader, varför erfordrades arkitektbiträde, överlämnades till överintendentsämbetet — varigenom ock skulle erhållas en naturlig medlare mellan de olika verkens anspråk vid byggnadsföretag för gemensam räkning — medan de ordinära underhållsåtgärderna fortfarande borde få ankomma på den myndighet, som förvaltade vederbörande fastighet.

Vad härefter anginge de statsmyndigheter, som mindre kontinuerligt och i ringare omfattning utövade byggnadsverksamhet, syntes det väl låta sig göra att överflytta denna verksamhet till överintendentsämbetet, utan att detta skulle medföra någon av de ovan berörda olägenheter, som kunde väntas uppstå av en liknande åtgärd beträffande de ämbetsverk, som utövade en mera kontinuerlig och omfattande byggnadsverksamhet. Härvid ställde sig emellertid frågan olika i vad anginge å ena sidan nybyggnad och dit hänförliga arbeten och å andra sidan underhålls- och liknande åtgärder. *Nybyggnads-* och dit hänförliga *arbeten* företoge nu ifrågavarande myndigheter så gott som undantagslöst endast efter särskilt bemyndigande av Kungl. Maj:t; och överintendentsämbetet å sin sida befattade sig, enligt gällande instruktion, med sådana arbeten endast efter särskild befallning från Kungl. Maj:t. Skäl till ändring härutinnan syntes ej föreligga. Beträffande nybyggnad o. d. syntes därför förevarande spörsmål lämpligast lösas *in casu*. Kungl. Maj:t skulle sålunda, i huvudsak som hittills, i varje särskilt fall vid meddelande av beslutet om byggnadsarbetets verkställande med avseende å föreliggande omständigheter föreskriva, genom vilken myndighet arbetet skulle utföras. I fråga om *underhållsarbetena* däremot, vilka i regel icke vore beroende på Kungl. Maj:ts beslut, måste ett förhandsavgörande träffas. I detta avseende föreläge tre särskilda framställningar, nämligen från utrikesdepartementet, från läroverkskollegiet och rektor vid statens provskola, Nya elementarskolan i Stockholm, och från riksgäldsfullmäktige.

Utrikes-
departementet.

I *utrikesdepartementets* omförmälda framställning, avlåten den 30 september 1914, har ifrågasatts, att svenska beskickningsfastigheterna i utlandet, vilka för närvarande förvaltas av departementet, skulle ställas

under överintendentensämbetets inseende. I skrivelsen anföres, efter det en del upplysningar lämnats angående nämnda fastigheter och deras förvaltning, i avseende varå jag tillåter mig hänvisa till de sakkunnigas betänkande, följande:

Årliga reparations- och andra kostnader för husen bestredes i allmänhet från den s. k. Perafonden, utgörande hyresmedel, vilka inflöte från bodlägenheter i en å kronans tomt i Konstantinopel befintlig särskild byggnad. Till kostnaderna för huset i London användes dock i första rummet vad som återstode av det belopp, 12,000 kronor för år, som ministern för åtnjutande av fri bostad av sin ministerlön avstode, sedan årshyran (cirka 10,900 kronor) för huset blivit av samma belopp bestridd. Först när dessa medel blivit förbrukade, täcktes kostnaderna med Peramedel. Kostnaderna för huset i S:t Petersburg skulle bestridas av hyror, som inflöte från lägenheter uti ett på tomten befintligt till uthyrning avsett hus. Slutligen hade större utgifter, såsom för införande av ny värmeledning eller för andra icke till årligt underhåll hänförliga arbeten, bestritts från tredje huvudtitelns besparingar.

Dessa besparingar hade likaså i allmänhet tagits i anspråk för inköpen av inventarier till husen.

Den s. k. Perafondens behållning hade vid 1913 års slut uppgått till 13,429 kronor. Dess inkomster utgjordes huvudsakligen av de årliga hyrorna från fastigheten i Konstantinopel, kronor 22,500.

Hyresinkomsterna från fastigheten i S:t Petersburg uppginge till 21,200 kronor. Summan av de från Perafonden och tredje huvudtitelns besparingar bestridda utgifterna för beskickningshusen i Konstantinopel, Paris, Madrid, Kristiania och London hade under de sista tre åren uppgått till i medeltal 17,200 kronor för år. Husen i Berlin och S:t Petersburg hade tagits i anspråk för sitt ändamål först mot slutet av 1913. Årskostnaderna för desamma under de närmaste åren syntes kunna beräknas till omkring 15,000 kronor.

Departementet ansåge det i hög grad önskligt, att överintendentensämbetet såsom byggnadsteknisk myndighet övertog vården och förvaltningen av beskickningshusen i utlandet. Därest sådan överflyttning komme att äga rum, syntes de från fastigheterna i Konstantinopel och S:t Petersburg inflytande hyresmedlen böra enligt överintendentensämbetets förslag användas till reparationer och andra utgifter för samtliga beskickningshusen.

Under hand har sedermera, enligt vad de sakkunniga meddelat, från utrikesdepartementet framhållits önskvärdheten därav, att de medel, som inflyta från ifrågavarande fastigheter, oavkortade komma fastigheterna till godo och att särskilt de fastigheter, varifrån medlen härflyta, få sina behov av reparationer, omändringar m. m. beaktade.

I likhet med utrikesdepartementet funne — anföra de sakkunniga — de det lämpligt, att förvaltningen av beskickningshusen överflyttades till överintendentensämbetet. Inseendet över dessa egendomar kunde då med fördel utövas enligt huvudsakligen samma grunder som beträffande övriga under ämbetet ställda fastigheter. Därvid vore särskilt att märka, att

Sakkunniga.

av egendomarna inflytande hyresmedel skulle uppbäras av ämbetet för att i likhet med andra dylika till ämbetets disposition stående medel användas till bestridande av kostnaderna för generalförslagsarbetena och övriga sådana arbeten. Härvid komme säkerligen de av utrikesdepartementet uttalade önskemålen om medlens användning att vinna vederbörligt beaktande; och åstundades en formlig garanti härför, kunde t. ex. ifrågavarande medel, som väl finge anses hava karaktär av reservationsanslag, bokföras för sig. Vidare vore att märka, att, enligt sakens natur, vederbörande beskickningar finge, i avseende å förevarande egendomar, övertaga den befattning med deras förvaltning, som beträffande utom Stockholm belägna egendomar eljest tillkomme Kungl. Maj:ts befallningshavande. Endast i ett avseende syntes för överintendentsämbetets eget vidkommande avvikelse från vad som stadgats om vården av de ämbetet underställda fastigheterna böra göras beträffande beskickningshusen. I enlighet med vedertagen grundsats om tjänsteresor till utrikes ort syntes ämbetet nämligen ej böra tillerkännas befogenhet att efter endast eget beprövande föranstalta besiktning eller dylikt av beskickningshusen genom sin vederbörande tjänsteman, utan syntes sådana tjänsteresor icke böra få företagas, annat än då alldeles särskilda omständigheter därtill föranledde och efter Kungl. Maj:ts bemyndigande i varje särskilt fall.

Nya elementarskolan.

Vidare hava läroverkskollegiet och rektor vid *statens provskola, Nya elementarskolan i Stockholm*, i särskilda skrivelser den 27 januari respektive den 2 februari 1914 gjort framställning om överflyttande på överintendentsämbetet av förvaltningen av läroverkets byggnad.

Kollegiet anför sålunda, bland annat, att då kostnaderna för förekommande arbeten å läroverksbyggnaden bestritts av inflytande terminsavgifter, särskild anledning icke hade syntts föreligga att besvara överintendentsämbetet med ärenden rörande byggnaden. Då emellertid på senaste tiden den byggnad, som begagnades av högre lärarinneseminariet, vilket med hänsyn till sina lokaler intoge en med Nya elementarskolan tämligen likartad ställning till statsverket, ställts under överintendentsämbetets vård, och denna åtgärd icke saknade sin ekonomiskt fördelaktiga betydelse, då de för seminariet behövlige ombyggnads- och reparationsarbetena på detta sätt bestriddes med statsmedel, syntes det med skäl böra ifrågasättas, huruvida icke Nya elementarskolan, som trots sina ganska begränsade tillgångar med sina lärjungars terminsavgifter årligen amorterade kostnaden för den år 1899 avslutade stora tillbyggnaden till det gamla, med statsmedel uppförda skolhuset, borde åtnjuta enahanda fördelar som seminariet. På grund av vad sålunda anförts hemställde kollegiet, att Nya elementarskolan måtte, med hänsyn till dess lärohus, för framtiden beredas enahanda ställning, som genom kungl. brevet den 30 maj 1913 kommit högre lärarinneseminariet till del.

Mot vad kollegiet sålunda anfört hade rektor för egen del ingen erinran att göra.

Förslaget att ställa Nya elementarskolans hus under överintendents-
 ämbetets inseende hava de sakkunniga förklarat sig biträda, helst övriga
 byggnader — tekniska skolan, generalstabens litografiska anstalt — inom
 samma kvarter, kvarteret Beridarebanan, redan stode under ämbetets
 inseende. Genom en sådan åtgärd skulle garanti vinnas, att skolans
 hus allt framgent erhöle fullt sakkunnig omvårdnad. I sammanhang
 med läroverkets befriande från underhållet av dess hus syntes emellertid
 nödiga föreskrifter böra meddelas angående dispositionen av den del av
 terminsavgifterna, som förut tagits i anspråk för underhållets bestridande.

Sakkunniga.

Slutligen hava fullmäktige i riksgäldskontoret, som erhållit känne-
 dom om det de sakkunniga meddelade uppdraget, i skrivelse den 15
 januari 1914 hemställt, att, då fullmäktige ansåge det fördelaktigt, om
 fullmäktige finge för vården av det stora och dyrbara riksdagshuset
 anlita överintendentsämbetet och byggnaden sålunda kunde komma under
 ständigt inseende av sakkunnig myndighet, det måtte tagas under över-
 vägande, huruvida frågan om en dylik anordning lämpligen kunde tagas
 under behandling i sammanhang med de övriga frågor, som utgjorde
 föremål för de sakkunnigas utredning.

Riksgäldes-
fullmäktige.

Härvid förklarade sig fullmäktige icke hava förbisett en formell betänklighet,
 som skulle kunna uppstå, i händelse den sålunda ifrågasatta anordningen komme
 till stånd. Överintendentsämbetet, såsom ett kungl. ämbetsverk, syntes nämligen
 icke vara berättigat att vända sig direkt till riksdagen med de framställningar
 angående riksdagshuset, som kunde bliva erforderliga. Detta hinder antogs dock
 kunna undanröjas genom meddelande av föreskrift därom, att ämbetet hade att
 med sådana framställningar vända sig till fullmäktige, vilka det sedermera tillkomme
 att fatta beslut om dessas framläggande för riksdagen.

De sakkunniga delade — förklara de — riksgäldsfullmäktiges
 uppfattning om lämpligheten av att riksdagshuset å Helgeandsholmen
 ställes under vård av överintendentsämbetet, som för övrigt redan haft
 att taga befattning därmed i vissa avseenden (grundundersökningar m. m.).
 Handhavandet av denna byggnad syntes böra utövas på enahanda sätt
 som gällde för andra under ämbetets inseende ställda byggnader i huvud-
 staden. Endast i det av fullmäktige särskilt berörda avseendet syntes
 en skillnad böra göras. Riksdagshuset såsom icke tillhörande statsverket
 borde givetvis icke få sitt underhåll bestritt av medel från anslaget till
 byggnader och reparationer utan allt fortfarande såsom nu skedde av
 det i riksstaten särskilt uppförda anslaget till riksdags- och revisions-

Sakkunniga.

kostnader m. m. Härav följde, att rörande riksdagshuset borde upprättas särskilt generalförslag, som skulle ingivas till riksgäldsfullmäktige, från vilka överintendentsämbetet under lämplig form skulle erhålla besked om, i vilken omfattning föreslagna åtgärder borde bringas till verkställighet och huru stort belopp härtill anvisades. Huruvida för medlens anskaffande riksdagens offervillighet borde i de särskilda fallen anlitas eller om till fullmäktiges disposition stående medel erbjöde tillgång, vore en fråga, som uppenbarligen icke komme överintendentsämbetet utan endast fullmäktige vid. Från fullmäktige torde ämbetet även hava att vänta upplysning, om och för vilket belopp ämbetet utan särskilt bemyndigande finge å riksdagshuset utföra reparationer o. d., som avsåges i § 21 av ämbetets instruktion.

Utom beträffande ovannämnda fastigheter syntes det väl kunna ifrågasättas, huruvida icke jämväl en del andra för närvarande så att säga fristående förvaltade statsegendomar lämpligen borde ställas under överintendentsämbetets inseeende. Såsom exempel å sådana fastigheter kunde nämnas de, som förvaltades av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, mynt- och justeringsverket, generaltullstyrelsen, patent- och registreringsverket, centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, stuteriöverstyrelsen, veterinärinstitutet i Stockholm, vetenskapsakademien, lantbruksakademien, m. fl. Emellertid hade de sakkunniga med det förhållandevis ofullständiga material, som stått till buds för frågans bedömande, och då någon framställning i ämnet ej föreläge, ansett sig icke böra framkomma med något bestämt förslag i förevarande avseende utan allenast iakttaga, att den nya organisation av överintendentsämbetet, de sakkunniga fått till uppgift att utarbeta, bleve sådan, att ämbetet utan någon ändring därav, endast med den ökning av de mindre kvalificerade arbetskrafterna, som eventuellt kunde bliva erforderlig, och efter nödig höjning av vederbörande anslag skulle kunna, när så befundes lämpligt, till förvaltning övertaga flera eller färre av ifrågasvarande egendomar.

Den såsom medel mot de anmärkta missförhållandena vid statens byggnadsverksamhet ifrågasatta centraliseringen av samma verksamhet i allmänhet hade de sakkunniga enligt vad förut sagts icke funnit tillräddig. Emellertid syntes, utan att centralisationstanken med dess obestriddliga fördelar i vissa avseenden behövde helt och hållet offras och med undgående av de olägenheter, som säkerligen skulle följa av en centralisation av själva byggnadsverksamheten, andra till sina verkningar ej så omstörtande men icke desto mindre effektiva medel för målets

vinnande stå till buds, nämligen förberedande *utredning* av de särskilda byggnadsfrågorna, *granskning* av uppgjorda ritningar och förslag samt *kontroll* av byggnadsarbetenas utförande, allt grundligare och allsidigare än under nuvarande förhållanden kunde ske och, i vissa principiella avseenden, lagt i händerna på *en myndighet* — självfallet överintendentsämbetet — så att å ett enda centralt ställe skulle kunna vid varje tidpunkt lätt erhållas en samlad överblick av statens byggnadsverksamhet, såväl av den redan fullbordade och pågående som av den under den närmaste tiden förestående, något som under nuvarande förhållanden icke kunde åstadkommas utan ingående och tidsödande undersökningar hos ett stort antal verk och myndigheter. En ofrånkomlig förutsättning för att överintendentsämbetet skulle kunna på ett lyckligt sätt fullgöra ifrågakvarande nya åliggande vore emellertid, att ämbetet städse hade tillgång till exakta uppgifter i erforderliga avseenden angående statens husbyggnadsverksamhet i hela dess omfattning, d. v. s. att inom ämbetet fördes en fortlöpande och ändamålsenligt inrättad *byggnadsstatistik*.

En sådan statistik borde givetvis till sina huvudgrunder uppläggas efter de olika syften, densamma vore avsedd att tjäna. Den borde sålunda till en början innefatta två huvudavdelningar, nämligen en för de uppgifter, som avsåge ernåendet av planmässighet, såväl i statsfinansiellt som i byggnadsekonomiskt avseende, vid statens byggnadsverksamhet, och en för de uppgifter, som avsåge ett rationellt tillgodogörande av erfarenheter och iakttagelser, som gjordes vid de särskilda statsbyggena. Av dessa avdelningar syntes den förstnämnda i formellt avseende lämpligen böra utdanas i överensstämmelse med övrig statistik i egentlig mening. Den senare avdelningen däremot, som syntes vara att betrakta mera som en upplysningsverksamhet, i viss mån liknade t. ex. den, som bedreves av lotsstyrelsen genom dess »underrättelser för sjöfarande», än statistik i egentlig mening, syntes därför också böra organiseras såsom en dylik upplysningsverksamhet.

Den *egentliga byggnadsstatistiken* skulle sålunda närmast åsyfta ett möjliggörande av större planmässighet vid statens byggnadsverksamhet särskilt i de två i det föregående framhållna, byggnadsverksamhetens allmänna planläggning rörande avseendena, nämligen tillgodoseendet av olika statsinstitutioners lokalbehov genom de särskilda byggnadsföretagen samt byggnadsverksamhetens lämpliga fördelning å olika tidsperioder. Statistikens ändamål skulle alltså vara att gagna statens framtida byggnadsverksamhet. Men för att över huvud taget kunna utnyttja de uppgifter, som avse framtida byggnadsbehov, vore det nödvändigt att alltid äga tillgång till fullständiga, överskådliga och tillförlitliga uppgifter om,

huru statens lokalbehov vid den innevarande tidpunkten vore tillgodosett. Härav gäves den ifrågavarande statistikens omfattning i stort sett samt uppdelning i två avdelningar, den ena avseende uppgifter om de för statens räkning redan disponerade eller tillgängliga lokalerna och den andra uppgifter angående statens ännu ej tillgodosedda lokalbehov. Av dessa avdelningar måste enligt sakens natur den förra såväl till innehåll som omfång bliva högst avsevärt större än den senare och även i och för sig betraktad av betydande omfattning. Därför syntes det, ehuru största möjliga fullständighet måste anses såsom en fördel hos statistiken i fråga, vara nödvändigt att i någon mån begränsa den avdelning, som avsåge de redan befintliga statslokalerna, och hölle de sakkunniga före, att den lämpliga begränsningen skulle träffas, därest ifrågavarande avdelning av statistiken finge, i den mån ej genom särskild bestämmelse för visst fall (t. ex. i fråga om statens sanatorier) annorlunda stadgats, omfatta endast i städer och stadsliknande samhällen eller deras omedelbara närhet belägna staten tillhöriga eller av staten disponerade egendomar, som vore att betrakta såsom ekonomisk enhet för sig, således icke t. ex. såsom åbyggnad till lantegendom o. d. Beträffande den senare avdelningen av statistiken, d. v. s. den som skulle avse statens ännu ej tillgodosedda lokalbehov, vore givetvis sådan begränsning, som nyss nämnts, principiellt stridande mot statistikens ändamål, vadan i detta avseende begränsning ej syntes böra tänkas förekomma annat än i enstaka fall och då på grund av särskilda skäl.

Huru byggnadsstatistiken närmare skulle anordnas och föras, tilltrorde de sakkunniga sig ej att föreslå, utan syntes överintendents-ämbetet självt vara bäst skickat att utarbета detaljerat förslag i detta avseende. Emellertid ville de sakkunniga, som ej hade någon erinran att göra med anledning av vad ämbetet i förut återgivna skrivelser anfört i ämnet, angiva, huru de tänkt sig ifrågavarande statistik i huvuddrag anordnad.

Statistiken skulle sålunda omfatta två avdelningar.

Första avdelningen skulle omfatta uppgifterna om statens redan befintliga lokaler m. m., lämpligen ordnade geografiskt, t. ex. länsvis och ortsvis. Över hela riket eller måhända lämpligare över varje län samt över varje särskild ort, som i förevarande avseende kunde komma i fråga, d. v. s. stad eller stadsliknande samhälle, skulle uppläggas en översiktskarta, varå skulle på något lämpligt sätt, t. ex. med olika färger, utmärkas i förra fallet de särskilda orter och i senare fallet de särskilda egendomar, varå mark eller lokaler av det ena eller andra av nedanstående slag funnes.

För varje särskild ort kunde uppgifterna ordnas enligt följande system:

A. Uppgifterna angående staten tillhöriga egendomar.

1. Uppgifterna angående obebyggda sådana egendomar, d. v. s. angående byggnadstomter. — Dessa uppgifter skulle särskilt för varje tomt avse: tomtens benämning; dess läge (högt eller lågt, centralt eller ej, gatulinjes sträckning i anseende till väderstrecken m. m.) i förhållande till ortens övriga tomter, särskilt granntomterna; terrängens beskaffenhet och den beskrivning i övrigt av tomten, som kunde vara av intresse; tomtens storlek och form (designation); dess användbarhet för olika ändamål (även privata ändamål med hänsyn till möjligheten av t. ex. markbyte); dess värde; huruvida tomten är disponerad och i sådant fall av vilken, staten eller annan, och för vilket ändamål samt dettas beskaffenhet av tillfälligt eller stadigvarande m. m.; samt slutligen, om tomten är upplåten åt annan än statsinstitution, med vilken rätt, mot vilket vederlag, på vilka villkor i övrigt, för vilken tid m. m. detta skett.

2. Uppgifterna angående bebyggda egendomar av ifrågavarande slag. Dessa uppgifter skulle, för varje särskild egendom, avse

a) tomten: motsvarande uppgifter, som under A. 1. här ovan;

b) själva byggnaderna: deras läge å och storlek i förhållande till tomten (situationsplan); deras utseende (fasadritningar och fotografier); deras fördelning i olika utrymmen och dessas storlek och art (plan- och sektionsritningar); deras byggnadssätt och byggnadsmaterial (konstruktionsritningar och arbetsbeskrivningar); antalet patienter (vid hospital, sanatorier, lasarett), elever (vid skolor), fångar (vid fångvårdsanstalter), löpmeter hyllor (vid arkiv och bibliotek), o. s. v., de särskilda byggnaderna äro avsedda för; tiderna för entreprenadernas utlysande, för arbetenas påbörjande och för deras avslutande; kostnaderna för byggnaderna i deras helhet och i särskilda huvudsakliga delar, såsom undergrund, där sådan finnes, grund, stomme, inredning, tak, vatten- och avloppsledningar, värmeledning, elektriska ledningar, administration och kontroll av byggnadsföretaget; byggnadernas värde, m. m.;

c) dispositionen av byggnaderna: huruvida och i vilken omfattning de särskilda byggnaderna äro disponerade och i vilken omfattning de disponerade lokalerna användas för statens eller för annans räkning samt, i förra fallet, av vilka institutioner de olika utrymmena disponeras, för vilka ändamål de särskilda lokalerna användas m. m., och, i senare fallet, av vilken, med vilken rätt, mot vilket vederlag, på vilka villkor i övrigt, för vilken tid m. m. lokalerna disponeras.

B. Uppgifterna angående av staten förhyrda eller annorledes utan äganderätt disponerade lokaler. Uppgifterna skulle för varje särskild lokal avse:

1. Vederbörande egendomars benämning.
2. Dispositionsrättens art och varaktighet samt eventuellt vederlag och övriga villkor för dess tillgodonjutande.
3. Motsvarande förhållanden, i tillämpliga delar, som under A. 2. c) här ovan.

Andra avdelningen skulle omfatta uppgifterna angående statens ännu ej tillgodosedda lokalbehov. Dessa uppgifter kunde i tillämpliga delar ordnas och överskådliggöras på samma sätt som de till första avdelningen hänförliga uppgifterna.

Uppgifterna skulle i huvudsak omfatta:

A. Uppgifter rörande ifrågasatta nya lokaler, varav för något statsändamål behov föreligger, avseende särskilt önskligt läge av sådan lokal, behövlig storlek därav, lokalens art och det ändamål, den skall tjäna, de verk eller institutioner, för vilka de nya lokalerna behövas, den tid, då lokalerna behöva kunna tagas i anspråk, huruvida behovet av lokalerna är tillfälligt eller varaktigt, m. m.

B. Uppgifter om definitiva beslut, som fattats rörande nya lokaler för något statsändamål, avseende så fullständiga upplysningar, som lämpligen kunna lämnas, om mark och byggnad i förut omförmälda hänseenden, om när beslutat byggnadsarbete skall påbörjas, om vilken myndighet, som närmast skall föranstalta om byggnadsbeslutets verkställande, m. m.

C. Uppgifter om lokaler, som genom tillgodoseende av något lokalbehov eller eljest kunna väntas bli lediga att disponeras för annat ändamål. Uppgifterna böra avse, bl. a., angivande av de lokaler, som förväntas bli lediga — varvid närmare upplysningar om lokalerna kunna hämtas från uppgifterna i första avdelningen — reparationer och ändringar, som kunna antagas under alla omständigheter bli nödvändiga vid ombyte av lokalinnehavare, m. m.

För varje egendom eller lokal skulle vidare *anteckning* göras om *de beslut*, som fattats rörande densamma.

Register, så fullständigt som möjligt, syntes slutligen, för att underlätta handhavandet av det synnerligen vidlyftiga materialet, böra utarbetas.

Av den hos överintendentensämbetet förda byggnadsstatistiken, syntes lämpligen ett *sammandrag* böra årligen meddelas i de ämbetets års-

berättelser, varom förslag av de sakkunniga framställts och vartill jag sedermera återkommer.

Förändret av en statistik av sådan art, som nu angivits, skulle givetvis medföra ett avsevärt arbete såväl i vad angår uppgifternas införskaffande som deras bearbetning och utnyttjande i de särskilda fallen. I det förra avseendet komme arbetet — sedan statistiken upplagts och bringats i sådant tillstånd, att dess handhavande vore att enbart hänföras till de löpande göromålen — huvudsakligen att drabba de olika med byggnadsfrågor sysselsatta myndigheterna, vilka lämpligen syntes böra en gång för alla åläggas att i vad på dem kunde ankomma själmant till överintendentsämbetet insända för statistiken erforderliga uppgifter. I det senare avseendet däremot drabbade bördan så gott som ensamt överintendentsämbetet. Statistikens första uppläggande syntes även komma att till övervägande del drabba överintendentsämbetet. Detta arbete kunde emellertid antagas bliva i hög grad underlättat genom vad de förut omförmälda av chefen för finansdepartementet jämlikt nådigt bemyndigande den 29 juni 1912 tillkallade sakkunniga, den s. k. Stockholmskommissionen, med uppdrag att i samråd med överintendentsämbetet uppgöra en allmän plan för statens byggnadsverksamhet, till en början för Stockholm, uträttat å ifrågasvarande område. Kommissionen, som inom kort lärer komma att avgiva betänkande, skulle nämligen i avseende å statens ägande eller eljest disponerade egendomar och lokaler i Stockholm hava hopbragt ett synnerligen fullständigt och tillförlitligt material, vari för huvudstadens vidkommande syntes så gott som uttömmande återfinnas de upplysningar, som kunde vara av betydelse för den ifrågasatta byggnadsstatistiken. Överintendentsämbetets arbete med denna statistiks första uppläggande syntes därför komma att i huvudsak avse landsorten, således visserligen den, efter vad man kunde antaga, mindre delen av arbetet men dock i och för sig en högst avsevärd tunga. Då denna emellertid endast vore av tillfällig karaktär, syntes för dess upptagande extra ordinarie arbetskrafter böra ställas till ämbetets förfogande och följaktligen särskilt engångsanslag för ändamålet anvisas. I sin skrivelse den 7 april 1914 hade överintendentsämbetet ifrågasatt ett sådant *anslag* till belopp av 15,000 kronor. Detta belopp syntes de sakkunniga visserligen väl högt vid det förhållandet, att kostnaderna för Stockholmskommissionens arbeten — med undantag för arvoden till ledamöter och sekreterare m. fl. utgifter, vilka kunde anses avse sådana göromål, som, om arbetet utförts av ett ämbetsverk, ålegat å verkets stat avlönade befattningshavare — skulle kunna beräk-

nas till omkring 15,000 kronor. Men då de sakkunniga saknade möjlighet att bedöma det erforderliga beloppets storlek, samt det vore av vikt, att anslaget ej tillmättes för knappt, hade de ansett sig icke kunna förorda någon jämkning i vad ämbetet föreslagit. Även de sakkunniga finge därför tillstyrka, att ett anslag å 15,000 kronor anvisades för bestridande av de med byggnadsstatistikens uppläggande förenade extra utgifterna, såsom för rit-, räkne- och skrivbiträden m. m.

Ett med inrättandet av en byggnadsstatistik besluktat önskemål syntes i detta sammanhang böra beröras. Ämbetets arkiv innefattade en mängd äldre ritningar, ja, det förefölle som om i stort ritningarna i alla de byggnadsärenden, varmed staten i äldre tider på ett eller annat vis tagit befattning, införlivats med arkivet. Under de senare årtiondena hade emellertid häri inträtt en förändring. Ett fullständigt *centralt statsarkiv för ritningar* syntes dock vara av högt ej endast teoretiskt utan även praktiskt värde. Alla skäl syntes därför tala för att åter göra överintendentensämbetets ritningssamlingar till ett sådant centralarkiv. Och det närmast till hands liggande medlet att nå detta mål syntes vara att ålägga dels vederbörande statsmyndigheter att till ämbetet insända ett exemplar av huvudritningarna till de byggnadsföretag, som för statens räkning utförts, dock med de undantag, som kunde betingas av särskilda skäl, t. ex. vissa militära byggnader, dels ock vederbörande kommunala myndigheter att insända sådana ritningar, som enligt gällande författningar skulle av ämbetet granskas (ritningar till läroverk, lasarett, häkten m. m.), i dubbla exemplar, varav ämbetet för sitt arkiv behölle det ena. I det senare avseendet syntes emellertid ett undantag böra göras, nämligen beträffande ritningar till kyrkor. Ty kyrkobyggena betungade i regel församlingarna så hårt, att den ytterligare börda, som skulle dem påläggas genom skyldigheten att insända dubbla exemplar av kyrkoritningarna, borde undvikas. För närvarande kopierades alla sådana ritningar för arkivets räkning av hos ämbetet anställt ritbiträde, och härvid syntes även för framtiden böra förbliva. — Vidare insändes ritningar och beskrivningar över godkända stadsplaner till civildepartementet. Dessa handlingar syntes emellertid närmast höra samman med ifrågasvarande ritningsarkiv. Den inom civildepartementet befintliga samlingen av ritningar m. m., vilka berörde stadsplaner, syntes därför böra överflyttas till överintendentensämbetet, som i alla händelser framför andra hade behov därav, att såsom en särskild avdelning införlivas med dess ritningsarkiv.

Den *upplysningsverksamhet*, som ifrågasatts att utövas genom överintendentensämbetet, härledde sig, som förut nämnts, ur behovet att

till samtliga de byggande statsmyndigheternas kännedom bringa erfarenheter, som gjorts vid de särskilda för *statens* räkning utförda byggnadsföretagen. Att utvidga verksamheten något utöver det omfång, som skulle betingas av nyssberörda förhållande, vore emellertid av flera skäl önskligt och skulle säkerligen medföra endast en förhållandevis obetydlig kostnads- och arbetsökning. Sålunda hände ej så sällan, att offentliga auktoriteter, menigheter och enskilda personer hos ämbetet förhörde sig i frågor, som på ett eller annat sätt rörde vid byggnadsverksamhetens utövning gjorda rön. Och även andra erfarenheter än de som gjordes vid statsbyggen kunde för såväl statsmyndigheter som andra myndigheter och enskilda personer vara av värde, i vilket avseende särskilt borde framhållas, hurusom iakttagelser vid kyrkobyggen ofta kunde vara av stort intresse ej mindre för överintendentensämbetet än för församlingar, domkapitel m. fl. Ämnet för ämbetets ifrågavarande upplysningsverksamhet borde sålunda vara erfarenheter och rön, som gjorts vid utövning av husbyggnadsverksamhet i allmänhet och kunde bliva av värde vid framtida utövande av sådan verksamhet, t. ex. iakttagelser beträffande lämpligheten av mer eller mindre brukliga planindelningar vid byggnader av vissa slag eller byggnader i allmänhet, beträffande lämpligheten av särskilda byggnadskonstruktioner eller andra dylika anordningar och sådana anordningars duglighet och olika användbarhet i förhållande till varandra, beträffande visst byggnadsmaterials värde i allmänhet eller under olika betingelser (utomhus, inomhus, i olika delar av landet, vid olika klimat eller fuktighetsgrad etc.) eller i jämförelse med annat för samma ändamål avsett material, beträffande särskilda materials användbarhet vid restaurering av gamla byggnader, beträffande olika fabrikats av samma material inbördes fördelar och olägenheter m. m. Undantagsvis skulle måhända även kunna behandlas viktigare rättsfall, som rörde byggnadsverksamheten, och meddelas beskrivning med ritningar av utförda, till någon mer allmän kategori hörande byggnader, som kunde lämpa sig som normaltyper. I fråga om sättet för införskaffande till ämbetet av underrättelser om gjorda iakttagelser m. m. borde givetvis ämbetet äga befogenhet att, om anledning därtill syntes föreligga, på sätt som ämbetet funne lämpligt självt föranstalta därom. Huvudkällan för sådana underrättelser syntes emellertid böra sökas hos ledarna för de olika byggnadsföretag, som utfördes för statsverkets räkning. Dessa arbetsledare syntes böra åläggas skyldighet att, så snart någon iakttagelse av ifrågavarande slag gjordes som förefölle dem av värde, härom insända kortfattad rapport till överintendentensämbetet. Slutligen syntes underrättelser kunna förväntas komma ämbetet till handa

även på frivillighetens väg, vilket, under förutsättning av en för den med byggnadsfrågor sysselsatta allmänheten lämpad publicering av de insamlade erfarenhetsrönen, säkerligen skulle bliva av ej ringa betydelse för tillförseln av material för ämbetets upplysningsverksamhet. Det inkomna materialet borde inom ämbetet utan dröjsmål sovras, bearbetas och avfattas under enhetlig och njutbar form i korta notiser, i allmänhet en för varje särskild iakttagelse, samt publiceras såsom »meddelanden från överintendentsämbetet», därvid exempelvis lotsstyrelsens underrättelser för sjöfarande, kommerskollegii kommersiella meddelanden, de från medicinalstyrelsen stundom utgående meddelandena i hälsovårdsfrågor eller andra liknande meddelanden från myndigheter lämpligen syntes kunna tjäna som mönster. Dessa överintendentsämbetets meddelanden skulle sedan hastigt spridas i den omfattning, som med hänsyn till de särskilda meddelandenas art kunde anses ändamålsenlig. Desamma borde sålunda tillställas alla de statens och övriga offentliga myndigheter, som handlade byggnadsärenden, ävensom de statens och övriga mera betydande undervisningsanstalter, vari undervisning i byggnadskonsten meddelades. Vidare borde de meddelanden, som innehölle notiser rörande någon särskild gren av byggnadsverksamheten, t. ex. kyrkobyggen, lasarettbyggen, stadsplaner m. m., tillställas de myndigheter och korporationer, som plögade syssla med sådana byggnadsfrågor, i de nämnda exemplen således respektive pastorsämbeten och domkapitel, lasarettstyrelser och landsting, stadsingenjörskontor och byggnadsnämnder m. fl. Slutligen borde meddelandena tillhandahållas en var, som därom framställde begäran. Ärligen borde över meddelandena upprättas ett fullständigt och överskådligt register samt i ämbetets årsberättelse intagas en översikt över ämbetets upplysningsverksamhet.

I detta sammanhang syntes uppmärksamhet böra ägnas även åt en annan med den nyss berörda nära besläktad ny gren av överintendentsämbetets verksamhet. Från ämbetets sida hade ifrågasatts, att inom ämbetet skulle, till gagn såväl för ämbetet självt i dess egen verksamhet som för andra byggande verk och myndigheter ävensom för enskilda yrkesidkare, upprättas och efter hand kompletteras en *provsamling* av brukliga eller nya *byggnadsmaterialier*. De särskilda proven skulle införskaffas på ämbetets initiativ vid handläggning av på ämbetet ankommande byggnadsfrågor eller eljest, varförutom tillverkare och försäljare av ifrågavarande slags varor kunde förväntas i avsevärd utsträckning av egen drift insända varuprov, då de säkerligen skulle finna med sin fördel förenligt att anlita denna väg för att få sina artiklar kända. Proven skulle inom ämbetet undersökas och så utförligt som sig låte

göra beskrivas med hänsyn till egenskaper, pris, tillverknings- och försäljningsställen m. m. Samlingen jämte upprättade beskrivningar m. m. (t. ex. till ämbetet insända priskuranter, kataloger o. s. v.) skulle vara tillgänglig för allmänheten, som givetvis även av vederbörande inom ämbetsverket skulle kunna å framställda förfrågningar angående särskilda materialier erhålla besked i den utsträckning omständigheterna medgäve. — För sin del insåge de sakkunniga väl nyttan av en verksamhet av nyssberört slag, förlagd till statens speciella fackmyndighet å byggnadsväsendets område, och hade därför intet att erinra mot den föreslagna åtgärden. Och detta så mycket mindre som behovet därav syntes få anses redan praktiskt ådagalagt. Som bekant hade nämligen Sveriges geologiska undersökning en samling av naturlig sten, vilken samling visserligen upprättats i annat syfte men som visat sig av nytta jämväl i nu förevarande avseende och med anledning härav besöktes av byggnadsintresserade personer. Den samling, som skulle uppläggas av överintendentsämbetet, skulle principiellt omfatta alla slag av byggnads-materialier och kunde därför förväntas bliva av rätt avsevärd storlek. Allt för vidlyftig syntes samlingen dock ej behöva befaras bliva, då den ej borde få karaktär av museum utan, i överensstämmelse med dess uteslutande praktiska syfte, endast innehålla materialier av aktuell betydelse. Genom utgallring tid efter annan av föråldrade materialier syntes samlingen lätt kunna bibehållas vid den begränsning och överskådlighet, som dess ändamål krävde. Även syntes böra framhållas, att samlingen endast skulle innehålla byggnadsmaterialier i inskränkt och egentlig mening, således icke hissar, spisar och dylika industrialster, varom nöjaktig kännedom i regel torde kunna erhållas genom lätt tillgängliga kataloger, ritningar, beskrivningar m. m. Ifrågavarande nya uppgift för ämbetet syntes lämpligen kunna sammanföras med ämbetets verksamhet sedan gammalt för insamlande från rikets olika delar av prisuppgifter å byggnadsmaterialier och arbete. Kostnaderna för den ifrågasatta provsamlingen och det därmed förenade arbetet syntes icke bliva allt för betydande. Största uppoffringen från statens sida syntes lokalfrågan bereda, ej så mycket på grund av den erforderliga lokalens storlek, ty samlingen syntes, såsom nyss framhållits, lätt kunna hållas inom rimliga gränser, utan till följd därav, att samlingen borde vara belägen centralt, helst inom eller åtminstone i omedelbar närhet av ämbetsverkets lokaler.

Det huvudsakligaste ändamålet med byggnadsstatistiken och överintendentsämbetets upplysningsverksamhet skulle, såsom förut sagts, vara

att bereda erforderligt underlag för den grundligare och allsidigare förberedande utredning av de särskilda byggnadsfrågorna, granskning av uppgjorda ritningar och förslag samt kontroll av utförandet av statens och vissa andra allmänna byggnadsarbeten, som hädanefter skulle tillkomma överintendentensämbetet.

I fråga om de till förberedande *utredning* av byggnadsärenden hänförliga åtgärder, som under nuvarande förhållanden innefattas i överintendentensämbetets verksamhetsområde, hava de sakkunniga åberopat en av dem i annat sammanhang meddelad redogörelse för ämbetets tillvägagångssätt vid uppgörande och granskning av ritningar m. m., vartill jag tillåter mig hänvisa. Om någon *förberedande* utredning i egentlig mening — anför de sakkunniga — kunde härvid givetvis ej bli tal annat än i fall, då ritningar och förslag uppgjordes av ämbetet. Och även i sådant fall lede utredningen principiellt av stora brister, nämligen i vad den avsåge den förevarande byggnadsfrågans förhållande till statens byggnadsverksamhet i övrigt. Rättelse härutinnan inträdde emellertid givetvis i och med byggnadsstatistikens inrättande. Beträffande de byggnadsärenden, vari överintendentensämbetet icke uppgjort ritningar och förslag, komme som regel ämbetet för närvarande i tillfälle att inverka på utredningen endast i den mån, ritningar m. m. överlämnades till ämbetet för granskning, varvid ärendena emellertid befunne sig på så pass framskridet stadium, att enligt sakens natur åtgärder, som huvudsakligen hade karaktär av förberedande utredning, vid granskningen i allmänhet icke kunde annat än lämnas å sido. Vid granskning av föreliggande byggnadsförslag fäste ämbetet därför intet avseende vid t. ex. byggnadsprogrammet och valet av byggnadsplats. I sålunda bestående förhållanden vore ändring i hög grad av behovet påkallad. En omsorgsfull och i möjligaste mån fullständig utredning — i detta sammanhang bortsett från de särskilda åtgärderna för tillgodoseende av statsbyggnadernas historiska eller konstnärliga värden — vore givetvis av största betydelse såväl för det särskilda byggnadsföretaget i och för sig som för åvägbringande av planmässighet i statens byggnadsverksamhet över hela linjen. För åvägbringande av en sådan utredning måste tydligen samverkan äga rum mellan den myndighet, som närmast hade vederbörande byggnadsföretag om hand, och den, som hade den tillförlitligaste överblicken över statens byggnadsverksamhet i dess olika grenar, d. v. s. överintendentensämbetet. Och denna samverkan borde, för att en för byggnadsföretaget grundläggande utredning därav skulle framgå, äga rum då byggnadsfrågan ännu befunne sig på ett förhållandevis tidigt stadium och i alla händelser innan fullständiga ritningar m. m. uppgjorts. Lämp-

lig form för ifrågavarande samverkan syntes — bortsett från det synnerligen fruktbara, efter föreliggande omständigheter lätt anpassliga men genom allmänna föreskrifter näppeligen reglerbara samarbetet under hand mellan de olika myndigheternas funktionärer — vara, att överintendentsämbetet å lämplig tidpunkt antingen genom remiss från Kungl. Maj:t eller genom direkt hänvändelse från vederbörande myndighet sattes i tillfälle att yttra sig i ärendet. Härvid kunde ämbetet då meddela de upplysningar och synpunkter av betydelse för frågan, som kunde utvinnas av byggnadsstatistiken. Sålunda skulle ämbetet kunna framhålla lämpliga riktlinjer för tillgodoseendet av vederbörande lokalbehov, d. v. s. uppgöra utkast till byggnadsprogram, eller, om program redan förelåge, meddela den kritik därav, som kunde finnas påkallad. I sammanhang härmed borde ämbetet tillse, huruvida ej även andra lokalbehov lämpligen kunde samtidigt tillgodoses. Vidare kunde ämbetet meddela, huruvida någon staten tillhörig disponibel tomt finnes, som med hänsyn till storlek, läge m. m. kunde lämpa sig för byggnadsföretaget, eller om ny tomt behöfde anskaffas och för sådant fall sättet, t. ex. köp, byte m. m., och villkoren för förvärvet. Den allmänna planen för byggnadsföretaget kunde även av ämbetet skisseras eller kritiseras, liksom ämbetet kunde meddela överslagsberäkning av kostnaderna för bygget m. m.

En förberedande utredning av nu omtalat slag syntes principiellt böra föregå varje statens byggnadsföretag. Emellertid borde givetvis i de särskilda fallen överintendentsämbetets utredning lämpas efter omständigheterna. Sålunda måste vissa verk med mera självständig och specifik byggnadsverksamhet (t. ex. järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen) anses intaga en särskild ställning i förevarande avseende. Dessa myndigheters husbyggnadsverksamhet inginge såsom mer eller mindre underordnade moment i en mer omfattande teknisk verksamhet av huvudsakligen annan art, och det vore följaktligen för denna senare verksamhet av största betydelse, att den ställdes i så litet beroende som möjligt av husbyggnadsverksamheten. Ytterligare omgång eller tidsutdräkt vid densamma, om än ringa, syntes därför icke kunna undgå att ofördelaktigt influera på huvudverksamheten. Vid ifrågavarande myndigheters husbyggnadsverksamhet syntes därför kunna förekomma fall, då det vore mest till statens fördel, att tid ej offrades för införskaffandet av yttrande från överintendentsämbetet, och då sådant yttrande inhämtades — vilket vederbörande myndigheter givetvis borde låta sig angeläget vara i fall, då bestämda skäl ej talade däremot — syntes det i regel vara nödvändigt, att detsamma avgåves omedelbart och således efter endast en hastig undersökning av det i byggnadsstatistiken nedlagda materialet, en under-

sökning som, under förutsättning att statistiken förts på ändamålsenligt sätt, i alla händelser kunde vara av största värde.

Om den betydelse, den ifrågasatta byggnadsstatistiken skulle hava för en förbättrad utredning av statens byggnadsfrågor, förelåge redan i viss mån erfarenhet. Den s. k. Stockholmskommissionen hade nämligen, sedan det av densamma hopbragta materialet nått en viss grad av fullständighet, såväl av Kungl. Maj:t som än mer av överintendentensämbetet i avsevärd omfattning anlitats för utredande av särskilda byggnadsfrågor. Och därvid hade med full tydlighet framgått nyttan av en central institution, där det vore möjligt att redan på förberedelsens stadium överskåda, huru den särskilda frågan påverkar och påverkas av det hela. När kommissionens ifrågavarande verksamhet överflyttats till överintendentensämbetet och där utvidgats och fullkomligats, skulle denna nytta otvivelaktigt än klarare framträda. Men även vid utredningar av mer allmän karaktär komme statistiken otvivelaktigt att visa sig vara av högt värde. Utan densamma syntes sålunda svårigen kunna åstadkommas någon allmän överblick över statens byggnadsverksamhet liksom ej heller över de arbetstillfällen, som genom förestående statsbyggen kunde beredas.

Beträffande härefter överintendentensämbetets uppgift att *granska* av annan myndighet uppgjorda ritningar och förslag till byggnadsföretag syntes jämväl denna gren av ämbetets verksamhet böra vidgas utöver dess nuvarande omfattning. I fråga om ämbetets nämnda uppgift, i vad densamma avsåge statsbyggnader av kulturhistoriskt och konstnärligt värde, hade förut talats. Vidkommande övriga byggnader, vartill ritningar och förslag kunde tänkas bli föremål för ämbetets granskning, vore desamma med hänsyn till närvarande förhållanden att hänföra till två grupper, nämligen de, som redan nu vore föremål för ämbetets granskning, samt de, med vilkas tillkomst ämbetet icke på något sätt hade befattning, t. ex. armé- och marinförvaltningarnas, lotsstyrelsens, järnvägsstyrelsens och vattenfallsstyrelsens byggnader. I avseende å den förstnämnda gruppens byggnader syntes icke kunna bli fråga om någon principiell förändring av ämbetets granskningsarbete, endast den fördjupning därav, som kunde betingas av omständigheterna i varje särskilt fall och möjliggöras av ökade arbetskrafter och den i byggnadsstatistiken samlade, lätt tillgängliga erfarenheten.

Beträffande särskilt byggnadsstatistikens betydelse i förevarande avseende har, enligt vad de sakkunniga påpeka, överintendentensämbetet i sin skrivelse den 7 april 1914 närmare belyst ett område, där en dylik statistik kan hava direkt betydelse för ämbetets dagliga arbete. Då ämbetet — anföres sålunda i skrivelsen — förutom granskning av ritningar m. m., för planerade byggnadsföretag, utförda gransk-

ning av beräknade kostnader, hände det ofta, att de beräkningar, som läge till grund för begärda anslag, vore ofullständiga eller behäftade med andra fel i sådan grad, att det icke lönade sig att utföra partiella kontrollräkningar, utan man tvingades att uppgöra fullständigt nya beräkningar. Denna metod vore den mest rationella, men tidsödande; den kunde icke användas, då ett dylikt granskningsärende skulle »skyndsamt» behandlas. Då måste kubikmasseberäkning tillgripas. Av brist på fullt tillförlitligt, tillräckligt omfattande och systematiskt genomarbetat statistiskt material hade emellertid denna metod hittills nästan uteslutande använts som ett bekvämt medel att snabbt erhålla ett ungefärligt begrepp om en byggnads kostnad. Det lede emellertid icke något tvivel, att denna kostnadsberäkningsmetod skulle kunna utvecklas till en så betydande grad av precision, att den vid kostnadsgranskningar och kostnadsberäkningar skulle kunna i stor utsträckning ersätta den tidsödande detaljerade kostnadsberäkningen. Det vore uppenbart — fortsätter ämbetet efter att hava skisserat det för ändamålet nödiga statistiska materialet, bestående av uppgifter av det slag, som omförmäls här ovan under »Första avdelningen A. 2. b)» — att man genom ett likformigt bearbetande av ett dylikt material, som även borde kompletteras med likartade uppgifter rörande andra offentliga byggnader än statens, skulle kunna erhålla normerande tal, vilka skulle i hög grad underlätta utförandet av kostnadsgranskningar och beräkningar inom ämbetet, men vilka även för anslagsbeviljande myndigheter från och med regering och riksdag till landsting och kommuner skulle kunna bliva synnerligen värdefulla såsom utgångspunkter för bedömandet av beräknade byggnadskostnader, såväl med hänsyn till byggnadsmassan som till det uppställda programmet för byggnaden. Genom att till grund för jämförelsen mellan ett flertal byggnader av samma slag lägga även en annan enhet än kubikmetern, t. ex. sängplats i lasarett, elevantal i skolor, erhöles man nämligen en norm för bedömandet av, huruvida byggnadskostnaden vore rimlig icke blott i förhållande till byggnadens storlek utan även i förhållande till det med densamma avsedda ändamålet.

Vad de till den ovannämnda senare gruppen hänförliga byggnaderna, d. v. s. de med vilkas tillkomst överintendentsämbetet för närvarande icke toge någon befattning, angår — fortsätta de sakkunniga — ombesörjdes dessa genom för sådan verksamhet särskilt lämpade organ. Det syntes väl därför få antagas, att något avsevärt tillskott i förslagens ekonomiska eller tekniska kvalitet icke skulle tillföras genom granskning inom överintendentsämbetet, helst förslagen på detta stadium allaredan skulle hava enligt vad förut yttrats rönt vederbörligt inflytande av den inom ämbetet förda byggnadsstatistiken. Från ifrågavarande ämbetsmyndigheter, vilkas mening om en eventuell utsträckning av överintendentsämbetets granskningsbefogenhet till av dem handhavda byggnadsangelägenheter under hand inhämtats, hade också bestämt motstånd mött mot en sådan anordning. De huvudsakligaste skälen, som därvid anförts, hade varit, att genom anordningen tidsutdräkt och omgång komme att förorsakas vid ifrågavarande i regel brådskande byggnadsföretag, samt att byggnadernas ändamålsenlighet och de praktiska hänsynen i övrigt

— däribland prisbilligheten — skulle kunna befaras få mer eller mindre stå tillbaka för de estetiska kraven.

Med allt erkännande av det beaktansvärda i berörda invändningar, syntes man emellertid ej kunna undgå att uppmärksamma, att i den senare invändningen just berörts en ingalunda oviktig sida av ifrågavarande byggnadsverksamhet, som ej utan skäl kunde anses i vissa fall hava vunnit mindre beaktande än som med hänsyn till den allmänna smakens odlande varit önskligt. Den betydelse, t. ex. ett kasernetablissemment eller en större järnvägsstationsanläggning såväl i och för sig som såsom mönster för blivande byggnader hade för utseendet av vederbörande samhälle eller åtminstone avsevärd del därav, kunde nämligen icke förnekas, liksom icke heller att för landsbygdens vidkommande den yttre gestaltningen av dit förlagda större byggnader ej kunde fränkännas sin kulturella betydelse. Man borde tänka sig den inverkan på en hel trakts utseende, arkitekturen hos en på en öppen slättbygd eller en dominerande höjd förlagd järnvägsstation kunde hava, eller huru t. ex. en kraftstation sådan som den vid Trollhättan eller en fyrbyggnad som den å Kullen skulle, om de konstnärliga hänsynen vid byggnadernas utformning åsidosatts, hava verkat i landskapet! Av i viss mån liknande betydelse kunde även gestaltningen av offentliga byggnaders för allmänheten tillgängliga inre delar vara. Om således större garantier än för närvarande borde skapas för tillgodoseendet av de *konstnärliga* kraven vid statens ifrågavarande byggnadsverksamhet, syntes det ligga närmast till hands att söka desamma hos överintendentsämbetet såsom den centrala, såväl tekniskt som konstnärligt bäst utrustade statsmyndigheten för husbyggnadsverksamhet; uteslutet syntes nämligen få anses att utrusta de nu ifrågavarande myndigheternas för speciella tekniska uppgifter lämpade byggnadsorgan med konstnärliga kvalifikationer utöver vad de redan besutte. Att finna rätta formen för överintendentsämbetets ingripande härvidlag syntes emellertid möta avsevärda svårigheter, dock ej så mycket i vad som anförts emot ifrågavarande anordning, då detta säkerligen ledde sitt ursprung från en av den hittillsvarande vanan vid självständigt avgörande på förevarande område om ej skapad så dock bestyrkt alltför pessimistisk uppfattning om överintendentsämbetets goda vilja och förmåga att med erforderlig snabbhet och hänsyn till praktiska fordringar lojalt utföra sitt granskningsvärv, utan fast mer vid uppdragandet av gränsen mellan sådana byggnadsföretag, där granskning av överintendentsämbetet vore påkallad, och sådana, där den kunde undvaras.

Olika former för den ifrågasatta konstnärliga granskningen vore givetvis tänkbara. Sålunda skulle, i analogi med vad som stadgats om socialstyrelsens medverkan vid behandlingen inom vissa andra ämbetsverk av ärenden, som berörde styrelsens verksamhetsområde, överintendentsämbetet i förevarande avseende kunna tilläggas viss befogenhet och skyldighet att deltaga vid byggnadsfrågors behandling inom andra ämbetsverk. En allmän bestämmelse skulle kunna meddelas av innehåll, t. ex., att i ärende, som avsåge nybyggnad av betydligare eller till i arkitektoniskt-estetiskt avseende av en eller annan orsak (det topografiska läget, sammanträngd befolkning, granskap till monumentala byggnader m. m.) känslig plats förlagt, staten tillhörigt hus eller ock sådan på- eller tillbyggnad eller reparation av eller underhålls- eller liknande åtgärd beträffande dylikt hus, varigenom husets yttre form eller utseende i övrigt vare sig till det yttre eller eljest i för allmänheten tillgängliga inre delar, såsom portgångar, hallar, entréer, vestibuler, väntsalar, expeditiionslokaler m. m., väsentligen förändrades, och som, utan att enligt gällande bestämmelser eller eljest hava varit föremål för överintendentsämbetets granskning, slutligen avgjordes av annan förvaltande statsmyndighet, skulle i den mån Kungl. Maj:t ej för visst eller vissa fall annorlunda förordnat, före ärendets avgörande förslagsritning, beskrivning eller annan sådan skriftlig beredning i kopia eller avskrift eller annorledes delgivas överintendentsämbetet tillika med uppgift om tiden, när ärendet komme att av myndigheten företagas till avgörande; och skulle överintendentsämbetet äga att antingen före berörda tid avgiva yttrande i ärendet till myndigheten eller ock genom representant (överintendenten eller annan av honom utsedd tjänsteman i överintendentsämbetet) närvara vid ärendets avgörande samt deltaga i överläggningen men ej i beslutet, dock att, om beslutet ginge emot den mening, som från överintendentsämbetets eller dess representants sida gjorts gällande, i vilket fall representanten, om sådan närvore vid beslutets fattande, skulle äga rätt och skyldighet att till protokollet anmäla sin mening, anteckning härom skulle göras i protokollet och utdrag därav ofördröjligen expedieras till Kungl. Maj:t, som då skulle förfara efter omständigheterna. — Genom en sådan bestämmelse skulle visserligen de flesta militära byggnadsföretag, och just de mest betydande av dem, icke beröras, enär dessa byggnadsärenden slutligen avgjordes av Kungl. Maj:t. Men förmodade de sakkunniga, att Kungl. Maj:t otvivelaktigt, därest den ifrågasatta konstnärliga granskningen skulle vinna nådigt gillande, jämväl beträffande dessa byggnadsföretag skulle komma att frångå den hittillsvarande ordningen och påkalla överintendentsämbetets åtgärd genom remiss i vanlig ordning eller annorledes. Att avgöra, huruvida en byggnad vore att anse såsom betydligare, platsen för densamma såsom estetiskt känslig eller en åtgärd med en redan färdig byggnad såsom verkande väsentlig ändring i byggnadens utseende, d. v. s. huruvida bestämmelsen vore i det särskilda fallet tillämplig, ankomme givetvis i första rummet på den myndighet själv, vars förslag skulle underkastas granskning. Detta vore naturligen en svaghet men väl av sådan art, att den ej kunde genom någon positiv bestämmelse undanröjas men däremot genom lojal tillämpning av stadgandet hållas utan nämnvärd praktisk betydelse. För övrigt skulle väl, om i något särskilt fall bestämmelsens tillämpning obehörigen åsidosatts, överintendentsämbetet, när det genom anmälan om byggnadsföretaget till den inom ämbetet förda byggnadsstatistiken eller annorledes därom erhållit kännedom, på lämpligt sätt beivra saken, varigenom ett uppreparande av densamma väl knappast skulle komma i fråga. Vidare

skulle med visst fog kunna från de myndigheters sida, som drabbades av bestämmelsen, invändas, att iakttagandet av densamma kunde förorsaka en del besvär och även i viss mån tidsutdräkt, isynnerhet i de fall, där ett ingripande från Kungl. Maj:t ägde rum. Denna olägenhet komme väl dock att i praktiken betydligt minskas. Säkerligen frambringades genom bestämmelsen ett samarbete under hand mellan myndigheterna liknande det, som, enligt vad förut sagts, faktiskt ägde rum mellan överintendentsämbetet och vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, vadan byggnadsförslagen redan under den förberedande behandlingen hos vederbörande myndighet kunde väntas komma i sådant skick, att vid byggnadsfrågornas avgörande representant från ämbetet ofta ej behövde närvara eller ej hade någon allvarigare erinran att framställa, i vilken händelse de anmärkta olägenheterna av granskningstvånget upplöste sig i några ej allt för betungande expeditiönsåtgärder.

Ett annat sätt att tillgodose kravet på ökad konstnärlighet vid nu ifrågasatt byggnaders utformning vore, att ritningarna till dem, på samma sätt som ritningarna till övriga byggnader i allmänhet, efter vederbörlig utredning, d. v. s. efter, bland annat, remiss till överintendentsämbetet, fastställdes av Kungl. Maj:t. Härigenom bereddes ju dessa ärenden tillgång till den allsidigaste, grundligaste och efter omständigheterna i de särskilda fallen mest lämpbara behandling, som administrationen kände. Gentemot den avsevärda fördel, som genom en ordning av nämnda slag skulle vara att påräkna för ifrågasatt ärendens behandling, komme emellertid att stå icke ringa olägenheter. Statsdepartementens redan förut stora arbetsbörda skulle i ganska avsevärd grad ytterligare ökas och detta med ärenden, som i många fall näppeligen kunde anses vara av den vikt, att Kungl. Maj:ts avgörande därvid skulle vara av nöden. Och vid denna anordning, om vid någon, skulle den framställda invändningen om tidsutdräkt och omgång vid ärendenas behandling vara berättigad. Visserligen skulle jämväl i detta fall ett samarbete liknande det nys antydda kunna till handläggningens påskyndande uppkomma mellan överintendentsämbetet och vederbörande myndighet. Men härvidlag vore att räkna med tendenser även i rakt motsatt riktning. Sålunda kunde allt efter ärendenas olika beskaffenhet antagas, å ena sidan, att också andra myndigheter än ämbetet komme att för ärendets utredning höras, t. ex. akademien för de fria konsterna eller tekniska högskolan, och, å andra sidan, att ärendet möjligen kunde anses vara av den ringa vikt, att ej ens överintendentsämbetet komme att höras däröver — omständigheter, som obestridligen vore ägnade att minska benägenheten för ett underhandssamarbete på tidigare stadium av ärendena.

Mer än vad nu sagts syntes icke behöva anföras för att ådagalägga, det åtskilliga synpunkter vore att beakta, när det gällde att fatta ståndpunkt i frågan om utsträckandet av överintendentsämbetets granskningsverksamhet till nu förevarande slag av byggnader, och detta givetvis i högre grad ju flera olika slag av byggnader åtgärden skulle beröra. Att föreslå någon allmängiltig, mellan de olika skälen för och emot den ifrågasatta utvidgningen av ämbetets nämnda verksamhet tillfredsställande avvägd lösning av frågan syntes därför vara förenat med synnerligen stora svårigheter, och de sakkunniga för sin del hade efter skärskådande av spörsmålet från olika sidor ej tilltrött sig att anvisa något sätt för

frågans lösning i hela dess vidd. För att bliva i stånd att framställa ett positivt förslag hade de sakkunniga därför sett sig nödsakade att söka begränsa frågan till den stora enhetliga grupp av ifrågavarande byggnader, vilka förefölle att hava det mest märkbara inflytandet på den omgivande traktens utseende såväl omedelbart genom egen daning som ock genom sin mångenstädes ådagalagda förmåga att meddela sin prägel åt uppväxande byggnader i närheten, nämligen *järnvägarnas stationshus*, och även beträffande dessa endast till deras *yttre* gestaltning. Med avseende härå och ovan framförda synpunkter hölle de sakkunniga alltså före, att bestämmelse borde meddelas, att situationsplaner och fasadritningar till nybyggnad av stationshus för statens järnvägar i stad eller stadsliknande samhälle samt ritningar till sådan åtgärd beträffande redan befintligt dylikt hus, att husets yttre karaktär därigenom förändrades, hädanefter skulle fastställas av Kungl. Maj:t efter överintendentensämbetets hörande ävensom att situationsplaner och fasadritningar till nybyggnad av stationshusen i övrigt skulle visserligen som hittills fastställas av järnvägsstyrelsen men dock efter det överintendentensämbetets yttrande i ärendet inhämtats. I den nuvarande ordningen för fastställandet av planer och andra ritningar till husens inre delar skulle således ändring ej göras, vadan järnvägsstyrelsen vid de enligt uppgift ofta och mången gång omedelbart före utförandet skeende ändringarna i dessa ritningar, såvida givetvis ändringarna ej invercade på husets yttre, vore obunden av ett fastställelsebeslut av nyssberörda art. Att olikhet i behandlingen av stationshus i stad eller stadsliknande samhälle och å annan ort föreslagits, hade sin grund dels däri, att stationshusen av den förra kategorien i regel vore mera betydande byggnader och att såväl på grund därav som till följd av deras läge å ort med tätare befolkning de rimliga anspråken på arkitekturens beskaffenhet i allmänhet vore vida större än annorstädes, dels ock däri att omgång vid expedierandet av ritningar vore för fortgången av järnvägens byggnadsarbeten till förhållandevis större olägenhet i fall, då de vanligen mindre stationshusen å landet träffades därav.

I detta sammanhang borde erinras om den *eftergranskning* av ritningar och förslag till byggnadsföretag, som understundom förekomme. Ej så sällan hände nämligen, att efter det en byggnadsfråga fullständigt utretts och medel för byggnadens uppförande ställts till förfogande, det visade sig, att medlen av en eller annan orsak — avknappat byggnadsanslag, oberäknat höga entreprenadanbud, m. m. — icke räckte för byggnadens färdigställande enligt den uppgjorda planen. Det gällde då att tillse, huruvida byggnadskostnaderna på något sätt kunde ned-

bringas, t. ex. genom förminskande av byggnadens storlek, förenkling av dess inredning eller byggnadssätt m. m., eller om ökat anslag vore nödvändigt för att byggnaden skulle komma till stånd i ändamålsenligt skick. För den utredning, som sålunda måste äga rum, syntes några regler icke kunna på förhand uppställas, utan syntes omständigheterna vid varje särskilt fall härvid böra få vara avgörande. Emellertid syntes det, som om den hos överintendentensämbetet samlade erfarenheten å byggnadsväsendets olika områden i fall av förevarande slag skulle kunna komma väl till pass och därför böra i största omfattning anlitas. Detta förhållande syntes följaktligen böra av vederbörande myndigheter uppmärksammas.

Beträffande slutligen den på överintendentensämbetet ankommande *kontrollen* — även härutinnan bortsett från de särskilda åtgärderna för tillgodoseende av statsbyggnadernas historiska eller konstnärliga värden — av och vid utförande av de statens byggnadsarbeten, som ämbetet ej självt hade att låta verkställa, syntes ämbetets rätt och skyldighet därtill för närvarande vara ganska begränsad, och än mer begränsad vore den omfattning, vari samma rätt och skyldighet utövades. Den för åstadkommande av kontroll från det allmännas sida däröver, att byggnader fullbordades i enlighet med fastställda ritningar, överintendentensämbetet tillagda uppgiften att inspektera dylika byggnadsarbeten syntes icke avse andra byggnadsföretag än sådana, varmed ämbetet på ett eller annat sätt haft att taga befattning redan före arbetets utförande, och hade av brist på arbetskrafter i regel icke fullföljts beträffande statsbyggen, vilkas utförande ålegat annan myndighet. Emellertid syntes starka skäl tala för, att ämbetets ifrågavarande verksamhet verkligen komme till utövning och vidare utsträcktes att omfatta statens husbyggnadsverksamhet i allmänhet. För en sådan utveckling talade också vissa nu bestående förhållanden. I kungl. kungörelse den 22 december 1893 vore föreskrivet att, i avseende å husbyggnadsarbeten och reparationsarbeten å husbyggnader ävensom i avseende å materialier, som vid dylika arbeten användes, överintendentensämbetet skulle utfärda de i § 7 av förordningen den 17 november 1893 angående statens upphandlings- och entreprenadväsende m. m. omförmälda allmänna bestämmelser angående fordringarna å vara eller arbete, kontroll vid tillverkningen eller utförandet m. m., som kunde finnas nödigt att föreskriva till ledning och efterrättelse vid leverans' eller arbetes fullgörande. De bestämmelser, överintendentensämbetet sålunda skulle utfärda, avsåge alla de husbyggnadsföretag, som utfördes genom något statens organ. När alltså redan den otvivelaktigt välbetänkta åtgärden vidtagits att i en

central myndighets hand lägga omsorgen och ansvaret för de allmänna bestämmelser, som vore avsedda att reglera statens husbyggnadsverksamhet i tekniskt och ekonomiskt avseende, syntes följdriktigheten fordra, att jämväl befogenhet att övervaka efterlevnaden av dessa bestämmelser tillades samma myndighet. Överintendentsämbetet borde alltså för att, där så visade sig nödigt, kunna rätta — helst förebygga — olämpliga förfaranden och anordningar och även för att kunna anpassa bestämmelserna i fråga efter ändrade förhållanden åläggas och sättas i tillfälle att utöva en viss teknisk-ekonomisk kontroll vid samtliga byggnadsföretag, som utfördes av någon statsmyndighet. Denna kontroll kunde med hänsyn till den stora omfattningen av statens byggnadsverksamhet i dess helhet givetvis icke för varje särskilt bygge utövas fortlöpande och allt för ingående, utan syntes man i fordringarna på densamma ej kunna sträcka sig längre än att den handhades i tillämpliga delar i ungefärlig överensstämmelse med den nuvarande inspektionen av kyrkobyggena. Vid utövningen av ifrågakarande kontroll skulle uppmärksamhet ägnas åt använda byggnadsmaterialiers beskaffenhet, byggnads sättet, byggnadsföretagets för dess ekonomi så ytterst viktiga organisation m. m. Om härvid gjorts någon iakttagelse, som syntes påkalla åtgärd, skulle överintendentsämbetet, vilket givetvis ej kunde tillerkännas befogenhet att direkt ingripa vid byggnadsföretag, som ej omhänderhades av ämbetet självt, hos vederbörande myndighet göra den eller de framställningar, som syntes ämbetet av omständigheterna påkallade. Och därvid skulle ej endast direkta anmärkningar framställas utan även vederbörandes uppmärksamhet fästas å möjligen för handen varande erfarenheter och rön av värde för det ifrågakarande byggnadsföretaget, vilka gjorts vid andra företag och om vilka överintendentsämbetet såsom central för uppgifts- och upplysningsväsendet vid statens byggnadsverksamhet framför andra borde äga kännedom. Organisationen av en sådan kontroll från överintendentsämbetets sida, varom nu talats, syntes icke vålla några större svårigheter och dess handhavande syntes i hög grad underlättas om, såsom förut ifrågasatts, överintendentsämbetet hade att från vederbörande myndigheter emottaga uppgifter om, när de särskilda byggnadsföretagen kommo att påbörjas.

Den nya eller utvidgade utredande, granskande och kontrollerande verksamhet, som enligt det ovan sagda skulle tilläggas överintendentsämbetet, kunde givetvis ej undgå att öva inverkan på övriga statsmyndigheters byggnadsverksamhet. I bland annat nämnda avseende hade de sakkunniga överlagt med vederbörande inom ett tiotal av de förnämsta byggande ämbetsverken. Vad därvid från verkens sida framhållits be-

träffande granskning genom överintendentsämbetet av uppgjorda ritningar och förslag, hade förut berörts. Vidkommande den ifrågasatta ändringen i övrigt hade ämbetsverken i det hela ställt sig välvilligt. Mot meddelandet av nödiga uppgifter för den föreslagna byggnadsstatistiken hade sålunda intet hinder rests; tvärt om hade man i regel uttalat sig för inrättandet av en sådan statistik. Ej heller hade man haft något väsentligt att anföra emot överintendentsämbetets deltagande i den förberedande utredningen och i kontrollen av statsbyggen i allmänhet; man hade endast framhållit, att härigenom ej finge vållas tidsutdräkt och omgång vid vederbörande myndigheters handhavande av byggnadsfrågorna samt att svårigheter för vidtagandet av de ändringar och avvikelser från den fastställda byggnadsplanen, som under arbetets gång av en eller annan orsak, t. ex. nya rön inom vederbörande verks speciella verksamhetsområde, kunde finnas påkallade, icke finge upprepas.

I anslutning till vad sålunda anförts finge de sakkunniga, *i avseende å statens husbyggnadsverksamhet i allmänhet*, i detta sammanhang *hemställa*:

att ombesörjandet av nybyggnads- och dit hänförliga företag samt sådana reparationsarbeten, vartill arkitektbiträde erfordrades, för post- och telegrafverkens samt riksbankens räkning för framtiden överlämnades till överintendentsämbetet, att företagas i samråd med vederbörande verks styrelser;

att dels beskickningshusen i utlandet dels ock statens provskolas, Nya elementarskolans i Stockholm, läroverkshus ställdes under överintendentsämbetets förvaltning;

att riksdagshuset ställdes under inseende och vård av överintendentsämbetet enligt de närmare bestämmelser, som i samråd med fullmäktige i riksgäldskontoret kunde varda meddelade;

att inom överintendentsämbetet upprättades och fördes en byggnadsstatistik i det syfte och av huvudsakligen det innehåll, som förut angivits;

att samtliga statsmyndigheter, som förvaltade staten tillhöriga egendomar eller eljest handlade byggnadsfrågor, erhöle i uppdrag att i vad på dem ankomme utan särskild anfordran till överintendentsämbetet insända de uppgifter, som erfordrades för nyssnämnda statistik;

att för bestridande av de med byggnadsstatistikens första uppläggande förenade särskilda kostnaderna ett extra anslag å 15,000 kronor ställdes till överintendentsämbetets förfogande;

att bestämmelse meddelades, att statsmyndighet, som ombesörjde utförandet av husbyggnadsföretag för kronans räkning, skulle till överintendentsämbetet insända ett exemplar av huvudritningarna därtill;

att i avseende å andra husbyggnadsföretag än statens stadgades, att ritningar, som enligt gällande författningar borde underställas Kungl. Maj:ts prövning eller av överintendentensämbetet överses utan sådan efterföljande prövning, skulle för prövningen eller granskningen insändas i två exemplar, varav det ena av ämbetet behölles för att införlivas med ämbetets ritningsarkiv, dock att ritningar till kyrkobyggnader finge, såsom hittills, insändas i endast ett exemplar;

att den hos civildepartementet befintliga samlingen ritningar och beskrivningar över stadsplaner överlämnades till överintendentensämbetet samt att bestämmelse meddelades, att de ritningar och beskrivningar av nämnda slag, som nu jämlikt § 11 mom. 3 i gällande byggnadsstadga insändes till nämnda departement, härefter i stället skulle insändas till överintendentensämbetet;

att en upplysningsverksamhet av det slag, som förut angivits, måtte utövas av överintendentensämbetet;

att åliggande stadgades för ledarna av statens husbyggnadsföretag att till överintendentensämbetet efter hand insända meddelanden om under arbetet gjorda erfarenheter och rön, som syntes vara av allmänna intresse;

att en provsamling av byggnadsmaterialier genom överintendentensämbetets försorg upprättades och efter hand kompletterades;

att, innan ritningar och förslag till något statens husbyggnadsföretag upprättades, byggnadsfrågan underkastades en så grundlig och allsidig förberedande utredning i förut omförmälda syften, som omständigheterna medgäve, och att således i fall, då ritningarnas m. m. uppgörande ankomme på annan myndighet än överintendentensämbetet, byggnadsärendet å nu ifrågavarande stadium bleve föremål ej endast för berörda myndighets utan även för ämbetets behandling;

att situationsplaner och fasadritningar till nybyggnad av stationshus för statens järnvägar i stad eller stadsliknande samhälle samt ritningar till sådan åtgärd beträffande redan befintligt dylikt hus, att husets yttre karaktär därigenom förändrades, härefter fastställdes av Kungl. Maj:t efter överintendentensämbetets hörande, samt att, innan situationsplaner och fasadritningar till nybyggnad av stationshusen i övrigt fastställdes av järnvägsstyrelsen, överintendentensämbetets yttrande i ärendet inhämtades; samt

att överintendentensämbetet tillades befogenhet och skyldighet att i avseende å samtliga sådana statens husbyggnadsföretag, som ombesörjdes av annan myndighet än ämbetet, utöva kontroll av den beskaffenhet förut angivits.

Ang. de sakkunnigas förslag i allmänhet.

De yttranden, som avgivits över de sakkunnigas förslag angående statens byggnadsverksamhet, avse i regel särskilda delar av samma förslag. Över förslagen mera i allmänhet hava dock en del av de hörda myndigheterna utlåtit sig.

Riksmarskalks-
ämbetet.

Riksmarskalksämberet har sålunda för sin del uttalat, att ämbetet i allo ansåge sig kunna instämma i vad de sakkunniga hemställt, särskilt som, enligt vad syftet därmed, bland annat, syntes vara, riksmarskalksämberet såsom byggnadsvårdande myndighet därigenom skulle erhålla en, för närvarande icke uttryckligen stadgad ehuru dock städse iakttagen, plikt och rätt att i byggnadsfrågor rörande under ämbetet ställda slott och byggnader få direkt hänvända sig till överintendentensämberet och erhålla dess sakkunniga utredningar och biträde.

Generalpost-
styrelsen.

Generalpoststyrelsen förklarar sig icke hava något att erinra mot de sakkunnigas förslag i förevarande avseende utom vad angår postverkets egna byggnadsangelägenheter, vartill jag sedermera återkommer.

Vattenfalls-
styrelsen.

Vattenfallsstyrelsen anför:

»Ifrågavarande betänkande innehåller förslag till en sådan omorganisation av överintendentensämberet, att därigenom skapas en centralstyrelse för vinnande av större enhetlighet och överskådlighet i statens byggnadsverksamhet. Utan att ingå i prövning i vad mån den ofta upprepade klagan över planlöshet vid uppförandet och reparerandet av kronans byggnader må anses berättigad, synes det vattenfallsstyrelsen, som om de sakkunnigas förslag i det stora hela vore välbetänkt, och har styrelsen intet i princip att däremot erinra. De påtalade bristerna få väl dock anses hava i huvudsak förekommit hos sådana statens verk och myndigheter, i vilkas ämbetsutövning ingen byggnadsverksamhet ingår, och vilka för den skull saknat särskilda organ därför. För sådana verk åter, där uppförande och underhåll av byggnader ingå som en mer eller mindre huvudsaklig beståndsdel i deras verksamhet, synes behovet av en särskild rådgivande och kontrollerande myndighet för deras byggnadsverksamhet icke vara av behovet påkallad. Den byggnadsverksamhet, som ett sådant verk bedriver, tjänar vanligen alldeles speciella ändamål, och hava verken redan skaffat sig yrkeskunnig personal för denna verksamhet. Det skulle då ofta bliva till onödigt omgång och tidsutdräkt, om alla förslag skulle genomgå en ytterligare granskningsprocedur, innan de kunde komma till utförande.»

Domän-
styrelsen.

Domänstyrelsen yttrar:

»Vad statens byggnadsverksamhet angår tillåter sig styrelsen erinra, att vid avfattandet av kommitterades hemställan i denna del knappast tillräcklig hänsyn synes hava tagits till de särskilda förhållanden, som gälla beträffande byggnaderna å kronans under domänfonden hörande utarrenderade fastigheter. För uppförande av dylik byggnad förutsättes — där ej i arrendekontraktet meddelats föreskrift om byggnadens utförande — att överenskommelse i ämnet träffas mellan kronan-jordägaren och arrendatorn. Någon ovillkorlig rätt att meddela bestämmelser i fråga om sättet för byggnadernas utförande tillkommer sålunda ej i detta fall kronan. Det förefaller styrelsen, som om beträffande nybyggnadsarbeten å ifråga-

varande fastigheter någon *skyldighet* icke borde föreligga att på ett förberedande stadium underställa byggnadsfrågan överintendentensämbetets behandling — något som väl ej heller de sakkunniga avsett — utan att därvidlag skulle vara tillräckligt att *dels* ett exemplar av huvudritningar till större byggnadsföretag insändes till ämbetet och *dels* ämbetet erhöle befogenhet att utöva kontroll å dylika byggnadsföretag enligt i betänkandet angivna grunder.»

Stuteriöverstyrelsens utlåtande torde även böra upptagas i detta sammanhang. Styrelsen anför:

Stuteriöverstyrelsen.

»Med anledning härav får stuteriöverstyrelsen — som beträffande statens ifrågavarande verksamhet äger erfarenhet endast i vad densamma avser uppförandet och underhåll m. m. av byggnader, som äro för statens hingstdepåer eller därmed jämförliga inrättningar erforderliga, och vars yttrande därför endast kan avse denna del därav — i underdånighet framhålla, att styrelsen torde vara att hänföra till sådana ämbetsverk av *andra typen*, vilka enligt ifrågavarande betänkande, sid. 114, fått sig ålagda såväl de förberedande utredande åtgärderna som verkställighetsåtgärderna i avseende å de för deras förvaltning erforderliga byggnaderna på grund därav att så gott som å varje stadium av dessa byggnaders tillkomst den noggrannaste hänsyn måste tagas till de alldeles speciella krav, som förestavas av byggnadernas blivande användning, och att därför befattningen med uppförandet av dessa byggnader såsom föremål för speciella grenar av arkitekturen ansetts lämpligen böra förläggas dit, där den största erfarenheten och sakkännedomen ifråga om berörda krav är till finnandes'.

Under åberopande av dessa, beträffande stuteriöverstyrelsens byggnadsverksamhet alltjämt tillämpliga skäl och med påpekande, att den arkitektoniska sakkunskapen alltid anlitas vid ifrågavarande byggnaders tillkomst, samt att överintendentensämbetet, jämlikt sin instruktion, redan nu har att granska ritningar och förslag till dessa byggnader, får stuteriöverstyrelsen, som alltid funnit de för styrelsens byggnadsverksamhet sedan lång tid tillbaka gällande föreskrifter vara fullt ändamålsenliga, i underdånighet hemställa att sakkunnigas förslag i vad angår ändring i dessa föreskrifter icke måtte till någon Eders Kungl. Maj:ts vidare åtgärd föranleda.»

Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet förklarar sig icke hava något att erinra emot de sakkunnigas förslag.

Centralanstalten för jordbruksförsök.

Svenska teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst anför följande, som i detta sammanhang må meddelas:

Teknologföreningen.

»Slutligen vill avdelningen ej underlåta att framhålla, att det från Svenska teknologföreningens sida vid upprepade tillfällen betonade behovet av ett statsdepartement för allmänna arbeten även för ordnandet av statens husbyggnadsverksamhet framstår såsom i hög grad betydelsefullt, icke minst med hänsyn till en rationellt ordnad arbetsfördelning de olika byggnadsstyrelserna emellan. Först genom ett sådant departements inrättande kan den omfattande byggnadsverksamhet, som av staten bedrivs, bliva fullt tillfredsställande organiserad.»

Södra Sveriges byggnadstekniska samfund.

Även södra Sveriges byggnadstekniska samfund berör frågan om ett statsdepartement för allmänna arbeten. Samfundet yttrar följande:

»Av betänkandet synes oss framgå, att sakkunnigas förslag icke stannat vid ämbetets omorganisation utan snarare avse en helt ny organisation, som i vissa delar skulle övertaga överintendentsämbetets funktioner men i andra och huvudsakliga delar skulle få helt nya uppgifter.

För egen del anse vi, att denna utvidgning av ämbetets funktioner icke torde lända till det avsedda ändamålet, nämligen ett rationellt ordnande av statens byggnadsverksamhet.

Kan tiden nu anses vara mogen för ett åtgörande i betänkandets syfte bör steget kunna tagas fullt ut, sålunda att ett statsdepartement för allmänna arbeten organiseras, under vilket statens och offentliga myndigheters byggnadsverksamhet, såväl vad husbyggnads- som väg- och vattenbyggnadsarbeten beträffar, sorterar.

Under väntan härpå och i förhoppning om att förverkligandet av ett statsdepartement ej må därigenom ytterligare uppskjutas, bör enligt vårt förmenande överintendentsämbetets funktioner koncentreras uteslutande på granskning, kontrollering och revidering av statens och övriga byggande myndigheters byggnadsförslag, lagstiftningen inom byggnads- och stadsplaneverksamheten och eventuellt vice värdskap för de allmänna byggnader, som icke hemfalla under annan myndighets vård eller med andra ord överintendentsämbetet bör vara representant och tillvaratagare av byggherrens intressen, vare sig byggherren är staten eller annan offentlig institution.»

Överintendentsämbetet.

Överintendentsämbetet slutligen har helt anslutit sig till förslagen. Dess ganska vidlyftiga yttrande i förevarande avseende innefattar egentligen endast bemötande av de erinringar, som de övriga hörda myndigheterna framställt mot särskilda delar av förslagen. För såväl dessa erinringar som överintendentsämbetets genmälen skall jag nu redogöra i vederbörligt sakligt sammanhang. Dock anser jag mig därförut böra angiva min uppfattning i allmänhet till de sakkunnigas förslag samt i korthet uttala mig med anledning av ett par av de nyss återgivna yttrandena.

Departementschefen.

I likhet med riksdagen finner även jag det vara icke i allo väl beställt med statens husbyggnadsverksamhet, sådan den, såsom helhet sedd, för närvarande bedrivs. Den förnämsta anmärkning, som torde kunna däremot framställas, synes mig vara en viss brist på planmässighet i dess allmänna anordning. Visserligen synes mig planlösheten icke vara, åtminstone sådana förhållandena numera äro, fullt så stor, som riksdagen, att döma av dess framställningar i ämnet, tyckts uppfattat densamma, men i alla händelser dock så märkbar, att åtgärder för åstadkommandet av ett bättre sakernas tillstånd i förevarande avseende äro av omständigheterna påkallade. Statens husbyggnadsverksamhet utövas

som bekant av en mängd organ, vilka i förhållande till denna verksamhet intaga en mycket olika ställning beträffande såväl omfattningen av byggnadsverksamheten som handlingsfriheten vid verksamhetens utövande. I avseende härå inskränker jag mig till att hänvisa till de sakkunnigas framställningar i ämnet, dels den av mig förut (sid. 70) återgivna sammanfattande framställningen och dels de redogörelser för de särskilda myndigheternas befattnings med byggnadsfrågor, som finnas intagna i de sakkunnigas betänkande. Alla dessa med byggnadsangelägenheter sysslande myndigheter stå, vad byggnadsärendenas handläggning beträffar, praktiskt taget isolerade från varandra; den kommunikation dem emellan, som i det stora hela mera undantagsvis äger rum, sker egentligen endast via Kungl. Maj:t. Med den saknad av gemenskap i en eller annan form direkt mellan statens byggnadsorgan, som sålunda förefinnes, är det givet, att en viss brist i planläggningen och utövningen av statens husbyggnadsverksamhet i allmänhet ej kan undvikas. Ändamålet med de sakkunnigas nu förevarande framställning är därför att undanröja nämnda olägenhet genom att skapa ett enande och sammanhållande band mellan statens samtliga husbyggande organ. Härvid hava de sakkunniga icke valt den av riksdagen antydda utvägen att i stort sett sammanföra all statens husbyggnadsverksamhet hos en myndighet, utan de hava hänvisat till ett för övrigt av riksdagen även uppmärksammat medel att vinna överskådlighet och sammanhållning å ifrågavarande område genom att föreslå inrättande inom överintendentensämbetet av en statens praktiskt taget hela husbyggnadsverksamhet omfattande statistik. Härigenom skulle givas ett medel att tillförlitligt planlägga och sedermera följa statens husbyggnadsverksamhet i så gott som hela dess omfattning. Då de praktiska svårigheterna vid ett eventuellt försök att centralisera hela eller större delen av statens byggnadsverksamhet synas mig oöverstigliga, och jag väl uppskattar den nytta, som en byggnadsstatistik av åsyftat slag bör kunna medföra, kan jag för min del ej annat än gilla den av de sakkunniga framställda principen för den föreliggande frågans lösning. Likaså har jag i allmänhet ej något att erinra emot de slutsatser, vartill de sakkunniga i övrigt kommit vid den närmare behandlingen av ämnet. Till förslagens enskildheter får jag emellertid tillfälle att sedermera återkomma.

Riksdagens anmärkningar mot statens byggnadsverksamhet avsågo ej endast bristande planmässighet utan även bristande sparsamhet. Den senare anmärkningen hava de sakkunniga ej upptagit till grundligare behandling, enär densamma vore att i det hela betrakta såsom en från byggnadsverksamhetens organisation tämligen fristående fråga. Likväl

hava de sakkunniga, såsom jag förut nämnt, föranstaltat om vissa utredningar i ämnet, varav synes framgå, att staten ej bygger särskilt kostsamt vare sig i förhållande till den enskilda byggnadsverksamheten eller i förhållande till den offentliga byggnadsverksamheten i vissa främmande länder. Härav följer dock ej, att frågan om ökad sparsamhet vid statsbyggena kan avföras från dagordningen. Frågan bör snarare mera bestämt läggas efter riktlinjer, som innebära bättre utsikter att leda till det åsyftade målet. Vårt land är även relativt taget ekonomiskt svagare än en hel del av de länder, med vilka vi vant oss att göra jämförelser på skilda områden, icke minst vad våra offentliga byggnader beträffar, och varifrån vi ofta hämta föredöme. Alldenstund man vad de särskilda byggnadsföretagen beträffar torde kunna utgå ifrån, att i allmänhet nämnvärt resultat ej vidare står att vinna på den, om jag så får uttrycka mig, byggnadstekniska sparsamhetens område, då givetvis de byggnader, som uppföras för statens räkning, måste fylla skäliga anspråk på soliditet och värdighet, återstår såsom enda utväg för ett relativt nedbringande av byggnadskostnaderna att inskränka de nu måhända något uppdrivna behoven i avseende å byggnader för statens räkning och dessa byggnaders utrustning. Att härutinnan åstadkomma något av betydelse torde emellertid ställa sig vida vanskligare under nuvarande förhållanden, då ett kontinuerligt överskådande av statens hela på så många händer fördelade byggnadsverksamhet ej är möjligt eller åtminstone blott med största svårighet kan ske, än det skulle bliva, därest centralisation i en eller annan form av byggnadsverksamheten kunde åvägbringas. Den ifrågasatta byggnadsstatistiken förefaller mig vara en form av centralisation, som är ägnad att främja ifrågasvarande önskemål. Genom de av de sakkunniga föreslagna förändringarna i statens byggnadsväsen, vilka egentligen åsyfta att däri bringa större planmässighet, skulle alltså även ett medel vinnas att direkt befördra sparsamheten, liksom ej heller bör förbises, att själva den större planmässighet, man vill införa, bör medföra ekonomiskt gynnsamma följder.

Vad härefter angår de nyss återgivna utlåtandena över de sakkunnigas förslag torde det böra medgivas, att vad domänstyrelsen anført äger fullt fog. Ehuru de sakkunniga icke uttryckligen uttalat sig om den byggnadsverksamhet, som har till föremål byggnaderna å kronans utarrenderade domäner, synes det emellertid stå utom allt tvivel, att samma byggnadsverksamhet, som knappast torde kunna anses för stateus i egentlig mening och i alla händelser utgör en i ekonomiskt och administrativt avseende alldeles särskild kategori för sig, ej åsyftats med de sakkunnigas förslag. Det förefaller också lämpligast att vid den

förestående revisionen av statens byggnadsverksamhet lämna ifrågavarande område åsido åtminstone i huvudsak.

Gent emot stuteriöverstyrelsens yttrande vill jag endast framhålla, att därest av principiella skäl allmängiltiga förändringar i avseende å statens byggnadsverksamhet anses böra vidtagas, intet skäl synes mig föreligga att för styrelsens vidkommande stadga undantag därifrån.

Beträffande slutligen den av teknologföreningen och södra Sveriges byggnadstekniska samfund berörda frågan om ett statsdepartement för allmänna arbeten vill jag framhålla, att överintendentsämbetets omorganisation icke torde böra göras beroende på en så outhärdad och inom regering och representation hittills så litet debatterad fråga som frågan om ett departement för allmänna arbeten, helst för övrigt enligt förslaget till avlöningsbestämmelser det nya ämbetsverkets tjänstemän skulle bliva pliktiga att låta sig förflyttas till ett eventuellt nytt departement av ifrågavarande slag.

Jag övergår härefter till de särskilda av de sakkunniga behandlade frågorna.

Vad först beträffar frågan om *total* centralisation av statens husbyggnadsverksamhet (sid. 85), varutinnan jag nyss angivit min mening, synas de myndigheter, som yttrat sig över de sakkunnigas förslag, genomgående gilla den ståndpunkt, de sakkunniga intagit i denna fråga. I detta sammanhang må endast omnämnas, att arméförvaltningen under viss förutsättning ifrågasatt, att fortifikationen skulle befrias från sin befattning med husbyggnadsangelägenheter, en fråga vartill jag sedermera får tillfälle återkomma, samt att fångvårdsstyrelsen framhållit, att den specifika art av byggnader, som fångvården behövde, ovillkorligen krävde särskilt skolad arkitekt med byggnadskontor inom styrelsen samt speciell ledning och övervakning av pågående byggnadsarbeten. Detta uteslöte dock icke att ej endast såsom redan skedde förslagsritningar och kostnadsberäkningar till fångvårdens nybyggnader genom Kungl. Maj:ts remiss underställdes överintendentsämbetets granskning, utan även under byggnadsföretagens planläggning ett samarbete med den tekniska centralmyndigheten ägde rum.

Ang. total centralisation av husbyggnadsverksamheten.

Arméförvaltningen.

Fångvårdsstyrelsen.

En liknande uppfattning synes medicinalstyrelsen för sin del hava.

Medicinalstyrelsen.

Mot de sakkunnigas förslag om *partiell* centralisation av statens husbyggnadsverksamhet (sid. 87), i ty att postverkets, telegrafverkets och riksbankens byggnadsverksamhet ifrågasatts att överflyttas till överintendentsämbetet, hava alla tre av förslaget berörda myndigheterna inlagt sin bestämda gensaga.

Ang. partiell centralisation av husbyggnadsverksamheten.

Generalpost-
styrelsen.

Generalpoststyrelsen anför i ämnet:

»Såsom av de sakkunniga framhållits, är det endast vissa statsinstitutioner, som lämpa sig för att inrymmas under samma tak som annan institution. Vad postverket beträffar har samarbete i ifrågavarande hänseende i regel varit begränsat till telegrafverket och riksbanken. På senaste år har postverket emellertid på vissa platser förhyrt lokaler för postkontor i statens järnvägar tillhöriga byggnader, vilka planlagts med hänsyn härtill, varjämte statens järnvägar å vissa platser förhyrt tjänstelokaler i byggnader, som uppförts för postverkets räkning.

Mellan generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, riksbanken och järnvägsstyrelsen har överenskommelse träffats om gemensamma villkor och bestämmelser vid hyresavtal, vilka ligga till grund för hyresbeloppens bestämmande. Härigenom har frågan om hyresavtal och vad därmed sammanhänger blivit slutgiltigt och tillfredsställande löst mellan dessa verk.

Då det befinner sig erforderligt, att en byggnad för postverkets behov uppföres på en viss plats, införskaffar generalpoststyrelsen upplysning från de statsinstitutioner, som anses kunna ifrågakomma, huruvida för jämväl dessa lokaler behövas. Om så är fallet, utarbetar den av generalpoststyrelsen anlitate arkitekten, med ledning av för ändamålet inom respektive verk uppgjorda skisser, förslagsritningar och kostnadsberäkningar, varvid framställda önskemål varda i all möjlig mån beaktade. Redan på det första stadiet av byggnadsfrågans behandling äger sålunda ett intimt samarbete rum och all hänsyn tages till vederbörandes speciella krav, så att innan ritningarna underställas Eders Kungl. Maj:ts prövning och anslag för byggnaden äskas, vederbörande verk för sin del hava godkänt ritningarna.

Liknande förfarande tillämpas, då telegrafstyrelsen, riksbanken och i vissa fall även järnvägsstyrelsen ämnar å en plats uppföra en byggnad.

De anmärkningar, som på sin tid framstälts mot bristande hänsynstagande till andra verks lokalbehov, synas sålunda, vad angår postverkets byggnadsverksamhet, numera sakna berättigande. De sakkunniga hava jämväl i detta avseende anført, att skäl till anmärkning ej vidare torde föreligga.

De sakkunniga anse ändock ändring i den bestående ordningen för dessa institutioners byggnadsverksamhet vara av behovet påkallad. Av de skäl, som de sakkunniga framlägga härför, synes för dem det avgörande vara, att dessa institutioners byggnadsverksamhet är alltför omfattande för att sakna ansvarigt tekniskt statsorgan. Utan att vilja underskatta det värde, det för en institution kan vara att inom sig städse äga tillgång till byggnadsteknisk sakkunskap, anser generalpoststyrelsen det icke böra tillmätas alltför stor betydelse, om det tekniska organet är statsorgan eller icke. Den institution, som låter åt sig uppföra en byggnad, torde i alla fall få inför staten bära ansvaret för de missgrepp, som eventuellt kunna begås, och ansvaret torde icke bliva lättare, om missgreppen begåtts genom bristande skicklighet hos det tekniska organ, som inom styrelsen innehar anställning på stat, än om desamma kunna tillskrivas en utom verket stående arkitekt. Ingen institution, icke ens en sådan som uteslutande sysslar med byggnadsverksamhet och som sålunda anses äga speciell sakkunskap, torde kunna i förväg skaffa sig fullt betryggande garantier för att den byggnad, som är avsedd att uppföras enligt uppgjorda ritningar, kommer att tillfredsställa alla estetiska och praktiska krav eller att kostnadsberäkningarna komma att visa sig fullt tillförlitliga. Det förfarande, som generalpoststyrelsen vid sin byggnadsverksamhet hittills tillämpat, nämligen att för post-

husbyggnader anlita för skicklighet kända, praktiserande arkitekter, vilka icke erhålla förnyade uppdrag i annat fall än de till generalpoststyrelsens fulla belåtenhet löst sin uppgift, torde i förevarande hänseende erbjuda en god garanti för ett tillfredsställande resultat.

Själva byggnadsarbetet har stått under ledning av generalpoststyrelsen — utom beträffande byggandet av centralposthuset i Stockholm, då på grund av ett kungl. beslut en särskild byggnadskommitté utövade högsta ledningen av byggnadsarbetet — varvid anlåtats entreprenad under någon ingenjör eller arkitekt som kontrollant för arbetets övervakande.

Av de två utvägar, de sakkunniga ansett tänkbara för åvägabringande av ändring i bland annat postverkets byggnadsverksamhet — verkens utrustande med egna byggnadstekniska organ eller förläggande av deras byggnadsverksamhet till överintendentensämbetet — synes de sakkunniga endast den senare innebära en fullt tillfredsställande lösning av förevarande fråga.

Det skäl, som av de sakkunniga i första rummet anförts såsom talande för nödvändigheten av en dylik ändring — avsaknaden av ansvarigt tekniskt statsorgan — har generalpoststyrelsen icke ansett böra tillmätas avgörande betydelse.

För ett överflyttande till överintendentensämbetet av postverkets nybyggnadsverksamhet — de löpande underhållsåtgärderna anses kunna ombesörjas av verkets egna funktionärer — hava de sakkunniga som skäl bland annat åberopat svårigheterna att vid byggnadsverksamheten sammanjämka verkens skilda intressen. Som ovan anförts, äro dessa svårigheter, för så vitt de avse det samarbete som för närvarande äger rum med telegrafverket, riksbanken och statens järnvägar, numera undanröjda.

De sakkunniga hava vidare som skäl för ändring anført, att handhavandet av sådana byggnadsangelägenheter måste anses såsom tämligen främmande för verkens egentliga ämbetsverksamhet. Givetvis kan icke generalpoststyrelsen på byggnadsteknikens område äga den sakkunskap och förfarenhet som en institution, som till sin egentliga uppgift har byggnadsverksamhet. Skäl torde dock icke föreligga för den förmodan, att generalpoststyrelsen vore mindre skickad att jämte sina egentliga uppgifter handhava byggnadsangelägenheter än exempelvis medicinalstyrelsen. Skillnaden synes härvidlag endast ligga däri, att sistnämnda styrelse städse inom sig förfogar över tekniskt organ, under det att behov därav icke ansetts föreligga för generalpoststyrelsens vidkommande.

De sakkunniga hava beträffande den byggnadsverksamhet, som utövas av fångvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen, järnvägsstyrelsen samt armé- och marinförvaltningarna — vilkas byggnadsverksamhet icke vore avsedd att överflyttas till överintendentensämbetet — anført, att de byggnader, som av dessa myndigheter uppföras, i allmänhet äro till sin utdanning så intimt beroende av de speciella, av ämbetsverken företrädja ändamål de skola tjäna, att deras skiljande från den omedelbara befattningen med byggnadernas uppförande i hög grad skulle försvåra ämbetsverkens såväl under de förberedande åtgärderna som under själva byggnadsarbetet nödvändiga sakkunniga inflytande på byggnadernas utformning.

I allt väsentligt gäller vad de sakkunniga sålunda anført jämväl om den byggnadsverksamhet, som utövas av generalpoststyrelsen. För att en posthusbyggnad skall kunna i allo fylla de anspråk, som böra ställas å densamma ur såväl posttjänstens som allmänhetens synpunkt, måste frågorna rörande byggnadens konstruk-

tion och planläggning, de olika lokalernas anordning och inbördes läge ävensom åtskilliga andra i samband därmed stående spörsmål förbehållas den postalt tekniska sakkunskapen.

Vederbörande postmyndighet, som ensam äger kännedom om arbetsmetoder och förhållanden inom verket, måste hava oinskränkt bestämmanderätt i dessa frågor, såväl när det gäller ny- som ombyggnader. Det kan befaras, att, därest överintendentsämbetet skulle övertaga postverkets byggnadsverksamhet, generalpoststyrelsens bestämmanderätt i detta hänseende skulle äventyras, och att, om meningskiljaktigheter rörande byggnaders planläggning uppkomme mellan överintendentsämbetet och generalpoststyrelsen, menliga slitningar icke skulle kunna undvikas.

Poströrelsens utomordentligt snabba utveckling under senare år har starkt framhävt kravet på tekniska och maskinella anordningar inom de lokaler, där postarbetet skall utföras. Dessa anordningar, ehuru egentligen att hänföra till inredningsarbeten, stå i intimt samband med själva byggnadens konstruktion och kräva såväl under de förberedande åtgärderna som under själva byggnadsarbetet postalt teknisk sakkunskap. Generalpoststyrelsen tillåter sig i detta sammanhang erinra om de elektriska transportanordningar, som nu immonteras i tillbyggnaden till centralposthuset i Stockholm, och de likartade anordningar, som äro avsedda att anbringas i det nya posthuset i Göteborg. Ifrågavarande byggnader äro från början planlagda med hänsyn till dessa tekniska anordningar, och uppgörandet av detaljrönningar till byggnaderna måste försiggå under samarbete mellan postmyndigheterna, vederbörande arkitekt och de särskilt på området utbildade personer, som hava uppgjort förslag till anordningarna i fråga. Generalpoststyrelsen förbiser icke, att ett dylikt samarbete skulle kunna äga rum, även om dessa byggnader uppfördes genom överintendentsämbetet såsom central byggnadsmyndighet. Att härigenom skulle förorsakas större omgång och mindre rörlighet synes emellertid ställt utom allt tvivel.

Mot en centralisering av nu ifrågavarande byggnadsverksamhet torde för övrigt även vissa andra omständigheter tala. Det lär icke kunna undvikas, att även beträffande byggnader, som från början äro väl planlagda, under tiden från en byggnads planläggning intill dess fullbordande — vilken tid beträffande statens byggnadsverksamhet av naturliga skäl ofta blir ganska lång — vissa ändringar eller förbättringar i den ursprungliga planen kunna av postala skäl, som icke förefunnits vid planläggningen, bliva önskvärda eller erforderliga. Sådana ändringar, vilka understundom icke utan stor olägenhet kunna undanskjutas, kunna med nuvarande ordning för postala byggnadsfrågors handläggning utan större tidsutdräkt verkställas. För byggnadsarbetets praktiska och ekonomiska skötsel är det oundgängligen nödvändigt att dylika ändringar kunna genomföras av generalpoststyrelsen utan annan myndighets hörande.

Generalpoststyrelsen har vid sin byggnadsverksamhet städse låtit sig angeläget vara att framför allt taga hänsyn till de praktiska kraven och lagt synnerligen stor vikt vid plananordningarnas lämplighet samt låtit de konstnärliga och estetiska synpunkterna först i andra rummet vinna beaktande, givetvis dock med tillbörlig hänsyn därtill att byggnaderna erhålla den grad av oundgängligheten, som bör fordras med avseende å en statens byggnad av dylik beskaffenhet. Och generalpoststyrelsen föreställer sig, att i nu angivna hänseende icke något skulle vara att vinna för staten genom ifrågavarande byggnadsverksamhets överflyttande till överintendentsämbetet.

Såsom ovan berörts har det förfarande, generalpoststyrelsen hittills tillämpat vid sin byggnadsverksamhet, visat sig ändamålsenligt. I fråga om kostnaderna för byggnadsfrågors administration torde ej heller någon minskning av de nuvarande kostnaderna kunna åvägabringas genom överflyttande å överintendentensämbetet av postverkets nybyggnadsverksamhet. I en betänkandet bifogad sammanställning hava angivits vissa statsmyndigheters beräknade och verkliga byggnadskostnader samt kostnaderna för byggnadsfrågors administration. En jämförelse mellan olika myndigheters administrationskostnader — vilken jämförelse naturligen icke kan omfatta de myndigheter, vilkas byggnader kunna antagas uppförda efter en fastställd typ — utvisar att dessa kostnader för postverkets vidkommande äro relativt små. I förhållande till de verkliga byggnadskostnaderna utgöra de för byggnader uppförda av generalpoststyrelsen 4.43 procent, av telegrafstyrelsen 7.25 procent samt av riksbanken 5.55 procent. För överintendentensämbetet hava motsvarande kostnader utgjort 4.95 procent. Överintendentensämbetets byggnadsverksamhet under denna period har emellertid, ehuru till byggnadskostnaderna obetydligt större än generalpoststyrelsens, omfattat ett större antal byggnader.

Genom en centralisering av all statens byggnadsverksamhet skulle tvivelsutan vissa fördelar kunnat ernås. Det synes generalpoststyrelsen emellertid uppenbart, att de fördelar, en centralisering skulle medföra, gå förlorade, då centraliseringen inskränkes till att omfatta endast en bråkdel av statens hela byggnadsverksamhet.

För postverket som ett affärsdrivande verk är det en angelägenhet av yttersta vikt att alla frågor, som stå i samband med dess verksamhet, avgöras med minsta möjliga omgång och tidsutdräkt. Ett överlåtande på överintendentensämbetet av postverkets byggnadsverksamhet skulle otvivelaktigt försvåra generalpoststyrelsens strävan att genom snabbt ingripande och initiativtagande anpassa sig efter utvecklingens krav.

Då det synes generalpoststyrelsen angeläget, att det samarbete, som åtminstone under de senare åren ägt rum mellan generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och riksbanken, och som visat sig såväl ur dessa institutioners som statens synpunkt förmanligt, även framdeles måtte utvecklas, anser generalpoststyrelsen nödvändigt, att formen för behandling av dessa institutioners byggnadsfrågor även för framtiden måtte bliva ensartad. Generalpoststyrelsen tror sig veta, att även telegrafstyrelsen och riksbanken önska bibehålla den nuvarande formen för samarbete på byggnadsområdet.

Då sålunda, såsom generalpoststyrelsen tillåtit sig framhålla, å ena sidan de sakkunniga icke framlagt bärande skäl för ett överflyttande på överintendentensämbetet av postverkets byggnadsverksamhet, och då, å andra sidan, synnerligen betänkliga olägenheter genom en dylik åtgärd äro att befara, anser generalpoststyrelsen sig böra bestämt motsätta sig de sakkunnigas förslag härom, som, om det bleve genomfört, enligt generalpoststyrelsens övertygelse skulle i praktiken visa sig ofördelaktigt för statsverket ur ekonomisk synpunkt, medföra onödig omgång samt till allmänhetens nackdel försvåra postarbetets rationella ordnande.

Under åberopande av vad ovan anförts får generalpoststyrelsen sålunda i

underdånighet hemställa, att de sakkunnigas förslag, i vad detsamma avser överflyttande till överintendentsämbetet av postverkets nybyggnads- och dit hänförliga företag samt sådana reparationsarbeten, vartill arkitektbiträde erfordras, icke måtte föranleda åtgärd.»

Telegraf-
styrelsen.

Telegrafstyrelsen utgår i sitt utlåtande från den av de sakkunniga gjorda, förut (sid. 70) omförmälda systematiska indelningen av de byggande myndigheterna, varuti telegrafverket hänförs till den tredje gruppen av sådana myndigheter, samt anför vidare följande:

»Mot denna gruppindelning torde från telegrafverkets synpunkt böra invändas, att dess verksamhet är av sådan teknisk natur samt så oskiljaktigt bunden vid de byggnader, i vilka verksamheten bedrivs, att dessa byggnader följaktligen med samma skäl som byggnader tillhörande den första gruppen måste betraktas som intimt samhöriga med telegrafverkets övriga anläggningar, såsom kabeltrummor och -brunnar, anordningar för kablers uppdragning i byggnader, reläer, accumulatorer, maskiner, växelbord m. m., vilka anordningar därför till väsentlig del bliva bestämmande såväl för byggnadernas förläggning som för deras inredning och utförande. För att komma till bästa möjliga resultat erfordras givetvis det intimaste samarbete allt ifrån byggnadernas planläggande intill deras fullbordande mellan telegrafverkets egna funktionärer och de för byggnadernas uppförande anlitade organ. Detta samarbete kan svårligen åstadkommas eller upprätthållas, om mellan styrelsen och förenämnda organ skulle insättas ett statens ämbetsverk med ej blott granskande utan i viktiga avseenden även beslutande myndighet, vars allmänna verksamhet icke gäve det några förutsättningar att kunna vinna inblick i de säregna förhållanden, själva arten av telegraf- och telefonverksamheten utlöser i form av för verket alldeles speciella behov.

Telegrafstyrelsen kan icke undgå att redan på denna punkt giva uttryck åt sin allvarliga farhåga för att ett handhavande av verkets byggnadsfrågor, ordnat från en dylik utgångspunkt, skulle visa sig oförenligt med ett ändamålsenligt tillgodoseende av verkets lokalbehov.

Utgående från sin ovannämnda indelning hava emellertid de sakkunniga hemställt bland annat, »att ombesörjandet av nybyggnads- och dit hänförliga företag samt sådana reparationsarbeten, vartill arkitektbiträde erfordras, för post- och telegrafverkens samt riksbankens räkning för framtiden överlämnas till överintendentsämbetet, att företagas i samråd med vederbörande verks styrelser». De sakkunniga grunda denna sin hemställan huvudsakligen därpå, att nämnda verk helt och hållet sakna fast organisation av sin byggnadsverksamhet, samt på den omständigheten, att handhavandet av byggnadsangelägenheter av nämnda beskaffenhet måste anses såsom tämligen främmande för dessa myndigheters egentliga ämbetsverksamhet. Därjämte hänvisa de sakkunniga till de i nyssnämnda förhållande bottnade anmärkningar, som i fråga om nybyggnads- och därmed jämförliga företag vid nämnda verk framstälts av riksdagens revisorer och som föranlett dessa och riksdagen att göra framställningar i fråga om planmässighet och sparsamhet i statens byggnadsverksamhet.

I fråga om de från riksdagens sida framställda anmärkningarna, anföra de sakkunniga (å sid. 268): »Bristen i planmässighet skulle sålunda förnämligast yttra

sig dels däri, att byggnadsbehov för särskilda statsändamål tillfredsställdes vart för sig utan hänsyn till, huruvida flera dylika behov skulle kunna till byggnadskostnadernas nedbringande genom ett och samma byggnadsföretag avhjälpas, dels däri, att statens byggnadsverksamhet utövades skäligen ojämnt och ofta så, att den icke blott icke komme att infalla å tider, som från statsfinansiella och samhällsekonomiska synpunkter vore lämpligast, utan tvärtom å tider, som vore mindre lämpliga ur nämnda synpunkter, dels slutligen däri, att erfarenheter och rön, som gjorts vid ett av staten utfört byggnadsföretag, mången gång icke komme att tillgodogöras vid sedermera utförda statsbyggen.»

Beträffande den bristande sparsamheten vid statsbyggnadernas utförande skulle densamma yttra sig bland annat däri, att byggnaderna försåges med obehörliga och kostsamma ornamentala utsmyckningar samt att hallar, trappuppgångar och även andra utrymmen tilltoges onödigt rymliga.

Sakkunniga hava emellertid själva tagit avstånd från de av riksdagens revisorer framställda anmärkningarna i fråga om bristande sparsamhet, då de sakkunniga å sid. 269 yttra: »Emellertid anse vi oss i detta sammanhang böra dels meddela, att vi, som likväl under utredningsarbetet dryftat ämnet, kommit till den uppfattningen, att statens byggnader, i jämförelse med av enskilda uppförda byggnader, icke kunna betecknas såsom särskilt kostsamma, dels uttala vår anslutning till överintendentsämbetets i skrivelse den 14 januari 1913 gjorda uttalande (sid. 267), att då det gäller en statens byggnad av någon mera framstående betydelse i ett samhälle något bör offras för ernående av en viss grad av monumentalitet.»

Beträffande vad som anförts mot planmässigheten i statens byggnadsverksamhet hava de sakkunniga i fråga om anmärkningen mot bristande samarbete, vilken anmärkning de sakkunniga funnit så gott som uteslutande hava föranletts av förhållanden vid byggen för post- och telegrafverkens samt riksbankens räkning, kommit till det resultat (sid. 269) att »numera samarbetet dem emellan i förevarande avseende vunnit sådan stadga, att skäl till anmärkning däremot ej vidare torde föreligga».

Vidare anföra de sakkunniga å sid. 270 »att icke ens för post- och telegrafverken samt riksbankens vidkommande principen om sambyggnad torde böra göras allt för allmängiltig utan även i detta fall lämpas efter förhållandena». Häri anser sig telegrafstyrelsen kunna helt instämma, under uttalande tillika av att ett strängt genomförande av berörda princip skulle kunna medföra väsentliga förluster för telegrafverket.

Såsom exempel på huru föga ekonomisk för statsverket en sambyggnad för att nedbringa byggnadskostnaden kan bliva, tillåter sig telegrafstyrelsen relatera, huru verkets lokalfråga i Kristianstad utvecklats sig.

År 1901 inflyttade telegrafverket i en av riksbanken uppförd byggnad i Kristianstad. Redan efter några år visade sig fastigheten för liten för inrymmande av både riksbankens avdelningskontor och lokaler för telegrafstationen. Då lämpliga utbyggnadsmöjligheter icke förefunnos, nödgades telegrafverket, för att undgå en dyrbar flyttning, av riksbanken inköpa fastigheten för en summa av 173.000 kronor och övertaga jämväl den för verkställande styrelseledamoten avsedda bostadsvåningen. Omändring av fastigheten i detta sammanhang medtog en summa av 46,000 kronor. För riksbanken har sedermera byggts ett nytt för sitt ändamål lämpligare hus. Under den tid, som åtgick för planläggning och byggande av det

nya riksbankshuset, kvarbode avdelningskontoret i sina gamla lokaler i det av telegrafverket inköpta huset.

Sedan riksbankshuset blivit färdigbyggt, avflyttade avdelningskontoret i början av oktober månad 1915, och lokalerna i bottenvåningen, vilka icke behövdes för telegrafverkets räkning, blevo lediga för uthyrning. Trots energiska försök i olika riktningar har det emellertid icke lyckats att få dessa lokaler uthyrda, och torde desamma i betraktande av fastighetens läge fortfarande komma att förbliva mycket svåruthyrda. För ifrågavarande lokaler erlade riksbanken en årshyra av 3,800 kronor med tillägg av kostnad för centraluppvärmning.

Den erfarenhet telegrafstyrelsen vunnit såväl i det nu relaterade som i övriga fall synes också visa därpå, att det vid planerande av ett byggnadsföretag för ett verk sådant som telegrafverket är mera nödvändigt att se till att utvidgning i framtiden blir möjlig utan alltför stora kostnader, än att byggnadskostnaden i första utbyggandet kan nedbringas. Det måste ihågkommas, att för telegrafverket husbyggnaden ej någonsin blir huvudsak, utan att huset måste helt och hållet rätta sig efter det behov, som betingas av utvecklingen såväl kvantitativt genom rörelsens ökning som kvalitativt genom nya förbättrade systems införande. I jämförelse med de penningar, som kunna förloras för statsverket därigenom att telefondriften på en större station ej kan skötas rationellt, spelar en lokalhyra för en mindre statsinstitution ingen som helst roll.

Planläggningen av telegrafverkets byggnadsföretag bör enligt telegrafstyrelsens mening därför ske med hänsyn först och främst till telegrafverkets intressen, varvid överläggningar ske med generalpoststyrelsen och eventuellt riksbanken. I de fall att reservlokaler anses böra iordningställas kunna de ställas till förfogande för möjligen befintliga andra statsinstitutioner. Medverkan av överintendentensämbetet vid denna planläggning skulle endast förtynga och försena arbetet och synes ej kunna medföra någon som helst fördel.

Vidkommande den framställda anmärkningen om brist på planmässighet i vad den avser tidpunkten för byggnadsföretags utförande för telegrafverkets räkning, torde givetvis hädanefter som hittills i första hand behovsprincipen bliva utslagsgivande och beträffande dennas anläggande på en verkets byggnadsfråga torde väl telegrafstyrelsen ensam vara behörig. Naturligtvis kan ett telegrafverkets liksom mången annan statsinstitutions behov på grund av brist på erforderliga medel få tills vidare anstå, men att, under förutsättning av tillgång i sådant avseende, uppskjuta utförandet av ett i anseende till behovet prövat och godkänt byggnadsföretag för telegrafverkets räkning i förhoppning att på så vis kunna göra en konjunkturvinst skulle vara att tillämpa en socialt sett osund princip, vars konsekvenser säkerligen bleve högst betänkliga. Man kan visserligen tänka sig att dylika arbeten utan större olägenhet skulle kunna förläggas till sådana tider, då större arbetslöshet i byggnadsfacket råder, om blott dessa tider kunde förutses så långt i förväg att planer hunne uppgöras och fastställas för de behövliga byggnadsföretagen i så god tid, att byggnadsarbetet på lämplig tid kunde företagas och ej behövde uppskjutas till nästa depressionsperiod, då det skulle vara för sent. Man kan nämligen utan annan olägenhet än att lokalerna några år skulle stå tomma uppföra en byggnad tidigare än som är betingat av behovet, men däremot ej utan synnerligen avsevärda olägenheter och kostnader uppskjuta ett byggnadsföretag utöver den tidpunkt, då t. ex. en station beräknas att antingen stå utan lokal eller

sakna utrymme för nödvändig utvidgning. Vid telegrafverkets byggnadsföretag måste i främsta rummet tagas hänsyn till det fulla utnyttjandet av befintliga stationsanordningar samt till nödvändigheten att av ekonomiska skäl undvika stationsflyttningar, vadan således rent ekonomiska synpunkter måste bli avgörande.

I detta hänseende står således intet att vinna genom överintendentsämbetets övertagande av byggnadsarbetet.

Slutligen får telegrafstyrelsen, beträffande de från riksdagens sida framställda anmärkningarna, om och i den mån de kunna avse telegrafverkets byggnader, erinra om att såväl ritningar som kostnadsförslag till telegrafverkets nybyggnader granskas och godkännas av Eders Kungl. Maj:t efter prövning av överintendentsämbetet, varjämte riksdagens granskningsrätt ju alltid stått öppen.

De sakkunniga synas såsom huvudskäl för sitt förslag att förlägga telegrafverkets byggnadsfrågor till överintendentsämbetet betrakta de omständigheter, som varit bestämmande för hänförande av telegrafstyrelsen till den tredje typen.

Utöver vad styrelsen häremot redan anfört vill styrelsen, jämte en redogörelse för verkets ställning till uppkommande byggnads- och underhållsfrågor, söka giva en antydning om de praktiska vådorna av detta förslag ävensom angiva den riktning, vari sättet för dessa ärendens handläggning, enligt styrelsens uppfattning, med nödvändighet kommer att utveckla sig.

Härvid vill styrelsen till en början framhålla ett särdrag beträffande telegrafverkets byggnadsfrågor, som de sakkunniga icke synas hava tillbörligt beaktat. I likhet med varje annat såväl statens som enskilt företag söker telegrafstyrelsen ordna sina lokalfrågor på ett i görligaste måtto bestående sätt. En alltid med kostnad förbunden flyttning blir emellertid för telegrafverket betungande i alldeles särskild grad på grund av de med en sådan flyttning förbundna mycket dyrbara förändringarna i ledningsnät, eventuellt kabelsystem. Det synes, som om denna för telegrafverket i motsats till exempelvis postverket och riksbanken säregna omständighet borde hava föranlett de sakkunniga att på enahanda grunder som beträffande järnvägsstyrelsen hänföra telegrafstyrelsen till första typen av byggande verk. Onekligen torde härav framgå det mindre vanliga intima sambandet mellan telegrafverkets lokaler och den därstädes bedrivna verksamheten. Då det sålunda är av största ekonomiska betydelse för telegrafverket att undvika flyttning särskilt av stationer från en lokal till annan, måste styrelsen stundom häremot tillgripa alldeles särskilda åtgärder. Ofta kan en dylik flyttning ekonomiskt fördelaktigast undvikas endast genom ett raskt inköp av den fastighet, vari stationen är inrymd. Härvid pläga förhandlingar föras med generalpoststyrelsen om eventuellt inrymmande i fastigheten jämväl av postlokaler. Det sålunda praktiserade sättet för dessa ärendens avgörande torde beträffande snabbhet och ändamålsenlighet icke låta sig överträffas av de sakkunnigas förslag. Tvärtom torde en utredning hos överintendentsämbetet om behovet nu eller i framtiden av lokaler jämväl för annan statsinstitution på den beträffande orten medföra, att ett gynnsamt köptillfälle går telegrafverket ur händerna och därigenom avsevärd förlust åsamkas statsverket. Härtill kommer, att en dylik utredning oftast redan på förhand är dömd att bliva utan nämnvärd praktisk betydelse, då säkerligen allenast i högst få undantagsfall något annat statens verk än postverket, eller möjligen riksbanken, kan hava ett lokal-

behov, ägnat att lämpligen kunna tillfredsställas i samband med telegrafverkets. Då erfarenheten givit vid handen att redan post- och telegrafverkets lokalbehov icke alltid kunnat utan vissa svårigheter förenas, torde svårigheterna av ett samboende med annat statens verk, med en från telegrafverkets än fjärrare verksamhet, bliva ännu större. Långt ifrån att, som de sakkunniga hålla före, överintendentsämbetet eller dess byggnadsbyrå skulle kunna antagas bliva den naturliga medlaren (se sid. 274) mellan verkens anspråk på de gemensamma byggnadsföretagen, vill det synas som om den smidighet och initiativförmåga, som erfordras för att kunna sammanjämka de skilda intressena, borde i långt högre grad vara tillfinnandes hos de särskilda verken.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle, då ju meningen icke synes vara att omorganisationen av överintendentsämbetet skall gå ut på inrättandet av en statens arkitektbyrå utan den nuvarande anordningen med vid ämbetet anställda arkitekter utom stat bibehållas, dessa arkitekter bliva ett slags mellanting emellan privat- och ämbetsarkitekter: de erhålla sina uppdrag av överintendentsämbetet men skulle honoreras av de verk, för vilka byggnaderna uppföras. Den egentliga skillnaden emellan det gamla och det nya bleve i själva verket således endast, att statens byggnader skulle förbehållas åt överintendentsämbetets arkitekter. Det torde här emot med fog kunna invändas, att den erfarenhet beträffande telegrafverkets lokalbehov, som skulle kunna samlas, därest telegrafstyrelsen hädanefter som hittills ägde frihet att välja arkitekt, med de sakkunnigas förslag fullständigt skulle äventyras.

En förändring, som däremot säkerligen kommer att visa sig behövlig, består däri, att denna sakkunskap på husbyggnadsområdet på ett mera stadigvarande sätt tillgodogöres telegrafverket därigenom att dylik av styrelsen anlitad, därför lämpad arkitekt anställdes såsom biträde hos styrelsen.

Beträffande behovet av dylikt biträde får styrelsen anföra följande.

De sakkunniga hava (å sid. 130) yttrat, att jämväl för telegrafverket synes förestå en inskränkning i byggnadsverksamheten. Telegrafstyrelsen har också tidigare delat denna åsikt, men förhållandena hava på sista tiden blivit avsevärt förändrade. En följd av det av Eders Kungl. Maj:t den 29 november 1915 utfärdade nya telefonreglementet har blivit, att tillströmningen av abonnenter, särskilt till de små telefonstationerna, under innevarande år blivit mycket stor, och med största sannolikhet torde denna tillströmning bliva avsevärd åtminstone under de närmaste åren. De förutvarande stationerna å dessa orter komma härigenom att bliva otillräckliga, och för undvikande av otillbörliga anspråk från fastighetsägarnas sida torde det bliva nödvändigt för telegrafverket att i flera fall inköpa eller självt uppföra stationsbyggnader även å jämförelsevis små orter.

Men icke blott på de mindre orterna torde en relativt livlig byggnadsverksamhet vara att förvänta, utan detsamma torde bliva förhållandet även å de större orterna. Telegraf- och telefonväsendets snabba utveckling under senare åren har nämligen dels verkat därhän, att reservlokaler i jämförelsevis nybyggda fastigheter å större och medelstora orter redan måst tagas i bruk för stationernas utvidgning, dels kraftigt framhävt behovet av nya och tillbyggnad av gamla fastigheter å ett flertal dylika orter. Ju talrikare dessa byggnadsarbeten bliva, desto tyngre blir administrationen, om telegrafstyrelsen icke ägde självständigt handlägga dessa

ärenden, vilka som ovan anförts ofta fordra snabbt avgörande, utan ifrågavarande ärenden skulle hänskjutas till överintendentensämbetet.

Med anställande av ett byggnadstekniskt biträde hos telegrafstyrelsen till hjälp vid granskning av inkomna förslag och för fackmässig inspektion av fastigheterna, skulle det förnämsta skälet bortfalla för de sakkunnigas förslag till överlämnande av telegrafverkets husbyggnadsverksamhet till överintendentensämbetet.

Sakkunniga hava vidare föreslagit att, förutom nybyggnads- och ombyggnadsföretag för post- och telegrafverkens samt riksbankens räkning, jämväl sådana större reparationer å dessa institutioners byggnader, varför erfordras arkitektbiträde, överlämnas till överintendentensämbetet, medan de ordinarie underhållsåtgärderna fortfarande böra ankomma på den myndighet, som förvaltar vederbörande fastighet.

De arbeten, som förekomma å telegrafverkets färdiga byggnader, utgöras huvudsakligen av sådana ändringsarbeten, som erfordras då reservlokaler, som provisoriskt blivit inredda till bostäder med mera och uthyrda, behöva tagas i anspråk för stationens räkning. Dessutom förekomma vanliga underhållsarbeten och tillbyggnader för lokalernas utvidgning. På sätt de sakkunniga framhållit (sid. 130), sammanhänger underhållet av telegrafverkets byggnader intimt med linjedirektörernas tekniska tjänst i övrigt. Men detsamma är förhållandet ifråga om ändrings- och tillbyggnadsarbetena. Vid samtliga dessa arbeten måste nämligen den allra största hänsyn tagas till den pågående expeditionen å stationen. Ett dylikt nödvändigt hänsynstagande torde emellertid omöjliggöras genom arbetets överlämnande till överintendentensämbetet. Genom denna mellanhand skulle också kunna förorsakas tidsutdräkt i arbetena, som med hänsyn till den känsliga driftverksamheten kunde få betänkliga följder.

Då de framställda anmärkningarna beträffande sättet för utförandet av byggnadsarbeten för statsverkets behov blivit, i vad anmärkningarna avse telegrafverket, vederlagda genom vad av överintendentensämbetet och de sakkunniga samt här ovan av telegrafstyrelsen anförts till deras bemötande, och då de av de sakkunniga framställda förslag till ett förbättrat handhavande av telegrafverkets byggnadsfrågor, enligt vad styrelsen påvisat, skulle innebära allvarliga faror för telegrafverkets skötsel samt till sin verkan äro föga ägnade att medföra av de sakkunniga avsedd vinst, får telegrafstyrelsen i underdånighet hemställa, att de sakkunnigas förslag, i vad de avse förändrad anordning av handhavandet av telegrafverkets byggnadsfrågor, icke måtte vinna Eders Kungl. Maj:ts bifall.»

Riksbanksfullmäktiges utlåtande slutligen är, vad nu förevarande fråga beträffar, av följande lydelse:

Riksbanksfullmäktige.

»I anslutning till vad de sakkunniga framhållit med avseende å byggnader, vilkas uppförande eller förvaltning ombesörjes av åtskilliga ämbetsverk inom statsförvaltningen, såsom järnvägsstyrelsen, fångvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen m fl., anse fullmäktige byggnader, som erfordras för riksbankens räkning, vara till konstruktion och byggnadsätt så intimt sammanhängande med riksbankens verksamhet, att den omedelbara befattningen med dessa byggnaders uppförande lämpligen ej kan särskiljas från riksbankens övriga förvaltning. Särskilt gäller detta de säkerhetsanordningar, som äro nödvändiga inom dessa byggnader för tryggad förvaring av såväl riksbankens kassor och värdehandlingar som de föremål och värdehandlingar,

vilka i deposition nedsatts hos riksbanken. Ombestyrande av dessa anordningar är en detalj av riksbankens skötsel, som endast bör handhavas av fullmäktige genom av dem utsedda sakkunniga personer och under riksdagens genom bankoutskottet och statsrevisorerna utövade kontroll. Nämda anordningar äro vidare i allmänhet av den beskaffenhet, att de ej kunna bringas inför offentligheten, och det bleve givetvis svårare om ej omöjligt att bevara den nödvändiga sekretessen, ifall ärenden av detta slag komme att behandlas av myndighet utom riksbanken.

Att, såsom de sakkunniga till skäl för sitt förslag om överlämnande av riksbankens byggnadsverksamhet till överintendentsämbetet jämväl åberopat, riksbanken saknar ansvarigt tekniskt organ för denna verksamhet, hava fullmäktige ej funnit vara något hinder för ett ändamålsenligt utövande av densamma. Fullmäktige hava under senare år alltid såväl vad angår byggnadsfrågor som frågor av rent teknisk natur hänvänt sig till erkänt framstående fackmän. Det torde fast hellre vara en fördel att i sådana fall hava fritt val bland fackmän med tillräcklig erfarenhet angående det speciella slag av byggnader eller rörande den tekniska detalj, varom i varje fall kan bliva fråga, framför att vara hänvisad till överintendentsämbetet, där man bland dess arkitekter och övriga biträden ej alltid torde kunna med säkerhet påräkna motsvarande speciella erfarenhet.

Då riksbankens administration i övrigt lyder direkt under riksdagen och fullmäktige ej i och för sin befattning med riksbanken kunna emottaga föreskrifter av någon annan än riksdagen och dess bankoutskott, anse fullmäktige det även från rent formell synpunkt sett olämpligt att överflytta handhavandet av riksbankens byggnadsverksamhet till överintendentsämbetet eller annan myndighet inom den under Kungl. Maj:t lydande statsförvaltningen.

De sakkunniga hava jämväl föreslagit, att sådana reparationer, varför arkitektbiträde erfordras, skola överlämnas till överintendentsämbetet, medan åter de ordinarie underhållsarbetena fortfarande må ankomma på riksbanken. Med avseende härå anse sig fullmäktige böra anmärka, att gränsen mellan nämnda ämbetsverks och riksbankens verksamhet beträffande förekommande reparationer av de sakkunniga ej angivits. Den är också svår att bestämma, varför en föreskrift i denna riktning torde kunna föranleda att för undvikande av inblandning från ämbetets sida anlita de av arkitekt vid reparationsarbeten kommer att helt undvikas.

Vid överlämnande av riksbankens byggnadsverksamhet till överintendentsämbetet komme i varje fall förmedlingen mellan ämbetet och riksdagen i byggnadsärenden att vålla omgång och tidsutdräkt till olägenhet för riksbankens rörelse. I synnerhet vid om- eller tillbyggnadsarbeten samt reparationer kan det befaras, att onödiga hinder för såvitt möjligt ostörd fortgång av göromålen både inom riksbanken och eventuellt post- och telegrafverken uppkomma därigenom, att sådana frågors behandling måste hänskjutas till ett ämbetsverk med en ganska invecklad organisation samt en mångfald av olika verksamhetsfält och uppdrag.

De sakkunnigas föreliggande förslag synes hava till huvudsaklig del föranletts av vissa utav statsrevisorerna och riksdagen gjorda anmärkningar mot byggnadsverksamheten för post- och telegrafverkens samt riksbankens räkning. Efter redogörelse, huru denna byggnadsverksamhet under senare åren utövats, erkänna likväl de sakkunniga, att samarbetet mellan dessa institutioner numera vunnit en sådan stadga, att skäl till anmärkning däremot ej torde föreligga. Vid sådant förhållande

synes ju icke heller ur denna synpunkt någon anledning till ändring av sättet för handhavande av ifrågavarande byggnadsverksamhet vara för handen.

På grund av det anförda kunna fullmäktige alltså ej biträda de sakkunnigas förslag angående överlåtande till överintendentensämbetet av riksbankens byggnadsverksamhet.»

Med anledning av de sakkunnigas förslag i förevarande ämne samt de av generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och riksbanksfullmäktige avgivna yttrandena däröver anför överintendentensämbetet följande.

»Bland de byggande myndigheterna intager riksbankens fullmäktige en särställning, såsom sorterande direkt under riksdagen och sålunda bedrivande sin byggnadsverksamhet utan annan kontroll än den, som kan utövas av riksdagen, dess bankoutskott och statsrevisorerna.

Arkitektoniskt skolad, byggnadskunnig och ingående granskning av själva byggnadsförslagen läser väl från detta håll icke kunna ifrågakomma, utan framträder kritiken i allmänhet först sedan byggnaderna äro uppförda.

Företrädesvis med anledning av den utav statsrevisorerna väckta och av riksdagen icke tillbakavisade tanken, att koncentrera skötseln av all statens byggnadsverksamhet till en myndighet, har överintendentensämbetet på sin tid och nu även de sakkunniga ansett sig böra framgå på denna väg så långt omständigheterna för närvarande medgåve, genom att till »byggnadsstyrelsen» överflytta riksbankens, postverkets och telegrafverkets byggnadsverksamhet.

Bland de byggande statsmyndigheterna, som sakna husbyggnadstekniskt utbildade, fast anställda tjänstemän, torde dessa tre i första rummet kunna ifrågakomma vid en dylik koncentration, på grund av arten av deras byggnader och även av den anledning, att deras behov av ökat utrymme icke är någorlunda konstant utan under vissa perioder kan vara relativt litet, men under andra starkt påträngande. Alla de tre myndigheterna ställa sig avvisande emot föreslagna nya ordningen för handhavandet av deras byggnadsfrågor och av i huvudsak enahanda skäl, eller

att byggnaderna så intimt sammanhänga med dessa myndigheters verksamhet, att den omedelbara befattningen med byggnadsärendens handläggning och med byggnadernas utförande icke kan särskiljas från deras övriga förvaltning,

att, om utredningar rörande anskaffande av tomt eller av lokaler vare sig för ett eller flere av de ifrågavarande verken skulle överlämnas åt annan myndighet, denna icke skulle kunna prestera den smidighet och initiativförmåga, som härför och för ett eventuellt sammanförande av de olika verkens skilda intressen erfordrades, och som i långt högre grad borde vara tillfinnandes hos vart och ett av dem,

att anordningen skulle medföra en onödig omgång med inskjutande av ett ämbetsverk mellan de lokalbehövande myndigheterna och arkitekten, vilket skulle verka ekonomiskt ofördelaktigt för statsverket och till allmänhetens nackdel försvåra ett rationellt ordnande av ämbetsverkens verksamhet, samt

att den nuvarande anordningen medgiver de ifrågavarande myndigheterna fritt val av arkitekt, vilket vore bättre än att vara hänvisad till överintendentensämbetet, där ej med säkerhet kan påräknas speciell sakkunskap.

Riksbankens fullmäktige anse dessutom det vara formellt olämpligt att överflytta handhavandet av dess byggnadsverksamhet till myndighet inom den under

Överintenden-
sämbe-
tet.

Kungl. Maj:t lydande statsförvaltningen och att, om så skulle ske, i alla händelser fullmäktiges förmedling mellan ämbetet och riksdagen i byggnadsärenden skulle vålla omgång och tidsutdräkt till olägenhet för riksbankens rörelse.

Ämbetet tillåter sig icke att avgöra, i vilken mån det kan finnas grund för alla dessa farhågor. Enligt ämbetets erfarenhet synas icke de omhandlade myndigheternas byggnader vara av så specifik natur, att icke ämbetet och dess arkitekter skulle kunna i samförstånd med de olika myndigheterna bemästra deras byggnadsproblem.

Vad vidare rörer befarad försening och tidsutdräkt har ämbetet hittills vid sin granskning av post- och telegrafverkens byggnadsförslag åstadkommit dylik olägenhet endast i de fall, där verklig anledning funnits att fordra omarbetning med anledning av betänkliga tekniska brister eller ekonomiskt olämpliga anordningar eller ock för att nedbringa kostnaderna till vad som beräknats, varav väl snarare den slutsatsen skulle kunna dragas, att ett överflyttande redan i utredningsstadiet av dessa myndigheters byggnadsfrågor till 'byggnadsstyrelsen' snarare skulle verka påskyndande än fördröjande.

För det fall, att 'byggnadsstyrelsen' skulle ombetros att uppföra de ifrågasvarande myndigheternas nya byggnader och vidlyftigare om- och tillbyggnader ävensom mera omfattande reparationer, vartill arkitektonisk övervakning behövdes, skulle ju, liksom hittills, uppdraget lämnas åt någon ämbetets 'arkitekt utom stat' eller annan särskilt lämplig arkitekt, med vilken vederbörande myndighet kunde fritt förhandla om alla detaljer liksom nu sker. Detta förhållande att 'byggnadsstyrelsen' själv icke uppgör ritningarna, är kanske det mest avgörande momentet för det rätta förståendet av innebörden utav 'byggnadsstyrelsens' ställning i den avsedda anordningen. Härigenom bibehålles nämligen 'byggnadsstyrelsens' förmåga av fullt objektiv granskning av alla ritningar och åtgöranden av arkitekten-arbetsledaren, vilken liksom i privatpraktiken genom kontrakt rörande varje dylikt uppdrag får sina skyldigheter och rättigheter gent över 'byggnadsstyrelsen' bestämda. För de nu ifrågasvarande myndigheterna blir skillnaden endast den, att hela byggnadsansvaret och besväret överflyttas på det statsorgan, som särskilt är instituerat för handhavande av husbyggnader och därmed sammanhängande frågor.

Vidkommande den av riksbankens fullmäktige anmärkta olägenheten av att ställas såsom mellanhand mellan riksdagen och 'byggnadsstyrelsen' torde en last böra beaktas att fullmäktige härvidlag komma i samma ställning som Kungl. Maj:t beträffande statens byggnader.

Överintendentsämbetet har för sin del icke något som helst intresse av att de ifrågasvarande myndigheternas byggnadsverksamhet överflyttas till 'byggnadsstyrelsen', vilken, liksom överintendentsämbetet, säkerligen icke kan komma att inskränka sig till användande uteslutande av 'arkitekt utom stat' i och för den styrelsen anförtrodda delen av statens byggnadsverksamhet, utan lär för särskilda fall föranlåtas att söka speciell sakkunskap även utanför tjänstemannakåren. Det är, såsom ovan nämnts, de av riksdagen angivna riktlinjerna, som varit vägledande såväl för ämbetet som för de sakkunniga vid utformandet av den ifrågasvarande detaljen av förslaget.

Skulle emellertid Eders Kungl. Maj:t och riksdagen finna den föreslagna överflyttningen olämplig, måste det väl anses uteslutet, att allt får förbliva såsom det nu är.

De sakkunniga hava angivit och telegrafstyrelsen har för sin del upptagit tanken på realiserandet av ett annat sätt för de hithörande myndigheternas rationella handhavande av husbyggnadsverksamhet för statsverkets räkning, nämligen genom att inom yart och ett av dem organiseras ett byggnadskontor med fast tjänstepersonal. Ämbetet anser sig emellertid böra i underdånighet fästa Eders Kungl. Majts uppmärksamhet på vikten utav att någondera av dessa båda alternativ väljes och detta icke blott för att bringa en ekonomiskt ganska avsevärd del av statsförvaltningen under sakkunnig ledning med tjänstemannaansvar, utan ock på grund av följande förhållande. Den privata husbyggnadsverksamheten uppvisar en mängd tekniska och ekonomiska oegentligheter samt en betänklig desorganisation med starka tendenser att vilja besmitta även statens och andra myndigheters byggnadsförhållanden. Det är därför av vikt att upprätthålla åtminstone statens byggnadsverksamhet på en såväl tekniskt som ekonomiskt sund nivå, vilken vanligtvis bestämmes och måste komma att bestämmas av statens husbyggnadsmyndigheter och i första rummet av 'byggnadsstyrelsen', vilken enligt förslaget skulle beklädas med en viss skyldighet att genom bestämmelser reglera nu vidrörda förhållanden. För ett fullt förstående av dessa frågor och deras tillämpning i praktiken fordras allsidig arkitektonisk skolning och husbyggnadsteknisk erfarenhet. Det är därför ämbetet måste påfordra, såsom ett alternativ, att hos de ifrågavarande myndigheterna måste anställas personer med dylik sakkunskap, vilka såsom statens tjänstemän hava ansvar i nu berörda hänseende och inom ämbetsverken företräda sunda tekniskt-ekonomiska principer.»

I nu förevarande fråga stå i skarp motsättning till varandra, å ena sidan, de sakkunniga och överintendentensämbetet och, å andra sidan, post- och telegrafverken samt riksbanken. Vid övervägande av vad å ömse sidor i ämnet anförts har jag funnit mig böra lämna min anslutning till de sakkunnigas förslag. Den omständighet, som därvid varit för mig i första rummet bestämmande är, att de tre myndigheter, vilkas byggnadsverksamhet frågan nu gäller, faktiskt sakna organ för utövande av sådan verksamhet, ehuru de göra det i betydlig omfattning. De intaga således i nämnda avseende en särställning gent emot övriga statsmyndigheter, som i större omfattning syssla med byggnadsfrågor. Visserligen göra de tre myndigheterna sammanställande gällande, att tekniskt statsorgan för byggnadsverksamhetens utövande ingalunda vore behöfligt utan snarare till hinders för ett fullt tillvaratagande av statens olika med byggnadsangelägenheter av förevarande slag förkuippade intressen. Det skulle nämligen vara mest till statens fördel att anlita enskilt praktiserande arkitekter, alldenstund man då alltid kunde erhålla den, som bäst lämpade sig för den ifrågavarande byggnadsfrågans lösning, och enär det med en sådan endast av den myndighet, som vore att betrakta såsom byggherre, beroende arkitekt vore lättast ej mindre att undvika tidsutdräkt och omgång vid arbetenas utförande och störningar genom byggnadsarbetet i vederbörande institutions pågående verksamhet än även att på varje stadium av ett byggnadsärende vinna nödig

*Departements-
chefen.*

hänsyn för de fackliga kraven från den verksamhets sida, byggnaden vore avsedd för. Häremot torde dock med fog kunna invändas, dels att överintendentsämbetet ingalunda skulle hava mindre möjligheter än de andra myndigheterna att välja rätta mannen för ett uppdrag, då ämbetet ej är uteslutande hänvisat till sin kår av arkitekter utom stat — i avseende å vars storlek överintendentsämbetet för övrigt ej är bundet av några föreskrifter — och ämbetet väl måste tillerkännas särskild kompetens vid bedömandet av arkitektonisk kapacitet, dels att ämbetet, som under sitt inseende har ett mycket betydande antal till andra myndigheters bruk upplåtna byggnader, vid förvaltningen av dessa måste anses hava förvärvat särskild förmåga att anordna ett byggnadsarbete så, att det i minsta mån förorsakar olägenhet för byggnadens nyttjare, dels ock slutligen, att ämbetet redan utövar byggnadsverksamhet av jämförligt slag med den, som genom överflyttningen av nu förevarande byggnadsverksamhet skulle tilläggas ämbetet, utan att olägenheter i de av myndigheterna befarade avseendena försports. Särskilt vill jag framhålla, hurusom enligt gällande bestämmelser överintendentsämbetet i sista hand fastställer ritningar till läroverksbyggnader samt att, enligt vad jag erfarit, läroverksöverstyrelsen, som har att tillse, att de skoltekniska synpunkterna därvid vederbörligen beaktas, funnit denna ordning vara ej endast utan olägenhet från synpunkten av de intressen, styrelsen företräder, utan även att föredraga framför en ordning, där det slutliga avgörandet skulle tillkomma styrelsen. För övrigt bör icke underskattas betydelsen därav, att den eller de personer, som bära det tekniska ansvaret för ett byggnadsföretag för statens räkning, arbeta under tjänstemannaansvar.

Om ock så är, att de tre nu ifrågavarande myndigheternas byggnadsangelägenheter böra anses för närvarande erhålla tillfredsställande handläggning, förefinnes icke någon garanti för, att så kommer att för framtiden förbliva. En sådan garanti kan endast bjudas av en bestämd organisation av byggnadsverksamheten. Telegrafstyrelsen synes också för sin del vara av en liknande mening, när styrelsen ifrågasätter anställandet hos styrelsen av byggnadsteknisk funktionär. Genom en sådan åtgärd skulle givetvis, vad telegrafstyrelsen angår, frågan komma uti i viss mån ändrat läge. Emellertid bör härvid, särskilt med hänsyn till den intressegemenskap, som i byggnadsavseende råder mellan ifrågavarande tre myndigheter, beaktas generalpoststyrelsens uttalande om önskvärdheten av en ensartad form för byggnadsfrågornas behandling hos samtliga myndigheterna. Generalpoststyrelsens mening i detta avseende delar jag.

Den förnämsta grunden för ifrågavarande tre myndigheters ställning till förevarande fråga synes vara en uppfattning angående karaktären

av deras byggnader, vilken kan uttryckas så, att myndigheterna vore att hänföra till den första eller andra typen av byggande myndigheter enligt den förut (sid. 70) omförmälda systematiska översikten över statens organ för husbyggnadsverksamheten, under det de sakkunniga velat hänföra alla tre myndigheterna till den tredje gruppen. Själva vilja myndigheterna således jämställa sin byggnadsverksamhet med t. ex. järnvägsstyrelsens, vattenfallsstyrelsens, lotsstyrelsens eller åtminstone med fängvårdsstyrelsens och medicinalstyrelsens. Den åberopade indelningen av de byggande verken är baserad på dels en mera specifik beskaffenhet av de byggnader, verken uppföra (järnvägsbyggnader, kraftstationer, fyrbyggnader, fängelser, hospital), och dels graden av samhörighet mellan själva uppförandet av byggnaderna och vederbörande verks övriga tekniska arbetsuppgifter. I senare fallet synes endast telegrafstyrelsen hava gjort anspråk på jämförbarhet med de exemplifierade verken, anspråk, som emellertid icke torde kunna anses befogade vid det förhållandet, att styrelsens speciella ämbetsåligganden, ehuru visserligen av teknisk art, dock ej i någon mån äro, såsom järnvägs-, vattenfalls- och lotsstyrelsernas, av *byggnadsteknisk* art. Skall alltså en jämförelse i förevarande avseende kunna göras, bör den göras med de byggande verken av den andra typen enligt de sakkunnigas indelning, d. v. s. grundas på sär egen beskaffenhet hos byggnaderna ifråga. Betraktar man post- och telegrafverkens samt riksbankens byggnader, torde man emellertid svårigen kunna anse, att dessa såsom byggnadsverk förete några särskilt anmärkningsvärda drag.

Beträffande gången vid behandlingen av ett ärende angående byggnad för post- eller telegrafverket eller riksbanken, sådan den efter det överintendentsämbetet övertagit nämnda myndigheters byggnadsverksamhet skulle bliva, tillåter jag mig att hänvisa till en schematisk översikt, som kommer att av mig lämnas, över behandlingen av husbyggnadsärenden enligt de i sammanhang med den föreslagna omorganisationen av överintendentsämbetet ifrågasatta förändringarna i statens byggnadsverksamhet i allmänhet.

Innan jag övergår till annat ämne vill jag ännu yttra något med anledning av vissa uttalanden i de nu ifrågavarande myndigheternas yttranden.

Telegrafstyrelsen, som i regel förhyr lokal för smärre stationer, har framhållit, att flyttningar av verkets stationer vore dyrbara och därför måste undvikas; att detta ekonomiskt fördelaktigast ofta kunde ske endast genom raskt inköp av den förhyrda fastigheten; att en utredning i sammanhang härmed inom överintendentsämbetet om behov av lokaler jämväl för annan statsinstitution å den ifrågavarande orten kunde medföra, att gynnsamt köptillfälle ginge telegrafverket ur händerna; samt

att emellertid en sådan utredning oftast skulle bliva utan nämnvärd praktisk betydelse, då säkerligen endast undantagsvis något annat statens verk än postverket eller möjligen riksbanken kunde få sitt lokalbehov tillfredsställt i samband med telegrafverkets samt erfarenheten visat, att även post- och telegrafverkens behov icke alltid kunnat utan svårighet förenas. Den omständigheten, att överintendentsämbetet övertagit telegrafstyrelsens byggnadsverksamhet, torde dock icke lägga hinder i vägen för ett raskt inköp av en behöflig fastighet. Under den nya regimen kunde lika väl som nu preliminärt köpekontrakt uppgöras av telegrafverket självt för att i tid binda fastighetsägaren — slutgiltigt torde ej heller under nuvarande förhållanden telegrafstyrelsen kunna avsluta en fastighetsaffär utan Kungl. Maj:ts medgivande. Befunnes ett inköp lämpligt, om det såges enbart från telegrafverkets synpunkt, torde väl i regeln köpet ej behöva hindras av den omständigheten, att lokal på orten behövdes för annan myndighet. Snarare torde detta böra utgöra ytterligare ett skäl för köpet.

Telegrafstyrelsen yttrar vidare, att den egentliga skillnaden emellan det gamla och det nya bleve i själva verket endast, att statens byggnader skulle förbehållas åt överintendentsämbetets arkitekter. I anledning härav vill jag ånyo framhålla, att överintendentsämbetet vid sitt val av arkitekter icke skulle vara begränsat till ämbetets arkitekter utom stat utan komme att hava full frihet. Den verkliga betydelsen av det nya torde vara vida mer djupgående och i korthet innebära, att å utredningens stadium, på vilket ämbetets fackliga erfarenhet redan nu tages i anspråk, nämligen genom yttrande på grund av kungl. remiss över redan färdiga ritningar och förslag i övrigt till ifrågasatta byggnadsföretag, ämbetets inflytande skulle få göra sig gällande tidigare och således mera effektivt, samt att även å utförandets stadium, varå ämbetet nu ej alls anlitas, dess erfarenhet komme byggnadsföretagen till godo.

Emot överflyttningen av telegrafverkets byggnadsverksamhet har styrelsen även invänt, att den erfarenhet beträffande telegrafverkets lokalbehov, som skulle kunna samlas, därest telegrafstyrelsen hädanefter som hittills finge äga frihet att välja arkitekt, skulle med de sakkunnigas förslag fullständigt äventyras. Denna invändning torde icke vara berättigad. Telegrafverkets egna möjligheter att samla erfarenhet i förvarande avseende skulle vara oförminskade, då verket såsom byggherre allt fortfarande stode i ständig och omedelbar kontakt med sina byggnadsangelägenheter. Och beträffande den erfarenhet, som samlas hos vederbörande arkitekt, synes den nya ordningen innebära en fördel, då denna erfarenhet, i den mån den tillföres överintendentsämbetet, bleve, i avseende å såväl byggnadsförslags upprättande som byggnaders utförande,

i görligaste mån tillvaratagen för framtida utnyttjande, under det att densamma, vid nuvarande förhållanden, i och med det att den av telegrafverket anlitate arkitekten upphörde att arbeta för verkets räkning vore för staten förlorad, i den mån den ej kunnat tillvaratagas av överintendentsämbetet vid granskningar av förslag till telegrafbyggnader.

Vad härefter riksbankens byggnadsverksamhet beträffar, hava fullmäktige framhållit, att den omedelbara befattningen med bankbyggnadernas uppförande ej lämpligen kunde särskiljas från riksbankens övriga förvaltning. Särskilt gällde detta de säkerhetsanordningar, som vore nödvändiga inom dessa byggnader för tryggad förvaring av kassor och värdehandlingar m. m. Dessa anordningar vore i allmänhet av den beskaffenhet, att de ej kunde bringas inför offentligheten, och det bleve givetvis svårare om ej omöjligt att bevара den nödvändiga sekretessen, ifall ärenden av detta slag komme att behandlas av myndighet utom riksbanken. De av riksbanksfullmäktige sålunda uttalade farhågorna torde icke äga någon större betydelse.

Riksbanksfullmäktige hava vidare gjort gällande, att det från rent formell synpunkt vore olämpligt att överflytta en riksbankens angelägenhet till ett kungligt ämbetsverk. Riksgäldsfullmäktige, vilka, såsom jag förut omnämnt, av eget initiativ gjort framställning om överlämnandet av handhavandet av deras byggnadsangelägenheter till överintendentsämbetet, hava härvid ej förbisett denna betänklighet, men uttalat den meningen, att densamma kan undanröjas genom särskilda föreskrifter.

Slutligen hava riksbanksfullmäktige, under erinran, att endast de reparationsarbeten, som fordra biträde av arkitekt, skulle överlämnas till överintendentsämbetet, under det att bankmyndighet skulle ombestyrade de övriga, uttalat, att detta torde kunna föranleda att för undvikande av inblandning från ämbetets sida anlitate av arkitekt vid reparationsarbeten komme att helt undvikas. Utan tvivel kommer dock riksbanken, huru än förhållandena utveckla sig, allt framgent såsom hittills att vid handhavandet av sin byggnadsverksamhet låta sig ledas endast av sakliga synpunkter, och kan det alltså tagas för givet, att om de sakkunnigas förslag bliver förverkligat, uppdelningen av underhållsåtgärderna, vilken givetvis måste ankomma på riksbanken, verkställes utslutande med hänsyn till vad som är för byggnadernas vård lämpligt.

Beträffande överflyttningen till större eller mindre del av riksbankens byggnadsverksamhet till överintendentsämbetet får jag emellertid till sist framhålla, att, på sätt redan angivits, förslaget i denna del, vilket jag biträder, föranletts av riksdagens egen anvisning, men att någon åtgärd i detta avseende naturligtvis icke kommer att från Eders Kungl.

Maj:ts sida vidtagas med mindre riksdagen vid förnyat övervägande av saken tillkännagivit sin benägenhet för en sådan anordning.

I fråga om överflyttandet till överintendentsämbetet av det omedelbara inseendet över statsfastigheter utöver dem ämbetet nu har under sin förvaltning, hava de sakkunniga föreslagit, att så skulle ske beträffande beskickningsfastigheterna i Konstantinopel, Paris, Madrid, Kristiania, Berlin och Petrograd ävensom London, Nya elementarskolans i Stockholm läroverksbyggnad samt riksdagshuset. Beträffande beskickningsfastigheterna (sid. 89) föreligger givetvis icke något yttrande över de sakkunnigas förslag, men jag har förvissat mig om, att från utrikesdepartementets sida ej finnes något att erinra emot förslaget. Ej heller har jag för min del något att däremot invända.

Nya elementarskolan.

Beträffande Nya elementarskolans läroverkshus (sid. 90) har läroverkskollegiet vid skolan avgivit yttrande, vari kollegiet, under erinran byggnad för framtiden skulle ställas under överintendentsämbetets vård, om sitt i skrivelse den 27 januari 1914 framställda förslag, att skolans vidare anfört följande:

»Den förutsättning, som då låg till grund för detta beslut, var, att kostnaderna för framtida underhåll och eventuella omändringar av byggnaden skulle för framtiden »bestridas med statsmedel», under det att för nävarande en särskild byggnadsfond, vilkens inkomster äro en särskild del, uppgående till årligen 27 kronor 50 öre per lärjunge, av terminsavgifterna, bestrider dels dessa kostnader, dels kostnaden (5,500 kronor) för amorteringen av ett lån till Stockholms stad, som påvilar byggnaden. dels slutligen tomföresättning till kungl. lantbruksakademien (500 kronor). Genom dessa förhållanden äro terminsavgifterna vid Nya elementarskolan högre än vid andra läroverk, där avgiften till byggnadsfonden utgör endast 10 kronor per lärjunge och läsår, en avgift, som vid Nya elementarskolan med dess nuvarande lärjungeantal, cirka 500, icke ens skulle räcka till ovannämnda amorteringskostnad. Grundtanken i kollegiets yttrande i januari 1914 var, att läroverket genom att dess hus skulle ställas under överintendentsämbetets vård skulle vinna en ekonomisk fördel och att från lärjungarna skulle kunna avlyftas en del av på dem vilande terminsavgifter och de i detta avseende bliva mera likställda med andra läroverks lärjungar.

I sakkunnigas yttrande (sid. 277) läses nu emellertid följande: »I sammanhang med läroverkets befriande från underhållet av dess hus torde emellertid nödiga föreskrifter böra meddelas angående dispositionen av den del av terminsavgifterna, som förut tagits i anspråk för underhållets bestridande.» Detta ger i kollegiets ögon en helt annan vändning åt frågan och skulle beröva den föreslagna nya anordningen all den fördel för läroverket, på vilken kollegiet hoppats, enligt vad ovan anförts. Ty det kan med skäl dragas i tvivelsmål, om underhållet i överintendentsämbetets hand skulle bliva billigare än för närvarande, då värden av byggnaden ombesörjes av en särskild byggnadsnämnd av oavlönade personer. Härvid kan t. ex. anföras, att de omändrings- och reparationsarbeten, som utfördes sommaren 1915, i arkitekturavde endast betingade konstruktionsarvode åt värmeledningsingenjör Dahlgren och ett kontrollräkningsarvode å byggnadsentreprenaden av 75 kronor.

Sakkunniga anföra, att genom skolhusets ställande under överintendentens-ämbetets inseende »garanti skulle vinnas, att skolans hus allt framgent erhöle fullt sakkunnig omvårdnad», och biträda därför förslaget, »helst övriga byggnader — tekniska skolan, generalstabens litografiska anstalt — inom samma kvarter, kvarteret Beridarbanan, redan stå under ämbetets inseende». I detta avseende får kollegiet anföra, att det icke torde med fog kunna sägas, att Nya elementarskolans hus hittills åtnjutit sämre underhåll än de av sakkunniga anförda. Med avseende på större ändringsarbeten, som kunna föreslås, kommer överintendentensämbetet på grund av läroverksstadgans § 214, mom. 1 och 3, alltid att erhålla en nödig garanterande granskningsrätt, såsom fallet var vid de under 1915 gjorda omändringsarbetena. Med avseende på smärre reparationsarbeten, särskilt sådana, som ofta förekomma, såsom tillfälliga fel å ledningar och dylikt, justering av dörrar o. s. v. torde den nuvarande anordningen medföra fördelen av större enkelhet och inbespara mycket skriveri, då initiativet till sådana reparationer i alla händelser måste utgå från läroverket.

På grund av vad sålunda anförts får kollegiet, då någon fördel för Nya elementarskolan enligt sakkunnigas förslag icke synes vara att vänta, för sin del avstyrka, att Nya elementarskolans i Stockholm hus ställes under överintendentens-ämbetets vård.»

Vad kollegiet anfört synes mig icke förringa de av de sakkunniga anförda skälen för läroverkshusets ställande under överintendentensämbetet. Frågan om byggnadens vård torde böra avgöras oberoende av frågan om terminsavgifternas storlek.

*Departements-
chefen.*

Vad slutligen riksdagshuset (sid. 91) angår hava fullmäktige i riksgäldskontoret begagnat givet tillfälle att yttra sig över de sakkunnigas förslag. De anföra:

*Riksgälds-
fullmäktige.*

»Fullmäktige få för sin del tillstyrka, att riksdagshuset ställes under överintendentensämbetets inseende och vård, på sätt de sakkunniga föreslagit. Därvid synes emellertid böra iakttagas, såsom även lärer vara av de sakkunniga avsett, att det särskilda generalförslaget, som skall upprättas rörande riksdagshuset, tillkommer i samråd med fullmäktige. Tillika vilja fullmäktige uttala, att, även sedan ansvaret för vården om riksdagshuset övertagits av överintendentensämbetet, det enligt fullmäktiges mening är nödvändigt att bibehålla en av fullmäktige utsedd och till deras disposition stående vice värd, vilken självfallet kommer att vid förefallande behov jämväl tillhandagå överintendentensämbetet. Att i detta sammanhang närmare ingå på frågorna angående fullmäktiges och vice värdens förhållande till överintendentensämbetet efter förändringens genomförande anse fullmäktige icke behöfligt. Dessa frågor avgöras lämpligen i sammanhang med uppgörandet av de närmare bestämmelser angående ämbetets befattning med riksdagshuset, som, enligt vad de sakkunniga föreslagit, böra gemensamt meddelas av ämbetet och fullmäktige.»

Fullmäktiges önskingar i fråga om det särskilda, riksdagshuset avseende generalförslaget bliva enligt de sakkunnigas förslag, mot vilket jag icke har något att erinra, fullt tillgodosedda. Att en vice-värd fort-

*Departements-
chefen.*

farande kommer att av fullmäktige utses för riksdagshuset torde även för överintendentensämbetets vidkommande vara att tillråda. Beträffande de närmare enskildheterna i förhållandet mellan, å ena sidan, fullmäktige och nämnde vice-värd samt, å andra sidan, överintendentensämbetet är jag ej beredd att nu yttra mig. Innan något därutinnan åtgöres från Eders Kungl. Maj:ts sida torde, liksom i fråga om riksbankens byggnadsverksamhet, uttalande av riksdagen i ämnet avvaktas.

De sakkunniga, som uppenbarligen ansett, att än flere fastigheter än de ovan nämnda lämpligen borde överflyttas till överintendentensämbetet, hava emellertid icke framlagt något förslag därom, utan valt det förfarandet att utdana den nya organisationen av ämbetet så, att ämbetet endast med den ökning av de mindre kvalificerade arbetskrafterna, som eventuellt kan bliva erforderlig, och efter nödig höjning av vederbörande anslag må kunna, när så befinnes lämpligt, till förvaltning övertaga ytterligare flere eller färre egendomar. Jag gillar denna de sakkunnigas ståndpunkt och tar för givet, att det ej skall dröja synnerligen länge, innan förslag i förevarande syfte komma att, allt efter som förhållandena beträffande de särskilda fastigheterna kunna därtill föranleda, föreläggas Eders Kungl. Maj:t.

I nu förevarande ämne vill jag utöver vad jag redan anfört endast tillägga, att överintendentensämbetet, som ej haft något att erinra emot de sakkunnigas förslag att ovannämnda fastigheter omedelbart skulle överflyttas till ämbetet, påyrkat, att motsvarande höjning av de till ämbetets förfogande stående medlen för underhållet av ämbetets fastigheter samtidigt vidtages. Härtill får jag sedermera återkomma.

Ang. bygg-
nadsstatistik.

Över de sakkunnigas förslag i fråga om inrättandet av en *byggnadsstatistik i egentlig bemärkelse* (sid. 93) hava yttranden avgivits av åtskilliga av de hörda myndigheterna.

Fångvårds-
styrelsen.

Fångvårdsstyrelsen anför:

»Upprättandet av en fullständig byggnadsstatistik synes kunna bliva till gagn för anförda syften. Styrelsen vill ej heller för sin del ställa sig avvisande mot tillhandahållandet av de uppgifter rörande fångvårdens byggnadsföretag, som för ändamålet må anses nödvändiga. Det torde dock böra tillses, huruvida icke en dylik statistik utan att förlora i överskådlighet eller tillförlitlighet kunde inrättas betydligt enklare och mindre detaljerad än vad de sakkunniga tänkt sig, i det att inom överintendentensämbetet tillgängliga översikter och förteckningar skulle kunna för vart ifrågakommande fall kompletteras med närmare upplysningar från vederbörande ämbetsverk eller orter. Härigenom vunnas en ej oväsentlig lättnad för statsmyndigheterna i nu avsedda åliggandet att insända fullständiga statistiska uppgifter. Det-

samma torde gälla ifråga om skyldigheten att till överintendentensämbetet insända huvudritningar till samtliga de byggnadsföretag, som för statens räkning utförts, således i vad fångvården angår ritningarna till varje fångvårdsanstalt i riket. Så vitt nämligen kan förutsättas, att en var myndighet för sig anordnar egen fullt tillfredsställande byggnadsstatistik och att därtill i överintendentensämbetet finnas lämpliga register och sammandrag, lär ej vara behöfligt, att hela det vidlyftiga materialet hopas inom ämbetet.»

Arméförvaltningen yttrar i detta ämne:

Arméförvaltningen.

»Den egentliga byggnadsstatistikens mål skulle vara större planmässighet vid statens byggnadsverksamhet, särskilt vad avser tillgodoseende av olika statsinstitutioners lokalbehov samt byggnadsverksamhetens fördelning på olika tidsperioder. Härvid må, vad arméförvaltningens husbyggnadsverksamhet vidkommer, erinras, att denna verksamhet, som uteslutande avser att tillgodose det militära behovet av byggnader för lantförsvaret, knappast kan sägas hava något vidare samband med övriga statsinstitutioners lokalbehov, varför den ock lämpligast bör få fullföljas oberoende av därför främmande hänsyn och av de tidsperioder, varå det kan vara lämpligt att fördela den byggnadsverksamhet, som kan betingas av andra statsinstitutioners behov av lokaler. Inlämnandet av statistiska uppgifter, i sådant avseende som ovan sagts, rörande de militära husbyggnaderna, torde därför knappast hava något större värde. — — — Inlämnandet av uppgifter om byggnaders, av olika slag och utförande, totalkostnad samt enhetspris per kvadratmeter, kubikmeter, per man, per sjuksäng o. s. v., synes arméförvaltningen — — — kunna vara till viss nytta och vägledning.»

Marinförvaltningen yttrar:

Marinförvaltningen.

»I fråga om insändandet av statistiska uppgifter, på sätt ifrågasatts, finner förvaltningen förslaget, vad marinen beträffar, icke vara tillräckligt motiverat, enär nyttan därav icke kan anses motsvara de kostnader och ökade arbetskrafter, som därav skulle förorsakas. Endast i den mån byggnad bleve för marinen obehöflig samt dessutom vore belägen å sådan plats, eller omständigheterna i övrigt vore sådana, att den av marinförvaltningen ansåges böra för annat ändamål disponeras, synes uppgift böra lämnas.»

Lotsstyrelsen förklarar sig anse att vad de sakkunniga föreslagit i fråga om byggnadsstatistiken utan olägenhet skulle kunna bliva gällande även för lotsstyrelsens byggnadsverksamhet.

Lotsstyrelsen.

Generalpoststyrelsen framhåller, att byggnadsstatistiken säkerligen skulle bidra till att göra statens byggnadsverksamhet mera överskådlig och planmässig.

Generalpoststyrelsen.

Järnvägsstyrelsen har i förevarande fråga utlåtit sig sålunda:

Järnvägsstyrelsen.

»I fråga om förslaget att lämna bidrag till en lämplig byggnadsstatistik må här erinras om sakkunnigas eget uttalande, att järnvägsstyrelsen är att hänföra till de ämbetsverk, vilkas byggnadsverksamhet omfattar byggnader, som i allmänhet till sin utdanning äro intimt beroende av de speciella av ämbetsverken företrädda ändamål de skola tjäna. Med hänsyn härtill kan ifrågasättas nyttan för statens

järnvägars vidkommande av lämnande av bidrag till den föreslagna byggnadsstatistiken. Givetvis vill dock styrelsen ej motsätta sig att lämna bidrag härutinnan, försåvitt det kan påvisas, att verkligt gagn härigenom kommer att tillföras statens byggnadsverksamhet över huvud taget. Sakkunniga hava själva anmärkt, att de ej tilltrött sig föreslå, huru byggnadsstatistiken skall närmare anordnas och föras, utan att överintendentensämbetet torde självt vara bäst skickat att utarbeta detaljerat förslag i detta avseende, men hava sakkunniga dock i huvuddrag angivit vissa synpunkter i frågan.

Vid nu angivna förhållande och innan definitivt förslag om byggnadsstatistikens förändring föreligger, torde vara tillfyllest här allenast förutskicka följande.

Enligt styrelsens mening böra, i fråga om redan tillgodosedda behov, dessa bidrag till byggnadsstatistik för statens järnvägars vidkommande lämpligen omfatta allenast byggnadstomter och byggnader i städer och stadsliknande samhällen och även beträffande dessa endast dels sådana byggnadstomter, som av en eller annan anledning kunna befinnas obehövlige för statens järnvägar, dels husbyggnader, som kunna helt eller delvis utnyttjas för annat statsändamål än statens järnvägar.

Vidkommande byggnadsstatistikens av sakkunniga angivna andra avdelning eller uppgifter angående statens ännu ej tillgodosedda lokalbehov inser styrelsen till fullo att i många fall större planmässighet i statens byggnadsverksamhet skulle uppstå, därest å centralt ställe samlades uppgifter från olika statsinstitutioner rörande ifrågasatta nya lokaler. Å andra sidan är att beakta, att i ett verk som statens järnvägar, där trafikens starka utveckling eller ändrade trafikförhållanden ofta påfordra omedelbara åtgärder även i fråga om byggnadsverksamheten, svårighet förefinnes att på förhand i god tid beräkna erforderliga lokalbehov och därvid efter den av sakkunnige avsedda anmälan till ett statens centrala byggnadsorgan avvakta resultatet av eventuellt samarbete med annan statsinstitution. Till detta ämne har styrelsen här nedan vid behandling av frågan om samverkan med överintendentensämbetet rörande förberedande utredning i byggnadsfrågor anledning återkomma och därvid styrelsen av närmare angivna skäl funnit sig böra föreslå allenast preliminär tillämpning av det föreslagna förfarings sättet i avbidan på av erfarenheten vunnit kännedom, i vilken omfattning det blivande samarbetet låter sig verkställas. Med hänsyn till det nu anförda har styrelsen beträffande framtida lokalbehov ansett ovillkorlig anmälnings skyldighet i förevarande avseende i fråga om varje byggnadsföretag icke böra föreskrivas järnvägsstyrelsen. Styrelsen håller före att i stort sett det avsedda gagnet skulle vinnas, därest tillsvidare preliminärt så anordnades, att dylika uppgifter finge omfatta allenast byggnadstomter och byggnader i städer och stadsliknande samhällen och även beträffande dessa under förutsättning att ej trafikförhållandena omedelbart påfordrade åtgärd från järnvägsstyrelsens sida i avseende å dess byggnadsverksamhet. Slutligen vill styrelsen vid sidan av det ovan berörda förorda såsom måhända gagneligt för annan statens byggnadsverksamhet att tillika vissa sådana uppgifter lämnas beträffande olika typer av vid statens järnvägar utförda byggnader, belysande exempelvis byggnads sätt och kostnader per rum, per kubikmeter och dylikt, som kunna vara till nytta vid bedömning av förslag till byggnader vid andra statens verk.»

Vattenfalls-
styrelsen.

Vattenfallsstyrelsen anför:

»Förslaget om upprättande av en fortlöpande statens byggnadsstatistik får

anses välbetänkt. Beträffande det närmare anordnandet och förändret av denna statistik hava de sakkunniga yttrat allenast, att överintendentsämbetet självt vore bäst skickat att utarbeta detaljerat förslag. Emellertid torde, när detta förslag föreligger, statens övriga byggande myndigheter böra beredas tillfälle att häröver yttra sig. Det torde säkerligen icke vara nödvändigt, att t. ex. vattenfallsstyrelsen avlämnar detaljerade uppgifter över sådana fastigheter, som direkt användas för i drift varande kanaler och kraftverk.»

Riksbanksfullmäktige hava, med avseende å vad de sakkunniga hemställt ifråga om upprättande och förande av byggnadsstatistik, förklarar sig ej hava någon erinran mot att till vederbörande insändas från riksbanken härför erforderliga uppgifter.

Riksbanksfull-
mäktige.

Överintendentsämbetet har, med anledning av vad som anförts av fångvårdsstyrelsen, arméförvaltningen, marinförvaltningen, lotsstyrelsen, järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen, yttrat följande:

Överintendents-
ämbetet.

»För åvägabringande av önskvärd planmässighet i statens byggnadsverksamhet har av 1912 års statsrevisorer ifrågasatts, huruvida icke en utväg vore att i allmänhet statens byggnadsverksamhet ställdes under en gemensam och fackmässig ledning. Såväl överintendentsämbetet som de sakkunniga hava på angivna grunder icke ansett en dylik anordning vara att förorda, och därför icke heller föreslagit någon ändring beträffande omfattningen av ovannämnda myndigheters befattning med statens husbyggnadsverksamhet.

Den centralisation av statens husbyggnadsverksamhet, som de sakkunniga ansett möjlig att genomföra och förlägga till den föreslagna 'byggnadsstyrelsen', har inskränkt sig till att *dels* dit överflytta den statens husbyggnadsverksamhet, som utövas av generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och riksbankens fullmäktige, vilka myndigheter sakna byggnadstekniska organ, *dels*, och i all synnerhet, genom att inom »byggnadsstyrelsen» upprätta en statistisk byrå, där man i varje ögonblick skulle kunna erhålla en samlad bild av statens pågående husbyggnadsverksamhet. Denna byrås arkiv skulle ävenledes utan omgång kunna lämna svar på, bland annat, följande frågor rörande städer, köpingar, stadsliknande samhällen och deras omedelbara omgivningar, nämligen:

vilka bebyggda eller obebyggda tomter tillhöra statsverket, dessas storlek, form, läge och värde;

vartill de användas och eventuella byggnaders plananordning och utseende; förekomster av utav statsverket förhyrda lokaler och vilka dessa äro, samt huruvida något ytterligare lokalbehov för statsverket inom visst område förefinnes.

Överintendentsämbetet hade på sin tid framhållit såsom det första villkoret för införandet av mera planmässighet i statens husbyggnadsverksamhet uppläggandet av ett dylikt statistiskt material, vilken tanke även vunnit riksdagens beaktande.

De sakkunniga hava nu fört denna tanke vidare och inom det ombildade överintendentsämbetet föreslagit upprättandet av en särskild avdelning inom 'byggnadsbyrån', som skulle hava till uppgift att insamla och bearbeta de statistiska uppgifterna, samt hava dem så ordnade, att man vid varje uppstående, statsverket berörande byggnadsfråga redan i dess första stadium kunde omedelbart få besvarade

ovan anförda eller liknande på byggnadsfrågans lösning inverkan på spörsmål. Att rådfråga detta statistiska arkiv först vid huvudritningarnas granskning (se fångvårdsstyrelsens utlåtande) torde vara mindre lämpligt, om man syftar till snabb utredning av en byggnadsfråga, då ju den möjligheten alltid förefinnes, att den föreliggande byggnadsfrågan kan komma att kollidera med andra statens byggnadsintressen på platsen, i vilket fall hela utredningen får göras om.

Ett samrådande med 'byggnadsstyrelsen' på tidigare stadium av utredningen, den må handhavas av vilken myndighet som helst, kan däremot bidra till dess hastigare realiserande genom eventuell kombination med annat statens tomt- eller lokalbehov, som bör finnas registrerat på byggnadsbyråns utredningsavdelning. Någon nämnvärd tidsutdräkt för den rådfrågande myndigheten torde en dylik hänvändelse till 'byggnadsstyrelsen' icke behöva medföra, om, såsom man måste förutsätta, det statistiska arkivet är praktiskt ordnat.

Det säger sig självt, att detta arkiv motsvarar sitt ändamål bättre ju fullständigare och ju färskare det statistiska materialet är. Det är därför av mycket stor vikt att *alla* statens myndigheter dit insända behöriga uppgifter och att uppkommet behov av tomt- eller lokalutrymme anmäles så tidigt som möjligt.

Då de militära myndigheterna i sina underdåniga utlåtanden framhålla, att deras lokalbehov icke har något samband med övriga statsinstitutioners, varför detta ock lämpligast borde få tillgodoses oberoende av främmande hänsyn och av de tidsperioder, vara det kan vara lämpligt att fördela den byggnadsverksamhet, som kan betingas av andra statsinstitutioners behov av lokaler (se arméförvaltningens utlåtande), och av denna anledning anse statistiska uppgifter rörande militära byggnader och tomtområden knappast hava något större värde, förbise dessa myndigheter, att det dock för andra statsinstitutioner kan vara av vikt att veta de militära myndigheternas innehav och deras ytterligare behov, på det att de må kunna rätta sig därefter. Om militära hänsyn fordra utförandet av vissa byggnadsarbeten under en viss tidsperiod, måste så ske oberoende av konjunkturen, men det statistiska arkivet måste då kunna utvisa, att, exempelvis på grund av nationalekonomiska motiv, ett uppskjutande med andra påtänkta byggnadsföretag vore lämpligt.

De myndigheter, vilka, av de underdåniga utlåtandena att döma, icke tillfullo förstått meningen med utredningsavdelningens verksamhet och värdet av det statistiska materialets fullständighet och färskhet, hava säkerligen även förbisett, hur värdefullt det skulle vara vid bedömandet av förslag till stadsplaner, varmed en annan av 'byggnadsstyrelsens' byråer skulle sysselsätta sig, att hava tillgång till exakta uppgifter rörande kronan tillhörig mark och därpå befintliga byggnader samt rörande de behov av inom stadsplaneområdet beläget tomtutrymme, som eventuellt må kunna förefinnas hos statsmyndigheter på platsen eller annorstädes.

Riksdagen har upprepade gånger fordrat åtgärder för åstadkommande av större planmässighet i statens byggnadsverksamhet. Överintendentensämbetet har svarat, att första steget härtill är statistik. Riksdagen har funnit detta svar beaktansvärt och år 1911 anhållit att Eders Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning angående för ändamålet lämpliga åtgärder samt därefter meddela föreskrifter. Utredningen har resulterat uti den av de sakkunniga föreslagna 'utredningsavdelningen' inom byggnadsbyrån. Överintendentensämbetet kan icke finna annat än att upprättandet av en dylik 'upplysningsbyrå' från alla håll måste hälsas med tillfredsställelse, och att densamma för alla byggnadsinstitutioner måste komma

att underlätta snarare än fördröja en byggnadsfrågas utredande, och att därför en hänvändning till 'byggnadsstyrelsen' redan under utredningsstadiet icke kan betraktas såsom något uppgivande av den beträffande institutionens bestämmanderätt, utan såsom ett naturligt och oundgängligt moment i utredningen, för att försäkra sig om att de första förutsättningarna för densamma icke äro oriktiga.»

Inrättandet av en byggnadsstatistik är — som jag förut haft tillfälle framhålla — en huvudpunkt i de sakkunnigas förslag till åstadkommande av en bättre ordning vid statens husbyggnadsverksamhet i allmänhet. Statistiken, sådan de sakkunniga tänkt sig densamma, kan sägas innebära den centralisation av husbyggnadsverksamheten, som under de givna förhållandena synes möjlig att åstadkomma. I detalj hava de sakkunniga ej närmare preciserat sitt förslag i förevarande avseende. Å det stadium, frågan nu befinner sig, torde också endast principerna för den ifrågasatta statistiken vara av intresse. Och i detta avseende delar jag de sakkunnigas uppfattning. För den närmare utformningen av statistikens enskildheter torde ytterligare fackmässig utredning erfordras. Förslag härutinnan torde jag i sinom tid, om och när visshet vunnits, att nödiga arbetskrafter för statistikens handhavande bliva disponibla, få förelägga Eders Kungl. Maj:t. De av de hörda myndigheterna framställda detaljanmärkningarna mot vad de sakkunniga yttrat i förevarande ämne torde komma att vederbörligen beaktas vid denna utredning. I allmänhet åsyfta dessa anmärkningar att inskränka de särskilda myndigheternas skyldighet att lämna uppgifter till statistiken. Häremot vill jag i detta sammanhang framhålla, att statistiken till sin karaktär syftar att vara ett hjälpmedel för byggnadsverksamheten i dess helhet och således ej kan rätt bedömas, om uteslutande de särskilda verkens synpunkter anläggas. Jag hänvisar härutinnan till vad överintendentsämbetet anfört och vill såsom för saken belysande särskilt fästa uppmärksamheten å vad ämbetet yttrat om vikten av statistiken för prövningen av stadsplanefrågor — frågor, med vilka icke något av de verk, som skulle besväras med skyldighet att lämna uppgifter till statistiken, i regel hava att taga befattning.

Av de mot förslaget angående en byggnadsstatistik framställda anmärkningarna är det särskilt två, som äro av allmännare innebörd, varför jag nu anser mig böra upptaga desamma till bemötande. Fångvårdsstyrelsen ifrågasätter sålunda, att statistiken skulle, till minskande av de uppgiftspliktiga myndigheternas besvär, anordnas så, att varje byggande myndighet förde fullständig statistik över sin egen byggnadsverksamhet och att inom överintendentsämbetet endast fördes register och sammandrag över samtliga dessa statistiker. Med en sådan anordning

*Departements-
chefen.*

skulle det emellertid ej kunna undvikas, att byggnadsstatistiken såsom helhet betraktad bleve av synnerligen heterogen beskaffenhet och, även oavsett denna omständighet, i hög grad svår och tidsödande att utnyttja, då på statistiken grundade utredningar måste på ett eller annat sätt företagas inom åtskilliga olika verk i stället för, såsom med det av de sakkunniga framställda förslaget åsyftas, på ett enda ställe, nämligen inom överintendentsämbetet. En följd härav skulle lätt kunna bliva, att byggnadsstatistikens användbarhet, ja kanske hela nyttan därav äventyrades.

Vidare vill jag, med anledning av militärförvaltningarnas erinran därom, att deras byggnadsbehov vore av den beskaffenhet, att de måste tillgodoses utan hänsyn till övriga statens byggnadsbehov, och att följaktligen deras inbegripande under statistiken icke skulle bliva av något större värde, uttala min anslutning till vad överintendentsämbetet gent emot en sådan uppfattning framhållit, nämligen att, då byggnadsstatistiken avser statens byggnadsverksamhet i dess helhet, statistik över den militära byggnadsverksamheten, även om denna befinnes ej böra påverkas av den civila, måste vara att tillgå för att de jämkningar i den civila byggnadsverksamheten, som kunna betingas av växlingar i den militäras omfång, må kunna iakttagas.

Vad slutligen post- och telegrafverkens samt riksbankens ställning till byggnadsstatistiken beträffar, skulle dessa myndigheter, därest deras byggnadsverksamhet överflyttades till överintendentsämbetet, givetvis ej få någon direkt befattning med statistiken, då det material härför, som kunde utvinnas ur nämnda myndigheters byggen, tillvaratoges omedelbart av överintendentsämbetet. Skulle myndigheterna däremot allt fortfarande själva utöva sin byggnadsverksamhet, komme de att till statistiken intaga samma ställning som övriga myndigheter med självständig byggnadsverksamhet. Under sådan förutsättning skulle åtminstone postverket och riksbanken, att döma av vad de i ämnet anført, ej hava något att erinra emot byggnadsstatistiken, sådan den av de sakkunniga föreslagits, med därmed förenade åligganden för myndigheterna.

Inrättandet av en byggnadsstatistik skulle givetvis medföra ett avsevärt arbete, dels för införskaffande av primäruppgifterna, i vilket avseende det naturligen måste falla huvudsakligen å de särskilda byggande myndigheterna, och dels för tillsynen över att nämnda uppgifter vederbörligen inflyta samt för uppgifternas statistiska bearbetande. I sistnämnda avseendena torde arbetet, såsom även de sakkunniga förutsatt, komma att drabba överintendentsämbetet, som till en av sina uppgifter efter omorganisationen skulle hava att verkställa utredningar i byggnadsfrågor med särskild hänsyn till den enskilda byggnadsfrågans ställ-

ning till statens byggnadsverksamhet i dess helhet. — Sedan statistiken bringats i höjd med tillståndet hos statens husbyggnadsväsen, torde överintendentensämbetets befattning med densamma tillföra ämbetet en tämligen jämn och fortvarande ström av göromål, som därför givetvis böra förrättas av ämbetets ordinära arbetskrafter. Däremot komme det första upplägget av statistiken att förorsaka ämbetet ett tillfälligt, å en relativt kort tidsperiod koncentrerat, men dock mycket drygt arbete, vilket därför icke torde kunna helt påbörjas ämbetets nyssnämnda arbetskrafter utan vartill följaktligen extra biträde måste anlitas. Kostnaderna för dylikt biträde hava av ämbetet beräknats till 15,000 kronor, och de sakkunniga hava, ehuru med någon tvekan, anslutit sig härtill, i det de hemställt, att för bestridande av de med byggnadsstatistikens första uppläggande förenade särskilda kostnaderna ett extra anslag å nämnda belopp skulle ställas till ämbetets förfogande. Beträffande den av de sakkunniga tillämpade beräkningsgrunden tillåter jag mig att hänvisa till vad de sakkunniga därutinnan anfört (sid. 97). Om också vid den tidpunkt, då de sakkunniga avgåvo sina förslag, berörda summa kunde anses vara rikligt tillmätt, torde dock av allbekanta skäl de ekonomiska förhållandena numera vara så förändrade, att frågan snarare torde bliva, huruvida beloppet kan anses fullt tillräckligt. Då emellertid, såsom de sakkunniga framhållit, det är svårt att bedöma det erforderliga beloppets storlek, vill jag ej nu ifrågasätta någon avvikelse från vad de sakkunniga föreslagit. Jag delar således de sakkunnigas mening såväl beträffande behövligheten av ett särskilt engångsanslag för byggnadsstatistikens uppläggande som vad angår beloppet av detta anslag.

Beträffande frågan om inrättande av ett till överintendentensämbetet förlagt *centralt statsarkiv för ritningar* (sid. 98) hava även vissa av de hörda myndigheterna yttrat sig.

Ang. centralt
statsarkiv för
ritningar.

Vad fångvårdsstyrelsen i förevarande avseende anfört har jag redan, då jag yttrade mig om byggnadsstatistiken, meddelat. Styrelsen håller sålunda före, att frågan skulle lösas på enahanda sätt, som styrelsen ifrågasatt angående statistiken, nämligen att de byggande myndigheterna skulle inrätta egna ritningsarkiv och att inom överintendentensämbetet endast skulle föras lämpliga register och anvisningar till desamma.

Fångvårds-
styrelsen.

Arméförvaltningen anför i ämnet följande:

»Såsom ovan omförmälts, hava de sakkunniga föreslagit att statsmyndighet, som ombesörjer utförandet av husbyggnadsföretag för kronans räkning, skulle till

Armé-
förvaltningen.

överintendentensämbetet insända ett exemplar av huvudritningarna därtill'. Det vore (se sid. 285), säga de sakkunniga, av högt ej endast teoretiskt utan även praktiskt värde, att ett fullständigt centralt statsarkiv för ritningar upprättades, och hava de ansett, att det närmast till hands liggande medlet att nå detta mål vunnas däri-genom, att till överintendentensämbetet insändes dylika ritningar, dock med de undan-tag, som kunde betingas av särskilda skäl, t. ex. vissa militära byggnader. Vad som avses med vissa militära byggnader utvecklas likväl icke närmare. Då det av de sakkunniga angivna skälet för ritningars insändande synes arméförvaltningen vara synnerligen beaktansvärt, har arméförvaltningen intet att erinra mot den föreslagna bestämmelsen, dock att den icke skall gälla ritningar å byggnader m. m. inom befästade område och ej heller ritningar till andra militära byggnader och anläggningar, som det kan prövas vara olämpligt att med ämbetets arkiv införliva.»

*Marin-
förvaltningen.*

Marinförvaltningen anför:

»Ett åläggande för marinmyndighet, som ombesörjer utförandet av husbyggnadsföretag för kronans räkning, att till överintendentensämbetet insända ett exemplar av huvudritningarna därtill bör omfatta endast större byggnader och i intet fall utsträckas att gälla vare sig befästningsbyggnadsverk, större som mindre, varvets byggnad eller övriga byggnader, vars beskaffenhet icke bör bringas till allmänhetens kännedom.

För vinnande av full trygghet med avseende å den militära sekretessen torde det därför böra läggas i marinförvaltningens hand att för marinens vidkommande pröva, huruvida ritning skall insändas eller ej.»

Lotsstyrelsen.

Lotsstyrelsen förklarar sig ej hava något att erinra mot meddelandet av bestämmelse därom, att ett exemplar av huvudritningarna till de husbyggnadsföretag, som genom lotsstyrelsens försorg utfördes, skulle till överintendentensämbetet insändas.

*Järnvägs-
styrelsen.*

Järnvägsstyrelsen yttrar:

»Vidkommande förslaget därom att i och för bildande av ett centralt statsarkiv för ritningar måtte till överintendentensämbetet eller den blivande byggnadsstyrelsen insändas från vederbörande statsmyndigheter ett exemplar av huvudritningarna till de byggnadsföretag, som för statens räkning utförts, är vad statens järnvägar angår intet att i huvudsak häremot erinra. Vid statens järnvägar utföras emellertid ofta en mängd hus enligt samma ritningar ävensom ett stort antal uthus och dylika byggnader av ringa betydenhet. Med hänsyn härtill håller styrelsen före, att till det ifrågasatta statsarkivet böra från statens järnvägar överlämnas endast huvudritningar för olika hustyper och ej för varje uppfört hus samt att ritningar icke böra insändas för mera obetydliga husbyggnader såsom uthus, avträden, mindre godsmagasin och dylika. Styrelsen förutsätter vidare att ej alltför kostsam kopieringsmetod påfordras.»

Vattenfallsstyrelsen nämner i sitt över de sakkunnigas betänkande avgivna utlåtande i nu förevarande avseende följande:

*Vattenfalls-
styrelsen.*

»Även inrättande av ett centralt statsarkiv för ritningar synes kunna bli till nytta, om än med hänsyn till det alldeles speciella ändamål, som de av vattenfallsstyrelsen uppförda byggnader vanligen tjäna, styrelsens ritningar i regel knappast kunna tjäna till någon ledning för andra statens verk. I allmänhet torde det vara tillräckligt, att de insända ritningarna utgöras av ljuskopior eller åtminstone s. k. rokotryck, då eljest ett reproducerande av ritningarna, särskilt för större byggnader, skulle medföra allt för avsevärda kostnader. Särskilt torde rokotryck vara att förorda såsom lika hållbara som originalritningar.»

Enligt domänstyrelsens förut av mig återgivna utlåtande har detta ämbetsverk såsom sin mening uttalat, att det för verkets vidkommande vore tillräckligt, att ett exemplar av huvudritningarna till större byggnadsföretag insändes till överintendentensämbetet.

*Domän-
styrelsen.*

Av överintendentensämbetets utlåtande må i detta sammanhang meddelas följande:

*Överintendentens-
ämbetet.*

»Ett huvudritningsarkiv lärer vara nödvändigt, särskilt vid utredningen angående enhetspris för olika typer av byggnader, och för studiet av förhållandet mellan nyttig golvarea och korridorer och dylikt, mellan hela byggnadens kvadratytta och de arealer, murar och väggar upptaga m. m. Resultatet av dylika undersökningar äro av ovärderlig nytta icke blott vid granskningen av byggnadsförslag inom 'byggnadsstyrelsen' utan även för alla statens byggande myndigheter vid bedömandet av huruvida den förslagsgivande arkitekten lyckats finna en sådan lösning av sin uppgift, att kostnaderna stå i rimligt förhållande till de med byggnaden i fråga vunna nyttigheterna.»

Inrättandet av ett centralt statsarkiv för ritningar är, såsom av vad de sakkunniga anfört framgår, egentligen ej någon nyhet. Det är fast mer att anse såsom ett fortsättande eller kanske rättare återupptagande och utvecklande av de för några decennier sedan rådande förhållandena i förevarande avseende. Nyttan av ett centralt ritningsarkiv synes mig utan vidare ligga i öppen dag. Från synpunkten av det praktiska, på förbättrandet av förhållandena inom statens husbyggnadsverksamhet såsom helhet betraktad omedelbart inriktade arbetet kan ritningsarkivet sägas tjäna samma syften som byggnadsstatistiken, ja i stort sett vara en del av densamma. Vad som yttrats om statistiken torde därför i tillämpliga stycken kunna hänföras även till ritningsarkivet. Av vissa av de hörda myndigheterna hava från olika synpunkter

*Departements-
chefen.*

framställtts yrkanden på begränsning av ritningsarkivets omfattning. Med anledning härav kan å ena sidan göras gällande, att, även om införlivandet med samlingen av särskilda arbeten kan med hänsyn tagen endast till dessas speciella föremål synas mindre ändamålsenligt, rikhaltighet och fullständighet dock äro av väsentligen samma betydelse för ett centralt ritningsarkiv å dess område som för ett centralt handlingsarkiv eller bibliotek å dess gebit. Men å andra sidan bör åter medgivas, att av vissa särskilda skäl ritningarna till åtskilliga byggnader kunna anses icke hava sin plats i ett arkiv av förevarande slag. Det sist sagda gäller i synnerhet om en del militära byggnader. Angående vilka byggnader som böra undantagas är jag emellertid ej beredd att nu yttra mig. Härom lärer jag framdeles komma att förelägga Eders Kungl. Maj:t förslag i sammanhang med utfärdandet av behöfliga administrativa bestämmelser i ämnet.

Ang. upplysningsverksamhet å husbyggnadsområdet.

Även över de sakkunnigas förslag att en *upplysningsverksamhet* å husbyggnadsområdet skulle utövas genom överintendentsämbetet (sid. 98) hava en del av de hörda myndigheterna uttalat sin mening.

Arméförvaltningen.

Arméförvaltningen anför sålunda i sitt över de sakkunnigas betänkande avgivna utlåtande:

»I vad statistiken — — — avser den upplysningsverksamhet, som å sid. 286 — 287 närmare avhandlas, avseende att till byggande myndigheter bringa kännedom om de erfarenheter, som gjorts vid de för statens räkning utförda byggnadsföretagen, torde det säkerligen kunna vara till gagn, om i sådant hänseende till överintendentsämbetet inlämnades erforderliga uppgifter, särskilt vad beträffar olika byggnadskonstruktioners, materialiers m. m. användning och duglighet, olika byggnadsfabrikats fördelar och olägenheter, m. m. Dessa uppgifter böra dock icke, såsom de sakkunniga synas hava tänkt sig, insändas från respektive arbetsledare direkt till överintendentsämbetet utan bör, vad arméförvaltningen angår, insändandet ske genom ämbetsverket.»

Marinförvaltningen.

Marinförvaltningen och lotsstyrelsen förklara sig intet hava att erinra mot det av de sakkunniga föreslagna åläggandet för ledarna av verkens husbyggnadsföretag att till överintendentsämbetet efter hand insända meddelande om under arbetet gjorda erfarenheter och rön, som synas vara av allmännare intresse.

Lotsstyrelsen.

Generalpoststyrelsen.

Generalpoststyrelsen förmenar, att en upplysningsverksamhet av det slag, de sakkunniga ifrågasatt, torde kunna bliva till någon nytta.

Järnvägsstyrelsen.

Järnvägsstyrelsen förklarar sig beträffande statens järnvägar till fullo instämma i förslaget, att ledarne av statens husbyggnadsföretag

må tillförbindas att till överintendentensämbetet efter hand insända meddelanden om under arbetet gjorda erfarenheter och rön, som synas vara av allmännare intresse.

Vattenfallsstyrelsen anför:

»Den *upplysningsverksamhet*, som skulle utövas genom utsändande av 'meddelanden från överintendentensämbetet', bör givetvis kunna bli till stort gagn. Då dessa meddelanden till största delen torde bli av rent teknisk karaktär, är det för ernående av ett gott resultat härutinnan nödvändigt, att dessa meddelanden utarbetas av erfarna byggnadsingenjörer eller av arkitekter, som specialiserat sig på det byggnadstekniska området. De konstruktiva frågor, som det här gäller, äro ej av den natur, att de i vanliga fall handläggas av arkitekter, utan deras grundliga behandling tillkommer obetingat ingenjörsvetenskapen. I vad mån överintendentensämbetet blir lämpat för handhavandet av upplysningsverksamhet av ifrågavarande slag blir sålunda beroende av, hur den byggnadstekniska ingenjörsvetenskapen blir representerad inom ämbetet. Under alla omständigheter synes i hög grad önskligt, att, beträffande åtminstone viktigare byggnadstekniska frågor, ett direkt samarbete kunde etableras mellan överintendentensämbetet och vissa andra tekniska verk (närmast järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt vattenfallsstyrelsen), särskilt då det gäller fastställande av normer för olika konstruktioner och byggnadsmaterial. På vattenfallsstyrelsens initiativ hava t. ex. kommitterade från nyssnämnda fyra verk utarbetat förslag till normalbestämmelser för järnkonstruktioner till hus-, bro- och vattenbyggnader, ett förslag, som för närvarande är föremål för nämnda verks prövning. Genom dylikt samarbete torde betydligt bättre resultat vinnas, än genom att övriga verk till överintendentensämbetet insända 'rapporter över erfarenhetsrön' m. m.»

*Vattenfalls-
styrelsen.*

Förslaget angående ifrågavarande upplysningsverksamhet synes hava vunnit de med byggnadsangelägenheter sysslade myndigheternas gillande. Även jag finner mig böra förorda detsamma. Jag finner det innebära en avsevärd fördel bland annat i det avseendet, att de av upplysningsverksamheten härflytande meddelandena skulle kunna bli ett värdefullt och lätt tillgängligt medel för de husbyggnadstekniska statstjänstemännen att följa byggnadskonstens utveckling, särskilt den praktiska sidan därav.

*Departements-
chefen.*

Beträffande arméförvaltningens yttrande, att underrättelserna om vid statsbyggena gjorda iakttagelser och rön ej böra insändas till överintendentensämbetet direkt från ledarna av byggnadsföretagen utan genom vederbörande ämbetsverk, ligger detta egentligen på sidan om förevarande fråga. För upplysningsverksamhetens bedrivande är det givetvis tämligen likgiltigt, på vad sätt underrättelserna inkomma, blott de så göra. Måhända blir det dock för likformighetens skull och för att omedelbart träffa dem, uppgiftsskyldigheten ytterst åvilar, nödvändigt att föreskriva, att ledarna av statens husbyggnadsföretag skola direkt

meddela överintendentsämbetet sina iakttagelser och rön. Önska vederbörande ämbetsverk att även direkt erhålla dylika meddelanden, torde intet hindra att för deras vidkommande sådan anordning vidtages.

Vattenfallsstyrelsens uttalande om kompetensen hos dem, som inom överintendentsämbetet skola handhava upplysningsverksamheten, bör beaktas vid behandlingen av frågan om ämbetets organisation. Beaktansvärt är även ämbetsverkets uttalande om samarbete mellan överintendentsämbetet och andra byggnadstekniska verk i förevarande avseende. Samarbete mellan ämbetsverken är ju för övrigt en ledande tanke i de föreliggande förslagen till åstadkommande av bättre förhållanden vid statens husbyggnadsverksamhet. Och lika väl som man härvid önskar, att de byggande verken skola samarbeta med överintendentsämbetet i frågor, där ämbetet måste anses såsom främsta auktoritet, så bör givetvis även ämbetet samarbeta med andra byggande verk i frågor, där dessas sakkunskap kan bliva av gagn.

Ang. provsamlings av byggnadsmaterialier.

Över de sakkunnigas förslag att en *provsamling av byggnadsmaterialier* skulle inrättas hos överintendentsämbetet (sid. 100) har av de hörda myndigheterna egentligen endast vattenfallsstyrelsen yttrat sig. Styrelsen anför:

Vattenfallsstyrelsen.

»Den föreslagna provsamlings bör stå under sakkunnig ingenjörsvård och helst vara kombinerad med materialprovningensanstalt. Det kan ifrågasättas, huruvida ej lämpligast vore, att provsamlings förlades till statens provningsanstalt. För att vara av största nytta böra nämligen jämte proven utställas certifikat över verkställd materialprovning.»

Departementschefen.

En provsamlings sådan som de sakkunniga föreslagit synes mig kunna bliva till gagn. Den kan på sätt och vis anses såsom ett komplement till den upplysningsverksamhet i byggnadstekniska ämnen, som skulle utövas genom överintendentsämbetet. Härvid vill jag emellertid framhålla nödvändigheten av att det tillses, att kostnaderna för samlings icke bliva större, än att de fullt motsvaras av den nytta, samlings i verkligheten befinnes medföra. Kostnaderna för samlings torde emellertid, såsom de sakkunniga påpekat, egentligen komma att utgöras av kostnaderna för den för samlings inrymmande nödvändiga lokalen. Och då samlings kan antagas enligt sin natur komma att börja med tämligen blygsamma mått och efterhand tillväxa, torde det ej behöva möta några avsevärda svårigheter att i tid vidtaga åtgärder för nödig begränsning av kostnaderna.

Den uppfattning av provsamlings karaktär och ändamål, som synes ligga till grund för vattenfallsstyrelsens yttrande, överens-

stämmer icke med vad de sakkunniga torde hava avsett med sitt förslag. Detta tager egentligen sikte endast på statens byggnadsverksamhet och vill åstadkomma ett medel till dennas fromma. Att välgörande verkningar för även icke statlig byggnadsverksamhet medfölja är en lycklig omständighet, ehuru icke omedelbart åsyftad. Skulle provsamlingen förenas med en verklig materialprovningsanstalt, såsom vattenfallsstyrelsen förordar, förändrades i och därmed samlingens karaktär och syfte, så att den för att fylla sina uppgifter måste svälla ut till en institution av betydligt större mått än med det ursprungliga förslaget avsetts. Huruvida framtiden kan innebära en sådan utveckling är ju vanskligt att förutsäga, men för närvarande synes mig lämpligt begränsa institutionen i enlighet med vad jag nyss anfört. En central materialprovningsanstalt — nämligen tekniska högskolans — finnes ju redan. Att å andra sidan förlägga provsamlingen till provningsanstalten, såsom vattenfallsstyrelsen ock ifrågasatt, skulle vara en åtgärd, varigenom samlingens användbarhet för överintendentsämbetet, för vilket den i främsta rummet är avsedd, skulle betydligt inskränkas.

Vad slutligen vattenfallsstyrelsen anfört i fråga om den personal, som skall handhava provsamlingen, torde detta liksom vad styrelsen i enahanda avseende anfört beträffande överintendentsämbetets upplysningsverksamhet böra tagas under övervägande i sammanhang med frågan om ämbetets organisation.

Med de förslag, jag senast yttrat mig om, nämligen angående inrättandet av en byggnadsstatistik och ett centralt statsarkiv för ritningar, angående utövändet av upplysningsverksamhet å byggnadsväsendets område samt angående inrättandet av en provsamling av byggnadsmaterialier, hava de sakkunniga såsom jag förut omnämnt huvudsakligen avsett att bereda erforderligt underlag för de medel mot de anmärkta missförhållandena vid statens byggnadsverksamhet, vilka de sakkunniga föreslagit i stället för den utförbar befunna centralisationen av själva byggnadsverksamheten. Dessa medel voro dels grundligare och allsidigare *förberedande utredning* av de särskilda byggnadsfrågorna (sid. 102), dels *granskning* i viss utsträckning av uppgjorda ritningar och förslag (sid. 104) och dels *kontroll* vid utförandet av byggnadsarbeten (sid. 110), vilket allt skulle i väsentliga avseenden läggas i händerna på överintendentsämbetet såsom den centrala statsmyndigheten på husbyggnadsväsendets område. Angående de sakkunnigas sätt, från allmän synpunkt betraktat, att lösa frågan om åvägbringande av bättre förhållanden inom statens husbyggnadsväsen har förut varit tal. Det åter-

Ang. förberedande utredning, granskning och kontroll vid byggnadsföretag.

står således nu att skärskåda de nyss nämnda speciella förslagen i enahanda syfte. Då dessa representera de allmänna praktiska uttrycken för de tillämnade förändringarna å området för statens husbyggnadsverksamhet, är det givet, att de över de sakkunnigas förslag hörda myndigheterna i sina yttranden särskilt fäst sig härvid. När jag nu går att meddela, vad myndigheterna i förevarande avseenden anfört, finner jag lämpligast att göra detta i ett sammanhang. De olika momenten av överintendentensämbetets medverkan vid behandlingen av en byggnadsfråga kan väl i en enhetlig och systematisk framställning med fördel behandlas för sig, men då de uppenbarligen höra intimt samman och de olika myndigheterna sett dem och deras inbördes sammanhang från i viss mån olika synpunkter, föreligger ej skäl att åtskilja de olika delarna av myndigheternas framställningar i ämnet.

Fångvårds-
styrelsen.

Fångvårdsstyrelsen, vilken, såsom jag i annat sammanhang redan meddelat, uttalat, att ett samarbete med den tekniska centralmyndigheten under byggnadsföretagens planläggning läte sig anordnas, anför i förevarande ämnen vidare:

»Den förberedande utredning, som bör föregå varje statens byggnadsföretag, bör givetvis vara så allsidig som möjligt. Vad särskilt angår fångvårdens byggnader äga emellertid dessa, såsom ovan påpekats, med hänsyn till beskaffenhet och användning en så speciell karaktär, att ett samarbete med överintendentensämbetet på ett tidigare stadium, än vad de färdiga byggnadsritningarna giva vid handen, blott lärer kunna ifrågakomma beträffande rent byggnadstekniska spörsmål, såvida icke saken rör uppförande av bostadshus för tjänstemän och dylikt, i vilka fall tydligen överintendentensämbetet torde kunna giva nyttiga anvisningar och råd.

Mot överintendentensämbetets deltagande i *kontrollen* över fångvårdens byggen har styrelsen intet i princip att anföra, dock under förbehåll att sådan kontroll ej föregriper styrelsens eget inseende eller hindrar arbetets gång, ej heller reser svårigheter för vidtagande av de ändringar eller avvikelser i byggnadsplanen, vartill styrelsen må vara berättigad och finna anledning.»

Arméförvalt-
ningen.

Arméförvaltningen anför:

»Under förutsättning att arméförvaltningens fortifikationsdepartement fortfarande skall i huvudsak hava hand om det militära husbyggnadsväsendet, och att detta departement tillser, att alltid däri fullt erfaren personal finnes att tillgå, torde givetvis ock där den största erfarenheten, huru militära byggnader, för att fullt motsvara sitt ändamål, böra vara anordnade. inredda och grupperade m. m., komma att vara till finnandes. Arméförvaltningen förutsätter tillika, att arkitektgöromålen vid fortifikationsdepartementet allt framgent komma att skötas av en i sitt yrke skicklig och förfaren man, med förmåga att jämväl tillgodose de estetiska fordringar, som till äventyrs kunna ställas på byggnader av ifrågavarande slag. Förbliva förhållandena sådana, som nyss förutsatts, kan arméförvaltningen ej heller inse, att det

kan vara erforderligt, att de militära byggnadsfrågorna jämväl läggas under överintendentsämbetets behandling. Säkerligen skulle det ofta icke leda till stort annat än tidsutdräkt med dessa frågors handläggning. Då ju något särskilt organ för behandling av frågor rörande militärbyggnader icke skulle bildas inom överintendentsämbetet, och således någon mera ingående sakkunskap beträffande dylika byggnaders lämpligaste inredning, anordnande och gruppering m. m. näppeligen kan komma att förefinnas inom ämbetet, torde det vara ovisst om full förståelse av och hänsyn till de militära krav, dessa byggnader böra tillgodose, där alltid kan vara att påräkna. Andra hänsyn än till byggnadernas militära nytta och användbarhet kunde måhända få göra sig mer än tillbörligt gällande. För utförande av större byggnadsföretag erfordras Eders Kungl. Maj:ts beslut. I dessa fall torde Eders Kungl. Maj:t, såsom hittills understundom skett, i den mån Eders Kungl. Maj:t prövar så nödigt, även hädanefter komma att höra överintendentsämbetet, men härför erfordras givetvis ej någon särskild författningsföreskrift.

Vad slutligen vidkommer de sakkunnigas förslag, 'att överintendentsämbetet tilläggas befogenhet och skyldighet att i avseende å samtliga sådana statens husbyggnadsföretag, som ombesörjas av annan myndighet än ämbetet, utöva kontroll av den beskaffenhet, som ovan angivits' synes följande vara att framhålla. I betänkandet (sid. 300) anföra de sakkunniga, hurusom i nådiga kungörelsen den 22 december 1893 föreskrives, att överintendentsämbetet, i avseende å husbyggnadsarbeten och reparationsarbeten å husbyggnader, ävensom i avseende å materialier, som vid statens husbyggnadsarbeten användas, skall utfärda de i § 7 i entreprenadförordningen den 17 november 1893 omförmälda allmänna bestämmelser angående fordringar å vara eller arbete, kontroll vid tillverkningen eller utförandet m. m., som kunna finnas nödigt att föreskriva till ledning och efterrättelse vid leverans eller arbetes fullgörande. Följdriktigheten har därför syntts de sakkunniga fordra, att överintendentsämbetet jämväl bör övervaka efterlevnaden av bestämmelserna. Detsamma borde sålunda enligt deras mening utöva en viss, icke blott teknisk utan även ekonomisk kontroll vid samtliga byggnadsföretag, som utföras genom någon statsmyndighets försorg. Att det uppdrag, som överintendentsämbetet erhållit genom nådiga kungörelsen den 22 december 1893, att med avseende å husbyggnadsarbeten och reparationsarbeten å husbyggnader m. m. utfärda sådana bestämmelser, som nyss nämndes, tillika borde medföra, att sagda ämbetsverk skulle äga utöva kontroll över, bland annat, även de militära husbyggnadsföretagen, kan arméförvaltningen för sin del icke finna vara på något sätt oeftergivligt. Ställes, såsom här ovan förutsatts, personal med erforderlig kompetens till arméförvaltningens förfogande, torde sedan någon särskild kontroll från överintendentsämbetets sida lika litet erfordras beträffande det noggranna iakttagandet av dessa som av andra bestämmelser, vilka skola av arméförvaltningen tillämpas. För detta ändamål torde därför knappast behövas någon vare sig teknisk eller ekonomisk kontroll från överintendentsämbetets sida. Det ena jämställde ämbetsverkets ingripande i det andras angelägenheter kan för övrigt icke vara lämpligt, allra minst i frågor som beröras av ekonomiska uppgörelser. Därvid skulle lätt slitningar kunna uppstå, verksamhetens bedrivande fördröjas och högre kostnader bliva en påföljd. Skulle det emellertid finnas vara för enheten i statens byggnadsverksamhet erforderligt, att överintendentsämbetet skall utöva teknisk och ekonomisk kontroll eller i övrigt hava inflytande även på det militära husbyggandet, vore det säkerligen bäst, om steget toges fullt ut och jämväl sistnämnda

byggnadsverksamhet helt och hållet överflyttades på ämbetet, men i sådant fall icke endast nyuppförandet av militära kasern- och andra etablissement och husbyggnader med vad därtill hörer, utan jämväl byggnadsunderhållet. Därvid måste givetvis inom överintendentsämbetet bildas en särskild avdelning för militärbyggnader, utrustad med särskild militär sakkunskap, samt under densamma tillskapas civila byggnadsorgan, som finge övertaga den befattning med militärbyggnadsverksamheten, som nu utövas av arméfördelnings- och truppförbandschefer, ingenjör-officerarne vid arméfördelningarna, kasernofficerare m. fl. Huruvida överflyttandet på överintendentsämbetet av det militära husbygget kan, även i andra hänseenden än enheten i byggnadsverksamhetens bedrivande, anses lämpligt och för staten fördelaktigt, torde vara tvelaktigt. För fortifikationen skulle detta helt visst vara till fördel, då denna därvid skulle komma i tillfälle att uteslutande ägna sig åt sin synnerligen omfattande, rent militärtekniska verksamhet.»

Marinförvaltningen.

Marinförvaltningen yttrar:

»De sakkunnigas förslag att, då det ankommer på annan myndighet än överintendentsämbetet att uppgöra ritningar med mera, byggnadsärendet redan på ett förberedande stadium alltid skall göras till föremål för icke blott berörda myndighets utan även överintendentsämbetets prövning, torde vara mindre välbetänkt. Den ofta säregna beskaffenheten av marinens byggnader, deras understundom mer eller mindre hemliga natur, deras i många fall ringa omfattning eller den med uppförandet icke sällan förenade brådskan äro förhållanden, som kraftigt tala mot ett sådant förslag. Skulle bestämmelserna i nu ifrågavarande avseende finnas böra utfärdas, borde de därför givas sådan innebörd, att byggnadsärendena må på det förberedande stadiet behandlas gemensamt med överintendentsämbetet endast i de fall, då vederbörande marinmyndighet sådant påkallar.

Att tillägga överintendentsämbetet befogenhet att i avseende å samtliga sådana statens husbyggnadsföretag, som ombesörjas av annan myndighet än ämbetet, utöva kontroll finner sig marinförvaltningen böra avstyrka. Under alla omständigheter synes denna kontroll ej kunna lämpligen sträcka sig längre än med avseende å sådana byggnadsföretag, som på det förberedande stadiet varit föremål för ämbetets behandling. Men även med avseende å dylika byggnadsföretag avstyrkes på de av stationsmyndigheterna anförda skälen (förefintligheten av tillräcklig byggnadsteknisk kompetens hos marinens egna tjänstemän) införandet av kontroll genom överintendentsämbetet.»

Lotsstyrelsen.

Lotsstyrelsen anför, efter att hava yttrat sig om de sakkunnigas förut av mig behandlade förslag, i nu förevarande ämnen följande:

»Vad åter beträffar de sakkunnigas hemställan i övrigt i avseende på statens husbyggnadsverksamhet, anser sig lotsstyrelsen däremot böra avstyrka att de bestämmelser, som föreslagits, skulle bliva gällande även för lotsstyrelsens byggnadsverksamhet. Lotsstyrelsen är, i motsats till flera av de myndigheter, för vilka de föreslagna bestämmelserna tänkts skola bliva gällande, organiserad för utförande av byggnadsarbeten, och är denna organisation anordnad på sätt, som erfarenheten visat vara lämpligt med hänsyn till den speciella nautisk-tekniska utbildning och erfarenhet, som kräves för planläggning och utförande av lotsverkets byggnadsarbeten. Byggnadsplatserna äro i regeln avlägset och isolerat belägna, utgöras oftast av obebodda skär eller holmar, dit inga andra kommunikationer finnas än

medelst lotsverkets fartyg och båtar, vadan det fortfarande som hittills torde vara lämpligast att utföra erforderliga byggnader enkelt och billigt och på sådant sätt, att de tarva så ringa underhåll som möjligt, varvid under *planläggning* och uppgörande av detaljerade förslag hänsyn mest bör tagas till att anordningarna göras sådana att personalens tjänstgöring, med avseende på skötsel av fyrapparater, maskinerier med mera, göres så vitt möjligt bekväm och sådan att den kan motsvara sjöfartens krav. Någon högre grad av konstnärlig arkitektutbildning torde alltså icke i allmänhet härvidlag erfordras, då i de flesta fall högre estetiska krav böra stå tillbaka för byggnadernas ändamålsenlighet och praktiska hänsyn i övrigt. I de få fall, där ifrågasatt byggnads läge varit mera fordrande eller då så eljest ansetts lämpligt och behöfligt, har lotsstyrelsen hittills anlitat biträde av konstnärligt utbildad arkitekt, oftast någon från överintendentsämbetet, och torde lotsstyrelsen även framdeles icke underlåta att i dylika fall så göra. Den *kontroll* genom överintendentsämbetet, som i betänkandet föreslagits även rörande lotsstyrelsens byggnadsverksamhet, beträffande byggnads sättet samt byggnadsföretagens organisation med mera synes lotsstyrelsen vara olämplig och utan nytta, alldenstund den speciella erfarenhet, som med hänsyn till de säregna omständigheter, under vilka lotsverkets byggnadsarbeten i regeln utföras, skulle vara erforderlig, icke kan förutsättas vara i överintendentsämbetet förefintlig. Arbetets planläggning och utförande, anordningar för transporter och lossning av material, arbetsstyrkans härbärgerande och provianterande, kostnadernas beräkning m. m. m. äro nämligen beroende av en mängd moment, som ej influera vid vanliga byggen, såsom exempelvis rena nautiska och fyrtekniska hänsyn, byggnadsplatsens isolerade läge utan hamnskydd för transportfartyg, trång byggnadsplats, som understundom utgöres av undervattensgrund, olämplig väderlek med storm och hög sjö med flera. Då dessutom i regeln lotsverkets byggnadsföretag äro av brådskande natur och byggnadstiden inskränkts till den varma årstiden, skulle säkerligen för sjöfartens säkerställande riskabel tidsutdräkt mången gång förorsakas, för den händelse samtliga frågor rörande lotsstyrelsens husbyggnadsverksamhet skulle hänskjutas till överintendentsämbetets prövning.»

Generalpoststyrelsen har förklarat sig icke hava något att erinra emot de nu förevarande förslagen.

Järnvägsstyrelsen anför:

»I frågan om samverkan mellan de centrala byggande ämbetsverken och överintendentsämbetet rörande *förebereidande utredningar* innan ritningar och förslag upprättas för något husbyggnadsföretag, hava sakkunniga hemställt att, innan detta sker, byggnadsfrågan underkastas en så grundlig och allsidig förberedande utredning i de i sakkunnigas betänkande omförmälda syften, som omständigheterna medgiva. I fall, då ritningarnas med mera uppgörande ankomme på annan myndighet än överintendentsämbetet, skulle byggnadsärendet å nu ifrågavarande stadium bliva föremål ej endast för berörda myndighets utan även för ämbetets behandling.

I motiveringen göres dock av de sakkunniga reservation i förevarande avseende beträffande, bland andra, järnvägsstyrelsens specifika byggnadsverksamhet, under framhållande, att denna ingår såsom mer eller mindre underordnat moment i en mer omfattande teknisk verksamhet av huvudsakligen annan art, vadan det för denna senare verksamhet är av största betydelse, att den ställes i så litet beroende som möjligt av husbyggnadsverksamheten. Ytterligare omgång eller tidsutdräkt vid

Generalpost-
styrelsen.

Järnvägs-
styrelsen.

densamma, om än ringa, skulle därför icke kunna undgå att ofördelaktigt influera på huvudverksamheten. Vid järnvägsstyrelsens och andra jämförliga myndigheters husbyggnadsverksamhet torde därför, anförda de sakkunniga, kunna förekomma fall, då det vore mest till statens fördel, att tid ej offrades för införskaffandet av yttrande från överintendentensämbetet. Då sådant yttrande inhämtats — vilket vederbörande myndigheter givetvis borde låta sig angeläget vara i fall, då bestämda skäl ej talade däremot — syntes i regel vara nödvändigt, att detsamma avgäves omedelbart och således efter endast en hastig undersökning av det i byggnadsstatistiken nedlagda materialet, en undersökning som, under förutsättning att statistiken förts på ändamålsenligt sätt, i alla händelser kunde vara av största värde.

Även med berörda reservation, som dock ej synes överensstämma med sakkunnigas helt allmänt hållna hemställan i ämnet, befarar dock järnvägsstyrelsen, på grund av det av de sakkunniga här ovan berörda skäl om undvikande av all omgång och tidsutdräkt, som särskilt inom ett kommunikationsverk måste beaktas, att denna förhandsundersökning rörande själva byggnadsprogrammet och vad därmed äger sammanhang, skulle verka alltför hämmande på styrelsens handlingsfrihet att snabbt anpassa sig efter de vid statens järnvägar föreliggande förhållandena.

Med förslaget synes vara avsett att överintendentensämbetet skulle uppgöra utkast till byggnadsprogram, eller, om program redan föreläge, meddela den kritik därvid, som kunde finnas påkallad, samt likaså kritisera den allmänna planen för byggnadsföretaget och meddela överslagsberäkning av kostnaden för bygget med mera. Styrelsen kan dock ej finna annat än att, vad angår statens järnvägars specifika byggnadsverksamhet, styrelsen genom sina byggnadsorgan sitter inne med de i förevarande avseende bästa förutsättningar att kunna bedöma förevarande frågor och att fördenskull någon mot omgången och tidsutdräkten svarande fördel för det allmänna alltså icke står att vinna med förslagets realiserande vad statens järnvägars byggnadsverksamhet angår.

I ett här ovan under frågan om byggnadsstatistiken redan berört avseende finner styrelsen dock viss samverkan kunna anses lämplig eller då styrelsen, såsom ovan föreslagits, hade att till statens centrala byggnadsorgan under viss förutsättning anmäla behov av nya lokaler eller jordområden i städer och stadslänkande samhällen. Därest då samtidigt föreläge för samma plats, som frågan avsåge, enahanda anmälan från annan eller andra statsinstitutioner, är ju att antaga, att genom samarbete mellan statsinstitutionerna ifråga antingen direkt eller genom förmedling av den centrala byggnadsstyrelsen bästa möjliga resultat skulle vinnas beträffande såväl planläggningen av byggnadsföretagen som deras utförande.

Styrelsen finner sig dock böra föreslå allenast preliminär tillämpning av det föreslagna förfarandet vad statens järnvägar angår. Huru förslagets verkställande kommer att utfalla är nämligen beroende på huru byggnadsstatistiken kommer att läggas och de krav, som komma att ställas på samarbetets omfattning. Det kan förutses, att om de lokalbehov, som varje år framkomma i lokalförvaltningarnas framställningar, skola underställas byggnadsstyrelsen, innan järnvägsstyrelsen kan avgiva sina framställningar om anslag för ifrågavarande ändamål, så bliva statsförslagets insändande och arbetenas utförande nödvändigtvis fördröjda. Det kan ju dock tänkas, att approximativa uppgifter på sådana lokalbehov, varom framställning skall enligt av lokalförvaltningarna verkställda förberedande utredningar göras hos Kungl. Maj:t, kunna insändas tidigare på året och överlämnas till byggnadsstyrelsen.

Vidare är ju ej uteslutet att redan på det förberedande stadium, då förslagen upp-
rättas av de centrala verkens lokalförvaltningar, dessa genom sin närmare kännedom
om de lokala förhållandena kunna redan förberedelsevis samverka i fråga om vissa
förekommande lokalbehov. I varje fall synes, såsom redan antytts, erfarenheten
giva bästa ledning till bedömande av huru definitivt förevarande fråga bör lösas.

Vidare hava de sakkunniga hemställt, att *situationsplaner och fasadritningar*
till nybyggnad av stationshus för statens järnvägar i stad eller stadsliknande sam-
hälle samt ritningar till sådan åtgärd beträffande redan befintligt dylikt hus, att
husets yttre karaktär därigenom förändras, härefter må fastställas av Eders Kungl.
Maj:t efter överintendentensämbetets hörande, samt att, innan situationsplaner och
fasadritningar till nybyggnad av stationshusen i övrigt fastställas av järnvägssty-
relsen, överintendentensämbetets yttrande i ärendet inhämtas.

I förevarande ämne hava sakkunniga själva erinrat om de icke ringa olägen-
heter, som äro förknippade med förslaget att till Kungl. Maj:ts avgörande resp.
för samverkan med överintendentensämbetet hänskjuta frågor av förevarande art.
Vederbörande statsdepartementet redan förut stora arbetsbördor skulle ju, såsom på-
pekats, komma att i ganska avsevärd grad ytterligare ökas. Likaså skulle utan
däremot svarande fördel överintendentensämbetet erhålla alltför tung arbetsbördor. Det
skulle icke heller kunna undvikas, att det ifrågasatta förfarandet med situations-
planers och fasadritningars fastställande komme att medföra avsevärd tidsutdräkt
till olägenhet för arbetenas utförande. Detta skulle särskilt framträda beträffande
järnvägsstyrelsens verksamhetsområde med den mångfald av ärenden inom det stora
verket, som alltså skulle för prövning eller yttrande hänskjutas till högre eller sido-
ordnad myndighet. Härvid vore att befara, att under den vidare behandling utom
verket, som byggnadsfrågorna enligt förslaget skulle erhålla, större fordringar komme
att uppställas och därmed även uppstå ökade kostnader utöver redan beviljade
anslag, vilka ofta i avsevärd tid före ritningarnas slutliga fastställande och arbetets
utförande måste av statsmakterna äskas. Behandling av frågan om tilläggsanslag
medför påtagligen sedan ytterligare tidsutdräkt. Slutligen är att märka, att då
styrelsens byggnadsverksamhet är så omfattande, att inom densamma alltid måste
finnas ett särskilt fackorgan för denna verksamhet, det torde kunna sägas, att redan
under nuvarande förhållanden byggnadsfrågorna vid statens järnvägar få även i
arkitektoniskt hänseende en tillfredsställande behandling.

Vidkommande särskilt situationsplaner för stationshusen tillkommer ytter-
ligare utöver det redan sagda att planen för husens förläggning står i ett så intimt
samband med icke allenast närmast föreliggande förslag till bangårdens anordning
utan ock blivande spår och andra anläggningar att med den nuvarande organisations-
formen i centralförvaltningen icke någon fördel för det allmänna står att vinna
genom förslagens förverkligande i denna del. Genom sina för planläggande och ut-
förande av dessa byggnadsföretag såväl under första byggnadsstadiet som under
senare skeden därav avsedda organ, där teknisk sakkunskap är av nöden, synes
styrelsen ensam äga förutsättningar för dessa frågors rätta bedömande.

På grund av det anförda kan styrelsen för sin del icke biträda sakkunniges
förslag i denna del.

Styrelsen skall dock låta sig angeläget vara att, där särskilda arkitektoniska
skäl — såsom inom större städer kan vara fallet — föreligga för dessa ärendens
allsidiga prövning, även med biträde utom verket erhålla sådan prövning antingen

genom utlysande av tävlan eller ock genom direkt hänvändelse till den blivande byggnadsstyrelsen.

Vad slutligen angår *kontroll* genom överintendentensämbetet å statens husbyggnadsverksamhet hava de sakkunniga gjort hemställan därom, att överintendentensämbetet tillägges befogenhet och skyldighet att i avseende å samtliga sådana statens husbyggnadsföretag, som ombesörjas av annan myndighet än ämbetet, utöva kontroll av den beskaffenhet de sakkunniga i sitt betänkande angivit. Sakkunniga hava därvid anført, att denna kontroll skulle utövas i fråga om byggnadsmaterialiers beskaffenhet, byggnadssättet, byggnadsföretagets för dess ekonomi så ytterst viktiga organisation m. m., därvid överintendentensämbetet skulle hos vederbörande myndighet göra den eller de framställningar, som syntes ämbetet av omständigheten påkallade.

I underdånigt utlåtande den 24 november 1888, då järnvägsstyrelsen hade att yttra sig över ett av överintendentensämbetet avgivet förslag till förordning om vad vid offentliga byggnaders uppförande och kontroll däröver borde iakttagas, framhöll styrelsen, bland annat, att hos styrelsen funnos organ för utförande vid järnvägsbyggnader av den tillsyn och kontroll, som med det då föreliggande förslaget av överintendentensämbetet avsetts ifråga om allmänna byggnader. Styrelsen hemställde, att med fortfarande bibehållande för styrelsen av den förvaltning och tillsyn jämväl i avseende å byggnader för statens järnvägar, som hitintills ägt rum, Eders Kungl. Maj:t täcktes, om förslaget i övrigt vunne Eders Kungl. Maj:ts bifall, i näder därifrån undantaga hus- och andra byggnader vid statens järnvägar.

Beträffande den av de sakkunniga nu ifrågasatta kontrollen över statens järnvägar intager ock järnvägsstyrelsen för sin del enahanda ståndpunkt som vid tiden för avgivande av nyssberörda underdåniga utlåtande.

Såsom sakkunniga själva berört, skulle genom den föreslagna kontrollen uppkomma tidsutdräkt och omgång vid vederbörande myndigheters handhavande av byggnadsfrågorna samt svårigheter uppstå för vidtagande av de ändringar och avvikelser från den fastställda byggnadsplanen, som under arbetets gång av en eller annan orsak, till exempel nya rön inom vederbörande verks speciella verksamhetsområde, kunde finnas påkallade.

Med hänsyn härtill får ock styrelsen, med stöd jämväl av samtliga distriktsförvaltningarnas i ärendet avgivna yttranden, avstyrka sakkunnigas yrkande i denna del av betänkandet.»

Vattenfalls-
styrelsen.

Vattenfallsstyrelsens yttrande är, i vad det berör ifrågavarande förslag, av följande lydelse:

»De delar av betänkandet, som avse omorganisationen av statens byggnadsverksamhet, beröra i synnerligen hög grad vattenfallsstyrelsens verksamhetsområde. Liksom för järnvägsstyrelsen utgör för vattenfallsstyrelsen utförandet av nya anläggningar en betydande anpart av arbetet. De sakkunniga hava ansett, visserligen att statens byggnadsverksamhet icke lämpligen kan läggas i en myndighets, överintendentensämbetets hand, men väl att denna myndighet vid alla statens husbyggnadsföretag skulle deltaga i ärendenas behandling, dels under den förberedande utredningen, dels med granskning av uppgjorda ritningar och förslag och dels genom kontroll av byggnadsarbetenas utförande. Den motivering, som de sakkunniga anført för denna sin hemställan, synes emellertid vattenfallsstyrelsen hava sin tillämpning huvudsakligen å sådana statens verk, som icke alls eller endast i ringa mån utöva

självständig byggnadsverksamhet. Vid den närmare utformningen av förslaget hava de sakkunniga i varje fall visat stor tveksamhet, och det synes till och med av vissa yttranden framgå, som om vattenfallsstyrelsens liksom järnvägsstyrelsens byggnadsverksamhet såsom allenast ett moment i en mer omfattande teknisk verksamhet enligt de sakkunnigas förmenande åtminstone delvis borde vara oberoende av överintendentensämbetet. Detta har emellertid på intet sätt kommit till uttryck i själva hemställan, som i denna del kommit att hänföra sig till statens alla verk utan undantag. De sakkunniga hava visserligen i sin ovan åberopade motivering framhållit, att det torde vid vattenfallsstyrelsens husbyggnadsverksamhet förekomma fall, då det är mest till statens fördel, att tid ej oifras för införskaffande av yttrande från överintendentensämbetet. Någon ledning för bedömande av, i vilka fall sådant yttrande skall inhämtas, gives dock icke, icke heller i vilken omfattning ett visst ärende skall underställas ämbetet.

I den mån överintendentensämbetets medverkan skulle omfatta den förberedande utredningen av ett byggnadsföretag av huvudsakligen teknisk art eller kontroll över byggnadsarbetets utförande, kan vattenfallsstyrelsen icke under några omständigheter finna detta varken behöfligt eller lämpligt. Även då det gäller de inre anordningarna i byggnaderna, synes en granskning av ritningarna från ämbetets sida tämligen överflödig, då dessa anordningar betingas av det speciella tekniska ändamål, varför byggnaden uppförts, och vattenfallsstyrelsen säkerligen på detta område sitter inne med de bästa förutsättningarna för ett allsidigt bedömande. I detta sammanhang vill styrelsen erinra, att t. ex. ritningarna till uppförande av ett stort kraftverk under loppet av byggnadsåren ständigt bliva i större eller mindre detaljer ändrade. Kraftverkets slutliga utseende är nämligen beroende, bland annat, på den maskinella och elektriska utrustningens detaljer, och dessa bliva utformade först sedan avsättningens art och omfång samt fördelning blivit närmare klargjorda medelst underhandlingar och utredningar samt sedermera med hänsyn härtil program utarbetats, anbud infordrats, kontrakt upprättats och definitiva ritningar av leverantörerna avlämnats. Ett förnyat underställande av varje sådan ändring låter sig icke göra och har väl knappast av de sakkunniga varit avsett. Vad slutligen gäller den konstnärliga granskningen, synes det vattenfallsstyrelsen vara tillfyllest, att, då det gäller byggnader av mera monumental karaktär, överintendentensämbetet bereddades tillfälle att före fastställande av den definitiva byggnadsplanen yttra sig över föreliggande fasadritningar och dylikt. Ämbetets hörande borde kunna ske med minsta tidsutdräkt, genom att en av överintendentensämbetet förordnad ledamot deltog i ärendets behandling inom styrelsen, eller genom att valet av arkitekt sker i samråd med överintendentensämbetet. En remiss till ämbetsverket som sådant tager givetvis längre tid. Utförande av de åt vattenfallsstyrelsen anförtrödda byggnadsverk bör nämligen ske med så ringa tidsutdräkt som möjligt, då varje försening kan innebära en betydande ekonomisk förlust för statsverket. Särskilt när det gäller transformatorstationer har det visat sig svårt redan nu att medhinna uppförandet inom den för varje fall överenskomna tid. Abonnenternas önskan att snarast möjligt beredas tillgång till elektrisk kraft motsvaras här av ett lika starkt intresse från statsverkets sida att snarast möjligt kunna leverera den elektriska energien. Vattenfallsstyrelsen får med anledning härav hemställa, att den av vattenfallsstyrelsen bedrivna husbyggnadsverksamheten icke i vidare mån måtte underställas överintendentensämbetets

kontroll, än att vid fastställande av fasadritningar och dylikt överintendentsämbetet må öva sitt inflytande på något av ovan antydda sätt.»

*Medicinal-
styrelsen.*

Medicinalstyrelsen anför:

»Beträffande därefter frågan om statens byggnadsverksamhet delar medicinalstyrelsen den av de sakkunniga uttalade åsikten, att den byggnadsverksamhet, som styrelsen hittills handhaft, allt fortfarande bör tillhöra styrelsens ämbetsåligganden. Denna byggnadsverksamhet, som nästan uteslutande gäller uppförande av nya hospital och reparationsarbeten vid redan befintliga, kräver nämligen en ingående kännedom om behövliga anordningar inom sådana sjukhus. Detta synes även hava beaktats av de sakkunniga, då de i sitt betänkande anför, att de byggnader, som styrelsen har att ombesörja, i allmänhet äro så intimt beroende av de speciella, av styrelsen företrädde ändamål, att styrelsens skiljande från den omedelbara befattningen med byggnadernas uppförande i hög grad skulle försvåra styrelsens såväl under de förberedande åtgärderna som under själva byggnadsarbetet nödiga sakkunniga inflytande på byggnadernas utformning.

I fråga om den *kontroll*, de sakkunniga anse, att överintendentsämbetet bör utöva vid samtliga byggnadsföretag, som utföras av någon statsmyndighet, vill styrelsen meddela, att en dylik redan i viss grad förefinnes, i det att styrelsen vid besiktningar av byggnadsarbeten av större beskaffenhet plägar använda sig av personer från överintendentsämbetet, för att på så sätt erhålla besiktningsmän med ingående kunskap om de krav i byggnadstekniskt hänseende, vilka böra uppställas på byggnader, som uppföras för statens räkning. Medicinalstyrelsen har därför intet att erinra mot den föreslagna kontrollen, dock under förutsättning, att där genom icke tillerkännes överintendentsämbetet befogenhet att direkt ingripa vid de byggnadsföretag, som omhänderhavas av medicinalstyrelsen, vilket icke heller har varit de sakkunnigas avsikt med förslaget.»

*Domän-
styrelsen.*

Sin mening i de nu förevarande frågorna har i viss mån även domänstyrelsen uttalat i sitt av mig förut återgivna utlåtande (sid. 114), dit jag tillåter mig hänvisa.

*Överintendents-
ämbetet.*

Överintendentsämbetet slutligen har till bemötande av de övriga myndigheternas yttranden anført följande:

»I järnvägsstyrelsens synnerligen sakliga, underdåniga yttrande uttalas, liksom även av vattenfallsstyrelsen, den förmodan, att de sakkunniga avsåge att skisser till alla statens husbyggnader skulle insändas i och för granskning till 'byggnadsstyrelsen'. Ämbetet har för sin del icke tolkat de sakkunniges förslag i vad det rör olika myndigheters skyldighet till kommunikation med 'byggnadsstyrelsen' vid den *första utredningen* av förslag till husbyggnader på annat sätt än ovan angivits, det vill säga genom rådfrågande av statistiken. Ämbetet har emellertid hittills icke motsatt sig en förberedande granskning av skissritningar, då myndighet, vars fullständiga byggnadsförslag sedermera skolat av ämbetet granskas eller fastställas, så önskat. I själva verket torde ämbetet enligt sin instruktion vara skyldigt utföra dylik förberedande granskning; det åligger nämligen ämbetet att med råd bistå andra myndigheter i byggnadsfrågor och ämbetet förmodar att liknande skyl-

dighet kommer att äläggas 'byggnadsstyrelsen'. Skyldighet, för byggande statsmyndighet att underställa skissförslag 'byggnadsstyrelsens' prövning torde däremot icke böra föreskrivas annat än möjligen för sådana statens verk, som sakna byggnadstekniskt organ.

I fråga om 'byggnadsstyrelsens' skyldighet att *granska* av andra myndigheter uppgjorda fullständiga byggnadsförslag och kostnadsberäkningar hava de sakkunniga icke ansett sig böra föreslå annan utvidgning av överintendentensämbetets nuvarande befattning med dylik granskning, än att situationsplaner och fasadritningar till nybyggnad av stationshus för statens järnvägar i stad eller stadsliknande samhälle samt ritningar till sådana åtgärder beträffande redan befintligt dylikt hus, att husets yttre karaktär därigenom förändras, skulle fastställas av Kungl. Maj:t efter 'byggnadsstyrelsens' hörande samt att, innan situationsplaner och fasadritningar till nybyggnad av stationshusen i övrigt fastställdes av järnvägsstyrelsen, 'byggnadsstyrelsens' yttrande i ärendet skulle inhämtas. Järnvägsstyrelsen har i sitt underdåniga utlåtande ansett sig icke kunna biträda sakkunnigas förslag i denna del — företrädesvis på grund av tidsutdräkt till olägenhet för arbetenas utförande samt av farhåga för eventuella större fordringar, som kunde öka kostnaderna utöver beviljade anslag.

Beträffande sådana statens husbyggnadsföretag, som hittills icke granskats av överintendentensämbetet och, vad järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen angår, icke ens underställts Eders Kungl. Maj:ts nådiga prövning och fastställelse, hava de sakkunniga ansett, att de konstnärliga kraven i vissa fall synas hava vunnit mindre beaktande, än som, med hänsyn till den allmänna smakens odlande, varit önskligt och därför föreslagit, att större garantier borde skapas för tillgodoseende av dessa krav.

Med hänsyn till svårigheten att uppdraga gränsen mellan sådana byggnadsföretag, där granskning av 'byggnadsstyrelsen' kan anses påkallad, och sådana, där den kan undvaras, hava de sakkunniga dock begränsat sig till ovan angivna enhetliga grupp av byggnader, vilka hava det mest märkbara inflytande på den omgivande traktens utseende såväl omedelbart som genom sin mångenstädes ådagalagda förmåga att meddela sin prägel åt uppväxande samhällen i närheten. Järnvägsstyrelsen förnekar ingalunda betydelsen i vissa fall av denna sida av saken, då den förklarar, att den skall låta sig angeläget vara att, där särskilda arkitektoniska skäl — såsom inom större städer kan vara fallet — föreligga, vid dylika ärendens prövning antingen utlysa tävlan eller ock direkt hänvända sig till blivande 'byggnadsstyrelsen'.

Ämbetet kan, på grund av sin erfarenhet, icke finna annat än att järnvägsstyrelsens farhågor äro ogrundade och att det, från det allmännas synpunkt sett, måste befinnas lämpligt, att till 'byggnadsstyrelsen' överflytta dels den betydande del av ansvaret för byggnadskonstens utveckling i landet, som nu kan sägas vila på järnvägsstyrelsen, dels avgörandet, när särskilda arkitektoniska skäl föreligga att taga hänsyn till smakens fordringar.

Ämbetet kan sålunda icke finna, att de sakkunnigas förslag i nu ifrågavarande avseende bör ändras med anledning av vad järnvägsstyrelsen anført.

Vad vattenfallsstyrelsen i samma fråga andragit torde icke fordra något bemötande, då, för så vitt ämbetet kan inse, denna myndighet icke beröres av sakkunnigas förevarande förslag.

Vidkommande, den föreslagna *kontrollen* torde de myndigheter, som avstyrkt densamma, hava bildat sig en skev uppfattning om innebörden av densamma. Enligt ämbetets förmenande avses därmed ingalunda att 'byggnadsstyrelsen' skall övertaga något som helst ansvar för en byggnads riktiga utförande, vilket utan gensägelse odelat bör vila på den byggande myndigheten. Det synes ämbetet fasthellre som om kontrollen snarare vore en kontroll på »byggnadsstyrelsen» i det avseende att dess statistiska material är fullständigt och i nivå med dagshändelserna samt i vilken grad de av styrelsen utfärdade bestämmelserna visa sig lämpliga eller behöva fullständigas eller omarbetas. 'Byggnadsstyrelsens' egna byggnadsföretag komma säkerligen allt framgent att utgöra endast en mindre del av statens husbyggnadsarbeten, varför de tekniska statistiska uppgifterna måste insamlas från ett vidsträckt område. Även om arbetsledare och myndigheter åläggas insända dylika uppgifter, torde dock mycket härav först bliva användbart för sitt ändamål efter studier (kontroll, inspektion) på byggnadsplatsen. Ämbetet föreställer sig, att en dylik kontroll icke kan vara störande eller missaglig för en byggande myndighet och att myndighet med rationellt ordnat husbyggnadstekniskt organ icke kan komma att giva en kontrollant tillfälle till anmärkning av den art, att den skulle påfordra 'byggnadsstyrelsens' ingripande.»

Departements-
chefen.

Den förändring i avseende å statens husbyggnadsverksamhet, som av de sakkunniga föreslagits för att råda bot på de anmärkta missförhållandena däri och vilken jag för min del redan förklarat mig i princip gilla, går såsom ock tidigare framhållits ut därpå att åstadkomma en centralisation av samma verksamhet på det sätt och i den mån en sådan kan åstadkommas. När således en central byggnadsmyndighet tillägges befogenhet att i viss mån öva inverkan på den byggnadsverksamhet, som av övriga myndigheter utövas, måste därav följa, att dessa myndigheter få vidkännas viss inskränkning i sin frihet vid handhavandet av sina byggnadsangelägenheter. Men jag är övertygad, att med god vilja och lojalitet hos de i frågan intresserade myndigheterna det åsyftade målet skall nås utan att detsamma behöver, åtminstone i nämnvärd omfattning, köpas för olägenheter, som nu ej finnas, å andra områden.

De hörda myndigheterna kunna sägas i regeln hava ställt sig avvisande mot de speciella förslag, varom nu är fråga. Detta torde till icke ringa del få antagas bero på en överdriven fruktan för de praktiska följderna av de sakkunnigas förslag. I avseende å dessa synas nämligen de hörda myndigheterna hava dragit konsekvenser som, så vitt jag kan finna, icke varit av de sakkunniga åsyftade. Till belysande härav vill jag meddela en systematisk översikt över behandlingen av husbyggnadsärendena enligt de ifrågasatta förändringarna i statens byggnadsverksamhet i allmänhet, vilken översikt jag låtit i samråd med vederbörande inom överintendentensämbetet utarbete på grundvalen av de sak-

kunnigas förslag. Innan jag närmare ingår härpå vill jag emellertid yttra något angående de nu förevarande förslagen för sig betraktade.

Av dessa förslag är givetvis det om en mer förallmänligad förberedande utredning av de särskilda byggnadsfrågorna av den största betydelsen. Detta innebär i stort sett, kan man säga, egentligen intet annat än det praktiska utnyttjandet av byggnadsstatistiken. Statistiken och den förberedande utredningen kunna således betraktas såsom olika moment av en och samma enhetliga verksamhet. Vad som i det föregående yttrats om byggnadsstatistiken kan därför i tillämpliga delar återopas jämväl i nu förevarande avseende. I betraktande av detta den förberedande utredningens väsen torde det få anses ligga i sakens natur, att sådan utredning i förekommande fall i största möjliga utsträckning åvägabringas, därvid dock bör uppmärksammas det av de sakkunniga uttalade förbehållet i fråga om de större tekniska verken (sid. 103). Ifrågavarande innebörd av den förberedande utredningen torde ej fängvårdsstyrelsen tillräckligt beaktat, då styrelsen förklarar, det dess byggnader ägde med hänsyn till beskaffenhet och användning en så speciell karaktär, att ett samarbete med överintendentsämbetet på tidigare stadium än vad de färdiga byggnadsritningarna gäve vid handen i regeln ej syntes kunna ifrågakomma. En liknande invändning har av flera av de andra myndigheterna framställts. De vilja nämligen var för sig göra gällande, att den av dem utövade byggnadsverksamheten vore av så speciell art, att överintendentsämbetets deltagande i den förberedande utredningen av deras byggnadsfrågor ej skulle bliva av något gagn. Detta torde emellertid ej utan vidare kunna tagas för gott. Genom handhavandet av byggnadsstatistiken komme givetvis att inom överintendentsämbetet samlas erfarenhet från det statliga byggnadsväsendets alla områden, således jämväl från de områden, som äro mest besläktade med dem, som representeras av ifrågavarande myndigheter. Det är därför ingalunda otänkbart, att anvisningar av direkt nytta för en viss speciell art av byggnadsverksamheten skulle kunna utgå från ämbetet. För övrigt torde icke kunna förnekas nyttan därav, att synpunkter, som utgå från statens byggnadsverksamhet såsom helhet, få inverka vid handhavandet av de mera speciella grenarna av samma verksamhet. En sådan utveckling synes emellertid hos vissa av de hörda myndigheterna hava väckt farhågor, som tagit sig uttryck i en förmodan, att genom överintendentsämbetets medverkan vid en byggnadsfrågas utredning hänsynen till de särskilda krav, byggnadsföretaget skulle tillgodose, ej komme att vinna det beaktande, som vederborde. Dessa farhågor torde dock få anses ogrundade. Förutom det, att bevakan-

det av de speciella krav, en byggnad är ämnad att tillgodose, i första hand måste ankomma på och väl även kommer att målmedvetet utföras av vederbörande fackmyndighet, bör framhållas, att överintendentsämbetet just genom det kontinuerliga sysslandet med byggnadsfrågor inom samtliga områdena av statens husbyggnadsverksamhet måste bliva särskilt skickat att uppskatta och med de allmänna synpunkterna förena de mera speciella synpunkter, som kunna vara att beakta vid den särskilda byggnadsfrågans handläggning.

I fråga om den skyldighet och befogenhet att granska uppgjorda ritningar och förslag, som skulle tilläggas överintendentsämbetet utöver vad i sådant avseende redan åvilar ämbetet, avses härmed att skapa större garantier än för närvarande för tillgodoseendet av de konstnärliga kraven vid statens byggnadsverksamhet. De sakkunniga hade nämligen funnit, att dessa krav stundom vunnit mindre beaktande än som med hänsyn till den allmänna smakens odlande varit önskligt. Och häruti torde man väl få giva de sakkunniga rätt. De sakkunniga hava emellertid på angivna skäl ej tilltrött sig att anvisa något sätt för frågans lösning i hela dess vidd utan inskränkt sitt förslag till att avse den stora enhetliga grupp av statsbyggnader, »vilka förefalla att hava det mest märkbara inflytandet på den omgivande traktens utseende såväl omedelbart genom egen daning som ock genom sin mångenstädes ådagalagda förmåga att meddela sin prägel åt uppväxande byggnader i närheten, nämligen *järnvägarnas stationshus*». Ej heller jag ser mig i tillfälle, trots det att jag delar de sakkunnigas allmänna uppfattning i ämnet, att framlägga ett mer omfattande förslag. Sedan någon tids erfarenhet på området vunnits, torde det måhända bliva förenat med mindre svårigheter att åvägabrinda en tillfredsställande slutlig lösning av förevarande spörsmål.

I sitt yttrande har järnvägsstyrelsen bestämt satt sig emot de sakkunnigas nämnda förslag. De skäl styrelsen härvid åberopat äro i främsta rummet befarad tidsutdräkt vid byggnadsfrågornas handläggning samt olägenheter vid byggnadsarbetenas utförande. Emellertid tyckes förslaget även från järnvägsstyrelsens egen synpunkt kunna betraktas mindre mörkt än som kommit till uttryck i styrelsens yttrande. Enligt vad jag inhämtat överlade de sakkunniga vid behandlingen av förevarande fråga med järnvägsstyrelsens dåvarande chef, och det är enligt uppgift först efter vissa jämkningar i deras ursprungliga ståndpunkt i frågan, vilka de sakkunniga gjort för att komma i överensstämmelse med den av honom hyllade uppfattningen, som de sakkunnigas förslag fått sin slutliga avfattning. För egen del kan jag ej tillmäta järnvägs-

styrelsens invändningar så stor betydelse som styrelsen själv gjort. Jag är nämligen övertygad om, att överintendentsämbetet vid fullgörandet av sitt granskningskall kommer att taga all vederbörlig hänsyn till järnvägens önskemål beträffande såväl granskningens resultat som sättet för dess fullgörande.

Vidkommande slutligen förslaget om kontroll genom överintendentsämbetet vid byggnadsföretag, som utföras av annan myndighet, än ämbetet, har, såsom ämbetet ock antytt, detsamma missförståtts av samtliga de övriga myndigheter, som yttrat sig därom. Detta torde dock till väsentlig del få tillskrivas den omständigheten, att den verksamhet, de sakkunniga velat beteckna, icke kan säges vara någon kontroll i egentlig bemärkelse. Vore så, skulle därigenom otvivelaktigt såväl tidspillan som dubbelarbete kunna uppstå. Vad de sakkunniga med förslaget avsett är emellertid icke en kontroll i egentlig bemärkelse utan torde i själva verket endast vara i *främsta rummet* en befogenhet för överintendentsämbetet att till varje byggnadsplats, där hus för statsverkets räkning uppföres, för sin representant erhålla obehindrat tillträde för att å stället göra de iakttagelser och rön, som kunna vara av gagn för ämbetet i dess funktion såsom centralen för det statliga husbyggnadsväsendet, i avseende varå jag tillåter mig att hänvisa till vad ämbetet i sitt yttrande anfört, samt *därjämte* en skyldighet för ämbetet att, om vid något statsbygge felaktighet eller olämpligt förfarande eller dylikt observerats, på lämpligt sätt fästa vederbörandes uppmärksamhet härå. Med denna innebörd av förevarande förslag torde några grundade betänkligheter däremot ej förefinnas, utan synes det fastmer kunna medföra avsedd nytta.

Vidkommande arméförvaltningens i detta sammanhang framkastade tanke att överflytta fortifikationens husbyggnadsverksamhet till civil myndighet vill jag erinra, att förslag i samma riktning förut framställt. Dock finner jag en sådan åtgärd beröra spörsmål, som icke nu lämpligen böra upptagas till skärskådande.

Innan jag lämnar kapitlet om statens byggnadsverksamhet, återstår till sist att meddela den av mig förut omnämnda översikten över behandlingen av husbyggnadsärendena, sådan man kan antaga att den samma kommer att te sig i praktiken, därest de ifrågasatta ändringarna i statens byggnadsverksamhet i allmänhet varda förverkligade. Ifrågasvarande översikt, som möjligen innebär någon jämkning av de sakkunnigas förslag, är utarbetad från överintendentsämbetets — såsom den centrala myndigheten på området — synpunkt och är av följande lydelse:

A) *Ärenden, som redan under nuvarande regim ej handläggas av annan byggande myndighet än överintendentsämbetet* (t. ex. nybyggnad för ett folkskollärarseminarium).

1) Ämbetet erhåller befallning av Kungl. Maj:t att inkomma med utredning och förslag angående den ifrågasatta byggnaden.

2) Ämbetet uppdrager åt någon av sina arkitekter eller annan lämplig arkitekt att utarbeta skisser och approximativ kostnadsberäkning till byggnadsföretaget.

3) Arkitekten sätter sig i förbindelse med representanterna för den statens verksamhet, som byggnaden avses för (folkskoleöverstyrelsen, vederbörande seminarierector), samt utarbetar i samråd med dem fullständigt program för byggnaden.

4) Samtidigt med det program utarbetas, söker arkitekten av den inom överintendentsämbetet förda byggnadsstatistiken utvinna de upplysningar, som kunna vara av betydelse för den förevarande byggnadsfrågan såväl i och för sig som i dess förhållande till statens övriga byggnadsverksamhet. Han kan därvid få upplysning t. ex. om staten redan äger någon disponibel lämplig tomt i ifrågavarande trakt, om byggnadsbehov för något annat statsändamål föreligger, som lämpligen kan samtidigt tillgodoses, om å orten finnes någon annan statsinrättning, vilken bör öva inflytande på den nya byggnadens läge (ett fängelse bör t. ex. ej bliva närmaste granne till vilken annan statsinstitution som helst), huru den blivande byggnaden bör inpassas i stadsplanen, om några allmänna erfarenheter t. ex. om lokalernas storlek, beskaffenhet eller inbördes läge m. m. kunna hämtas från liknande eller besläktade förut fullbordade byggen m. m. m. — Vid de statistiska forskningarna erhåller arkitekten biträde av vederbörande avdelning inom ämbetet.

5) Arkitekten utarbetar med iakttagande av de direktiv, han i övrigt fått av ämbetet, och alltjämt i kontakt med vederbörande myndigheter förslagsritningar och kostnadsberäkningar jämte en orienterande beskrivning till byggnadsföretaget.

6) Därvid har han fortfarande sin uppmärksamhet riktad på byggnadsstatistiken, som kan lämna honom en hel del upplysningar av värde för byggnadsfrågans lösning, t. ex. beträffande sådana förhållanden, som omnämnas å sid. 108 (senare hälften) av de sakkunnigas betänkande.

7) Sedan förslagen av arkitekten utarbetats, granskas de av ämbetet, vilket därvid konfererar med de vederbörande, som byggnaden är avsedd för, samt tillser, att nödiga ansedda ändringar i förslagen vidtagas.

8) Härefter provas förslagen av Kungl. Maj:t.

9) Skola förslagen komma till utförande, anbefaller Kungl. Maj:t ämbetet att i huvudsaklig överensstämmelse med de prövade ritningarna m. m. eller med de jämkningar däri, som ansetts erforderliga, verkställa byggnadsarbetet.

10) Ämbetet uppdrager åt arkitekten att utarbета behövlige entreprenadhandlingar, nämligen huvudritningar, arbetsritningar, konstruktionsritningar, arbetsbeskrivningar, entreprenadkontrakt m. m. samt att såsom arbetschef leda byggnadsarbetet.

11) Härefter utföres arbetet under ständig tillsyn av ämbetet, hos vilket arkitekten är särskild föredragande för ärenden rörande det ifrågasvarande bygget.

B) *Ärenden, som förut i huvudsak behandlats av annan myndighet men som enligt den nya regimen skulle överflyttas till överintendentsämbetet (post-, telegraf- och riksbanksbyggen).*

1) Vederbörande myndighet (posten, telegrafan eller riksbanken) anmodar ämbetet att uppgöra förslag till den ifrågasatta byggnaden, därvid myndigheten lämnar uppgift om lokalbehovet och övriga allmänna direktiv.

2) = A 2.

3) = A 3.

4) = A 4.

5) = A 5.

6) = A 6.

7) = A 7.

8) Härefter överlämnas ritningarna m. m. till den i saken intresserade myndigheten, som bringar ärendet under Kungl. Maj:ts prövning.

9) = A 9, dock att ämbetet torde komma att anbefallas verkställa byggnadsarbetet i samråd med vederbörande myndighet.

10) = A 10.

11) = A 11, dock att ämbetet ständigt uppehåller kännningen med den andra myndigheten.

C) *Ärenden, som i huvudsak nu behandlas och allt fortfarande skola behandlas av civil byggande myndighet, vars egentliga verksamhet är av annan än byggnadsteknisk art (t. ex. fängvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen).*

Den yttre gången av behandlingen blir i huvudsak densamma som nu.

1) Inom ämbetsverket ifråga utarbätas ritningar och förslag i

övrigt till ifrågasatt nybyggnad. Därvid söker verket i möjligaste mån åvägbringa sådant utnyttjande av byggnadsstatistiken, som omförmälts under A 4 och 6. Sättet härför kan och bör lämpas efter omständigheterna. Antingen kan t. ex. verkets arkitekt besöka ämbetet och där förfara såsom ämbetets arkitekt i fallen A och B, därvid även han äger att påfordra biträde av vederbörande inom ämbetet. Eller ock kan verket skriftligen sätta sig i förbindelse med ämbetet, som då på samma sätt lämnar de upplysningar, som det föreliggande materialet kan giva anledning till. (Det förra sättet torde i regel vara att föredraga; det senare — utan att kompletteras av det förra — kan ej annat än lämna rum för en viss ofullständighet i statistikens utnyttjande.)

2) Förslagen underställas prövning av Kungl. Maj:t, som hör ämbetet. Därvid torde ämbetet, på grund av det föregående samarbetet med det andra ämbetsverket, kunna lätt och snabbt fullgöra sitt granskningsuppdrag och sålunda den tidsspillan uppvägas, som genom det förberedande samarbetet eventuellt förorsakats.

3) Byggnadsarbetet utföres på samma sätt som nu. Härvid bör ämbetet, i mån som det därtill har tillfälle, taga kännedom om arbetet på byggnadsplatsen, vartill tillträde därför skall av det byggande verket beredas ämbetets representant. Detta inverkar emellertid ej i någon mån på byggnadsärendets behandling, såvida ej verket, på grund av framställning från ämbetet med anledning av vid bygget gjorda iakttagelser, skulle anse någon åtgärd nödig.

D) *Ärenden, som nu uteslutande behandlas och hädanefter i huvudsak fortfarande skola behandlas av civil myndighet, som har byggnadsteknisk (ej husbyggnadsteknisk) verksamhet till huvudsaklig uppgift (t. ex. järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen).*

Beträffande järnvägsstationshus i städer = C.

Beträffande järnvägsstationshus på landet = C, dock att förslagen slutligen prövas av myndigheten själv.

Beträffande andra byggnader = C, dock att mom. 2 ej ifrågakommer.

E) *Militära byggnadsärenden.*

• Beträffande större byggnadsföretag = C.

Beträffande mindre byggnadsföretag = C, dock att mom. 2 ej ifrågakommer.

Statens tomtförsäljningar.

Frågan om statens tomtförsäljningar har även, liksom vissa andra smärre fristående frågor, av de sakkunniga behandlats, innan de upptagit frågan om överintendentsämbetets organisation.

Förekommande försäljningar av fast statsegendom avse som bekant i allmänhet mark tillhörande statens domäner. Men även försäljning av mark, som omedelbart använts för något statsändamål, äger ofta rum, varvid försäljningarna givetvis i regeln gälla tomtmark. Sålunda hava fastighetsförsäljningar av det senare slaget redan fullbordats eller beslutats å olika ställen, såsom vid Karlshamn, i Marstrand, i Landskrona, i Göteborg och framför allt i och vid Stockholm. I huvudstaden hava dessa försäljningar avsett så väl enstaka fastigheter som hela tomtkomplex, t. ex. fot- och hästgardesregementenas forna tomter, vissa områden av norra Djurgården, veterinärinstitutets förra tomter, såväl de äldre i kvarteren Edelman och Krabaten belägna som de före institutets inflyttning i dess nuvarande lokaler senast disponerade vid Karlavägen, egendomen nr 1 i kvarteret Sjöhästen (f. d. kronprinsens stall), tomten nr 2 i kvarteret Pärönträdet (f. d. kungl. fatburen), tomterna i kvarteren Grönlandet södra och norra (vetenskapsakademiens förra tomter) samt fastigheten nr 7 i kvarteret Näckström (gamla dramatiska teatern).

Riksdagens beslut om medgivande av ifrågavarande försäljningar hava i allmänhet innehållit, att försäljning finge ske i den ordning, Kungl. Maj:t prövade lämpligt bestämma. Olika sätt för försäljningarnas verkställande hava därför efter för handen varande förhållanden tillämpats. Beträffande fastigheten nr 7 i kvarteret Näckström erhöll sålunda överintendentsämbetet uppdrag att infordra köpeanbud, vilket emellertid ej ledde till försäljning av fastigheten. Sedan härefter antagligt köpeanbud avgivits, verkställdes försäljningen genom chefens för finansdepartementet omedelbara åtgörande. Fastigheten nr 1 i kvarteret Sjöhästen, vilken ännu ej kunnat försäljas utan tills vidare ställts under överintendentsämbetets inseende, har av nämnda ämbetsverk efter nådigt förordnande utbjudits till salu. Av tomterna i kvarteret Grönlandet södra hava några sålts, vilket skett genom vetenskapsakademiens förmedling. Av gardesregementenas forna tomter överlämnades en del till en enskild person för försäljning, medan en annan del, som fortfarande behöves för kronans behov, tills vidare reserverades och ställdes under arméförvaltningens inseende. Å de sålunda ännu icke försålda områdena ligga

de i kulturhistoriskt avseende intressanta Fredrikshovsbyggnaderna och hästgardets förra kasern, nu positionsartilleriregementets kasern.

Den fastighetsförsäljning av förevarande slag, som krävt den största apparaten, är emellertid enligt sakens natur den ännu icke fullbordade försäljningen av ovanberörda områden av norra Djurgården. Arméförvaltningens fortifikationsdepartement erhöll först i uppdrag att med biträde av därtill utsedda personer vidtaga de åtgärder och till Kungl. Maj:t ingiva de förslag, som erfordrades för verkställande av statsmakternas beslut angående försäljningen. Departementet anmälde emellertid, att departementet saknade tillräckliga arbetskrafter för uppdragets fullgörande, vadan Kungl. Maj:t överflyttade uppdraget på den då tillsatta s. k. ladugårdsgärdeskommissionen. Då denna efter omkring tre års verksamhet upplöstes, hade den för försäljningen av ifrågavarande områden endast hunnit verkställa vissa, dock mycket omfattande utredningar och förberedande åtgärder, avseende huvudsakligen uppgrändet av stadsplan över områdena och i samband därmed stående frågor. Härefter fick försäljningen vila, till dess Kungl. Maj:t den 12 september 1910 tillsatte den s. k. djurgårdskommissionen, vilken i huvudsak fick övertaga ladugårdsgärdeskommissionens åliggande att förbereda de ifrågavarande försäljningarna och vidtaga i samband härmed stående åtgärder. Djurgårdskommissionen erhöll sålunda i uppdrag att efter verkställd utredning avgiva förslag till överenskommelse med riksmarskalksämberet om tiden och ordningen för avträdande av ifrågavarande två områden av norra Djurgården samt om ersättning dels åt djurgårdsförvaltningen för ett i det ena av områdena ingående boställe och för mistad inkomst av arrende för de lägenheter, som voro till andra upplåtna, dels ock åt enskilda personer m. fl. för intrång i nyttjanderätt till vissa delar av ifrågavarande områden; att avgiva förslag till överenskommelse med Stockholms stad om införlivande med staden av ifrågavarande två områden samt om utförande av gatureglering, vatten- och avloppsledning m. m.; att, i den mån lämpligen ske kunde, vidtaga de förberedande arbeten och åtgärder, som erfordrades för försäljning av samma områden; samt att, så snart omständigheterna det medgäve, med vederbörande köpare träffa förberedande avtal, under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande, om försäljning av områdena. Åt kommissionen uppdrogs även att upprätta förslag till användning och eventuellt försäljning av de delar av Järvafältet, som efter samråd med vederbörande militärmyndigheter ansåges obehövlige för garnisonstruppernas övningar.

Sedermera erhöll kommissionen åtskilliga ytterligare uppdrag. Den 16 december 1910 anmodade sålunda chefen för lantförsvarsdepartementet kommissionen att, därest område, som ansåges böra införlivas med Järvafältet, befunnas kunna förvärfvas genom utbyte mot område, som utan olägenhet kunde fränskiljas från fältet, därom — under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande — sluta avtal. Genom beslut den 23 december 1910 uppdrog Kungl. Maj:t åt kommissionen att enligt av Kungl. Maj:t på kommissionens förslag fastställd överenskommelse sluta avtal med riksmarskalksämberet rörande avträdande till lantförsvaret av de båda försäljningsområdena å norra Djurgården samt att övertaga förvaltningen av dessa områden, vilket skedde under år 1911. Sedan den 15 december 1911 stadsplan fastställdes för de ifrågavarande båda områdena å norra Djurgården, erhöll genom kungl. brev den 20 december 1911 djurgårdskommissionen vidare i uppdrag att försälja de öster om skogsinstitutet belägna, för bebyggande med enfamiljshus avsedda kvar-

teren IV och V. Enligt de genom nämnda kungl. brev fastställda formulären till köpekontrakt skall vid dessa försäljningar all kontant likvid ske genom beloppets insättning å statsverkets giroräkning för statskontorets räkning. Enligt samma kungl. brev skall vidare, sedan köp rörande någon av ifrågavarande tomter blivit avslutat, djurgårdskommissionen överlämna köpekontraktet jämte alla därtill hörande handlingar till arméförvaltningens civila departement, som därefter har att vidtaga alla för bevakande av kronans rätt erforderliga åtgärder. Genom kungl. brev den 15 mars 1912 har kommissionen även erhållit bemyndigande att försälja vissa tomter å det s. k. Karlavägensområdet i Stockholm, varvid i fråga om försäljningsmedlen, köpehandlingarnas bevarande m. m. lämnats samma föreskrifter som i kungl. brevet den 20 december 1911.

Vidare har Kungl. Maj:t genom beslut den 29 september 1911 uppdragit åt djurgårdskommissionen att för försäljning av veterinärinstitutets forna tomter vid Karlavägen, vilka äro belägna invid det ena av de två förenämnda områdena av norra Djurgården, vidtaga erforderliga förberedande åtgärder samt att, så snart omständigheterna det medgiva, med vederbörande köpare träffa förberedande avtal, under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande, om försäljning av områdena; och har kommissionen på grund härav den 8 december 1911 träffat avtal med direktktionen för veterinärinstitutet angående ifrågavarande områdes överlämnande till kommissionen den 1 januari 1912. Genom kungl. brev den 15 mars 1912 har på föredragning av chefen för jordbruksdepartementet, efter gemensam beredning med chefen för lantförsvarsdepartementet, Kungl. Maj:t uppdragit åt djurgårdskommissionen att försälja vissa angivna tomter å ifrågavarande område, varvid föreskrivits, att då köpeavtal, som träffats i fråga om tomt, som ligger delvis å veterinärinstitutets förutvarande område och delvis å Djurgården tillhörande mark, underställes Kungl. Maj:ts prövning, kommissionen skall uppgiva, huru stor del av köpesumman, efter arealen räknat, belöper å vardera området (detta på grund av olika användning av köpeskillningarna för de olika områdena). Enligt samma kungl. brev har formulär fastställts till köpekontrakt, köpebrev och köpeskillingsrevers att i huvudsak användas vid tomternas försäljning ävensom djurgårdskommissionen anbefallts att, så snart köpeavtal rörande någon av ifrågavarande tomter blivit träffat, överlämna köpekontrakt jämte alla därtill hörande handlingar till statskontoret, som det skall åligga att därefter vidtaga alla för bevarandet av kronans rätt i det föreliggande fallet erforderliga åtgärder.

Djurgårdskommissionen, som ännu arbetar, består av en ordförande och två andra ledamöter jämte erforderliga sekreterare- och andra biträden. Ersättningen till kommissionens ledamöter utgår dels med bestämda månatliga arvoden — för närvarande 300 kronor till ordföranden och 200 kronor till vardera av de övriga ledamöterna — och dels i form av provision med viss förhållandevis låg procent å köpeskillingen för försald mark. Försäljningarna tillgå i huvuddrag så, att kommissionen på lämpligt sätt bekantgör, att mark finnes till salu, för de förberedande underhandlingarna med spekulanterna samt uppräftar och undertecknar å kronans vägnar köpekontrakt, vilket emellertid, enligt däri inryckt bestämmelse, icke bliver gällande, med mindre Kungl. Maj:t gillar och fastställer detsamma. Sedan sådan fastställelse erhållits, utfärdas köpebrev och bevakas kronans rätt på grund av försäljningen såvitt angår veterinärinstitutets förra tomter av statskontoret men eljest av arméförvaltningens civila departement.

Såsom av det anförda torde framgå, saknas enhetlighet vid statens tomtförsäljningar. Ett förslag till avhjälpande av denna brist förelåg emellertid redan innan de sakkunniga upptogo frågan till behandling. I en i juni 1912 avgiven promemoria angående statens tomtförsäljningar i och närmast huvudstaden, vilken framställning visserligen synes i främsta rummet hava budgetärt syftemål men även behandlar den administrativa sidan av försäljningarna i fråga, har nämligen statskommissarien Chr. L. Tenow förebragt utredning och framlagt förslag i ämnet.

Statskommissarien Tenows förslag.

Härvid anför statskommissarien Tenow, bland annat, att det vore uppenbart, att en fullständig planmässighet i fråga om statens fastighetspolitik svårligen kunde åstadkommas, så länge — på sätt nu vore fallet — ett flertal olika departement skulle samtidigt handlägga frågor, som avsåge denna politik. Att företaga någon rubbning i den fördelning av dessa ärenden, som betingades av gällande departementalstadga, kunde ju emellertid ej komma i fråga. Vad som likväl utan ändringar i nämnda stadga kunde åstadkommas vore, att åt ett enda departement uppdroges att genom en departementet underlydande myndighet eller genom särskilt tillkallade, under denna myndighet sorterande personer förvalta och försälja sådana nu ifrågavarande fastigheter, som ej längre vore behövligen för den myndighet, som förut disponerat dem. Gällande departementalstadga bestämde, att ärenden rörande statens till andra styrelsegränar icke upplåtna fasta egendom skulle tillkomma finansdepartementet.

Det vore då naturligtast, att statens förevarande fastighetsförsäljningar lades under nämnda departement. Under detta sorterade även det ämbetsverk, som synes lättast kunna utrustas att handhava den närmare befattningen med ifrågavarande slag av ärenden, nämligen överintendentsämbetet, liksom ock statskontoret, som hade att förvalta de influtna medlen, redovisa dem och verkställa utbetalningarna av dessa medel till fastställda ändamål. Det vore uppenbart, att ett departement ej bleve särskilt skickat att avgöra frågor rörande verkställandet av försäljning av en fastighet blott och bart därför, att fastigheten, innan det bestämdes att den skulle avyttras, disponerats av en under det departementet lydande myndighet. Som det nu vore ordnat, kunde det emellertid inträffa, att vilket departement som helst kunde komma att handlägga ärenden av nu nämnda slag. Och intet hindrade, att frågor rörande tomtförsäljning å områden, som gränsade omedelbart intill varandra, komme att handläggas av olika departement utan gemensam beredning ävensom att själva försäljningen komme att handhavas av helt olika myndigheter.

Varthän de nuvarande förhållandena kunde leda, visade den å det s. k. Karlalansområdet av norra Djurgården skeende försäljningen av tomter, nämligen dels för lantförsvarets räkning av mark ingående i det s. k. Ladugårdsgärdet, dels för jordbruksdepartementets räkning av mark förut tillhörande veterinärinstitutet. De ifrågavarande markkomplexen gränsade intill varandra, och i vissa tomter inginge mark från båda. Ehuru försäljningarna å båda komplexen omhänderhades av djurgårdskommissionen, motverkades givetvis affärsmässighet och målmedvetenhet i försäljningsverksamheten genom att frågor rörande tidpunkt för försäljningen, minimipris m. m. skulle handläggas å olika departement. Visserligen vore det föreskrivet, att

köpeskillingsmedlen från hela området skulle ingå till statskontoret. Men i fråga om den del av området, som tillhörde lantförsvaret, hade arméförvaltningen att förvara köpehandlingar för försålda tomter och vidtaga för bevarande av kronans rätt efter försäljningen erforderliga åtgärder, medan för den del, som tillhörde jordbruksdepartementet, statskontoret hade motsvarande åliggande. De förskott, som plågat göras å framdeles påräknade försäljningsmedel, hade utgivits både av statskontoret och arméförvaltningen, och i vissa fall saknades bestämmelser om hur likviden mellan dessa ämbetsverk skulle verkställas. Beträffande åter försäljningen av statens till vetenskapsakademien upplåtta tomter hade denna verkställts av akademien och försäljningsmedlen ingått till en under dess vård stående fond samt härmed sammanhängande ärenden behandlats i ecklesiastikdepartementet.

En dylik splittring på olika myndigheter av de åtgärder, som stode i samband med statens tomtförsäljningar och förvaltningen av icke längre för visst ändamål begagnade tomter, kunde ej gärna vara fördelaktig. Det vore fördenskull önskligt icke blott att sammanföra värden av tomter och fastigheter samt de fastighetsförsäljningar, varom nu vore fråga, inom ett och samma statsdepartement utan även att överlämna dessa åligganden åt ett därför särskilt utrustat ämbetsverk eller eventuellt, vad försäljningarnas verkställande anginge, åt en särskild kommission, sorterande under det ifrågavarande ämbetsverket. Genom att en enda statsmyndighet bleve centralt organ för denna verksamhet skulle planmässighet i densamma kunna åvägbringas, icke blott så, att statens eget behov av tomter bleve bäst tillgodosett, utan även så, att de mest fördelaktiga försäljningsvillkor kunde ernås. Tydligen vore det även ändamålsenligt att till denna myndighet förlägga jämväl utförandet av de åtgärder, som äsyftade bevakandet av kronans rätt efter själva försäljningen.

Det ämbetsverk, som syntes lättast kunna utrustas för att övertaga en verksamhet av nu antydd omfattning, vore överintendentsämbetet på grund av den ämbetet redan nu åliggande befattningen med kronans hus och byggnader. Däremot skulle själva medelsförvaltningen samlas hos statskontoret, på sätt redan nu — om ock endast delvis — vore fallet.

Genom den sålunda föreslagna anordningen skulle en annan fördel vinnas, i det att den departementschef, som hade att bereda statsregleringen, lätt sattes i tillfälle att ständigt vara underrättad om tillgången av fastighetsförsäljningsmedel och därefter beräkna behovet av anslag å riksstaten för fastighetsförvärv och därmed sammanhängande utgifter. Det skulle under dylika förhållanden ej vara tänkbart att, såsom år 1912 skett, i statsverkspropositionen föreslagits, att riksdagen i avbidan på särskild proposition angående skogsundervisningens ordnande måtte å extra stat för det nästkommande året beräkna ett till beloppet angivet anslag, medan, då den särskilda propositionen sedermera till riksdagen avgavs, härav framgick, att det erforderliga anslagsbeloppet, på grund av en föregående riksdags beslut, borde utgå från vissa statens fastighetsförsäljningsmedel.

Över ifrågavarande förslag hava utlåtanden avgivits av överintendentsämbetet den 12 oktober 1912, av vetenskapsakademien den 8 januari 1913 och av arméförvaltningen den 15 januari 1913.

Överintendentsämbetet har därvid förklarat sig hava funnit statskommissarien Tenows förslag såväl riktigt som praktiskt, vadan ämbetet icke kunde hava något

Överinten-
dentsämbetet.

att för sin del erinra mot den utsträckning i ämbetets verksamhet, som förutsattes av att ifrågavarande anordningar komme till stånd, under förutsättning att ämbetet erhöle den förstärkning i arbetskrafter, som härav oundgängligen påkallades. — Samma ståndpunkt intar ämbetet jämväl i sin meranämnda skrivelse den 7 april 1914.

Vetenskapsakademien.

Även vetenskapsakademien förmälde sig icke hava något att erinra med avseende å förslaget i fråga samt förklarade sig gärna se, att uppdraget att förvalta och eventuellt försälja statens fasta egendom i kvarteren Grönlandet norra och södra överflyttades från akademien till någon statens myndighet, t. ex. överintendentsämbetet.

Arméförvaltningen.

Mot förslaget att uppdraga åt en myndighet att förvalta och försälja sådana fastigheter i och närmast huvudstaden, vilka ej längre vore behöfliga för den myndighet, som förut disponerat dem, hade ej heller arméförvaltningen enligt dess öfvermålade utlåtande något att erinra. Härvid borde dock beaktas, att frågan om en fastighets behöflighet för den myndighet, som disponerade densamma, icke finge anses avgjord genom ett beslut om fastighetens eventuella försäljning. Visade det sig nämligen, att det skulle vara för staten fördelaktigare, att det ändamål, för vilket en fastighet användes, tillgodosåges genom inköp av annan fastighet med eller utan nybyggnad, komme framtida försäljning av den förre fastigheten säkerligen att beslutas långt innan densamma kunde av vederbörande myndighet utrymmas och således innan den som obehöflig för det ändamål, vartill den senast använts, kunde till förvaltning och försäljning överlämnas till den föreslagna gemensamma myndigheten. Exempel härför utgjorde de s. k. Fredrikshovstomterna med därå uppförda byggnader. Enligt Kungl. Maj:ts och riksdagens beslut skulle dessa tomter i sinom tid försäljas, men det syntes icke vara möjligt att överlämna förvaltningen av dem till annan myndighet, förrän för de i byggnaderna nu inrymda fastigheter och förråd (intendenturförrådet, krigshovrätten, 4:e arméfördelningens expedition, m. m.) anvisats och tagits i anspråk andra lämpliga lokaler. Skulle dessa byggnader redan dessförinnan överlämnas till förvaltning av annan myndighet än arméförvaltningen, kunde ovisshet i fråga om gäldandet av nödiga underhålls- och förvaltningskostnader samt andra svårigheter därav uppkomma. Därest avsikten vore att den gemensamma myndigheten skulle äga att medverka vid bedömandet av frågor om tidpunkten, då en fastighet borde överlämnas till dess förvaltning, eller huruvida statsverkets fördel krävde en fastighets försäljning, då syntes det fördenskull bliva nödvändigt, att föreskrifter lämnades rörande samråd mellan vederbörande myndigheter om tidpunkten och förutsättningarna för fastighetens avträdande. — Då fastighet överlämnades till förvaltning av den gemensamma myndigheten, borde det bestämmas, i vad mån den myndighet, som tidigare disponerat fastigheten, skulle komma i åtnjutande av avkomsten därav eller vidkännas förvaltningskostnaderna. — Om, såsom förslaget avsåge, åt vissa myndigheter uppdroges ej blott förvaltning och försäljning av fastigheter, som blivit för andra myndigheter obehöfliga, utan även skyldigheten att bevaka statens på grund av försäljningen uppkommande rättigheter, så syntes åt dem även böra uppdragas bevakandet av kronans rätt på grund av tidigare ingångna kontrakt och andra förbindelser angående enahanda försäljningar. För sådant ändamål syntes exempelvis från arméförvaltningen böra över-

lämnas avskrift av därstädes förd liggare över försäljningar av tomter med därtill hörande handlingar.

Arméförvaltningen ansåge alltså, att uppkommande frågor om försäljning av fast egendom i eller närmast Stockholm, vilken disponerades av lantförsvarets myndigheter, fortfarande borde handläggas av arméförvaltningen i samråd med den myndighet, åt vilken försäljning av sådan egendom för hela statsförvaltningens räkning kunde bli anförtrödd, samt inför Kungl. Maj:t föredragas genom lantförvarsdepartementets avdelning av Kungl. Maj:ts kansli; att beträffande tidpunkten för överlämnande av sådan för lantförsvarets räkning disponerad egendom till förvaltning av och för försäljning genom den gemensamma myndighetens försorg uppgörelse borde träffas mellan arméförvaltningen och berörda myndighet, varvid överenskommelse rörande inkomst av fastigheten samt utgifter för dess skötsel och vård jämväl borde träffas; samt att vidtagandet av alla åtgärder för bevakande av kronans rätt på grund av redan skedda eller blivande försäljningar av ifrågavarande slag uppdroges åt samma eller annan myndighet, som Kungl. Maj:t bestämde, för vilket ändamål samtliga handlingar rörande sådan kronans rätt borde till denna myndighet överlämnas.

Ifrågavarande förslag till enhetligt ordnande av statens tomtförsäljningar hava de sakkunniga förklarat sig biträda. Visserligen — anför de sakkunniga — kunde det måhända synas, som om olägenheterna av de nuvarande förhållandena skulle bli så väsentligt minskade genom upprättandet av en byggnadsstatistik av det slag, varom förut talats, att på detta område liksom på området för statens byggnadsverksamhet i allmänhet en fullt genomförd centralisering icke vore av nöden. Emellertid syntes icke de skäl, som anförts mot ett förläggande av statens byggnadsverksamhet i allmänhet till överintendentsämbetet, kunna göras gällande mot tomtförsäljningsärendenas inordnande i ämbetets verksamhetsområde. Tvärtom syntes en sådan åtgärd påkallad av den ställning i statsförvaltningen, ämbetet redan nu intog såsom den, i saknad av särskild bestämmelse av annan innebörd, självskrivna vårdaren av förevarande slags stat-egendom. När beslut om avyttrande av en under annan myndighets än ämbetet inseende ställd egendom fattats, syntes nämligen i allmänhet densamma kunna anses löst från det speciella statsändamål, den tjänat, och motiven för dess förställning i förvaltningshänseende därmed hava bortfallit.

Utom de skäl, som av statskommisarien Tenow anförts till stöd för den ifrågasatta anordningen, finge såsom ytterligare grund åberopas hänsynen till den kulturhistoriska byggnadsvården. Det vore nämligen enligt sakens natur ofta äldre statsegendomar, vilka såsom icke längre motsvarande tidens krav i ett eller annat avseende bleve föremål för avyttrande. Men just bland dessa egendommar vore det, som byggnadsminnesmärkena vore att söka. Det vore därför — under förutsättning

att de föreslagna linjerna för den kulturhistoriska byggnadsvården vunno godkännande — av vikt, att överintendentsämbetet bereddes i möjligaste mån direkt befattning med de egendomar, vilkas avyttrande beslutats. Så som förhållandena nu vore, skulle t. ex. de till försäljning avsedda delar av gardesregementenas forna tomter, varå Fredrikshovsbyggnaderna och hästgardets förra kasern vore belägna, kunna avhändas staten, utan att överintendentsämbetet ens ägde kännedom därom.

Det av statskommissarien Tenow framställda förslaget till enhetligt ordnande av statens tomtförsäljningar avsåge egentligen endast tomter i och invid Stockholm. Då det emellertid syntes kunna antagas, att i framtiden liksom för närvarande det ojämförligt största antalet statstomter, som skulle försäljas, komme att vara belägna i eller i närheten av huvudstaden, vore förslaget reella innebörd ungefär densamma, som om förslaget skulle hava avsett statens samtliga förekommande tomtförsäljningar. I det sammanhang, vari förslaget nu upptagits, finnes ej något som helst skäl att göra åtskillnad i förevarande avseende mellan huvudstaden och landsorten. Överintendentsämbetets framtida befattning med statens tomtförsäljningar syntes därför lämpligen böra avse all till försäljning avsedd, staten tillhörig mark i och invid städer och stadsliknande samhällen; och syntes, för åstadkommande av största möjliga enkelhet och reda på ifrågavarande område av förvaltningen, ämbetets åligganden härutinnan böra omfatta såväl de förberedande åtgärderna och själva försäljningarna som sedermera bevakandet av kronans rätt på grund av skedda markupplåtelse. Däremot syntes den med tomtförsäljningarna sammanhängande medelsförvaltningen i enlighet med därutinnan numera vedertagna grundsatser böra förbliva hos statskontoret.

De farhågor, som kommit till uttryck i arméförvaltningens ovanberörda utlåtande, att vid den föreslagna anordningen den myndighet, som disponerade en till försäljning avsedd fastighet, icke skulle få öva tillbörligt inflytande vid fattandet av beslutet om försäljningen eller vid fastighetens överlämnande till ämbetet för försäljningens verkställande eller vid ordnandet av därmed sammanhängande förhållanden, syntes få anses ogrundade. Innan beslut fattats om försäljning av en fastighet, som stode under inseeende av annan myndighet än överintendentsämbetet, kunde sistnämnda ämbetsverk givetvis ej hava att taga annan del i försäljningsfrågans behandling än att avgiva yttrande i ärendet. Och när försäljningen beslutats och överintendentsämbetet skulle övertaga fastigheten för verkställande av beslutet, kunde detta enligt sakens natur icke

ske utan överenskommelse i dithörande avseenden med den myndighet, varunder fastigheten ännu sorterade.

I avseende å statens tomtförsäljningar hava de sakkunniga alltså föreslagit, att förekommande avyttringar av staten tillhörig mark i eller invid städer och stadslignande samhällen må verkställas genom överintendentsämbetets försorg, för vilket ändamål ämbetet bör dels, i fall en under annan myndighets än ämbetet inseende ställd fastighet skall avyttras, på tid och i ordning, som av förhållandena i varje särskilt fall betingas, från nämnda myndighet övertaga fastighetens förvaltning, dels vidtaga för försäljningen erforderliga förberedande åtgärder, dels träffa avtal, efter omständigheterna med eller utan förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande, om fastigheternas avyttrande samt upprätta och å kronans vägnar underteckna därtill hörande kontrakt och andra handlingar, dels ock bevaka kronans rätt på grund av verkställda avyttringar av mark av ifrågavarande slag.

Över vad sålunda anförts och föreslagits angående statens tomtförsäljningar hava en del av de med anledning av de sakkunnigas betänkande hörda myndigheterna yttrat sig.

Statskontoret förmäler sig för sin del ej hava något att erinra mot förslaget.

Statskontoret.

Arméförvaltningen anför:

Arméförvaltningen.

»I frågan rörande statens tomtförsäljningar får arméförvaltningen åberopa sitt den 15 januari 1913 avgivna underdåniga utlåtande, vilket i föreliggande betänkande (sid. 312 och följande) anförts.

Mot de sakkunnigas i betänkandet, sid. 316, gjorda hemställan, i vad denna är skiljaktig från berörda utlåtande, har arméförvaltningen sina betänkligheter. Om all försäljning av staten tillhörig mark synes böra verkställas av en och samma myndighet, överintendentsämbetet, håller arméförvaltningen före, att denna myndighet bör i förhållande till den egendomsförvaltande myndigheten vara att anse såsom ombud, som endast efter uppdrag av den sistnämnda myndigheten ombesörjer försäljningen och för densamma lämnar redovisning till samma myndighet.»

Marinförvaltningen förklarar sig finna någon ändring i föreslagen riktning av i dithörande delar nu gällande bestämmelser icke, vad marinen angår, vara vare sig av behovet påkallad eller lämplig.

Marinförvaltningen.

Från järnvägsstyrelsens sida är, enligt vad styrelsen i sitt yttrande anför, intet att erinra mot förevarande förslag, därvid styrelsen emellertid förutsätter, att överintendentsämbetet övertager förvaltningen av marken först sedan beslut i vederbörlig ordning fattats om markens vidare obehövlighet för statens järnvägars ändamål.

Järnvägsstyrelsen.

Vattenfalls-
styrelsen.

Vattenfallsstyrelsen anför följande:

»De sakkunniga hava vidare i avseende å statens tomtförsäljningar föreslagit, att förekommande avyttring av staten tillhörig mark i eller invid städer eller stadsliknande samhällen skulle verkställas genom överintendentsämbetets försorg. Oavsett att frågan, om viss fastighet får anses ligga invid en stad, kan giva rum för olika meningar, kan vattenfallsstyrelsen för sin del, i vad det rör under vattenfallsstyrelsens förvaltning stående mark, icke finna en sådan anordning riktig eller ens i praktiken genomförbar. Den under vattenfallsstyrelsen lydande mark, som av förslaget beröres, utgöres av de under de olika Trollhätteverken sorterande fastighetskomplex. För skötseln av dessa fastigheter finnes tillsatt ett särskilt förvaltningsorgan, kallat Trollhätte fastighetsförvaltning, som närmast står under överingenjören vid Trollhätte kanalverk. De områden, varifrån tomtförsäljningar äga rum, äro dels industriområdet vid Stallbacka, dels tomtmark inom stadsplanen och flera egnahemsområden. Försäljningen av tomt å industriområdet står alltid i närmaste samband med leverans av elektrisk energi till den industri, som skall bebygga tomt, ävensom med anläggandet av vägar, kajer och järnvägsspår, och villkoren i köpekontraktet och i energikontraktet bliva därför alltid föremål för underhandling i ett sammanhang. Att dessa kontrakt skulle uppgöras av olika statsmyndigheter borde alltså vara uteslutet. Å egnahemsområdena förekomma tomtförsäljningar mera sällan, enär områdena i allmänhet upplätas under tomträtt. Där emellertid försäljning skall ske, är densamma i hög grad beroende dels på förefintligheten av vägar, vatten- och avloppsledningar m. m., vilka å platsen utförts eller komma att utföras genom Trollhätte fastighetsförvaltnings försorg, dels och på beviljande av byggnadslån, som utgå ur samma fond som kostnaderna för nyssnämnda anläggningar. Även här torde själva tomtförsäljningen icke lämpligen kunna ske genom annan statsmyndighet lika litet som den med tomtförsäljningen i nu ifrågavarande avseende likartade upplåtelsen med tomträtt. Den motivering, som de sakkunniga anført för sin hemställan, synes ej heller rätt passa in på de förhållanden, varunder Trollhätte fastighetsförvaltning arbetar.

Även på andra håll finnas eller kunna komma att finnas fastigheter under vattenfallsstyrelsens förvaltning, vilkas upplåtande och eventuellt försäljning är så nära förbundet med fastighetens användning för visst tekniskt ändamål, särskilt utbyggandet av ett å densamma befintligt vattenfall, att försäljningsvillkorens bestämmande givetvis bör ske av vattenfallsstyrelsen. Som ett exempel må nämnas de under styrelsen stående vattenfallen vid Laholm och vid Lilla Edet jämte därtill hörande jord och byggnader. På grund av vad ovan anförts, får vattenfallsstyrelsen hemställa, att, om statens tomtförsäljningar i eller invid städer och stadsliknande samhällen sammanföras under en gemensam statsmyndighet, de under vattenfallsstyrelsens förvaltning nu eller framdeles lydande fastigheter därvid måtte uttryckligen undantagas.»

K. B. i Gott-
lands län.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Gottlands län har även yttrat sig i förevarande fråga. Befallningshavanden anför:

»Å sidan 316 i det tryckta betänkandet föreslå de sakkunniga att överintendentsämbetet skall verkställa avyttringar av staten tillhörig mark i eller invid städer och stadsliknande samhällen samt övertaga förvaltningen av fastighet, som skall avyttras. De skäl som för denna hemställan återopas äro hämtade från förhål-

landen i och invid Stockholm, där den föreslagna anordningen även synes vara lämplig. Däremot skulle en sådan anordning medföra allvarliga olägenheter, om den genomfördes beträffande fastigheter å landsbygden. Genom nådig skrivelse den 6 juni 1912 föreskrev Eders Kungl. Maj:t, att 40 å Visby stads område belägna, förra hospitalslägenheten Bergbetningen tillhörande områden skulle under vissa villkor försälas. Denna försäljning har omhänderhaft av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande, som hittills försålt 26 av ifrågavarande lotter till pris växlande mellan 38 och 256 kronor. Skulle överintendentensämbetet övertaga försäljningen av återstående 14 lotter och ombesörja deras förvaltning, skulle detta vålla onödig omgång och icke oväsentliga kostnader samt ingalunda främja det syfte, beredande av egna hem, som med beslutet om lotternas försäljning avsågs. Då även annorstädes säkerligen förefinnas likartade förhållanden, hemställer Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande att beträffande annan ort än i Stockholm eller dess närhet det må bero på nådig prövning i varje särskilt fall, om föryttring av fastighet bör överlämnas till överintendentensämbetet.»

Efter att hava redogjort för de hörda myndigheternas yttranden samt framhållit, att de sakkunniga, enligt överintendentensämbetets förmenande, i sin utredning påvisat, att arméförvaltningens betäckligheter icke syntes vara av den art, att grundtanken i förslaget behövde övergivas, har ämbetet i förevarande ämne vidare anfört:

*Överintendentens-
ämbetet.*

»För en centralisering av försäljningen av staten tillhörig tomtmark i och invid städer och stadslänkande samhällen synas avgörande skäl hava blivit anförda i de sakkunnigas utredning. Att uppdraga befattningen härmed åt samma myndighet, som skall handhava statistiken rörande kronans alla fastigheter inom dessa områden och som är organiserad även för uppgörande av stadsplaner, synes även naturligt. De från olika håll påpekade formella svårigheterna vid förslagens realiserande torde icke vara omöjliga att övervinna eller kringgå.»

Av vad uti ifrågavarande ämne förekommit torde framgå, att en bättre ordning vid statens tomtförsäljningar är av nöden. Vad som härutinnan i främsta rummet brister är tydligen en allmän regel, varomkring det närmare förfarandet kan efter hand utbilda sig. De två förslag, som i ämnet framlagts — statskommisariens Tenows och de sakkunnigas — söka frågans lösning i samma riktning. Jag delar den uppfattning, som ligger till grund för förslagen. Det synes mig nämligen som om principen för den administrativa behandlingen av statens tomtförsäljningsärenden lämpligen bör vara densamma, som gäller för handhavandet av tillsynen över kronans hus och byggnader, nämligen att dithörande statsfunktioner förläggas till en bestämd myndighet, såvida ej för speciella fall eller i särskilda avseenden annorlunda uttryckligen föreskrives. Att den myndighet, som den allmänna befattningen med tomtförsäljningarna skulle tillkomma, bliver densamma som

*Departements-
chefen.*

har det allmänna inseendet över kronans hus och byggnader eller överintendentsämbetet, synes mig ligga i sakens natur. För övrigt vill jag härutinnan hänvisa till vad de sakkunniga och ämbetet anfört i ämnet. Förslag till de närmare bestämmelser, som må erfordras för tomtförsäljningarnas administrering, torde jag i sinom tid få förelägga Eders Kungl. Maj:t. Härvid torde vederbörlig hänsyn komma att tagas till de synpunkter, de hörda myndigheterna påkallat uppmärksamhet för, såväl i vad angår övergången till den nya ordningen som vad beträffar erforderliga undantag från huvudregeln.

Förhyrning av lokaler för statsändamål.

Förhyrningen av lokaler för statsändamål har ock gjorts till föremål för yttrande och förslag av de sakkunniga, som i detta avseende anföra:

Sakkunniga.

När lämplig lokal för något statens ändamål, t. ex. för ett ämbetsverk, för en kommitté eller annan dylik beredning m. m., av en eller annan orsak icke kunde upplåtas i kronan tillhörig egendom, måste i regel lokal förhyras av enskild fastighetsägare. Under nuvarande förhållanden ombesörjdes då förhyrningen vanligtvis av det statsorgan, som skulle nyttja den erforderliga lokalen, därvid hyresavtalet i regeln underställdes Kungl. Maj:ts godkännande. Men rätt ofta förekomme även, att förhyrning av ifrågavarande slag förrättades genom överintendentsämbetet. Och en bestämd tendens tycktes förefinnas att i allt större utsträckning överflytta dessa bestyr på ämbetet. Inom statsförvaltningen hade t. o. m. försports klagan över, att överintendentsämbetet ställt sig på den ståndpunkten, att ämbetets skyldigheter inskränkte sig till statens hus, och därför, då det gällt att hyra lokal, påfordrat initiativ och utredning från lokalens blivande nyttjare. Tilltagande praxis syntes vara, att Kungl. Maj:t i förekommande fall uppdroge åt överintendentsämbetet att, då ämbetet icke kunde anvisa erforderlig lokal i statens byggnader, anskaffa lämplig sådan för statsverkets räkning i förhyrd lägenhet efter samråd med den, för vilken lokalen hyrdes, beträffande densamma ändamålsenlighet, läge o. s. v. Genom den sålunda avsiktligt fortgående centraliseringen av hyresfrågorna åsyftades att vinna bl. a., att förhyrda lägenheter komme till ändamålsenligaste användning och att en lägenhet, som av någon anledning bleve ledig, kunde omedelbart tagas i anspråk för annat ändamål,

så att icke nya lägenheter hyrdes under det att redan förhyrd lägenhet finnes disponibel, vilket lätt inträffade, då dessa ärenden behandlades på olika håll; att en myndighet, som besatte nödig sakkunskap för att bedöma med lokalauskaffningen sammanhängande frågor, hade hand om förhyrningen; och att frågor, som uppstode mellan staten — hyresgästen — och olika hyresvärdar, handlades på ett ställe.

En dylik utvidgning av överintendentsämbetets verksamhetsområde, som syntes böra innebära även utövändet av tillsyn över lokaler, vilka förhyrts genom ämbetet, funne de sakkunniga lämplig och nära samhörande med ämbetets övriga åligganden, varför de föresloge att överintendentsämbetet, med de undantag som med hänsyn till förhållandena i särskilda fall möjligen kunde föreskrivas, erhöles till åliggande att förebringa nödig utredning för och att verkställa förekommande förhyrningar av lokaler för statens räkning samt att därefter öva tillsyn över sålunda förhyrda lokaler.

I sitt med anledning av de sakkunnigas betänkande avgivna yttrande förklarar sig marinförvaltningen finna någon ändring i föreslagen riktning av i hithörande delar nu gällande bestämmelser icke, vad marinen angår, vara vare sig av behovet påkallad eller lämplig.

Marinförvaltningen.

Generalpoststyrelsen har beträffande detta ämne framhållit, att det för postverkets rationella skötande vore oundgängligen nödvändigt att styrelsen hade fullt fria händer att själv genom förhyrning anskaffa de lokaler, styrelsen funne för ändamålet lämpliga. Generalpoststyrelsen förutsatte, att de sakkunniga avsett att hänföra postverket till de av de sakkunniga omförmälda undantagen.

Generalpoststyrelsen.

Samma mening har telegrafstyrelsen för sitt vidkommande uttalat.

Telegrafstyrelsen.

Järnvägsstyrelsen anför i ämnet:

Järnvägsstyrelsen.

»Järnvägsstyrelsen finner sig för sin del böra påyrka, att styrelsen inbegripes bland ämbetsverk, som de sakkunniga velat undantaga från bestämmelserna i fråga. Inom ett kommunikationsverk av en så stor omfattning som statens järnvägar är praktiskt taget förslaget icke realiserbart. Det är icke tänkbart att centralisera dessa ärenden om förhyrning av lokaler för tjänsteändamål eller för bostad åt tjänstehavare, då frågan här gäller en sådan mängd orter över hela statsbanenätet. För närvarande uppgår hela antalet förhyrda lägenheter i nämnda hänseende till närmare 1,600, därav över 1,100 förhyrda av statens järnvägars änke- och pupillkassa, och ifråga om återstoden sker huvudsakligen förhyrningen direkt genom distriktsbefälet enligt gällande bestämmelser, vilket visat sig ändamålsenligt och däri, såsom antytts, ändring näppeligen kan ens ifrågasättas.»

Vattenfalls-
styrelsen.

Vattenfallsstyrelsen yttrar:

»I fråga om förhyrning av lokaler för statsändamål hava de sakkunniga föreslagit, att överintendentsämbetet måtte såväl verkställa sådan förhyrning som ock sedermera utöva tillsyn över lokalerna. Ämbetets befattning i detta hänseende torde dock först och främst böra inskränkas till sådana fall, där lokalerna äro avsedda för mera permanent bruk såsom förhyrande av ämbetslokaler för centrala ämbetsverk, icke t. ex. tillfälliga utvidgningar av dessa lokaler, tillfälliga linjebyggnadskontor, linjeförråd o. dyl. Arten av den tillsyn, som är avsett att ämbetet skall utöva, bör ock noggrannare angivas. Mindre reparationer torde givetvis med minsta besvär och tidsutdräkt kunna avtalas direkt mellan vederbörande verk och husvärden.»

Överintendents-
ämbetet

Överintendentsämbetet slutligen förklarar i sitt utlåtande, att ämbetet för sin del icke har något att erinra emot, att generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och järnvägsstyrelsen själva få, i enlighet med vad de uttalat, handhava lokalförhyrningar för egen räkning.

Departementis-
chefen.

Från administrativ synpunkt företer förevarande fråga väsentliga likheter med frågan om statens tomtförsäljningar. Vad jag yttrat därom finner jag i tillämpliga delar kunna sägas jämväl beträffande lokalförhyrningarna för statens räkning. Jag delar alltså i huvudsak de sakkunnigas uppfattning i nu förevarande avseende.

Med anledning av vattenfallsstyrelsens yttrande vill jag redan på frågans nuvarande stadium framhålla, att även jag finner viss begränsning i överintendentsämbetets befattning med lokalförhyrningar för statens räkning böra föreskrivas. Men jag är däremot tveksam om den av styrelsen angivna grunden för begränsningen, eller förhyrningens egenskap av permanent eller tillfällig. Mig synes snarare som om avgörande härutinnan borde vara arten i och för sig av det statsändamål, för vilket lokal behöver anskaffas, och möjligen även den åstundade lokalens läge. Så t. ex. kunde vara lämpligt att allt fortfarande låta de affärsdrivande och kommunikationsverken själva ombesörja angelägenheter av ifrågakarande slag samt att för mer fristående förhyrningar å landsorten anlita ortsmyndigheterna. Härom läser jag emellertid framdeles få tillfälle att underställa Eders Kungl. Maj:t närmare preciserat förslag. I detta sammanhang vill jag endast ytterligare hava framhållit, att, vilken myndighet än handhar en hyresfråga, vid dennas behandling vederbörlig uppmärksamhet bör ägnas åt byggnadsstatistikens uppgifter om lediga eller ledigblivande lokaler.

Förvaltningen av vissa kronans möbler och andra inventarier.

I en härefter följande avdelning hava de sakkunniga med vissa av riksdagen gjorda framställningar såsom utgångspunkt yttrat sig och framställt förslag om förvaltningen av vissa kronans möbler och andra inventarier. Denna fråga har emellertid redan funnit sin slutliga behandling, i det Eders Kungl. Maj:t den 23 mars 1917 utfärdat kungörelse i ämnet. Jag förbigår därför nu vad de sakkunniga i förevarande avseende anfört. Som ifrågavarande ämne dock berör förhållanden av betydelse för överintendentsämbetets verksamhet, vill jag erinra om innehållet av nämnda kungörelse.

Däri stadgas sålunda, att för tillgodoseendet av tillfälliga behov av möbler och andra inventarier för statsändamål samt för fullständigare utnyttjande av staten tillhöriga dylika inventarier ett centralt möbelförråd skall bildas, vilket förråd skall stå under inseende av överintendentsämbetet. I fråga om förvaltningen av förrådet skall det åligga överintendentsämbetet särskilt *att* för medel, som för ändamålet stå eller på framställning hos vederbörande statsmyndighet ställas till ämbetets förfogande, anskaffa erforderliga inventarier, *att* väl vårda inventarierna i förrådet och beträffande de till förrådet hörande inventarier, som äro utlämnade för tillfälligt bruk, tillse, att dem ägnas behörig vård, *att* till vederbörande på rekvisition utlämna erforderliga inventarier, *att* på för kronan fördelaktigaste sätt avyttra de föremål, som blivit obrukbara, samt *att* föra fullständigt inventarium över förrådet. De medel, som inflyta genom försäljning av föremål från förrådet, skola av överintendentsämbetet särskilt bokföras och användas för bestridande av förvaltningskostnader och för nyanskaffning för förrådets räkning. Vidare stadgas, att av Kungl. Maj:t eller annan statsmyndighet tillsatt kommitté eller liknande tillfällig beredning med säte i Stockholm, vilken har behov av möbler eller andra inventarier och icke erhåller sådana från annat inventarieförråd, äger att hos överintendentsämbetet rekvirera erforderliga föremål samt att föremål, som sålunda varda överlämnade åt beredningen till begagnande, skola av denna väl vårdas och, sedan de ej längre äro för beredningen behövliga, återställas till överintendentsämbetet. Slutligen föreskriver ifrågavarande författning, att ämbetsverk eller annan statsinstitution i Stockholm, som ej har särskilt förråd för tillgodoseende av uppkommande behov av inventarier för verket eller institutionen, får i angelägenheter, som röra anskaffande eller vård av möbler eller andra inventarier för eget bruk, påkalla råd och upplysningar ävensom biträde

av överintendentsämbetet, varvid ämbetet, om begäran därom framställes och så lämpligen kan ske, skall från sitt förråd utlämna behövligen föremål, ävensom att verk eller institution, som nu sagts, skall till överintendentsämbetet överlämna sådana sina möbler och andra inventarier, vilka verket eller institutionen ej längre ämnar för egen del nyttja, dock ej i det fall, att föremålen kunna anses fullständigt förbrukade.

Ytterligare två frågor av beskaffenhet att nu böra förbigås hava av de sakkunniga behandlats, nämligen angående förändrad ordning vid fastställelse av ritningar till lasaretsbyggnader samt angående höjning av det belopp, varför överintendentsämbetet jämlikt § 21 i dess instruktion må, utom generalförslagen, besörja förekommande reparationsarbeten. I vilken riktning än avgörandet i dessa frågor må utfalla torde nämligen därav ej föränledas någon nämnvärd ändring i ämbetets tjänsteåligganden. Till dessa frågor lär jag få tillfälle att i sinom tid återkomma.

Innan de sakkunniga ingått på behandlingen av överintendentsämbetets organisationsfråga, hava de behandlat ännu två frågor, som äro av viss betydelse för ämbetets arbetsbörda. Dessa frågor avse dels åläggande för ämbetet att avgiva årsberättelse och dels ämbetets skyldighet att tillhandagå offentliga auktoriteter eller menigheter med uppriktande av förslagsritningar.

I det förra avseendet hava de sakkunniga anfört följande:

Årsberättelse av överintendentsämbetet.

Sakkunniga.

Som bekant meddelade en del verk och myndigheter årligen redogörelse för sin verksamhet, däribland dock icke överintendentsämbetet. Den berättelse, ämbetet jämlikt sin instruktion årligen avgåve till Kungl. Maj:t om arbetena för underhållet av kronans under ämbetet ställda byggnader, syntes nämligen knappast förtjäna att i detta sammanhang omnämnas. Emellertid syntes ämbetets verksamhet få anses vara av så egenartad och, i synnerhet med de utvidgningar därav, som av utvecklingen påkallades, av så allmänt intresse, att det väl kunde ifrågasättas, huruvida icke årsberättelse borde avgivas även av ämbetet. Ämbetet självt hade också i sin skrivelse den 7 april 1914 gjort framställning i nämnda syfte. En årsberättelse av ämbetet skulle otvivelaktigt bliva av särskilt stort intresse därigenom, att den enligt sakens

natur komme att innehålla icke endast redogörelse för ämbetets egen verksamhet utan även på grund av ämbetets befattning med den föreslagna byggnadsstatistiken en översikt över statens byggnadsverksamhet i dess helhet; och en för en dylik publikation rätt ovanlig fyllighet och läsbarhet skulle årsberättelsen utan svårighet kunna och bära bringas dels genom den framställning av under året gjorda byggnadstekniska rön, som bleve en given följd av ämbetets ovan ifrågasatta upplysningsverksamhet, och dels genom redogörelsen för ämbetets arbete för den kulturhistoriska byggnadsvården.

De sakkunniga finge alltså *hemställa*, att överintendentensämbetet ålades att årligen avgiva en sammanfattande redogörelse för sin verksamhet.

För min del har jag icke något att erinra emot den sålunda ifrågasatta nya skyldigheten för överintendentensämbetet. Otvivelaktigt skulle, såsom de sakkunniga framhållit, en årsberättelse av ämbetet kunna bliva av ett allmännare intresse.

*Departements-
chefen.*

Förslagsritningars upprättande genom överintendentensämbetet.

Vad slutligen angår överintendentensämbetets skyldighet att tillhandagå med upprättande av förslagsritningar, åligger det ämbetet enligt gällande instruktion, § 1 mom. 5, att, där enligt intyg av vederbörande länsstyrelse förslagsritningar ej kunna åstadkommas inom länet, tillhandagå offentliga auktoriteter eller menigheter med upprättandet av sådana. Ritningar skola således i detta fall av ämbetet upprättas kostnadsfritt. Ifrågavarande bestämmelse leder sitt ursprung från förordningen den 31 juli 1776 angående vad vid publika byggnader bör iakttagas och hade sin motsvarighet i ämbetets instruktion av den 18 juni 1864. I sammanhang med den på 1870-talet genomförda omorganisationen av och löneregleringen för ämbetet ifrågasattes, att bestämmelsen skulle ändras. 1874 års löneregleringskommitté föreslog sålunda, att offentliga auktoriteters och menigheters rätt att, utan ersättning, från ämbetet erhålla omarbetade och i vissa fall nya ritningar skulle upphöra och att av Kungl. Maj:t skulle fastställas en särskild taxa, efter vilken ersättning för dylikt gransknings- eller ritningsarbete skulle av vederbörande auktoriteter eller menigheter utgöras, dock icke till ämbetets tjänstemän utan till uppbörd för statsverket.

Kommitterade hade nämligen föreställt sig, att därigenom någon

minskning skulle åstadkommas i ämbetets göromål med granskning och omarbetning av för fastställelse inlämnade ritningar, men hade framför allt avsett, att i varje fall statsverket skulle kunna påräkna någon gottgörelse för den kostnad, som vållades detsamma genom det i staten för ämbetet uppförda anslaget till extra arkitekter.

Kommitterades mening delades emellertid icke av vederbörande departementschef. Då, enligt departementschefens åsikt, en sådan taxa icke utan stor svårighet skulle kunna uppgöras och tillämpas och då vidare de menigheter och auktoriteter, vilka det ålåg att underställa sina byggnadsritningar högre myndighets prövning, med skäl skulle kunna göra anspråk på att få de i följd av sådan förpliktelse underställda ritningarna utan särskild kostnad prövade samt i varje fall den utgift, som därmed ådroges statsverket, icke vore särdeles betydande, tillstyrkte departementschefen, att vad kommitterade sålunda föreslagit om särskild ersättning efter taxa för ämbetets ritnings- och granskningsförrättningar icke måtte av Kungl. Maj:t godkännas.

Denna departementschefens hemställan vann Kungl. Maj:ts bifall, och skyldigheten ifråga för ämbetet att upprätta kostnadsfria förslagsritningar fastställdes såsom ovan nämnts i den gällande instruktionen.

Sin skyldighet att sålunda i vissa fall utan ersättning upprätta ritningar berör överintendentensämbetet i skrivelsen den 7 april 1914 och anför därvid följande:

»Visserligen förekomma dylika fall jämförelsevis sällan numera, men detta torde delvis bero därpå, att vederbörande ute i landet sakna kännedom om denna ämbetets förpliktelse. Bestämmelsen kan därför bliva synnerligen betungande för ämbetet och torde lämpligen böra utgå och ersättas med annan av ungefär likartat innehåll som den, vilken återfinnes i instruktionens § 15¹. Den omständigheten, att icke inom länet finnes kompetent person för att upprätta förslag, spelar numera ingalunda samma roll som förr, ty nutidens kommunikationer göra det möjligt att utan svårighet hämta sakkunnig person från annan ort. Endast i alldeles särskilda fall, t. ex. då verklig medellöshet konstateras hos en församling, vilkens kyrka måste undergå reparation, synes anledning kunna föreligga för att ämbetet skall kostnadsfritt tillhandahålla förslagsritningar. Bestämmelsen torde därför böra ändras i den riktningen, att ämbetet skall vara skyldigt ombesörja förslagsritningars upprättande, om någon församling gör framställning därom, dock mot särskild, av ämbetet bestämd gottgörelse till ritningsförfattaren. Endast i de fall, där sådant

¹ I 15 § föreskrives, att om någon, som bekommit hos överintendentensämbetet uppgjord eller omarbetad ritning, anmäler sig till erhållande av i större skala utförda ritningar över de i huvudritningarna antydda konstruktioner eller prydnader än instruktionen föreskriver, sådana skola meddelas, dock mot särskild, av överintendentensämbetet bestämd gottgörelse till ritningsförfattaren.

av särskilda skäl kan befinnas rimligt, bör ämbetet äga att på egen bekostnad upprätta dylika förslagsritningar.»

De sakkunniga förklarade sig i huvudsak dela överintendents-Sakkunniga ämbetets uppfattning i förevarande avseende. Ehuru — anföra de — till sin avfattning mera omfattande syntes ifrågavarande stadgande numera hava praktisk betydelse endast beträffande kyrkobyggnader. Och då detsamma åtminstone under de senaste årtiondena utnyttjats så förhållandevis sällan som verkligen skett, syntes olägenheterna för allmänheten av dess borttagande få anses tämligen ringa och i alla händelser ej att jämföra med följderna av ett allt för flitigt utnyttjande av stadgandet, till äventyrs föranlett av den uppmärksamhet, det kunde väntas bliva föremål för till följd av den ifrågasatta nya ordningen för kyrkobyggnadsärendenas behandling. För stadgandets otidsenlighet numera syntes kunna åberopas ej endast de av överintendentsämbetet framhållna förbättrade kommunikationerna utan även det förhållandet, att tillgången på »förfarne byggmästare» — som 1776 års förordning uttryckte sig — numera vore betydligt större än förr. För övrigt syntes Kungl. Maj:ts befallningshavandes lämplighet att utfärda intyg av det ifrågavarande slaget icke vara ställd utom allt tvivel.

Överintendentsämbetets uttalande, att i fall, där sådant av särskilda skäl kunde befinnas rimligt, ämbetet borde äga att på egen bekostnad upprätta förslagsritningar, ansågo de sakkunniga sig däremot icke kunna biträda. De fall, ämbetet sålunda åsyftat, syntes egentligen vara de, då en församling, vars kyrka tarvade reparation, vore ekonomiskt svag. Ämbetets ifrågasatta kostnadsfria tillhandahållande av ritningar vore då att betrakta såsom ett slags understöd åt församlingen i fråga. Även i fall, där ett understöd vore av verkligt behov, syntes de sakkunniga emellertid den form, vari det enligt ämbetets förslag skulle utgå, icke lämplig, åtminstone icke såsom mera vanlig form, varförutom det syntes böra ankomma på Kungl. Maj:t och ej på ämbetet att avgöra, när ett dylikt understöd skulle förunnas en församling. De sakkunniga hölle därför före, att förmånen av kostnadsfria förslagsritningar ej borde få åtnjutas annat än efter särskilt beslut av Kungl. Maj:t, därvid jämväl, då även i sådana fall vederbörande ritningsförfattare borde tillgodonjuta sin ersättning, medel till sådan ersättning borde anvisas.

Ett formligt borttagande av överintendentsämbetets ännu faktiskt bestående skyldighet att kostnadsfritt upprätta ritningar syntes alltså vara av förhållandena påkallat. Emellertid syntes i detta sammanhang böra framhållas, att härmed ej avsåges att göra någon ändring i äm-

betets åliggande enligt § 1 mom. 4 i dess instruktion att i vissa fall utan ersättning *omarbeta* ritningsförslag, ävensom att uppgörande av *program* för ett kyrkobyggnadsföretag, vilket de sakkunniga föreslagit skola ske kostnadsfritt genom överintendentsämbetets försorg, och upprättande av förslagsritningar till samma företag vore helt och hållet skilda saker.

De sakkunniga *hemställde*, att överintendentsämbetets i § 1 mom. 5 av dess instruktion stadgade skyldighet att upprätta förslagsritningar icke vidare måtte fullgöras kostnadsfritt utan mot den gottgörelse till ritningsförfattaren, som av ämbetet bestämdes.

K. B. i Väster-
bottens län.

Med anledning av vad de sakkunniga sålunda anfört och hemställt har Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens län yttrat följande:

»Det förslag till överintendentsämbetets omorganisation, som blivit i kommitterades betänkande framlagt, har icke givit Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande anledning till någon annan erinran än att de fall, då enligt nu gällande instruktion för överintendentsämbetet § 1 mom. 5 kostnadsfria ritningar kunna från ämbetet erhållas, och vilka fall de sakkunniga (sid. 324) förutsätta kunna även framgent under särskilda omständigheter återkomma, icke i de sakkunnigas hemställen (sid. 325 och 326) lämnas någon antydning om att framdeles kunna tillgodoses. I detta län har emellertid sådana fall även under senare åren inträffat beträffande kapellbyggnader i lappmarken och torde även hädanefter uppkomma, vadan möjligheten att i dylika undantagsfall erhålla kostnadsfria ritningar icke borde helt och hållet bortfalla.»

Över-
intendents-
ämbetet.

Överintendentsämbetet bemöter vad Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande sålunda anfört genom att endast hänvisa till vad de sakkunniga i ämnet yttrat.

Departements-
chefen.

Såsom av det sagda framgår har frågan om upphävande av överintendentsämbetets skyldighet att under vissa förutsättningar kostnadsfritt upprätta förslagsritningar redan en gång varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Detta var emellertid för avsevärd tid sedan — närmare fyrtio år — och förhållandena då voro givetvis ej desamma som nu. De av mig nyss omnämnda skäl, som då av vederbörande departementschef anfördes mot åtgärden, torde icke nu kunna göras gällande. Svårighet att uppgöra och tillämpa taxa å ritningar av ifrågasatt slag förefinnes sålunda icke numera. Ja, det kan till och med ifrågasättas, huruvida ej den allmänna arkitekttaxan vore lämpligast att begagna i förekommande fall. Den omständigheten, att menigheter och

auktoriteter, vilka det ålåge att underställa sina byggnadsritningar högre myndighets prövning, med skäl skulle kunna göra anspråk på att få de i följd av sådan förpliktelse underställda ritningarna utan särskild kostnad prövade, behöver vidare, så vitt jag kan inse, ej utgöra något hinder för borttagandet av kostnadsfrihet i angivet avseende. De underställda ritningarna skulle givetvis allt fortfarande kostnadsfritt prövas, däri inbegripet meddelande av anvisningar för vidtagandet av nödiga ansedda ändringar i ritningarna och till och med verkställandet av smärre ändringar. Det är endast utförandet av verkliga hos ämbetet rekviderade nyritningar, som skulle särskilt ersättas. Vad slutligen beträffar det skälet, att den utgift, som genom kostnadsfriheten ådroges statsverket, icke vore särdeles betydande, må väl medgivas, att det *förr* haft full giltighet. Men för framtiden torde man, som de sakkunniga påpekat, i synnerhet om den föreslagna nya ordningen för kyrkobyggnadsärendenas behandling varder förverkligad, med säkerhet kunna förutsäga, att ett fortfarande kvarstående av ifrågavarande skyldighet för ämbetet bliver en avsevärd tunga. Och detta så mycket mer som redan under nuvarande förhållanden tendenser yppats i nyssnämnda riktning. Jag tillåter mig att i detta avseende erinra om det av Eders Kungl. Maj:t den 5 november 1915 avgjorda ärendet angående ersättning till en av överintendentensämbetets arkitekter utom stat för vissa kyrkritningar.

Nämnda ärende anhängiggjordes hos Eders Kungl. Maj:t genom skrivelse den 18 maj 1915 av överintendentensämbetet, som däri anförde huvudsakligen följande.

Med stöd av intyg från Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens län att lämplig arkitekt icke finnes inom länet hade Skellefteå församling i skrivelse till ämbetet i december 1910 anhållit, att ämbetet måtte, på sätt § 1 mom. 5 av nådiga instruktionen för ämbetet den 14 november 1879 föreskreve, tillhandagå församlingen med uppgörande av förslagsritningar till restaurering av församlingens kyrka. I anledning härav hade ämbetet uppdragit åt tjänstgörande arkitekten hos ämbetet Fredrik Falkenberg att, efter besök på platsen och i samråd med vederbörande, uppgöra dylikt förslag, vilket sedermera blivit av Kungl. Maj:t gillat den 30 april 1915. Från Norsjö församling i samma län hade under år 1912 till ämbetet inkommit en liknande anhållan, vilken avsett uppförande av en helt ny kyrka. Sedan Falkenberg av ämbetet erhållit uppdrag att utarbeta förslagsritningar till jämväl denna kyrka, hade ifrågavarande ritningar av Kungl. Maj:t gillats den 24 januari 1914. Under år 1913 hade till ämbetet inkommit ytterligare en liknande anhållan från den ifrån Skellefteå avskilda Bureå församling. Jämväl i detta fall hade avsetts uppförande av en ny kyrka, och hade åt Falkenberg uppdragits att uppgöra förslagsritningar. Dessa hade förelegat färdiga i slutet av år 1914 och hade den 28 december 1914 översänts till församlingen för prövning. Härefter hade församlingen hos Kungl. Maj:t anhållit om nådig fastställelse av dessa ritningar, vilken anhållan tillstyrkts av såväl domkapitlet i Luleå som ämbetet. De förslags-

ritningar, som ämbetet i nämnda fall uppgjort, beskrevs närmare, med hänsyn till skala och omfattning, i ämbetets instruktion § 14 mom. 5 och kallades i § 15 i instruktionen för huvudritningar samt motsvarade även vad som enligt arkitekttaxan förstodes med huvudritningar, eller så genomstuderade och utförda ritningar, att de kunde av Kungl. Maj:t provas samt ligga till grund för arbets- och detaljritningar, vilka ämbetet, enligt bestämmelse i förenämnda § 15, jämväl vore skyldigt att tillhandahålla församlingen, på därom gjord framställning, ehuru mot särskild gottgörelse till ritningsförfattaren. I allmänhet inskränkte sig ämbetets handläggning av ärenden rörande kyrkor till relativt mindre omarbetningar av delar av de inkomna förslagen. Med hänsyn härtill hade på sin tid ett belopp av ungefär 70 kronor i medeltal ansetts såsom skälig ersättning för granskning av ärende, verkställd av hos ämbetet tjänstgörande arkitekt, och hade det på ämbetets stat uppförda ordinarie anslaget av 23,000 kronor för vikariatsersättning, extra biträden m. m., av vilket anslag ersättning till ämbetets arkitekter utginge i form av gratifikation, beräknats med hänsyn därtill. Såsom ämbetet vid åtskilliga underdåniga framställningar rörande förhöjning av nämnda anslag haft tillfälle framhålla, hade emellertid detta anslag, på grund av den alltjämt fortgående ökningen av de till ämbetets handläggning hänskjutna ärendena, aldrig räckt att höja medelsiffran, för år räknat, för ovannämnda ersättning till ämbetets arkitekter till 70 kronor för granskat ärende; medeltalet hade varierat mellan 30 och 55 kronor och hade för år 1914 varit 51 kronor 65 öre.

De ovan omförmälda, till Falkenberg givna uppdragen skilde sig från de vanliga granskningsärendena i så måtto, att de innebure fullt självständiga och omfattande arkitektoniska uppgifter, vilka borde ersättas med belopp, väsentligt överstigande nyssnämnda, till 70 kronor beräknade ersättning. Vid en jämförelse mellan sistnämnda belopp och de arvoden, som arkitekterna i sin praktik kunde betinga sig för arbeten, som kunde anses motsvara de åt ämbetet utförda, vanliga granskningsuppdragen, visade sig, att nämnda medeltal, 70 kronor, vore synnerligen lågt och att således de hos ämbetet tjänstgörande arkitekterna, som dock utgjorde så gott som eliten av våra både äldre och yngre arkitektoniska förmågor, förrättade ett högeligen värdefullt arbete för statsverket eller det allmänna för synnerligen ringa ersättning. Detta vore dock möjligt, dels emedan handläggningen av ämbetets granskningsärenden av dess arkitekter kunde inpassas på för deras praktik lämpliga tider, då de till tid och rum vore fullständigt obundna av sin anställning hos ämbetet, dels ock emedan dessa arkitekter genom sin enskilda praktik måste göra sig ekonomiskt helt och hållet oberoende av gratifikationer från ämbetet. Helt annorlunda ställde sig emellertid förhållandena, om det till arkitekten lämnade uppdraget avsåge uppgörande av fullständigt nytt förslag vare sig till ny kyrkobyggnad eller till en mera omfattande restaurering. Ett dylikt uppdrag ställde helt andra anspråk på utnyttjandet av arkitektens tid och omtanke. Det fordrade särskilda studier å ort och ställe, uppmätningar, i händelse frågan gällde en restaurering, samt tidsödande förhandlingar med kyrkoråd, byggnadskommittéer eller församling, innan man i allmänhet kommit därtill, att ett förslag godtoges av församlingen. Jämväl själva ritarbetena med ty åtföljande beskrivningar bleve i dylika fall väsentligt mera omfattande och dyrbara än vid de omarbetningar av ritningar, vilka tillhörde vanliga granskningsärenden. Vid uppdrag av nyssnämnda slag komme arkitekten i samma ställning till ämbetet som en privat arkitekt till sin byggherre; och torde

han fördenskull med fog kunna påräkna ersättning för uppdraget i överensstämmelse med vad som i allmänhet betalades för dylikt arbete, d. v. s. enligt de anvisningar, som lämnades av arkitekttaxan.

Prövades nu frågan om ersättning till Falkenberg för ovan angivna tre fullgjorda uppdrag med ledning av arkitekttaxans anvisningar, skulle arkitektarvodena uppgå, för Skellefteå kyrka till 1,387 kronor 83 öre, för Norsjö kyrka till 1,714 kronor 20 öre samt för Bureå kyrka till 1,626 kronor 5 öre.

Ämbetet funne de sålunda till ett sammanlagt, utjämnat belopp av 4,728 kronor uppgående arvodena motsvara värdet av med uppdragen förenade kostnader och arbete. Då det ordinarie anslaget till vikariatsersättning m. m., såsom ovan visats, icke räckte att skäligen honorera dylika, eljest mera sällan förekommande uppdrag, och då det icke torde kunna anföras något rimligt skäl, varför en arkitekt i överintendentsämbetet skulle vara sämre ställd med hänsyn till ersättning för sitt yrkesarbete än en privatarkitekt, funne ämbetet sig nödsakat att hemställa, det Kungl. Maj:t täcktes av tillgängliga medel anvisa ett belopp av 4,728 kronor såsom ersättning åt Falkenberg för biträde inom ämbetet med utarbetande av huvudritningar jämte beskrivningar och kostnadsberäkningar till ändringar i Skellefteå kyrka samt till nya kyrkor i Norsjö och Bureå församlingar.

Sedan statskontoret avgivit infordrat underdånigt utlåtande i ämnet samt överintendentsämbetet därefter ånyo yttrat sig i frågan, medgav Eders Kungl. Maj:t att Falkenberg finge såsom ersättning för ifrågavarande arbeten uppbära ett arvode av sammanlagt fyratusenfemhundra kronor, vilket belopp skulle av statskontoret förskjutas samt framdeles hos Kungl. Maj:t anmälas till ersättande.

Tillika föreskrev Eders Kungl. Maj:t, att därest hädanefter på grund av § 1 mom. 5 av den för överintendentsämbetet gällande instruktion hos ämbetet påkallades upprättande av ritningar, till vilkas bekostande det på ämbetets stat uppförda anslaget till vikariatsersättning, arvoden åt extra biträden och extra ordinarie arkitekter samt renskrivningskostnad m. m. icke lämnade tillgång, ämbetet skulle, innan ritningsarbetet påbörjades, underställa frågan Kungl. Maj:ts prövning och avvakta Kungl. Maj:ts beslut.

Ohållbarheten numera av de skäl, som enligt det förut sagda anförts mot borttagandet av kostnadsfrihet för genom överintendentsämbetets försorg utarbetade förslagsritningar, har jag sökt uppvisa. Dessa skäls bortfallande är emellertid ej det enda, som bringat nu förevarande fråga i förändrat läge. Av än större verkan härvidlag måste vara, att själva den ursprungliga grunden för kostnadsfriheten numera torde hava, åtminstone i det väsentligaste, försvunnit. Ett aktgivande på ifrågavarande bestämmelses härkomst giver vid handen, att grunden varit svårighet att anskaffa lämplig arkitekt, vare sig svårigheten berott på verklig arkitektbrist eller brister i förbindelserna mellan byggnadsorten och ort, där arkitekt funnes att tillgå. I båda dessa avseenden äro emellertid, såsom de sakkunniga framhållit, förhållandena nu helt andra än förr. I likhet med överintendentsämbetet och de sakkunniga finner

jag därför tiden vara kommen att indraga det överintendentsämbetet åvilande kostnadsfria tillhandagåendet med upprättande av förslagsritningar för offentliga auktoriteter eller menigheter. Närmare förslag i detta syfte torde jag framdeles få förelägga Eders Kungl. Maj:t i sammanhang med förslag till ny instruktion för överintendentsämbetet.

Med anledning av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Västerbottens län yttrande vill jag slutligen framhålla, att jag väl inser, att fall kunna förekomma, då en menighet skulle oskäligt betungas av utgifterna för nödvändiga ritningar. Men även därutinnan delar jag de sakkunnigas mening, att om av nämnda grund lättnad anses böra beredas menigheten, det bör ske under form av ett direkt understöd och prövas av Kungl. Maj:t. Beträffande formen för understödet torde någon allmän regel icke kunna uppställas, utan synes den i varje särskilt fall böra bestämmas efter omständigheterna.

Omorganisationen av överintendentsämbetet.

Sedan de sakkunniga behandlat de av mig nu omförmälda fristående men dock på överintendentsämbetets organisation mer eller mindre inverkan de frågorna, hava de övergått till själva organisationsfrågan. Med anledning av vad de sakkunniga i detta avseende anfört och föreslagit hava erinringar endast i förhållandevis mycket inskränkt omfattning framställts av de hörda myndigheterna och korporationerna. Även jag för min del gillar i huvudsak de sakkunnigas mening. I den följande framställningen kommer jag därför att i allmänhet följa de sakkunnigas framställning och endast vid de särskilda punkter, där de avgivna yttrandena innehålla avvikande mening eller jag ej kan dela de sakkunnigas uppfattning, göra de uttalanden, som därav må påkallas.

Överintendentsämbetets nuvarande åligganden.

Överintendentsämbetets verksamhetsområde är fastställt genom den för ämbetsverket gällande instruktionen av den 14 november 1879 med däri den 5 december 1884 vidtagna ändringar. Den därefter följande tidens utveckling har emellertid tillfört ämbetet en del nya arbetsuppgifter, och jag kan i detta sammanhang nämna, att så gott som å varje område, varmed ämbetets verksamhet enligt de sakkunnigas förslag skulle utvidgas, redan under nuvarande förhållanden kunna förmärkas tydliga ansatser i enahanda riktningar. Över de åligganden,

som sålunda för närvarande tillkomma ämbetet, hava de sakkunniga utarbetat en systematisk översikt jämte belysande exempel å de olika ärenden, som handläggas av ämbetet. I sistnämnda avseende tillåter jag mig att hänvisa till de sakkunnigas betänkande. Själva sammanfattningen däremot av överintendentensämbetets nuvarande åligganden är av följande lydelse.

I. *Allmänna* åligganden i avseende å byggnadsväsendet och av det allmänna utövad byggnadsverksamhet ävensom i övrigt:

att, för byggnadsväsendets främjande, med uppmärksamhet följa dess utveckling och framsteg såväl inom riket som i främmande länder (Instr. § 29);

att avgiva utlåtanden i alla byggnadsfrågor, över vilka Kungl. Maj:t inforrar ämbetets yttrande (Instr. § 1 mom. 1);

att, i avseende å byggnadsväsendet i riket, själv hos Kungl. Maj:t göra sådana framställningar, vartill omständigheterna föranleda (Instr. § 1 mom. 1), ävensom i övrigt av eget initiativ vidtaga åtgärder inom ämbetets befogenhetsområde, vilka kunna finnas påkallade av ämbetets ställning såsom den centrala statsmyndigheten för husbyggnadsverksamheten;

att med råd och upplysningar i byggnadsärenden tillhandagå offentliga auktoriteter samt menigheter (Instr. § 1 mom. 2);

att i övrigt i förhållande till Kungl. Maj:t, andra myndigheter och allmänheten iakttaga vad på ämbetet i dess allmänna egenskap av statsorgan må ankomma.

II. *Speciella* åligganden i avseende å av det allmänna utövad byggnadsverksamhet:

A. *Upprättande av ritnings- och kostnadsförslag* m. m.:

att, då sådant av Kungl. Maj:t anbefalles, uppgöra ritnings- och kostnadsförslag till byggnadsarbeten för kronans (Instr. § 1 mom. 3) eller eljest det allmännas räkning ävensom verkställa övriga för sådana arbeten erforderliga utredningar och andra förberedande åtgärder;

att, där, enligt intyg av vederbörande länsstyrelse, förslagsritningar ej kunna inom länet åstadkommas, tillhandagå offentliga auktoriteter eller menigheter med upprättande av sådana (Instr. § 1 mom. 5).

B. *Granskning av ritnings- och kostnadsförslag* m. m.:

att på grund av ämbetets allmänna skyldighet att avgiva utlåtanden i anledning av remisser i byggnadsfrågor (Instr. § 1 mom. 1) granska ritnings- och kostnadsförslag och dylikt, då sådant av Kungl. Maj:t anbefalles;

att granska och, när så erfordras, omarbета (samt beträffande läroverksbyggnader fastställa) ritnings- och kostnadsförslag till byggnader, som för offentliga auktoriteters och menigheters räkning upplöras och äro av beskaffenhet, att ritningar till desamma böra, enligt gällande författningar, underställas Kungl. Maj:ts prövning eller av ämbetet överses, utan sådan efterföljande prövning, ävensom till på- eller tillbyggnader och betydliga reparationer, varigenom dylika byggnaders indelning, inredning eller yttre form förändras (Instr. § 1 mom. 4).

C. *Verkställande* av byggnadsarbeten:

att gå i författning om verkställighet av sådana byggnadsarbeten, vilkas utförande Kungl. Maj:t kan pröva skäligt att uppdraga åt överintendentsämbetet (Instr. § 1 mom. 8), omfattande såväl nybyggnadsarbeten som större reparationsarbeten utom generalförslagen samt andra uppdrag av byggnadsteknisk art.

D. Utövande av *kontroll* över verkställigheten av byggnader, som uppföras för allmänna medel:

att, för kontrollerande det byggnader fullbordas i enlighet med fastställda ritningar, företaga inspektion av dylika byggnadsarbeten samt därvid tillhandagå med råd och upplysningar (Instr. § 16);

att, därest ämbetet på ett eller annat sätt skulle erhålla kännedom om avvikelser från fastställda byggnadsritningar eller vårdslöst eller felaktigt utförande av arbete, fästa Kungl. Maj:ts befallningshavandes uppmärksamhet härå eller anmäla saken till anställande av åtal (Instr. § 17);

att, om utan vederbörligt tillstånd någon ny kyrka skulle uppföras eller gammal kyrka på ett eller annat sätt förändras, vidtaga de åtgärder, som till rättande därav kunna av ämbetet vidtagas och finnas lämpliga;

att, i fall av särskilt uppdrag, vid offentligt byggnadsarbete, vars verkställande icke uppdragits åt överintendentsämbetet, efter hand som arbetet fortskrider öva en mer ingående kontroll däröver.

III. *Speciella åligganden i avseende å förvaltning av kronoegendom:*

A. Tillsyn och administration av fast egendom:

att utöva tillsyn över kronans i civilt ändamål anslagna hus och byggnader, vilka icke äro ställda under annat ämbetsverks förvaltning (Instr. § 1 mom. 6);

att handlägga administrativa frågor angående dessa byggnaders vård och underhåll (Instr. § 1 mom. 6), däri inbegripet frågor om byggnadernas disposition, ävensom, i sammanhang härmed, anskaffande, genom förhyrning eller annorledes, av lokaler för statsändamål vid brist på lämpliga sådana uti ifrågavarande byggnader;

att, beträffande vården och underhållet av förenämnda byggnader, till Kungl. Maj:t årligen inom den 15 mars inkomma med berättelse om det förflutna årets arbeten samt generalförslag över användande av det löpande årets tillgångar å det på sjunde huvudtiteln uppförda statsanslaget för byggnader och reparationer (Instr. § 1 mom. 7) och övriga för ändamålet tillgängliga medel.

B. Underhåll av fast egendom:

att gå i författning om verkställighet av de på grund av generalförslagen bifallna byggnads- och underhållsarbetena med flera åtgärder (Instr. § 1 mom. 8);

att under årets lopp, utom generalförslagen, besörja nödiga reparationer, varför i varje särskilt fall hela utgiftssumman icke överskrider 500 kronor och vartill ämbetet har medel tillgängliga (Instr. § 21).

C. Avyttring av fast egendom:

att handlägga vissa särskilda ärenden angående avyttring av kronan tillhörig sådan egendom.

D. Lös egendom:

att handhava förvaltningen av visst kronans lösöre.

IV. Inre administrativa åligganden:

att i enlighet med av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter förvalta och redovisa till ämbetets disposition ställda medel (Instr. § 1 mom. 9);

att handhava och vårda ämbetets ritnings- och handlingsarkiv, planschverk och bibliotek; samt

att i övrigt taga vanlig befattning med verkets inre angelägenheter, såsom tjänstetillsättningar, ledigheter, förordnanden, entlediganden, tjänstgöringsbetyg, disciplinära bestraffningar, anskaffande och vårdande av inventarier för ämbetsverkets *eget* behov, etc.

Beträffande sättet för ärendenas handläggning inom överintendentsämbetet hava de sakkunniga i sitt betänkande meddelat en redogörelse i ämnet. Jag anhåller att i detta avseende få hänvisa till vad de sakkunniga anfört.

Å överintendentsämbetets ordinarie stat äro för närvarande uppförda endast åtta befattningshavare, nämligen överintendenten, två förste intendenter, den ene chef för ämbetets tekniska och den andra för dess administrativa avdelning, två intendenter, en kassör och bokhållare, en förste vaktmästare och en vaktmästare. Dessa befattningshavares nuvarande avlöningsförmåner utgå enligt följande grunder:

Överintendentsämbetets nuvarande arbetskrafter.

	Nuvarande begynnelse- avlöning enligt stat.			Provisoriskt avlöningstillägg (oreducerat).			
	Lön.	Tjänst- görings- pen- ningar.	Summa.	Lön.	Tjänst- görings- pen- ningar.	Orts- till- lägg.	Summa.
Överintendenten	5,000	2,000	7,000	700	500	800	2,000
Förste intendent	3,000	1,500	4,500	600	300	400	1,300
Intendent	2,400	1,200	3,600	380	400	300	1,080
Kassören och bokhållaren	1,400	600	2,000	—	—	—	—
Förste vaktmästaren	800	300	1,100	100	150	150	400
Vaktmästaren	500	300	800	200	50	150	400

Dessutom åtnjuta vissa av befattningshavarna rätt till ålderstillägg, Provisoriskt avlöningstillägg utgår med avdrag av ett pensionsavgift motsvarande belopp.

Utom befattningshavarna på stat har ämbetet till sitt förfogande extra arbetskrafter, som under årens lopp allt mer förstärkts. Främst av dem äro att nämna arkitekterna utom stat. Dessa äro för närvarande 31 stycken och anlitas — i regeln ej å tjänsterummet — under formen av särskilda uppdrag. Ungefär en tredjedel av dem, de yngre, få biträda vid handläggningen av löpande gransknings- och ritningsmål. De övriga användas vid utredningen av mera makt-påliggande byggnadsfrågor, nästan alltid för statens räkning. De gottgöras, i regeln, för arbete av det förra slaget av ämbetets anslag »till vikariatsersättning, arvoden åt extra biträden och extra ordinarie arkitekter samt renskrivningskostnad m. m.», i mån av medelstillgång (jfr sid. 338) och utförda uppdrag och för arbeten av det senare slaget av särskilt anvisade medel.

En av arkitekterna utom stat tjänstgör å ämbetslokalen mot ersättning av omkring 3,000 kronor för år av anslaget till vikariatsersättning m. m. I egenskap av assistent hos förste intendenten å tekniska avdelningen biträder han huvudsakligen vid handläggningen av kyrko-byggnadsärenden.

Tre andra av arkitekterna utom stat biträda såsom assistenter å administrativa avdelningen vid förvaltningen av de under ämbetets in-seende stående statsbyggnaderna, särskilt de värdefullare av dem. Härför uppbära de särskilt ersättning till belopp av 1,500 kronor om året för vardera. Dessa medel utgå från anslaget till byggnader och reparationer.

Under de senare åren har det blivit bruk, att, innan någon an-

tages till arkitekt utom stat, han får underkasta sig viss provtjänstgöring, varför han emellertid uppbär ersättning beräknad efter 900 kronor för år, som utgår från anslaget till vikariatsersättning m. m. Genom denna aspiranttjänstgöring har ämbetet beretts en viss lättnad vid förrättandet av enklare göromål.

Arkitekterna utom stat äro, ehuru extra, dock att räkna såsom fullt ordinära arbetskrafter hos ämbetet. Detsamma gäller amanuenserna och de kvinnliga biträdena.

Av amanuenser äro för närvarande hos ämbetet anställda två, den ene, mot arvode av 1,200 kronor för år, såsom biträde åt förste intendenten på administrativa avdelningen och den andre, mot årsarvode av 500 kronor, såsom biträde åt kassören.

Tre kvinnliga biträden äro för närvarande anställda hos ämbetet, ett såsom rit- och kopieringsbiträde med ersättning av 1,800 kronor för år, ett såsom skrivbiträde med ersättning av 1,500 kronor för år samt ett såsom rit- och skrivbiträde med ersättning av en krona för arbetstimme.

Under de senare åren har hos ämbetet på stadigvarande sätt anställts en del personal för förvaltningen av kronans under ämbetets inseende ställda egendomar, nämligen en kontrollant, en biträdande kontrollant, en målarekontrollant samt en teknisk inspektör för kungl. teatrarnas maskinella anordningar och ledningar. Dessa funktionärer avlönas huvudsakligen med medel från anslaget till byggnader och reparationer. Kontrollanten, som är byggnadsingenjör, uppbär 4,800 kronor om året för kontroll och tillsyn m. m. av generalförslagsarbetena i Stockholm samt för andra uppdrag växlande mindre belopp, som delvis utgått av särskilda byggnadsanslag. Den biträdande kontrollanten åtnjuter 3,600 kronor om året. Målarekontrollanten, som huvudsakligen sysselsättes med kontrollmätning, uppbär timavlöning, för närvarande 75 öre. Den tekniska inspektören slutligen åtnjuter årsarvode av 2,000 kronor.

Helt nyligen har ämbetet erhållit en ytterligare avsevärd förstärkning av sina arbetskrafter. Från och med år 1915 hava nämligen hos ämbetet varit anställda dels en extra föredragande för stadsplaneärenden och dels en extra notarie. De uppbära i årsavlöning, föredraganden 5,600 kronor och notarien 3,900 kronor av särskilda av riksdagen för ändamålet anvisade medel.

Slutligen har ämbetet anlitat extra vaktmästare efter behov.

Den hos överintendentensämbetet *stadigvarande sysselsatta* personalen är alltså för närvarande följande:

Överintendenten.

Tekniska avdelningen:

Förste intendenten.
 Den extra föredraganden för stadsplaneärenden.
 En assistent.
 En aspirant.
 Arkitekter utom stat.
 Ett kvinnligt rit- och kopieringsbiträde.

Administrativa avdelningen:

Förste intendenten.
 Intendenten för kronans hus i Stockholm.
 Intendenten » » » » landsorten.
 Kassören och bokhållaren.
 Den extra notarien.
 En kontrollant.
 En biträdande kontrollant.
 En målarekontrollant.
 Tre assistenter.
 En teknisk inspektör för kungl. teatrarnas maskinella anordningar
 och ledningar.
 En amanuens hos förste intendenten.
 En amanuens hos kassören.
 Ett kvinnligt skrivbiträde.

För båda avdelningarna gemensamt:

Ett kvinnligt rit- och skrivbiträde.
 Förste vaktmästaren.
 Vaktmästaren.
 Extra vaktmästare efter behov.

De överintendentsämbetets arbetskrafter, jag hittills omnämnt, äro alla att hänföra till den hos ämbetet fast anställda och mera stadigvarande sysselsatta personalen, vilken, med några undantag, arbetar regelbundet å tjänsterummet eller å de olika platserna för av ämbetet ombänderhavda byggnads- m. fl. arbeten. Emellertid använder sig ämbetet jämväl av arbetskrafter, som vid behov anlitas för särskilda bestämda, begränsade uppgifter.

De sålunda *mera tillfälligtvis* och allenast vid förefallande, dock i regel tid efter annan återkommande, särskilda behov — t. ex. vid granskning av järn- och betongkonstruktioner eller mera ovanliga eller komplicerade konstruktioner av andra material eller vid utredningar av konstruktiva

frågor rörande byggnader, som av ämbetet uppföras — anlitate, för ämbetsverkets behöriga funktion i alla händelser mer eller mindre nödvändiga, arbetskrafterna växla enligt sakens natur från ett år till annat och kunna därför icke bestämt angivas. De gottgöras antingen, om de anlitas för på ämbetet ankommande byggnadsföretag, vartill särskilda anslag avsetts, av sådana medel eller ock av förutnämnda å överintendentsämbetets stat uppförda anslag till vikariatsersättning, arvoden åt extra biträden och extra arkitekter samt renskrivningskostnad m. m. eller av det ordinarie anslaget till byggnader och reparationer. År 1912, som med hänsyn till ämbetets verksamhet i allmänhet torde kunna anses såsom tämligen normalt, utbetalades för ändamål av ifrågavarande slag

från anslaget till vikariatsersättning m. m.:

för tekniska avdelningen:

gransknings- och ritningsarvoden åt värmetekniker.....	kronor	440: —
» » » » elektriker	»	260: —

för administrativa avdelningen:

arvoden för besiktningar m. m.	»	250: —
» » renskrivning	»	623: 62
» » biträde vid arkivets ordnande	»	156: —

och från anslaget till byggnader och reparationer:

för administrativa avdelningen:

arvoden för tillsyn vid reparations- och underhållsarbeten å kronans hus i landsorten.....	»	2,850: —
--	---	----------

Angående behovet av omorganisation av överintendentsämbetet har jag redan yttrat mig (sid. 14). Därvid avsåg jag de förhållanden, varunder ämbetet för närvarande arbetar. Som jag tror mig tillräckligt tydligt hava visat, har ämbetets arbetsbörda under tiden, sedan ämbetets ännu gällande organisation genomfördes, högst betydligt ökat. Sålunda har årliga antalet av de på ämbetet ankommande ärendena under ifrågavarande tid ungefär fyrdubblats, en ökning, som ingalunda är att anse såsom tillfällig. Men den stegring av ärendenas antal, som sålunda ägt rum, anger ej ensamt för sig den verkliga ökningen av ämbetets arbetsbörda. Ty ökningen är, såsom jag förut framhållit, ej endast kvantitativ utan även i avsevärd grad kvalitativ. Ärendena, särskilt de av teknisk natur, hava nämligen med den raska utveckling, som byggnadskonsten i vidsträcktaste mening under de senare decennierna undergått, blivit av betydligt mera invecklad och krävande beskaffenhet och fordra på grund härav men även till följd av de efter

Behov av omorganisation av överintendentsämbetet.

hand stegrade anspråken på beskaffenheten av utredningar och dylikt i allmänhet en långt mera ingående och tidsödande beredning än tillförne.

De förut av mig behandlade, av de sakkunniga framställda förslagen (angående den kulturhistoriska byggnadsvården, statens byggnadsverksamhet m. m.), vilka jag i huvudsak förklarar mig biträda, innebära en ytterligare mycket avsevärd ökning av överintendentensämbetets arbetsbörda. Och jämväl denna ökning är både kvantitativ och kvalitativ; den innebär nämligen såväl utvidgning av ämbetets verksamhetsområde som grundligare och mera ingående behandling av vissa ämbetet redan nu tillhörande ärendesgrupper.

Härutöver förklara sig de sakkunniga emellertid vilja föreslå en än ytterligare kvalitativ ökning av ämbetets arbetsuppgifter, en ökning, som de finna så oundgänglig för bibehållandet av överintendentensämbetets auktoritativa ställning å byggnadskonstens skilda områden och förmåga att rätt fullgöra sina olikartade uppgifter, att de anse densamma såsom ett av de viktigaste leden vid den förestående omorganisationen av ämbetet.

Enligt ämbetets instruktion (§ 29) ålåde det överintendenten — anförda de sakkunniga — att, för byggnadsväsendets främjande, med uppmärksamhet följa dess utveckling och framsteg inom riket och, så mycket ske kunde, även i främmande länder. Detta åliggande, som, ehuru ej formligen påbjudet, dock enligt sakens natur måste tillkomma även andra befattningshavare i ämbetet, särskilt dem, som hade att därinom mera självständigt företräda någon huvudgren av byggnadskonsten, vore uppenbarligen ett oeftergivligt villkor för bibehållandet av ämbetets auktoritet på sitt verksamhetsområde. Att behärska detta syntes ej låta sig för vederbörande göra utan att besitta djupa insikter i byggnadskonsten och att ständigt hålla sig i höjd med dess utveckling, kvalifikationer som ej förvärvades utan allvarliga, ihållande och tidskrävande studier. Emellertid syntes under nuvarande förhållanden till följd av ämbetsverkets överbelastning en befattningshavare i ämbetet, allt sedan han tillträtt sin tjänst där, bliva så upptagen av löpande göromål, att någon tid att målmedvetet följa byggnadskonstens nu raskare än någonsin förr fortgående utveckling knappast vidare kunde stå honom till buds. Denna omständighet måste uppmärksammas vid en omorganisation av överintendentensämbetet.

Ämbetets gällande instruktion förutsatte (§§ 14 och 16) — anförda de sakkunniga vidare — egentligen icke några andra resor av ämbetets tjänstemän, med undantag av överintendenten, som hade något större frihet att företaga tjänsteresor (§ 29), än sådana, som företoges på framställning och bekostnad av vederbörande eller för besiktning av

byggnadsarbeten. Sådana framställningar hade enligt uppgift endast undantagsvis gjorts, varför bestämmelsen om resor under denna förutsättning syntes sakna vidare praktisk betydelse. Det vore dock uppenbart, att handläggningen av de talrika och ofta mycket invecklade granskningsärendena måste lida av en viss osäkerhet och ofullständighet genom att, såsom nu oftast vore fallet, sakna den intima kännedom om de lokala förhållandena, som endast stode att vinna genom personliga iakttagelser på platsen av vederbörande granskare själv. Beträffande byggnadsminnesmärkena skulle väl, om restaureringsärendena komme att behandlas på sätt de sakkunniga föreslagit, ifrågavarande olägenhet väsentligt minskas, men beträffande övriga granskningsmål, såväl i avseende å egentliga byggnadsföretag som beträffande stadspjäner o. d. kvarstode den dock oförminskad. I fråga särskilt om stadsplaneärendena hade den hittillsvarande bristen på lokalkännedom varit mycket besvärande. Ämbetet hade därför i rätt stor utsträckning anmodat orsvederbörande att i och för överläggning och upplysningars meddelande sända ombud till ämbetet. Det oaktat hade det dock i vissa fall varit absolut nödvändigt att förordna tjänsteman att på ort och ställe studera förhållandena, en åtgärd, som för övrigt i åtskilliga fall även måst vidtagas beträffande kyrkobyggnadsärenden. Jämväl nu omnämnda förhållanden måste noga uppmärksammas vid en omorganisation av överintendentsämbetet.

Utom den betydelse orsbesöken hade för arbetet inom överintendentsämbetet borde även avseende fästas vid deras av erfarenheten ådagalagda betydelse såsom medel att befordra författningarnas allmänna efterlevnad, att inom de besökta orterna ingiva en större förståelse för innebörden av ämbetets granskning av byggnadsförslagen samt att befordra samförståndet mellan ämbetet och vederbörande i orterna.

Vid disponerandet av överintendentsämbetets arbetskrafter i sammanhang med omorganisation av ämbetet borde alltså — betona de sakkunniga — för vederbörande befattningshavare tid inrymmas såväl för studieändamål som för nödiga inspektions- och utredningsresor.

Överintendentsämbetets arbetsbörda hade, såsom av det förut sagda framginge, vuxit ofantligt på såväl bredd som djup under tiden sedan den ännu gällande organisationen tillkom. Till mötande av den sålunda alltjämt ökade belastningen hade efter hand åtgärder måst vidtagas. Ehuru dessa varit av huvudsakligen provisorisk natur och givetvis så litet omfattande som möjligt, hade dock därigenom en hel del funktionärer mer eller mindre stadigvarande fästats vid ämbetet. Till

följd av den betydande ytterligare påökning av arbetsbördan de sakkunniga ifrågasatt bleve det emellertid oundgängligt att åter tillföra ämbetet nya arbetskrafter, vilka dessutom måste vara på olika områden väl kvalificerade. Det vore därför hög tid att bibringa överintendentsämbetet en från grunden ny organisation, en organisation som, för att motsvara ämbetets redan intagna och ytterligare tillämnade verksamhetsområde, enligt sakens natur icke kunde undgå att medföra mycket avsevärd ökning av ämbetsverkets tjänstebefattningar till såväl antal som grad.

I detta de sakkunnigas uttalande instämmer jag till fullo.

Allmänna grunder för organisationen av överintendentsämbetet.

Chefs-
ämbetet.

Vad först chefsämbetet beträffar hava de sakkunniga uppvisat, hurusom överintendenten på grund av tillväxten av ämbetets arbetsbörda och den administrativa förste intendents oförfarenhet i tekniska angelägenheter nödgats själv omedelbart handlägga till vissa grupper hörande ärenden och att detta synes hava skett i så stor omfattning, att överintendenten torde kunna anses nära nog hava fyllt en byråchefs åligganden inom ämbetsverket. En sådan anordning kunde väl hava åtskilligt för sig vid tiden för den nuvarande organisationens tillkomst, då överintendentsämbetets arbetsbörda var förhållandevis ringa. Under de senare åren med deras starka arbetstillväxt har den däremot visat sig allt mer besvärande och mindre förenlig med ämbetsverkets fördel. Efter en ytterligare utvidgning av ämbetets verksamhetsområde skulle det nuvarande tillståndet knappast vidare kunna upprätthållas; i alla händelser torde så ej kunna ske utan direkt skada för ämbetsverkets funktioner. Vid omorganisation av överintendentsämbetet bör därför överintendenten befrias från varje åliggande, som icke på grund av dess egen natur tillhör ämbetsverkets chef.

Central-
styrelse och
ortsfunk-
tionärer.

Såsom ett säreget drag hos överintendentsämbetet i jämförelse med statsmyndigheterna för den husbyggnadstekniska verksamheten i vissa främmande länder, för vilkas motsvarighet till ämbetet de sakkunniga redogjort, framstår — påpeka de — det förhållandet, att överintendentsämbetet saknar speciella lokala organ för sin verksamhet. Sådana ingå nämligen sedan länge såsom ett viktigt led i de byggnadstekniska statsorganisationerna i det övervägande flertalet av berörda länder, nämligen Danmark, Finland, Preussen, Sachsen, Bayern, Württemberg och Baden, ehuru dessa länder äro mindre än Sverige till yttinnehåll och de flesta av dem även till folkmängd. Ifrågavarande egendomlighet i överintendentsämbetets organisation framträder för övrigt även

vid en jämförelse med övriga svenska statsorgan, som i större omfattning syssla med byggnadsfrågor. Ty de flesta av dessa, såsom arméförvaltningen, marinförvaltningen, lotsstyrelsen, järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen, förfoga över tekniskt utbildade ortsfunktionärer. För förrättningar i orterna, så vitt därför erfordrats tekniska insikter och ämbetet icke för ändamålet kunnat avvara någon av sina tjänstemän, har för varje särskilt tillfälle lämplig utom ämbetet stående person måst anlitas. Dock har denna anordning egentligen endast vid reparations- och underhållsarbeten å kronans hus i landsorten kunnat komma till användning. I allmänhet har ämbetet måst undvara det stöd vid behandlingen av landsortsärendena, som ovedersägligen skulle vara att hämta av ständigt till ämbetets disposition stående och med såväl de lokala förhållandena som ämbetets arbetsuppgifter väl förtrogna byggnadskunniga personer. Förslag om att tillföra överintendentensämbetet lokala organ i form av länsarkitekter har redan sedan länge — för omkring femtio år sedan — förelegat men icke länt till något resultat. Om tillräckliga skäl för anordningens vidtagande icke redan då varit för handen, torde de senare årtiondenas utveckling å byggnadsväsendets område hava åstadkommit förändring härutinnan. Enligt de sakkunnigas mening skulle den på staten ankommande vården av husbyggnadsväsendet i allmänhet i riket kunna bäst tillgodoses därigenom, att jämte centralstyrelsen på området, överintendentensämbetet, inrättades en under denna sorterande ortsorganisation. De hava därför också framlagt förslag om en sådan organisation, vartill jag sedermera (under avdelningen »länsarkitekter») återkommer.

Vid bestämmandet av organen, särskilt det centrala organet för statens husbyggnadstekniska verksamhet, framträder med synnerlig skärpa ett spörsmål, vartill hänsyn mer eller mindre måste tagas vid organiserandet av varje statsmyndighet, som har sin verksamhet å område, där jämväl privat sysselsättning står fackmannen till buds, det spörsmålet nämligen, huruvida staten för sin ifrågavarande verksamhet skall använda sig av rena tjänstemän, vilkas hela arbetskraft principiellt upptages av tjänsten och vilka alltså ej kunna utöva någon enskild verksamhet, i alla händelser icke i någon avsevärd utsträckning, eller av fritt praktiserande fackmän — alternativ, som båda hava vägande skäl för sig. Det husbyggnadstekniska området är, såsom nyss antyddes, särskilt ägnat att draga uppmärksamheten å berörda fråga; och i åtskilliga främmande länder har frågan, enligt vad de sakkunniga uppvisat, varit mycket brännande. Hos oss har frågan, vars innebörd i

Befattningshavare å stat och arkitekter utom stat.

likhet med övriga angelägenheter, som röra byggnadsväsendets organisation, med utvecklingen tillväxt i betydelse, dock så gott som helt och hållet saknat aktualitet. Detta torde vara att tillskriva den för överintendentensämbetets organisation egendomliga institutionen med arkitekter utom stat, som lärer sakna motsvarighet i något främmande land. Härigenom har nämligen ämbetet, för fullgörandet av sina uppgifter, att kontinuerligt tillgå, utom det antal rena tjänstearkitekter, som äro anställda å ämbetets stat, en liten kår fritt praktiserande arkitekter av olika läggning och riktningar. Den lösning av berörda spørsmål, som den svenska statsförvaltningen sålunda på det husbyggnadstekniska området frambragt, torde få anses i det stora hela så väl avvägd och av erfarenheten prövad, att skäl ej finnes att vid den förestående organisationen av ämbetet frångå densamma. De sakkunniga hava därför hållit före, att överintendentensämbetet såsom den speciella centrala husbyggnadstekniska statsorganisationen fortfarande må till sina huvudkonturer så bildas, att kring en kärna eller stomme av befattningshavare, anställda och tjänstgörande på det inom ämbetsverken övliga sättet, ställas yrkesmän till nödigt antal och av erforderliga kvalifikationer, vilka väl stå inom organisationen men dock äro i sin yrkesutövning fullt fria och självständiga och därför icke kunna eller böra prestera någon regelbunden tjänstgöring inom ämbetsverket utan endast uträtta de särskilda uppdrag, som överlämnas till dem såsom särskilt lämpliga för desamma fullgörande.

Om således arkitekterna utom stat fortfarande böra bibehållas, torde dock en jämkning böra vidtagas beträffande användningen av dessa arbetskrafter. Enligt av överintendentensämbetet lämnad utredning framträder olägenheten med nämnda system företrädesvis vid granskningsmål. Dessas expediering fördröjes nämligen ofta oskäligt, beroende därpå att vederbörande arkitekt i regeln är strängt upptagen av den verksamhet, varav han har sin egentliga utkomst, och att överintendentensämbetet ännu aldrig varit i tillfälle att honorera ett granskningsuppdrag skäligt. Berörda olägenhet torde i någon mån kunna undanröjas genom att bereda bättre ersättning för uppdrag av nyssnämnda slag, vartill jag sedermera återkommer. Den åtgärd, som för längst mot det åsyftade målet, torde emellertid vara att överflytta en del ärenden, särskilt mindre sådana, vilkas handläggning på grund av bristen på arbetskrafter inom det egentliga överintendentensämbetet i allt större utsträckning överlämnats till arkitekter utom stat, från dessa åter till ämbetets regelbundet tjänstgörande personal. Dessa ärenden äro nämligen i allmänhet av den art, att de synnerligen väl lämpa sig för handläggning å tjänsterummet.

Vid uppgörandet av förslag till ny organisation av överintendentsämbetet bör därför uppmärksamhet fästas vid den jämkning i arbetsfördelningen mellan ämbetets båda huvudgrupper av funktionärer, som sålunda är av omständigheterna påkallad.

För närvarande är överintendentsämbetet indelat i två avdelningar, den tekniska och den administrativa. Dessa benämningar angiva emellertid icke riktigt indelningsgrunden, ty den administrativa avdelningen har fått sig tillskiftade icke blott ämbetsverkets administrativa ärenden i egentlig mening utan även en avsevärd del av de tekniska. Det är ju nämligen denna avdelning, som skall handhava värden och inseendet över statens under ämbetet ställda fastigheter. Liksom ämbetsverket i sin helhet äro båda dessa avdelningar numera så överbelastade, att det ej längre, i all synnerhet ej efter den yterligare ökning av ämbetets arbetsböda, som ifrågasatts, rimligtvis torde kunna fordras, att *en* person skall kunna såsom avdelningschef svara för samtliga till någondera avdelningen hörande ärendena. På grund härav och jämväl med avseende å den från organisatorisk synpunkt föga rationella grupperingen av ärendena, såväl avdelningarna emellan som inom dem, torde det vid en nydaning av ämbetets organisation icke kunna undvikas att helt omskapa dess indelning och därvid uppdelna ämbetets åligganden å flera jämställda avdelningar.

Överintendentsämbets indelning.

Vad då först angår den administrativa avdelningen, torde den väl böra bibehållas såsom särskild avdelning. Men å andra sidan torde en förändring av avdelningens nu allt för heterogena arbetsområde vara av omständigheterna påkallad. De till avdelningen hörande tekniska göromålen, med vilka, enligt vad upplyst blivit, avdelningens chef på senare tid ej haft tillfälle att taga någon ingående befattning och vilka ämbetsverkets chef därför nödgats i detalj handlägga, torde sålunda böra skiljas från denna avdelning och sammanföras med de övriga ärenden, som enligt sin natur tillhöra teknisk avdelning. Denna åtgärd torde också vara nödvändig för att i någon mån motväga den ytterligare ökning av administrativa avdelningens arbetsböda, som skulle följa av ett överflyttande till överintendentsämbetet, i enlighet med vad förut föreslagits, av befattningen med statens tomtförsäljningar. Dithörande åligganden torde nämligen till största delen vara av administrativ natur.

Beträffande härefter de på överintendentsämbetet ankommande tekniska ärendena förete dessa, oaktat deras obestriddliga samhörighet inom ett större enhetligt förvaltningsområde, särskilt med hänsyn till den

omfattning, de enligt de förut framställda förslagen skulle erhålla, sinsemellan stor olikhet. Det är särskilt två grupper ärenden, som skarpt skilja sig från såväl varandra som de övriga ärendena, nämligen de kulturhistoriska ärendena (kyrkobyggnadsärendena) och stadsplaneärendena. Vid den nuvarande organisationens tillkomst rörde dessa ärendesgrupper icke något särdrag, som kunde motivera en särskild behandling av dem, och ej heller voro de för ämbetet så tyngande, att någon särskild uppmärksamhet av sådan anledning ägnades dem. Nu förhåller sig i båda avseendena helt annorlunda. I fråga om de kulturhistoriska ärendena tillåter jag mig att hänvisa till vad ovan anförts angående den kulturhistoriska byggnadsvården, och vad stadsplaneärendena beträffar vill jag i detta sammanhang endast erinra om riksdagens uttalande i skrivelse den 26 augusti 1914 i fråga om förstärkning av ämbetets arbetskrafter, nämligen att riksdagen i synnerhet uppmärksammat nödvändigheten av att det med allt större styrka framträdande behovet av en särskild föredragande för stadsplaneärendena bleve tillgodosett.

Övriga till överintendentsämbetet hörande tekniska ärenden, i den mån de redan handläggas av ämbetet, utgöra huvudmassan av de ärenden av nämnda slag, till vilka hänsyn var att taga vid den nuvarande organisationens utbildande. Även dessa ärenden äro av olika beskaffenhet. De tillhöra enligt sin natur i stort sett två grupper, nämligen dels ärenden angående nybyggnader, såväl utredning och dylikt av byggnadsfrågor som utförande av byggnader, och dels ärenden angående vård och underhåll av kronans under ämbetets inseende ställda hus. Denna skillnad iaktogs också i organisationen, så att den förra gruppen gjordes till den tekniska avdelningens egentliga arbetsuppgift och den senare gruppen, som vid ifrågavarande tid utan tvivel var mer betungande än de rent administrativa ärendena, blev huvudparten av den administrativa avdelningens göromål. Båda dessa grupper hava härefter vuxit betydligt och komma, under förutsättning, att de förut omfördälda förslagen vinna bifall, att ytterligare vidgas. I samma mån har också den i verkligheten framträdande olikheten mellan grupperna blivit och bliver ytterligare markerad.

De till ovannämnda fyra grupper hänförliga ärendena äro, som nyss antytts, till sin natur så olika, att för deras tillfredsställande behandling krävas av dem, som närmast skola företräda desamma, helt olika egenskaper. Överintendentsämbetet, som framhållit ifrågavarande huvudgrupper av de tekniska ärendena, yttrar också om dem, som närmast skola handhava desamma, följande: »Alla måste de vara fullt ut-

bildade, konstnärligt och tekniskt skolade arkitekter med erfarenhet i praktiska och ekonomiska frågor och med sinne för den ordning, som arbetet inom ett ämbetsverk kräver, och det ansvar det innebär; men den ene måste framför allt vara den praktiske byggnadschefen; den andre den konst- och kulturhistoriskt bildade byggkonstnären; den tredje behöver icke de föregående konstnärliga begåvning men desto mera ämbetsmannens precision i detaljen och nyktra omdöme; den fjärde slutligen måste hava specialiserat sig på stadsplanekonst och därmed sammanhängande sociala spörsmål.» Med avseende å de olika tjänstekvalifikationer, som sålunda uttryckts, och då vardera av ovannämnda fyra grupper tekniska ärenden liksom de administrativa ärendena måste giva full sysselsättning för en avdelningschef, tvekar jag icke att i likhet med de sakkunniga och överintendentsämbetet föreslå, att ämbetet indelas i fem likställda avdelningar eller byråer, vardera med sin chef såsom föredragande och närmast ansvarig för de till byrån hörande ärendena. Dessa byråer kunna lämpligen benämnas: byggnadsbyrån, intendentsbyrån, kulturhistoriska byrån, stadsplanebyrån och administrativa byrån.

Den sålunda förändrade indelningen av överintendentsämbetet medför givetvis förändring av ämbetet såsom styrelse. För närvarande består styrelsen av överintendenten såsom ämbetsverkets chef samt de båda förste intendenterna såsom ledamöter. Härefter skulle styrelsen enligt sakens natur utgöras av chefen för verket jämte, såsom ledamöter, cheferna för de fem byråerna. Härav lär åter betingas även ändring i formerna för styrelsens funktion. Nu fordras för beslutsfattande närvaro av styrelsens båda, d. v. s. alla, ledamöter (instr. § 7). Denna form bleve med styrelsens nya sammansättning för tung och tidsödande och torde för övrigt i regeln icke vara av nöden för ärendenas vederbörliga behandling. Endast vid avgörandet av sådana frågor, varför i allmänhet i övriga på byråer organiserade ämbetsverk pleni-behandling är föreskriven (t. ex. frågor om författningars eller allmänna föreskrifters utfärdande eller om förklaring, ändring eller upphävande av redan befintliga; organisationsfrågor, såsom vissa frågor om tjänstetillsättningar, entlediganden, tjänstledighet, tjänstefel, avlöningsförhållanden m. m.; frågor om större entreprenader; vissa anslagsfrågor; frågor om årsberättelsen), synas ämbetets samtliga ledamöter böra vara tillstädes. I andra fall torde utom föredraganden endast den eller de ledamöter, vilkas arbetsområden på ett eller annat sätt beröras av före-

Överintendentsämbetet såsom styrelse.

varande ärenden, behöva vara närvarande, ämbetsverkets chef naturligtvis obetaget att tillkalla jämväl andra ledamöter för att övervara särskilda ärendens behandling. Sålunda komme först och främst, liksom nu är fallet, den administrativa ledamoten att i regel övervara styrelsens sammanträden; men även måste på grund av en hel del ärendens beskaffenhet ofta hända, att cheferna för byggnads- och intendentsbyråerna eller för intendents- och kulturhistoriska byråerna eller för kulturhistoriska och stadsplanebyråerna båda måste samtidigt närvara vid styrelsens sammanträden. — Vidare är i ordningen för besluts fattande vid förfall för verkets chef principiell ändring av nöden. Nu övertager i sådant fall den tekniske förste intendenten jämlikt instruktionen (§ 37) utövningen av chefsbefattningen. Uppdelas överintendentsämbetet, såsom föreslagits, på flere tekniska avdelningar, av vilka egentligen icke någon kan anses vara mera karakteristisk för ämbetets verksamhet i det stora hela än de övriga avdelningarna, är en dylik anordning naturligtvis icke lämplig. Två olika former för styrelsen torde i ifrågakomna fall vara antagliga, nämligen antingen den på senare tid allt vanligare anordningen med en viss, den för uppdraget lämpligaste, av byråernas chefer såsom ställföreträdare för ämbetsverkets chef eller också den kollegiala formen med utslagsröst för föredraganden.

De sakkunniga hava framhållit, att båda formerna väl kunna tillämpas. Med hänsyn till den förhållandevis stora skillnad i läggning, utbildning och praktisk erfarenhet, som måste förutsättas hos representanterna för de olika huvudgrenarna av överintendentsämbetets verksamhetsområde, hava de för sin del ansett den sistnämnda, d. v. s. den kollegiala formen vara att föredraga. Härutinnan är jag emellertid av en annan mening. Efter omorganisationen torde överintendentsämbetet bli i än högre grad än nu i behov av en bestämd ställföreträdare för chefen. En synpunkt vid omorganisationen är, att vederbörande funktionärer skola erhålla tillfälle att företaga behövliga tjänsteresor, och detta bör givetvis gälla ej minst chefen. I betraktande av naturen av ämbetets verksamhet torde det varken kunna eller böra undvikas, att chefen förhållandevis ofta kommer att vistas å resor. Funnes då ej någon bestämd ställföreträdare för honom, komme självfallet de rent sammanhållande och övervakande funktionerna inom verket i fara att allt för mycket eftersättas. Men detta vore så mycket olyckligare som verket efter omorganisationen komme att utväxa till en även i och för sig mycket avsevärd storlek. Bortsett från järnvägsstyrelsen med dess säregna organisation är institutionen med ställföreträdare för chefen hittills införd i fyra ämbetsverk, nämligen socialstyrelsen, pensionsstyrelsen,

telegrafstyrelsen och medicinalstyrelsen. Av dessa äro de två senare, särskilt det sistnämnda, i väsentliga på förevarande fråga inverkan avseenden jämförliga med överintendentsämbetet.

Byggnadsbyrån skulle, i enlighet med vad förut sagts, med vissa undantag huvudsakligen syssla med nybyggnads- och dit hänförliga frågor, såsom utredningar rörande statens byggnadsväsen, uppgörande av ritningar och kostnadsförslag till byggnader för statsverket, utförandet av byggnadsarbeten för statsverket, utövändet av kontroll i förekommande fall över dylika arbeten, som ej verkställas genom överintendentsämbetet, samt granskning av förslag till nybyggnader såväl för statens räkning som för annat offentligt ändamål. Denna byrå skulle således bliva en utveckling av den nuvarande tekniska avdelningen, sådan densamma vid uppgörandet av gällande organisation tänktes, och i byråns åligganden skulle också ingå det centrala av den tekniska avdelningens nuvarande uppgifter.

Byggnads-
byråns
uppgifter.

Av dessa uppgifter skulle sålunda till byggnadsbyrån överflyttas följande åligganden, nämligen

att, då sådant av Kungl. Maj:t anbefalles, uppgöra ritnings- och kostnadsförslag till byggnadsarbeten för kronans eller eljest det allmännas räkning ävensom verkställa övriga för sådana arbeten erforderliga utredningar och andra förberedande åtgärder;

att granska ritnings- och kostnadsförslag o. d., då sådant av Kungl. Maj:t anbefalles;

att granska och, när så erfordras, omarbета (samt beträffande läroverksbyggnader fastställa) ritnings- och kostnadsförslag till byggnader, som för offentliga auktoritetens och menighetens räkning uppföras och äro av beskaffenhet, att ritningar till desamma böra, enligt gällande författningar, underställas Kungl. Maj:ts prövning eller av ämbetet överses, utan sådan efterföljande prövning, ävensom till på- eller tillbyggnader och betydliga reparationer, varigenom dylika byggnaders indelning, inredning eller yttre form förändras;

att gå i författning om verkställighet av sådana byggnadsarbeten, vilkas utförande Kungl. Maj:t uppdrager åt överintendentsämbetet; samt

att, i fall av särskilt uppdrag, vid offentligt byggnadsarbete, vars verkställande icke uppdragits åt överintendentsämbetet, efter hand som arbetet fortskrider öva kontroll däröver;

allt dock för så vitt det ej gäller kyrkor eller kulturhistoriskt värdefulla profanbyggnader eller, beträffande första och näst sista punkterna här ovan, såvida däri omförmälda arbeten icke äro att hänföra till vården av kronans under ämbetet ställda fastigheter.

Härjämte skulle givetvis byggnadsbyrån få övertaga de av den tekniska avdelningens åligganden av allmän natur, t. ex. besvarandet av remisser angående författningar, som röra statens byggnadsväsende, eller med annat allmänt innehåll, och av inre natur, t. ex. vården och handhavandet av ämbetets samling av pris-

uppgifter och annat statistiskt material, vilka äro närmast besläktade med denna byrås mera speciella åligganden.

Av den tekniska avdelningens nuvarande åligganden skulle däremot *icke överflyttas* på byggnadsbyrån dels avdelningens befattning med stadsplane- och dit hänförliga frågor, dels de avdelningens uppgifter av nyss angivna slag, som avse kyrkor (således ej heller ärenden, som angå byggande av ny kyrka) eller profanbyggnader av kulturhistoriskt värde eller vården av kronans under ämbetet ställda fastigheter, dels ock följande, för närvarande endast beträffande kyrkobyggnader ifrågakommande åligganden, nämligen

att, där enligt intyg av vederbörande länsstyrelse, förslagsritningar ej kunna inom länet åstadkommas, tillhandagå offentliga auktoriteter eller menigheter med upprättande av sådana;

att, för kontrollerande att byggnader fullbordas i enlighet med fastställda ritningar, företaga inspektion av dylika byggnadsarbeten samt därvid tillhandagå med råd och upplysningar;

att, därest ämbetet på ett eller annat sätt skulle erhålla kännedom om avvikelser från fastställda byggnadsritningar eller vårdslöst eller felaktigt utförande av arbete, fästa Kungl. Maj:ts befälningshavandes uppmärksamhet härå eller anmäla saken till anställande av åtal; och

att, om utan vederbörligt tillstånd någon ny kyrka skulle uppföras eller gammal kyrka på ett eller annat sätt förändras, vidtagna de åtgärder, som till rättande därav kunna av ämbetet vidtagas och finnas lämpliga.

Vidare skulle till byggnadsbyrån *överflyttas* de »byråchefsgöromål», som för närvarande förrättas av överintendenten, med undantag av dem, som röra vården av kronans under ämbetet ställda hus.

Den ökning av överintendentsämbetets arbetsbörda, som ifrågasatts, skulle även till avsevärd del falla å byggnadsbyrån.

Sälunda skulle befattningen med den byggnadsstatistik, som föreslagits skola upprättas och föras inom överintendentsämbetet, tillkomma ifrågavarande byrå och därmed givetvis även det av statistikens inrättande härflytande betydligt fördjupade utredningsarbetet å området för statens byggnadsverksamhet. Vidare skulle överintendentsämbetets upplysningsverksamhet ävensom vården av ämbetets provsamling av byggnadsmaterialier och därmed sammanhängande göromål komma att åligga byggnadsbyrån. Slutligen skulle byrån hava att ombesörja den del av ämbetets årsberättelse, som berör byråns verksamhet.

Utom dessa för ämbetet helt och hållet nya uppgifter skulle byggnadsbyrån även hava att mottaga en del av den föreslagna ökade verksamheten beträffande vissa ämbetet redan nu tillkommande åligganden. Ämbetets befattning med post- och telegrafverkens samt riksbankens byggnadsangelägenheter skulle sälunda falla å denna byrå. Vidare skulle till följd av de ifrågaställda bestämmelserna angående insändande till ämbetets ritningsarkiv av vissa byggnadsritningar m. m. byråns arkivgöromål otvivelaktigt komma att betydligt svälla. Även komme ämbetets skyldighet att granska ritnings- och kostnadsförslag att för framtiden erhålla större omfattning ej endast till följd av den mera noggranna och mångsidiga granskning, vartill det genom byggnadsstatistiken, ämbetets upplysningsverksamhet och materialsamling tillförda granskningsmaterialer måste föranleda, utan även därigenom, att en ny grupp granskningsärenden tillkommer, nämligen de som avse statens järn-

vågars stationshus. Slutligen skulle det tillkomma byggnadsbyrån att beträffande de allmänna bestämmelser angående fordringarna å vara eller arbete, kontroll vid tillverkningen eller utförandet m. m., som föreskrivits till ledning och efterrättelse vid leverans' eller arbetes fullgörande för statens räkning, handhava överintendents-ämbetets uppgifter härutinnan. Dessa bestämmelser tillkommer det ju överintendentsämbetet att utfärda i vad de avse husbyggnadsarbeten och reparationsarbeten å husbyggnader ävensom i avseende å materialier, som vid dylika arbeten användas.

Som en sammanfattning av byggnadsbyråns tillämnade uppgifter, sådana de i stort torde komma att framträda vid byråns löpande arbete, må meddelas följande översikt över byråns tillkommande ärenden:

utredningar med skissritningar, kostnadsförslag, eventuella uppgörelser om tomtplats m. m. rörande anskaffande av lokaler för statsverkets räkning;

utredningar i vilken ordning förestående nybyggnader böra företagas;

organisierandet av byggnadsföretag, som skola av ämbetet utföras; uppgörelser med arkitekter, byggnadschefer och kontrollanter; granskning av entreprenadhandlingar (ritningar, beskrivningar, kontrakt); träffande av uppgörelser med entreprenörer och leverantörer för avslutande av kontrakt;

övande av tillsyn över byggnadsföretag, som utföras genom ämbetet;

frågor om ändringar (tillägg och avdrag), besiktningar, slutsyn samt räkningsgranskning rörande ämbetets under uppförande varande byggnader;

granskning, eventuellt omarbetning, av sådana ritnings- och kostnadsförslag, som icke utarbetats inom ämbetet men skola av ämbetet granskas med eller utan Konungens efterföljande prövning, för så vitt det ej gäller kyrkor och andra byggnader av kulturhistoriskt värde;

utlåtanden om författningar rörande statens byggnads-, upphandlings-, entreprenadväsende o. dyl., rörande frågor av husbyggnadsteknisk innebörd, såsom säkerhetsanordningar vid husbyggen, m. m.;

upprättande i fall av uppdrag av normaltyper för vissa slag av byggnader;

utfärdandet av »allmänna bestämmelser» i fråga om organisering av statens byggnadsföretag, kontraktsbestämmelser, arbetsbeskrivningar, materialier, arbete och kontrollen över utförandet av husbyggnadsarbeten m. m.;

infordrande, ordnande, bearbetande, eventuellt redigerande för publicering av statistiska uppgifter rörande statens byggnader och tomter,

rörande statens verks och institutioners behov av ökade utrymmen, rörande nybyggnader samt rörande statens hela pågående husbyggnadsverksamhet, ävensom utarbetande av de förslag, som härav kunna för-
anledas;

undersökningar och provningar av materialier och konstruktioner;
ordnande och vidmakthållande av en typsamling av byggnadsmaterialier;

insamlande, ordnande och bearbetande av uppgifter rörande av andra myndigheter eller enskilda gjorda prov, undersökningar och erfarenheter beträffande materialier och konstruktioner ävensom uppgifter å å-pris på alla byggnadsmaterialier och arbeten från olika delar av landet;

författande av byggnadsbyråns årsredogörelse;

handhavandet av den byrån tillhörande delen av ämbetets ritningsarkiv, planschverk, boksamling m. m., samt av det byggnadsstatistiska materialet, de byggnadstekniska uppgifterna och prisuppgifterna å byggnadsmaterialier, m. m.

Intendents-
byråns
uppgifter.

Intendentsbyråns egentliga uppgift skulle vara att närmast handhåva vården av kronans under ämbetets tillsyn ställda hus och lägenheter. I överensstämmelse härmed skulle den alltså övertaga de angelägenheter av teknisk natur, som ämbetets gällande organisation lägger å administrativa avdelningen.

Av ämbetets nuvarande göromål, sådana de med tiden utvecklats, komme sålunda att till intendentsbyrån överflyttas, från administrativa avdelningen alla de göromål av teknisk karaktär, som avdelningen ännu ombesörjer, dock med nedan omförmälda undantag, från överintendenten de av denne för närvarande förrättade »byråchefsgöromål», som röra vården av kronans under ämbetet ställda hus, och från den tekniska avdelningen denna avdelnings visserligen ganska ringa befattning med sådana byggnadsarbeten, som rätteligen äro att hänföra till vården av kronans nyssnämnda byggnader. Intendentsbyrån skulle alltså, oavsett dess anpart av ämbetsverkets enligt den förut beträffande byggnadsbyrån angivna fördelningsgrunden samtliga byråerna tillkommande ärenden av allmän eller inre natur, hava

att utöva tillsyn över kronans i civilt ändamål anslagna hus och byggnader, vilka icke äro ställda under annat ämbetsverks förvaltning;

att handlägga frågor angående dessa byggnaders vård och underhåll, däri inbegripet frågor om byggnadernas disposition, ävensom, i sammanhang härmed, anskaffande, genom förhyrning eller annorledes, av lokaler för statsändamål vid brist på lämpliga sådana uti ifrågavarande byggnader;

att, beträffande vården och underhållet av förenämnda byggnader, till Kungl. Maj:t årligen inkomma med berättelse om det förflutna årets arbeten samt generalförslag över användande av det löpande årets tillgångar å det på sjunde huvudtiteln uppförda statsanslaget för byggnader och reparationer och övriga för ändamålet tillgängliga medel;

att gå i författning om verkställighet av de på grund av generalförslagen bifallna byggnads- och underhållsarbetena med flera åtgärder;

att under årets lopp, utom generalförslagen, besörja nödiga reparationer, varför i varje sådant fall hela utgiftssumman icke överskrider visst belopp och vartill ämbetet har medel tillgängliga;

att taga den befattning med vissa till vården av kronans under ämbetet ställda fastigheter hänförliga byggnadsarbeten, som enligt vad förut i fråga om byggnadsbyrån sagts undantagits från denna byrås befogenhetsområde; samt

att handhava förvaltningen av visst kronans lösöre.

Det undantag, som ovan berörts, vid överflyttningen av den administrativa avdelningens tekniska ärenden till intendentsbyrån avser den kulturhistoriska byggnadsvård, som avdelningen i någon mån utövar. Såsom förut nämnts, äro å administrativa avdelningen anställda tre assistenter åt intendenterna med uppgift att biträda vid tillsynen av arbetena å kronans under ämbetets vård ställda byggnader särskilt för tillgodoseende av deras kulturhistoriska värde. Detta bestyr skulle enligt sakens natur hädanefter närmast tillkomma den kulturhistoriska byrån, som alltså för vården av de under ämbetet ställda byggnadsminnesmärkena hade att samarbeta med intendentsbyrån.

Några helt nya uppgifter skulle egentligen icke tillkomma nu ifrågavarande byrå. Däremot skulle, vid bifall till förut omförmälda förslag, vissa av byråns åligganden erhålla större omfång, än de hava under nuvarande förhållanden. Sålunda skulle antalet av de under överintendentensämbetets vård stående byggnaderna ökas därigenom, att beskickningshusen, Nya elementarskolans läroverksbyggnader, riksdagshuset och måhända även andra byggnader ställdes under ämbetets förvaltning. Vidare skulle göromålen med förhyrning av lokaler för statsändamål och övandet av tillsyn över dessa lokaler samt med förvaltningen av statsverket tillhöriga möbler och andra inventarier betydligt vidgas. Den årliga berättelsen om föregående årets arbeten för underhållet av kronans under ämbetet ställda byggnader slutligen skulle väsentligt utvidgas samt ingå såsom en avdelning i ämbetsverkets årsredogörelse, vilket givetvis komme att medföra ökat arbete.

En översikt över *intendentsbyråns* göromål liknande den, som meddelats beträffande byggnadsbyråns, får ungefär följande utseende:

att årligen föranstalta om besiktning av vart och ett av kronans under ämbetets inseende ställda hus jämte antecknande och värderande av därvid påsynade åtgärder, samt att med ledning av synehandlingarna upprätta generalförslag över nödiga underhålls- och därmed jämförliga åtgärder;

att uppgöra ritningar och kostnadsberäkningar för nödiga befunna ändringar och tillbyggnader av dessa byggnader;

att infordra anbud å beslutade reparationsåtgärder och andra byggnadsarbeten å ifrågavarande byggnader, granska dessa anbud, uppsätta kontrakt m. m.;

att igångsätta och leda beslutade underhålls- och ändringsarbeten samt övervaka att desamma utföras på tillfredsställande sätt;

att granska och attestera alla dessa arbeten berörande räkningar;
 att vidtaga nödiga förberedande åtgärder för och verkställa på
 ämbetet ankommande förhyrningar av lokaler för ämbetsverk, kommit-
 téer m. fl.;

att tillhandahålla kommittéer m. fl. nödiga möbler och andra in-
 ventarier samt handhava ämbetets materialgård och förråd av odispo-
 nerade möbler och inventarier;

att ombesörja byråns bidrag till ämbetets årsberättelse; samt

att tillse, att ämbetet innehar fullständiga och med verkligheten
 överensstämmande ritningar över alla under ämbetets vård ställda bygg-
 nader och förhyrda lokaler samt att i övrigt vårda byråns avdelning av
 ämbetets ritningsarkiv, m. m.

Kulturhisto-
 riska byråns
 uppgifter.

Den kulturhistoriska byrån skulle, såsom namnet angiver, hand-
 hava den på överintendentensämbetet ankommande kulturhistoriska bygg-
 nadsvården.

Byrån skulle därför hava att övertaga från den tekniska avdelningen dels de
 åligganden med avseende å kyrkor eller profana byggnadsminnesmärken, som enligt
 vad ovan sagts icke skulle överflyttas på byggnadsbyrån, och dels den avdelningen
 åvilande skyldigheten att vid behandlingen av stadsplaneärenden tillse, att det kul-
 turhistoriska värdet hos vissa städer och stadsdelar skyddas, och från den admini-
 strativa avdelningen den kulturhistoriska byggnadsvård, som avdelningen utövar.
 Några helt nya uppgifter skulle egentligen ej heller tillkomma denna byrå. Men
 byråns åligganden äro dock till sin ideella innebörd i väsentliga avseenden nya för
 ämbetet, och den verksamhet, byrån skulle komma att utöva, är också i anseende
 till det mått av arbete, den otvivelaktigt kommer att kräva, utan motsvarighet
 under nuvarande förhållanden. Visserligen behandlas redan nu inom ämbetets tek-
 niska avdelning samtliga kyrkobyggnadsärenden och åt desamma har otvivelaktigt
 i synnerhet på senare tider ägnats ett ganska betydande arbete, för vilket de kul-
 turhistoriska synpunkternas tillvaratagande ingalunda varit främmande. Också
 vissa av statens kulturhistoriskt märkliga profanbyggnader hava tillhört samma
 avdelnings arbetsområde; beträffande dessa torde dock de kulturhistoriska synpunk-
 terna hava gjort sig gällande i ringare grad. Detsamma kan sägas om vissa stads-
 planer. Men även om sålunda föremålen för den kulturhistoriska byråns arbete
 ingalunda äro för ämbetet helt nya, torde dock sättet för deras bearbetande bliva
 så väsentligt olika det nuvarande, att byråns arbetsuppgift väl kan anses såsom i
 det stora hela ny för ämbetet. Till byrån skulle nämligen i huvudsak förläggas den
 systematiska och ingripande praktiska byggnadsminnesvård, som avses i de förut
 framställda förslagen rörande den på staten ankommande kulturhistoriska byggnads-
 vården. Dessa förslag äsyfta nämligen att utsträcka överintendentensämbetets nu
 ifrågavarande verksamhet till en början till samtliga staten tillhörande eller under
 statsmyndighets omedelbara inseende stående byggnadsverk av avsevärt konst- eller
 kulturhistoriskt värde. Och vidare avse förslagen att betydligt höja den kvalitativa
 beskaffenheten av byggnadsminnesvården, vilket givetvis komme att medföra ökat
 arbete. Beträffande de särskilda ärendena angående någon tillämnad mera ingri-

pande åtgärd med byggnad -- kyrklig eller profan -- som är föremål för ämbetets omvårdnad i förevarande avseende, skulle sålunda ämbetet, d. v. s. ifrågavarande byrå, hava att, utan att som nu avvakta, att ett utarbetat förslag insändes till ämbetet för granskning, redan från början ingripa i frågans gång och vidtaga de åtgärder (ortsbesök, upprättande av program, m. m.), som kunde finnas erforderliga för att i tid tillförsäkra de kulturhistoriska synpunkterna vederbörligt beaktande. Och sedan vederbörande eventuellt beslutat arbetets utförande och förslag därtill granskats och godkänts, skulle byrån utöva en ingående och effektiv kontroll över arbetets utförande. Å denna byrå förekommande behandling av stadsplaneförslag, som givetvis måste utföras under samarbete med stadsplanebyrån, skulle även ske med mera insikt, noggrannhet och målmedvetenhet än under nuvarande förhållanden låter sig göra. Slutligen skulle denna byrå i rent forskningssyfte och således utan att alltid behöva vara därtill föranledd av under ämbetets handläggning bragta frågor verkställa undersökningar av i kulturhistoriskt avseende märkliga byggnader i allmänhet samt författa och efter omständigheterna publicera berättelser däröver.

I anslutning till det sist sagda må framhållas, att byråns del i ämbetets årsberättelse måhända kommer att bliva den mest krävande avdelningen därav och i alla händelser säkerligen kommer att representera ett betydligt arbete. Ty liksom byråns verksamhet i sin helhet måste vila på vetenskapliga förutsättningar och även i utövningen i viss mån förete vetenskapliga drag, så måste också från byrån utgående publikationer fylla skäligen anspråk ej endast på njutbarhet för läsare med vanlig allmänbildning utan även på vetenskaplighet i framställningen.

På den kulturhistoriska byrån faller också en del av ämbetets åligganden av allmän och inre natur. Särskilt i sistnämnda avseende torde byrån bliva förhållandevis mer betungad än övriga byråer, då största delen av ämbetets vidlyftiga ritningsarkiv och planschsamling enligt sakens natur måste tillhöra denna byrå och väl även verkets facklitterära boksamling huvudsakligen bör där handhavas.

Slutligen bör framhållas, att även ärendena angående byggande av ny kyrka skulle tillhöra kulturhistoriska byrån. Dessa ärenden, vilka föröfrigt utgöra ett försvinnande fåtal bland alla förekommande kyrkobyggnadsärenden, hava nämligen en alldeles bestämd samhörighet med frågorna rörande förändring, om- och tillbyggnad m. m. av äldre kyrkor. Den kulturhistoriska byråns tjänstemän måste genom sin ingående kännedom om kyrkliga byggnadsfrågor i allmänhet vara mera lämpade för granskning av ärenden även rörande nya kyrkobyggnader än tjänstemännen å byggnadsbyrån, som eljest skulle vara närmast till att övertaga dylika nybyggnadsärenden. Förslag till uppförande av ny kyrka sammanhänger för övrigt ofta med fråga om övergivande av äldre, historiskt intressant kyrkobyggnad.

Den *kulturhistoriska* byråns åligganden skulle, för att meddela en liknande översikt därav, som lämnats i fråga om de föregående byråerna, bliva:

att granska alla ärenden rörande kyrkobyggnader;

att, sedan anmälan om ifrågasatt kyrkoreparationsärende till ämbetet inkommit, föranstalta om besök å platsen för uppgörande av program för reparationen;

att biträda församlingar med upplysningar och råd rörande anskaf-

fande av ritningar till och utförande av reparationer å kyrkobyggnader med därtill hörande inredningsföremål;

att under vissa omständigheter uppgöra förslag till reparationer av kyrkor samt även till nya kyrkor;

att, där så befinnes nödigt, omarbета förslag rörande kyrkobyggnader;

att övervaka, att fastställda ritningar och av Kungl. Maj:t eller ämbetet givna bestämmelser rörande kyrkobyggnads- eller reparationsarbeten följas och att dylika arbeten ordnas och bedrivs på ett ur alla synpunkter tillfredsställande sätt, samt att, om ej så sker, härom göra anmälan till ämbetet för vidtagande av de åtgärder, som av omständigheterna påkallas;

att, där kyrkobyggnader eller kyrkoreparationer skola helt eller delvis bestridas av statsmedel, uppgöra förslag till arbetets ordnande och kontrollerande samt närmast tillse, att beviljade statsmedel rätt användas;

att upprätta för nådig fastställelse avsedd förteckning över sådana staten tillhöriga byggnader, som hava ett avsevärt konstnärligt eller kulturhistoriskt värde;

att granska alla ärenden rörande å denna förteckning upptagna byggnader samt att i övrigt med avseende på dessa byggnader i tillämpliga delar utöva samma verksamhet, som ovan föreskrivits beträffande kyrkor;

att ordna och leda arkitektoniska och arkeologiska undersökningar, där sådana befinnas nödvändiga för bedömning av ett ärende rörande kyrka eller annan kulturhistoriskt värdefull byggnad eller för komplettering av arkivet eller eljest;

att granska ärenden rörande stadsplaner, som beröra konst- eller kulturhistoriskt värdefulla städer eller stadsdelar;

att handhava vården om ämbetets under byrån ställda huvudsamlingar av ritningar, fotografier och skriftliga uppgifter rörande kyrkor och historiska profanbyggnader samt tillse att dessa systematiskt kompletteras;

att handhava vården om ämbetets bibliotek;

att med uppmärksamhet följa utvecklingen av den historiska byggnadsvården och restaureringskonsten samt i samband därmed stående lagar och författningar i andra länder; samt

att avgiva årsredogörelse för byråns verksamhet.

Stadsplane-
byråns
uppgifter.

Stadsplanebyrån skulle övertaga den tekniska avdelningens åligganden i avseende å ärenden, som röra stadsplaner och därmed samman-

hörande ämnen, såsom tomtindelningar, byggnadsbestämmelser, besvär och dispensansökningar i byggnadsfrågor samt författningar angående sådana ämnen. Byrån skulle icke erhålla någon principiellt ny uppgift men dess utövande av högsta inseedet över stadsplaneväsendet i riket skulle ske på ett långt mera rationellt och tidens fordringar motsvarande sätt, än som med nuvarande organisation och arbetskrafter är möjligt.

Följande åligganden skulle sålunda tillkomma *stadsplanebyrån*, nämligen:

att handlägga alla på överintendentensämbetet ankommande ärenden rörande stadsplaner, tomtindelningar, byggnadsbestämmelser, byggnadsverksamheten reglerande författningar, besvärsmål i stadsplane- och byggnadsfrågor samt dispensansökningar i fråga om tillstånd att bygga i strid mot gällande författningar; vilket, bland annat, innebär

att granska kartor och handlingar såväl ur formell synpunkt som med hänsyn till rent tekniska, trafiktekniska, hygieniska, sociala, ekonomiska och estetiska fordringar,

att, där vid sådan granskning felaktigheter yppa sig, anvisa sätt för deras avhjälpan och därom förhandla med vederbörande och

att, i fall av särskilt uppdrag, uppgöra förslag till stadsplan, tomtindelning eller byggnadsbestämmelser för kronan tillhöriga områden; vidare

att hava vården om det till byrån hörande arkivet, omfattande kopior av fastställda stadsplaner med beskrivningar, städers och stadsliknande samhällens fastställda byggnadsordningar samt av Kungl. Maj:t för visst område fastställda särskilda byggnadsbestämmelser;

att med uppmärksamhet följa utvecklingen av stadsplanekonsten i andra länder och i samband därmed stående lagar och författningar; samt att avgiva årsredogörelse för byråns verksamhet.

Vad slutligen den administrativa byrån beträffar, skulle denna bestrida de hos ämbetet förekommande kansligöromålen — med undantag naturligtvis av dem, som endast beröra någon särskild av de tekniska byråerna, t. ex. förandet av byrådiarium m. m. — samt verkets kamerala göromål.

Administra-
tiva byråns
uppgifter.

Byrån skulle alltså övertaga den administrativa avdelningens åligganden utom de uppgifter, som, enligt vad förut sagts, skulle tillkomma intendentsbyrån. Såsom i det hela ny uppgift skulle med hänsyn till deras övervägande administrativa karaktär tilläggas byrån de bestyr med försäljning av staten tillhörig tomtmark, vilka föreslagits skola överlåtas å ämbetet. Som det emellertid kan antagas, att tekniska angelägenheter, närmast besläktade med dem, som intendentsbyrån skulle handhava, bliva i större eller mindre omfattning förknippade med sistnämnda upp-

gift, bör vid dess fullgörande administrativa byrån hava att påräkna biträde i berörda avseende av intendentsbyrån.

Ämbetets ifrågasatta skyldighet att avgiva årsberättelse skulle komma att åsamka jämväl administrativa byrån en del göromål, i överensstämmelse med byråns uppgifter i allmänhet inom ämbetsverket dock i det stora hela av annan art än de övriga byråerna. Den del av berättelsen, vars författande skulle ankomma på administrativa byrån, kan nämligen antagas bliva förhållandevis ringa, men däremot skulle byrån ombesörja redigeringen och tryckningen av berättelsen. I överensstämmelse härmed torde även redigeringen och tryckningen av ämbetets meddelanden lämpligen böra åläggas ifrågavarande byrå.

Den administrativa byrån skulle även erhålla sin andel av ämbetsverkets allmänna åligganden; och beträffande de inre åliggandena, som enligt sin natur förnämligast måste tillhöra denna byrå, bör med anledning av vad därutinnan anförts i fråga om de tekniska byråerna särskilt framhållas, att värden om ämbetets handlingsarkiv skulle åligga byrån.

I kortfattad översikt framställda skulle *administrativa byråns* åligganden bliva följande:

att handlägga de ärenden, som röra ämbetsverkets organisation, såsom tjänstetillsättningar, ledigheter, förordnanden, entlediganden, tjänstgöringsbetyg, disciplinära bestraffningar, frågor om de till ämbetets disposition ställda anslagen, ändringar i ämbetsverkets stat, avlöningsvillkor, instruktion, m. m.;

att, med biträde om så erfordras av intendentsbyrån, handlägga ärenden angående försäljning av staten tillhörig tomtmark, vilket innebär bland annat att dels, i fall en under annan myndighets än ämbetet inseende ställd fastighet skall avyttras, ingå överenskommelse med nämnda myndighet om övertagande av fastighetens förvaltning, dels vidtaga för försäljningen erforderliga förberedande åtgärder, dels träffa avtal om tomtmarkens avyttring samt upprätta och å kronans vägnar under-teckna därtill hörande kontrakt och andra handlingar, dels ock bevaka kronans rätt på grund av verkställda avyttringar av mark av ifrågavarande slag;

att handlägga ärenden angående inköp för kronans räkning av tomtmark, vilka på grund av särskilt uppdrag eller ämbetsverkets befattning med försäljning av sådan mark eller eljest kunna ankomma på ämbetsverket;

att i enlighet med av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter förvalta och redovisa till ämbetsverkets disposition ställda medel, vilket åliggande innebär en stor mängd smärre göromål, såsom uttagning av medel, siffergranskning av räkningar (den sakliga granskningen skulle utföras av vederbörande tekniska byrå), utanordnande och utbetalande av särskilda belopp, förändret av räkningsförteckningar, förändret av ämbets-

verkets räkenskaper och upprättandet av bokslut däröver, förandet av kontrollräkning över ämbetsverkets i riksbanken insatta medel, m. m.;

att besörja verkställandet av ämbetsverkets på byråns föredragning fattade beslut;

att vid de av de övriga byråernas föredragningar, som föranleda från ämbetsverket (således ej från endast någon av de tekniska byråerna) utgående expedition, och även vid eljest förekommande tillfällen ansvara för den formella behandlingen av ärendena;

att förrätta de för hela ämbetsverket gemensamma registrators- och arkivariegöromålen, vilket i sistnämnda avseende huvudsakligen innebär att handhava och vårda ämbetets handlingsarkiv; samt

att förrätta de för hela ämbetsverket gemensamma sekreterargöromålen, såsom uppsättande av alla från verket utgående expeditioner, ombesörjande av deras utskrift och expediering, m. m.

Chefsbefattningarna å de olika byråerna utgöra så att säga själva ryggraden i överintendentsämbetets nya organisation; det sätt, varpå nämnda befattningars innehavare utöva sina åligganden, är uppenbarligen av allra största betydelse för ämbetsverkets förmåga att fylla sina många och olikartade uppgifter. Det ligger därför i sakens natur att, vid övervägande av vilken personal som är för ämbetsverket erforderlig, uppmärksamheten i främsta rummet riktas å frågan om den kompetens, cheferna för de särskilda byråerna böra innehava, och den tjänsteställning, dem i överensstämmelse därmed bör tillerkännas.

Vad då först beträffar *byggnadsbyrån*, är den verksamhet, som kommer att där utövas, närmast likartad med den, som förekommer å ett stort arkitektkontor, enskilt eller offentligt. Ledaren av denna verksamhet måste därför innehava samma egenskaper, som återfinnas hos en framstående arkitekt. Han måste således hava hög konstnärlig begåvning, utpräglat sinne för det praktiska och ekonomiska, stor och mångsidig erfarenhet å husbyggnadsverksamhetens område samt den för en arbetsledare och tillika tjänsteman nödvändiga organisationsförmågan. Han bör med ett ord kunna intaga en plats i främsta ledet bland samtidens svenska arkitekter. Hans jämbördiga inom yrket torde i regeln vara att finna bland de fritt praktiserande arkitekterna, och deras av yrkesutövningen härflytande årsinkomster torde i allmänhet snarare överän understiga 20,000 å 30,000 kronor. Av de i offentlig tjänst anställda arkitekterna finnes endast en, som skulle intaga ställning framför byggnadsbyråns chef, och det är chefen för ämbetsverket. Av övriga offentligt tjänsteställda byggnadsteknici torde, om överhuvud

Chefernas
för byråerna
kompetens
och tjänste-
grad.

taget någon, blott en eller annan behöva fylla fordringar, som någorlunda motsvara dem, man måste ställa å byggnadsbyråns chef. Såsom exempel å tekniska tjänstemän av ifrågavarande slag och deras anställningsvillkor må nämnas, att överingenjören vid vattenfallsstyrelsens byggnadsbyrå uppbär i årlig avlöning 15,000 kronor, byggnadschefen hos arméns kasernbyggnadsnämnd likaledes 15,000 kronor, avdelningschefen för Stockholms stads byggnadskontors arkitekturavdelning 9,000 kronor, stadsarkitekten och vice stadsarkitekten i Stockholm respektive 11,000 och 8,000 kronor, den senare med rätt till två löneförhöjningar, vardera å 500 kronor, efter respektive 5 och 10 år. — I betraktande av vad sålunda anförts och med avseende särskilt därå, att planmässigheten vid statens byggnadsverksamhet i allmänhet och ekonomien vid överintendentsämbetets *nybyggnadsverksamhet*, vars årliga medelvärde enligt av de sakkunniga föranstaltad utredning uppgått under perioden 1903—1912 till cirka 400,000 kronor men de senare åren till väl det dubbla, liksom vid en hel del annan för statens räkning utövad byggnadsverksamhet i synnerhet kommer att bliva i hög grad beroende av chefen för byggnadsbyrån, torde till denna post icke kunna påräknas fullgod innehavare, såvida ej befattningen sättes i de reglerade verkens tredje normalgrad, d. v. s. att befattningen bliver en byråchefstjänst. Den formella kompetensen för befattningshavaren torde böra bliva densamma, som nu är stadgad för förste intendenten å tekniska avdelningen, d. v. s. att hava genomgått byggnadsskolan vid akademien för de fria konsterna och från samma skola blivit utskreven med betyg om godkända kunskaper eller kunna förete behörigt intyg över motsvarande insikter.

Intendentsbyråns arbetsuppgifter äro i huvudsakliga avseenden lika dem, som förekomma å byggnadsbyrån. Ledaren av dessa arbeten måste därför i stort sett innehava enahanda kvalifikationer som chefen för sistnämnda byrå. Han behöver dock ej, som förut sagts, samma konstnärliga begåvning som byggnadsbyråns chef och ej heller i samma grad som denne förmågan att planlägga och övervaka stora enhetliga arbeten; men han måste däremot besitta en hög grad av förmåga att kunna samtidigt dirigera en mångfald smärre till vitt skilda platser förlagda arbeten: arbetena bestå ju av underhålls- och mindre ändringsarbeten, varvid det gäller att uppnå åsyftade resultat med minsta möjliga åtgärder och att bringa arbetena till utförande på sådant sätt, att minsta möjliga rubbningar förorsakas vid vederbörande lokalers användande. Även på denne befattningshavare vilar ett stort ekonomiskt ansvar. Det torde nämligen mest ankomma på honom, huru det årliga anslaget till byggnader och reparationer å 370,000 kronor jämte de

övriga medel, som för samma ändamål stå till överintendentsämbetets förfogande, bliva utnyttjade. De uppgifter, som skulle tillkomma chefen för intendentsbyrån, äro närmast jämförliga med dem, som åvila chefen för ett stadsfastighetsbolag av största mått; överintendentsämbetet har ju under sin vård över 200 mestadels mycket betydande byggnader. De sakkunniga hava därför föreslagit, att jämväl intendentsbyråns chef skall bliva en tredje gradens tjänsteman, en byråchef. Beträffande hans formella kompetens hava de uttalat, att den borde vara densamma som för chefen å byggnadsbyrån. Ifråga om tjänstegraden delar jag för min del de sakkunnigas uppfattning. Vidkommande byråchefens å intendentsbyrån kompetens finner jag däremot ej nödvändigt att, åtminstone för närvarande, uppställa så stränga fordringar som för byggnadsbyråns chef. Utom arkitekterna finnes ett betydande antal högskolebildade byggnadsteknici — jag syftar härmed på de från tekniska högskolans fackskola för väg- och vattenbyggnadskonst utgångna ingenjörerna — som jämväl mer eller mindre uteslutande syssla med husbyggande. De avseenden, vari dessas utbildning brister i jämförelse med arkitekternas, torde vara just de, som för intendentsbyråns verksamhet äro av minsta betydelsen. Jag finner det därför lämpligt att vidga den krets, varinom de blivande cheferna för intendentsbyrån skola sökas, genom att såsom formell kompetensfordran alternativt uppställa styrkt utbildning vid nämnda fackskola. Nyligen hava emellertid studieplanerna för tekniska högskolans fackskolor för husbyggnadskonst och för väg- och vattenbyggnadskonst ändrats därhän, att olikheterna i utbildning mellan husbyggare och väg- och vattenbyggare blivit mera framträdande. Det torde emellertid dröja avsevärt länge, innan denna ändring beträffande byggnadsteknikernas utbildning kan komma att bliva av betydelse för rekryteringen av intendentsbyråchefsbeställningen. När så i framtiden dock kommer att ske, torde det böra tagas under övervägande i vad mån jämkning i fordringarna på den formella kompetensen för ifrågasvarande befattning må härav föranledas.

Även den *kulturhistoriska byråns* uppgifter äro av husbyggnadsteknisk och konstnärlig art. Men det som framför annat, åtminstone från överintendentsämbetets egen synpunkt sett, giver byrån dess särskilda karaktär, är det utpräglad vetenskapliga momentet i dess arbete. Den som skall närmast leda och ansvara för byråns verksamhet måste innehava höga kvalifikationer i båda de nyssnämnda avseendena. Han måste vara utbildad arkitekt med stor praktisk erfarenhet på sitt särskilda område, den moderna restaureringstekniken, men därjämte måste han innehava såväl allmänna som i fråga om byggnadsminnena speciella

kultur- och konsthistoriska samt arkeologiska insikter, jämförliga med dem, som fordras av en akademisk lärare. Med den byggnadsminnesvård, som, enligt de i ämnet framställda förslagen, skulle förläggas till överintendentensämbetet, skulle uppenbarligen på denna byrå och således närmast dess chef ankomma tillvaratagandet av stora, ofta omistliga ideella värden. Ifrågavarande byrås chef kommer väl ock, på grund av sina säregna kvalifikationer, att bliva den av styrelsens ledamöter, som inom sitt område intager den självständigaste ställningen gentemot ämbetsverkets chef. Hans befattning torde därför ej kunna sättas lägre än i tredje graden. Den formella kompetensen för denna byråchef torde böra vara densamma som för byggnadsbyråns chef samt därjämte avlagd filosofie licentiatexamen med minst godkända kunskaper i konsthistoria eller ock behörigt intyg om motsvarande kunskaper.

Ej heller den återstående tekniska byråns, *stadsplanebyråns*, chef torde kunna tilldelas ringare tjänstegrad än hans kolleger å de övriga byråerna. Jämväl å honom måste nämligen ställas höga anspråk i olika avseenden och på hans tjänsteutövning äro stora såväl materiella som ideella värden beroende. Han måste som grundläggande fackkunskap besitta ingående kännedom om och erfarenhet i husbyggnadskonsten, visserligen ej i samma grad som hans kolleger å byggnads- och intendentsbyråerna men dock efter sådana mått, att redan till följd därav tillgången på för befattningen kvalificerade personer blir tämligen inskränkt. Han måste även hava konstnärlig begåvning, som, ehuru i huvudsakliga avseenden av annan art, dock är jämförlig med den, som måste förefinnas hos byggnads- och kulturhistoriska byråernas chefer. Men härutöver måste stadsplanebyråchefen innehava en hel del speciella kvalifikationer. Han måste sålunda väl känna åtminstone grunderna för dränering av större områden, för anordnandet av gatutrafik, för bostadshygien och övriga i orter med sammanträngd befolkning förekommande hygieniska spörsmål, såsom anordnandet av vatten- och kloakledningar m. m. Slutligen måste han hava grundliga insikter i och förståelse för de med tiden allt talrikare och mera invecklade sociala problem, som äro förknippade med stadsbildningarna. Av honom måste alltså fordras betydande studier, mångsidig begåvning och ett genom omfattande erfarenhet på stadsplanekonstens område mognat omdöme. De ekonomiska värden, som äro beroende av en stadsplan och för vilka alltså ifrågavarande befattningshavares verksamhet är av betydelse, äro ofta högst avsevärda. Med stadsplanefrågor sysslar i större eller mindre utsträckning en hel tjänstemannakår, nämligen stadsingenjörerna och delvis även stadsarkitekterna, vilka givetvis, allt efter vederbörande städers

storlek och andra omständigheter, avlönas efter olika normer. I Stockholm är den årliga avlöningen för stadsingenjören bestämd till 10,000 kronor och för vice stadsingenjören till 7,000 kronor med två löneförhöjningar, vardera å 500 kronor, efter respektive 5 och 10 år. Flera städer hava större kommunala apparater för behandling av stadsplanefrågor. Stockholm har sålunda en stadsplanekommission, vilkens arbeten ledas av en på området skolad arkitekt med årlig avlöning av 15,000 kronor. De stadsplaneförslag, som utarbetas av berörda kommunala organ, skola undergå granskning å överintendentsämbetets stadsplanebyrå. Det ligger då i sakens natur, att till innehavare av den befattning, varå närmaste ansvaret för byråns arbeten vilar, måste förvärvas en person, som inom sitt fack är åtminstone icke underlägsen de funktionärer, vilka utarbetat förslagen. Honom torde därför, som ovan anförts, ej kunna bjudas ringare tjänstegrad än byråchefs grad. Hans formella kompetens torde, i betraktande av att många av de kommunala funktionärer, som syssla med stadsplanefrågor, äro ej arkitekter utan ingenjörer, böra vara densamma som för chefen å intendentsbyrån.

Vid den föreslagna uppdelningen av överintendentsämbetets åligganden å de särskilda byråerna har iakttagits, att några göromål av teknisk natur praktiskt taget icke tilldelats den *administrativa byrån*. Arbetet å denna byrå bliver därför till sin art fullt jämförligt med det, som förekommer inom de administrativa ämbetsverken i allmänhet. Vid bedömandet av den tjänsteställning, som bör tillerkännas byråns chef, har man därför icke att taga hänsyn till sådana särskilda förhållanden, som enligt det ovan sagda äro att räkna med vid rekryteringen av de tekniska byråchefsposterna, utan härvidlag torde samma principer böra följas som i allmänhet vid de centrala ämbetsverken av vanlig organisation.

Inom dessa förekomma befattningar såsom föredragande och chef för byrå eller avdelning av egentligen endast två typer, nämligen dels rena tredjegradstjänster, byråchefs befattningar, och dels tjänster av grad mellan tredje och andra graden med avlöning i andra graden, byrådirektörs befattningar, befattningar såsom sekreterare och ledamot, m. m. Den förra tjänstetypen är regel. Den senare är däremot ganska sällsynt; hos ämbetsverken av vanlig organisation torde den numera, sedan riks försäkringsanstalten omorganiserats, förekomma endast inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt kontrollstyrelsen. Det sistnämnda verket torde emellertid vara föga lämpat såsom jämförelsematerial, då det är förhållandevis nybildat och ännu att räkna till de mindre ämbetsverken samt dess organisation väl får anses vara präglad av den försiktighet, som måste följa av otillräcklig erfarenhet om dess verksamhetsområdes antagliga utveckling. Däremot torde väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förtjäna mera beaktande i förevarande avseende. Denna myndighet hör nämligen liksom överintendentsämbetet till den grupp av ämbetsverk,

som hava till speciell uppgift att, i den mån staten därmed tagit befattning, reglera någon särskild fri yrkesverksamhet och därmed sammanhängande förhållanden. Till ifrågavarande grupp torde kunna räknas, utom överintendentsämbetet och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, medicinalstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen och i viss mån även domänstyrelsen. Dessa styrelser äro, enligt sakens natur, bildade av huvudsakligen yrkeskunniga personer, men i var och en av dem finnes därjämte en ledamot med vanlig ämbetsmannautbildning. Bortsett från överintendentsämbetet, som ännu ej reglerats, är denne administrative ledamot i samtliga verken byråchef med undantag för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, där han, såsom förut nämnts, är byrådirektör. Vid bestämmandet av överintendentsämbetets administrative styrelseledamots tjänstegrad i den nya organisationen synas endast de två alternativen kunna komma under övervägande, huruvida regeln härvidlag — att ledamoten är byråchef — eller det förefintliga undantaget — att han är byrådirektör — bör följas. Av inverkan på valet däremellan torde kunna vara vad som vid regleringen av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förekommit i fråga om denna styrelsers administrative ledamots tjänstegrad. Styrelsen hade nämligen föreslagit, att befattningen såsom föredragande för administrativa ärenden hos styrelsen måtte uppflyttas till tjänst av tredje normalgraden, och såsom stöd härför åberopat, bland annat, jämförelse med byråchefen och föredraganden för kansli- och ekonomiska ärenden i lantbruksstyrelsen. Löneruleringskommittén yttrar härom i sitt med underdånig skrivelse den 4 februari 1911 överlämnade betänkande angående reglering av löneförhållanden m. m. beträffande väg- och vattenbyggnadsstyrelsen följande:

»Kommittén, som nogsam t äger kännedom om vad i olika hänseenden åligger nyssnämnde byråchef hos lantbruksstyrelsen, har icke kunnat ansluta sig till den uppfattning av de ifrågavarande båda tjänsterna, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen genom den gjorda jämförelsen velat göra gällande.

I sådant hänseende vill kommittén erinra, hurusom, enligt 20 § av instruktionen för lantbruksstyrelsen av den 2 oktober 1908, byråchefen för kansli- och ekonomiska ärenden i sistnämnda styrelse, förutom skyldighet att föredraga nyssberörda ärenden samt närvara vid föredragning av vissa andra ärenden, åligger, bland annat, att ansvara för uppsättningen av samt till styrelsens granskning överlämna koncept till expeditioner i samtliga de mål och ärenden, vilka föredragits hos styrelsen — alltså även de som föredragits av styrelsens tekniska ledamöter — att uppbära och handhava till styrelsen inkommande medel, utbetala desamma till vederbörande och i laga ordning redovisa för dem. Ävenledes skall han hava uppsikt över samt ansvara för registrators- och aktuariegöromålens behöriga skötande.

Det torde även böra anmärkas, att å lantbruksstyrelsens stat icke finnes upptagen någon biträdande ordinarie tjänsteman, vare sig av andra eller första graden.

Vid nu antydda förhållanden och då någon ändring icke ifrågasatts i avseende å tjänsteäliggandena för byrådirektören inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, har kommittén icke kunnat biträda styrelsens förslag uti ifrågavarande hänseende. Kommittén har alltså ansett byrådirektören böra i avlöningshänseende hänföras till andra normalgraden.»

Vad kommittén sålunda yttrat om den administrative byråchefen i lantbruksstyrelsen är i anmärkningsvärt hög grad tillämpligt å överintendentsämbetets administrative ledamot: dock torde redan i detta sammanhang böra framhållas, att

arbetsmängden å ämbetets administrativa byrå säkert kommer att bliva så omfattande, att byråns chef ej mäktar ensam stå för densamma utan måste till sitt biträde hava även ordinarie arbetskrafter.

Vid övervägande av de olika på frågan inverkan omständigheterna har jag i likhet med de sakkunniga kommit till den uppfattningen, att befattningen såsom föredragande för de administrativa ärendena hos överintendentsämbetet bör vara en tjänst av tredje normalgraden, en byråchefstjänst. Till stöd för denna uppfattning må utöver vad som anförts ytterligare följande synpunkter framhållas. För ett ämbetsverk av den storlek, överintendentsämbetet redan uppnått och för framtiden än ytterligare kommer att få, är det givetvis av största betydelse, att ämbetsverkets ende administrativt utbildade styrelseledamot är till sin verkliga kompetens fullt jämbördig med ledamöterna i de ordinära administrativa verken. Med avseende härå torde det vara såväl billigt som för tjänstens nöjaktiga besättande nödvändigt, att ämbetets administrative ledamot tillägges byråchefs grad. Hänsynen till tjänstens nöjaktiga besättande torde för övrigt i alldeles särskilt hög grad peka härför, när det gäller ett ämbetsverk av det slag som överintendentsämbetet. Befattningen såsom föredragande för de administrativa ärendena kan icke anses lämna någon utsikt till vidare befordran, givetvis icke inom ämbetsverket och som regel ej heller utom detsamma. Vid befattningens erhållande måste vederbörande alltså räkna med, att han inträder på sista stadiet av sin tjänstemannabana och att han där kommer att förbliva hela sin återstående tjänstetid. Under sådana förhållanden är det uppenbart, att befattningen, därest den bliver av den lägre av de ifrågakommande typerna, icke kommer att åstundas av personer av större duglighet. Bliver befattningen åter av den högre typen, d. v. s. en byråchefstjänst, torde fullt kompetenta aspiranter till densamma vara att påräkna vid tillsättandet, som dessutom under nämnda förutsättning, jämlikt vedertagna befordringsnormer, kan ske mera efter sakliga grunder än efter åldersmeriter. Att göra ifrågavarande befattning till en byråchefstjänst torde också vara välbetänkt med hänsyn därtill, att ämbetet, som huvudsakligen kommer att bestå av personer med praktisk och konstnärlig läggning och vilka därför icke alltid kunna förutsättas tillika hava utpräglat sinne för egenarten av arbetet inom ett ämbetsverk, till äventyrs kunde föranledas att underskatta den formella och rättsliga sidan av sin verksamhet, därest den specielle representanten härför inom ämbetet anvisas en blygsammare tjänsteställning än de tekniska styrelseledamöterna.

Den formella kompetensen för den administrative byråchefen torde

böra vara densamma, som är bestämd för den administrative förste intendenten. Härutinnan bör således gälla vad som i allmänhet är eller kan varda föreskrivet om inträde i rikets administrativa ämbetsverk.

Över-
intendents-
ämbetets
biträdande
arbets-
krafter.

Ehuru styrelseledamöternas antal, enligt vad ovan föreslagits, skulle betydligt ökas, kunna överintendentsämbetets åligganden givetvis icke fullgöras av verkets chef och ledamöterna ensamma, utan biträdande arbetskrafter måste fortfarande såsom hittills stå till styrelsens förfogande. Sålunda är det just i avseende å dessa arbetskrafter, som det förut omförmälda särdraget i ämbetsverkets organisation med tjänstemän utom stat framträder. Ty verkets ifrågavarande arbetskrafter tillhöra två med hänsyn till tjänstgöringens art åtskilda grupper, nämligen *dels* sådana biträden, som vid behov anlitas för utförandet av för varje gång särskilt meddelade uppdrag, och *dels* regelbundet tjänstgörande personal. I denna grundläggande indelning torde skäl ej föreligga att göra ändring vid omorganisation av ämbetsverket.

Den förra gruppen utgöres huvudsakligen av arkitekterna utom stat, vilka föreslagits skola bibehållas men för smärre uppdrag användas i mindre omfattning än nu sker (sid. 206).

Till nu ifrågavarande grupp arbetskrafter höra även de helt och hållet extra och till sin art tillfälliga biträden, som ämbetet jämlikt §§ 4 och 20 i sin instruktion äger anlita under vissa omständigheter. Ämbetet äger sålunda, enligt § 4, då ämbetet för verkställighet av byggnadsarbeten för kronans räkning har behov av att genom sakkunnig person, som ej är anställd vid ämbetet, låta uppgöra eller granska förslag av teknisk art, vilka ligga utom det egentliga arkitektyrket, att som dylikt biträde anlita den eller de personer, vilka ämbetet i varje fall finner lämpliga och som kunna vara villiga att åtaga sig uppdraget. Såsom chefer för byggnadsföretag, vilka verkställas genom överintendentsämbetets försorg, eller såsom biträdande tillsyningsmän vid dylika byggnadsföretag eller vid de årliga reparationerna å kronans hus äger vidare överintendentsämbetet, enligt § 20, då sådant erfordras, anställa på bestämd eller obestämd tid någon av sina extra ordinarie arkitekter eller annan byggnadskunnig person. Dessa stadganden, som uppenbarligen endast avse anställandet av mer eller mindre tillfälliga biträden, hava emellertid med tillväxten av ämbetets arbetsbörda kommit att mer och mer få utgöra hemul för anställandet av både stadigvarande och inom ämbetet regelbundet tjänstgörande arbetskrafter. Vid omorganisation av ämbetet bör givetvis åt sådana arbetskrafter beredas plats inom själva organisationen och stadgandenas tillämpning därigenom återföras till de extra

ordinära behoven av för visst speciellt uppdrag särskilt lämpat biträde. Den avsevärda och förvisso önskliga reduktion av stadgandenas, enkannerligen det i § 4 av instruktionen innefattades, praktiska betydelse, som härav bleve en följd, torde emellertid i någon mån motvägas av utvidgning i vissa avseenden av just sistberörda stadgandes omfattning, vartill goda skäl torde föreligga. Stadgandet äger enligt dess lydelse tillämpning endast för det fall, att ämbetet »för verkställighet av byggnadsarbeten för kronans räkning» har behov av särskilt biträde. Dylikt behov torde emellertid fullt ut lika väl kunna yppa sig vid handläggning av ritnings- och granskningsmål, i all synnerhet med den utsträckta granskningssskyldighet för överintendentsämbetet, som föreslagits, och med de moderna byggnadernas allt mer invecklade maskinella och andra tekniska anordningar, vadan ämbetet torde bära tillerkännas befogenhet att även för sådana fall anlita nödigt biträde av utom ämbetet stående sakkunskap. Med hänsyn till de lokala förhållandena, som ofta spela stor roll vid avslutandet av stadsfastighetsaffärer, torde så även bära få ske i visst fall för uppdrag av icke teknisk natur, nämligen vid handhavande av köp och försäljningar av hus och tomter, i ty att ämbetet bör medgivas rätt att i de fall, då sådant provas erforderligt, mot överenskommet tillfälligt arvode för varje gång hänvända sig till sakkunnig affärsjurist. •

Den andra, mera framträdande och för de löpande göromålen särskilt avsedda gruppen av överintendentsämbetets biträdande arbetskrafter utgöres av fast anställd och regelbundet tjänstgörande personal. Till organisationen av denna, som givetvis till antal och beskaffenhet bör stå i direkt förhållande till ämbetsverkets normala arbetsbörda, återkommer jag sedermera. I detta sammanhang torde endast några principiella frågor vid organisationen av ifrågakvarande arbetskrafter bära beröras.

Såsom regeln är inom ämbetsverken, bör även hos överintendentsämbetet personalen indelas till tjänstgöring å de olika byråerna, vadan således de särskilda tjänstgörande i allmänhet äro att anse såsom tillhörande en bestämd byrå. Emellertid kan det antagas ej så sällan inträffa, att arbetet tillflyter byråerna mer eller mindre ojämnt, så att en byrå kan vara ansträngd, under det samtidigt en annan byrå är förhållandevis mindre betungad. För utjämnande av belastningen mellan byråerna torde det därför vara lämpligt att, i likhet med vad som skett beträffande en del andra ämbetsverk, för den biträdande personalen föreskriva skyldighet att, i den mån vederbörandes egentliga sysselsättning det medgiver, efter behörig överordnads anvisning biträda även vid andra göromål (jfr § 32 i instr.).

Förut har framhållits, hurusom till båtnad för ärendenas handläggning inom överintendentsämbetet dess tjänstemän böra företaga tjänsteresor i vida större utsträckning än vad de nuvarande förhållandena medgiva. Det är givet att en hel del av dessa resor måste verkställas av vederbörande byråchefer själva. På grund härav ävensom till följd av semesterledigheter och eventuella sjukdomsförfall m. m. komma byråchefstjänsterna inom överintendentsämbetet att årligen under sammanlagt förhållandevis lång tid vara i avsaknad av sina ordinarie innehavare. Härav skulle lätt kunna vållas oreda och stockning i de löpande ärendenas gång med åtföljande balansbildning och andra olägenheter. För att förekomma detta torde vara nödvändigt, att bland de biträdande tjänstemännen å varje byrå finnes åtminstone en, som formellt och, i den mån sig göra låter, även reellt innehar samma kvalifikationer som vederbörande byråchef och vilken vid byråchefens frånvaro skulle hava att svara för de löpande ärendenas gång. För att denne under byråchefens tjänsteresor och kortare bortovaro av annan orsak icke skulle behöva förordnas att uppehålla byråchefstjänsten och även för att såsom föredragande inför ämbetet av särskilda ärenden (t. ex. angelägenheter, som röra större av någon ämbetets arkitekt lett byggnadsföretag) kunna erhålla den av ämbetets tjänstemän, som av en eller annan orsak bäst vore skickad därför, synes det välbetänt att för ämbetet stadga liknande bestämmelser i ämnet, som finnas intagna i socialstyrelsens instruktion, nämligen att ämbetsverkets chef äger att, då så finnes lämpligt och bestämmelser därom icke redan i arbetsordningen eller eljest äro meddelade, i ledamots ställe förordna annan verkets tjänsteman att föredraga visst ärende eller viss grupp av ärenden, att emellertid sådan föredragning bör ske i närvaro av vederbörande ledamot, där icke denne för särskilt fall därifrån erhåller befrielse, samt att, då annan tjänsteman än ordinarie ledamot av styrelsen föredrager ärende i styrelsen, denne ingår, vad detta ärende beträffar, såsom ledamot i styrelsen.

Slutligen torde i fråga om de tjänstetyper, de biträdande arbetskrafterna lämpligen böra tillhöra, avvikelse från vad därutinnan är vanligt inom de administrativa ämbetsverken i allmänhet vara av överintendentsämbetets rent tekniska uppgifter betingad i så måtto, att bland den regelbundet tjänstgörande personalen böra förekomma även arvodister. Det är givet, att överintendentsämbetet för sitt dagliga arbete behöver biträde av goda, mer eller mindre specialiserade förmågor på byggnadskonstens olika områden. Personer av sådan kvalitet hava emellertid, helst i en stad som Stockholm, ganska lätt att snart finna lönande privat sysselsättning inom sitt yrke. Under sådana förhållanden ligger det i

sakens natur, att en underordnad tjänst inom ämbetet, särskilt en tjänst av första graden, ej kan för personer av det slag, som verket behöver, erbjuda någon lockelse, åtminstone icke för längre anställning. Och för kortare anställning, som för övrigt även för ämbetsverket kunde av åtskilliga skäl vara att föredraga, bleve de med tillträde av ordinarie tjänst förenade obligatoriska pensions- och befordrings- m. fl. avgifterna alltför betungande. För att tillföra ämbetet arbetskrafter av förevarande slag i lägre ställning torde det därför vara nödvändigt att organisera de beträffande tjänsterna såsom arvodesbefattningar.

Av de myndigheter och korporationer, som yttrat sig över de sakkunnigas betänkande, hava, utom överintendentensämbetet, blott ett fåtal uttalat sig i fråga om organisationen av ämbetet, nämligen statskontoret, järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen samt teknologföreningens avdelningar för husbyggnadskonst och för väg- och vattenbyggnadskonst. Av dessa är det teknologföreningen, som i olika avseenden mest ingående kritiserat de sakkunnigas förslag.

Uttalanden i
organisationsfrågan.

Föreningens avdelning för husbyggnadskonst har fäst sig vid arkitekternas utom stat ställning i organisationen. Avdelningen anför:

Teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst.

»Avdelningen anser det av sakkunniga framlagda förslaget vara i huvudsak tillfredsställande, och det är endast mot några punkter i detsamma avdelningen hyser betänkligheter. I första rummet gälla dessa den betydande verksamhet med statens profana nybyggnader, som sakkunniga föreslagit skulle utövas av de arkitekter utom stat, vilka enligt det nya förslaget skulle som hittills vid byggnadsstyrelsen anställas. Även om bibehållandet av institutionen med nämnda arkitekter har för byggnadsstyrelsen så väsentliga fördelar att ett slopande av institutionen ej vore rådligt, torde dock enligt avdelningens mening i instruktionen för byggnadsstyrelsen inryckas bestämmelser, som garantera, att vid överlämnandet av större viktigare byggnadsföretag, vilka styrelsen handhar eller kontrollerar, detta sker till i varje fall lämpligaste arkitekt, oavsett han tillhör styrelsen eller icke. Att så icke varit sakkunnigas mening framgår av uttalanden på flera ställen i betänkandet. Det som berättigar till bibehållandet av institutionen med arkitekter utom stat är, att styrelsen vid granskningar av mål, utömandet av tillsyn m. m. av byggnadsföretag har tillgång till vid styrelsen fästa lämpliga krafter, vilka kunna utföra dessa uppdrag, då deras handläggande icke medhinner av de ordinarie tjänstemännen. Men denna hjälp skulle huvudsakligen behövas på den kulturhistoriska och på stadsplanebyrån. På intendents- och administrativa byrån är ej beräknat användandet av arkitekter utom stat. På byggnadsbyrån skulle denna hjälp för ovan nämnda ändamål endast undantagsvis tagas i anspråk, se sid. 333, 334 och 385, men på denna byrå, vilken handhar den profana byggnadsverksamheten, skulle dessa arkitekter anlitas vid byggnadsfrågors utredande, ritningars uppgörande och byggnadsarbetens ledande. Sakkunniga hänvisa sid. 375 till överintendentensämbetets skrivelse av 7 april 1914

angående byggnadsbyråns verksamhet, däri säges, att de till arkitekter utom stat remitterade målen bliva relativt få och av underordnad betydelse i jämförelse med de rent arkitektoniska uppdragen, och att liksom för närvarande ämbetet skulle, då det erhåller uppdrag uppföra en byggnad, överlämna detta till någon av ämbetets arkitekter utom stat, vilken hade att som arkitekt och arbetschef utföra och leda arbetet. Sakkunniga biträda sid. 377 detta överintendentsämbetets uttalande och nämna, att »för uppgörande av förslag till nybyggnader och andra därmed jämförliga företag för statsverkets räkning samt för den på arkitekt ankommande befattningen med utförandet av sådana företag — uppgörande av beskrivningar och arbetsritningar, utövande av ledningen av byggnadsarbeten m. m. — skulle således de vid ämbetet anställda arkitekterna utom stat fortfarande och under huvudsakligen samma former som hittills användas». D. v. s. denna för hela vårt land så betydelsefulla byggnadsverksamhet omfattande en stor del av den monumentalarkitektur, som i framtiden kommer att uppföras, skulle sålunda enligt det nya omorganisationsförslaget huvudsakligen handhavas av dessa arkitekter utom stat.

Då vid ett genomförande av omorganisationen av överintendentsämbetet den fast anställda personalen så väsentligt ökas, att på byggnadsbyrån för granskningar m. m. tillfällig hjälp av arkitekter utom stat endast undantagsvis behöves men däremot väl behöves på kulturhistoriska och stadsplanebyrån, blir det naturligt, att rekryteringen av kåren sker med hänsyn till denna speciella nödiga hjälp. Någon fastare tjänstgöring vid byggnadsbyrån har arkitekten utom stat sålunda icke haft, och tjänstgöringen på de två andra byråerna med dessas speciella arbetsområden meriterar honom icke till befattningen med byggnadsbyråns större uppgifter. Någon garanti, att den lämpligaste arkitekten för handhavande av ett sådant byggnadsföretag är att söka bland styrelsens arkitekter, finnes ej heller med säkerhet. Avdelningen anser så mycket viktigare, att styrelsen alltid skall vid varje särskilt fall äga vända sig till lämpligaste person, oberoende av dennes ställning till styrelsen, som otvivelaktigt byggnadsstyrelsens inflytande på vår framtida byggnadskonst, om nu ifrågasatta organisation blir genomförd, blir långt kraftigare än nuvarande överintendentsämbetets, och avdelningen icke helt kan undertrycka en farhåga för, att ett ämbetsverks handhavande av särskilt konstnärliga frågor lätt kan bliva mindre lyckligt, om detta ämbetsverk kan tänkas komma att bildas av en för strängt begränsad krets personer. Avdelningen anser därför även, att det icke endast är tillfyllest att styrelsen äger rätt vid ovan berörda slag av uppdrag vända sig till andra arkitekter än arkitekter utom stat, utan att även, såsom redan nämnts, i byggnadsstyrelsens instruktion tydligt bör anges skyldigheten i vissa fall av sådan hänvändelse.

Utom sättet av ett hänvändande till viss i ett särskilt fall väl kvalificerad arkitekt utom styrelsen, borde även för vinnandet av en byggnadsfrågas goda lösning och för erhållande av lämplig arkitekt sättet med tävlingar bland svenska arkitekter av byggnadsstyrelsen användas, och bör även skyldigheten av att detta förfaringssätt vid lämpliga tillfällen kommer till användning i instruktionen för styrelsen omnämnas. Då en arkitekt befunnits lämplig för utförandet av ett arbete, bör, såvida icke särskilda orsaker förefinnas att undantag göres, arbetsledningen av byggnadsföretaget ifråga åt arkitekten överlämnas. Det sätt, som nu inom ämbetet praktiseras, då i undantagsfall ett byggnadsarbete överlämnas åt en arkitekt utom detta, nämligen att åt en av ämbetets arkitekter uppdrages att vara arbetsledare, och

den utifrån tillkallade arkitekten endast har att leverera ritningar och arbetsbeskrivningar men ej har med arbetets utförande att skaffa, synes ej vara lämpligt. Just vid själva uppförandet av en byggnad får denna beträffande material och materialbehandling sin slutgiltiga form, och just ansvarigheten i det ekonomiska skötandet av företaget blir för arkitekten en sporre att ur yrkessynpunkt klokt uppgöra sina förslag. Den nödiga kontrollen över honom, han må nu vara arkitekt utom stat eller icke, äger ju alltid styrelsen, inför vilken alla ärenden sammanhängande med bygget skall föredragas. En fråga, som avdelningen även anser bör i instruktionen för styrelsen tydligt klarläggas, är arkitekten-arbetsledarens ställning till handläggningen inför styrelsen av ärenden rörande byggnadsföretag. Av sakkunniges förslag framgår, att byråchefen och i hans ställe föreståndaren på byggnadsavdelningen är föredragande i byggnads mål inför styrelsen. Det är enligt avdelningens åsikt av största vikt att arkitekten-arbetsledaren själv får närvara vid styrelsens sammankomster, när ärenden röranden hans uppdrag handläggas, och där föredraga desamma, eljest händer lätt, att ärenden sammanhängande med hans arbete avgöras, utan att han fått tillfälle göra sina synpunkter tillräckligt gällande, vilket kan vara till skada för arbetet i fråga.

Är avsikten, att den kår av arkitekter utom stat, som tillhör styrelsen, ej blott skall rekryteras med tanke på den tillfälliga hjälp för granskningar m. m. på kulturhistoriska, stadsplane- och byggnadsbyråerna dess medlemmar kunna lämna, utan även att desamma i större eller mindre utsträckning användas för viktigare arbetens utförande tillhörande byggnadsbyrån, anser avdelningen, att det är av största vikt, att vid denna rekrytering kåren tillföres det bästa möjliga arkitektmaterial. Inträde i kåren bör då ej ske blott genom styrelsens antagande av arkitekter efter ansökan utan även genom styrelsens kallande av lämpliga sådana. Genom enbart det förstnämnda tillvägagångssättet erhålles ej tillräcklig garanti för, att den kvalitativt bästa kår av arkitekter kommer att stå till styrelsens förfogande.»

Med anledning av vad teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst sålunda anfört har överintendentsämbetet yttrat sig. Ämbetet framhåller därvid, att vad avdelningen anfört egentligen är ett uttryck för en farhåga, att ämbetet skulle förbehålla alla större byggnadsföretag åt sina arkitekter utom stat, samt att avdelningen såsom skydd mot denna fara föreslagit att i instruktionen skulle införas bestämmelser om,

att viktigare byggnadsföretag skulle överlämnas till lämpligaste arkitekt, oavsett om han tillhörde ämbetet eller ej;

att tävlingar borde av ämbetet anordnas;

att arbetsledningen skulle överlämnas åt den arkitekt, som uppgjort ritningarna;

att arkitekten-arbetsledaren skulle själv för ämbetet föredraga ärenden rörande av honom lett byggnadsföretag; samt

att inträde i den vid ämbetet attacherade arkitektkåren skulle kunna ske ej blott genom antagande efter ansökan utan även genom kallande.

Överintendentsämbetet förklarar sig finna de av teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst sålunda framställda förslagen vara av den art, att de böra kunna tillmötesgåas vid utarbetandet av en blivande instruktion, och detta så mycket mer, som samtliga de föreslagna tillvägagångssätten vore tillämplade i nuvarande praxis inom ämbetet med undantag av det sistnämnda.

Departementss-
chefen.

Den uppfattning av arkitekternas utom stat ställning i den centrala husbyggnadstekniska myndighetens organisation, som kommit till uttryck i det föreliggande yttrandet av teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst, skiljer sig från vad jag förut i överensstämmelse med de sakkunnigas mening anfört i ämnet. Motivet för bibehållandet av institutionen med arkitekter utom stat var ju att därigenom söka tillförsäkra statens husbyggnadsverksamhet, i vad överintendentsämbetet kunde öva inflytande på densamma, fördelarna av de *båda* eljest tänkbara systemen för nämnda verksamhets utövande, nämligen att lägga densamma i händerna uteslutande på antingen rena tjänstarkitekter eller ock fullständigt fritt praktiserande arkitekter. Den valda organisationen avser därför att utan uppgivande av den bundna ordning, som är för statsförvaltningen i varje dess yttring nödvändig, vid statens husbyggnadsverksamhet bevara den frihet, som enligt sakens natur är ett ofrånkomligt livsvillkor för byggnadskonsten såsom för all annan konst. Med hänsyn härtill är det klart, att arkitekterna utom stat äro av vikt för överintendentsämbetet ej endast eller ens huvudsakligen — såsom teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst synes hava uppfattat saken — vid utövandet av ämbetets granskande funktioner utan jämväl vid de större uppgifterna att utarbeta förslag till byggnadsföretag. I betraktande härav torde den av avdelningen uttalade förmodan, att rekryteringen av arkitekterna utom stat komme att ske huvudsakligen ur synpunkten av att tillföra kulturhistoriska och stadsplanebyråerna för deras granskningsverksamhet lämpliga krafter, få anses ogrundad. Ogrundad torde även få anses den av avdelningen hysta farhågan, att ämbetets arkitektpersonal kunde komma att bliva så strängt begränsad, att ämbetets handhavande av särskilt konstnärliga frågor kunde bliva mindre lyckligt. Hos ämbetet äro nämligen, såsom jag förut omnämnt, för närvarande anställda ett trettiotal arkitekter utom stat, och de ifrågasatta utvidgningarna av ämbetets verksamhetsområde torde väl snarare medföra ökning än minskning av detta antal. Inberäknat de å ämbetets stat anställda arkitekterna skulle det alltså bliva åtminstone ett fyrtiotal arkitekter, som komme att handhava byggnadskonstens vård och ut-

veckling i vad ansvaret härför kunde tillkomma överintendentensämbetet. Häri kan jag ej se någon fara för de konstnärliga intressena, helst personombytet inom en så pass stor kår måste bliva ganska livligt samt ämbetet dessutom ej saknar möjlighet att i fall av behov för sina uppgifter anlita utomstående sakkunskap.

Syftet med husbyggnadsavdelningens förevarande framställning är, såsom överintendentensämbetet ock antytt, att de större byggnadstekniska uppdrag för statens räkning, vilka ankomma på ämbetet, skulle få komma jämväl de icke hos ämbetet anställda arkitekterna tillgodo. Motivet härför är omtanke dels om byggnadskonsten, i vilket avseende jag tillåter mig hänvisa till vad jag nyss yttrat, och dels om de utom ämbetet stående arkitekternas yrkesintressen.

Såsom framgår av vad jag i annat sammanhang anført, hava ämbetets arkitekter utom stat av brist på medel för ändamålet ännu aldrig kunnat honoreras skäligt för de gransknings- och dylika smärre uppdrag, som de fått åtaga sig i sin egenskap av tjänstemän hos ämbetet. Vad som hittills gjort, att ämbetet trots nämnda förhållande kunnat rekrytera sin arkitektkår, har varit — utom vederbörandes intresse för ämbetets arbetsuppgifter — utsikten att förr eller senare komma i åtanke vid utdelandet av de större och ordinärt gottgjorda arkitektoniska uppdragen, såsom upprättande av förslag till nybyggnad för statens räkning. Emellertid hava klagomål sedan länge försports över arkitekternas utom stat ställning. Vid en omorganisation av ämbetet blir det därför nödvändigt att söka se till, att dessa arkitekters arbete inom ämbetet bliver bättre gottgjort, och jag har för avsikt att framlägga förslag i sådant syfte. Dock torde man aldrig kunna räkna på, att ersättningen för detta arbete kommer i full paritet med ersättningen enligt gängse grunder för jämförligt arkitektarbete i den fria praktiken. För att uppväga detta och då man givetvis önskar fästa väl kvalificerade krafter vid ämbetet, torde det icke kunna undvikas, att ämbetets egna arkitekter tillerkännas en viss förmånsrätt beträffande de större arkitektoniska uppdrag, som ämbetet har att låta utföra, dock givetvis endast för så vitt de äro uppdragen fullt vuxna.

Teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst anvisar såsom vägar att bereda de utom ämbetet stående arkitekterna tillfälle att få utföra uppdrag för ämbetets räkning, dels att ämbetet direkt anlitar sådan arkitekt antingen genom hänvändelse till någon viss person eller ock genom att utlysa tävlingar och dels att ämbetet kallar sådan arkitekt till arkitekt utom stat hos ämbetet. Enligt vad jag förut sagt torde hinder icke finnas att anlita den förra utvägen, därest det skulle prövas vara

till fördel för en byggnadsfrågas lösning, och finner jag under nämnda förutsättning såväl den ena som den andra formen därav efter omständigheterna användbar. Emellertid vill jag i detta sammanhang framhålla, att, vad särskilt beträffar uppdrag för utom ämbetet stående arkitekt att leda utförandet av byggnadsföretag, vissa betänkligheter häremot torde kunna göras gällande ur den synpunkten, att en sådan arkitekt icke, såsom ämbetets egna arkitekter, arbetar under tjänstemannaansvar. Beträffande den senare utvägen, nämligen den att till arkitekt utom stat kalla en förmåga, vars närmare knytande till ämbetet vore önskligt, så förefaller mig densamma i allmänhet föga lämplig. Givetvis finnes det framstående arkitekter, som väl äro värda den hyllning, som ligger i att av en offentlig myndighet utan egen ansökan formligen kallas till medhjälpare, men det torde stundom vara ovisst om en sådan person antoge en dylik kallelse. Skulle för övrigt en person, vars kallande kunde ifrågasättas, vara benägen att antaga anställning såsom arkitekt utom stat, vunne givetvis en ansökning av honom i sådant syfte bifall. Frågan om kallande av arkitekter utom stat synes således i stort sett icke vara av större betydelse vare sig för ämbetet eller för de utom detsamma stående arkitekterna.

När jag i sinom tid kommer att förelägga Eders Kungl. Maj:ts förslag till ny instruktion för överintendentsämbetet, torde jag få tillfälle att återkomma till de av teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst uttalade önskemålen.

Järnvägsstyrelsen.

Järnvägsstyrelsen förklarar sig för sin del ej haft särskild anledning att närmare ingå i granskning av den nya organisationsform av överintendentsämbetet, som de sakkunnigas förslag innefattar. Dock har styrelsen ansett sig böra erinra om den synnerliga vikten däruppå, att en i allo särskilt på det byggnadstekniska och ekonomiska området sakkunnig byggnadsledning erhålles för de omfattande byggnadsföretag, varmed ämbetet enligt förslaget skulle äga att taga befattning.

I de yttranden, som avgivits av vattenfallsstyrelsen och teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst, beröras såväl vissa allmänna grunder för organisationen av överintendentsämbetet som mera speciella organisationsfrågor. På grund av det inre samband, som förefinnes mellan yttrandenas olika delar, tillåter jag mig emellertid att i ett sammanhang meddela vad däri anförts.

Vattenfallsstyrelsen.

Vattenfallsstyrelsen yttrar:

»Slutligen vill styrelsen med några ord beröra ämbetets föreslagna nya organisation och särskilt de föreslagna kompetensfordringarna för verkets byråchefer

och övriga tjänstemän. Redan ovan har styrelsen framhållit, att denna fråga är av betydelse för ämbetets blivande upplysningsverksamhet. De sakkunniga hava i *hela* sitt betänkande i hög grad framhållit betydelsen av, att all statlig husbyggnadsverksamhet även vid själva byggnadsarbetenas utförande kommer under direkt ledning av arkitekter. Detta förutsätter emellertid, att de arkitekter, som tilldelas dylika uppdrag, hava ej blott konstnärlig kompetens utan även erforderlig teknisk träning, praktisk erfarenhet och icke minst sinne för den ekonomiska sidan av byggnadsverksamheten. I annat fall lär statens bästa ej bliva tillbörligt tillgodosett. Mycket har tvistats om, huruvida arkitekter eller ingenjörer skola hava huvudledningen vid ett större husbyggnadsföretag. Någon hållbar regel lär väl ej i det avseendet låta uppställa sig, utan beror lämpliga lösningen av frågan på, vilka personer det gäller att välja mellan vid varje särskilt fall.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle av de föreslagna avdelningarna inom det omorganiserade överintendentensämbetet både byggnadsbyrån och intendentsbyrån komma att i stor utsträckning syssla med utförande av husbyggnadsarbeten, och gäller det sålunda att som chefer för dessa två byråer alltid kunna förvärva personer, som äga såväl konstnärlig som byggnadsteknisk kompetens. De sakkunniga hava hemställt, att cheferna för båda dessa byråer skulle vara arkitekter. Vattenfallsstyrelsen finner för sin del det väl så lämpligt att åtminstone till chef för den ena byrån kunde ifrågakomma en konstnärligt begåvad skicklig ingenjör.

Under alla omständigheter bör vid byggnadsbyrån finnas anställd en i konstruktions- och byggnadstekniska frågor väl förfaren ingenjör, vilken bör givas en i viss mån självständig ställning vid sidan av byråchefen. I det fall, att även intendentsbyråns chef är arkitekt, bör samma ingenjör även kunna erhålla ledningen av tekniska frågor å intendentsbyrån, såvida ej även där en särskild motsvarande ingenjörstjänst finnes erforderlig.

— — —
 Angående kompetensfordringarna för övriga tjänstemän vill styrelsen framhålla, att civilingenjör, som avlagt examen från tekniska högskolans avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst samt äger väl styrkt kompetens inom husbyggnadsfacket, bör kunna antagas till intendentsbefattning såväl vid byggnadsbyråns utredningsavdelning som vid dess byggnadsavdelning. De sakkunniga hava ansett arkitektutbildning nödvändig för dessa befattningar.»

Med anledning av vad vattenfallsstyrelsen sålunda anfört yttrar överintendentensämbetet, efter att hava sammanfattat de av styrelsen framställda positiva förslagen i förevarande avseende, följande:

Överintendents-
ämbetet.

»Såsom vattenfallsstyrelsen själv antyder, äro dessa fordringar att betrakta såsom ett moment i den gamla tvistefrågan om huruvida arkitekter eller ingenjörer skola hava huvudledningen vid ett större byggnadsföretag. Man hade knappast väntat att se denna fråga upptagen mellan två statens ämbetsverk med så olika arbetsområden som vattenfallsstyrelsen och överintendentensämbetet.

Den erfarenhet rörande husbyggnader för statsverkets räkning, som vattenfallsstyrelsen kan äga, torde näppeligen kunna anses räcka till för ett fullt sakligt bedömande av organisationen av det ämbetsverk, som skall handhava den del av statens husbyggnadsverksamhet, som nu är anförtrodd åt överintendentensämbetet.

Vattenfallsstyrelsen anmärker, att de sakkunniga betonat betydelsen av att all statlig husbyggnadsverksamhet även vid själva byggnadernas utförande kommer under direkt ledning av arkitekter, samt framhåller med anledning härav vikten av att de arkitekter, som tilldelas dylika uppdrag, hava ej blott konstnärlig kompetens utan även erforderlig teknisk träning, praktisk erfarenhet och icke minst sinne för den ekonomiska sidan av byggnadsverksamheten. I annat fall, säger styrelsen, lärer statens bästa ej bliva tillbörligt tillgodosett.

Överintendentsämbetet kan icke tänka sig, att icke 'byggnadsstyrelsen', liksom hittills överintendentsämbetet, kommer att vid valet av chef för ett byggnadsföretag, handla under fullt medvetande om ansvar i de av vattenfallsstyrelsen framhållna avseenden.

'Byggnadsstyrelsens' byggnadsverksamhet kommer, enligt det föreliggande förslaget, icke att skilja sig från överintendentsämbetets redan över ett århundrade med arkitekter bedrivna husbyggnadsverksamhet till arten, möjligen till omfånget, men detta senare endast under förutsättning att de sakkunnigas förslag om att dit överflytta handhavandet av riksbankens, telegrafverkets eller postverkets byggnadsverksamhet av statsmakterna godtagas. Överintendentsämbetet biträder de sakkunnigas åsikt om betydelsen av att även byggnadsledningen anförtros åt person, som genom sina studier är berättigad kalla sig *arkitekt*, det vill säga 'husbyggare' till skillnad från väg- och vattenbyggare, och att det i allmänhet är bäst, att den, som lett uppgörandet av ritningar, beskrivningar, beräkningar och som känner byggnaden i minsta detalj, redan innan den uppförts, även leder dess utförande. Om det förut med något fog kunnat anmärkas på en viss svaghet i arkitektens utbildning i fråga om modern byggnadsteknik och ekonomi, är detta icke längre berättigat, sedan Eders Kungl. Maj:t och riksdagen vid tekniska högskolan upprättat ett särskilt professorat i detta ämne inom arkitekturskolan och studiet av ämnet även fortsättes vid konsthögskolans byggnadsskola. Härmed torde den nämnda stridsfrågan officiellt vara bragt ur världen, åtminstone i fråga om sådan statens husbyggnadsverksamhet, för vilken arkitektonisk kompetens erfordras; härmed är och av statsmakterna anvisad den väg, den har att gå, som ämnar erbjuda åt statsverket sina tjänster såsom husbyggare.

För handhavande av chefskapet för ett statens husbyggnadsföretag av den art, som 'byggnadsstyrelsen' kommer att sysselsätta sig med, fordras, förutom teknisk träning och praktisk erfarenhet, icke blott den av vattenfallsstyrelsen ifrågasatta konstnärliga begåvningen, utan även att denna begåvning arkitektoniskt skolats samt tränats och vunnit erfarenhet i de olika materialiernas formbehandling, likaväl som det för den ledande arkitekten på ritkontoret icke hjälper med enbart *teknisk begåvning*, utan redan där måste fordras av statens arkitekter träning och erfarenhet beträffande materialiernas tekniskt viktiga och ekonomiska behandling; med ett ord arkitekten-husbyggarens yrke fordrar från början till slut träning och erfarenhet i både formbehandling och husbyggnadsteknik. Av väg- och vattenbyggnadsingenjören fordras endast den byggnadstekniska träningen och erfarenheten och detta på byggnadsområden, där betingelserna för materialiers och konstruktioners användning ofta nog äro helt andra än i den art av husbyggnader, som här avses.

Organisationsförmåga och ekonomiskt förstånd, vilka egenskaper äro oundgängliga för en arbetsledare, han må nu bygga hus eller ingenjörbyggnader, äro

förmåner, som naturen utdelar ungefär i samma proportion bland arkitekter som bland väg- och vattenbyggnadsingenjörer.

På grund av vad sålunda anförts kan överintendentensämbetet icke inse att det kan vara någon fördel för statsverket att använda väg- och vattenbyggnadsingenjörer såsom chefer, vare sig för byggnads- eller intendentsbyrån, ej heller såsom arbetschefer vid 'byggnadsstyrelsens' husbyggnader.

Då man för byråchefernas (byggnadsrådets) närmaste män och ställföreträdare — intendenterna — måste fordra likartad kompetens som för byggnadsrådet, torde icke heller å dessa platser väg- och vattenbyggnadsingenjörer vara lämpliga.

De sakkunniga hava emellertid för den ena av intendenterna på intendentsbyrån samt för två biträden (assistenter) på byggnadsbyrån fordrat enbart byggnadsteknisk kompetens. Dessa platser torde kunna besättas med väg- och vattenbyggnadsingenjörer, som dokumenterat sig såsom innehavande även tillräcklig husbyggnadsteknisk erfarenhet, ehuru tekniska skolans byggnadsyrkesskola lämnar ett material, som, mognat i praktiken, ägnar sig lika bra, om ej bättre, för ifrågavarande befattningar.

Överintendentensämbetet måste alltså i underdånighet hemställa, att vattenfallsstyrelsens ifrågavarande framställning rörande kompetensvillkoren för vissa befattningshavare i 'byggnadsstyrelsen' icke måtte vinna nådigt beaktande.»

Teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst anför:

Teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst.

»Att en omorganisation av överintendentensämbetet, vars arbetsbörda under årens lopp i hög grad ökats, är av behovet påkallad, torde vara obestriddt. Om ämbetets förvaltningsområde utvidgas i den utsträckning, som de sakkunniga föreslagit, vilket förslag i stort sett synes väl motiverat, blir naturligtvis än nödvändigare att få ämbetsverket bättre än nu anpassat för dess verksamhet. Vid den omorganisation, som erfordras, måste hänsyn tagas till de genomgripande förändringar, som husbyggnadstekniken under de senaste decennierna undergått. Hitintills har inom överintendentensämbetet sakkunskapen inom byggnadstekniken företrätts genom från fall till fall i mån av behov tillkallade ingenjörer, med speciell kompetens inom området, medan arbetet inom ämbetet i övrigt uteslutande letts av arkitekter. Genom det föreliggande förslaget synes denna utväg fortfarande rätt mycket behöva komma till användning, vilket icke är att förorda. Den med husbyggnadsverksamhet sysselsatte arkitekten får ofta sitt största intresse inriktat på det konstnärliga området. En arkitekt med förmåga av konstnärligt arbete utan eftersättande av byggnadstekniken torde emellertid icke under några omständigheter förmå att hålla sig på höjdpunkten av denna, utan måste söka samarbete med ingenjörer. Ännu mindre kan förväntas, att en arkitekt skall intaga en ledande ställning inom byggnadsteknikens utveckling genom vetenskapligt ingenjörsarbete. Skall staten erhålla full nytta av en styrelse för ledning av dess husbyggnader är det emellertid nödvändigt att i denna styrelse inrymmas erforderlig sakkunskap för att fullt rationellt bedöma den mängd av olika byggnadsmaterial, konstruktioner och byggnadssätt, vilka i överflöd framkomma och som sällan bliva sakkunnigt bedömda, utan leva på skicklig reklam. Detta tekniska och ekonomiska arbete är av sådan vikt inom den moderna byggnadstekniken och är av så avgörande betydelse för dess sunda

utveckling, att det är oefftergivligt att dess representant inom en omorganiserad byggnadsstyrelse erhåller en självständig, ledande ställning.

I fråga om byggnadsarbetenas utförande möter samma förhållande, fastän i än högre grad markerat. Ingen byggnadsentreprenör, som ju är beroende av sitt arbetes ekonomi, besätter befälsposterna vid företaget med arkitekter, utan väljer härtill ingenjörer. Härav följer att byggnadschefen bör vara ingenjör, ty att ledaren måste i grund känna arbetets tekniska utförande, om resultatet skall bliva gott, torde vara tillräckligt välbekant, för att behöva utläggas.

Om statens husbyggnadsverksamhet i stor utsträckning organiseras inom en särskild styrelse, är det oavvisligen nödvändigt att ledningen av byggnadsverksamheten inom styrelsen handhaves av ingenjörer, kompetenta att så ordna ett byggnadsföretag, att styrelsen kan — där så av en eller annan orsak är nödvändigt — bedriva arbetet helt eller delvis i egen regie, såsom redan nu är fallet inom några av statens tekniska verk.

Nu anförda synpunkter på omorganisationsfrågan hava visserligen icke förbisetts av de sakkunniga, men vid en närmare granskning av dessas förslag finner man snart att åtskilligt är att i detta avseende invända. De sakkunniga hava föreslagit att alla de personer, åt vilka inom det till 'kungl. byggnadsstyrelse' ombildade ämbetet anförtros mera självständiga och maktpåliggande tekniska befattningar, skola vara utbildade som arkitekter, under det ingenjörer beretts plats inom organisationen endast i mycket underordnad ställning. Utan att på något sätt underskatta den stora betydelsen av att arkitekter få behörigt inflytande på statens byggnadsverksamhet, kan man ej annat än finna de sakkunnigas ställning till frågan alltför ensidig. Visserligen har man från arkitekthåll med mycken styrka sökt hävda att den moderna arkitekten bör behärska ej blott alla de konstnärliga frågor, som möta inom husbyggnadskonsten, utan även de tekniska och ekonomiska byggnadsfrågorna i den utsträckning, som för en ledare av större byggnadsföretag är erforderlig. Det ligger dock, som ovan påpekats, i öppen dag, att ett förenande av anlag och större intresse för så olika delar av byggnadskonsten endast ytterligt sällan förenas hos en och samma person. En konstnärligt begåvad arkitekt torde endast i undantagsfall vara sinnad för ett vetenskapligt studium av ekonomiska frågor eller ingenjörstekniska problem och är detta lika naturligt som att en ingenjör i regel ej uppträder som utövande konstnär. I vår tid mer än någonsin har ju specialisering blivit nödvändig inom nästan alla verksamhetsfält och att inom byggnadskonsten förhållandet skulle vara annorlunda är uteslutet. Arkitekt och ingenjör äro vid ett omfattande och krävande husbyggnadsföretag båda lika oumbärliga och endast genom ett intimt och på ömsesidigt förtroende grundat samarbete dem emellan kan ett gott resultat vinnas.

Med hänsyn tagen till detta faktum är det påtagligt, att inom 'kungl. byggnadsstyrelsen' förekommande ärenden måste på ett rationellt sätt fördelas mellan arkitekter och ingenjörer.

Av de sakkunniga föreslås inrättande av fem byråer: byggnadsbyrån, intendantsbyrån, kulturhistoriska byrån, stadsplanebyrån och administrativa byrån.

Beträffande kulturhistoriska byrån samt administrativa byrån är från ingenjörssynpunkt föga att erinra. Det bör emellertid ifrågasättas, huruvida icke den rätt omfattande och dyrbara organisation, som föreslagits för den kulturhistoriska byrån, är obehörlig. Denna byrå torde kunna inordnas under en annan byrå.

Att såsom föreslagits tillägga byggnadsstyrelsen och dess administrativa byrå bestyret med försäljning av staten tillhörig tomtmark, är icke lämpligt beträffande sådan mark, vars disponerande är av direkt eller indirekt betydelse för något av statens affärsdrivande verk.

Likaledes torde det vara olämpligt att ställa sådana statens byggande verk och inrättningar, vilka förfoga över sakkunnig arkitekts- och ingenjörspersonal, under byggnadsstyrelsens kontroll. En sådan anordning verkar säkert ofta fördyrande och alltid tidsödande, samt har icke något som helst berättigande vid de statens byggnader, verkstäder, magasin o. d., vilka handhavas av ingenjörer eller speciellt utbildade ingenjörsofficerare.

För såväl byggnadsbyrån som intendentsbyrån, vilka skulle i huvudsak ombesörja nybyggnads-, respektive ombyggnadsarbeten, föreslås av de sakkunniga arkitekter som chefer. På grund av vad ovan anförts, kan påtagligen en sådan organisation ej vara med statens verkliga intressen förenlig. I stället för nämnda två byråer bör inrättas en *arkitektbyrå* och en *ingenjörbyrå*, den förra under chefskap av en arkitekt och den senare med en inom husbyggnadsfacket erfaren, högskolebildad ingenjör som chef. Till arkitektbyråns uppgifter skulle då hänföras i första rummet upprättande av förslag till ny- och ombyggnader samt granskning av ritningar därtill och kontroll över att arkitektens synpunkter vederbörligen bliva vid byggnadsarbetenas utförande beaktade, varemot till ingenjörbyrån skulle överlåtas *arbetsledningen vid nya byggnaders uppförande* samt utarbetande av tekniska och organisatoriska bestämmelser, undersökningar och provningar av materialier och konstruktioner ävensom verkställande av reparationsarbeten samt att handhava erforderlig statistik.

Aven de viktigare biträdande tjänstemännen vid ingenjörbyrån böra givetvis vara högskolebildade ingenjörer med god erfarenhet inom husbyggnadsfacket. De sakkunniga hava emellertid ansett byggnadsbyrån i ingenjörsväsende betjänad med en fast personal bestående blott av två byggnadstekniska biträden. För det ena av dessa, närmast avsett för upprättande av ritningar och beräkningar av järn- och betongkonstruktioner samt för besiktningar, provningar och undersökningar, skulle som kompetensfordran gälla fullständig examen från tekniska högskolans byggnadsavdelning, varmed av sammanhanget att döma avses fackskolan för husbyggnadskonst. Då inom denna fackskola utbildningen i hithörande ämnen icke är så omfattande, som inom fackskolan för väg- och vattenbyggnadskonst, är för den verksamhet, det här gäller, påtagligen riktigast att examen från sistnämnda fackskola sättes som teoretisk kompetensfordran. För det andra tekniska biträdet å byggnadsbyrån, vilken skulle uppgöra och granska kostnadsberäkningar och handhava kontroll örer de olika byggnadsföretagens ekonomi, anse de sakkunniga ej 'större teknisk underbyggnad erforderlig, 'än som kan inhämtas i teknisk skola eller dylik undervisningsanstalt'. Detta uttalande torde utan kommentarier vittna om, i huru ringa grad de tekniskt-ekonomiska frågornas betydelse vid husbyggnadsföretag blivit av de sakkunniga beaktade.

Den ovan föreslagna ingenjörbyrån kan enligt avdelningens förmenande lämpligen uppdelas på tre avdelningar:

- konstruktions- och byggnadstekniska avdelningen,
- nybyggnadsavdelningen och
- underhållsavdelningen,

var och en med en för respektive arbetsuppgifter väl kvalificerad högskolebildad ingenjör som föreståndare.

Om systemet med tjänstemän 'utom stat' skall bibehållas, torde vara nödvändigt att utom arkitekter även disponera 'ingenjörer utom stat'.

— — —
Av det anförda framgår, att avdelningen anser föreliggande förslag till överintendentsämbetets omorganisation i sina huvuddrag lämpligt, men att det i viktiga delar behöver omarbetas därhän, att de tekniska och ekonomiska synpunkterna bliva företrädda av en högskolebildad ingenjör med ledande ställning inom styrelsen.»

Detta yttrande av teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst avgavs först sedan överintendentsämbetet avgivit sitt av mig vid flera tillfällen åberopade, den 30 oktober 1916 dagtecknade utlåtande. Efter det avdelningens yttrande remitterats till ämbetet, har ämbetet i utlåtande den 9 januari 1917 bemött detsamma. Ämbetet anför i sistnämnda utlåtande, bland annat, följande:

Överintendents-
ämbetet.

»De sakkunnigas förslag beträffande den kulturhistoriska byggnadsvården är uppbyggt på den av överintendentsämbetet vunna erfarenheten, att, särskilt vad kyrkorna i riket angår, något tillfredsställande resultat icke torde kunna vinnas, om icke sakkunnig ledning lämnas vederbörande redan vid en reparations- eller restaureringsfrågas väckande samt att arbetena effektivt kontrolleras. Omorganisationsförslaget innebär, att varje åtgärd beträffande en kulturhistoriskt värdefull byggnad skall anmälas till byggnadsstyrelsen, som, med användande av icke blott egna tjänstemän utan även, i stor utsträckning, arkitekter utom stat, genom besök å orten låter utreda, vad som i varje fall ur kulturhistorisk synpunkt och med hänsyn till förefintliga behov må kunna tillåtas.

Såväl de sakkunniga som ämbetet hava ansett, att ersättningen för dessa utredningar liksom kontrollen över att arbetena utföras enligt fastställda ritningar och bestämmelser bör bekostas av statsverket, emedan bevarandet av våra kulturhistoriskt värdefulla byggnader ansetts vara ett landets gemensamma intresse.

För 'det allmänt' skulle det givetvis vara bättre och billigare om detta intresse vore så 'allmänt', att varje församling eller ägare av dylik byggnad kände det såsom sin naturliga skyldighet att själv vårda sitt arv och välbevarat överlämna det åt nästa generation. Väg- och vattenbyggnadsavdelningens yttrande i denna fråga torde vara det närmast tillhands liggande beviset för att detta intresse icke är så allmänt och så djupt, att icke ett rätt effektivt övervakande av att det minsta möjliga förfares bör av statsmakterna organiseras.

Enligt ämbetets förmenande torde denna organisation icke kunna anordnas billigare än de sakkunniga föreslagit, vare sig man inom byggnadsstyrelsen upprättar en särskild kulturhistorisk byrå eller förlägger ärenden av denna art till någon annan byrå. För de löpande göromålens tillfredsställande expediering behövas de av de sakkunniga föreslagna tjänstemännen med den angivna kompetensen och däremot svarande lön.

— — —
Någon ekonomisk vinst för statsverket synes detta förslag (avdelningens förslag att i stället för byggnads- och intendentsbyråerna inrätta en arkitektbyrå och

en ingenjörbyrå) icke erbjuda, detta så mycket mindre, som den teknisk-vetenskapliga avdelningen av ingenjörbyrån — vilken skulle sysselsätta sig med konstruktioner för nybyggnader, med vetenskapligt ordnade undersökningar rörande materialier och konstruktioner samt med den vetenskapliga bearbetningen av den tekniska statistiken — måste komma att besitta en inneboende stark tendens att växa ut till ett vetenskapligt institut med åtskilliga underavdelningar med sina intendentier i spetsen.

Ämbetet vill ingalunda förneka, att en dylik teknisk-vetenskaplig institution inom 'byggnadsstyrelsen' skulle kunna vara av stort värde för vår byggnadskonst och bereda tillfälle för framstående vetenskapliga förmågor att utan hinder av undervisnings- och examensskyldigheter helt få ägna sig åt vetenskapen och dess omedelbara tillämpning i byggnadsstyrelsens praktik. En med personal, lokaler och laboratorier effektivt utrustad dylik institution skulle givetvis bliva ganska dyrbar icke blott direkt, utan även indirekt därigenom att de statens byggnader, som uppfördes av 'byggnadsstyrelsen', sannolikt skulle komma att bliva experimentalfält för nya rön och försök, vilket brukar medföra förlust av tid och draga ökade kostnader. En gammal god engelsk byggnadsregel lyder: 'låt andra göra försök.' Staten kan visserligen anses böra anställa experiment med nya materiel och konstruktioner, men icke på sina under uppförande varande byggnader.

På grund av de kostnader en sådan institutions upprättande skulle medföra för statsverket, har därför ämbetet, som vid utarbetandet av omorganisationsförslaget upptagit jämväl denna tanke till prövning, för sin del icke vågat föreslå en dylik lösning av frågan, utan har ämbetet ansett, att man, åtminstone tillsvidare, borde stanna vid att överlåta den genom 'byggnadsstyrelsen' insamlade statistikens mera vetenskapliga bearbetning, ävensom utförandet av rent vetenskapligt ordnade materialprov och undersökningar åt professorerna inom tekniska högskolans fackskola för arkitektur, med vilka 'byggnadsstyrelsen' bör stå i livlig växelverkan.

Förutom den rent ekonomiska besparingen för statsverket genom denna anordning, befrias ock härigenom det på praktiska frågor snabba och korrekta besvarande inriktade ämbetsverket från en måhända alltför tyngande vetenskaplig apparat.

Beträffande användandet av ingenjörer inom 'byggnadsstyrelsen' i större utsträckning och med högre kompetens, än vad de sakkunniga föreslagit, hänvisar överintendentsämbetet till sin förberörda underdåniga skrivelse av den 30 oktober 1916. Frånsett det egendomliga uti att överlåta en viktig del av statens husbyggnadsverksamhet åt andra yrkesmän än speciella husbyggare d. v. s. arkitekter, anser sig ämbetet, utöver vad i nämnda skrivelse framhållits rörande förhållandet mellan väg- och vattenbyggnadsingenjörer och arkitekter, böra här ytterligare anföra följande.

Erfarenheten har visat, att man genom att skilja arkitekten från ledningen av själva byggnadsarbetet minskar hans intresse för den ekonomiska och organisatoriska sidan av saken och gör honom till en ritare. Endast genom att arkitekten sättes till arbetschef och göres ansvarig för byggnadens ekonomiskt och praktiskt-tekniskt riktiga utförande kan han vinna den erfarenhet, som giver honom möjlighet att redan vid ritningarnas utarbetande taga nödig hänsyn till nämnda viktiga moment vid sidan av de estetiska. För att kunna fullfölja sina åligganden måste 'byggnadsstyrelsen' likaväl som för närvarande överintendentsämbetet ovillkorligen hava tillgång till i berörda hänseenden erfarna arkitekter, varför ämbetet måste på det kraftigaste avstyrka den av avdelningen för väg- och vattenbyggnadskonst

föreslagna tudelningen av varje husbyggnadsföretag. Ur rent organisatorisk synpunkt är det ett principiellt misstag att, utan tvingande skäl, mitt under ett arbetes gång överflytta ansvaret för detsamma på annan person. Även bland arkitekter finnas olika begåvningar och skilda personliga läggningar. Det kommer i varje fall an på ämbetsverkets chef att välja den eller de för ändamålet lämpligaste.

Även frågan om intendentsbyråns inrangerande under byggnadsbyrån såsom en avdelning av densamma har av överintendentensämbetet på sin tid tagits under övervägande. Då emellertid handläggandet och föredragningen av alla de otaliga mindre detaljer, som äro förbundna med vicevärdskapet för det betydande antal under ämbetets vård ställda ämbetsbyggnader, särskilt i Stockholm, skulle alltför mycket upptaga chefen för byggnadsbyrån, vilken behöves för och bör helt ägna sig åt planläggandet av statens husbyggnadsväsende och byggnaders utförande, har ämbetet föreslagit, att hithörande ärenden skola överlämnas åt en särskild byrå, vilket förslag av de sakkunniga efter prövning godtagits.

Avdelningens för väg- och vattenbyggnadskonst hela framställning blottar obekantskap med arten av överintendentensämbetets och en blivande 'byggnadsstyrelses' åligganden och arbetssätt, samt vilar på en skev uppfattning av arkitektens uppgift och hans förmåga att motsvara densamma och utgår enbart från erfarenheter ifråga om husbyggnader av den art, som plägat överlämnas åt ingenjörer icke blott att leda, utan ock att rita.»

Departements-
chefen.

Det spörsmål, som ger den egentliga karaktären åt de yttranden, jag nu återgivit, är frågan huruvida vid ett byggnadsföretag huvudledningen bör läggas i händerna på en arkitekt eller en ingenjör. Vattenfallsstyrelsen och teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst hava anlagt ingenjörens syn på saken och överintendentensämbetet arkitektens. Jag har icke för avsikt att nu ytterligare utveckla dessa synpunkter utan tillåter mig att i detta avseende hänvisa till vad fackmännen i de olika yttrandena anfört. Men jag vill icke underlåta att för frågans belysande med några ord beröra en uppfattning, som måste uppstå hos den, som utan att själv vara fackman av någondera riktningen söker att, särskilt med den organisatoriska sidan av saken i ögonsikte, sammangjuta de olika facksynpunkterna.

Arkitekt betyder, som överintendentensämbetet ock påpekat, husbyggare, och denna betydelse av ordet torde i såväl den allmänna som fackmännens uppfattning fullt motsvara verkligheten. Den utbildning arkitekten erhåller avser att göra honom till en god husbyggare och ingenting annat. Man söker därför meddela honom en jämn och ingående undervisning å *alla* husbyggnadskonstens områden, såväl i konstnärligt som i tekniskt och ekonomiskt avseende. Ingenjören, det vill säga den i tekniska högskolans fackskola för väg- och vattenbyggnadskonst eller genom likvärdig undervisning utbildade teknikern — och andra torde väl varken vattenfallsstyrelsen eller tek-

nologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst hava med benämningen avsett — får däremot en utbildning, som ej utslutande eller ens i främsta rummet tager sikte på egentlig husbyggnadsverksamhet, utan avser ett område, som visserligen till vissa delar sammanfaller med arkitektens verksamhetsområde men dock i väsentliga avseenden ligger vid sidan därav. Det för båda områdena gemensamma är framför allt det rent tekniska momentet däri. Och då just det tekniska är föremålet för ingenjörens verksamhet även i vad den ligger utom husbyggnadsområdet är det givet, att ingenjören i detta avseende bör kunna skaffa sig grundligare insikter än arkitekten, som måste ägna kraft och intresse även åt de övriga sidorna av husbyggnadskonsten. Olikheten mellan arkitektens och ingenjörens ställning till husbyggnandet skulle alltså kunna uttryckas så, att arkitekten är fackmannen då det gäller ett byggnadsföretag såsom helhet betraktat, under det att ingenjören är fackmannen då fråga är om särskilda mer speciella tekniska och ekonomiska sidor av företaget. Om man nu utgår ifrån den — jag vågar säga självklara — principen, att ett byggnadsföretag bör organiseras så, att ledningen därav blir fullt enhetlig eller, med andra ord, att den lägges i handen på *en* ansvarig person, så synes det mig oemotsägligt, att denne person, ledaren, bör vara fackman i avseende å husbyggnadskonsten i dess helhet, en arkitekt. Men detta utesluter naturligtvis ingalunda, att ingenjörens speciella fakkunskap även bör aulitas, ehuru detta måste ske i annan ställning än den översta ledningens.

När det nu gäller att organisera den överintendentsämbetets verksamhet, som har utförandet av byggnadsföretag och dylikt till föremål, synes det mig naturligt, att samma principer som nyss angåvos därvid följas. Ledningen av denna ämbetets verksamhet bör således läggas i handen på en arkitekt, men därjämte bör utrymme i organisationen beredas för nödig ingenjörssakkunskap. I detta senare avseende får jag närmare yttra mig i annat sammanhang. Med den uppfattning jag sålunda angivit är det klart, att jag ej kan biträda den av teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst föreslagna organisationen med två samordnade byråer, en arkitektbyrå och en ingenjörbyrå, mellan vilka överintendentsämbetets ifrågavarande verksamhet i så gott som varje dess yttring skulle fördelas utan att någondera byrån hade ansvar för det hela. Denna verksamhet, som visserligen kan betraktas såsom i det stora hela tämligen enhetlig, har även i de sakkunnigas av mig biträdda förslag uppdelats på två byråer, byggnadsbyrån och intendentsbyrån. Delningsgrunden är emellertid här

en helt annan. Verksamheten i dess helhet är nämligen allt för omfattande för att kunna på tillfredsställande sätt ledas av en byråchef, varför en uppdelning varit nödvändig. Därvid har man då följt den av såväl sakliga som historiska skäl betingade grunden att avskilja de talrika, i regeln inbördes fristående och var för sig i arkitektoniskt avseende föga betydande angelägenheterna, som röra förvaltningen av kronans under ämbetets inseeende ställda hus, och låta dem bilda ett särskilt verksamhetsområde. Men denna uppdelning skiljer sig från den av teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst föreslagna i organisatoriskt avseende främst däri, att vardera byrån ensam bär ansvaret för hela det verksamhetsområde, den tager befattning med.

Den prononcerade ställning teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst intagit gent emot vissa delar av de sakkunnigas förslag till organisation av överintendentsämbetet torde emellertid till ej oväsentlig grad kunna hänföras dels till den omständigheten, att avdelningen uppställt ett på det hela taget nytt mål för ämbetets verksamhet, och dels, såsom ock naturligt är, till de mera personliga intressen, som den grupp teknici, avdelningen representerar, kunna fästa vid ämbetets organisation. I det förra avseendet har nämligen föreningen uttalat, att ämbetet bör kunna bedriva byggnadsarbete i egen regi. För sådan verksamhet har ämbetet hittills ej varit organiserat och på denna punkt • hava de sakkunniga ej förutsatt någon ändring. Jag biträder härutinnan de sakkunnigas mening. Skulle ämbetet få sådan verksamhet till uppgift, bleve det tydligen i behov av en betydligt vidlyftigare organisation än som nu ifrågasatts. För övrigt torde ej något verkligt behov föreligga att indraga ifrågavarande område inom statens omedelbara verksamhetsfär. Den jämförelse avdelningen gjort med »några av statens tekniska verk» — uppenbarligen i främsta rummet järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen — torde icke vara hållbar. Den verksamhet dessa verk bedriva är nämligen till sin art så speciell och sammanhängande samt av sådan omfattning, att annat sätt för dess utövande näppeligen står till buds. Med den husbyggnadsverksamhet, som ankommer på överintendentsämbetet, förhåller det sig annorlunda. De särskilda byggnadsföretagen äro vanligen av ej allt för stor omfattning och de stå i regeln utan något inre samband med varandra. Dessutom finnes en verklig och rikt utvecklad husbyggnadsmarknad att tillgå för fyllandet av statens behov i detta avseende, en marknad som för övrigt ofta anlitas även när det gäller husbyggnader för ovannämnda verks räkning.

Beträffande härefter teknologföreningens avdelnings för väg- och

vattenbyggnadskonst åstundan, att större möjligheter till anställning inom ett omorganiserat överintendentsämbete skulle beredas för ingenjörer, vill jag framhålla, att avdelningen på grund av ett förklarligt missförstånd torde hava sett ingenjörernas utsikter mörkare än vad av de sakkunniga i själva verket avsetts. Då de sakkunniga på ett par ställen såsom kompetensvillkor för anställning inom överintendentsämbetet uppställt utbildning i »tekniska högskolans byggnadsavdelning», har nämligen teknologföreningens nämnda avdelning tolkat detta uttryck såsom tekniska högskolans fackskola för husbyggnadskonst. Enligt vad jag inhämtat hava emellertid de sakkunniga med uttrycket avsett såväl nämnda fackskola som fackskolan för väg- och vattenbyggnadskonst. I betraktande härav och med avseende å vad jag tidigare anfört angående kompetensfordringarna för byråchefen å intendentsbyrån samt i fråga om organisationen av ämbetets egentliga byggnadsverksamhet, d. v. s. den som skulle handhavas av byggnadsbyrån, torde icke med fog kunna påstås, att ingenjörerna obehörigen tillbakasatts. Ty å de tre byråer, som hava användning för ingenjörstjänstemän i fasta anställningar, nämligen byggnads-, intendents- och stadsplanebyråerna, skulle dels byråchefsbefattningarna å de två sistnämnda byråerna och dels, enligt vad jag senare kommer att närmare visa, över hälften av de biträdande tjänstemannabefattningarna stå öppna för byggnadsteknici med enbart ingenjörutbildning.

I fråga om ingenjörernas ställning till överintendentsämbetet har teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst även uttalat den meningen, att liksom hos ämbetet finnas anställda arkitekter utom stat, så skulle ock där finnas anställda ingenjörer utom stat. För skälen för bibehållandet av institutionen med arkitekter utom stat har jag förut redogjort. Liknande skäl torde emellertid ej i tillnärmelsevis samma grad kunna åberopas för en institution med ingenjörer utom stat, vilken dessutom saknar historiska förutsättningar. Möjlighet för ämbetet att i fall av behov anlita utom ämbetet stående ingenjörer finnes ju för övrigt. I detta avseende tillåter jag mig att hänvisa till vad jag förut yttrat i fråga om ämbetets biträdande arbetskrafter.

I avseende å vad teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst anfört rörande den kulturhistoriska byrån, statens tomtförsäljningar och kontroll genom överintendentsämbetet vid byggnadsföretag, som utföras av andra myndigheter, får jag hänvisa till vad jag förut yttrat i dessa ämnen.

Organisationen av de särskilda byråerna inom överintendentsämbetet.

Förut har jag utvecklat, hurusom överintendentsämbetet skulle bildas av fem särskilda byråer: byggnads-, intendents-, kulturhistoriska, stadsplane- och administrativa byråerna, vardera under ledning av en byråchef. Beträffande byråernas personal i övrigt har jag framhållit, att densamma bör stå i direkt förhållande till ämbetsverkets normala arbetsbörda. En undersökning härav är alltså nödvändig för att komma till en rätt uppfattning om vad de olika byråerna kräva av arbetskrafter. En utförlig sådan undersökning har av de sakkunniga verkställts. Beträffande enskildheterna härav tillåter jag mig att hänvisa till de sakkunnigas betänkande. Nu vill jag endast framlägga huvudragen av deras undersökningar och de organisatoriska konsekvenser, som härav följa.

Byggnads-
byrån.

De uppgifter, som skulle tillkomma byggnadsbyrån, har jag förut angivit. Därav torde framgå, att byråns åligganden i stort tillhöra två särskilda kategorier, nämligen *dels* de ärenden, som avse utredning av byggnadsfrågor, och *dels* de, som innefatta granskning av upprättade förslag till byggnadsföretag och utförande av sådana företag. Den förra kategorien är i väsentliga avseenden, nämligen vad angår det utredningsarbete, som skulle härflyta från den föreslagna byggnadsstatistiken, ny för överintendentsämbetet. För uppskattning av detta arbete finnes därför icke någon vunnit erfarenhet att hänvisa till; men en ungefärlig föreställning om detsamma torde man kunna bilda sig vid en jämförelse mellan å ena sidan vad statistiken enligt det förut anförda torde bära innehålla om de särskilda byggnaderna och å andra sidan antalet av de staten tillhörande byggnaderna, enligt en av de sakkunniga föranstaltad speciell utredning i ämnet över 10,000 större sådana. Beträffande däremot de till samma kategori hänförliga göromål, som avse upprättande av förslag till byggnadsföretag (ritningsmålen), ävensom de till den senare kategorien hörande åliggandena utom, vad angår granskningsmålen, det nya moment däri, som skulle föranledas av tillgången på det statistiska materialet, äro dessa redan nu föremål för ämbetets verksamhet. Härutinnan hava de sakkunniga lämnat en del upplysningar av intresse för förevarande frågas bedömande.

Ritnings- och kostnadsförslag till för statsverket behövlige ny byggnad eller mer omfattande tillbyggnad å förut befintlig, staten till-

hörig byggnad hava sålunda under de senare åren av ämbetet utförts rörande ett trettiotal företag.

Under åren 1902—1913 har överintendentensämbetet utfört nybyggnadsarbeten för en sammanlagd summa av 7,958,269 kronor 83 öre. Byggnadskostnaden, per år räknat, blir alltså i avrundat tal 663,000 kronor.

Under den senare hälften av nämnda tidsperiod har ämbetet utfört nybyggnader för följande belopp i avjämnade tal, nämligen 1908 483,850 kronor, 1909 984,500 kronor, 1910 1,370,950 kronor, 1911 1,015,400 kronor, 1912 1,312,400 kronor samt 1913 1,411,600 kronor.

Härav synes alltså, att kostnaderna för de byggnadsföretag, som ankommit på överintendentensämbetet under de senare åren, stigit avsevärt. På grund härav åter torde man vara berättigad antaga, att även ämbetets arbete med byggnadsföretagens administrerande ökats, visserligen ej i samma grad som kostnaderna, då dessas uppåtgående i viss mån torde vara att tillskriva den allmänna prisstegringen, men dock i avsevärd grad.

Beträffande slutligen granskningsmålen har ämbetet under åren 1908—1912 handlagt följande antal dylika ärenden fördelade å nedan-nämnda grupper:

Ärenden rörande nybyggnader	1908	1909	1910	1911	1912
för statens räkning	49	49	40	67	74
» domkapitels »	3	3	3	1	3
» elementarskolor	16	15	18	16	12
» sjukvårdsanstalter	16	32	18	17	29
» häkten	7	5	3	4	2
Summa	91	104	82	105	120

eller i medeltal 100 granskningsärenden om året.

Av det sagda torde framgå, att av byggnadsbyrån kommer att krävas en mycket avsevärd arbetsmängd. Att inför styrelsen ansvara för att byråns samtliga åligganden behörigen fullgöras tillkommer givetvis byråchefen. Principiellt har denne ej endast att inför styrelsen föredraga byråns ärenden utan även att sörja för deras beredning. I det senare avseendet torde hans tid emellertid i regel ej räcka till för detaljarbete. Man torde kunna beräkna, att i genomsnitt för byråchefen åtgår för varje vecka en full arbetsdag för föredragning och göromål, som

stå i omedelbart sammanhang med själva föredragningen, samt två å tre arbetsdagar för mottagning av allmänheten ävensom för inspektioner och besiktningar, med eller utan tjänsteresa, i ändamål att i och för pågående utredningar genom okulärbesiktning vinna tillförlitligt omdöme om byggnadsplats m. m. eller för kontroll av under byrån sorterande byggnadsarbeten i olika delar av landet. För sina övriga tjänsteåligganden har han alltså endast två å tre veckodagar att disponera — en knapphet på tid, som icke medgiver, att byråchefen tages i anspråk för arbete, som kan nöjaktigt utföras av mindre kvalificerad arbetskraft, utan hänvisar honom till att utöva ledningen av byråns arbeten och granskning av vad den underlydande personalen utfört. Vid organisationen av byråns biträdande personal måste därför iakttagas, att icke någon viss grupp av göromål kan helt överlämnas åt byråchefen utan att den biträdande personalen måste beräknas för byråns samtliga åligganden.

För att kunna bestämma den å byrån erforderliga regelbundet tjänstgörande biträdande personalen är det nödvändigt att först i gör-ligaste mån uppdraga gränsen mellan dem av byråns uppgifter, som tillkomma nämnda personal, och dem, som böra överlämnas till arkitekterna utom stat. I enlighet med vad jag förut yttrat om detta sist-nämnda slag av ämbetets arbetskrafter, böra för uppgörande av förslag till nybyggnader och andra därmed jämförliga företag för statsverkets räkning samt för den på arkitekt ankommande befattningen med utförandet av sådana företag — uppgörande av beskrivningar och arbetsritningar, utövandet av ledningen av byggnadsarbetet, m. m. — de vid ämbetet anställda arkitekterna utom stat eller i särskilda fall annan lämplig utom ämbetet stående arkitekt fortfarande och under huvudsakligen samma former som hittills användas. För det arbete vid utredande av byggnadsfrågor, vilket äger omedelbart sammanhang med byggnadsstatistiken, och för utförandet av på ämbetet ankommande granskningar av på annan myndighets föranstaltande uppgjorda förslag till byggnadsföretag samt för byggnadsbyråns övriga åligganden i allmänhet torde däremot vara lämpligare att anlita å byrån fast anställd personal. Med vad sålunda sagts torde arbetsfördelningen mellan å ena sidan den fast anställda och regelbundet tjänstgörande personalen samt å andra sidan arkitekterna utom stat vara, vad nu ifrågavarande byrå beträffar, principiellt angiven. I verkligheten torde det emellertid vara varken lämpligt eller ens möjligt att strängt iakttaga denna gräns mellan verksamhetsområdena för de båda huvudslagen av ämbetets arbetskrafter, utan torde gränsen säkerligen komma att efter föreliggande

omständigheter framträda mer eller mindre flytande. Givetvis torde den fasta personalen icke kunna undgå att i olika avseenden taga befattning jämväl med de ärenden, vilkas handläggning särskilt skulle ankomma på arkitekterna utom stat, såsom för utövande av en åtminstone formell granskning av ärendena, för utförandet av undersökningar och utredningar av teknisk art, vilka ligga utom det egentliga arkitektyrket och lämpligen kunna å byrån utföras, m. m. Och å andra sidan kunna arkitekterna utom stat antagas komma att efter omständigheterna anlitas vid handläggningen av vidlyftigare gransknings- och även andra ärenden.

Byggnadsbyråns åligganden tillhöra, såsom förut framhållits, i stort två huvudkategorier, vilka väl kunna betraktas så i anseende till arbetets föremål åtskilda och var för sig så arbetskrävande, att byrån icke torde kunna undgå att i verkligheten bliva uppdelad på två avdelningar med sina speciellt kvalificerade arbetskrafter. Dessa avdelningar torde lämpligen kunna benämnas utredningsavdelningen och byggnadsavdelningen.

I enlighet med vad överintendentensämbetet ifrågasatt hava de sakkunniga föreslagit, att å byggnadsbyrån skulle fast anställas, utom byråchefen, följande personal, nämligen för *utredningsavdelningen* en avdelningsföreståndare och en statistiker, för *byggnadsavdelningen* en avdelningsföreståndare och två byggnadstekniskt bildade biträden samt för *båda* avdelningarna gemensamt ett skrivbiträde, varjämte extra skriv- och ritbiträden skulle efter behov anlitas; och hava de sakkunniga såsom sin mening bestämt uttalat, att byråns många och krävande uppgifter icke skulle kunna nöjaktigt fullgöras med ringare personal än sålunda ifrågasatts.

Den verksamhet, som *utredningsavdelningen* skulle utöva, är, såsom ovan framhållits, i det stora hela ny för överintendentensämbetet och kan i anseende till det arbete, den kommer att kräva, ej nu säkert bedömas. Att den kommer att lämna full sysselsättning för åtminstone två personer, torde emellertid med visshet kunna antagas. Byggnadsstatistiken, vars handhavande och utnyttjande skulle utgöra avdelningens huvudsakliga uppgift, innefattar två huvudmoment, ett byggnadstekniskt och ett rent statistiskt. Avdelningens två fasta tjänstemän torde därför böra hava sin huvudsakliga kompetens, den ene i det förra och den andre i det senare avseendet. Då den person, som till sin speciella uppgift skall hava att såväl omedelbart leda som även i detalj deltaga i överintendentensämbetets tillämnade för statens hela husbyggnadsverksamhet så utomordentligt viktiga utredningsarbete, nödvändigtvis måste innehava betydande såväl insikter som praktisk erfarenhet å byggnadsväsen-

dets olika områden, ligger det i sakens natur, att beträffande avdelningsföreståndarens kompetens det byggnadstekniska momentet sättes i främsta rummet. Och detta så mycket mer som just denne tjänsteman måste bliva byråchefens närmaste biträde vid handläggningen av de förberedande förslag till byggnadsföretag för statens räkning, vilka uppgöras av ämbetets arkitekter utom stat. Den rent statistiska förfarenheten torde däremot vara av övervägande vikt för den andre tjänstemannen å avdelningen; dennes egentliga sysselsättning torde nämligen bliva att omedelbart handhava, ordna och bearbeta själva det inkommande statistiska materialet och förrätta annat därmed sammanhängande arbete.

Den överintendentensämbetets verksamhet, som skulle tillkomma *byggnadsavdelningen*, är, såvitt den redan nu utövas av ämbetet, nästan uteslutande anförtrodd åt arkitekter utom stat och extra biträden. Av ämbetets ifrågakarande åligganden skulle efter omorganisationen ämbetets befattning med verkställigheten av byggnadsföretag handhas på samma sätt som hittills; dock skulle givetvis för kontinuiteten och likformigheten i denna verksamhet avdelningens fasta personal befatta sig så mycket därmed, att avdelningen ständigt ägde en säker överblick över de ämbetet anförtrodda byggnadsföretagen, vilken uppgift själfallet skulle tillkomma avdelningens föreståndare. Ämbetets åliggande att granska av annan myndighet uppgjorda ritningar och förslag till byggnadsföretag skulle däremot hädanefter i möjligaste mån utföras av den fasta personalen, som måste anses härigenom få en rätt avesvärd arbetsmängd sig tilldelad. På denna personal skulle också i främsta rummet komma avdelningens anpart av de till byggnadsbyrån hänförliga nya göromål, som skulle åläggas ämbetet. Sålunda skulle huvudsakligen å avdelningens fasta personal falla det arbete, som kommer att härflyta av den ifrågasatta utvidgningen av ämbetets granskningsskyldighet, av ämbetets upplysningsverksamhet, av ämbetets provsamling av byggnadsmaterialier, av omarbetandet tid efter annan av de allmänna bestämmelser, som böra iakttagas vid utförandet av byggnadsföretag för statens räkning och vilkas utfärdande överlämnats åt ämbetet m. m. De byggnadsavdelningens åligganden, som nu antytts, torde säkerligen komma att giva full sysselsättning åt de tre tjänstemän, vilka skulle utgöra avdelningens fasta personal. Av dessa skulle det åligga avdelningsföreståndaren ej mindre att leda avdelningens arbeten än även att personligen lägga hand därvid, i den mån han ej i särskilda avseenden kunde erhålla biträde av avdelningens övriga arbetskrafter. De två byggnadstekniska biträdena, vilka givetvis även böra vid behov biträda å de övriga byråerna, skulle följaktligen användas för särskilda uppgifter.

Enligt vad från överintendentensämbetets sida uppvisats, skulle ämbetet bliva bäst betjänat, om det ena biträdet avsäges för uppgörandet av ritningar och beräkningar av järn- och betongkonstruktioner samt den tekniska granskningen av förslagsritningar ävensom besiktningar, provningar och undersökningar och det andra biträdet för uppgörande och granskning av kostnadsberäkningar och kontrollen över de olika byggnadsföretagens ekonomi.

Det fasta skrivbiträdet slutligen skulle användas för renskrivningsarbeten, speciellt på utredningsavdelningen för byggnadsstatistiken, men ock för mångfaldigande av kontraktshandlingar, anbudsformulär, beskrivningar och dylikt på byggnadsavdelningen.

Beträffande den biträdande personalens formella kompetens hava de sakkunniga uttalat, att avdelningsföreståndarna borde hava samma kompetens som byråchefen, enär de vid förfall för denne borde kunna ställföreträda honom, vardera i vad den egna avdelningens åligganden anginge; att statistikerns kompetens lämpligen borde vara densamma, som gällde för de statistiska ämbetsverkens tjänstemän med motsvarande tjänsteåligganden; samt att för de byggnadstekniska biträdena däremot någon bestämd fordran på formell kompetens icke lämpligen borde uppställas. I sistnämnda avseende hava de sakkunniga emellertid, såsom redan i annat sammanhang omnämnts, framhållit, att i regeln erforderlig kompetens för den förstnämnda biträdesbefattningen icke syntes kunna uppnås utan genomgången fullständig kurs vid antingen fackskolan för husbyggnadskonst eller fackskolan för väg- och vattenbyggnadskonst vid tekniska högskolan, under det att för den senare biträdesbefattningen större teoretisk underbyggnad ej syntes erforderlig, än som kunde inhämtas i teknisk skola eller dylik undervisningsanstalt.

Med anledning av vad de sakkunniga anfört och hemställt i avseende å den biträdande personalen å byggnadsbyrån har jag erinran att göra endast å en punkt, nämligen beträffande avdelningsföreståndarnas kvalifikationer. De sakkunniga hava i likhet med överintendentensämbetet ansett, att de båda böra hava fullständig arkitektutbildning. I anslutning till vad jag förut, särskilt med anledning av de av vattenfallsstyrelsen och teknologföreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst avgivna yttrandena, anfört i fråga om lämpligheten av arkitekt- eller ingenjörskompetens för tjänsten inom överintendent-ämbetet vill jag för min del förorda, att arkitektutbildning ej må ovillkorligen fordras för båda avdelningsföreståndarna, utan att det må anses tillfyllest, att endast den ena av dem innehar sådan kvalifikation. För den andre avdelningsföreståndaren bör därför alternativt ej fordras annan formell kompetens än

utbildning, erhållen vid tekniska högskolans fackskola för väg- och vattenbyggnadskonst eller genom likvärdig undervisning.

Intendents-
byrån.

Vården av kronans under ämbetets tillsyn ställda hus och lägenheter skulle, såsom jag förut framhållit, bliva intendentsbyråns egentliga uppgift.

Ifrågavarande egendomar äro för närvarande till antalet i det närmaste etthundra stycken, därav över trettio i Stockholm, med omkring tvåhundra byggnader jämte uthus. Byggnadernas brandförsäkringsvärde är omkring 50,000,000 kronor.

Över användandet av de för vården och underhållet av nämnda byggnader disponibla medlen upprättas, som bekant, årligen generalförslag, vilka prövas och fastställas av Kungl. Maj:t. Ifrågavarande generalförslag upprättas särskilt för kronans under överintendentensämbetets vård ställda hus och byggnader i Stockholm och särskilt för dem i landsorten. Enligt kungl. brev den 11 december 1816 samt med ledning av vederbörande ämbetsmyndigheters och boställshavares anmälanden och förslag och på grund av verkställda besiktningar och syner upptagas de i generalförslagen intagna åtgärderna i tre särskilda klasser. I första klassen upptagas smärre reparationer och underhållskostnader för dörrar, fönster, eldstäder m. m., i andra klassen byggnadsarbeten och reparationer, vilka under årets lopp oundvikligen böra verkställas med hänsyn tagen till av årets anslag lämnad tillgång, samt i tredje klassen sådana arbeten, som väl äro av behovet påkallade men vartill anslaget ej bereder medel eller vilka tåla uppskov. I överensstämmelse med denna uppdelning av de föreslagna åtgärderna är det i regeln endast de i de två första klasserna upptagna åtgärderna, som fastställas till utförande. 1912 års generalförslag upptogo i avrundade tal i första och andra klasserna för Stockholm 575 och för landsorten 810 samt i tredje klassen för Stockholm 40 och för landsorten 65 poster, vardera avseende särskild ändrings-, reparations-, underhålls- eller dylik åtgärd eller ock en grupp av flera samhörande dylika åtgärder. Minsta och största kostnadsposterna voro i första och andra klasserna för Stockholm 10 kronor respektive 8,500 kronor och för landsorten 50 öre respektive 9,000 kronor samt i tredje klassen för Stockholm 300 kronor respektive 40,000 kronor och för landsorten 15 kronor respektive 16,000 kronor. Medelvärdet av de olika kostnadsposterna var, i avrundade tal, i första och andra klasserna för Stockholm 300 kronor och för landsorten 170 kronor samt i tredje klassen för Stockholm 5,485 kronor och för landsorten 715 kronor.

De årliga kostnaderna för den överintendentensämbetet anförtrodda vården om kronans hus uppgår under nuvarande förhållanden till över 400,000 kronor. Denna siffra, jämförd med vad nyss sagts beträffande antalet av de särskilda underhålls- och därmed jämförliga åtgärderna, torde giva en föreställning om omfattningen av det arbete, som skulle åläggas intendentsbyrån för vården av de statsbyggnader, som redan nu stå under överintendentensämbetets inseende.

De intendentsbyråns göromål, som redan åligga överintendentensämbetet, förrättas nu av följande av den av mig förut avgivna hos ämbetet f. n. stadigvarande sysselsatta personalen, nämligen överintendenten, förste intendenten å administrativa avdelningen, de båda intendenterna för kronans hus i Stockholm och i landsorten, de tre kontrollanterna samt den tekniska inspektören för de kungl. teatrarernas maskinella anordningar och ledningar. Av dessa funktionärer äro de två förstnämnda verksamma för ämbetet även i andra avseenden. Den förste intendentens befattning med den tekniska delen av vården om statsbyggnaderna är emellertid numera på grund av hans oförfarenhet i tekniska ting ytterst begränsad, varemot överintendenten blivit i allt högre grad upptagen av dessa angelägenheter, och detta även om man bortser från den sida av hans befattning därmed, som uteslutande är att hänföra till hans egenskap av ämbetsverkets chef. Från ämbetets sida har med styrka framhållits, att den personal som helhet betraktad, ämbetet sålunda har att tillgå för vården av statens under ämbetets inseende stående byggnader, varit av uppgiften synnerligen ansträngd och att det arbete, som av densamma under förhandenvarande förhållanden kunnat uttagas, knappast varit för ändamålet tillräckligt.

Minskning av den effektiva arbetskraften för ämbetets nuvarande åligganden i avseende å kronans fastigheter torde därför få anses alldeles utesluten.

Intendentsbyråns uppgifter skulle emellertid, såsom förut sagts, icke helt utfyllas av dessa åligganden, utan nya skulle tillkomma. Sålunda skulle flera fastigheter ställas under ämbetets inseende, göromålen med förhyrda statslokaler ökas, förvaltningen av vissa statsverket tillhöriga möbler och andra inventarier tillföra byrån en del arbete m. m. I fråga om de ytterligare fastigheter, vilkas vård skulle överlämnas åt ämbetet, hava ifrågasatts beskickningshusen, Nya elementarskolans läroverksbyggnader och riksdagshuset. Tillsynen av dessa byggnader skulle säkerligen representera en avsevärd ökning av ämbetets arbete såsom vårdare av statsbyggnader; och en än ytterligare belastning i detta avseende skulle ämbetet få vidkännas, därest, såsom är att

förutse, under den närmaste tiden under ämbetets tillsyn ställas även skogshögskolans och skogsförsöksanstaltens nya byggnader å norra Djurgården samt riksmuseets och vetenskapsakademiens förra byggnader i Stockholm.

Enligt de sakkunnigas förslag, varemot jag icke har något att invända, skulle för intendentsbyrån fast anställas, utom byråchefen, följande personal, nämligen en arkitekt, en byggnadsingenjör, en assistent, en kontrollmätare och den tekniska teaterinspektören. Dessutom skulle byrån efter behov anlita extra biträden såsom tekniska specialister, rit- och skrivbiträden m. m., varjämte en del göromål för byråns räkning skulle överlämnas åt länsarkitekter. Till frågan om extra biträden och länsarkitekter återkommer jag sedermera.

Byråchefen, som det givetvis tillkommer att i styrelsen föredraga byråns ärenden och närmast ansvara för arbetet å byrån, skulle utom dessa allmänna skyldigheter även hava att i avseende särskilt å kronans under ämbetets inseende ställda hus i Stockholm själv i detalj bereda och handlägga ärendena samt övervaka, att beslutade åtgärder varda behörigen verkställda. Byråchefen skulle därför hava att förrätta dels de »byråchefsgöromål», som i nu förevarande avseenden för närvarande bestridas av överintendenten och förste intendenten å administrativa avdelningen, och dels det huvudsakligaste av intendentens för kronans hus i Stockholm åligganden.

Arkitekten skulle särskilt hava till åliggande att biträda föredraganden med tillsynen och förvaltningen av kronans hus i landsorten samt att vid byråchefens frånvaro sköta dennes åligganden såsom föredragande. Hans åligganden skulle i huvudsak sammanfalla med nuvarande intendentens för kronans hus i landsorten.

Byggnadsingenjören åter skulle i första rummet biträda vid tillsynen av reparations- och byggnadsarbetena i Stockholm samt vid upprättande av kostnadsberäkningar och värderingar.

Assistentens åliggande skulle huvudsakligen vara att biträda vid kontrollen av arbetena å kronans hus i Stockholm samt, om så erfordrades, vid förhyrandet och möbleringen av lokaler för statsverkets behov.

Den tekniske inspektören för de kungl. teatrarna och kontrollmätaren skulle i huvudsak få samma åligganden, som motsvarande funktionärer under nuvarande förhållanden hava.

Detta förslag till organisation av intendentsbyråns arbetskrafter överensstämmer till sina huvuddrag med den organisation, som efter hand utvecklats inom ämbetet för vården av kronans under ämbetet ställda byggnader. Ehuru avsedd för en större arbetsmängd än den

nuvarande upptager den föreslagna organisationen en till antalet ringare personal än den förra. Den större effektivitet, som givetvis måste fordras av den nya organisationen för fullgörandet av dess mera krävande åligganden, skulle åstadkommas genom den tryggare och i övrigt förbättrade ställning, personalen skulle beredas genom ämbetsverkets reglering, och de större anspråk, som till följd därav skäligen skulle kunna ställas å samma personal.

Vidkommande den fast anställda biträdande personalens å intendentsbyrån formella kompetens hava de sakkunniga hållit före att denna borde för arkitekten, som vid förfall för byråchefen skulle fullgöra byråns föredragning och svara för den jämna gången av byråns löpande ärenden, vara densamma som för byråchefen, för vilken de sakkunniga, som jag i annat sammanhang nämnt, fordrat fullständig arkitektutbildning. Byggnadsingenjören och assistenten syntes däremot ej behöva fylla samma fordringar i förevarande avseende. Hos dem syntes huvudvikten böra läggas å den genom praktisk verksamhet vunna erfarenheten och skickligheten. Större teoretisk underbyggnad än som kunde inhämtas i teknisk skola syntes därför ej böra av dem fordras.

Jag delar de sakkunnigas mening i förevarande avseende. Beträffande byråchefstjänsten har jag förut uttalat mig för, att denna befattning bör, åtminstone tills vidare, stå öppen även för högskolebildade ingenjörer. Härav torde till äventyrs kunna anses böra följa, att högre fordringar i avseende på utbildningen ej kunna ställas å underordnad tjänsteman. Jag finner det emellertid välbetänkt att sörja för, att byrån alltid har någon med dess göromål väl förtrogen arkitekt att tillgå, varför jag ej anser mig böra föreslå någon jämkning av de sakkunnigas nu förevarande förslag.

De uppgifter, som skulle tillkomma den kulturhistoriska byrån, har jag förut angivit. Av vad sålunda anförts torde framgå, att ämbetets motsvarande åligganden under nuvarande förhållanden, vilka icke kunna anses tillnärmelsevis så arbetskrävande som byråns blivande göromål, huvudsakligen hänföra sig till kyrkobyggnadsärendena och tillgodoseendet av de speciella kulturhistoriska intressena vid vården av de under ämbetet ställda statsegendomarna. För fullgörandet av dessa åligganden verkar, utom överintendenten och förste intendenterna, följande av ämbetets nuvarande stadigvarande sysselsatta personal, nämligen assistenterna, såväl den å tekniska avdelningen som de tre å administrativa avdelningen, aspiranten och de kvinnliga rit- och kopieringsbiträdena å tekniska avdelningen, av vilka emellertid aspiranten

Kulturhistoriska byrån.

endast delvis är upptagen av nu ifrågavarande göromål, ävensom arkitekter utom stat efter behov.

I fråga om *kyrkobyggnadsärendena* hava de sakkunniga meddelat en del statistiska uppgifter.

Antalet av landets kyrkobyggnader uppgives sålunda till omkring 2,630.

Under tioårsperioden 1903—1912 hade följande antal kyrkobyggnadsärenden varit föremål för ämbetets behandling:

År.....	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
Antal ärenden	145	166	181	183	211	198	229	251	307	311

De under år 1912 behandlade 311 ärendena hade rört 281 olika kyrkor. Av dessa ärenden hade en avsevärd del mer än en gång varit föremål för föredragning i styrelsen. Antalet föredragningar — eller rättare föredragningsnummer — samtliga under året handlagda kyrkobyggnadsärenden föranlett, hade uppgått till 603.

Utgående från förhållandena år 1912 beträffande kyrkobyggnadsärendena hade överintendentensämbetet verkställt en beräkning av den tid, byråchefen å ifrågavarande byrå kunde antagas bliva upptagen av vissa sina uppgifter, särskilt föredragningen och vad därmed omedelbart sammanhänge. Ämbetet beräknade sålunda, att byråchefen bleve upptagen en hel dag i varje vecka av föredragning och därmed direkt sammanhängande expeditionsgöromål, att minst två timmar av varje av de övriga arbetsdagarna upptoges av överläggningar med personer utom och inom ämbetsverket och andra expeditionsgöromål än nyss nämnts, att av de 603 föredragningar av kyrkobyggnadsärenden, som ägt rum under år 1912, 108 rört kungl. brev, vilka i allmänhet icke föranlett något förarbete för föredraganden, 400 avsett lättare ärenden, vilkas inläsning i medeltal icke borde upptaga föredraganden mer än en timme, samt de återstående 95 rört svårare ärenden med en inläsningstid av i medeltal tre timmar. Under dessa förutsättningar skulle byråchefens arbetstid under årets 300 arbetsdagar kunna beräknas sålunda:

52 sessionsdagar à 6 timmar	312	timmar
248 dagar med 2 timmars överläggningar m. m.	496	»
inläsning till 400 föredragningar à 1 timme	400	»
» » 95 » » 3 timmar	285	»
resor och beredande av ärenden om profanbyggnader.....	307	»

Summa 1,800 timmar

eller 6 timmars arbetsdag året runt. Härvid vore dock icke beräknad någon tid för den granskning, utredning eller omarbetning av till byrån hörande ärenden, som byråchefen själv under alla omständigheter måste utföra.

Vad sålunda sagts har avseende å nuvarande förhållanden. Vid bifall till vad som föreslagits beträffande den kulturhistoriska byggnadsvården skulle emellertid ämbetets arbete för samma byggnadsvård, d. v. s. ifrågavarande byrås åligganden, betydligt vidgas. Sålunda skulle kyrkobyggnadsärendenas behandling fördjupas och de staten tillhöriga kulturhistoriskt märkliga byggnaderna genom byrån beredas en sakkunnig vård, som de i de flesta fall hittills saknat. Ett av medlen att nå den åsyftade förbättrade byggnadsminnesvården skulle vara ortsbesök i vida större utsträckning än under nuvarande förhållanden kan ske. Och dessa ortsbesök med vad därmed sammanhänger böra givetvis, i överensstämmelse med den förut uttalade principen om utsträckt användning av okulärbesiktning för utredandet av ämbetets ärenden, i stor omfattning ankomma på byråchefen personligen. I den ovan meddelade av överintendentensämbetet gjorda beräkningen av den tid, byråchefen kunde antagas vara upptagen av vissa sina uppgifter, har förutsatts, att han ej skulle behöva ägna i genomsnitt ens en hel dag i veckan åt resor. Dessa torde emellertid i verkligheten bliva mycket mer tidskrävande för byråchefen. Vidare bör, enligt vad förut sagts, särskilt föredragandena beredas tid att följa den vetenskapliga utvecklingen å de speciella områden, de hava att företräda, ett åliggande som, vad byråchefen å kulturhistoriska byrån beträffar, nära sammanhänger med det nya åliggandet att i forskningssyfte utföra undersökningar av kulturhistoriskt märkliga byggnader samt författa berättelser däröver.

Det arbete, som skulle tillkomma den kulturhistoriska byrån, är uppenbarligen betydligt mer omfattande och tidskrävande än det motsvarande arbete, som under nuvarande förhållanden utföres av ämbetet. Huru stor arbetsbördans ökning, beräknad i arbetstid, är, kan själfallet i brist på erfarenhet ej uppgivas. Dock synes det — särskilt med hänsyn till den ifrågasatta förändringen beträffande systemet med arkitekter utom stat, att de mindre granskningsärendena skulle överflyttas från dem till de fast anställda funktionärerna — ovedersägligt, att ökningen så väl kvantitativt som kvalitativt är så stor, att byråchefen ej ensam kan utgöra den ordinarie kvalificerade personalen å byrån.

De sakkunniga föreslå, att den kulturhistoriska byrån utrustas med följande arbetskrafter, nämligen dels fast ordinarie personal, bestående av, utom byråchefen, en biträdande tjänsteman samt det nuvarande rit-

och kopieringsbiträdet, och dels arkitekter utom stat, varibland skulle uttagas de särskilda vårdare av byggnader med synnerligt högt kulturhistoriskt värde, vilkas anställande ifrågasatts såsom ett led i den nya kulturhistoriska byggnadsvården.

Arbetet för byggnadsminnesvården är till sin art sådant, att det av föredraganden fordrar stort personligt deltagande även vid detaljarbetet; det måste därför komma att i mycket hög grad framträda såsom ett arbete »i fältet». Detta förhållande kommer givetvis att sätta sin prägel i främsta rummet på byråchefens verksamhet. Visserligen tillkommer det honom i första hand att liksom de övriga byråcheferna leda, övervaka och granska samtliga arbeten å sin byrå, men å denna byrå är det av särskild vikt, att chefen därjämte, i motsats till byggnadsbyråns chef, i möjligaste grad själv lägger hand vid arbetet i alla dess olika facer och detta, i olikhet med intendentsbyråns chef, ej endast i fråga om en viss del av byråns verksamhetsområde utan å området i dess helhet.

Det är emellertid givet, att byråchefen ej hinner själv genomarbota mer än en begränsad del av byråns ärenden och att han ej så sällan kommer att till följd av förrättningar utom huvudstaden vara hindrad att å fastställda tider fullgöra byråns föredragningskyldighet. En biträdande tjänsteman, som kan, visserligen under byråchefens ledning men dock i huvudsak självständigt, bereda ärenden av ordinärt slag och som, vid förfall för byråchefen, kan ombesörja de löpande göromålen, blir då av oundgängligt behov för ämbetet.

Byråchefen och den biträdande tjänstemannen skulle det i princip tillkomma att svara för byråns samtliga åligganden. Emellertid torde de ej kunna antagas ensamma medhinna dessa, utan torde det framdeles som hittills, ehuru naturligtvis i förhållandevis mindre omfattning, bliva nödvändigt att anlita arkitekter utom stat för biträde med granskning av förslag till reparationsarbeten och utövande av kontroll över utförandet av sådana arbeten ävensom med den därmed närbesläktade nya uppgiften att upprätta program för ifrågavarande arbeten.

Vad slutligen beträffar den formella kompetensen för den biträdande tjänstemannen å kulturhistoriska byrån torde densamma med hänsyn till de fordringar, som måste ställas å ifrågavarande tjänsteman, böra sättas lika högt som för byråchefen.

Stadsplane-
byrån.

Den huvudgrupp av ärenden, som till sitt yttre omfång skulle röna minsta inverkan av överintendentsämbetets omorganisation, är utan allt tvivel den, som omfattar stadsplaneärendena. Dessa skulle nämligen, sådana de nu ingå i ämbetets arbetsbörda, överflyttas till stadsplane-

byrån för att utgöra hela dess andel av ämbetets åligganden. Dock skulle ifrågavarande ärenden efter omorganisationen bliva i högre grad tidskrävande på grund av den mer ingående behandling, varav de nu äro i avsaknad men som genom den nya organisationen skulle beredas dem.

De sakkunniga hava meddelat en del uppgifter av intresse för frågan, i vad mån stadsplaneärendena må anses belasta ämbetet.

I landet finnes sålunda omkring 102 städer, 40 köpingar, 162 municipalsamhällen och 70 s. k. tätt bebyggda orter, vilka sistnämndas invånarantal varierade betydligt och kunde uppgå till flera tusen.

Under perioden 1905—1912 hade till överintendentsämbetet *remitterats* följande antal stadsplaneärenden:

År	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
Antal	55	55	55	62	93	98	104	120

Härav syntes framgå, att ärendenas antal efter år 1907, då stadsplanelagen antogs, vore statt i stigande.

År 1912, vilket år med avseende på stadsplaneärendenas mängd och art syntes kunna anses såsom normalt enligt nu rådande förhållanden, hade på ämbetets handläggning varit beroende tillsammans 248 dylika ärenden. Dessa ärenden hade rört cirka 90 olika orter; 32 hade rört Stockholm, 7 Göteborg, 7 Hälsingborg, 5 Jönköping, 5 Norrköping, 5 Visby, o. s. v. Av samma ärenden hade 150 stycken varit föremål för föredragning varterdera en gång, 49 stycken två gånger, 8 stycken tre gånger och 1 fyra gånger, vadan stadsplaneärendena under året föranlett tillsammans 276 föredragningar. Av 150 under år 1912 av ämbetet *behandlade* kungl. remisser uppgivas slutligen omkring 40 procent kunna anses för lätta, 40 procent fordra rätt ingående studier och 20 procent vara att betrakta såsom mycket tidsödande.

För handläggningen av stadsplaneärendena, vilkas beredande och föredragning enligt den gällande instruktionen åligger förste intendenten å tekniska avdelningen och även intill år 1915 av honom ombesörjts, har överintendentsämbetet för närvarande till sin disposition, utom överintendenten, följande arbetskrafter, nämligen den extra föredraganden för stadsplaneärenden, aspiranten å nyssnämnda avdelningen, vilken emellertid endast delvis upptages av dessa ärenden, samt arkitekter utom stat.

Beträffande stadsplaneärendena avses med den nya organisationen, enligt vad de sakkunniga med styrka framhållit, att få dessa ärendens

behandling dels mera noggrann och djupgående och dels snabbare. För det förra ändamålet skulle vederbörande granskare vid behov å ort och ställe inhämta nödig lokalkännedom. Sådana tjänsteresor måste enligt sakens natur förhållandevis ofta komma i fråga; enligt vad överintendentensämbetet uppgivit, kan det antagas, att av de 120 remisser å stadsplaneärenden, som år 1912 inkommit till ämbetet, ungefär 40 stycken föranlett resa till orten av ämbetets vederbörande tjänsteman, därest ämbetet haft befogenhet att föranstalta sådana resor. I det senare syftet skulle beträffande ifrågavarande byrå den föreslagna överflyttningen av granskningsmål från arkitekterna utom stat till fast anställda tjänstemän i största möjliga omfattning genomföras, så att arkitekterna utom stat endast i undantagsfall komme att anlitas i berörda avseende. I anslutning till en av överintendentensämbetet meddelad, på förhållandena under år 1912 grundad uppgift torde kunna antagas, att i medeltal varje stadsplaneärende, under nuvarande förhållanden, ligger hos föredraganden i och för granskning och beredande till föredragning omkring 18 dagar, varjämte de ärenden, som överlämnats till arkitekt utom stat för granskning, legat hos sådan granskare omkring 30 dagar. Tages vidare hänsyn till den tid, som åtgår för uppsättning av ämbetets utlåtanden och ärendenas expedierande, torde det med fog kunna anses såsom ett ganska vanligt fall, att ett stadsplaneärende, oavsett den tid detsamma kan befinna sig på remiss hos Ortsvederbörande, ligger oavgjort hos ämbetet längre — och mången gång avsevärt längre — tid än två månader. Detta förhållande talar tydligt nog för avvägbringande av snabbare handläggning av ifrågavarande ärenden.

De arbetskrafter de sakkunniga velat tilldela stadsplanebyrån för att möta de nya krav, som efter omorganisationen skulle ställas på ämbetet vid stadsplaneärendenas handläggning, äro dels, utom byråchefen, en fast anställd biträdande tjänsteman och dels arkitekter utom stat samt vid behov tillfälliga rit- och skrivbiträden. Byråchefens och den biträdande tjänstemannens befattning med byråns arbeten skulle bliva av fullt jämförligt slag med motsvarande funktionärers å den kulturhistoriska byrån; de skulle således efter omständigheterna så att säga dela arbetet sig emellan. Till stöd för behövligheten av de sålunda föreslagna arbetskrafterna hava de sakkunniga åberopat följande uttalande i ämnet av överintendentensämbetet:

»Föredragningsdagarna torde, såsom hittills, böra vara 52 d. v. s. en i veckan. Dessa dagar konsumeras arbetstiden vanligen helt och hållet av själva föredragningen och av förberedelserna till densamma.

För varje gång ett ärende skall föredragas erfordras tid dels för dess regist-

rering å byrån före föredragningen, dels för anteckningar å registerbladet angående ämbetets beslut i ärendet, dels för härav föranledda expeditioner. Alla dessa förrettningar torde kunna beräknas i medeltal erfordra en timme per föredraget ärende. Samtliga föredragningarnas på den tekniska avdelningen antal under år 1912 var omkring 870; den provtjänstgörande aspiranten, som just sysslar med dessa förrettningar och vars tjänstgöringstid uppgår till sammanlagt 900 timmar om året, har därmed haft full sysselsättning.

Vidare torde man få beräkna att minst 1 1/2 timme om dagen åtgår till konferenser samt att tillsyn av arkivet, upprättande av årsredogörelser m. m. erfordrar cirka 200 timmar.

Under dessa förutsättningar skulle arbetstiden under år 1912 fördelat sig på följande sätt:

52 föredragningsdagar à 6 timmar	312 timmar
registreringar och expeditioner med anledning av 276 föredragningar à 1 timme	276 »
konferenser, 300 dagar à 1 1/2 timme	450 »
tillsyn av arkiv, årsredogörelse m. m.	200 »
	Summa 1,238 timmar.

De två tjänstemännens sammanlagda tjänstetid på ämbetsrummet utgör $2 \times 6 \times 300 = 3,600$ timmar per år.

Förut har antagits, att under 1912 bort besökas 40 orter med anledning av inkomna stadsplaneärenden och att varje resa i medeltal skulle taga i anspråk 3 dagar, tillsammans alltså 120 dagar, motsvarande 720 arbetstimmar. Om från 3,600 frånräknas $1,238 + 720 = 1,958$, eller i runt tal 1,960, erhålles således det antal, 1,640, ordinarie arbetstimmar, som mera uteslutande skulle kunnat användas för ärendenas granskning. Distribueras denna tid på 150 ärenden, skulle för granskningen i medeltal per ärende kunna disponeras 11 timmar.

Såsom ovan, enligt förste intendentens på den tekniska avdelningen uppgift, anförts skulle av cirka 150 stadsplaneärenden under år 1912 cirka 40 procent kunna anses för lätta, 40 procent mera tidsödande och 20 procent mycket tidskrävande. Antager man, att granskningen och därmed sammanhängande korrespondens samt uppsättande av tjänstememorial för den första kategorien kräver 3, för den andra 12 och för den tredje 30 timmar, skulle för granskningen av de 150 ärendena åtgått:

$3 \times 60 =$	180 timmar
$12 \times 60 =$	720 »
$30 \times 30 =$	900 »
	Summa 1,800 timmar,

vilket i medeltal per ärende motsvarar 12 timmar.

I betraktande därav, att granskningen hädanefters skulle bli mera omfattande, vill det synas som om, även under den förutsättning att ärendenas antal icke ökas, någon del av granskningsarbetet måste utföras å annan tid än den, som är anslagen till arbete å tjänsterummet.»

För egen del hava de sakkunniga anført, att av den lämnade uppgiften angående stadsplaneärendenas antal under perioden 1905—1912

framginge, att dessa ärenden, efter några år av stillastående, i och med det att den nya stadsplanelagen år 1907 tillkom avsevärt ökats i antal. I betraktande härav kunde det ligga nära till hands att antaga, att denna ökning berott på utlösandet av en i avvaktan på den nya lagen uppkommen stockning i den annars jämna strömmen av stadsplaneärenden och att ökningen alltså endast skulle vara tillfällig. De sakkunniga kunde dock ej biträda en sådan uppfattning; om ock en företeelse av berörda slag verkligen ägt rum, syntes dess verkningar redan vara överständna, utan att någon tendens till minskning av stadsplaneärendenas antal visat sig. Tvärt om syntes skäl förefinnas till antagande, att dessa ärendens antal och därmed ifrågavarande byrås arbete efter hand ökades. Städer, köpingar och andra tätt bebyggda orter med redan fastställda stadsplaner växte och måste lägga nya områden under stadsplan; nya samhällen uppstode oupphörligt med så sammanträngd befolkning, att de ej kunde undvara stadsplan; och de stadsplaner, som funnes, hade börjat röna den omgestaltande inverkingen av de senare årtiondenas utomordentliga utveckling på byggnadsväsendets alla områden och komme väl framdeles att så göra i än högre grad. Vidare vore att vänta en ökning av stadsplaneärendenas antal, som visserligen endast vore att anse såsom skenbar men som dock syntes tillföra överintendentensämbetet ökat arbete. Under tiden för ett stadsplaneärendes prövning vore all egentlig byggnadsverksamhet å vederbörande område utesluten. Den av ärendet berörda allmänheten hade därför stort och berättigat intresse av att prövningen ginge så fort sig göra läte. Ett effektivt medel att nå detta mål vore att uppdelade en till sin natur enhetlig stadsplanefråga i flera särskilda ärenden, avseende vardera ett mindre område, och successivt framföra dessa till prövning och avgörande. Detta medel att minska berörda med stadsplaneärendena förknippade olägenhet vore enligt de sakkunnigas förmenande väl värt att anbefallas och syntes nog komma att i allt större utsträckning användas, men det komme otvivelaktigt att, som nyss antyddes, öka arbetet å stadsplanebyrån. En annan omständighet, som komme att verka i samma riktning och som även borde beaktas, vore, att hos Kungl. Maj:t fullföljda besvärsmål i stadsplane- och byggnadsärenden samt gjorda dispensansökningar i byggnadsfrågor började i allt större omfattning remitteras till överintendentensämbetet. Härav kunde en stor och alldeles oberäknelig ökning av ämbetets arbetsbörda följa.

Den formella kompetensen för den biträdande tjänstemannen å ifrågavarande byrå syntes, i betraktande av de uppgifter som skulle tillkomma honom, böra vara densamma som för byråchefen.

Mot vad de sakkunniga sålunda föreslagit i avseende å stadsplanebyråns biträdande personal har jag icke något att erinra. I detta sammanhang vill jag endast, särskilt med hänsyn till de under de senaste åren inom överintendentsämbetet gjorda mig delgivna erfarenheterna om de krav, en tidsenlig behandling av stadsplaneärendena ställer å vederbörande funktionärer, betona vikten därav, att den enda fasta biträdande tjänstemannen å byrån bliver väl kvalificerad för sina stundom svåra och stor erfarenhet krävande uppgifter samt att honom därför i möjligaste mån beredes sådan ställning inom ämbetsverket, att fordran på de nödiga kvalifikationerna skäligen kan ställas å honom.

De rena kansligöromålen och kamerala göromålen skulle komma att utgöra den administrativa byråns egentliga åligganden. Av överintendentsämbetets nya uppgifter är det huvudsakligen befattningen med försäljning och inköp av tomtmark, som tillkomme byrån. Emellertid torde denna uppgift, ehuru i och för sig ingalunda obetydlig, dock i förhållande till byråns övriga göromål vara, i anseende till det mått av arbete, den kräver, av så underordnad betydelse, att den knappast kan spela någon nämnvärd roll vid bestämmandet av byråns biträdande personal. Den administrativa byråns åligganden komma således praktiskt taget att bliva desamma, som nu tillkomma den administrativa avdelningen, i den mån de ej, enligt vad förut sagts, skola överflyttas till de tekniska byråerna. Ifrågavarande åligganden hava, såsom framgår av vad jag förut yttrat i fråga om skälen för omorganisation och lönereglering av ämbetet (sid. 14), under den tid, ämbetets nuvarande organisation bestått, i allt högre grad belastat ämbetet såväl på grund av tillväxten av ärendenas antal som genom de höjda anspråken på ärendenas behandling och ämbetets utgående expeditioner. Kansli- och kamerala göromålen tillväxa nämligen enligt sakens natur nära nog proportionellt mot ämbetsverkets tekniska belastning — en omständighet, som utan tvivel kommer att genom ämbetets omorganisation och i sammanhang därmed vidgade uppgifter ytterligare väsentligt öka det av dessa göromål härflytande arbetet.

Administra-
tiva byrån.

Den efter hand inträdda ökningen av de göromål, som skulle tillkomma ifrågavarande byrå, framgår av mitt nyssberörda yttrande angående skälen för omorganisation av ämbetet. De sakkunniga meddela några ytterligare uppgifter, som äro av intresse i förevarande avseende. Anordningsärendena uppgingo sålunda år 1903 till 547 stycken och år 1912 till 1,349 stycken. Ämbetsverkets utgående expeditioner, som år 1880, det första året den nuvarande instruktionen var

gällande, uppgått till 376 stycken, uppgingo år 1903 till 783 stycken och år 1912 till 1,200 stycken. Den tid förste intendenten å den administrativa avdelningen dagligen måste använda för ett något så när nöjaktigt fullgörande av sina åligganden, kunde enligt överintendentsämbetets uppgift, som dock hänförde sig till tiden, innan ämbetets arbetskrafter blivit förstärkta med den extra notarien, anslås till, förutom den till 6 timmar bestämda tjänstgöringen å tjänsterummet, 4 à 5 timmars hemarbete och detta också de flesta sön- och helgdagar.

För bestridande av de av den nuvarande administrativa avdelningens göromål, som skulle överflyttas till den administrativa byrån, har ämbetet för närvarande till sin disposition följande personal, nämligen den administrative förste intendenten, vilken visserligen enligt gällande instruktion har skyldighet att ombesörja även andra göromål, t. ex. sådana som direkt beröra vården av kronans under ämbetet ställda hus, och i någon mån även är av sådana göromål upptagen men som dock praktiskt taget är helt sysselsatt med de rent administrativa göromålen, kassören och bokhållaren, den extra notarien, amanuensen hos förste intendenten, amanuensen hos kassören samt ett kvinnligt skrivbiträde.

*Överintendents-
ämbetet.*

Beträffande den administrativa byråns organisation hava överintendentsämbetets och de sakkunnigas mening redan från början gått i sär. Överintendentsämbetet har i det organisationsförslag, som på sätt och vis bildar utgångspunkten för de sakkunnigas arbete, ifrågasatt, att den administrativa byrån skulle utrustas med följande arbetskrafter utom byråchefen, nämligen en notarie, en kamrerare, ett kvinnligt skrivbiträde samt amanuenser efter behov ävensom i vissa särskilda fall tillfälliga biträden.

Notarietjänsten skulle vara densamma som den nu befintliga extra notarie-tjänsten, ehuru på ordinarie stat; notarien skulle således vara byråchefens ställföreträdare vid förfall för honom ävensom i allmänhet lämna honom behövt biträde i tjänsten. Likaså skulle kamrerarebefattningen vara densamma som den nuvarande kassörs- och bokhållaretjänsten, endast med den ökade tid för kassans öppenhållande, som omständigheterna kunde finnas erfordra, och med emot det ökade arbetet svarande höjd avlöning. Beträffande ifrågasatt två tjänster anför ämbetet, att »det kunde visserligen ifrågasättas att utbilda kassörstjänsten till en första gradens tjänst med fullständig tjänstgöring, i vilken tjänst då skulle ingå också notariegöromålen. Men då en dugande räkenskapskarl, som är av stor vikt att äga tillgång till för kassörstjänsten hos ämbetet, oftast icke därjämte besitter egenskaper, som man önskar återfinna hos en notarie, är det ämbetets bestämda åsikt att det — och detta jämväl ur kassakontrollsynpunkt — ingalunda vore lämpligt att samman slå de båda tjänsterna, och det är även ämbetets mening, att uppförandet på stat av två första gradens tjänstemän å denna byrå icke, åtminstone för närvarande (1914), är av oundgängligt behov påkallat.»

Skrivbiträdet skulle enligt ämbetets förslag vara ett kvalificerat sådant, av andra graden, med åliggande i första hand att föra ämbetets diarium men även att utföra vanligt renskrivningsarbete.

Beträffande slutligen de tillfälliga biträdena skulle dessa vid försäljningar eller köp av tomter för kronans räkning användas dels för sådana enstaka uppdrag, varom förut talats, och dels vid förekommande mera omfattande försäljningar med åtföljande gatanläggningar, tomtindelningar m. m., såsom exempelvis Djurgårdskommissionens nuvarande uppgift, för vilka sistnämnda fall säkerligen behöfde förordnas extra biträden med för varje särskilt fall av Kungl. Maj:t fastställda åligganden och avlöningar.

De sakkunniga för sin del anföra, att de arbetskrafter, överintendentsämbetet sålunda föreslagit för den administrativa byrån, egentligen ej vore större än de, som redan under nuvarande förhållanden av administrativa avdelningen disponerades för motsvarande ändamål, vadan någon anmärkning mot förslaget i detta avseende ej syntes kunna framställas.

Såsom förut framhållits, ombesörjde överintendenten under nuvarande förhållanden så gott som alla de åligganden av teknisk natur, som enligt instruktionen ankomme på den administrative förste intendenten. Denne komme därför såsom byråchef å administrativa byrån icke att erhålla någon lättnad i sina åligganden, utan komme dessa att ytterligare ökas genom skyldigheten för byråchefen att närvara vid de andra byråchefernas föredragningar, då nämligen en oundviklig följd av omorganisationen syntes bliva, att föredragningarna inom ämbetet komme att kräva betydligt mer tid än hittills. Det kunde beräknas, att den administrative byråchefens tjänstetid å ämbetsrummet komme att under minst fyra dagar i veckan bliva helt utfylld av föredragning och bisittning vid föredragningar samt göromål, som stode i omedelbart samband med föredragningarna, ävensom mottagningar för allmänheten. Av hans återstående tid syntes en avsevärd del konsumeras av de till byrån hörande ärendenas beredning. Under sådana förhållanden syntes det vara klart, att byråchefen i regel icke komme att hinna själv i nämnvärd omfattning lägga hand vid detaljerna av byråns måhända mest tidskrävande grupp av göromål, nämligen sekreterargöromålen för hela ämbetsverket. För att biträda byråchefen särskilt vid dessa sistnämnda göromål vore därför den föreslagna notarien av oundgängligt behov. Mot anställandet av en sådan tjänsteman å ämbetets stat hade de sakkunniga därför intet att erinra.

Däremot kunde de sakkunniga ej biträda ämbetets förslag beträffande kamreraren och, såsom följd härav, ej heller helt i fråga om det kvinnliga biträdet.

Sakkunniga.

Angående den ifrågasatta kamrerartjänsten anföra de sakkunniga följande:

»Innan ämbetets ännu gällande organisation fastställdes, fanns hos ämbetet anställd en 'kamrerare och kassör'. Beträffande denna tjänst, som förvandlades till den nuvarande kassörs- och bokhållarbefattningen, anförde dåvarande löneregleringskommittén i sitt den 16 oktober 1877 avgivna betänkande angående reglering av överintendentsämbetet, att de göromål, som tillkomme bemålde kamrerare och kassör, vore av mindre omfattning och komme icke synnerligen att ökas genom den något vidlyftigare bokföring i fråga om de till överintendentsämbetets disposition ställda byggnadsanslag, varom kommittén i annat sammanhang framställt förslag. Endast i slutet och början av varje år eller omkring fyra månader vore hans tid fullt upptagen, då han, jämte årsräkenskapens avslutande, hade att granska alla i slutet av varje år inkommande räkningar över samtliga utgifter såväl för reparationer vid kronans hus i huvudstaden och i landsorterna som ock för de kronans nybyggnader, vilka genom överintendentsämbetet ombesörjdes; och under denna tid kunde till och med någon gång särskilt biträde vara behöfligt, på det arbetet ej skulle bliva fördröjt. Under övriga delen av året däremot kunde han utan svårighet, jämte tjänstgöring i andra verk, medhinna då förekommande göromål. Någon annan av överintendentsämbetets tjänstemän kunde dock ej, jämte egna åligganden, övertaga även dessa, och då de icke lämpligen borde uppdragas åt ett extra biträde, helst med befattningen vore förenat omhänderhavande och redovisning av medel till stort belopp, bleve ifrågavarande tjänstebefattning fortfarande behöflig. De till befattningen hörande åliggandena vore dock ej kamreraregöromål, varför benämningen av 'kamrerare och kassör' syntes böra utbytas mot den av 'kassör och bokhållare'. — Med hänsyn till den jämförelsevis mindre omfattande sysselsättning, kassören och bokhållaren hade av de honom inom överintendentsämbetet åliggande göromål, kunde hans avlöning icke skäligen sättas lika med den för sådana lägsta gradens tjänstemän i andra ämbetsverk, som hade full sysselsättning av sina tjänsteåligganden; men med fästat avseende å beloppen av de anslag, han omhänderhade och för vilka han vore redovisningsskyldig, syntes densamma dock icke böra bestämmas lägre än till 2,000 kronor, varav 1,400 kronor skulle utgöra lön och 600 kronor tjänstgöringspenningar. — Från villkoren för åtnjutande av denna avlöning undantog kommittén uttryckligen det vid övriga tjänster inom ämbetet stadgade villkoret, att med tjänsten icke finge förenas annan tjänstebefattning.

Vad kommittén sålunda föreslagit vann statsmakternas gillande.

Enligt gällande instruktion för överintendentsämbetet, § 33, åligger kassören och bokhållaren, som är överintendentsämbetets uppbördsman och redogörare samt i sådan egenskap kvitterar alla till ämbetet inflytande medel, att hålla moträkning med riksbanken över ämbetets där insatta och därifrån uttagna medel samt i övrigt föra alla med avseende å dessa medels disposition och redovisning nödiga anteckningar och räkenskaper. Han granskar till siffran alla till ämbetet inkomna räkningar, besörjer insättning i banken och uttagning därifrån av ämbetets medel samt verkställer alla beslutade utbetalningar. Han avgiver till ämbetet vid varje dess sammanträde rapport angående kassans ställning och skall årligen inom mars månads utgång hava, i enlighet med fastställt formulär, upprättat ämbetets huvudbok för det föregående året. Han håller vidare inventarium över de i ämbetets rum befintliga möbler och effekter, ombesörjer anskaffning av möjligen ifrågakommande

nya sådana jämte rit- och skrivmaterialier m. m. och är i övrigt skyldig att ställa sig till efterrättelse allt vad §§ 23—28 av instruktionen innefatta rörande hans åtgärder i tjänsten beträffande förvaltning och redovisning av de till ämbetets förfogande ställda medel.

Kassörs- och bokhållartjänsten hos överintendentensämbetet var således redan från början avsedd att förenas med annan tjänst. Så är ock fallet för närvarande. Tjänstens nuvarande innehavare erhöi den 20 december 1901 fullmakt å kassörs- och bokhållartjänsten i medicinalstyrelsen. När sedermera nu ifrågavarande tjänst år 1906 blev ledig samt vid dess återbesättande kassören och bokhållaren hos medicinalstyrelsen kom i åtanke, gjorde denne hos Kungl. Maj:t ansökning, som av medicinalstyrelsen förordades till bifall, om tillstånd att förena ifrågavarande två befattningar. Sedan överintendentensämbetet häröver avgivit utlåtande, medgav Kungl. Maj:t enligt beslut den 4 maj 1906 sökanden att med sin kassörs- och bokhållartjänst hos medicinalstyrelsen förena enahanda tjänst hos överintendentensämbetet, så länge en sådan förening utan hinder för göromålen behöriga gång inom någotdera verket visade sig kunna äga rum. Härefter meddelade överintendentensämbetet den 16 maj 1906 medicinalstyrelsens ifrågavarande tjänsteman fullmakt att vara kassör och bokhållare hos ämbetet.»

Efter att hava meddelat en del detaljuppgifter i fråga om de göromål, som åligga kassören och bokhållaren hos ämbetet, varav framgår, att den arbetstid, som måste ägnas åt kassörs- och bokhållargöromålen, ej överstiger 700 timmar årligen, att denna tid, med undantag av tiden för kassans öppenställande eller mellan kl. 12 midd. och kl. 3 à 4 e. m. en dag i veckan, vore förlagd till annan del av dygnet än ämbetsverkens officiella arbetstid, samt att, i den mån kassören härvid behövde anlita annat biträde än den förut omförmälde amanuensen, sådant anskaffades och bekostades av honom själv, anföra de sakkunniga vidare:

Den ifrågasatta omorganisationen av överintendentensämbetet syntes icke behöva synnerligen inverka på kassörs- och bokhållargöromålen omfattning. Å ena sidan syntes den därtill hörande befattningen med de i ämbetets rum befintliga möbler och effekter lämpligen böra överslyttas till intendentsbyrån, som ju till en av sina uppgifter skulle hava att öva tillsyn över vissa kategorier av statsverket tillhöriga möbler och andra inventarier; men å andra sidan syntes den säkerligen efter hand inträdande ökningen av ämbetet meddelade byggnadsuppdrag och av antalet av de under ämbetets vård ställda statsegendomarna ej kunna undgå att inverka även å nu ifrågavarande göromål.

Av vad de sakkunniga sålunda anført framginge, att kassörs- och bokhållartjänsten hos överintendentensämbetet, i överensstämmelse med vad vid dess tillkomst åsyftades och även med det förhållandet, att tjänsten uttryckligen undantagits från de provisoriska lönerregleringarna för ämbetet, vore att betrakta endast som en bitjänst. Och den ökning av de till tjänsten hörande göromålen, som kunde vara att vänta såsom

följd av nyssberörda förhållande, kunde otvivelaktigt ej bliva av den betydenhet, att tjänsten endast därav kunde förlänas annan karaktär.

Skulle emellertid denna med ämbetets dagliga arbete intimt förbundna tjänst i den nya organisationen upptagas i enlighet med överintendentsämbetets förslag, skulle allt fortfarande den i hög grad olämpliga anordningen bestå, att denna tjänsts innehavare i regel ej vore att träffa å tjänsterummet å de tider, då ämbetsverkets övriga funktionärer arbetade där. Dessutom vore att märka ett par omständigheter vid ifrågasvarande tjänst, som ej stode i samklang med dess egenskap av bitjänst. Skulle tjänsten förenas med en annan tjänst, låge det med hänsyn till tjänstens speciella beskaffenhet nära till hands, att, såsom ock för närvarande vore fallet, tjänsten bleve förenad med en tjänst av samma slag och att således det principiellt oriktiga förhållandet inträffade, att samma redogörare finge om händer olika från varandra helt och hållet skilda kassor. Och vidare gjorde den omständigheten ifrågasvarande tjänsts natur av bitjänst allt annat än tilltalande, att tjänstens innehavare, oaktat han i regel vore anmärkningsvärt litet upptagen av tjänsten, dock, såsom visserligen ovannämnda löneregleringskommitté syntes hava förutsatt, vid fullgörandet av sina åligganden tillbandahölles biträde — den hos kassören anställde amauuensen. Att förevarande angelägenhet vid den nuvarande organisationens tillkomst ordnades så som skett, syntes hava sin grund i det ringa antal befattningar, överintendentsämbetet då utrustades med, och den dåvarande administrationens relativa fattigdom på tjänstetyper. Helt andra möjligheter för frågans tillfredsställande lösning syntes den nuvarande administrationen med dess rikare mångfald av organ och större anpassningsförmåga hava, och det syntes enligt de sakkunnigas förmenande icke möta allt för stora svårigheter att nu till en tjänst sammanföra kassörs- och bokhållargöromålen med andra göromål av den omfattning, att tjänsten bleve helt utfylld, och av den beskaffenhet, att de i anseende till tiden för deras utförande kunde lämpas efter förstnämnda göromål. I de kvinnliga biträdesbefattningarna, som under de senare åren utbildats i tre olika grader, syntes enligt de sakkunnigas förmenande finnas ett lämpligt medel att lyckligt lösa förevarande spörsmål.

Överintendentsämbetet hade föreslagit, att å den administrativa byrån skulle anställas ett kvinnligt biträde med uppgift ej endast att förrätta vanliga skrivgöromål, såsom renskrivning och dylikt, utan även att biträda vid diarieföring och andra registratorsgöromål, på grund varav biträdet i fråga skulle vara av högre grad, dock ej av den högsta. Också enligt de sakkunnigas förmenande vore dessa senare göromål hos

ämbetet av den beskaffenhet, att de väl i det stora hela kunde överlämnas till ett kvalificerat kvinnligt biträde. En följd av de till ämbetet hörande ärendenas speciella beskaffenhet vore nämligen, att ämbetet beträffande antalet av sina ärenden komme att betydligt stå tillbaka för de vanliga administrativa ämbetsverken, som vore med ämbetet jämförliga i anseende till den tid, fullgörandet av ämbetsverkens respektive arbetsuppgifter krävde. På grund av diarienumrens förhållandevis ringa antal och ärendenas hänförlighet i stort till ett fåtal huvudgrupper komme arbetet med förändret av ämbetets diarier, upprättandet av därtill hörande register samt ordnandet och handhavandet av ämbetets ineliggande handlingar att bliva såväl relativt enkelt som ej allt för tidskrävande och i alla händelser ej på långt när jämförligt med det arbete, som i allmänhet vore förenat med de vanliga registratorstjänsterna. Mot ämbetets förslag i vad det avsåge överlämnandet av nu ifrågavarande göromål till kvinnligt biträde syntes därför ej vara något att erinra. Där emot syntes det starkt kunna dragas i tvivelsmål, huruvida samma biträde skulle, jämte registratorsgöromålen, kunna medhinna de renskrivnings- och därmed jämförliga göromål, som ämbetet syntes avse.

De föreslagna kamrerare- och skrivbiträdesbefattningarna å administrativa byrån kunde de sakkunniga, med hänsyn till vad sålunda anförts, ej upptaga i sitt förslag till organisation av överintendentsämbetet. De göromål, vilka tillkomme dessa befattningar ävensom den nuvarande amanuensbefattningen hos kassören och vilka göromål icke till någon del syntes kunna åläggas byråchefen och notarien, skulle enligt de sakkunnigas förmenande väl kunna, till ämbetsverkets fördel, fördelas å två kvinnliga biträdesbefattningar så, att det ena biträdet bestrede den ordinära renskrivningen och biträdde övriga befattningshavare med enklare skrivarbete samt det andra biträdet förrättade, med, där så erfordrades, hjälp av det förra i sistberörda avseende, kassörs- och bokhållar- samt registrators- och arkivariegöromålen. Dessa sistnämnda göromål syntes samtliga väl kunna medhinnas av en å tjänsterummet regelbundet och med full tjänstgöringstid sysselsatt person, därest vid inträffande arbetsanhopning hjälp enligt vad förut sagts vore att påräkna och arbetet så ordnades, att de registrerings- och arkivgöromål, vilka medgäve val av tiden för deras förrättande, ombesörjdes å de tider, då befattningshavaren vore mindre upptagen av kassörs- och bokhållargöromålen.

Emellertid hade, såsom förut sagts, den nuvarande innehavaren av kassörs- och bokhållartjänsten hos överintendentsämbetet fullmakt å tjänsten och tillstånd att förena densamma med enahanda befattning hos

medicinalstyrelsen, så länge det kunde ske utan hinder för göromålens behöriga gång inom någotdera verket. Denna tjänsteförening syntes emellertid knappast kunna någon längre tid fortgå, då allmänheten givetvis hade berättigade anspråk på att ämbetets kassa hölles öppen mer än en dag i veckan och, enligt vad från medicinalstyrelsen försports, detta verk icke syntes kunna medgiva, att dess kassör under avsevärdare del av ytterligare en arbetsdag i veckan saknades å tjänsterummet. Då kassören likväl syntes hava ostridig rätt att, när tjänsteföreningen icke längre läte sig göra, med frånträdande av sin tjänst hos medicinalstyrelsen, behålla tjänsten hos överintendentensämbetet, syntes det vara nödvändigt att uppföra den nuvarande kassörs- och bokhållartjänsten å övergångsstat samt lämna åtminstone den högre av de kvinnliga biträdesbefattningarna otillsatt, så länge kassören kvarstode.

Statskontoret.

I sitt över de sakkunnigas förslag avgivna yttrande har statskontoret särskilt uttalat sig om det omorganiserade överintendentensämbetets medelsförvaltning. Statskontoret anför:

»Statskontoret har i detta hänseende fäst sig vid det sätt, varpå kassörs-, revisors- och räkenskapsföraregöromålen skulle ordnas. För närvarande skötas dessa göromål mot en avlöning av 2,000 kronor om året av en kassör och bokhållare, som till sitt biträde har en amanuens med arvode av 500 kronor om året. Överintendentensämbetet har föreslagit att utbyta kassörstjänsten mot en kamrerarebefattning med en avlöning av 3,000 kronor för år. De sakkunniga åter vilja överlämna ifrågavarande göromål jämte, efter vad det tyckes, alla eller de huvudsakliga registrators- och arkivariegöromålen åt ett ordinarie kvinnligt biträde med 2,000 kronors avlöning för 6 timmars daglig tjänstgöring. Då överintendentensämbetets penningförvaltning efter omorganisationen blir både omfattande och maktpåliggande, finner statskontoret förslaget i denna del otillfredsställande och ägnat att ingiva vissa farhågor. Statskontoret erinrar, att vid den nya organisationen av medicinalstyrelsen enligt nådiga brevet den 1 oktober 1915 ansetts nödigt att för de kamerala ärendenas behandling vid detta ämbetsverk anställa, förutom en kameralbyråchef:

en kamrerare med avlöning	kronor 5,800: —
» kontrollant av hospitalens ekonomiska förvaltning med avlöning	» 5,800: —
» bokhållare, tillika kassör, med avlöning	» 4,000: —
» bokhållare, tillika notarie, med avlöning	» 4,000: —.

Dessutom finnes i medicinalstyrelsen ett kvinnligt biträde i tredje lönegraden (registrator). Under hänvisning härtill vill statskontoret ifrågasätta, att, för upprätthållande av ifrågavarande göromål vid den blivande byggnadsstyrelsen, må inrättas en ordinarie tjänst med åtminstone för första gradens tjänster vanliga avlöningsvillkor samt att ovanberörda registrators- och arkivariegöromål övertagas av något utav de i övrigt föreslagna kvinnliga biträdena.

I betraktande av den stora kostnadsökning, som föreslagits för andra avdelningar av överintendentensämbetet (byggnadsstyrelsen), bör den av statskontoret nu

föreslagna kostnad för tillgodoseende av den ekonomiska förvaltningen befinnas jämförelsevis obetydlig.

I detta sammanhang vill statskontoret fästa uppmärksamheten på att även sedan överintendentsämbetet, jämlikt nådiga kungörelsen den 23 december 1914 (Svensk författningssamling nr 444), från och med den 1 januari 1915 erhållit rätt att direkt från statsverkets giroräkning i riksbanken uttaga ämbetet tillkommande anslagsmedel, rekvisitioner å rese- och traktamentsersättningar, som tillkomma överintendentsämbetets ordinarie och extra personal, fortfarande behandlats av statskontoret. Om beträffande kassörstjänsten vid byggnadsstyrelsen vidtages sådan anordning, som statskontoret föreslagit, torde det icke böra möta något hinder att åt innehavaren av denna tjänst uppdraga granskningen av reseräkningar från den personal, som tillhör eller lyder under byggnadsstyrelsen, och till denna styrelse överflytta utanordnandet av dithörande rese- och traktamentsersättningar, vilket ju i och för sig måste betraktas såsom ett önskemål. Statskontoret ser häruti ett ytterligare skäl för sitt förslag i avseende på nämnda tjänst.

I övrigt har statskontoret ingenting att erinra mot de sakkunnigas förslag.»

Överintendentsämbetet har i sitt yttrande över de sakkunnigas förslag uttalat sin anslutning till statskontorets mening beträffande skötseln av ämbetets penningförvaltning. Vidare anför ämbetet:

Överintendentsämbetet.

»Lika med statskontoret håller ämbetet före, att de dagligen återkommande registrators- och arkivariögöromålen lämpligen böra åläggas det på byrån till anställning föreslagna kvinnliga biträde, vilkens avlöning i följd härav rättvisligen lärer böra höjas till den för den andra lönegraden för kvinnor bestämda eller 1,600 kronor. Bliver, för den händelse att kassörsbefattningen kommer att å stat uppföras såsom tjänst av första graden med daglig tjänstgöringsskyldighet, någon tid för kassören övrig, sedan han fullgjort sina egentliga åligganden, synes denna tjänsteman hellre böra förklaras vara skyldig biträda vid ombesörjandet av notariögöromålen, vilka tvivelsutan komma att efterhand stiga såväl i antal som vikt. Efter vad statskontoret jämväl påpekat, skulle den av ämbetsverket förordade lösning på ett nöjaktigt sätt av föreliggande fråga allenast orsaka en i förhållande till de ökade omkostnader, ämbetets omreglering i övrigt måste föranleda, ytterst ringa kostnadshöjning eller 2,400 kronor.»

De sakkunnigas förslag till organisation av den administrativa byrån synes mig vara allt för snäv, för att man skäligen skulle kunna begära att byråns åligganden genom densamma skola bliva på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodosedda.

Departementschefen.

Det föreslagna lägsta skrivbiträdet har avsetts huvudsakligen för renskrivningsgöromål. Utan tvivel kommer detta biträdes tid att helt utfyllas med sådan sysselsättning. Det för byrån avsedda biträdet av högre grad skulle förrätta kassörs- och bokhållargöromålen samt de för hela verket gemensamma registrators- och arkivariögöromålen. Detta synes mig dock vara att ställa allt för höga anspråk på ifrågavarande

befattningshavares arbetskraft. Jag delar visserligen de sakkunnigas uppfattning, att registratorsgöromålen hos överintendentsämbetet måste anses vida mindre betungande än motsvarande göromål hos de centrala ämbetsverken i allmänhet. Men å andra sidan torde ett kvinnligt biträde beredas fullt arbete med att förrätta ämbetets registrators- och arkivariegöromål och att, i den mån nämnda uppgifter det kunde tillåta, biträda med enklare skriv- och andra göromål. Jag anser därför, att de av de sakkunniga föreslagna två kvinnliga biträdesbefattningarna å administrativa byrån böra ingå i byråns organisation men avses endast för registrators- och arkivariegöromålen samt renskrivnings- och annat jämförligt arbete.

Beträffande byråchefen hava de sakkunniga beräknat, att hans tid skulle helt upptagas av föredragningar, bisittning vid föredragningar, göromål som stå i omedelbart samband med föredragningar, mottagning för allmänheten, beredning av de till den administrativa byrån hörande ärendena samt överinseendet över att ämbetsverkets sekreterargöromål varda behörigen förrättade. Jag delar fullständigt de sakkunnigas mening härutinnan.

Utöver de göromål jag nu omnämnt falla å administrativa byrån dels de rena sekreterargöromålen för hela ämbetsverket och dels kassörs- och bokhållargöromålen. Beträffande de senare delar jag de hörda ämbetsverkens uppfattning om den arbetskraft, som erfordras för deras behöriga fullgörande. Statskontoret har till stöd för sin mening åberopat en jämförelse med medicinalstyrelsens kamerala organisation. Ehuru detta sistnämnda ämbetsverks penningförvaltning måste anses väsentligt vidlyftigare än överintendentsämbetets även om hänsyn toges till den ökning av ämbetets medelsförvaltning, som omorganisationen kan medföra, finner jag ett visst berättigande ligga i en dylik jämförelse. I betraktande härav torde intet vara att erinra emot statskontorets fordran, att åtminstone en tjänsteman av lägsta normalgrad avses för överintendentsämbetets penningförvaltning. Av de uppgifter, de sakkunniga lämnat om den tid, som kräves för att under nuvarande förhållanden fullgöra kassörs- och bokhållargöromålen, framgår, att de ej skulle lämna full sysselsättning för en person. En rätt avsevärd jämkning i detta förhållande skulle emellertid inträda, därest ämbetets kassa, som nu hålles öppen endast en dag i veckan, bleve tillgänglig dagligen eller åtminstone varannan dag, en förändring, som av hänsyn till allmänheten måste anses under alla omständigheter önskvärd. Även med dessa ökade anspråk på ifrågavarande tjänsteman komme han dock antagligen att åtminstone tills vidare kunna finna tid även för andra göromål. Med

hänsyn till byråns övriga uppgifter ligger det då närmast till hands att utnyttja hans disponibla tid för förrättande av notariégöromål. Överintendentsämbetet har, såsom jag förut meddelat, först bestämt uttalat sig emot en sådan kombination av olika arbetsuppgifter men sedermera frångått denna mening. Statskontoret har utan reservation förordat en dylik kombination. För min del finner jag intet att erinra mot en förening på en tjänst av ifrågavarande uppgifter, helst en sådan anordning ej kan betraktas såsom någon nyhet inom administrationen.

Härefter återstår att tillföra ämbetet arbetskraft för det omedelbara förrättandet av verkets sekreterargöromål. Detta arbete kräver, enligt vad de sakkunniga i ämnet anfört, sin man helt. Härutinnan är jag fullt enig med de sakkunniga. Däremot är jag av olika mening med dem om den ställning, denne tjänsteman bör beredas inom verket. De sakkunniga hava ansett, att han ej borde erhålla annan ställning än notaries. De göromål, han skulle besörja, äro dock verkliga sekreterargöromål och det ämbetsverk, vars ende sekreterare han i verkligheten skulle bliva, kommer icke att kunna räknas till de mindre. Jag finner därför intet skäl, varför ej denne tjänsteman skulle beredas samma ställning som sekreterarna i de administrativa verken i allmänhet. För min del tvekar jag därför ej att förorda, att för bestridandet av den administrativa byråns nu ifrågavarande göromål inrättas en sekreterartjänst av normaltyp. Detta står också i bättre överensstämmelse med organisationen av ämbetsverket i övrigt, varförutom samma skäl, som kunna åberopas för att den administrative ledamoten av verkets styrelse bör hava samma tjänsteställning som de tekniska ledamöterna, även böra verka, att den administrative ledamotens närmaste man och ställföreträdare bör hava samma tjänsteställning som de tekniska ledamöternas ställföreträdare. Till sistberörda ämne återkommer jag sedermera.

Enligt min mening bör alltså den fasta personalen å den administrativa byrån utgöras av: byråchefen, en sekreterare, en kassör och bokhållare tillika notarie samt två kvinnliga biträden.

Med denna organisation torde den nuvarande kassörs- och bokhållartjänsten icke behöva uppföras å övergångsstat. Önskar tjänstens innehavare icke övergå å ny stat, torde han vara berättigad att kvarstå i sin tjänst å den gamla staten och för sådan händelse med sin tjänst hos ämbetet fortfarande förena sin tjänst hos medicinalstyrelsen, så länge en sådan tjänsteförening alltjämt möjligen må kunna äga rum.

Hos överintendentsämbetet äro för närvarande anställda en förste vaktmästare och en vaktmästare. Därjämte anlitas extra vaktmästare Vaktmästare.

efter behov. Den förste vaktmästaren åligger såsom särskilt uppdrag utom den egentliga tjänsten att öva inseende över ämbetets materialgård m. m.

Beträffande vaktmästarna har överintendentsämbetet icke föreslagit någon annan förändring än i avseende å avlöningarna. Vid sådant förhållande hava de sakkunniga förklarat sig ej heller vilja ifrågasätta ökning av vaktmästarnas antal. Dock hava de ansett sig böra uttala att, om, såsom lätt syntes kunna hända, kronans under ämbetets inseende ställda möbel- och inventarieförråd samt provsamlingen av byggnadsmaterialier skulle komma att taga mer avsevärda dimensioner, ytterligare en fast anställd vaktmästare torde bliva av nöden. Intill dess syntes den nuvarande ordningen böra bibehållas, dock med den ändring, att tillsynen över materialgården m. m. efter regleringen inginge såsom ett vederbörande vaktmästares ordinarie tjänsteåliggande och således ej särskilt ersattes.

Jag biträder i förevarande avseenden de sakkunnigas mening.

Avlöningsförhållandena m. m. vid överintendentsämbetet.

Såsom av den förut meddelade översikten av det nuvarande överintendentsämbetets stadigvarande sysselsatta personal framgår, avlönas samma personal till stor del av medel, som icke äro uppförda å ämbetets stat; särskilt har anslaget till byggnader och reparationer i rätt avsevärd omfattning belastats med ersättningar till arbetskrafter, varav behovet för ämbetet är såväl konstant som mera allmänt — således ej blott för något särskilt byggnadsföretag. Vidare torde man därav kunna finna, att för ämbetet ständigt behöfliga arbetskrafter i efter nuvarande åskådningar för stor omfattning avlönas från ämbetsverkets anslag till vikariatsersättningar m. m.

Jämkning i berörda förhållanden bör givetvis ske vid den förestående löneregleringen av överintendentsämbetet.

Beträffande frågan, i vad mån arbete för ämbetets räkning bör ersättas av medel å eller utom ämbetets stat, synes som allmän regel böra fasthållas, att avgörande därutinnan är, huruvida arbetet till sin natur är att betrakta såsom ett moment av ämbetets specifika verksamhet som högsta vårdare av husbyggnadsväsendet, i riket i allmänhet och statens isynnerhet, eller om det övervägande har karaktär av fullgörande av ett mer eller mindre fristående uppdrag i viss eller vissa särskilda byggnaders intresse eller för något särskilt byggnads- eller annat under ämbetets inseende ställt företags räkning, t. ex. uppgörande av förslagsritningar till ett visst byggnadsföretag eller av förslag till

stadsplan för ett visst område, m. m. I förra fallet synes ersättningen för arbetet böra utgå från medel å ämbetets stat; i senare fallet däremot torde den böra gäldas av anslag, som anvisats för den särskilda byggnadens uppförande eller vård, eller dylikt.

Vad befattningarna å stat vidkommer är först att taga i betraktande den ställning, *ämbetsverkets chef* bör i avlöningshänseende intaga. För honom har överintendentensämbetet föreslagit en sammanlagd avlöning av 11,000 kronor. »Det skulle kunna ifrågasättas» — har ämbetet därvid anfört — »att, såsom vid några andra statens tekniska verk skett, tillförordna chefen för kortare tid mot en avlöning av 20 å 25,000 kronor. Ämbetet har dock ansett, att man, genom användandet av den vanliga lönetypen med pension, säkrare vinner önskvärd kontinuitet och fasthet i ämbetsverkets skötsel, och att den erfarenhet, som en chef under årens lopp samlar, på så sätt kan komma hela organisationen till godo. Emellertid har ämbetet ingalunda förbisett de, säkert betydande, svårigheter, som framdeles härigenom kunna möta för erhållande av en för den ansvarsfulla posten fullt lämplig person. Överintendenten kommer nämligen genom den föreslagna uppdelningen på flera byråer att få så väsentligt ökat arbete, att någon tid för utövande av enskild arkitektverksamhet för honom blir omöjlig; den föreslagna lönen är även i förhållande till de inkomster, som mera framstående arkitekter kunna påräkna, relativt liten. Ämbetet har dock icke, på grund av motsvarande tjänsteinnehavares senast fastställda löneförmåner, vågat föreslå högre lön åt överintendenten än 11,000 kronor.»

Avlöningarna
vid befattningarna å stat.

Den av överintendentensämbetet berörda anordningen att, såsom skett t. ex. i järnvägs- och vattenfallsstyrelserna, förordna ämbetsverkets chef på bestämd tid mot förhållandevis högt arvode hade — anföra de sakkunniga — med hänsyn till arten av ämbetets verksamhet och den stora betydelsen för statens hela husbyggnadsväsen av valet av chef för överintendentensämbetet, otvivelaktigt mycket för sig. Då emellertid de av ämbetet framhållna fördelarna av chefens anställande på vanligt sätt ej borde underskattas samt ämbetet självt ej ifrågasatt annan avlöning för överintendenten än generaldirektörs i normalgrad, hade de sakkunniga ansett sig böra biträda ämbetets förslag.

På grund av vad sålunda i ämnet förekommit finner även jag mig nu böra biträda ämbetets förslag. Dock vill jag ej underlåta att framhålla, att på grund av chefsämbetets natur en förnyad reglering av avlöningsförhållandena vid detsamma sannolikt är att förr eller senare emotse.

I annat sammanhang har jag uttalat mig för att en av byråcheferna

skulle förordnas att vid förfall för chefen uppehålla dennes funktioner inom verket. Av de fyra verk, vari anordningen med *ställföreträdare för chefen* är införd, nämligen socialstyrelsen, pensionsstyrelsen, telegrafstyrelsen och medicinalstyrelsen, åtnjuter ställföreträdaren särskilt arvode, 1,000 kronor, endast i de två senare verken. Som förhållandena inom överintendentsämbetet torde vara mest likartade med dem inom sistnämnda verk, särskilt medicinalstyrelsen, synes arvode till ställföreträdaren böra uppföras även å överintendentsämbetets stat. Härför föreligga också särskilda skäl. Chefen för överintendentsämbetet kan nämligen, på grund av naturen av verkets uppgifter, antagas komma att förhållandevis mycket vistas å tjänsteresor. I motsvarande mån blir då hans ställföreträdare i denna sin egenskap upptagen. Ställföreträdarskapet, som även vid chefens närvaro kommer att för vederbörande medföra en hel del arbete genom nödvändigheten att övervara viktigare föredragningar, som ej direkt röra hans egen byrå, och i övrigt följa ämbetets verksamhet i allmänhet, kommer alltså att i detta ämbetsverk bliva i särskilt hög grad betungande. Det synes därför såväl billigt som lämpligt, att ett liknande arvode som i telegrafstyrelsen och medicinalstyrelsen utgår till ställföreträdarna därstädes även tillerkännes ställföreträdaren i överintendentsämbetet. Vikariatsersättning vid förfall för chefen kommer givetvis då ej ifråga.

Vad härefter *byråchefsbefattningarna* beträffar, torde desamma, såsom de sakkunniga föreslagit, böra uppföras med avlöning i tredje normalgraden.

Förut har ifrågasatts, att å *byggnadsbyrån* skulle fast anställas utom byråchefen, två avdelningsföreståndare, en statistiker, två byggnadstekniska biträden och ett skrivbiträde.

Avdelningsföreståndarna torde, med hänsyn till den kompetens, som måste fordras av dem, och de åligganden, de skulle fullgöra, ej kunna tillerkännas lägre avlöning än i andra normalgraden.

Vad de byggnadstekniska biträdena vidkommer, äro dessa just arbetskrafter av det slag, som, enligt vad förut (sid. 230), anförts, lämpligen böra anställas med avlöning utgående i form av arvode. De sakkunniga hava för dessa biträden föreslagit arvoden till belopp av 4,000 kronor. Dessa belopp torde få anses väl avvägda. Arvodena synas nämligen böra utgå med en rund summa, som å ena sidan ej behöver vara mera avsevärd, då det torde vara otänkbart att till ifrågavarande befattningar förvärva personer med redan stadgad ställning inom yrket, men å andra sidan ej får vara för knappt tillmätt, på det befattningarna må kunna bliva begärliga för sådana yngre förmågor, som visserligen ej ännu hunnit så långt på sin bana som nyss nämnts men dock förvärvat en viss er-

farenhet och ådagalagt sådan grad av duglighet, som plägar förhållandevis hastigt tillförsäkra vederbörande de vida förmånligare villkor, en skicklig byggnadstekniker i regeln bör kunna påräkna, särskilt i en stor stad. — Av ifrågavarande arvoden torde emellertid viss del, lämpligen 1,500 kronor, böra anses såsom tjänstgöringspenningar.

Vad befattningen som statistiker angår, är denna visserligen, sådan den i omorganisationsförslaget tänkts, i det hela av enahanda natur som ordinarie tjänster i de administrativa ämbetsverken i allmänhet, vadan det torde ligga närmast till hands att utbilda befattningen enligt vanlig typ, d. v. s. med tillsättning genom fullmakt eller under annan dylik form och med avlöningen uppdelad i lön, tjänstgöringspenningar och ortstillägg. Men då, som förut nämnts, utredningsavdelningens verksamhet i anseende till det arbete, den kommer att kräva, ej kan nu säkert bedömas, synes det lämpligt att tills vidare och tills nödig erfarenhet vunnits om avdelningens arbete och den personal, som föreståndaren till sitt biträde behöver, i staten upptaga denna personal under form, som ej lägger något hinder i vägen för ett slutligt ordnande framdeles av ifrågavarande angelägenhet efter sig företeende omständigheter. De sakkunniga hava därför funnit det tillrådligt att för närvarande upptaga statistikerns avlöning såsom ett arvode och till enahanda belopp, som föreslagits för de byggnadstekniska biträdena eller 4,000 kronor, varav liksom av arvodena vid nyssnämnda biträdesbefattningar, 1,500 kronor böra anses såsom tjänstgöringspenningar. Häremot har jag iutet att erinra.

Skrivbiträdet slutligen torde böra i staten uppföras såsom biträde av första graden.

För *intendentsbyrån* har föreslagits följande personal å stat, oavsett byråchefen, nämligen en arkitekt, en byggnadsingenjör och en assistent.

Beträffande arkitekten, vilkens åligganden skulle i huvudsak sammanfalla med nuvarande intendentens för kronans hus i landsorten, har överintendentsämbetet framhållit, att det vore ett önskemål, att denne tjänsteman måtte kunna ägna sig mera åt skötseln av de under hans vård ställda byggnaderna, än hittills kunnat ske på grund av lörens knapphet, särskilt genom oftare företagna inspektionsresor. Intendenternas löner med de tillfälliga lönetilläggen uppginge för närvarande till 4,530 kronor. Med de ökade anspråk, som enligt omorganisationsförslaget skulle ställas på denne tjänsteman, syntes lön enligt andra graden böra tillerkännas honom. — I fråga om byggnadsingenjören har ämbetet anfört följande: »Då det ekonomiska utnyttjandet av de för byggnader och reparationer i Stockholm anslagna medlen i mycket hög grad beror på denna 'överkontrollant', är det av vikt, att hans lön av-

passas så, att man kan fordra, att statstjänsten blir hans uteslutande sysselsättning. Han måste tidigt på morgonen göra sin första rond vid arbetena och på förmiddagen intaga sin plats å ämbetsrummet. Han är den, genom vilken alla order till arbetsplatserna gå, och som från dessa upptager alla förfrågningar, hur i detalj skall förfaras. Nuvarande innehavaren av motsvarande befattning uppbär av reparationsanslaget ett arvode av 3,600 kronor (numera 4,800 kronor) samt har av extra anslag under 1913 dessutom uppburit 1,545 kronor, eller tillsammans 5,145 kronor. Motsvarande befattning i Stockholms stads byggnadskontor avlönas med en begynnelse-lön av 4,800 och en slutlön efter 15 år av 6,800 kronor. Ämbetet anser sig icke kunna påräkna fullgod kraft för denna fordrande tjänst med mindre densamma uppföres i 2:a lönegraden.»

Vad överintendentsämbetet föreslagit beträffande ifrågavarande tjänstemäns avlöningar förklara sig de sakkunniga biträda och uttala därvid, att ringare avlöningar ej kunna bestämmas för arkitekten och byggnadsingenjören, därest man skall kunna påräkna fullgoda innehavare av befattningarna. Vad assistenten anginge, anföra de sakkunniga vidare, syntes om denne gälla vad förut sagts om de byggnadstekniska biträdena å byggnadsbyrån. Hans avlöning syntes därför böra utgå i form av arvode till belopp av 4,000 kronor, därav 1,500 kronor borde anses såsom tjänstgöringspenningar. Beträffande byggnadsingenjören och assistenten hava de sakkunniga i detta sammanhang erinrat om, bland annat, den icke obetydliga risk till liv och lem, för vilken de nuvarande motsvarigheterna till ifrågavarande funktionärer, nämligen kontrollanterna, ej sällan vore utsatta vid utövandet av sina åligganden.

Mot vad de sakkunniga föreslagit i avseende å tjänstemännens å intendentsbyrån avlöningar har jag intet att invända.

Den fasta personalen å *kulturhistoriska byrån* skulle utgöras av, utom byråchefen, en biträdande tjänsteman och ett rit- och kopieringsbiträde. För den biträdande tjänstemannen hava de sakkunniga föreslagit avlöning i andra normalgraden och för biträdet, vars arbete måste anses vara av kvalificerad beskaffenhet, den vanliga avlöningen vid kvinnlig biträdesbefattning av andra graden. I fråga om den biträdande tjänstemannen anföra de sakkunniga följande yttrande av överintendentsämbetet: »Platsen lämnar inga större utsikter till avancement inom ämbetsverket. Då det emellertid är av synnerlig vikt att få denna post väl besatt, torde densamma böra uppföras i andra lönegraden, i synnerhet som platser med motsvarande kompetensfordringar inom museiväsendet, t. ex. antikvarierna vid kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, hava andra gradens lön. Det är även mycket rimligt,

att denne biträdande tjänsteman erhåller en högre avlöning än vissa andra av ämbetets biträdande tjänstemän, ty det bör tagas i betraktande, att den kulturhistoriska vetenskapsmannen har vida mindre möjligheter såväl till avancement som till biinkomster genom någon enskild praktik, än övriga praktiskt utbildade tjänstemän.»

Vad ämbetet sålunda anfört hava de sakkunniga funnit utgöra fullgiltiga skäl att upptaga den biträdande tjänstemannen å kulturhistoriska byrån i andra lönegraden, ehuru han ej såsom de föreslagna andra-gradstjänstemännen å byggnads- och intendentsbyråerna skulle få sig tilldelat ett bestämt område att inför sina överordnade på mera självständigt sätt ansvara för. Såsom ytterligare skäl hava de sakkunniga anfört, att innehavaren av ifrågavarande tjänst borde hava samma kvalifikationer som byråchefen och att det vore synnerligen angeläget, att ej för tätta ombyten av tjänsteinnehavare ägde rum.

Ej heller mot de sakkunnigas förslag till avlöningarna vid tjänsterna å kulturhistoriska byrån synes mig anledning till erinran föreligga.

Å *stadsplanebyrån* skulle jämte byråchefen fast anställas endast en biträdande tjänsteman. I fråga om denne har överintendentsämbetet på sin tid anfört, att han »bör vara en yngre framstående arkitekt eller ingenjör, som specialiserat sig på stadsplanekonst. Platsen lämnar föga utsikter till avancement inom ämbetsverket. Den bör snarare bliva lockande såsom lärorik och meriterande för enskild, mera lönande praktik och konsulterande verksamhet eller för erhållande av chefsplats på någon kommunal stadsplanebyrå. Tjänsten torde därför böra lönas med ett fast arvode utan pension. Men hänsyn därtill, att man måste kunna påräkna en verkligt god förmåga, måste arvodet bestämmas till minst 4,000 kronor för att verka lockande.» — De sakkunniga för sin del anföra, att ifrågavarande befattning syntes i väsentliga avseenden vara jämförlig med de byggnadstekniska biträdesbefattningarna å byggnads- och intendentsbyråerna, varför de ej haft något att erinra mot ämbetets förslag att uppföra avlöningen vid densamma såsom arvode till belopp av 4,000 kronor, vilket dock, i likhet med arvodena vid berörda biträdesbefattningar, till 1,500 kronor syntes böra anses såsom tjänstgöringspenningar.

I fråga om avlöningen åt den biträdande tjänstemannen å stadsplanebyrån kan jag ej följa de sakkunnigas förslag. Av det nyss anförda framgår, att denne tjänsteman bör vara en väl kvalificerad person. Att de sakkunniga dock ej föreslagit högre avlöning än som nämnts har uppenbarligen sin grund däri, att de förutsatt, tilläventyrs därtill

föranledda av överintendentsämbetets uttalande i ämnet, täta ombyten av ifrågavarande funktionär. Med hänsyn till de lönande anställningar utom statens tjänst, som på ifrågavarande område stå till buds, är det också allt för antagligt, att en befattningshavare i den ställning, de sakkunniga velat anvisa den enda biträdande tjänstemannen å stadsplanebyrån, skall vara benägen att snarast möjligt söka vinna någon dylik anställning. Enligt min mening torde emellertid ofta återkommande ombyten å ifrågavarande tjänst icke kunna annat än inverka menligt på byråns från det allmännas synpunkt så synnerligen viktiga arbete. Stadsplanefrågorna äro oftast av ganska invecklad beskaffenhet och det måste givetvis därför gå åtskillig tid, innan en ny tjänsteman å byrån hunnit bliva vederbörligen informerad för sina speciella uppgifter. Härav följer att byrån, sedan så skett, har största intresse av att tjänstemannen under längre tid kvarstår i sin tjänst. Jag har inhämtat vederbörandes inom överintendentsämbetet åsikt i denna fråga och därvid erfarit, att riktigheten av min nyss uttalade mening kraftigt styrkes av de erfarenheter, som inom ämbetet gjorts under de två år, då ämbetet till följd av den förstärkning dess arbetskrafter tillförts genom anställandet av en särskild föredragande för stadsplaneärenden blivit i tillfälle att mera ingående och tidsenligt behandla de på ämbetet ankommande ärendena av sistnämnda slag. Vid organiserandet av stadsplanebyrån bör därför tillses, att byråchefens medhjälpare beredes en ställning, som ej själv angiver sig som ett övergående stadium och därigenom tilläventyrs föranleder honom att ägna för mycket intresse åt fortkomstmöjligheter utom ämbetsverket, utan som mera motsvarar vikten av de honom tillkommande uppgifterna. Det enda som i organisatoriskt avseende är att göra i nämnda syfte torde vara att tillerkänna ifrågavarande funktionär ställning av andra gradens tjänsteman. Detta torde också vara en bestämd fördel från den synpunkten, att byråchefens medhjälpare, som givetvis även måste åtaga sig en del av de för behandlingen av byråns ärenden nödiga tjänsteresorna, vid sina förhandlingar med Ortsvederbörande kan med större auktoritet göra ämbetets synpunkter gällande om han innehar nämnda ställning än om han uppträder i den mer tillfälliga egenskapen av assistent inom ämbetsverket.

Enligt vad jag förut yttrat om den *administrativa byråns* personal skulle denna utgöras av, förutom byråchefen, en sekreterare, en kassör och bokhållare tillika notarie och två kvinnliga biträden. Skäl att vid fastställandet av löneförmånerna vid sekreterare- samt kassörs- och notarietjänsterna avvika från det för dylika tjänster normala torde ej före-

finnas. Tjänsterna böra alltså i avlöningshänseende tillhöra andra, respektive första normalgraden. Av de två kvinnliga biträdena torde det, som skulle förrätta registrators- och arkivariegöromålen, böra uppföras i andra graden och det, som skulle hava till huvudsaklig uppgift att förrätta renskrivningsarbete, i första graden.

Beträffande slutligen *vaktmästarna* hava de sakkunniga ansett, att deras löneförmåner borde bestämmas lika med vad som för närvarande gällde för motsvarande befattningar i flertalet av de nyreglerade ämbetsverken. Därest emellertid vaktmästaravlöningarna i allmänhet skulle — såsom ifrågasatt vore — komma att höjas, ansåge de sakkunniga, att jämväl vaktmästarna vid överintendentsämbetet borde komma i åtnjutande av en dylik förhöjning.

I en denna dag avlåten proposition har Eders Kungl. Maj:t förelagt riksdagen förslag angående allmän reglering av löneförhållanden m. m. för vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare. Samma avlöningsnormer, som därvid kommit till uttryck, böra givetvis tillämpas å överintendentsämbetet. Jag erinrar, att dessa normer i huvudsak innebära en höjning av förste vaktmästares och vaktmästares i de reglerade ämbetsverken nuvarande begynnelseavlöning med 100 kronor ävensom en ökning av ålderstilläggens antal från nuvarande ett till två för förste vaktmästare och från nuvarande två till tre för vaktmästare, samtliga ålderstillägg fortfarande å 100 kronor.

De arbetskrafter, för vilka ifrågasatts särskilda avlöningar å överintendentsämbetets stat, skulle utgöra ämbetets fasta personal. Enligt vad förut i fråga om de särskilda byråernas organisation anförts, måste ämbetet emellertid för fullgörandet av sina uppgifter dessutom hava att tillgå rätt avsevärda extra arbetskrafter. Då behovet av dessa till såväl deras antal som art betydligt växlar, låter det sig naturligen ej göra att exakt beräkna och i staten specificera medel för deras avlöande. För de till denna kategori hänförliga arbetskrafterna är i ämbetets gällande stat uppfört ett anslag »till vikariatsersättning, arvoden åt extra biträden och extra ordinarie arkitekter samt renskrivningskostnad m. m.», för närvarande 23,500 kronor. Ett dylikt anslag torde givetvis böra uppföras även å ämbetets nya stat. Dock torde anslagets benämning lämpligen ändras till: »till vikariatsersättningar samt arvoden åt arkitekter utom stat och extra biträden, m. m.». Anslagets belopp har av de sakkunniga föreslagits till 31,600 kronor enligt följande beräkning:

Anslag till vikariatsersättningar samt arvoden åt arkitekter utom stat och extra biträden, m. m.

för semestervikariatsersättning.....	omkring	4,000	kronor
» vikariatsersättning för tjänstgöring under befattningshavares tjänsteresa m. m.....	»	200	»
» arvoden åt extra skriv- och ritbiträden m. m. å byggnadsbyrån	»	2,800	»
» arvoden åt extra biträden å intendentsbyrån	»	8,000	»
» arvoden åt arkitekter utom stat för uppdrag för kulturhistoriska byråns räkning.....	»	12,520	»
» arvoden åt arkitekter utom stat för uppdrag för stadsplanebyråns räkning ävensom åt extra biträden för rit- och kopieringsarbeten m. m. för byrån	»	700	»
» arvoden åt amanuenser, extra skrivbiträden, m. m. å administrativa byrån	»	2,000	»
» extra traktamentsersättning	»	600	»
» arvoden åt extra vaktmästare.....	»	800	»

eller tillsammans omkring 31,620 kronor.

Beträffande semestervikariatsersättningarna hava de sakkunniga vid bestämmandet av det härför erforderliga beloppet beräknat vikariatsersättning under hela den chefen för ämbetsverket tillkommande semestern. Kommer emellertid, såsom jag ifrågasatt, särskilt arvode att utgå till chefens ställföreträdare, behöva medel ej avses för vikariatsersättning under chefens semester. En minskning av de för vikariatsersättning behöfliga medlen skulle även i någon mån följa av bifall till mitt förslag att förändra det av de sakkunniga för administrativa byrån föreslagna kvinnliga biträdet av tredje graden till biträde av andra graden. Då emellertid å andra sidan ökade anspråk på vikariatsersättningsmedlen skulle uppstå genom inrättandet enligt vad jag ifrågasatt av dels en sekreterartjänst och dels, i stället för en assistentbefattning å stadsplanebyrån, en andra-gradstjänst ävensom genom förbättrandet av vaktmästarnas avlöningar, finner jag jämkning av det av de sakkunniga beräknade beloppet för semestervikariatsersättningar ej kunna ifrågakomma.

Den för arvoden åt extra skriv- och ritbiträden m. m. å byggnadsbyrån beräknade summan har avsetts för biträde av specialister vid mera ovanliga utredningar, t. ex. angående nya byggnadsmaterialier eller konstruktioner, ävensom för rit- och skrivbiträde dels vid kompletteringar av utredningsavdelningens kart- och ritningsarkiv med därtill hörande

skrivna handlingar och dels vid redigeringen av årsredogörelserna. Här-
emot har jag intet att erinra.

Av det för arvoden åt extra biträden å intendentsbyrån ifrågasatta beloppet skulle 3,000 kronor utgå till avlöning åt den förut omförmälde kontrollmätaren och 2,000 kronor till den likaledes förut omnämnde tekniske inspektören för de kungl. teatrarnas maskinella anordningar. Återstoden, 3,000 kronor, skulle användas till betalning av de för byrån behövliga extra biträden i egentlig mening, nämligen dels specialister för uppgörande eller granskning av förslag till samt kontrollering av utförandet av värme- och ventilationsanordningar, vatten-, avlopps-, gas- och elektriska ledningar, hissar o. d., dels skriv- och ritbiträden och dels slutligen tekniska biträden för sådan kontroll av reparationsarbetena i landsorten, som på grund av alltför stort avstånd från hemvisten eller andra omständigheter av länsarkitekt icke kunde utövas. — Ej heller mot denna beräkning har jag någon erinran att framställa.

Vad härefter beträffar ersättningarna till *arkitekterna utom stat* tillåter jag mig, med hänsyn till den viktiga plats dessa arbetskrafter intaga i överintendentsämbetets organisation, att något utförligare behandla detta ämne.

Enligt vad jag förut yttrat bör en väsentlig del av de dessa arbetskrafter tillkommande ersättningar utgå av medel utom ämbetets stat. Sålunda torde som hittills uppdrag att uppgöra förslagsritningar till byggnadsföretag för statsverkets räkning eller förslag till stadsplan å kronan tillhörigt område eller att såsom byggnadschef eller dylikt leda utförandet av byggnadsföretag, som nyss nämnts, böra ersättas av särskilda medel. Och vidare torde upprättande av förslagsritningar i vissa fall för offentliga auktoriteters eller menigheters räkning hädanefter böra ersättas i särskild ordning. Av ifrågavarande anslag skulle därför till arkitekt utom stat utgå ersättning huvudsakligen för granskningsuppdrag samt för uppdrag att öva kontroll över eller inspektion av utförandet av reparationsarbeten å kyrkor m. m. och att biträda vid den för ämbetet helt och hållet nya uppgiften att upprätta program för dylika arbeten. Normen för sådan ersättning är upprepade gånger, senast år 1910, prövad av statsmakterna i sammanhang med de tid efter annan vidtagna höjningarna av ämbetets anslag till vikariatsersättning m. m. Därvid har ett belopp av 70 kronor ansetts såsom skälig genomsnittsansättning för handlagt ärende.

De sakkunniga hava i ämnet anfört huvudsakligen följande:

Då de nya uppdrag, som genom omorganisationen skulle tillföras arkitekterna utom stat, syntes få anses vara i alla händelser ej mindre

arbetskrävande än de nu förekommande, syntes man vid tillmätandet av den nya statens anslag till vikariatsersättning m. m. kunna utgå från nyss omförmälda ersättningsgrund, vadan beräklandet av det belopp, som måste avses för arvoden åt arkitekterna utom stat, egentligen endast innebure en beräkning av antalet ärenden, som komme att överlämnas till handläggning av dessa arkitekter.

Beträffande användandet av ifrågavarande arbetskrafter skulle i och med ämbetets omorganisation den förändringen vidtagas, att en del ärenden, särskilt mindre sådana, som under nuvarande förhållanden måste överlämnas till arkitekt utom stat, efter omorganisationen skulle handläggas av ämbetets fasta personal. Antalet till arkitekt utom stat överlämnade mål borde alltså, under förutsättning av oförändrat arbete för de ämbetet redan tillkommande uppgifterna, efter omorganisationen bliva förhållandevis mindre, än det skulle hava varit, om nuvarande organisation bibehållits. Detta innebure emellertid ej, att det belopp, som avsåges för ersättningar av ifrågavarande slag åt arkitekt utom stat, borde bliva i motsvarande mån mindre, än det under rådande förhållanden vore. Ty överintendentsämbetet hade på grund av den starka tillväxten av ärendenas antal, trots upprepade höjningar av anslaget till vikariatsersättning m. m., ännu icke — säkerligen till men för ämbetsverket — varit i tillfälle att tillämpa den gödtagna normen för dylik ersättning. Vid tillmätandet av nu ifrågavarande anslag borde därför tillses, att skälig ersättning kunde utgå för de uppdrag åt arkitekt utom stat, som skulle betalas av anslaget.

Berörda minskning i användandet av arkitekterna utom stat skulle främst visa sig vid byggnadsbyråns arbete. För denna byrå hade överintendentsämbetet självt ej ifrågasatt att anlita dylik arbetskraft för granskningsuppdrag eller över huvud för andra uppdrag än sådana, som gottgjordes i annan ordning än från anslaget till vikariatsersättningar m. m. Och ej heller de sakkunniga hade tänkt sig, att arkitekt utom stat skulle för uppdrag av nämnda slag behöva anlitas å byrån annat än undantagsvis. I alla händelser syntes byggnadsbyråns behov i detta avseende ej behöva särskilt tagas i beräkning vid anslagets bestämmande. Detsamma syntes också gälla om intendentsbyrån och givetvis även om den administrativa byrån. Med den organisation av överintendentsämbetet, som föreslagits, vore däremot den kulturhistoriska byrån och stadsplanebyrån, särskilt den förstnämnda, för fullgörandet av sina uppgifter i avsevärd grad beroende av arkitekterna utom stat, trots den relativa minskning i användningen av dessa arbetskrafter, som för framtiden skulle iakttagas.

Angående behovet av arkitekter utom stat för den kulturhistoriska byrån har överintendentensämbetet verkställt vissa beräkningar.

Huru stor del av anslaget till vikariatsersättningar m. m. — har ämbetet sålunda anfört — som erfordrades för den kulturhistoriska byråns arbeten vore mycket svårt att med någon större sannolikhet beräkna, dels emedan en stor del av arbetsbördan vore fullkomligt ny, dels emedan själva arbets sättet skulle bliva ett annat än det nuvarande. Genom den föreslagna ordningen för kyrkobyggnadsärendenas handläggning tillkomme å ena sidan ett nytt slag av arbete, nämligen upprättande av program för byggnadsförslagen, å andra sidan syntes granskningsarbetet väsentligt minskas därigenom, att de inkommande förslagen ju vore väl förberedda. Förhållandena under år 1912 kunde möjligen läggas till grund för en beräkning på följande sätt.

Om handläggningen av kyrkoärendena år 1912 skett på sätt föreslagits för framtiden, så syntes av de under detta år slutbehandlade ärendena, tillsammans 242 stycken, minst 113 varit av den art, att de bort föranleda besök på orten i och för undersökning av kyrkan och överläggning med vederbörande samt för upprättande av program för reparationsarbeten. Antoges, att cirka 45 av dessa kyrkor blivit besökta av de fasta tjänstemännen, återstode 68 stycken, som skulle besökts av arkitekter utom stat.

Vid beräkning av arvudet för dylika förrättningar syntes man böra utgå från den medelersättning, som av regering och riksdag tidigare ansetts vara rimlig för ett ärendes handläggning, nämligen 70 kronor, vilket måste anses vara mycket lågt. Ett dylikt ärende syntes komma att behandlas på så sätt, att en tjänsteman efter församlingens anmälan beordrades besöka kyrkan för att undersöka densamma och att upprätta program för arbetet. Detta vore att betrakta såsom ett uppdrag. Sedermera återkomme det färdigutarbetade förslaget till ämbetet för granskning. Denna utfördes naturligtvis bäst av den tjänsteman, som upprättat programmet, varför ärendet remitterades till honom. Denna granskning finge betraktas såsom en ny handläggning. För undersökning och programs upprättande vore 70 kronor mycket liten ersättning, för granskning av ett någorlunda väl förberett ärende vore 70 kronor åter väsentligt bättre ersättning. Om emellertid det sammanlagda beloppet eller 140 kronor beräknas såsom ersättning för undersöknings förrättande, programs uppställande samt för den sedan följande granskningen av ärendet, finge man en någorlunda riktig utgångspunkt. Kostnaden för de 68 av tjänstemän utom stat behandlade kyrkoärendena bleve då $68 \times 140 = 9,520$ kronor, vilken siffra syntes kunna läggas till grund för beräkningen av den framtida kostnaden för samma ändamål.

I huru hög grad tjänstemännen utom stat kunde bliva använda för granskning av ärenden rörande profanbyggningar och resor till desamma, vore icke möjligt att nu beräkna, då fasta utgångspunkten för dylik beräkning ännu saknades. Då dessa byggnader oftast vore av betydligt mera komplicerad natur än kyrkorna, syntes man för ärenden rörande åtminstone vissa av dessa böra räkna med högre ersättningsbelopp per ärende än för kyrkor. Förslagsvis syntes kostnaden för dessa ärendens behandling av tjänstemän utom stat böra sättas till cirka 2,000 kronor.

Slutligen måste medel finnas tillgängliga för utförande av inspektioner för utövande av kontroll över kyrkobyggnadsarbeten. Det vore givetvis synnerligen svårt att vinna tillräckligt fasta utgångspunkter för beräkning av dessa kostnader.

Det hade visat sig, att varje år omkring 100 kyrkor reparerades eller för-

ändrades. Dessa borde besökas under eller efter arbetet. Därjämte borde ett antal andra kyrkor dessutom inspekteras. Man kunde alltså antaga, att cirka 125 kyrkor årligen borde inspekteras. Av de fasta tjänstemännen syntes icke rimligtvis mera än 50 kyrkor medhinnas. Övriga 75 borde inspekteras av tjänstemän utom stat eller av länsarkitekter. Härför syntes, vad ämbetets tjänstemän anginge, erfordras cirka 1,000 kronor såsom ersättning från ämbetet, vartill komme resekostnaden, vilken emellertid icke belastade ämbetets budget.

Kostnaden per år för den kulturhistoriska byrån för biträde av arkitekter utom stat vid besiktningar, undersökningar, granskning och inspektion syntes alltså kunna beräknas till

för kyrkoärenden	kronor	9,520
» ärenden angående profanbyggnader	»	2,000
» inspektioner	»	1,000
	eller tillsammans	kronor 12,520

Till följd av den bristande erfarenheten om det arbete, som genom den nya byggnadsminnesvården skulle tillföras överintendentsämbetet, vore det, anförda de sakkunniga för sin del, såsom ämbetet ock antytt, synnerligen vanskligt att bedöma den omfattning, vari arkitekterna utom stat skulle för samma vård tagas i anspråk. Uppskattningen härutinnan kunde därför icke bliva annat än synnerligen ungefärlig. Med denna reservation hade de sakkunniga intet att erinra mot överintendentsämbetets förestående beräkning.

Även för stadsplanebyrån skulle arkitekter utom stat anlitas för handläggning av granskningsmål, dock endast i undantagsfall. År 1912 har överintendentsämbetet enligt uppgift för sådant granskningsbiträde utbetalat avsevärt mer än 2,000 kronor. För såväl ifrågavarande ändamål som för extra biträde för rit- och kopieringsarbeten vid kompletteringen av kartarkivet samt för skrivbiträde hava de sakkunniga beräknat det för stadsplanebyrån avsedda beloppet av 700 kronor.

Mot nyssnämnda beräkning av den omfattning, vari arkitekterna utom stat skulle för överintendentsämbetets räkning användas, har jag ej funnit anledning att framställa någon erinran. Däremot synes mig grunden för beräkningen av gottgörelserna åt arkitekterna utom stat för utförda uppdrag knappast längre hållbar med hänsyn till de numera inträdda ekonomiska förhållandena.

Frågan om förbättrad ersättning till arkitekterna utom stat har mycket länge varit aktuell. För att uppnå förbättring i detta avseende har också tre särskilda gånger — 1901, 1907 och 1910 — av riksdagen på framställning av Kungl. Maj:t anvisats medel för höjning av överintendentsämbetets anslag till vikariatsersättning m. m. Det oaktat har emellertid, på grund av den snabba tillväxten av ämbetets arbetsbörda, den åsyf-

tade förbättringen ej alls eller endast i mycket ringa grad kunnat förverkligas. Detta har givetvis vållat svårigheter för ämbetet och från dess sida har med eftertryck framhållits nödvändigheten därav, att arkitekterna utom stat, som så länge lojalt avvaktat en i utsikt ställd reglering av deras ersättningsförhållanden, nu i sammanhang med ämbetsverkets omorganisation finge sina berättigade krav i berörda avseende skäligen tillgodosedda.

Som nyss nämndes har man vid föregående försök att bereda arkitekterna utom stat bättre gottgörelse utgått från en medelersättning av 70 kronor för varje fullgjort uppdrag. Det var emellertid mer än 10 år sedan denna ersättningsnorm fastslogs, och redan då synes den hava ansetts rätt knappt beräknad. I betraktande härav måste de ur de nuvarande kristiderna framsprungna ekonomiska förhållandena anses nödvändigöra en revision av ifrågavarande ersättningsnorm. Vid bestämmandet av arkitekternas utom stat gottgörelse har man nämligen att taga hänsyn till även andra principer än dem, som följas vid bestämmandet av de ordinarie befattningshavarnas avlöningar. Det sätt, varpå arkitekterna utom stat arbeta för ämbetets räkning och vilket i väsentliga avseenden liknar deras arbete i den fria praktiken, medför nämligen med nödvändighet, att grunderna för ersättning för arbete av de båda slagen böra någotsånär överensstämma. Med avseende härå synes mig en ersättning till arkitekterna utom stat av i medeltal omkring 100 kronor för fullgjort uppdrag för överintendentsämbetets räkning ej vara för högt beräknad. Med denna beräkningsgrund torde de av de sakkunniga för kulturhistoriska och stadsplanebyråerna beräknade beloppen av sammanlagt omkring 13,220 kronor böra höjas till omkring 18,000 kronor.

Beträffande det för administrativa byrån avsedda beloppet, 2,000 kronor, skulle detta användas till gottgörelse åt amanuenser, extra skrivbiträden och övriga extra biträden, varav byrån kunde få behov, t. ex. affärsjurist vid uppgörelser angående tomtköp eller -försäljning, dock att ersättningarna till de särskilda biträden, som kunde erfordras för handhavandet av förekommande mera omfattande markförsäljningar med åtföljande gatuanläggningar, tomtindelningar, m. m., skulle utgå av särskilt anvisade medel.

Jämväl ifrågavarande belopp synes mig för lågt beräknat. 1,800 kronor är numera en ganska vanlig ersättning till en amanuens. Beloppets höjning till 3,000 kronor torde därför vara nödvändig.

Vad det av de sakkunniga för extra traktamentsersättning beräknade beloppet av 600 kronor angår, må nämnas att överintendents-

ämbetets arkitekter utom stat samt intendent, vilka åtnjuta trakta-
mentsersättning enligt resereglementets fjärde klass av 8 kronor för
dag, jämlikt ett av ämbetet, med stöd av kungl. brev den 14 november
1879 och den 23 april 1909, den 11 maj 1909 meddelat beslut berätti-
gats att därutöver få tillgodoräkna sig 3 kronor per dag under resor
enligt ämbetets förordnande.

Meningen med denna anordning, som härleder sig från ett utta-
lande i ämnet av 1874 års löneregleringskommitté, är att råda bot för
det för överintendentsämbetets verksamhet menliga förhållandet, att, så-
som 1874 års löneregleringskommitté uttrycker det, en av ämbetet an-
befalld resa till orterna — varigenom arkitekten måste för längre eller
kortare tid alldeles lägga å sido sitt enskilda, väl avlönade arbete eller
ock mot dryg ersättning överlåta det å biträden — vore allt annat än
eftersträvansvärd, helst därtill komme, att den ersättning, som enligt
gällande resereglemente tillkomme arkitekt vid tjänsteresa, i de flesta fall
vore otillräcklig att betäcka ens själva resekostnaden och än mindre
kunde hålla honom skadeslös för hans därunder förlorade enskilda praktik.

Beträffande förhållandena i förevarande avseende efter genomförd
omorganisation och lönereglering av ämbetet, hava de sakkunniga ansett,
att för befattningshavarnas vidkommande extra trakta-
mentsersättning icke under några omständigheter vidare vore påkallad. För arkitekterna
utom stat ställde sig däremot saken annorlunda. I avseende å dem syntes
1874 års löneregleringskommittés nyssnämnda uttalande ännu i det stora
hela äga giltighet. De måste nämligen antagas i regeln bliva tvungna
att, när de från ämbetet erhöle uppdrag, för dettas fullgörande åsido-
sätta sin enskilda arkitektpraktik. Och vad särskilt de reseuppdrag be-
träffade, som för framtiden komme att meddelas arkitekterna utom stat,
syntes dessa, vilka skulle avse ortsbesök huvudsakligen för undersök-
ning och utredning samt upprättande av program för restaurerings-
arbeten, kunna förutsättas i allmänhet bliva avsevärt tidskrävande. Med
hänsyn härtill och då genom den föreslagna omorganisationen och löne-
regleringen arkitekterna utom stat ej skulle beredas någon förbättring
i sin ställning utöver vad långt härförut avsetts men ej ännu på grund
av förhållandena kunnat genomföras, förklarade sig de sakkunniga ej
tveka att tillstyrka, det arkitekterna utom stat måtte, vid av ämbetet an-
befallda tjänsteresor, fortfarande få åtnjuta förmånen av extra trakta-
mentsersättning. — Det av de sakkunniga för sådan ersättning före-
slagna beloppet av 600 kronor är således avsett för arkitekterna utom stat.

Därest de förutsättningar, varunder de sakkunniga sålunda bildat
sin omförmälda mening, komma att äga giltighet, torde invändning mot

samma mening ej vara berättigad. Om däremot den av mig ifrågasatta grunden för beräkning av ersättning till arkitekterna utom stat vinner statsmakternas bifall, torde någon extra traktamentsersättning icke böra ifrågakomma.

Vad slutligen det för ersättning till extra vaktmästare beräknade beloppet angår, hava de sakkunniga framhållit, att då de ordinarie vaktmästarnas antal bibehållits, ehuru de på vaktmästare ankommande göromålen genom omorganisationen ökats, samt överintendentensämbetet redan nu hade förhållandevis stora utgifter för extra vaktmästare — år 1912 621 kronor 98 öre — för ändamålet icke syntes böra avses mindre belopp än 800 kronor. Häremot har jag intet att erinra.

På grund av vad sålunda anförts förordar jag, att av anslaget till vikariatsersättningar samt arvoden åt arkitekter utom stat och extra biträden m. m. avses

för semestervikariatsersättning	omkring	4,000 kronor
» vikariatsersättning för tjänstgöring under befattningshavares tjänsteresa m. m.....	»	200 »
» arvoden åt extra skriv- och ritbiträden m. m. å byggnadsbyrån.....	»	2,800 »
» arvoden åt extra biträden å intendentsbyrån	»	8,000 »
» arvoden åt arkitekter utom stat för uppdrag för kulturhistoriska och stadsplanebyråernas räkning ävensom åt extra biträden för rit- och kopieringsarbeten m. m. för sistnämnda byrå	»	18,000 »
» arvoden åt amanuenser, extra skrivbiträden m. m. å administrativa byrån.....	»	3,000 »
» arvoden åt extra vaktmästare	»	800 »
eller tillsammans omkring		36,800 kronor.

I fråga om ämbetsverkets och de särskilda tjänsternas benämningar hava de sakkunniga anført, att benämningen »överintendentensämbetet» vilade på historisk grund men icke längre kunde anses innebära, såsom ämbetsverkens benämningar i allmänhet, ett angivande av verkets arbetsområde eller arten av dess verksamhet. Detta syntes väl få anses såsom en olägenhet. Genom den föreslagna omorganisationen, som på vissa punkter mera syntes hava karaktär av fullständig nydaning, skulle den nuvarande benämningen bliva än mindre lämplig. De sakkunniga

Ämbets-
verkets och
tjänsternas
benämningar.

föresloge därför, att ämbetsverkets benämning i sammanhang med omorganisationen ändrades till *kungl. byggnadsstyrelsen*. Denna benämning kunde visserligen ej anses fullt adekvat, enär ämbetsverket enligt omorganisationsförslaget å ena sidan skulle få en del åligganden, som ej kunde betecknas såsom byggnadsverksamhet, och å andra sidan ej skulle vare sig uppföra eller leda utförandet av eller öva omedelbart inseende över statsbyggnader i väsentligt större utsträckning än nu. Då det emellertid knappast vore tänkbart att finna en lämplig benämning, som täckte alla ämbetsverkets mångskiftande uppgifter, samt dess huvuduppgift låge i den framträdande befattning, det skulle taga med byggnadsväsendet, särskilt statens, i allmänhet, hade de sakkunniga, som haft flera benämningar under övervägande, ansett sig böra stanna vid den föreslagna.

Med ändringen av ämbetsverkets namn följde givetvis, att verkets chef borde erhålla ny titel. De sakkunniga föresloge, att chefen benämndes *generaldirektör*.

I fråga om de benämningar, varunder de övriga tjänsterna borde upptagas i ny stat för ämbetsverket, hava de sakkunniga vidare föreslagit,

att byråchefstjänsterna upptoges, de tekniska under benämningen *byggnadsråd* och den administrativa under benämningen *byråchef*,

att tjänstemännen av andra graden å de tekniska byråerna benämndes *intendent*,

att de tekniska arvodisterna benämndes *assistenter*,

att statistikern å byggnadsbyrån, med hänsyn till tjänstens provisoriska natur, upptoges såsom *statistiskt biträde*,

att skriv- och ritbiträdena upptoges under benämning *kvinnliga biträden*, samt

att vaktmästarna såsom nu benämndes *förste vaktmästare* resp. *vaktmästare*.

I förevarande ämne hava teknologföreningens över de sakkunnigas förslag hörda avdelningar yttrat sig.

Avdelningen för väg- och vattenbyggnadskonst håller sålunda före att med hänsyn till ämbetsverkets ställning till övriga byggnadsstyrelser under omprövning syntes böra tagas, huruvida ej det föreslagna namnet »*byggnadsstyrelsen*» borde ändras till »*husbyggnadsstyrelsen*».

Med anledning härav har överintendentensämbetet förklarat sig föredraga den förra benämningen, emedan den vore kortare och fullkomligt motsvarade svenskt språkbruk. Ordet arkitektur motsvarades i vårt språk icke av husbyggnadskonst utan av enbart byggnadskonst.

Avdelningen för husbyggnadskonst har yttrat sig angående chefs titel. Avdelningen anför:

»Slutligen har avdelningen fäst sig vid det namn, som sakkunniga föreslagit som titel för chefen för byggnadsstyrelsen, nämligen generaldirektör. Detta namn är utan tvivel i överensstämmelse med namnförändringen av själva ämbetsverket och i likhet med det som bäres av chefer i en del jämförliga ämbetsverk. För avdelningen klingar emellertid namnet helt främmande. Den skulle gärna se, att innehavaren av chefsplatsen för den institution, som inom landet i viss mån representerar den svenska byggnadskonsten, framträdde med ett namn, som tydligen angav honom som denna institutions chef och även angav honom som fackman på byggnadsområdet, vilket avdelningen hoppas denne chef alltid må vara. För nu levande arkitekter har med titeln överintendent alltid varit förbunden tanken på en fackman, en arkitekt. Ett bibehållande av denna titel torde dock ha sina olägenheter, då den numera bäres av flera chefer inom andra institutioner. Avdelningen vill underdånigst framställa förslaget av *riksarkitekt* som lämplig titel. Dess motsvarighet finnes inom flera statens institutioner, riksarkivarie, riksbibliotekarie, riksantikvarie. Däri anges tydligt innebörden av det ämbete innehavaren äger, och det yrke han tillhör.»

I fråga om ämbetsverkets och tjänsternas benämningar delar jag de sakkunnigas mening, dock att benämningen »statistiskt biträde» synes mig lämpligen böra utbytas mot »*statistiker*».

Enligt de meningar jag i det föregående uttalat angående organisationen av och löneregleringen för överintendentsämbetet, skulle staten för överintendentsämbetet eller byggnadsstyrelsen erhålla följande utseende:

Stat.

	Lön eller motsva- rande	Tjänst- görings- penningar eller mot- svarande	Orts- tillägg	Summa	
Generaldirektören och chefen...	7,000	3,000	1,000	11,000	
Generaldirektörens ställföreträdare, arvode	—	—	—	1,000	
1 byggnadsråd	5,000	2,500	600	8,100	} Efter 5 år kan lönen höjas med 600 kr.
3 d:o	15,000	7,500	1,800	24,300	
1 byråchef	5,000	2,500	600	8,100	
1 intendent	3,600	1,800	400	5,800	} Efter 5 år kan lönen höjas med 500 kr. och efter 10 år med ytterligare 500 kr.
5 intendent	18,000	9,000	2,000	29,000	
1 sekreterare	3,600	1,800	400	5,800	
1 kassör och bokhållare, tillika notarie	2,200	1,500	300	4,000	} Efter 5 år kan lönen höjas med 500 kr., efter 10 år med ytterligare 500 kr. och efter 15 år med än ytterligare 500 kr.
1 assistent, arvode	2,500	1,500	—	4,000	
2 assistenter, arvoden	5,000	3,000	—	8,000	
1 statistiker, arvode	2,500	1,500	—	4,000	
1 kvinnligt biträde	900	550	150	1,600	} Efter 5 år kan lönen höjas med 200 kr. och efter 10 år med ytterligare 200 kr.
1 d:o	900	550	150	1,600	
1 d:o	700	350	150	1,200	
1 d:o	700	350	150	1,200	
1 förste vaktmästare	900	550	150	1,600	} Efter 5 år kan lönen höjas med 100 kr. och efter 10 år med ytterligare 100 kr.
1 vaktmästare	700	450	150	1,300	
Till vikariatsersättningar samt arvoden åt arkitekter utom stat och extra biträden, m. m.	—	—	—	36,800	} Efter 5 år kan lönen höjas med 100 kr., efter 10 år med ytterligare 100 kr. och efter 15 år med än ytterligare 100 kr.
Summa	—	—	—	158,400	

Anm. Därest bostad med bränsle, eventuellt med bränsle och lyse, anvisas åt förste vaktmästare eller vaktmästare, skall han utav sin lön avstå för bostad med bränsle 250 kronor samt för lyse 25 kronor. I fall han åtnjuter enbart bostad eller bostad med värme men icke i övrigt erforderligt bränsle, ävensom då bostadsförmån är av sådan beskaffenhet att den icke kan anses hava nyss sagda värde, ankommer det på Kungl. Maj:t att efter omständigheterna bestämma det lägre löneavdrag, som för dylik förmån skall äga rum.

Därest åt förste vaktmästare eller vaktmästare mot avdrag å avlöning enligt stat anvisas bostad i samband med ämbetslokalen, skall bostaden av honom bebos, med skyldighet för honom att å tider, då arbete i ämbetslokalen ej pågår, hava tillsyn över lokalen samt att, i den mån det ej åligger honom att själv verkställa eldning, städning och rengöring däri, övervaka, att dessa bestyr verkställas i behörig ordning och med iakttagande av nödig varsamhet, ävensom att enligt vederbörande myndighets bestämmande utföra eller ombesörja andra bestyr med avseende å lokalen.

Bostadsinnehavaren skall vara pliktig att själv verkställa eller bekosta sågning, huggning och upp-bärning av det för bostaden avsedda bränslat.

Den, som åtnjuter lyse, skall själv bekosta armatur och lampor.

De villkor, som gälla för åtnjutandet av nuvarande löneförmånerna för överintendentensämbetet, återfinnas i kungl. kungörelserna den 14 november 1879 (bihang till svensk författningssamling nr 51) och den 30 juni 1916 (svensk författningssamling nr 265). Den senare författningen innehåller villkoren för åtnjutande av de provisoriska avlönings-tilläggen.

I fråga om villkoren för åtnjutande av avlöning å den nya staten hava de sakkunniga framhållit, hurusom i stort förhållandena vid byggnadsstyrelsen icke borde föranleda avvikelser från vad i allmänhet stadgats för åtnjutande av löneförmånerna vid de under den senaste tiden nyreglerade centrala ämbetsverken. Endast i ett avseende syntes dem fråga kunna uppstå om skärpt bestämmelse för styrelsens tjänstemän. Utövare av den tekniska verksamhet, som skulle bli byggnadsstyrelsens, och med den skiaklighet och erfarenhet, som förutsattes för anställning hos styrelsen, hade givetvis ganska lätt, i synnerhet i en stad som Stockholm, att skaffa sig privat verksamhet. Och då sådan kunde antagas i allmänhet bli förhållandevis bättre gottgjord än statstjänsten kunde bli, låge det nära till hands att befara, det vederbörandes intresse kunde i alltför stor omfattning bli upptaget av de enskilda angelägenheterna. Lämpligheten av ett stadgande om förbud för styrelsens tjänstemän mot enskild verksamhet i yrket kunde därför ifrågasättas. Detta spörsmål vore emellertid synnerligen svårlöst; vägande skäl kunde anföras såväl för som emot en sådan åtgärd. Ehuru de sakkunniga ingalunda underskattat skälen för införandet av en dylik bestämmelse, ansåge de sig dock ej böra tillstyrka en så genomgripande åtgärd, och detta såväl ur synpunkten av de tekniska tjänsternas rekrytering som av de tekniska tjänstemännens informering. Avlöningarna i de normala lönegraderna vore på intet vis jämförliga med de inkomster av fri yrkesverksamhet, som i allmänhet kunde påräknas av så kvalificerade husbyggnadsteknici, som man önskade få fästade vid styrelsen. Skulle nu anställning hos styrelsen helt och hållet beröva vederbörande möjlighet att, i mån som tjänsten det kunde medgiva, förbättra sina villkor genom enskild verksamhet, fruktade de sakkunniga, att det skulle bli synnerligen vanskligt att få tjänsterna hos byggnadsstyrelsen så besatta, som styrelsens ställning till husbyggnadsverksamheten i allmänhet och till statens i synnerhet ovillkorligen fordrade. Och antaget att, trots förbudet mot enskild praktik, fullt kvalificerade funktionärer vunnits för styrelsen, skulle säkerligen, sedan de helt kommit ifrån den enskilde praktikerns av former obundna men med mer direkt personligt ansvar förenade och av förtrogenheten med byggnadskonstens nyaste

framsteg absolut beroende ställning, en relativ tillbakagång i deras byggnadstekniska kompetens lätt kunna inträda. Ehuru de sakkunniga alltså ej ville föreslå förbud för byggnadsstyrelsens tjänstemän att utöva privat verksamhet, funne de dock lämpligt, att i avlöningsvillkoren intoges en bestämmelse, som kunde utgöra garanti mot eventuella missbruk av friheten att utöva enskild arkitektpraktik.

Den ståndpunkt, de sakkunniga sålunda intagit gent emot ovan nämnda spörsmål, delar jag.

I överensstämmelse med de sakkunnigas förslag torde för åtnjutande av avlöningsförmånerna enligt den nya staten stadgas följande villkor och bestämmelser, nämligen:

att samtliga innehavare av å ordinarie stat för byggnadsstyrelsen uppförda befattningar skola, i den mån ej undantag kunna anses böra stadgas eller för särskilda fall efter prövning medgivas, vara å tjänsterummet tillstädes minst sex timmar varje söckendag, dock att arbetstiden för kvinnligt biträde i första eller andra lönegraden icke må i något fall utsträckas med mer än en timme;

att innehavare av ordinarie befattning i byggnadsstyrelsen skall vara underkastad den vidsträcktare tjänstgöringsskyldighet eller jämkning i åligganden, som vid en möjligen inträdande förändrad organisation av ämbetsverket eller dess särskilda avdelningar eller eljest i allmänhet kan varda stadgad, samt i sådant hänseende, ävensom därest ämbetsverkets ställning inom statsförvaltningen så förändras, att detsamma ej längre kan anses såsom självständigt ämbetsverk, eller därest vissa ifrågasvarande ämbetsverk tillhörande göromål överflyttas till annat ämbetsverk, vara pliktig att, med bibehållande av tjänstegrad och avlöning, efter ny eller förändrad arbetsordning sköta de göromål, som anförtros befattningshavaren, eller, efter Kungl. Maj:ts förordnande, tjänstgöra i det verk, till vilket göromålen överlämnas; skolande befattningshavare i byggnadsstyrelsen slutligen, likaledes med bibehållande av nyssnämnda förmåner, vara underkastad att, närhelst så av Kungl. Maj:t prövas lämpligt, förflyttas till annan befattning inom förvaltningen med liknande arbetsuppgifter;

att med ordinarie befattning i byggnadsstyrelsen icke må förenas annan tjänst å rikets, riksdagens eller kommuns stat;

att med ordinarie befattning i nämnda ämbetsverk ej heller må förenas vare sig uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för verk eller bolag, som är försett med Kungl. Maj:ts oktroj eller blivit registrerat såsom aktiebolag, eller befattning såsom tjänsteman i sådant verk eller bolag eller annan tjänstebefattning av vad slag som helst, så

framt ej, vad angår chef eller ledamot, Kungl. Maj:t och, vad angår innehavare av annan befattning, byggnadsstyrelsen, uppå därom gjord framställning och efter prövning, att ifrågavarande uppdrag eller tjänstebefattning ej må anses inverka hinderligt för tjänstgöringen i ämbetsverket, finner uppdraget eller befattningen kunna få mottagas och tills vidare bibehållas;

att med ordinarie befattning i byggnadsstyrelsen ej heller må förenas sådant enskilt arkitektuppdrag, som, vad angår chefen, Kungl. Maj:t och, vad angår innehavare av annan befattning, styrelsen finner inverka hinderligt för tjänstgöringen i ämbetsverket;

att tjänsteman i första eller andra lönegraden är skyldig att tjänstgöra å den särskilda befattning inom graden, där byggnadsstyrelsen, till befordrande av arbetets oavbrutna gång, finner honom lämplig och behövlig;

att tjänstgöringspenningar få, liksom arvode till generaldirektörens ställföreträdare, uppbäras endast för den tid, befattnings innehavare verkligen tjänstgjort eller åtnjutit semester, men för tid, befattningshavaren eljest varit befriad från tjänstgöring, skola utgå till den, som uppehållit befattningen, där ej, vad berörda arvode beträffar, annorlunda varder av Kungl. Maj:t bestämt;

att den, som av sjukdom hindras att förrätta sin befattning, äger uppbära hela lönen jämte ortstillägg eller i det fall, där avlöningen utgöres av annat arvode än nyss sagts, den del därav, som icke anses såsom tjänstgöringspenningar, men att den, som undfår ledighet för svag hälsas vårdande, enskilda angelägenheter, tjänstgöring hos riksdagen, dess utskott eller revisorer eller andra särskilda uppdrag eller i behörig ordning avstänges från tjänstgöring eller eljest är lagligen förhindrad att sköta befattningen, kan förpliktas att under ledigheten utöver sina tjänstgöringspenningar avstå så mycket av lönen eller ortstillägget eller av arvodet, som erfordras för befattningens uppehållande eller eljest prövas skäligt;

att avlöning ej må utgå till tjänstinnehavare för tid, varunder tjänstinnehavaren avhållit sig från tjänstgöring utan att hava i vederbörlig ordning erhållit tjänstledighet eller kunna styrka giltigt förfall;

att, därest tjänstinnehavare varder avstängd från tjänstgöring eller i häkte tagen, den del av tjänstinnehavarens avlöning, som icke prövas böra användas till befattningens uppehållande, skall under tiden innehållas, såvida ej prövas skäligt låta befattningshavaren uppbära något därav;

att, vid sjukdomsförfall eller när det erfordras till följd av tjänsteresor eller för beredande av semester, befattningshavare av lägre grad

skall vara skyldig att, om vederbörande förordnas till högre befattning i byggnadsstyrelsen, bestrida densamma mot åtnjutande i det förstnämnda fallet av de för befattningen anslagna tjänstgöringspenningar men eljest av däremot svarande belopp i stället för egna tjänstgöringspenningar, dock ej längre än sammanlagt tre månader under ett och samma kalenderår;

att emellertid, därest ledamot av byggnadsstyrelsen till följd av tjänsteresa eller för handläggning av särskilda ärenden är under allenast några få, högst fyra dagar, hindrad att sköta sin befattning, tjänsteman av lägre grad skall vara pliktig att utan särskild ersättning sköta de till ledamotsbefattningen hörande löpande göromål;

att den ledamot av byggnadsstyrelsen, som förordnats att vara generaldirektörens ställföreträdare, skall, därest han för den tid, han bestrider generaldirektörsämbetet, måste till vikarie å ledamotsbefattningen avstå egna tjänstgöringspenningar, äga såsom ersättning därför åtnjuta däremot svarande belopp;

att, i fråga om i staten medgiven förhöjning av lönen efter viss tids fortsatt innehavande av befattning i samma lönegrad, tidpunkten

för första förhöjningen bestämmes att inträda efter fem år, under villkor att innehavaren under mer än fyra femtedelar av den tjänstetid, som erfordras för att vinna nämnda förhöjning, med gott vitsord bestritt sin egen eller, på grund av förordnande, annan statens tjänst eller fullgjort annat offentligt uppdrag, dock att härvid icke må föras befattningshavaren till last tid, varunder åtnjutits semester eller ledighet för fullgörande av värnplikt, och

för andra förhöjningen, om sådan äger rum, efter ytterligare fem år, på samma villkor, samt

för tredje förhöjningen, därest sådan kan ske, efter än ytterligare fem år, ävenledes på samma villkor;

under iakttagande, vad var och en av omförmälda löneförhöjningar angår, att den högre avlöningen ej får tillträdas förr än vid början av kalenderåret näst efter det, varunder den stadgade tjänsteåldern blivit uppnådd;

att förste vaktmästare och vaktmästare må för löneförhöjning genom ålderstillägg tillgodoräknas den tid, som före den nya avlöningsstatens trädande i kraft förflutit från tillträdet till befattningen, vare sig på grund av fullmakt eller konstitutorial eller på grund av förordnande i följd av frågan om överintendentsämbetets omorganisation;

att, därest kvinnligt biträde, som vid den nya statens ikraftträdande är anställt hos överintendentsämbetet och befordras till ordinarie biträde hos byggnadsstyrelsen från samma tidpunkt, omedelbart före sin

befordran mot fast arvode utfört arbete av motsvarande eller jämförlig beskaffenhet därstädes, biträdet må äga att för åtnjutande av löneförhöjning räkna sig till godo den tid, biträdet utfört sådant arbete hos ämbetet;

att likväl löntagare, som, då stadgad tid för erhållande av löneförhöjning intjänats, redan uppnått den levnads- och tjänsteålder, som berättigar löntagaren till pension, icke må tillträda samma förhöjning;

att semester årligen må, när sådant kan ske utan hinder för göromålens behöriga gång, åtnjutas av generaldirektören, ledamöterna i byggnadsstyrelsen, intendenterna och sekreteraren en var under en och en halv månad, av kassören och bokhållaren, assistenterna, statistikern och de kvinnliga biträdena en var under en månad samt av vaktmästarna vardera under 15 dagar;

att tjänstinnehavare, som har sig anförtrodd uppbörd eller kontroll å uppbörd, är pliktig att å tid av året, som av generaldirektören bestämmes, begagna sig av semester;

att vid avgång från tjänsten till följd av avskedstagande, entledigande eller dödsfall själva lönen ävensom ortstillägg eller, där avlöningen utgöres av arvode, dock ej arvode för ställföreträdande av generaldirektören, den del därav, som icke anses såsom tjänstgöringspenningar, utgå till månadens slut;

att i fråga om skyldighet att avgå från tjänsten ävensom i fråga om rätt till pension skall gälla vad i särskild lag angående civila tjänstinnehavares rätt till pension är vid tiden för den nya lönestatens ikraftträdande eller, såvitt angår innehavare av befattning, som därefter tillträdes, vid tillträdet till befattningen stadgat;

att den, som tillträder den nya avlöningsstaten, skall vara skyldig underkasta sig, efter Kungl. Maj:ts bestämmande, upphörande av eller minskning i extra inkomster, som kunna åtfölja tjänstebefattning eller utgå för bestyr i sammanhang därmed; samt

att beträffande kvinnliga biträden å byggnadsstyrelsens stat skola i övrigt lända till efter rättelse de föreskrifter, som äro eller kunna varda utfärdade angående allmänna villkor och bestämmelser att gälla för å vissa domstolars, ämbetsverks och myndigheters stater uppförda biträdesbefattningar.

Därjämte torde böra förklaras:

att en var, som med eller efter den nya lönestatens ikraftträdande tillträder ordinarie befattning i byggnadsstyrelsen, skall vara pliktig att underkasta sig ovanberörda villkor och bestämmelser; samt

att de förutvarande innehavare av ordinarie befattningar i överintendentsämbetet, vilka icke före den 1 november 1917 anmäla, att de vilja övergå till den nya avlöningsstaten samt underkasta sig de för avlöningens åtnjutande stadgade villkor och bestämmelser, och som icke lagligen kunna därtill förbindas, skola varda bibehållna vid dem enligt dittills gällande ordinarie stat tillkommande avlöningsförmåner ävensom, i den mån ej annat föranledes av bestämmelserna i lagen angående civila tjänstinnehavares rätt till pension, vid den rätt till pension, som dittills tillkommit dem.

Länsarkitekter.

En princip vid den ifrågasatta organisationen av den på staten ankommande vården av husbyggnadsväsendet i allmänhet i riket är, enligt vad förut anförts, att jämte centralstyrelsen på området, d. v. s. överintendentsämbetet eller byggnadsstyrelsen, skulle finnas en under denna sorterande organisationsorganisation, bestående av ett antal länsarkitekter.

Frågan om
länsarki-
teker i tidig-
are skeden.

Frågan om anställande av länsarkitekter har tidigare varit föremål för prövning. Den väcktes av överintendentsämbetet redan år 1865. Vad som då gav ämbetet anledning att föreslå anställandet av länsarkitekter var behovet dels av effektivare kontroll däröver, att fastställda förslag till kommuners byggnader, synnerligast kyrkor, vederbörligen iakttoges vid byggnadernas utförande, och dels av fullständigare tillsyn i avseende å upprättande av förslag till reparationer vid kronans under ämbetet ställda egendomar i landsorterna och beträffande utförandet av dylika där förekommande arbeten. I överensstämmelse härmed skulle länsarkitekternas åligganden huvudsakligen hava till föremål förvaltningen av ämbetets hus i landsorten och förekommande kyrkobyggnadsarbeten.

Det skulle sålunda tillhöra länsarkitekt att avgiva utlåtanden i alla frågor rörande husbyggnader, över vilka överintendentsämbetet eller vederbörande länsstyrelse kunde infordra hans yttrande.

Länsarkitekten skulle vidare biträda länsstyrelse med utövande av tillsynen över kronans under överintendentsämbetets förvaltning ställda egendomar. I sådant hänseende borde länsarkitekten tillhandagå med uppgörande av kostnadsförslag vid de årliga ekonomiska besiktningarna och vid av- och tillträdessyner å boställen inom nämnda egendomar, ävensom vid entreprenadkontrakts upprättande, samt med tillsyn över beslutade byggnadsarbeten och deras avsynande.

Det skulle även åligga länsarkitekten att, när sådant av överinten-

dentsämbetet anbefalldes, uppgöra ritnings- och kostnadsförslag till ny- eller tillbyggnader vid ifrågavarande egendomar.

Där så åstundades, skulle länsarkitekten tillhandagå offentliga auktoriteter och menigheter med råd och upplysningar vid deras byggnadsföretag samt biträda dem såväl med uppgörandet av ritningar och kostnadsförslag i sådana fall, då ärendet borde underställas Kungl. Maj:ts prövning, som vid uppgörande eller granskning av entreprenadkontrakt och vid byggnadsföretagens avsynande.

Länsarkitekten borde jämväl, där tid och omständigheter sådant medgäve, biträda enskilda med råd och upplysningar i byggnadsfrågor.

Han borde ock vid resor inom sitt distrikt vaka däröver, att av Kungl. Maj:t fastställda byggnadsritningar noga följdes vid byggnadernas utförande samt, där sådant icke ägde rum, göra anmälan i ärendet hos Konungens befallningshavande.

Slutligen skulle det åligga länsarkitekten att biträda vid vården av inom distriktet befintliga byggnader, som vore av antikvariskt värde.

Länsarkitekterna skulle enligt ämbetets förslag vara till antalet sju med fast avlöning av 2,000 riksdaler, eller samma belopp, som de dåvarande förste arkitekterna hos ämbetet, närmast motsvarande de nuvarande intendenterna, åtnjöto. Avlöningen skulle bestridas antingen ensamt av statsverket eller ock till hälften av statsverket och till hälften av de till varje länsarkitekts distrikt hörande länen.

Överintendentsämbetets ifrågavarande förslag vann Kungl. Maj:ts gillande och föranledde proposition till 1865—1866 årens riksdag, däri föreslogs, att till löner åt åtta länsarkitekter — således en mer än överintendentsämbetet ifrågasatt — måtte anvisas 8,000 riksdaler, under villkor att vederbörande landsting bidroge för ändamålet med samma belopp.

Denna framställning blev emellertid icke av riksdagen bifallen. Behövligheten av en förbättrad och mer verksam tillsyn över byggnadsväsendet i landsorterna erkändes likväl från riksdagens sida men ansågs ej utgöra tillräcklig anledning att för det dåvarande anvisa statsmedel för ändamålet. Behovet av sådana personer, för vilkas anställande anslag äskats, ansågs nämligen i vida högre grad förefinnas för kommuner och enskilda än för kronan, och det syntes därför mindre lämpligt att, innan ens vederbörande kommunalmyndigheter hörts i ämnet, anvisa statsmedel för tjänsternas bildande. Med mera skäl syntes det böra i första hand bero på nämnda myndigheter att för behovets fyllande vidtaga de förberedande åtgärder, som kunde finnas för ändamålet erforderliga.

Sedan ett försök att intressera landstingen att bidraga med medel för länsarkitekttjänsters inrättande misslyckats — endast ett landsting

förklarade sig villigt att lämna bidrag, varemot de övriga, huvudsakligen på grund av brist på medel, vägrade under erkännande dock från de flestas sida av nyttan av de ifrågasatta tjänsternas inrättande — förföll frågan om länsarkitekter för denna gång.

Löneregleringskommittén av år 1874 upptog härefter frågan. Kommittén medgav, att flera ganska talande skäl förefunnes för anställande av länsarkitekter, men fann dock åtminstone för det dåvarande svårigheter möta för genomförande av ett förslag härom. Huvudsakligaste svårigheten synes hava ansetts vara att få tjänsterna besatta med i sitt fack fullt utbildade och skickliga arkitekter, alldenstund, å ena sidan, det jämförelsevis ringa arbete, som för statens räkning skulle åligga varje länsarkitekt med avseende å kontrollen över allmänna byggnader inom hans distrikt samt vården om kronans under överintendentsämbetets inseende ställda egendomar därstädes, borde, i betraktande av dessa byggnaders och egendomars dåvarande antal, ej bliva av tillräcklig betydhet, för att en dylik tjänsteman billigtvis skulle kunna av staten lönas med något större belopp, och, å andra sidan, det vore osäkert, huruvida länen skulle vilja ikläda sig någon uppoffring för saken eller än mer huruvida arkitekten skulle kunna inom distriktet påräkna tillräcklig enskild sysselsättning. Kommittén fann sig därför icke kunna för det dåvarande förorda inrättande av länsarkitektjänster.

Länsarkitekterna lämnades alltså utan avseende vid den nuvarande organisationens införande; och, ehuru behovet av dylika organ alltjämt varit för statens byggnadsväsen mer eller mindre kännbart, torde därefter icke något allvarligt försök hava gjorts att få det snart femtioåriga önskemålet förverkligat, förr än överintendentsämbetet med hänsyn till den förestående omorganisationen av ämbetsverket i skrivelse den 30 september 1913 framställde förslag om länsarkitektinstitutionens införande jämsides med den nya organisationen av ämbetet.

Nu föreliggande förslag angående länsarkitekter.

Överintendentsämbetet.

Enligt överintendentsämbetets nämnda i den förut berörda skrivelsen den 7 april 1914 upptagna förslag skulle — sett från ämbetets synpunkt — länsarkitekterna, var inom sitt distrikt, hava till åliggande

att närmast handhava tillsynen av kronans under ämbetets vård ställda byggnader;

att närvara vid eller förrätta de årliga synerna å dessa hus, uppätta generalförslag rörande nästa års reparationsarbeten samt inom bestämd tid avlämna förslagen till ämbetet;

att åt ämbetet insamla nödiga statistiska uppgifter beträffande stats-

verkets egendomar och lokalbehov samt rörande gällande arbets- och materialpris;

att leda och övervaka utförandet av de årliga reparationsarbetena å kronans under ämbetets vård ställda hus samt granska och attestera alla hithörande räkningar;

att biträda vid besiktningar och värderingar av annan kronans egendom;

att, enligt särskilda förordnanden, förrätta inspektioner av såväl statens byggnadsarbeten som kyrkobyggnadsarbeten;

att, då ämbetet så finner lämpligt, avgiva yttrande beträffande förslag till stadsplaner och tomtindelningar;

att tillhandagå Kungl. Maj:ts befallningshavande med råd och yttranden i ärenden rörande byggnadsordningar, stadsplaner, byggnadsbestämmelser, tomtindelningar, besvärsmål i byggnadsfrågor samt rörande arkitektoniska frågor i allmänhet; samt

att till ämbetet avgiva årsberättelse över sin verksamhet.

Länsarkitekterna hade ämbetet tänkt sig skulle vara till antalet tretton med närmare angivna verksamhetsområden. Avlöningen skulle till länsarkitekt utgå i form av arvode och till belopp av 2,000 kronor årligen, utom till länsarkitekten i ett distrikt, som enligt ämbetets förslag skulle bildas av Västerbottens och Norrbottens län. Arvodet för denne länsarkitekt skulle nämligen utgå med 4,000 kronor. Vidare skulle länsarkitekt för av ämbetet anbefallda tjänsteresor få tillgodoräkna sig ersättning enligt fjärde klassen i resereglementet samt, liksom arkitekterna utom stat, för större arkitektoniska uppdrag få åtnjuta särskild ersättning efter omständigheterna.

Det av överintendentensämbetet nu framlagda förslaget angående länsarkitekter företedde — anföra de sakkunniga — stora yttre likheter med förslaget av år 1865. Dock förefunnes så betydande principiella skiljaktigheter mellan förslagen, att de måste anses ligga på helt olika plan. Det äldre förslaget avsåge att åvägabringa en för staten och vederbörande kommuner gemensam institution samt att i avlöningshänseende bereda länsarkitekten en så relativt förmånlig ställning — avlöningen skulle ju uppgå till samma belopp som för ordinarie tjänsteman, och ej av lägsta grad, i ämbetet — att befattningarna såsom länsarkitekt väl kunde, efter dåtida förhållanden, anses hava karaktär mindre av fortvarande uppdrag än av tjänst i egentlig mening. Det nya förslaget intog i dessa avseenden helt annan ståndpunkt. Gemenskapen med kommunerna vore alldeles uppgiven; det vore endast de omedelbara

Sakkunniga.

statsintressena, som genom den föreslagna institutionen skulle tillgodoses. Och avlöningen vore, ehuru till siffran oförändrad, dock, på grund av levnadskostnadernas stegring under de senaste femtio åren, i verkligheten så reducerad — den skulle utgöra omkring tredjedelen av det belopp, vartill enligt nu följda löneregleringsnormer avlöningen uppginge vid motsvarighet till sådan befattning, varmed länsarkitekttjänst i det äldre förslaget likställdes i avlöningshänseende — att länsarkitektbefattningen måste för innehavaren mer eller mindre få karaktär av bisysselsättning.

Den omläggning av länsarkitektinstitutionen, som sålunda ägt rum i överintendentsämbetets sistberörda förslag, kunde givetvis ej undgå att inverka på den fortfarande giltigheten av de skäl, som förut anförts emot institutionen. De från riksdagens sida gjorda invändningarna hänförde sig till institutionens egenskap av en statens och kommunernas gemensamma angelägenhet och hade därför nu förlorat all aktualitet. Samma vore ock förhållandet med 1874 års löneregleringskommittés invändningar, i vad de anginge länens villighet att bidra till länsarkitekternas avlöningar och obilligheten i att dessa arkitekter skulle »av staten lönas med något större belopp», i den mening, kommittén uppenbarligen inlagt i detta yttrande. Och vad beträffade kommitténs övriga skäl emot anställandet av länsarkitekter, nämligen svårigheten att därtill erhålla kvalificerade personer vid den förmodade osäkerheten om tillräcklig enskild praktik inom distriktet, hade detsamma med byggnadsväsendets utveckling efter hand alltmer försvagats. Nu finnes nämligen, oavsett de endast enskilt praktiserande byggnadsteknikerna, ett avsevärt antal byggnadsexperter spridda över hela landet i befattningar såsom stadsarkitekter eller stadsingenjörer, bland vilka säkerligen åtskilliga skulle vara lämpliga för uppdrag såsom länsarkitekt, varjämte utsikterna att erhålla enskild praktik nu för tiden syntes för en dugande man vara även i landsorten betydligt större än för några tiotal år sedan och, särskilt för en person, vars skicklighet vunnit officiellt erkännande genom uppdrag att vara länsarkitekt, säkerligen ingalunda små.

Den utveckling, byggnadsväsendet sedan det första förslagets tid undergått, hade även återverkat på de orsaker, varur förslaget hade framväxt — nämligen behovet av bättre kontroll över offentliga byggnadsföretag, särskilt kyrkobyggnadsarbeten, och av bättre tillsyn över överintendentsämbetets hus i landsorten — men icke försvagande utan förstärkande desamma. Den offentliga byggnadsverksamheten hade med åren blivit livligare, vadan antalet av de företag, åt vilka överintendentsämbetet borde ägna uppmärksamhet, ökats, varförutom särskilt de

byggnadsföretag, som rörde kyrkor och andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader, skulle enligt de förslag i ämnet, jag förut redogjort för, bereda ämbetsverket mycket ökat arbete. Och vad kronans under överintendentsämbetets inseende ställda egendomar i landsorten beträffade, hade under ifrågavarande tidsperiod dessa med å desamma befintliga byggnader ungefär fördubblats. Det vore under sådana förhållanden givet, att behovet av nya organ vid utövandets av ifrågavarande lokala kontroll och tillsyn i motsvarande mån tillväxt.

Av vad sålunda anförts finge anses framgå, att de omständigheter, som redan då det första förslaget framställdes voro att beakta vid prövning av frågan om anställande av länsarkitekter, numera med bestämdhet talade för en sådan åtgärd. Härtill skulle emellertid genom den föreslagna utvidgningen av överintendentsämbetets uppgifter och åligganden komma nya vägande skäl. Utom för det nyss nämnda huvudsakligen till kulturhistoriska byråns uppgifter hänförliga ökade arbetet för offentliga byggnadsföretag vore det särskilt i ytterligare två avseenden, hänförliga det ena till byggnadsbyråns och det andra till stadsplanebyråns verksamhetsområden, som behovet av länsarkitekter tydligt framträdde.

Vad först de på byggnadsbyrån ankommande nya uppgifterna beträffade, skulle länsarkitekterna genom å ena sidan sin lokalkännedom och å andra sidan sin förtrogenhet med byggnadsstyrelsens uppgifter och arbetsätt vara till synnerligt gagn för statens byggnadsverksamhet vid insamlandet från landsorten av det för byggnadsstatistiken erforderliga statistiska materialet. Av ej mindre, måhända större betydelse för byggnadsväsendet i allmänhet i riket skulle emellertid tillgången på statsorgan sådana som länsarkitekterna vara å det område av byggnadsverksamheten, vars övervakande ankomme på stadsplanebyrån.

I detta avseende åberopa de sakkunniga ett av överintendentsämbetet i förenämnda skrivelse den 7 april 1914 gjort uttalande av följande lydelse:

»För byggnadsverksamhetens ordnande å sådana områden på landet, där marken av ägaren uppdelats i tomter för försäljning och där man således kan förmoda, att ett samhälle inom kort skall uppväxa, kunna för närvarande, enligt gällande lag och förordningar, från det allmännas sida inga andra åtgärder vidtagas, än att söka få en stadsplan för området fastställd. Härigenom vinnes emellertid endast, att gator och kvarters form och läge fixeras; först efter det att en större sammanträngd befolkning förefinnes, äger Konungens befallningshavande rättighet och skyldighet att påkalla Konungens förordnande, att stadsplanelagen i hela dess utsträckning jämte byggnadsstadga, hälsovårdsstadga o. s. v. skola tillämpas, d. v. s. att området skall utgöra ett municipalsamhälle.

För byggnadsverksamhetens ordnande kunna sålunda föreskrifter icke utfärdas, förrän en större sammanträngd befolkning hunnit bofästa sig i sina ägande hem, vilka vanligen uppförts utan mycken hänsyn till sundhetens, brandsäkerhetens eller den goda smakens fordringar.

Denna brist i vår lagstiftning har beaktats av den kungl. kommitté, som haft till uppgift att omarbete byggnadsstadgan för rikets städer. I sitt, den 20 mars 1909 dagtecknade, underdåniga förslag till ny »byggnadsstadga för riket» hava kommitterade därför inryckt ett bemyndigande för Konungens befallningshavande att meddela byggnadsföreskrifter för dylika stadsplanelagda, men ännu till större delen obebyggda områden å landet, varigenom alltså redan från början ordnade byggnadsförhållanden skulle kunna införas.

Överintendentsämbetet, som i sitt underdåniga yttrande rörande detta stadgeförslag helt anslutit sig till denna del av förslaget, har ansett sig här böra framdraga detta förhållande, emedan det är uppenbart, att, om Konungens befallningshavande erhöle dylikt bemyndigande, ännu ett skäl, och ett tungt vägande skäl, tillkommer, att förse länsstyrelserna med arkitektoniskt skolade biträden. Såväl vid avfattandet av byggnadsföreskrifterna som i all synnerhet vid tillsynen över deras efterlevnad torde Konungens befallningshavande icke kunna undvara sakkunnigt biträde.»

Vidare framhåller ämbetet, hurusom länsstyrelserna även hava behov av byggnadstekniskt och konstnärligt biträde vid det på länsstyrelserna ankommande fastställandet av byggnadsordningar och tomtindelningar i såväl nya som äldre samhällen ävensom vid handläggandet av övriga länsstyrelserna ålagda bestyr i besläktade angelägenheter, t. ex. granskning av stadsplaner, prövning av ansökningar och besvär i frågor om byggnadsföretag, m. m.

Slutligen hava de sakkunniga framhållit, att länsarkitekterna också i någon mån skulle bliva av betydelse för den administrativa byråns verksamhet, nämligen vid värderingar och besiktningar m. m. i sammanhang med tomtförsäljningar eller -köp för kronans räkning i landsorten.

De ovan berörda förhållandena syntes enligt de sakkunnigas mening utgöra fullt tillräckliga skäl för anställandet av länsarkitekter. Häremot syntes möjligen kunna invändas, att, genom omorganisationen av överintendentsämbetet, helst en ledande tanke därvid vore att bereda vederbörande inom ämbetsverket mera direkt och omedelbar beröring med landsortsangelägenheterna än nu kunde ske, frågan om länsarkitekter kommit i ett annat läge än den skulle haft, därest den nuvarande organisationen vore avsedd att bibehållas. Så syntes emellertid, åtminstone i huvudsak, icke vara förhållandet. Utom det, att berörda grundtanke vid den nya organisationen av ämbetsverket även väl kunde åberopas för länsarkitektinstitutionens inrättande, borde den omständigheten beaktas, att, ehuru länsarkitekterna såsom statsorgan å det speciella husbyggnadstekniska området enligt sakens natur borde stå i intim samverkan med byggnadsstyrelsen, institutionen såsom ortsorganisation

dock ej med nödvändighet vore avhängig av den centrala myndighetens organisation. Sådan som länsarkitektinstitutionen enligt det förut sagda tänkts skulle den väl utgöra ett stöd vid den centrala organisationens verksamhet men ej kunna ersätta någon del av denna organisation och näppeligen heller kunna genom denna, huru den än bleve utdanad, helt eller ens huvudsakligen ersättas. Det omedelbara ändamålet med länsarkitekterna vore att tillföra länsstyrelserna byggnadsteknisk kompetens; de utgjorde således ett led, och ett mycket viktigt sådant, vid organiserandet av statens husbyggnadsväsen såsom helhet betraktat men däremot icke vid organiserandet av den centrala statsmyndigheten på det husbyggnadstekniska området, byggnadsstyrelsen.

Länsarkitekternas berörda organisatoriska ställning framträdde tydligt å de två områden, där de otvivelaktigt skulle finna sin mesta sysselsättning, nämligen å de områden, som, för centralstyrelsens vidkommande, tilldelats intendents- och stadsplanebyråerna. Detta syntes, vad länsarkitekternas befattning med stadsplane- och dithörande frågor anginge, utan vidare vara klart av det förut därom anförda. Beträffande de till intendentsbyråns verksamhetsområde hörande angelägenheterna syntes däremot måhända några ord böra yttras.

Som bekant fungerade Kungl. Maj:ts befallningshavande i åtskilliga avseenden såsom överintendentsämbetets ombud i landsorten. Särskilt i fråga om förvaltningen av kronans under ämbetets inseende ställda fastigheter företedde detta ombudsskap en mycket konstant prägel. Kungl. Maj:ts befallningshavande hade sålunda att regelbundet årligen vidtaga en hel del åtgärder avseende, bland annat, förberedande utredningar angående erforderliga underhålls- och dylika arbeten å nämnda fastigheter samt verkställighet av de arbeten, som vederbörligen beslutats. Härvid måste givetvis anlitas biträde av byggnadskunniga personer, som kunde för ändamålet förvärfvas. Såsom förhållandena nu gestaltade sig vore emellertid åtskilliga olägenheter förknippade härmed: biträdena växlade ofta och kunde därför i regeln, även under den föga antagliga förutsättningen av verkligt intresse för uppgiften, ej förvärva någon ingående kannedom om byggnaderna i fråga; mången gång kunde biträdenas kompetens med skäl ifrågasättas; och ofta kunde den oegentligheten icke undvikas, att de personer, som anlidades såsom sakkunniga biträden när det gällde att fastställa förefintliga bristfälligheter, just vore desamma som sedermera i egenskap av entreprenörer erhöle uppdrag att bota bristerna. Dessa och även andra olägenheter skulle säkerligen undvikas, därest länsarkitekter ställdes till länsstyrelsernas förfogande såsom byggnadstekniska biträden, en åtgärd som för övrigt måste anses

av behovet i hög grad påkallad även ur den allmänna synpunkten, att anspråken på länsstyrelserna såsom den centrala husbyggnadsmyndighetens ombud i orterna givetvis komme att ytterligare stegas, i samma mån som denna myndighets verksamhet utvidgades.

Såsom de sakkunniga förut framhållit, funne de fullt tillräckliga skäl föreligga att anställa länsarkitekter. Beträffande de åligganden, som skulle tillkomma ifrågavarande funktionärer, syntes dessa, vid den fullständiga bristen på erfarenhet, huru institutionen i verkligheten komme att fungera, icke kunna nu fullt fixeras. Vad överintendentensämbetet därutinnan föreslagit hade icke givit de sakkunniga anledning till erinran, dock att vederbörande borde förbehållas frihet att däri vidtaga de ändringar, som omständigheterna kunde påkalla.

Ehuru länsarkitekterna till sin natur förnämligast vore att anse såsom biträden åt Kungl. Maj:ts befälningshavande, skulle deras verksamhet vara av så stor betydelse för byggnadsstyrelsen, att detta ämbetsverk redan med avseende härå syntes få anses hava berättigade anspråk på medverkan vid förordnande av länsarkitekt. På grund härav och då styrelsen syntes vara bäst skickad att bedöma vederbörandes byggnadstekniska kompetens och lämplighet för uppdraget, syntes vid utseendet av länsarkitekterna samma förfarande böra iakttagas som beträffande vissa andra ortsfunktionärer, nämligen att förordnande meddelas av vederbörande centrala myndighet — här byggnadsstyrelsen — efter Kungl. Maj:ts befälningshavandes hörande.

Vid bedömande av det antal länsarkitekter, som kunde anses erforderligt, och omfattningen av deras distrikt vore givetvis en hel del omständigheter att beakta, såsom antalet statsbyggnader och andra offentliga byggnader inom de områden, som skulle utgöra länsarkitekt-distrikt, det arbete, befattningen med dessa byggnader komme att bereda länsarkitekterna, kommunikationsförhållandena inom landets olika delar, den antagliga lokala tillgången på för länsarkitektuppdrag lämpliga byggnadsteknici m. m. Således åtminstone delvis faktorer av föränderlig karaktär och i viss mån ännu obekant innebörd. Härtill komme bristande erfarenhet om måttet av de prestationer, man skäligen kunde avfordra en länsarkitekt. Det vore därför synnerligen vanskligt att redan nu intaga en bestämd ståndpunkt till förevarande fråga, och vilken mening man än komme till, syntes man få vara beredd till jämkningar, sedan genom erfarenheten eller eljest nytt material blivit tillgängligt för frågans bedömande.

Emellertid framställde de sakkunniga ett förslag i ämnet, i avseende varå i detta sammanhang endast må nämnas, att det innebär den jämk-

ning av överintendentsämbetets förslag, att länsarkitekternas antal blott bleve elva. Härvid hava dock de sakkunniga i överensstämmelse med det nyss anförda framhållit, att förslaget icke i något avseende gjorde anspråk på slutgiltighet.

Beträffande länsarkitekternas gottgörelse erinra de sakkunniga, att överintendentsämbetet föreslagit årsarvoden, för en var utom länsarkitekten i Västerbottens och Norrbottens län till belopp av 2,000 kronor. För arkitekten i nämnda län skulle arvodet utgå med 4,000 kronor. Skäl för det högre arvodet i detta distrikt vore att söka i de i regel mindre utsikterna till lönande enskild praktik i ifrågavarande landsändar och de besvärligare och mera tidsödande reseförhållandena därstädes. Under förutsättning, att elva länsarkitekter anställdes, skulle detta, oavsett reseersättningar, förorsaka statsverket en årlig utgift av 24,000 kronor. Denna utgift syntes med hänsyn till nuvarande förhållanden icke i och för sig innebära större uppoffring från statens sida, än den år 1865 för samma ändamål ifrågasatta och utan anmärkning lämnade summan av 8,000 riksdaler då skulle hava gjort. Då härtill komme, att den statsnytta, som nu avsåges med länsarkitektinstitutionen, vore betydligt mer mångskiftande och omfattande än vad med det äldre förslaget avsetts, syntes någon invändning mot en utgift till förstnämnda belopp för ändamålet i fråga skäligen icke kunna framställas.

Beträffande den länsarkitekterna tillkommande reseersättningen hade de sakkunniga intet att erinra mot överintendentsämbetets förslag, att länsarkitekterna skulle få åtnjuta särskild sådan ersättning och därvid i likhet med arkitekterna utom stat hänföras till fjärde klassen i gällande resereglemente.

Ej heller syntes någon invändning vara att göra däremot, att länsarkitekt skulle erhålla särskild ersättning för större arkitektoniska uppdrag, som kunde meddelas honom för statens räkning. Utförandet av sådana uppdrag vore ju egentligen främmande för tjänstens karaktär, vadan han därvidlag närmast vore jämförlig med arkitekt utom stat — en ställning, som länsarkitekterna för övrigt väl även i regeln komme att bekläda.

I fråga om länsarkitektarvodenas ställning i budgetärt hänseende framhålla de sakkunniga slutligen att, sedan någon tids praktisk erfarenhet om länsarkitektinstitutionen vunnits, det väl kunde visa sig, att ändring i ett eller annat avseende tarvades såväl beträffande länsarkitekternas åligganden, i allmänhet eller i särskilda distrikt, som ock beträffande distriktsindelningen, till distriktens antal eller inbördes omfattning, allt förhållanden, som kunde inverka såväl på de särskilda arvodenas storlek — intet syntes nämligen de sakkunniga tala emot, att läns-

arkitekterna liksom t. ex. domänintendenterna kunde vara inbördes olika ställda i detta avseende — som på summan av samtliga arvodena. Det syntes de sakkunniga därför lämpligast, att medel för länsarkitekternas avlönande tills vidare bereddes under formen av ett anslag å extra stat.

De sakkunniga *hemställde* därför, att ett extra anslag å 24,000 kronor anvisades för anställande av länsarkitekter i enlighet med de närmare bestämmelser, som av Kungl. Maj:t, i huvudsaklig överensstämmelse med det förut sagda, meddelades.

I fråga om inrättande av länsarkitektjänster hava infortrade yttranden avgivits av samtliga Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande, teknologföreningens avdelningar för husbyggnadskonst och för väg- och vattenbyggnadskonst samt överintendentsämbetet. Därjämte hava framställningar i ämnet inkommit från den jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 19 januari 1912 tillsatta kommissionen för verkställande av utredning och avgivande av förslag till åtgärder med avseende å de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden, den så kallade bostadskommissionen, ävensom från styrelsen för svenska kommunal-tekniska föreningen och från södra Sveriges byggnadstekniska samfund.

**Kungl. Maj:ts
befallnings-
havande.**

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Stockholms län förklarar sig intet hava att erinra emot de sakkunnigas förslag angående länsarkitekter; och anser sig befallningshavanden kunna vitsorda det stora behovet därav, att sakkunnig kompetens på ett lämpligt sätt tillföres länsstyrelsen i stadsplaneärenden och byggnadsärenden.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Uppsala län anför:

»Befallningshavanden instämmer till fullo i allt vad de sakkunniga anfört om behovet av dylika tjänstemän. En granskning av den länsstyrelse i gällande författningar ålagda prövning av den art, som i betänkandet omförmäles, torde ådagalägga att de hos länsstyrelse förefintliga förutsättningar för denna prövning i många fall äro otillräckliga. Särskilt gör detta sig kännbart då fråga är om prövning av byggnadsordningar och byggnadsfrågor angående samhällen, inom vilka ingen arkitekt finnes anställd, och där sålunda frågan, innan den kommer till länsstyrelsen, ej varit föremål för någon som helst sakkunnig handläggning. Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande har i dylikt fall nödgats anlita stadsarkitekten i Uppsala, vilken emellertid ej har någon skyldighet att i sådant avseende gå befallningshavanden till handa.

Jämväl i avseende å övriga av de sakkunniga (sid. 456) angivna punkter berörande befallningshavandens verksamhet får befallningshavanden vitsorda att behovet av sakkunnigt officiellt biträde ofta gjort sig mycket starkt gällande.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande får sålunda på det livligaste tillstyrka förslaget.

Inom Uppsala län och särskilt i Uppsala finnas ett stort antal byggnader tillhöriga Kungl. Maj:ts och kronan utom de byggnader, som äro ställda under överintendentensämbetets vård, exempelvis byggnader å kronans jordbruksdomäner. Skall länsarkitekten få den befattning med alla dessa byggnader, som förslagsvis angivits av de sakkunniga (biträde vid besiktningar, inspektioner m. m.) så förefaller arvodet 2,000 kronor om året ej allt för rundligt tilltaget. Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande tillåter sig att framkasta ett tvivel, huruvida för detta arvode kan erhållas en person med den kompetens, som förslaget förutsätter. Det förefaller som om uppdraget skulle komma att fylla hans tid i en utsträckning, som komme att väsentligen förminska hans utsikter till intjänande av de biförtjänster, varom i förslaget ordas.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Södermanlands län yttrar:

»Såsom i betänkandet omtalas, är tanken att inrätta sådana befattningar (länsarkitekter) ingalunda ny, men Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande vågar dock ifrågasätta, om densamma ännu nått sin mognad.

Med den vidsträcktare befattning överintendentensämbetet enligt förslaget för framtiden skulle få, torde vara obestriddigt, att för detsamma allt mer kommer att erfordras organ i landets olika delar, och detta skulle väl vara den uppgift, som egentligen borde fyllas av länsarkitekterna. Motsvarande uppgift fylles nu i huvudsak av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i orterna, och förslaget synes icke avse att häri göra annan ändring än att medelst länsarkitekterna utrusta Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande med skolade medhjälpare vid utövande av de ämbetsplikter, som beröra överintendentensämbetets förvaltningsområde.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande skulle önskat, att förslaget härutinnan varit närmare utarbetat, så att länsarkitekternas åligganden varit mera noggrant angivna, och att därvid särskilt tagits under omprövning, i vilken omfattning Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes befattning med hithörande frågor möjligen skulle kunna upphöra för att i stället övertagas av länsarkitekterna. Det förefaller därför som skulle ytterligare utredning vara erforderlig, innan förslaget om inrättande av länsarkitektbefattningar företages till slutligt avgörande.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Östergötlands län anför:

»Såsom de sakkunniga jämväl erinrat, ankommer det på länsstyrelserna att avgöra besvärsmål i byggnadsfrågor, att fastställa byggnadsordningar och tomtindelningar samt under viss förutsättning pröva frågor om stadsplan. Vid behandling av dessa ärenden gör sig behovet av tekniskt sakkunnigt biträde icke sällan gällande. Därför vore det synnerligen lämpligt, om länsstyrelserna berättigades för verkställande av erforderliga utredningar och undersökningar i dylika frågor få anlita sakkunnigt biträde, varigenom länsstyrelserna onekligen mången gång skulle tillföras ett bättre arbetsmaterial.

Om sålunda någon tvekan icke torde råda, att i avseende på sådana ärenden en teknisk sakkunskap bör ställas till länsstyrelsernas förfogande, kunna däremot helt naturligt olika sätt tänkas för anordnande av densamma. Ett av dessa är givetvis inrättande i orterna av särskilda organ härför; och anser Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande för sin del, att en sådan anordning vore för länsstyrelsernas vidkommande mest tilltalande. Dock få naturligtvis kostnaderna härför icke stå i något missförhållande till den fördel, som är avsedd att vinnas.

Genom anställande av de av sakkunniga föreslagna länsarkitekterna synes emellertid för angivet ändamål erforderlig sakkunskap kunna beredas.

Då dessutom önskvärdheten av särskilda lokala organ för utförande av de andra uppdrag, som enligt förslaget skulle åligga länsarkitekterna, framgår av den verkställda utredningen, samt de beräknade kostnaderna för den nya institutionen, så vitt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande kan finna, stå i rimligt förhållande till det gagn, som densamma skulle medföra, anser sig Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande, som icke har något att erinra mot övriga av de sakkunniga i deras betänkande framlagda förslag, böra förorda, att den ifrågavarande länsarkitektsorganisationen måtte komma till stånd i huvudsaklig överensstämmelse med vad de sakkunniga hemställt.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Jönköpings län tillstyrker de sakkunnigas förslag vad angår länsarkitekters anställande samt anför vidare:

»Visserligen har det syntts Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande tveksamt, huruvida det kunde vara behöfligt att genast från början anställa det antal länsarkitekter, som i betänkandet ifrågasatts, men å andra sidan torde länsarkitekternas föreslagna uppgift att tillhandagå Kungl. Maj:ts befallningshavande med råd och yttranden i ärenden rörande byggnadsordningar, stadsplaner, byggnadsbestämmelser, tomtindelningar, besvärsmål i byggnadsfrågor samt rörande arkitektoniska frågor i allmänhet bliva så krävande — särskilt med hänsyn till att dylika ärenden äro avsevärt många och av beskaffenhet att i mån av egnahemsutvecklingens fortgång alltmera ökas till antalet — att det föreslagna antalet arkitekter icke kan minskas, utan att det ifrågasatta arvodet för arkitekterna höjes.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Kronobergs län anser, att av de sakkunniga anförts fullt tillräckliga skäl för anställandet av länsarkitekter, och förklarar sig, på grund härav och med vitsordande av det lämpliga däruti, att länsstyrelserna sålunda tillföres byggnadsteknisk kompetens, förorda nådigt bifall till detta förslag.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Kalmar län förklarar sig i allo dela de sakkunnigas åsikt i fråga om behovet och betydelsen för det allmänna av den ifrågasatta länsarkitektsorganisationen och understryker särskilt vad de sakkunniga anført beträffande vikten för länsstyrelserna att vid handläggningen av stadsplane- och byggnadsfrågor ävensom vid tillsynen över kronans hus och byggnader i landsorten äga tillgång till ett biträde med byggnadsteknisk kompetens. Befallningshavanden finner sig därför böra förorda bifall till de sakkunnigas i nu nämnda hänseende framlagda förslag.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Gottlands län anser, att med den åsyftade utsträckningen av överintendentensämbetets verksamhetsområde länsarkitekter sannolikt skulle bliva behöfliga. För länsstyrel-

serna syntes de också bliva till gagn. Emellertid syntes det tvivelaktigt, om institutionen borde komma till stånd på det sätt de sakkunniga tänkt sig, utan hölle befallningshavanden före, att antalet länsarkitekter och deras avlöningar borde icke obetydligt höjas utöver vad de sakkunniga föreslagit.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Blekinge län anför:

»Vad angår de föreslagna länsarkitekterna, är Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande enig med de sakkunniga därutinnan, att arkitektoniskt skolade biträden för mångahanda ändamål äro för länsstyrelsen behöfliga, och att en kännbar brist härutinnan för närvarande föreligger, liksom det ock torde vara önskvärt, att den nya byggnadsstyrelsen i landsorten får till sin hjälp dylika biträden för inspektion och eftersyn å byggnadsarbeten.

Oaktat således behovet av ifrågavarande arbetskrafter är ostridigt, synes det Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande däremot tvivelaktigt, huruvida den lösning av frågan, som de sakkunniga föreslagit, är lämpligast. Enligt de sakkunnigas egen förklaring är det omedelbara eller huvudsakliga ändamålet med länsarkitekterna att tillföra länsstyrelserna byggnadsteknisk kompetens, och detta måste, som ovan anmärkts, anses synnerligen beaktansvärt, men en annan sak är, om länsarkitekterna kunna bliva en lämplig institution härför. Först och främst är ju meningen, att varje länsarkitekt skall tjänstgöra i två eller tre län, men det torde då endast bliva länsstyrelsen i den stad, där länsarkitekten placeras, som får den bekväma tillgång till honom, som för personlig rådplägning och för hans rätta utnyttjande är behöfligt, varemot andra länsstyrelser i regel finge skriftväxla eller per telefon samtala med honom, vilket blir till betydligt mindre gagn. Att tillkalla länsarkitekten till annan ort för rådplägning kommer helt säkert att helst undvikas, enär omkostnaderna näppeligen kunna anses betäckta av reseersättningen, och stor tidsspillan för honom uppstode, helst när distanserna såsom till Gottland och i de norrländska länen äro högst betydliga, varjämte hans egen anställning i en kommuns tjänst kanske lade hinder i vägen för längre eller ofta förekommande bortovaro. Det torde nämligen vara ganska säkert, att åtminstone i det stora flertalet mindre residensstäder icke finnas andra arkitektutbildade personer, än som innehava befattning i kommuns tjänst, och den avlöning, som de sakkunniga föreslå för länsarkitekterna, lär ej i och för sig locka praktiserande arkitekter att slå sig ner i mindre städer, där extra inkomsterna bliva obetydliga.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande anser således, att det i många fall blir ganska litet att välja på, när länsarkitekter skola utses, men ännu värre blir det att få en person, som är lämplig för de vitt skilda åligganden, som en länsarkitekt anses böra fullgöra. Om också samma arkitekt utan svårighet medelst syner och reparationsförslag handhaver tillsynen och vården av ävensom leder arbetena å kronans under överintendentensämbetets förvaltning stående byggnader samt kan inspektera statens byggnads- och kyrkobyggnadsarbeten, så torde det redan vara långt mindre säkert, att samma person är lika lämplig eller kompetent att granska och bedöma byggnadsordningar, stadsplaner och tomtindelningar eller dylikt, och är han med visshet i de flesta fall ganska litet kompetent att vid syner å kronodomäner på landet lämna något värdefullt biträde vid uppgörande av ritningar och kostnadsförslag till ladugårdar och andra uthus, utan skulle man helt säkert

darvid hava betydligt bättre gagn av en byggmästare från trakten. Det torde också böra påpekas, att, om till exempel stadsingenjören i en residensstad anställdes som länsarkitekt, han torde vara jävig och olämplig att biträda länsstyrelsen vid granskningen av alla byggnadsfrågor, stadsplaner eller tomtindelningsplaner för samma stad, enär han antagligen själv gjort det förberedande arbetet för stadens räkning i samma ärende. På grund av vad sålunda anförts, anser Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande, att frågans lösning, på sätt de sakkunniga föreslagit, knappast kan förordas, utan tror befallningshavande, att det vore vida lämpligare, att visst anslag ställdes till länsstyrelsernas förfogande, och att dessa därefter i varje fall finge hänvända sig till den arkitekt eller sakkunnig, som kunde vara lämpligast, ty även om i det särskilda fallet en till synes större ersättning måste anses erforderlig, så undvekes många onödiga och långa resor, som länsarkitekterna utan egen ekonomisk fördel (snarare tvärtom) finge underkasta sig, och speciell sakkunskap kunde mera påräknas. Anställas länsarkitekter, komma helt säkert icke många år att förflyta, innan löneförhöjning blir nödvändig, och även pension m. m. lär knappt kunna undgås, varför kostnaden blir betydligt större, än som nu upptages. Visserligen vore det nog till fördel för det nya centrala ämbetsverket (byggnadsstyrelsen) att för tillsyn och vissa uppgifters inhämtande hava underlydande arkitekter i landsorten, men tvivel torde råda, om dessa kunde beräknas vara verkligt sakkunniga i alla de angivna fallen, eller om det ej vore lämpligare, att fullt kompetenta tjänstemän vid byggnadsstyrelsen verkställde de viktigare inspektionerna, varemot arbets-tillsynen kunde som hittills uppdragas åt någon i trakten boende fackman. Att kanske i detta avseende förslaget kan äga sina fördelar, vill Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande ej bestrida, men som i betänkandet betonas, att länsarkitekternas egentliga ändamål är att vara länsstyrelsens byggnadstekniska biträde, har denna synpunkt måst vara avgörande för befallningshavandes bedömande av förslaget och i ty fall tvekar Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande ej att beteckna förslaget som mindre praktiskt eller lämpligt.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Kristianstads län yttrar:

»Enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes förmenande synes det uppenbart, att anställandet av länsarkitekter måste anses vara av synnerligt stor betydelse för länsstyrelserna, som härigenom skulle i lokala statsorgan få tillgång till biträde av byggnadstekniskt kompetenta personer vid handläggning av ärenden, där verklig kompetens på detta område är av nöden, och får Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande för sin del på det livligaste instämma uti vad de sakkunniga anför t rörande behovet av länsarkitektsinstitutionen samt i underdånighet förordade bifall till förslaget om anställande av länsarkitekter.

I fråga om sättet för tillsättningen av länsarkitekterna har Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande icke någon erinran att framställa liksom ej heller rörande den för dem föreslagna avlöningen.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Malmöhus län anför:

»Sedan lång tid tillbaka har det för länsstyrelserna i allmänhet framstått såsom ett alltmer trängande behov att vid behandling och avgörande av åtskilliga ärenden äga tillfälle att anlita teknisk sakkunskap. De göromål, som för varje år

i stegrad skala av lagstiftningen påläggas länsstyrelserna, ställa även ökade krav på mera omfattande kompetens hos lokalstyrelsernas befattningshavare. Även om dessa ägde tillräcklig tid att genom noggrant studium av lagars och författningars tillkomst vinna klara insikter rörande de mångskiftande rättsförhållandenas innebörd i alla särskilda detaljer, hava samfundslivets reglerande faktorer numera inträngt på så många specialområden, att den för de administrativa befattningshavarna närmast bestämmande synpunkten av formellt-juridisk kvalifikation icke är nog för vinnande av praktiskt riktiga och lämpliga resultat vid avgörande av antydde speciella ärenden. Under sådana förhållanden är det naturligt, att det förslag, som i förevarande betänkande framställts angående införande i förvaltningsväsendet av en helt ny institution, länsarkitekter, måste betraktas såsom både välgrundat och välbehövt — icke minst av Eders Kungl. Maj:ts befälningshavande i detta län, varest utvecklingen på alla de områden, som av den offentliga administrationen beröras, varit och är synnerligen livlig.

— — — — —
Ej heller beträffande — — — — länsarkitektsinstitutionen, har Eders Kungl. Maj:ts befälningshavande några principiella invändningar att framställa. Några synpunkter torde emellertid vara förtjänta av beaktande.

Kommitterade uttala såsom sin uppfattning angående länsarkitekternas ställning i administrativt hänseende, att de närmast och onedelbart skulle betraktas såsom länsstyrelsernas byggnadstekniska biträden. På samma gång måste de emellertid av sakförhållandenas egen natur komma att fungera såsom centralstyrelsens ordsombud, en var för sitt distrikt. Oavsett frågan om själva distriktsindelningen — — — — — föreligger måhända någon fara för att denna arkitekternas så att säga dubbelställning från början kan leda till en viss osäkerhet i uppfattningen av deras statsanställning, vilket i sin mån kunde inverka mindre gynnsamt på institutionens organisation. Risker är måhända icke stor, men den antydde osäkerheten torde ej helt kunna förnekas, särskilt vid betraktande därav, att själva centralstyrelsen samtidigt komme att helt nyorganiseras och någon tid alltså förflyta, innan ämbetsverkets egna funktioner hunnit vinna stadga och den bestämda utformning, som genom den utvidgade byråindelningen avsetts. Under sådana förhållanden får det anses lämpligt att, såsom kommitterade synas förmena, till en början icke uppställa särskilt detaljerade bestämmelser rörande länsarkitekternas åliggande i form av fixa instruktioner utan torde därmed böra anstå, till dess vunnen erfarenhet i detta stycke kan giva lämplig vägledning. Härför talar även den omständigheten, att befattningen som länsarkitekt enligt förslaget i varje fall är avsedd att allenast utgöra en bisyssla för eljest fria yrkesutövare eller tilläventyrs för kommunalanställda teknici. Eders Kungl. Maj:ts befälningshavande får på samma gång vitsorda lämpligheten av de sakkunnigas förslag, att det för länsarkitekternas avlöning erforderliga belopp tills vidare upptages å extra stat.

Bland de åligganden, som enligt överintendentensämbetets förslag i dess skrivelse den 7 april 1914 skulle påvila länsarkitekterna, torde för länsstyrelserna såsom särskilt betydelsefulla framstå *dels* arkitekternas tillsyn å kronans under centralämbetsverkets vård ställda byggnader i landsorten, *dels* deras befattning med byggnads- och stadsplanefrågor. — — — — Den ekonomiska besiktning, som beträffande byggnaderna här i staden årligen äger rum, och vilken åtminstone till en del utgör grundvalen för det inom ämbetet utarbetade generalförslaget, förrättades år 1915

av en nämnd under ordförandeskap av en stadens rådman, biträdd av stadsarkitekten samt fyra yrkesidkare i Malmö. Såsom kronoombud pläga närvara både landshövdingen och landskamreraren. I de fall, då någon ledamot eller tjänsteman i överintendentsämbetet icke kan vid dylik förrättning närvara — de sakkunnigas utredning giver tillräckliga bevis för svårigheten härutinnan, orsakad av personalbrist — framstår det såsom något högst oegentligt, att ingen annan officiell representant med tekniska insikter är närvarande. Länsarkitekten kommer att i detta avseende bilda ett önskvärt komplement i synenämndens sammansättning, och hans vidare verksamhet såsom prövande och kontrollerande funktionär giver sig av sig självt. För ordnandet av de utbetalningar, vilka det ankommer på landskontoret att för centralmyndighetens räkning verkställa, torde biträde av länsarkitekten kunna förväntas beträffande fakturornas granskning. I detta sammanhang må en annan omständighet framhållas. I den årliga redogörelse för å kronans hus vidtagna byggnads-, underhålls- och reparationsarbeten, vilken redogörelse, uppställd i form av specificerade utgiftsposter för de särskilda under överintendentsämbetets vård ställda byggnaderna, skall till ämbetet insändas före november månads utgång, förekomma — åtminstone i härvarande landskontors redogörelse år 1915 — de utförda arbetena under tre huvudrubriker, nämligen:

1:o) arbeten enligt årets generalförslag;

2:o) arbeten, utförda på grund av särskilda skrivelser från överintendentsämbetet;

3:o) arbeten, som utan anmälning blivit verkställda och likviderade.

En rubrik av sistnämnda innehåll torde ur statsbokföringssynpunkt anses olämplig, då densamma skulle kunna föranleda till antagandet, att utbetalningar för statsverkets räkning ägde rum utan vederbörligt bemyndigande för varje särskilt fall. Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande förmenar, att länsarkitekterna såsom centralmyndighetens ortsombud borde kunna tillerkännas befogenhet att inom vissa gränser bestämma angående smärre reparationers m. m. vidtagande samt genom attestering av räkningar å sålunda utförda arbeten för länsstyrelserna möjliggöra utbetalningar till vederbörande entreprenörer utan större tidsutdräkt. För redan utförda smärre arbeten nödgas man understundom över hövan uppskjuta likvider till enskilda personer, antingen i avbidan på generalförslagets ankomst eller eljest för erhållande av utbetalningsmedgivande.

Bland de viktigaste uppgifter, kommitterade i likhet med överintendentsämbetet funnit bära anförtros åt blivande länsarkitekter, är befatningen med sådana byggnads- och stadsplaneärenden, vilkas handläggning enligt äldre och nyare lagar samt dessa supplerande bestämmelser påvilar landskanslierna. I detta avseende råder naturligtvis ganska stor olikhet mellan de olika länen, allt efter befolkningens storlek och dess fördelning mellan å ena sidan den egentliga landsbygden och å andra sidan städer samt stadslignande samhällen. Befolkningstätheten i detta län har medfört, att under årens lopp allt flera orter kommit att inträngas under begreppet stadslignande samhällen, för vilka gällande byggnadsstadga samt den relativt nya stadsplanelagen skola äga tillämpning. Municipalsamhällena intaga i detta hänseende främsta rummet. Det torde utan närmare motivering vara uppenbart, att det för dylika orter icke ens kan förutsättas, att fullt kvalificerade organ skola finnas för handhavandet av de många gånger tekniskt svårlösta frågor och ange-

lägenheter, vilka sammanhånga med det allmänna byggnadsväsendet. Allt för ofta framkomma förslag beträffande såväl stadsplan som byggnadsordning, tomtindelning m. m., som i brist på erforderlig insikt, förutseende och sakkunskap måste betecknas såsom underhaltiga, och vilka äro ägnade att, åtminstone med hänsyn till framtiden, äventyra ett dylikt samhälles ändamålsenliga utveckling i de hänseenden, varom här är fråga. De rättelser, ändringar och jämkningar, som länsstyrelsen i förekommande fall har till uppgift att på lämpligt sätt verkställa, kunna tyvärr med nuvarande anordningar mangel gång icke göras så effektiva och praktiskt ändamålsenliga, som önskligt vore. Orsaken härtill måste till väsentlig del sökas i rådande brist på sakkunnigt biträde. Med tillfredsställelse finner därför Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i kommittébetänkandet den meningen på olika ställen uttalad, att med genomförande av det centrala ämbetsverkets nya organisation samt den föreslagna länsarkitektsinstitutionen åsyftats att på ett betydligt mera ingripande sätt, än nu är fallet, omhändertaga de under en generell benämning sammanfattade stadsplanefrågorna. För sådant ändamål äro besiktningar och undersökningar å platsen nödvändiga, och såväl överintendentensämbetets eget organisationsförslag som kommittébetänkandet framhålla, hurusom på detta område — liksom för övrigt även beträffande de andra grenarna av det centrala verkets administrativa uppgifter — resor till de lokala platserna i väsentligt större utsträckning skulle komma att efter reorganisationen företagas av ämbetsverkets egna ledamöter. Resultatet av sådana undersökningar torde kunna förväntas bliva för länsstyrelserna av stor betydelse. I den mån, länsarkitekter vid dylika undersökningar komme att medverka, bleve det än vidare för länsstyrelserna till åtnad, om, då ärende rörande förslag till mindre jämkning av stadsplan eller tomtindelning, vid besvär i byggnadsfrågor eller dylikt vore på länsstyrelses prövning beroende, länsarkitekt sattes i tillfälle att efter besiktning å platsen avgiva upplysningar eller yttrande, ägnade att för länsstyrelsen underlätta en dylik frågas avgörande. Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande får därför hemställa, att åt länsstyrelse måtte medgivas befogenhet att i sådana fall, som nu antytts, förordna länsarkitekt att verkställa besiktning och för sådant uppdrag åt honom utanordna den resekostnadsersättning, som för övriga hans förrättningar må vara bestämd.

I anslutning till vad ovan anförts rörande beskaffenheten av de smärre samhällenas egna byggnadsorgan torde det även vara av behovet påkallat, att en officiell representant för byggnadsvården i riket antingen årligen eller vid särskilda tillfällen, då omständigheterna därtill kunna föranleda, företager tjänsteresor för att på ort och ställa granska det allmänna handhavandet av byggnadsärenden samt genom framställningar och vägledning såväl förhindra olämpliga åtgärders vidtagande som ock främja den sunda utvecklingen av samhällets vidare bebyggande.

Med anledning av vad på senaste tid förekommit inom riksdagen vid behandling av Eders Kungl. Maj:ts nådiga propositioner rörande upplåtelse i vissa fall av egna hem från kronoegendomar, tillåter sig Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande att i anslutning till vad närmast förut framhållits ytterligare påvisa behovet av särskilda organ för reglering av ett förestående mera allmänt bebyggande av vissa orter. Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande åsyftar här en av riksdagen den 29 augusti 1914 till Eders Kungl. Maj:t avlåten skrivelse (nr 237) i anledning av väckt förslag om upplåtande av lägenheter från förra militieboställena Pålsboda nr 1 och Folkasboda nr 2 i Örebro län, i vilken skrivelse framställdes anhållan om utredning

rörande grunderna för tomtupplåtelse i enlighet med av riksdagen närmare angivna synpunkter. I huvudsak innebär ifrågavarande hemställan, att i de fall, då Kungl. Majt och kronan ämnar i större skala såsom byggnadstomter upplåta områden, belägna inom eller intill utvecklingskraftiga samhällen med mera sammanträngd befolkning, en på förhand uppgjord plan för bebyggandet måtte följas. Det har därvid betonats, att upprättandet av en dylik plan icke kunde överlämnas åt de vid kronoegendomars vanliga uppskattning och arrendevärdering fungerande personer, bland vilka vederbörande domänintendent är ordförande och främste sakkunnig, utan borde överlämnas åt en för sådant uppdrag särskilt kvalificerad person med tekniska insikter. Dessa av riksdagen framhållna önskemål och synpunkter hava för detta läns vidkommande resulterat i, att detta år två stycken arrendeuppskattningar, avseende det ena Billesholms kungsgård i Södra Vrams socken. det andra förra mönster-skrivarbostället $1\frac{1}{16}$ mantal Hörby nr 7, 9, 14, 20 och 22 i Hörby socken av domänstyrelsens återremitterats till Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande för avgivande av eventuellt förslag i det syfte, berörda riksdagsskrivelse avser. Dessa ärenden hava visserligen ännu icke av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande slutbehandlats, men redan nu torde det kunna framhållas, att utredningen försvårats i brist på någon officiellt erkänd sakkunnig, lämpad för utförande av den utredning. domänstyrelsen begärt, därvid styrelsen i skrivelsen rörande Billesholms kungsgård allenast begagnat formeln 'efter vederbörandes hörande'.

I det föregående har Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande vitsordat riktigheten av de skäl, kommitterade framhållit rörande länsarkitekternas upptagande tills vidare å extra stat. Härigenom komme att betonas, att institutionen till en början betraktades såsom en i viss mån provisorisk anordning, och att länsarkitekternas uppgifter först efter vunnen praktisk erfarenhet närmare skulle regleras. Vad som emellertid redan från början torde vara av vikt att särskilt uppmärksamma, är enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes förmenande frågan om länsarkitekternas antal och området för en vars verksamhet. Mest rationellt skulle det uppenbarligen hava varit, om för varje län anställdes en arkitekt, alldenstund enligt de sakkunnigas eget uttalande institutionen avsetts att i första hand utgöra biträde åt länsstyrelserna. Om vederbörande arkitekt i allmänhet förutsättes vara bosatt i residensstaden, komme detta att ganska väsentligt bidra till lättnad i ärendenas behandling, helst formen för arkitektens rådgivande verksamhet sannolikt komme att bliva till stor del muntlig. — — — — — Då länsarkitekternas arvoden med blott ett undantag upptagits till samma belopp, nämligen 2,000 kronor för en var av dem, men denna efter nutida förhållanden ringa ersättning i och för sig icke torde locka särskilt kvalificerade personer att söka dylik anställning, är det av betydelse för platsernas goda besättning, att vederbörande icke för mycket betungas med resor, som inkräkta på den tid, vilken är nödvändig för fullgörande av privat yrkesutövning eller annan verksamhet.

Vad slutligen angår tillsättande av länsarkitekt, torde det med hänsyn till de blivande befallningshavarnes ställning få förutsättas, att länsstyrelserna tillerkännas någon bestämmanderätt jämte den föreslagna byggnadsstyrelsen.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Hallands län håller före, att de föreslagna länsarkitekterna otvivelaktigt skulle komma att lämna

länsstyrelserna ett mycket värdefullt biträde såväl vid granskning av stadsplaner som i andra ärenden, för vilkas avgörande kräves sakkunskap på det byggnadstekniska området, varför befallningshavanden anser det synnerligen önskvärt, om länsarkitekter med de uppgifter, som av de sakkunniga angivits, kunde anställas.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Göteborgs och Bohus län vitsordar, att den föreslagna länsarkitektinstitutionen är av behovet påkallad och skulle lända till stort gagn, därest den komme till stånd.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Älvsborgs län förklarar sig finna anställandet av särskilda länsarkitekter önskvärt.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Skaraborgs län anför:

»Behovet av en förbättrad och mera verksam tillsyn över byggnadsväsendet i landsorten, än tillföre varit att tillgå, är enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes förmenande av trängande beskaffenhet, och befallningshavanden håller före, att detta behov icke torde kunna avhjälpas på ett ändamålsenligare sätt, än som av överintendentensämbetet föreslagits och av de sakkunniga tillstyrkts, eller genom anställande i landsorten av teoretiskt bildade och erfarna arkitekter, var och en med verksamhetskrets inom ett behörigen anpassat distrikt. Särskilt vid prövningen av stadsplanefrågor, vilka frågor numera efter tillkomsten av stadsplanelagen erhållit ökad betydelse och blivit av mera invecklad beskaffenhet, har frånvaron av byggnadsteknisk kompetens inom länsstyrelsen vållat avsevärda svårigheter. Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande får ock i anslutning till vad som anförts å sid. 460 i betänkandet framhålla den ökade handläggning av ärenden angående byggnadsföreskrifter, som tillagts befallningshavanden genom lagen den 17 juni 1916.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande får alltså underdänigst biträda vad betänkandet innehåller angående länsarkitektinstitutionen.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Värmlands län har funnit den av de sakkunniga framhållna betydelsen av länsarkitekt beaktansvärd och från statsnyttans synpunkt obestridlig. Mot föreslagna avlöningsbeloppet, likasom reseersättningen, synnerligen måtfullt beräknade, hade befallningshavanden ej heller funnit anledning till anmärkning. Befallningshavanden finge därför tillstyrka förslaget om länsarkitekter.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Örebro län framhåller, hurusom de föreslagna länsarkitekterna skulle komma att bliva till stor båtad för de ärenden rörande vård och underhåll av kronans byggnader i landsorten, stadsplaner och tomtregleringar samt byggnadsfrågor, med vilka länsstyrelserna hade att taga befattning. Behov av biträde av tekniskt utbildade funktionärer gjorde sig nämligen ofta därvid gällande. Befallningshavanden ansåge därför, att de sakkunnigas ifrågakvarande förslag borde genomföras.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västmanlands län yttrar:

»Då i närvarande tid den offentliga byggnadsverksamheten även i landsorten alltmera utvecklas, synes det jämväl Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande vara för staten av vikt att, såvitt möjligt, å de skilda orterna tillförsäkra sig mera stadigvarande organ, avsedda att tillvarata och främja statens intressen vid utövat av denna byggnadsverksamhet. De olikartade åligganden, som enligt överintendentsämbetets av de sakkunniga biträdda förslag skulle ankomma på dessa befattningshavare och av vilka en sammanfattning lämnas å sidan 456 i betänkandet, synas Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande innebära fullgiltiga skäl för den uppfattningen, att ifrågakommande befattningar påtagligen skulle bliva till stort gagn i nyss angivna hänseende och väl motsvara de kostnader för statsverket, som med desamma bleve förenade. Vad särskilt angår de under överintendentsämbetets inseende ställda hus och byggnader skulle otvivelaktigt den ingående kännedom om dessa fastigheters beskaffenhet och behov, som nämnda funktionärer vore i tillfälle att vid de årligen återkommande besiktningarna eller eljest förskaffa sig, medföra väsentligt gagn för dessa fastigheters behöriga vård och underhåll. Såsom i betänkandet framhållits, skulle vidare genom anställande av länsarkitekter ett verksamt biträde vara att påräkna beträffande ett par viktiga grupper av byggnadsärenden i landsorten, nämligen frågor, som röra restaurering eller nybyggnad av kyrka ävensom på Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes handläggning ankommande ärenden angående granskning av stadsplaner och fastställande av byggnadsordningar m. m., därvid i många fall konstnärliga och byggnadstekniska synpunkter måste beaktas.

Vad angår länsarkitekternas avlöningsförmåner hava såväl överintendentsämbetet som de sakkunniga föreslagit dessa att utgå med, förutom reseersättning enligt fjärde klassen i resereglementet och särskild gottgörelse för större uppdrag för statens räkning, årliga arvoden, beräknade till 4,000 kronor i rikets nordligaste distrikt och 2,000 kronor i vart och ett av de övriga distrikten. Då den förutsättning, på vilken denna avlöning grundats, eller att en ej ringa enskild praktik skulle komma att stå länsarkitekterna till buds, synes jämväl Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande fullt antaglig, anser Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande de ifrågasatta avlöningsförmånerna vara väl avvägda.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande finner slutligen goda skäl föreligga för den av de sakkunniga uttalade meningen, att de medel, som komme att anvisas till arvoden åt dessa befattningshavare, borde upptagas såsom anslag å extra stat och att med det definitiva fastställandet av deras tjänstgöringsområden och arvodesbeloppen borde anstå någon tid, varunder erfarenhet kunde vinnas om vissa av de sakkunniga närmare angivna förhållanden, som äro särskilt ägnade att i antydd hänseenden öva inflytande.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Kopparbergs län och i Gävleborgs län förklara sig icke hava något att erinra mot de sakkunnigas förevarande förslag.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västernorrlands län yttrar:

»Då Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande åligger att taga befattning med en mångfald ärenden rörande byggnadsordningar, stadsplaner, tomtindelningar och

andra därmed likartade frågor ävensom att utöva tillsyn och vård över kronans under överintendentensämbetets inseende ställda byggnader, vore det obestridligen till synnerligt gagn, om arkitektoniskt skolade personer funnes för Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande att tillgå för inhämtande av nödiga upplysningar och yttranden i dessa ärendens byggnadstekniska detaljer. Även om numera i de flesta städer torde finnas enskilt praktiserande eller i kommunens tjänst anställda arkitekter eller byggnadsexperter, vilka vid föreliggande behov kunna få anlitas, blir i allt fall deras biträde endast mera tillfälligt och ej på långt när av samma värde som det, vilket vore att påräkna från de anställda länsarkitekterna med deras större förtrogenhet med Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes uppgifter och deras genom de årliga synerna och därav föranledda reparationsarbeten vunna ingående kännedom om kronans hus och vad för underhållet av dem erfordras. Genom länsarkitekterna skulle även vinnas en förbättrad och mera verksam tillsyn över byggnadsverksamheten i allmänhet i landsorten, vilket särskilt torde bliva av behovet, därest åt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande, på sätt föreslagits, skulle uppdragas att meddela byggnadsföreskrifter jämväl för stadsplanlagda, men ännu till större delen obebyggda områden å landet.

Att däremot få de föreslagna tjänsterna besatta med dugande personer torde givetvis komma att möta svårigheter med hänsyn till det jämförelsevis ringa arvode de sakkunniga för dessa tjänster föreslagit; men att för åstadkommande av en höjning i arvodet minska tjänstedistrikternas antal under det av de sakkunniga föreslagna, kan ej vara tillrådligt, enär därigenom det med tjänsterna avsedda syfte skulle, åtminstone vad Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande vidkommer, förfelas.

På grund av det anförda och då det allmännas fördel jämväl skulle komma att tillgodoses därigenom, att bland länsarkitekternas åligganden skulle ingå inspektion av kyrkobyggnadsarbeten ävensom skyldighet att biträda vid besiktningar och värderingar av kronans egendom i allmänhet, finner sig Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande hava tillräckligt skäl i underdånighet tillstyrka att de sakkunnigas förslag om anställande av länsarkitekter måtte vinna nådigt avseende.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Jämtlands län anför följande:

»I fråga om anställandet av länsarkitekter vill Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande uttala, att ehuru dylika tjänstemän väl kunde bliva till en viss nytta, behovet av sådana icke synes hava så starkt framträtt, att därav tillfredsställande motiveras inrättandet av en ny tjänstemannakår. Åtminstone för så vitt de skulle bliva till biträde och hjälp vid länsstyrelsernas verksamhet kan detta knappast sägas vara fallet. Några avsevärda olägenheter torde näppeligen kunna påvisas vare sig* med avseende på det sätt, varpå frågor om stadsplaner med flera ärenden rörande tillämpningen av byggnadsbestämmelserna för städerna hittills handlagts, eller med avseende å kontrollen och tillsynen om allmänna husbyggnadsarbeten, för så vitt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande därmed haft någon befattning. I alla händelser föreligger ingen som helst säkerhet för att särskilt i det sistberörda avseendet förhållandena skola bliva mera betryggande genom fast avlönade kontrollanter; det beror helt och hållet på om man får den rätta personen härtill. Det må också bemärkas att länsarkitekterna enligt den uppkastade planen för deras ämbetsåligganden icke skulle få någon befattning med kontrollen å de i allmänhet stora och vik-

tiga husbyggnadsarbeten, som ombesörjas till exempel av medicinalstyrelsen eller vartill denna myndighet har att granska planerna. — Länsstyrelserna hava under de senare åren haft att kämpa med en alltmera stigande svårighet att kunna anskaffa nödiga arbetskrafter för besörjande av alla de många göromål, som med varje år i allt större mängd hopas över dem. Att få medel till ökade och bättre avlönade biträden åt länsstyrelserna är ett med allt större krav framväxande önskemål för dem. Att anställa länsarkitekter skulle, för så vitt det gäller biträde åt länsstyrelserna, enligt Eders Kungl. Maj:ts befallningshavandes mening vara att på ett område, där behovet mindre framträtt, onödigtvis nedlägga statsmedel, som borde kunna användas till mera nytta på annat håll. Till fyllande av förevarande behov, i den mån det berör länsstyrelserna, synes en både bekvämare och billigare väg vara anvisad i och med det anslag, som av sistlidne riksdag på Eders Kungl. Maj:ts framställning beviljades till anskaffande åt länsstyrelserna av sakkunniga biträden vid utredningar m. m., och fråga kan väl vara, om man icke även på andra områden borde kunna med fördel och billigare begagna sig av allt efter behovet för tillfället anlitate sakkunniga.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västerbottens län anför:

»Det av de sakkunniga framställda förslag om anställande inom länen av länsarkitekter finner sig Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande böra på det livligaste tillstyrka.

Det är i de sakkunnigas betänkande till fullo ådagalagt, att kronan har stora intressen att bevaka beträffande de byggnader, som för närvarande äro eller enligt förslaget om överintendentsämbetets omorganisation bliva ställda under ämbetets förvaltning. Inom länet komma vidare under den närmaste tiden att företagas i ganska stor omfattning sådana kyrkobyggnadsarbeten, för vilka länsarkitektens biträde eller kontroll skulle vara avsedd. Att nämna är sålunda beslutat uppförande av flera kyrkor inom de församlingar, som utbrutits från Skellefteå pastorat. Vid åtskilliga på prövning ännu beroende ärenden rörande nya församlingsbildningar inom länet är förslag därvid understundom framställt om byggande av nya kyrkor. Det är därjämte att förvänta att inom de kommuner, genom vilka den s. k. inlandsbanan håller på att framdragas, kommer att uppstå stort behov att äga tillfälle att hänvända sig till fackutbildad person för de ärenden av byggnadsteknisk eller stadsplaneteknisk art, som inom nämnda kommuner helt visst uppkomma.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande skulle vid dessa ärendens behandling hava stort gagn av en länsarkitekt, om sådan funnes att tillgå.

Det torde vidare vara en allmän erfarenhet att inom länet, till följd av bristande tillgång på här ifrågasatt sakkunskap, vederbörande kommuners eller enskildes förslag om stadsplan, byggnadsordning m. m. bliva icke blott ofullständiga och därigenom vålla vederbörande myndigheter besvär, utan ock dess värre bliva för kommunen och den enskilde onödigt kostsamma, därför att vid förslagens uppgörande icke tagits tillräcklig hänsyn till det lämpliga och praktiska i utförandet.

Ett ytterligare skäl för bifall till förslaget finnes däri, att inom länet med hänsyn till dess avlägsna läge icke funnits tillgång till någon arkitekt med utbildning motsvarande den utbildning, som förutsättes hos den blivande länsarkitekten, varav även den enskilda byggnadsverksamheten lidit skada.

Byggnadssättet i städerna har sålunda hittills oftast präglats av en viss enformighet, antagligen i brist på tillgång till nya uppslag å ifrågavarande område eller kännedom om de förbättringar, som på andra orter vunnit insteg.

Ehuru för närvarande varken landsting eller kommuner inom länet torde finnas villiga att med visst avlöningsbelopp bidra till länsarkitekt, är Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande emellertid förvissad därom att, för den händelse länsarkitekt bleve härstädes anställd, denne skulle, om hans tid sådant medgäve, i väsentlig omfattning erhålla uppdrag både från städerna och landsbygden samt vara länet till stort gagn.

I avseende å förslaget att länsarkitekt skulle anställas gemensamt för Västerbottens och Norrbottens län samt avlöningen för honom bestämmas till 4,000 kronor för år vill Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande för sin del framhålla, att ifrågavarande område helt visst bliver väl stort och att det kan befaras, att arkitektens tid kommer att för mycket upptagas av långa och besvärliga resor. Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande anser sig dock icke för närvarande böra påyrka, att hans område redan från början begränsas att omfatta allenast detta län, men skall han, såsom å sid. 456 förutsättes, bland annat, leda och övervaka utförandet av reparationsarbetena å kronans hus samt granska och attestera alla dithörande räkningar, torde det, med hänsyn till de stora avstånden mellan platser, där sådant övervakande samtidigt kan ifrågakomma, bliva nödvändigt att giva honom något biträde vid dessa bestyrs fullgörande.»

Emot detta yttrande har föredraganden hos länsstyrelsen reserverat sig och därvid huvudsakligen framhållit, att en särskild länsarkitekt vore omedelbart behöflig för Västerbottens län.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län slutligen yttrar i förevarande ämne:

»Beträffande de föreslagna länsarkitekterna anser landshövdingeämbetet, att anställande av dylika skulle komma att fylla ett vid länsstyrelserna länge känt behov. Med den alltjämt fortgående utvecklingen på alla områden av mänsklig kultur och med den tendens, som alltmera utvecklats sig, att pålägga länsstyrelserna handhavandet av alla möjliga olikartade bestyr, visar sig snart sagt dagligen vid länsstyrelserna behov av att hava till hands personer, som äga särskild sakkunskap i de föreliggande frågorna, och vilkas yttranden och råd kunna inhämtas före frågornas avgörande. Särskilt har detta behov framträtt i avseende å byggnadstekniska frågor, som fordra alldeles speciell sakkunskap och där sakkunniga personer icke alltid funnits tillhands. Härvid är att märka, att det ej blott är frågor om reparationer och nybyggnader å kronans under överintendentensämbetets inseeende ställda hus, som vid länsstyrelserna kräva ett sådant sakkunnigt biträde, utan här förekomma till handläggning även en hel del andra byggnadsfrågor, såsom stadsplaneärenden, tolkningar av byggnadsordningar m. m. samt, vad särskilt Norrbottens län vidkommer, även frågor om reparationer och nybyggnader av skolhus och prästgårdar i finnbygden, kapellbyggnader m. m., till vilka staten plägar bevilja anslag.

Särskilt vid handläggning av detta sista slag av byggnadsärenden har behov av sakkunnigt biträde gjort sig kännbart, då det oftast rört sig om byggnader i

avlägset belägna orter, där det ej kunnat uppletas personer kompetenta att uppgöra ens de enklaste ritningar eller kostnadsberäkningar.

Beträffande de åligganden, som skulle tillkomma länsarkitekterna, synes emot det av överintendentsämbetet i denna punkt framställda förslag icke vara något att erinra. Någon tids erfarenhet om, huru institutionen kommer att verka, torde giva de bästa uppslag för ett slutligt ordnande av denna fråga.

I fråga om antalet länsarkitekter och omfattningen av deras distrikt hava överintendentsämbetet och de sakkunniga föreslagit, att Västerbottens och Norrbottens län skulle utgöra ett distrikt med ett arvode åt länsarkitekten av 4,000 kronor per år. Det kan dock ifrågasättas, huruvida *en* länsarkitekt för dessa bägge stora län kan anses vara tillfyllest och om ej lämpligare vore att anställa *en* länsarkitekt för vardera länet med mindre avlöning, genom vilken anordning ej obetydligt belopp i resekostnader torde kunna besparas. Då det emellertid ej är meningen att definitivt fastslå distriktsindelningen, utan att låta en tids erfarenhet giva utslaget, torde ingen erinran vara att göra emot förslaget i denna del.»

Överintendents-
ämbetet.

Med anledning av vad Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande yttrat angående de föreslagna länsarkitekterna har överintendentsämbetet framhållit, bland annat, att en avlöning för länsarkitekterna av 2,000 kronor på sin tid av överintendentsämbetet föreslogs såsom ett minimum. Efter nu inträdda förhållanden kunde denna summa nog sägas vara för knapp. Dock ville ämbetet icke föreslå höjning av densamma, innan nödig erfarenhet vunnits om, i vilken utsträckning länsarkitekternas tid komme att tagas i anspråk. Det syntes ämbetet för övrigt ingalunda uteslutet, att avlöningen möjligen måste sättas högre i ett distrikt än i ett annat. Vidare ifrågasätter ämbetet, att länsarkitekternas antal skulle, såsom ämbetet tidigare föreslagit, bliva tretton och att anslag för ändamålet skulle anvisas till belopp av 26,000 kronor, samt fortsätter härefter:

»Tvenne länsstyrelser, Jämtlands och Blekinge, hava en mot samtliga övriga avvikande mening i förevarande fråga. De hålla före att Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande skulle vara mera betjänta av att erhålla befogenhet att i varje särskilt fall tillkalla lämplig sakkunnig, vilken skulle ersättas med medel från särskilt till befallningshavandens förfogande ställt anslag för ändamålet. De båda länsstyrelserna finna en dylik anordning mera praktisk och för statsverket ekonomisk än länsarkitektinstitutionen. Det torde nog icke vara en tillfällighet, att en dylik uppfattning fått göra sig gällande i tvänne län, där en blivande länsarkitekt sannolikt komme att bo i en annan residensstad, och där man således förutser svårigheter att bekvämt kunna utnyttja sig av den nya tjänstemannen. Emellertid torde principiellt denna lösning av frågan vara oriktig. En av de fördelar man avser att vinna med länsarkitekterna är nämligen en enhetligare behandling hos de olika länsstyrelserna av frågor rörande stadsplan, tomtindelning och byggnadsordning samt hithörande besvärsmål.

Genom den ensartade utbildning arkitekterna förutsättas hava erhållit samt

genom de från det centrala ämbetsverket utgående instruktionerna, meddelandena och inflytandet i övrigt torde en dylik enhetlighet, så långt möjligt är, kunna ernås.

Den av länsstyrelserna i Jämtland och Blekinge föreslagna anordningen med för varje särskilt fall tillkallad lämplig person går sålunda helt och hållet på sidan om denna tendens och löser för övrigt icke alls frågan om överintendentsämbetets behov av sakkunniga och med förhållandena i orten fullt förtrogna ombud.»

Vad härefter beträffar de av teknologföreningen avgivna yttrandena, har föreningens avdelning för husbyggnadskonst anfört följande:

Teknologföreningen.

»Beträffande förslaget om upprättande av de nya platserna för länsarkitekter, biträder avdelningen detta på det kraftigaste. Mot förslaget om länsarkitekternas gottgörelse med 2,000 kronor var för 10 av dessa och 4,000 kronor för en — länsarkitekten i det nordligaste distriktet — har avdelningen sina betänkligheter. Sakkunniga utgå ifrån, att denna ersättning blott är ett tillskott i den inkomst länsarkitekten från annan syssla åtnjuter. Det synes dock avdelningen, som den föreslagna summan är för knapp i förhållande till det mycket dryga arbete, som av honom kan krävas. Med ett större arvode vore även den fördelen förbunden, att man kunde vänta, att dugliga arkitekter från de större städerna sökte sådana platser, med tanke på att med en fastän ej stor dock säker inkomst kunna i landsorten få sin utkomst som arkitekt säkerställd genom de arbeten, han genom sin ställning som länsarkitekt lätt kan erhålla. En utflyttning från dessa städer, där gärna arkitekter hålla sig kvar av fruktan för existenssvårigheter i de mindre städerna, vore säkerligen till gagn för byggnadsverksamheten i landet i dess helhet. Även från denna synpunkt sett är den föreslagna gottgörelsen för knapp. Något förslag till annan summa anser avdelningen ej lämpligt att göra, men vill fästa Eders Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på önskvärdheten av en höjning av den föreslagna.»

Avdelningen för väg- och vattenbyggnadskonst yttrar i förevarande ämne:

»Det skulle utan tvivel i många fall vara till stor nytta för byggnadsstyrelsen att till en lokal tjänsteman kunna hänvisa vissa frågor om tillsynen av staten tillhöriga byggnader i landsorten samt dessas underhåll m. m., ävensom att dylika tjänstemän funnos att tillgå för respektive länsstyrelser.

— — — — — anser emellertid avdelningen ej lämpligt att frågor om stadsplaner och byggnadsordningar hänföras till länsarkitekternas arbetsfält, utan böra dylika ärenden enligt avdelningens förmenande behandlas direkt av byggnadsstyrelsen och där naturligtvis närmast av stadsplanebyrån, varigenom den i sådana frågor samlade erfarenheten bäst bör kunna göra sig gällande.»

Med anledning härav har överintendentsämbetet framhållit, att avdelningen förbisett, att länsstyrelserna enligt gällande lag om stadsplan och tomtindelning hava att taga avgörande befattning med vissa stadsplane- och tomtindelningsfrågor samt att byggnadsordning skall fastställas av vederbörande länsstyrelse, och att det sålunda är av syn-

Överintendentsämbetet.

nerlig vikt att länsstyrelserna vid sin sida hava en arkitektoniskt skolad och erfaren rådgivare.

*Södra
Sveriges bygg-
nadstekniska
samfund.*

Södra Sveriges byggnadstekniska samfund förordar varmt inrättandet av länsarkitektbefattningar såsom ett synnerligen viktigt led i överintendentsämbetets granskande och kontrollerande verksamhet men förklarar sig anse, att länsarkitektbefattningarna genom högre avlöning och övriga förmåner böra givas större pondus än vad sakkunnigas förslag innebär.

*Bostadskom-
missionen.*

Den från bostadskommissionen inkomna framställningen angående länsarkitekter är av följande lydelse:

»I likhet med överintendentsämbetet och kommittén för detta ämbetsverks omorganisation har bostadskommissionen funnit behov föreligga av lokala organ för statsuppsikten över byggnadsväsendet, och kommissionen har tillika ansett det föreslagna sättet för detta behovs tillfredsställande, inrättandet av en under ämbetet lydande organisationsform i form av länsarkitekter, i huvudsak lämpligt och riktigt. Ej heller har kommissionen något att erinra emot det förslag rörande länsarkitekternas åligganden i fråga om kronans egendomar, som av ämbetet avgivits.

Däremot förmenar kommissionen, att såväl överintendentsämbetet som nysnämnda kommitté avsevärt underskattat omfattningen av den arbetsbörda, som tillsynen å byggnadsväsendet i stadssamhällena kommer att lägga på länsarkitekten, och att till följd därav den föreslagna organisationen, särskilt med avseende å löneförmånerna, är alldeles otillräcklig.

Statsuppsikten över byggnadsväsendet i städer, köpingar och municipalsamhällen är för närvarande anförtrodd åt Konungens befallningshavande i länen, vilken emellertid, i saknad av tekniskt sakkunniga tjänstemän, ingalunda kan tillgodose denna uppgift så som önskligt vore. I själva verket inskränker sig Konungens befallningshavandes befattning med det allmänna byggnadsväsendet till handläggning ur formell synpunkt av de ärenden, som författingsenligt tillhöra hans prövning. Byggnadsstadgans föreskrift om Konungens befallningshavandes skyldighet att övervaka, att de lokala byggnadsmyndigheterna även på ett sakligt tillfredsställande sätt fullgöra sina skyldigheter har i stort sett förblivit en död bokstav. Och även Konungens befallningshavandes uppgift att övervaka stadsbildningen å landsbygden och vid behov inskrida med förordnande om byggnadsstadgans tillämpning kan endast på ett bristfälligt sätt fullgöras.

Följden härav är som bekant, att den offentliga regleringen av byggnadsväsendet särskilt i mindre och nyuppväxande samhällen lämnar mycket övrigt att önska. Byggnadsordningarna äro ofta alltför summariska eller föga lämpade för de orter, där de gälla. De stadsplaner, som på senare år fastställts, äro visserligen i allmänhet tillfredsställande, beroende ej blott på stadsplanekonstens uppsving inom vårt land, utan säkerligen i än högre grad på det nitiska och skickliga arbete, som från överintendentsämbetets sida nedlägges å prövningen av uppgjorda förslag, men dessa ärendens behandling har, till följd av den fullständiga frånvaron av sakkunniga arbetskrafter hos länsstyrelserna, varit över hövan långsam och tidsödande, ett miss-

förhållande, som är så mycket kännbarare som förefintligheten av fastställd stadsplan hittills varit en i det väsentliga oefftergivlig förutsättning för att vidkommande samhälle skall underkastas någon byggnadskontroll alls.

Frånvaron av ledning och kontroll gör sig naturligtvis också kännbar i byggnadsnämndernas dagliga arbete. Särskilt i mindre stadssamhällen utan kvalificerade tjänstemän och utan tillgång till särskild sakkunskap bland byggnadsnämndens lekmanaledamöter inskränker sig nämndens verksamhet till en rent formell prövning av förekommande ansökningar om byggnadslov. De möjligheter, som dess ställning innebär att positivt höja byggnadsväsendets nivå — en i våra mindre samhällen alltför välbehöfvig uppgift — förbliva outnyttjade. Det kan helt visst rent av sättas ifråga, huruvida byggnadsstadgans och stadsplanelagens föreskrifter ens i formellt hänseende överallt iakttagas. De undersökningar, bostadskommissionen härom verkställt, och som på ett märkligt sätt bestyrkas av 1916 års fastighetsregisterkommissions betänkande, giva vid handen, att stadsplanelagen i väsentliga delar är en död bokstav i flera dylika samhällen.

Alla dessa allvarliga bristfälligheter i den offentliga uppsikten över byggnadsväsendet komma att efter den nya byggnadsstadgans ikraftträdande bli ännu kännbarare, då denna såväl enligt 1909 års kommittés som enligt överintendentensämbetets och bostadskommissionens förslag är mycket mera ingående och ställer vida större krav på de myndigheter, som dess tillämpning åligger, än nu gällande byggnadsstadga. Med hänsyn härtill har kommissionen ock förbundit sitt förslag till ny byggnadsstadga med förslag om ej oväsentliga omläggningar av de offentliga tillsynsmyndigheterna främst avseende tillförande av nödig sakkunskap åt länsstyrelserna genom länsarkitekter. De instruktionella bestämmelser om Konungens befallningshavande och denne tjänsteman, som kommissionen ämnar föreslå att upptagas i byggnadsstadgan, äro av följande lydelse:

Om Konungens befallningshavande och om länsarkitekt.

§ 12.

Konungens befallningshavande, å vilken tillsynen å byggnadsväsendet inom länet ankommer, skall övervaka, att ortsmyndigheterna med nit och omsorg fullgöra vad i denna stadga, lagen angående stadsplan och tomtindelning och övriga byggnadsväsendet rörande författningar är föreskrivet.

§ 13.

Vederbörande länsarkitekt skall i rådgivande egenskap biträda Konungens befallningshavande vid tillsynen å byggnadsväsendet inom länet.

Länsarkitekt åligger i sådant hänseende särskilt

att avgiva yttrande i och biträda vid föredragning av hos Konungens befallningshavande förekommande mål och ärenden dels angående byggnadsväsendet, såsom stadsplan, tomtindelning, byggnadsordning, förbud mot nybyggnad och undantag från sådant förbud, dels ock rörande bildande av nya fastigheter, där enligt lag och författning vid sådan fastighetsbildning hänsyn skall tagas till markens ändamålsenliga bebyggande;

att med oavlatlig uppmärksamhet följa byggnadsverksamheten och bostadsförhållandena inom länet i allmänhet och synnerligen i städer, köpingar, municipalsamhällen, vid gruvor, bruk och andra industriella anläggningar med större arbetsstyrka, järnvägsstationer och övriga orter med sammanträngd befolkning:

att, där rättelse av föreliggande missförhållande eller förebyggande av befarade sådana ej kan på annat sätt ernås, till Konungens befallningshavande inkomma med nödiga anmälningar och förslag rörande tillämpning å nya områden av lagen angående stadsplan och tomtindelning eller av vad i denna stadga är föreskrivet om byggnadsverksamhetens ordnande utom stadsplan, upprättande av sådan stadsplan, som omförmåles i 37 § av sagda lag, upprättande av byggnadsordning eller andra lämpliga åtgärder;

att verka för att nödiga förbättringar av gällande stadsplaner och byggnadsordningar bli vidtagna, och att stadsplan i mån av behov utsträcker till nya områden;

att, i den mån tid och omständigheter det medgiva, biträda byggnadsnämnderna å landet vid uppgörande av stycknings- och byggnadsplan för område, om vilket det kan antagas, att det skall upplåtas för större byggnadsverksamhet, samt av ritningar till nybyggnad, varom ansökan hos byggnadsnämnd blivit gjord;

att i allmänhet bistå ortsmyndigheterna med upplysningar, råd och förslag vid behandlingen av ärenden rörande byggnadsväsendet, börande länsarkitekt, där så lämpligen ske kan, genom besök på ort och ställe samt sammanträde med ortens byggnadsnämnd förskaffa sig närmare kännedom om föreliggande ärenden och meddela råd om deras lämpliga handläggning;

att hos vederbörande hälsovårdsmyndighet anmäla iakttagna missförhållanden i avseende å befolkningens bostäder och bostadsvanor samt i allmänhet vid behandlingen av ärenden av betydelse för bostadsförhållandena söka samverka med sådan myndighet;

att utan dröjsmål verkställa de förrättningar, vartill förordnande av överintendentsämbetet eller Konungens befallningshavande meddelats honom; samt

att till överintendentsämbetet avgiva dels årlig berättelse över sin verksamhet dels infordrade förslag och utlåtanden i ärenden rörande byggnadsväsendet, ävensom självant göra de framställningar, vartill anledning förekommer.

§ 14.

Mom. 1. Länsarkitekt äger att från vederbörande ortsmyndigheter inom länet infordra de utlåtanden och uppgifter, som äro behöfliga för hans ämbetsutövning.

Mom. 2. Finner länsarkitekt sig icke kunna tillstyrka fastställelse i oförändrat skick av kommunalt beslut i ärende, som tillhör hans befattning, bör han, där så utan ärendets oskäligen försenande finnes kunna ske, hos vederbörande hemställa om förnyad prövning av beslutet.

Av ovan lämnade korta antydningar om de resultat, till vilka kommissionen vid sina undersökningar om den nuvarande ordningens bristfälligheter kommit, och av de anförda instruktionsbestämmelserna torde tillfyllest framgå, att länsarkitektbefattningen icke kan, såsom överintendentensämbetet och dess omorganisationskommitté föreslagit, organiseras som en bisyssla med det relativt blygsamma arvudet av 2,000 kronor. Envar, vilken äger någon erfarenhet om det utomordentligt viktiga och maktpåliggande arbetsfält, som här väntar länsarkitekten, torde inse det lönlösa i att vilja lämna detta som en bisyssla åt en redan förut rätt strängt upptagen person. Med den kännedom, som kommissionen under sitt arbete kunnat förvärva om förhållandena å förevarande område ute i landet, har kommissionen kommit till den bestämda övertygelsen, att staten icke lär kunna förmå någon enda dugligare stadsarkitekt eller stadsingenjör att för detta arvode mottaga förordnande som länsarkitekt. De verkliga förmågorna äro så hårt belastade, att de icke kunna åtaga sig ytterligare uppdrag av så föga lockande art.

Sannolikt är sålunda, att man till länsarkitekter skulle nödgas förordna yngre, oerfarna eller mindre skickliga arkitekter. Vådan härav ligger i öppen dag. Kommissionen håller före, att en sådan person möjligen kan motsvara fordringarna med avseende å värden av kronans byggnader, insamlandet av statistiska uppgifter och dyligt, men alldeles visst kommer han till korta vid den krävande och delikata uppgiften att utgöra de kommunala byggnadsmyndigheternas konsulterande inspektör. Ansvar för en hel landsändas byggnadsmässiga utveckling får blott läggas i de mest kvalificerade händer, alldeles oavsett att uppgiften även rent kvantitativt är för omfattande att kunna lösas som en bisyssla.

Av alla dessa skäl, vilka bostadskommissionen kommer att utförligare utveckla i sitt betänkande med förslag om ny byggnadsstadga, har kommissionen ämnat föreslå, att länsarkitektstjänst inrättas såsom en huvudsyssla med i allmänhet samma avlöningsförmåner som motsvarande tjänst inom medicinalförvaltningen, nämligen förste provinsialläkare. Lika litet som överintendentensämbetets nuvarande tjänstemän eller motsvarande kommunala befattningshavare bör för övrigt länsarkitekt vara förhindrad att efter ämbetets medgivande, och i den utsträckning tjänsteåliggandena tillåta, åtaga sig enskilda uppdrag.

De anmärkningar bostadskommissionen här ovan funnit sig böra rikta emot de framlagda förslagen om inrättande av länsarkitektstjänster torde till fullo ådagalägga de svårigheter, som möta en enhetlig och genomförd organisation av dessa tjänster på ärendets nuvarande stadium, då närmare erfarenheter om tjänstens viktigaste uppgift, tillsynen å det allmänna byggnadsväsendet, helt och hållet saknas. Det har därför syntts kommissionen önskvärdt, att innan den nya organisationen i detalj och för en längre tid bestämmes, möjlighet bereddes ämbetet och länsstyrelserna att samla någon erfarenhet om de nya uppgifternas art och omfattning och det lämpligaste sättet för deras lösning. Detta torde lätt kunna ske i den form, att till ämbetets förfogande ställes ett runt anslag av förslagsvis 25,000 kronor att användas för tillgodoseende av de uppgifter, som ämbetet med de nya tjänsterna åsyftat, med frihet för ämbetet att i mån av behov, tillgång till för uppdraget lämpliga arbetskrafter o. s. v. träffa de anordningar ämbetet i varje särskilt fall finner ändamålsenliga.

Givetvis vore det icke möjligt att med ett sådant anslag omedelbart tillgodogöras.

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 1 saml. 219 häft. (Nr 258.) 42

se samtliga länsstyrelser behov av en sakkunnig inspektör och konsulent för de lokala byggnadsmyndigheterna. Detta torde ej heller vara av nöden, då behovet av en sådan tjänsteman är mycket olika i skilda län. Störst torde det vara i Stockholms och Södermanlands län, i Skåne och i Bergslagen. Att länsarkitekt i första hand tillsättes i sådana landsändar, synes icke böra möta några betänkligheter.

En sådan anordning som den här föreslagna torde med fördel kunna kombineras med en annan, som redan förut, ehuru utan resultat, varit under övervägande, nämligen *bidrag från landstingen till länsarkitekts avlöning*. Redan första gången förslag om länsarkitektstjänsters inrättande framlades, förutsatte man, att halva avlöningen skulle bestridas genom tillskott från de landsting, som tillhörde länsarkitektsdistriktet ifråga. Att landstingen vid denna tid (1867) i allmänhet ställde sig ovilliga till förslaget, torde äga sin naturliga förklaring däri, att länsarkitekterna då väsentligen skulle hava till uppgift att biträda vid förvaltningen av kronans byggnader, och att deras rådgivande verksamhet gent emot kommunerna för dessa vore av ringa intresse, då det kommunala byggnadsväsendet icke, vare sig i fråga om tillsynen å den enskilda byggnadsverksamheten eller med avseende å kommunens egna byggnadsföretag, vid denna tid var av större vikt. Numera äro förhållandena helt annorlunda. Med den utomordentliga betydelse, som länsarkitekterna enligt bostadskommissionens förslag skulle komma att äga särskilt för de mindre stadsamhällellens byggnadsväsen, vågar kommissionen med bestämdhet antaga, att en förnyad framställning från statens sida till landstingen om bidrag till avlöning åt länsarkitekt i regeln skulle komma att tillmötesgående besvaras. Självfallet är det, med den provisoriska anordning av länsarkitektstjänsterna, som kommissionen ovan föreslagit, ingalunda nödvändigt, att sådant bidrag genast från början lämnas av samtliga landsting i riket. Länsarkitektstjänster kunna successivt inrättas för de län, från vilka bidrag lämnas. Det ovan föreslagna statsanslaget å 25,000 kronor för provisoriskt tillgodoseende av överintendentsämbetets och länsstyrelsernas behov av byggnadssakkunniga tjänstemän i länen borde således användas till avlöning åt länsarkitekt i län, där landstinget för samma ändamål anslår ett belopp motsvarande hälften av länsarkitektens årsarvode.

Bostadskommissionen har emellertid ej förbisett, att med den här föreslagna anordningen trygghet ej vinnes för att överintendentsämbetet under den måhända ej korta tid, då länsarkitekter ej finnas i alla län, skall äga ombud i orterna för att omhändervä de uppgifter med avseende å förvaltningen av kronans byggnader m. m., som utom tillsynen å det allmänna byggnadsväsendet tillkomma länsarkitekt. Det synes därför lämpligt att jämte nyss föreslagna anslag å 25,000 kronor för det senare ändamålet ställa till ämbetets förfogande ett mindre belopp, förslagsvis 10,000 kronor.

Bostadskommissionen vill slutligen framhålla lämpligheten av att den ovan föreslagna nyorganisationen av den statliga uppsikten över byggnadsväsendet snarast möjligt påbörjas. Vid tidpunkten för den nya byggnadsstadgans ikraftträdande torde det vara synnerligen önskvärt att, i och för denna stadgas genomförande, nya byggnadsordningars upprättande o. s. v. äga dugligare och arbetskraftiga tillsynsmyndigheter än de nuvarande, samt jämväl att dessa nya tillsynsmyndigheter då äga någon erfarenhet om sitt arbetsfält och de uppgifter, som där vänta dem.»

Vad slutligen vidkommer den av styrelsen för svenska kommunal- tekniska föreningen ingivna framställningen, så vitt den berör länsarkitektinstitutionen, göras i densamma gällande synpunkter, som återfinnas i bostadskommissionens nyss meddelade yttrande ävensom i vad de sakkunniga anfört i ämnet.

*Kommunal-
tekniska
föreningens.*

Enligt det nu föreliggande förslaget att inrätta en länsarkitektinstitution skulle länsarkitekterna till sin karaktär bliva byggnadstekniska biträden åt länsstyrelserna. Deras funktion skulle dock i anseende till beskaffenheten av deras uppgifter och med hänsyn till den myndighet, för vilken deras biträde bleve av den väsentligaste betydelsen, bliva i huvudsak tvefaldig. I vad deras åligganden avsåge vården och underhållet av kronans under överintendentensämbetets eller byggnadsstyrelsens inseende ställda egendommar i landsorten eller hos detta ämbetsverk anhängiga ärenden i övrigt skulle de, ehuru de även härutinnan på det hela taget blott skulle fullgöra på länsstyrelserna ankommande åligganden, framstå såsom det centrala ämbetsverkets ombud i landsorten. Men beträffande deras andra och säkerligen mest maktpåliggande göromål, i främsta rummet deras befattning med det statliga reglerandet av de yttre formerna för nya samhällens uppkomst, komme de såväl formelt som reelt att framträda såsom länsstyrelsernas sakkunniga rådgivare. Båda dessa huvudfunktioner skulle otvivelaktigt för länsarkitekterna medföra avsevärt arbete. I det förra avseendet tillåter jag mig erinra, att den föreslagna intendentsbyrå upptager en till antalet ringare personal än motsvarande nuvarande organisation och detta ehuru nämnda byrå är avsedd för en större arbetsmängd än berörda organisation. Behovet för byrå av biträde av länsarkitekter ligger således i öppen dag. I det senare avseendet vill jag hänvisa särskilt till bostadskommissionens yttrande, vilket torde giva en god föreställning om de anspråk, som i detta avseende skulle komma att ställas på länsarkitekterna.

*Departements-
chefen.*

Av de yttranden, som avgivits med anledning av de sakkunnigas förslag i förevarande ämne, är det endast två, som ställt sig avvisande mot inrättandet av institutionen med länsarkitekter, nämligen de utlåtanden, som inkommit från Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Blekinge och Jämtlands län. Båda dessa befallningshavande hava emellertid betraktat institutionen uteslutande ur synpunkten av det gagn, länsstyrelserna skulle hava av densamma, och helt bortsett från nyttan därav för den centrala statsförvaltningen. Även från den synpunkt, de sålunda anlagt, hava de emellertid mer eller mindre uttryckligt erkänt behovet för länsstyrelserna av sakkunnigt byggnadstekniskt biträde, och

det är ej häremot i och för sig de gjort invändning, utan mot sättet för länsstyrelsernas tillgodoseende med dylikt biträde. De hava nämligen ansett det vara att föredraga, att länsstyrelserna bereddles tillfälle att i varje förekommande fall mot särskild ersättning anlita lämpligt sakkunnigt biträde, framför att de utrustades med ett konstant tekniskt biträde så som de sakkunniga föreslagit. Då emellertid de sakkunnigas förslag biträtts av Eders Kungl. Maj:ts samtliga övriga befallningshavande, av vilka en del dessutom särskilt uttalat sig för just den lösningen av frågan om länsstyrelsernas förseende med byggnadsteknisk sakkunskap, att länsarkitekter skulle ställas till deras förfogande, torde den erfarenhet, som vunnits i två av de till folkmängden mindre länen, ej böra tillerkännas avgörande betydelse.

Med nyssnämnda undantag hava alla de, som yttrat sig över de sakkunnigas förslag angående länsarkitektinstitutionen, biträtt förslaget i vad det avser institutionens införande i statsförvaltningen, och åtskilliga av dem hava från olika synpunkter ytterligare utvecklade skälen härför. Av dessa är särskilt att uppmärksamma det yttrande, som avgivits av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i landets folkrikaste och tätast bebyggda län, Malmöhus län, varest behovet att få ifrågavarande angelägenhet ordnad givetvis måste starkast göra sig gällande. Med avseende å vad sålunda i ämnet anförts av såväl de sakkunniga som de myndigheter och övriga, vilka yttrat sig i frågan, finner jag uppenbart, att tiden nu är inne för inrättandet av länsarkitektinstitutionen. Vad som däremot ännu kan vålla mycken tveksamhet är, huru institutionen bör organiseras, d. v. s. huru många länsarkitekterna böra vara eller med andra ord huru omfattande länsarkitekt-distrikten böra vara, och den därmed nära sammanhängande frågan huru länsarkitekterna böra ställas i avlöningshänseende.

De sakkunniga hava, som av det förut sagda framgår, ifrågasatt, att elva länsarkitekter skulle tillsättas och avlönas med arvoden av i genomsnitt 2,000 kronor för år utom för länsarkitekten i det nordligaste distriktet, varest arvodet skulle uppgå till 4,000 kronor. För ändamålet skulle alltså erfordras ett årligt belopp av 24,000 kronor. Emellertid hava de sakkunniga bestämt framhållit, att, innan tillräcklig erfarenhet vunnits om huru länsarkitektinstitutionen komme att te sig i verkligheten, icke kunde slutgiltigt bedömas, vare sig vidden av de åligganden, som borde tilläggas länsarkitekt, eller antalet av länsarkitekt-distrikten och de särskilda distriktens omfattning och följaktligen ej heller den erforderliga storleken av länsarkitekternas avlöningar, vare sig sammanlagda eller i de särskilda distrikten. De sakkunniga hava därför före-

slagit, att ett extra anslag skulle ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för anställande av länsarkitekter utan att anslaget bundes vid visst antal länsarkitekter eller viss bestämd avlöning för dem. Denna de sakkunnigas mening om länsarkitektinstitutionens budgetära ställning delar jag till fullo. Jag anser det sannolikt, att varken den första distriktsindelningen eller den första arvodesregleringen kommer att bliva länge bestående utan att de måste, måhända upprepade gånger, jämkas, innan institutionens organisation kan vinna nöjaktig stabilitet. I betraktande härav och då jag med hänsyn till såväl vad de sakkunniga anfört i frågan om distriktsindelningen som särskilt vad därom anförts i de med anledning av de sakkunnigas förslag avgivna yttrandena funnit berörda fråga böra underkastas viss ytterligare utredning, innan jag anmäler densamma för Eders Kungl. Maj:t, har jag i min förut meddelade redogörelse för de sakkunnigas förslag angående länsarkitekter och yttrandena däröver i huvudsak uteslutit vad som berört distriktsindelningen.

Ehuru enligt vad jag nyss sagt ett anslag till länsarkitekter ej torde åtminstone tills vidare böra vara bundet vid visst antal sådana funktionärer eller vid viss avlöning för dem, är det givet att en förhandsuppskattning i såväl det ena som andra avseendet måste ske för att erhålla en grund för beräkningen av anslagets storlek. Härvid måste emellertid, vid den fullständiga bristen på erfarenhet om i vad mån en länsarkitekt förmår motsvara de anspråk som man vill ställa å honom, stora svårigheter möta och uppskattningen kan därför icke bliva annat än ytterst ungefärlig. Vad de sakkunniga i förevarande avseende ansett har jag nyss nämnt. Av dem, som yttrat sig över de sakkunnigas betänkande, har en del även uttalat sig i fråga om antalet av och avlöningen till länsarkitekterna. Så gott som undantagslöst har därvid den meningen framställts, att de sakkunnigas förslag vore i dessa stycken för knappt tilltaget. Det yttrande, som avgivits av bostadskommisionen, går härvidlag längst och intager för övrigt även i andra avseenden en särställning. I likhet med sakkunniga och de hörda myndigheterna i allmänhet vill också kommissionen giva länsarkitekterna den dubbla funktionen av överintendentsämbetets eller byggnadsstyrelsens ombud i orterna och länsstyrelsernas byggnadssakkunniga biträden. Men i det senare avseendet vill kommissionen, i ändamål förnämligast att göra den statliga regleringen av samhällsbyggnaderna effektiv, tillägga länsarkitekterna så vittgående skyldigheter och befogenheter, att de komme att intaga en helt annan ställning i administrationen än de sakkunniga och flertalet hörda myndigheter synas hava tänkt sig. I konsekvens härmed vill kommissionen också dels att ett betydligt större

antal länsarkitekter — helst en i varje län — skulle anställas än de sakkunniga ifrågasatt och dels att länsarkitekternas avlöningar skulle bestämmas avsevärt högre än de sakkunniga förutsatt, för vilket sistnämnda ändamål den gamla tanken på bidrag från landstingen åter upptagits. Kommissionen förklarar sig framdeles komma att i annat sammanhang avgiva förslag i berörda syften men vill att redan nu medel utöver vad de sakkunniga föreslagit skola ställas till förfogande, på det länsarkitekter med de uppgifter, kommissionen tänkt sig, må kunna efter hand anställas och således någon erfarenhet på området hinna samlas, tills kommissionens förslag i hela dess vidd skulle genomföras. I sin förut återgivna framställning har bostadskommissionen otvivelaktigt lämnat goda skäl för sin uppfattning av länsarkitektinstitutionen. Men då kommissionens bebådade utredning och förslag i ämnet ännu ej föreligga, har jag för närvarande ansett mig ej böra taga annan hänsyn till kommissionens yrkanden än såsom ett synnerligen talande bevis för behovet av den länsarkitektinstitution, de sakkunniga åsyftat.

Som antytts har det emellertid ej endast av bostadskommissionen utan även av åtskilliga av dem, som eljest yttrat sig med anledning av de sakkunnigas betänkande, gjorts gällande, att de sakkunniga beräknat såväl antalet länsarkitekter som deras arvoden för knappt. Sålunda hava länsstyrelserna i Malmöhus, Västerbottens och Norrbottens län var för sin del framhållit behovet av särskild länsarkitekt. Och samma mening torde ligga till grund för det av länsstyrelsen i Blekinge län såsom skäl emot länsarkitektinstitutionen gjorda uttalandet, att endast länsstyrelsen i den stad, där länsarkitekten placerades, finge den bekväma tillgång till honom, som för personlig rådplägning och för hans rätta uttnyttjande vore behöfligt, varemot andra länsstyrelser i regel finge skriftväxla eller per telefon samtala med honom, vilket bleve till betydligt mindre gagn. För högre arvoden hava uttalat sig dels åtskilliga av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande och dels teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst samt södra Sveriges byggnadstekniska samfund, vilka sammanslutningar i viss mån kunna anses representera de tekniska kretsar, varur länsarkitekterna skulle tagas. Även överintendentensämbetet har yttrat sig i samma riktningar. I sitt med anledning av de sakkunnigas betänkande avgivna utlåtande har ämbetet dels i likhet med sitt tidigare förslag i ämnet förordat anställandet av tretton länsarkitekter och dels uttalat, att det av ämbetet ifrågasatta genomsnittsarvudet av 2,000 kronor på sin tid beräknats såsom ett minimum, men att denna summa efter nu inträdda förhållanden nog kunde sägas vara för knapp.

Även jag har vid överbägandet av vad de sakkunniga föreslagit i fråga om länsarkitekter icke kunnat undgå ett intryck av, att den ifrågasatta nya institutionen i förslaget blivit starkt beskuren. Med ett antal av endast elva länsarkitekter måste var och en av dem få ett distrikt, som omfattade två, i vissa fall tre län. Härigenom måste fördelen för de särskilda länsstyrelserna av att äga tillgång till ifrågasatt sakkunniga rådgivare bliva ytterst ojämnt utskiftad. Den länsstyrelse, i vars residensstad länsarkitekten vore bosatt, skulle givetvis kunna draga väsentligt större nytta av hans sakkunskap än den eller de andra till distriktet hörande länsstyrelserna. Till följd av distriktens storlek komme dessutom länsarkitekternas tid att så mycket upptagas av resor, att deras effektiva tjänstgöring bleve väsentligt mindre än den skulle bliva, därest distrikten vore flera, varförutom de långa tjänstresorna bleve så kostsamma, att det väl kan ifrågasättas, huruvida en organisation med flera distrikt i verkligheten bleve avsevärt dyrare. De invändningar om knappheten av de ifrågasatta arvoden som gjorts synas mig också, åtminstone vad vissa landsdelar beträffar, värda beaktande. Då emellertid all praktisk erfarenhet ännu saknas om möjligheterna att tillvarata den nytta, länsarkitektinstitutionen otvivelaktigt komme att medföra, och första tiden av institutionens tillvaro därför måste på sätt och vis bliva en försökstid, har jag ansett mig icke böra för närvarande ifrågasätta, att större anslag för anställandet av länsarkitekter anvisas än de sakkunniga ifrågasatt. Härvid vill jag dock framhålla att, för att anslaget skall kunna komma till största gagn, Eders Kungl. Maj:t bör äga att efter omständigheterna fritt disponera detsamma ej endast i de avseenden, som av de sakkunniga särskilt framhållits, nämligen beträffande distriktsindelningen och de särskilda arvodenas storlek, utan även i det hänseende bostadskommissionen antytt, nämligen att länsarkitekter ej skulle från början anställas över hela riket utan, i mån av medelstillgång, allt efter som de olika landsdelarna hade behov av dem.

Slutligen vill jag med anledning av ett par uttalanden av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Blekinge och Jämtlands län yttra några ord. Befallningshavanden i det förstnämnda länet har gent emot de sakkunnigas mening, att länsarkitekterna skulle tagas ur, bland annat, stadsarkitekternas krets, framhållit, att stadsarkitekterna vore olämpliga för uppdrag såsom länsarkitekter, då de såsom biträden åt länsstyrelserna måste anses jäviga att handlägga ärenden, varmed de förut tagit befattning såsom stadsarkitekter. Vad sålunda anmärkts är givetvis en olägenhet vid den föreslagna länsarkitektinstitutionen. Så länge läns-

arkitekttjänsterna ej kunna, såsom t. ex. bostadskommissionen ifrågasatt, inrättas som självständiga tjänster utan måste organiseras såsom bitjänster, kunna emellertid olägenheter av nämnda slag svårigen undvikas. För övrigt torde olägenheterna icke behöva bliva allt för stora, då ju länsarkitekterna ej skulle hava någon beslutanderätt utan avgörandet städse skulle ligga hos länsstyrelserna, som i fall av förevarande slag vid behov kunde konferera med överintendentsämbetet eller byggnadsstyrelsen för inhämtande av den allmänna byggnadstekniska sakkunskap, som kunde vara av nöden. Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i Jämtlands län har anmärkt, att länsarkitekterna enligt de sakkunnigas förslag ej skulle få någon befattning med de talrika statsbyggen, som ej ankomme på överintendentsämbetet, t. ex. byggnadsföretag för medicinalstyrelsens räkning. Detta är riktigt så vitt angår länsarkitekternas det fasta arvodet motsvarande åligganden. Men länsarkitekterna skulle därutöver mottaga byggnadstekniska uppdrag, som kunde erbjudas dem, och just i detta avseende skulle de genom sin statsanställning och det ansvar densamma medförde bliva till stort gagn för de myndigheter, som i landsorten behövde pålitliga ombud för sina byggnadsangelägenheter.

**Kostnads-
beräkning.**

Nu gällande ordinarie stat för överintendentsämbetet uppgår till en summa av 50,600 kronor. Härtill komma två extra anslag, det ena å 6,695 kronor till provisorisk lönerreglering för ämbetet och det andra å 10,000 kronor till förstärkning av arbetskrafterna hos ämbetet, vadan riksstaten för närvarande upptager anslag till belopp av 67,295 kronor för uppehållet av ämbetets verksamhet. Den föreslagna nya staten för ämbetsverket slutar å ett belopp av 158,400 kronor och skulle således innebära en högst betydande ökning av riksstatens anslag för överintendentsämbetet. Denna ökning är emellertid ej liktydig med den genom ämbetets omorganisation och lönerreglering höjda statsutgiften för ämbetsverkets verksamhet, ty vid uppgörandet av förslaget till den nya staten har, såsom förut angivits, iakttagits, att en del utgifter för ändamål, som nu tillgodoses med medel utom ämbetets stat, hädanefter skulle bestridas av anslag å staten. Det oaktat är ökningen i statsutgiften, ehuru visserligen betingad av ämbetsverkets utvidgade verksamhet och befattningshavarnas skäliga anspråk på förbättrade avlöningsförhållanden, mycket avsevärd.

Över kostnadsökningen hava de sakkunniga, med bortseende från den inverkan, de varierande utgifterna för ålderstillägg, pensionering, resekostnadsersättning och expenser kunna öva därå, uppgjort en ingående beräkning, i avseende varå jag tillåter mig att hänvisa till de sakkunnigas betänkande. Enligt denna beräkning med de jämkningar däri, som de i det föregående av mig ifrågasatta avvikelserna från de sakkunnigas förslag skulle betinga, skulle kostnaderna enligt den nya staten jämförda med motsvarande kostnader under nuvarande förhållanden i runda tal bliva: för chefsämbetet 12,000 kronor mot 8,700 kronor, för byggnadsbyrån 37,000 kronor mot 7,500 kronor, för intendentsbyrån 32,700 kronor mot 26,700 kronor, för kulturhistoriska byrån 33,400 kronor mot 13,400 kronor, för stadsplanebyrån 15,100 kronor mot 8,300 kronor, för administrativa byrån 24,500 kronor mot 13,500 kronor samt för vaktmästare 3,700 kronor mot 3,440 kronor. Kostnadsökningen skulle således för hela ämbetsverket bliva omkring 76,850 kronor.

De i det föregående framställda förslagen ställa emellertid krav på statskassan, ej endast för uppehållet av byggnadsstyrelsens reguljära verksamhet utan även för vissa andra i sammanhang med denna verksamhet stående ändamål. Sålunda har ifrågasatts anvisande av

dels ett ordinarie anslag å 3,000 kronor för utförande av mätningar och andra undersökningar av i kulturhistoriskt avseende märkliga byggnader,

dels ett extra anslag å 24,000 kronor för anställande av länsarkitekter och

dels ett extra engångsanslag å 15,000 kronor för bestridande av de med byggnadsstatistikens första uppläggande förenade kostnaderna.

Dessutom skulle omorganisationen av ämbetsverket medföra kostnader, dels för beredande av utökade lokaler för verket, vilken fråga jag i annat sammanhang ämnar anmäla för Eders Kungl. Maj:t, dels ock för anskaffning av möbler och inventarier m. m. för de nya utrymmena.

Enligt vad nyss sagts skulle kostnadsökningen för själva ämbetsverket belöpa sig till ungefär 76,850 kronor. Härav falla största beloppen, respektive 29,500 kronor och 20,000 kronor, å byggnads- och kulturhistoriska byråerna eller just de avdelningar av ämbetsverket, som ej endast formellt utan även i verkligheten till väsentliga delar utgöra organisatoriska nydaningar på det statliga husbyggnadsväsendets område. Kostnadsökningen har uppgivits ungefärlig, och någon till siffran exakt uppgift torde svårligen kunna åstadkommas. Emellertid torde i enlighet med vad de sakkunniga påpekat ett par omständigheter böra framhållas,

vilka äro av viss betydelse för bedömandet av den *verkliga* kostnadsökningens storlek.

En del av de vid förberörda jämförelse upptagna kostnaderna för överintendentensämbetets verksamhet utgår för närvarande av det ordinarie anslaget till byggnader och reparationer eller av extra byggnadsanslag. Vid jämförelsen har dock hänsyn ej kunnat tagas till alla kostnader för ifrågavarande ändamål, som under nuvarande förhållanden bestridas på sådant sätt, enär de till en del utgöras av tillfälliga utgifter, som ej återfinnas från ett år till ett annat. Sålunda var t. ex. under år 1913, utom de två stadigvarande sysselsatta kontrollanterna, en ytterligare biträdande kontrollant anställd med avlöning av 200 kronor i månaden. Kostnadsökningen har således beräknats utan hänsyn till de nuvarande kostnaderna för en del sådant arbete, som efter den nya organisationens införande otvivelaktigt skulle utföras av arbetskrafter med ersättning från medel å ämbetsverkets stat. Denna omständighet verkar givetvis till minskning av den faktiska kostnadsökningen. Minskningen motväges dock i större eller mindre grad därav, att de från anslaget till byggnader och reparationer utgående arvoden för tillsyn vid arbetena å kronans under ämbetsverket ställda egendomar i landsorten, varför ett under nuvarande förhållanden normalt belopp upptagits vid kostnadsjämförelsen och alltså haft vederbörlig inverkan vid kostnadsökningens beräkning, skulle avsevärt reduceras, därest länsarkitekter anställas — ett förhållande, som emellertid i sin ordning briugar ned de verkliga kostnaderna för länsarkitekterna under det för dem ifrågasatta anslagets siffra.

Vidare är vid bedömandet av de verkliga merkostnaderna för ämbetsverket att beakta, att anslaget till vikariatsersättningar m. m. å den nya staten beräknats så, att de hos ämbetsverket anställda arkitekterna utom stat skulle komma i åtnjutande av skälig ersättning för sitt arbete. Redan under nuvarande förhållanden har, som förut nämnts, för dem *avsetts* en ersättning av i medeltal 70 kronor för handlagt ärende. Emellertid har, såsom även i annat sammanhang framhållits, på grund av ärendenas oavbrutna tillväxt, de till överintendentensämbetets disposition för ändamålet ställda medlen ej ännu medgivit honorar till så stort medelbelopp, som nyss nämnts. Enligt uppgifter från ämbetet hava sålunda ersättningarna till arkitekterna utom stat utgått, i medeltal per handlagt ärende, med, för uppdrag hänförliga till byggnadsbyråns verksamhetsområde 36 kronor 37 öre under år 1912, för uppdrag hänförliga till kulturhistoriska byråns område 40—50 kronor under de senare åren och 52 kronor 20 öre under år 1913 för sig samt för uppdrag

hänförliga till stadsplanebyråns göromål omkring 40 kronor under de senare åren och 54 kronor under år 1912 för sig. Detta innebär, att ifrågavarande ersättningar måst så reduceras, att de ej uppgått till mer än ungefär två tredjedelar av det belopp, vartill de skäligen skolat utgå. Ändring häruti är givetvis påkallad alldeles oberoende av ämbetets omorganisation och lönereglering och hade säkerligen redan varit bragt å bane, därest omorganisationsfrågans prövning ej varit så nära förestående. Härtill bör givetvis tagas hänsyn vid uppskattningen av den verkliga ökning i statsutgifterna, som skulle föranledas av ämbetets omorganisation och lönereglering. Då enligt uppgift ersättningarna till arkitekterna utom stat, trots de nuvarande låga ersättningsbeloppen, uppgått till omkring 11,000 kronor, är det klart, att den del av utgiftsökningen, som motsvarar jämkning av arkitekternas utom stat arvoden till överensstämmelse med vad enligt föregående beslut av statsmakterna varit åsyftat och som alltså i nu förevarande avseende kan anses såsom mera skenbar, ej är allt för obetydlig.

I årets statsverksproposition har för omorganisation av och lönerreglering för överintendentensämbetet samt för andra därmed sammanhängande ändamål på 1918 års riksstat beräknats ett belopp av sammanlagt 186,800 kronor. Enligt vad jag i det föregående föreslagit skulle emellertid för ifrågavarande ändamål erfordras ett belopp av tillhoppa 200,400 kronor, vadan den i verkligheten behöfliga summan överstiger den beräknade med 13,600 kronor. Detta förhållande skall jag taga i betraktande vid avlåtande av förslag till anskaffande av medel för vissa andra större på senare tiden framkomna anspråk på statskassan.

Såsom förut nämnts bestrides för närvarande en del av kostnaderna för överintendentensämbetet av det *ordinarie reservationsanslaget till byggnader och reparationer*; uti förberörda kostnadsjämförelse har sålunda upptagits omkring 14,000 kronor av dylika medel. Därest den föreslagna nya staten bliver antagen, skulle nämnda anslag befrias från berörda kostnader, vilket i verkligheten skulle innebära en höjning av anslaget med motsvarande belopp. Detta torde emellertid icke böra påkalla någon åtgärd till anslagets reglering. Ty dels måste, trots de tid efter annan vidtagna höjningarna av anslaget, detsamma, särskilt med hänsyn till nuvarande priser å byggnadsmaterialier o. d., anses vara allt fortfarande knappt tilltaget och dels skulle, om i enlighet med vad som ifrågasatts flera eller färre av de nu mera fristående förvaltade statsfastigheterna ställas under överintendentensämbetets eller byggnadsstyrelsens inseende, anspråken å anslaget i fråga än ytterligare stegras. Anslaget,

Anslaget till byggnader och reparationer.

som i årets statsverksproposition i avbidan på proposition i frågan om omorganisation av överintendentsämbetet endast beräknats, torde alltså böra i 1918 års riksstat uppföras med oförändrat belopp, 370,000 kronor.

Departementschefens hemställan.

Med återopande av vad jag anført får jag hemställa, att Eders Kungl. Maj:t i proposition till riksdagen måtte föreslå riksdagen att *dels* godkänna den av mig föreslagna nya staten för överintendentsämbetet under förändrat namn av byggnadsstyrelsen, att tillämpas från och med år 1918;

dels förklara

att för åtnjutande av avlöningsförmånerna enligt nämnda stat skola gälla de av mig tillstyrkta villkor och bestämmelser;

att en var, som med eller efter den nya lönestatens ikraftträdande tillträder ordinarie befattning i byggnadsstyrelsen, skall vara pliktig att underkasta sig ovanberörda villkor och bestämmelser; samt

att de förutvarande innehavare av ordinarie befattningar i överintendentsämbetet, vilka icke före den 1 november 1917 anmäla, att de vilja övergå till den nya avlöningsstaten samt underkasta sig de för avlöningens åtnjutande stadgade villkor och bestämmelser, och som icke lagligen kunna därtill förbindas, skola varda bibehållna vid dem enligt dittills gällande ordinarie stat tillkommande avlöningsförmåner ävensom, i den mån ej annat föranledes av bestämmelserna i lagen angående civila tjänst innehavares rätt till pension, vid den rätt till pension, som dittills tillkommit dem;

dels å riksstaten för år 1918 uppföra det ordinarie anslaget till överintendentsämbetet, nu 50,600 kronor, med ett till 158,400 kronor förhöjt belopp och under ändrad benämning av »till byggnadsstyrelsen»;

dels för utförandet av mätningar och andra undersökningar av i kulturhistoriskt avseende märkliga byggnader i allmänhet bevilja å ordinarie stat för år 1918 såsom reservationsanslag ett belopp av 3,000 kronor;

dels å extra stat för år 1918 anvisa, för bestridande av de med uppläggandet av en byggnadsstatistik förenade särskilda kostnaderna, såsom reservationsanslag ett belopp av 15,000 kronor;

dels, likaledes å extra stat för år 1918, bevilja, för anställande av länsarkitekter i enlighet med de närmare bestämmelser, som av Kungl. Maj:t meddelas, ett förslagsanslag, högst 24,000 kronor;

dels ock å riksstaten för år 1918 uppföra det ordinarie reservationsanslaget till byggnader och reparationer med oförändrat belopp, 370,000 kronor.

Vad föredragande departementschefen sålunda hemställt och föreslagit, däri statsrådets övriga ledamöter instämde, behagade Hans Maj:t Konungen i nåder gilla och bifalla; och skulle proposition i ämnet av den lydelse, bil. litt. — — — utvisar, avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Stig Östergren.

Översikt av innehållet.

	SID.
<i>Sakkunniga för omorganisation och lönerreglering av överintendentsämbetet</i>	3
<i>Översikt av de sakkunnigas betänkande</i>	5
<i>Över betänkandet hörda myndigheter m. fl.</i>	13
<i>Skäl för omorganisation och lönerreglering av överintendentsämbetet</i>	14
Vissa på organisationen av överintendentsämbetet inverkande frågor	21
Den kulturhistoriska byggnadsvården	22
Statens byggnadsverksamhet	70
Ang. de sakkunnigas förslag i allmänhet	114
Ang. total centralisation av husbyggnadsverksamheten	119
Ang. partiell centralisation av husbyggnadsverksamheten	119
Ang. byggnadsstatistik	140
Ang. centralt statsarkiv för ritningar	147
Ang. upplysningsverksamhet å husbyggnadsområdet	150
Ang. provsamling av byggnadsmaterialier	152
Ang. förberedande utredning, granskning och kontroll vid byggnadsföretag.....	153
Statens tomtförsäljningar	171
Förhyrning av lokaler för statsändamål	182
Förvaltningen av vissa kronans möbler och andra inventarier	185
Årsberättelse av överintendentsämbetet	186
Förslagsritningars upprättande genom överintendentsämbetet	187
Omorganisationen av överintendentsämbetet	194
<i>Överintendentsämbetets nuvarande åligganden</i>	194
<i>Överintendentsämbetets nuvarande arbetskrafter</i>	197
<i>Behov av omorganisation av överintendentsämbetet</i>	201
Allmänna grunder för organisationen av överintendentsämbetet	204
Chefsämbetet	204
Centra.styrelse oc ortsfunktionärer	204
Befattningshavare å stat och arkitekter utom stat	205
Överintendentsämbetets indelning	207
Överintendentsämbetet såsom styrelse	209
Byggnadsbyråns uppgifter	211

	SID.
Intendentsbyråns uppgifter	214
Kulturhistoriska byråns uppgifter	216
Stadsplanebyråns uppgifter	218
Administrativa byråns uppgifter	219
Chefernas för byråerna kompetens och tjänstegrad	221
Överintendentsämbetets biträdande arbetskrafter	228
<i>Uttalanden i organisationsfrågan</i>	231
Organisationen av de särskilda byråerna inom överintendentsämbetet	248
Byggnadsbyrån	248
Intendentsbyrån	254
Kulturhistoriska byrån	257
Stadsplanebyrån	260
Administrativa byrån	265
Vaktmästare	275
Avlöningsförhållandena m. m. vid överintendentsämbetet	276
Avlöningarna vid befattningarna å stat	277
Anslag till vikariatsersättningar samt arvoden åt arkitekter utom stat och extra biträden, m. m.	283
Ämbetsverkets och tjänsternas benämningar	291
Stat	294
Avlöningsvillkor m. m.	295
Länsarkitekter	300
Frågan om länsarkitekter i tidigare skeden	300
Nu föreliggande förslag angående länsarkitekter	302
<i>Kostnadsberäkning</i>	336
<i>Anslaget till byggnader och reparationer</i>	339
<i>Departementschefens hemställan</i>	340